നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

നിരുത്തിദീപനീപാഠ

ഗന്ഥാരമ്ഭ

൧. ചതുരാസീതിസഹസ്സ , ധമ്മക്ഖന്ധാപഭങ്കരാ;
ലോകമ്ഹി യസ്സ ജോതന്തി, നന്തവണ്ണപഭസ്സരാ.

൨. അനന്തവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, വന്ദേ നിരുത്തിപാരഗും;
സദ്ധമ്മഞ്ചസ്സ സങ്ഘഞ്ച, വിസുദ്ധവണ്ണഭാജനം.

൩. മോഗ്ഗല്ലാനോ മഹാഞാണീ, നിരുത്താരഞ്ഞകേസരീ;
നദി ബ്യാകരണംനാദം, സോഗതാരഞ്ഞബ്യാപനം.

൪. തസ്സത്ഥം ദീപയിസ്സാമി, നാനാരാസിംവിഭാജയം;
ഓഗായ്ഹ സദ്ദസത്ഥാനി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനന്തി.

൧. സന്ധികണ്ഡ

സഞ്ഞാരാസി

ഗരുസഞ്ഞാരാസി

വണ്ണോ , സരോ, സവണ്ണോ, ദീഘോ, രസ്സോ, ബ്യഞ്ജനോ, വഗ്ഗോ, നിഗ്ഗഹീതം.

൧. **അആദയോ തിതാലീസം** [തിതാലീസ (ബഹൂസു)] **വണ്ണാ** [ക॰ ൨; രൂ॰ ൨; നീ॰ ൧, ൨].

അആദയോ ബിന്ദന്താ തേചത്താലീസക്ഖരാ **വണ്ണാ** നാമ ഹോന്തി.

അ, ആ, ഇ, **ഈ,** ഉ, ഊ, ഏത, ഏ, ഓത, ഓ. ക, ഖ, ഗ, ഘ, ങ, ച, ഛ, ജ, ഝ, ഞ, ട, ഠ, ഡ, ഢ, ണ, ത, ഥ, ദ, ധ, ന, പ, ഫ, ബ, ഭ, മ, യ, ര, ല,വ സ, ഹ, ള, അം. അത്ഥം വണ്ണേന്തി പകാസേന്തീതി വണ്ണാ, **അക്ഖരാ**തി ച വുച്ചന്തി, നാമപഞ്ഞത്തിരൂപത്താ നക്ഖരന്തി ഖയവയം ന ഗച്ഛന്തീതി അക്ഖരാ. ''നാമഗോത്തം ന ജീരതീ''തി [സം॰ നി॰ ൧.൭൬] ഹി വുത്തം.

൨. **ദസാദോ സരാ** [ക॰ ൩; രൂ॰ ൩; നീ॰ ൩].

തേസു വണ്ണേസു ആദിമ്ഹി ദസ വണ്ണാ **സരാ** നാമ ഹോന്തി. സയമേവ ലദ്ധസരൂപാ ഹുത്വാ രാജന്തി വിരോചന്തീതി സരാ.

൩. **ദ്വേ ദ്വേ സവണ്ണാ**.

തേസു സരേസു ദ്വേ ദ്വേസരാ **സവണ്ണാ** നാമ ഹോന്തി.

അ, ആ അവണ്ണോ, ഇ, ഈ ഇവണ്ണോ, ഉ, ഊ ഉവണ്ണോ, ഏത, ഏ ഏതവണ്ണോ, ഓത, ഓ ഓതവണ്ണോ. സമാനോ വണ്ണോ സുതി ഏതേസന്തി സവണ്ണാ, **സരൂപാ**തി ച വുച്ചന്തി, സമാനം രൂപം സുതി ഏതേസന്തി സരൂപാ.

൪. പുബ്ബോ രസ്സോ [ക॰ ൪; രൂ॰ ൪; നീ॰ ൪.൨൨].

ദ്വീസു ദ്വീസു സവണ്ണേസു യോ യോ പുബ്ബോ ഹോതി, സോ സോ **രസ്സോ** നാമ ഹോതി. രസ്സേന കാലേന വത്തബ്ബാതി രസ്സാ, രസ്സകാലോ നാമ അക്ഖിദലാനം ഉമ്മിസനനിമ്മിസനസമകാലോ.

തത്ഥ ഏത, ഓത ഇതി ദ്വേ ഏകപദസംയോഗേ പരേ കത്ഥചി ലബ്ഭന്തി. ഏട്ഠി, സേട്ഠോ, ഓട്ഠോ, സോത്ഥി.

ഏകപദസംയോഗേതി കിം? പദന്തരസംയോഗേ പരേ രസ്സാ മാ ഹോന്തൂതി. മം ചേ ത്വം നിഖണം വനേ, [ജാ॰ ൨.൨൨.൭] പുത്തോ ത്യാഹം മഹാരാജ [ജാ॰ ൧.൧.൭].

കത്ഥചീതി കിം? ഏകപദസംയോഗേപി വഗ്ഗന്തേസു വാ യ, ര, ല, വേസു വാ പരേസു രസ്സാ മാ ഹോന്തൂതി. ഏന്തി, സേന്തി, ഏയ്യ, ഭാസേയ്യ, മേണ്ഡോ, സോണ്ഡോ.

൫. പരോ ദീഘോ [ക॰ ൫; രൂ॰ ൫; നീ॰ ൫].

ദ്വീസു ദ്വീസു സവണ്ണേസു യോ യോ പരോ ഹോതി, സോ സോ **ദീഘോ** നാമ ഹോതി. ദീഘേന കാലേന വത്തബ്ബാതി ദീഘാ, ദീഘകാലോ നാമ രസ്സേഹി ദിഗുണകാലോ.

൬. കാദയോ ബ്യഞ്ജനാ [ക॰ ൬; രൂ॰ ൨; നീ॰ ൬].

തേസു വണ്ണേസു കാദയോ ബിന്ദന്താ വണ്ണാ **ബ്യഞ്ജനാ** നാമ ഹോന്തി. അത്ഥം ബ്യഞ്ജയന്തീതി ബ്യഞ്ജനാ. തേ പന സുദ്ധാ അഡ്ഢമത്തികാ, രസ്സയുത്താ ദിയഡ്ഢമത്തികാ, ദീഘയുത്താ തിയഡ്ഢമത്തികാ.

൭. പഞ്ചപഞ്ചകാ വഗ്ഗാ [ക॰ ൭; രൂ ൯; നീ॰ ൭].

തേസു ബ്യഞ്ജനേസു കാദി-മന്താ പഞ്ചബ്യഞ്ജനപഞ്ചകാ **വഗ്ഗാ** നാമ ഹോന്തി.

കാദി പഞ്ചകോ കവഗ്ഗോ, ചാദി ച വഗ്ഗോ, ടാദി ടവഗ്ഗോ, താദി തവഗ്ഗോ, പാദി പവഗ്ഗോ. സേസാ **അവഗ്ഗാ**തി സിദ്ധം. വണ്ണുദ്ദേസേ ഏകട്ഠാനികാനം ബ്യഞ്ജനാനം വഗ്ഗേ സമൂഹേ നിയുത്താതി വഗ്ഗാ.

൮. ബിന്ദു നിഗ്ഗഹീതം [ക॰ ൮; രൂ॰ ൧൦; നീ॰ ൮].

അന്തേ ബിന്ദുമത്തോ വണ്ണോ **നിഗ്ഗഹീതം** നാമ. നിഗ്ഗയ്ഹ ഗയ്ഹതി ഉച്ചാരിയതീതി നിഗ്ഗഹീതം.

ഗരുസഞ്ഞാരാസി നിട്ഠിതോ.

ബ്യഞ്ജനവുത്തിരാസി

ഠാനം, കരണം, പയതനം [രൂ॰ ෆ (പിട്ഠേ); നീ ന്റ (പിട്ഠേ); ෆൻ (സുത്തങ്കേ)].

ഛ ഠാനാനി - കണ്ഠട്ഠാനം, താലുട്ഠാനം, മുദ്ധട്ഠാനം, ദന്തട്ഠാനം, ഓട്ഠട്ഠാനം, നാസികട്ഠാനം. തേസു ബ്യത്തം വദന്തേന യഥ "അക്ഖ"ന്തി വുച്ചതി, തം കണ്ഠട്ഠാനം. യഥ "ഇച്ഛ"ന്തി, തം താലുട്ഠാനം. യഥ "രട്ഠ"ന്തി, തം മുദ്ധട്ഠാനം. യഥ "സത്ഥ"ന്തി, തം ദന്തട്ഠാനം. യഥ "പുപ്ഫ"ന്തി വുച്ചതി, തം ഓട്ഠട്ഠാനം. നാസപദേസോ നാസികട്ഠാനം.

കത്ഥചി പന ഉരട്ഠാനം, സിരട്ഠാനം, ജിവ്ഹാമൂലട്ഠാനന്തിപി ആഗതം. തത്ഥ സിരട്ഠാനം നാമ മുദ്ധട്ഠാനമേവ. ജിവ്ഹാമൂലട്ഠാനം പന സബ്ബവണ്ണാനം സാധാരണന്തി വദന്തി.

കരണം ചതുബ്ബിധം - ജിവ്ഹാമൂലം, ജിവ്ഹോപഗ്ഗം, ജിവ്ഹഗ്ഗം, സകട്ഠാനന്തി.

പയതനം ചതുബ്ബിധം - സംവുടം, വിവടം, ഫുട്ഠം, ഈസംഫുട്ഠന്തി. തത്ഥ കരണാനം സകസകട്ഠാനേഹി സദ്ധിം സംവരണാദികോ വിസേസാകാരോ സംവുടാദി നാമ.

തത്ഥ കണ്ഠപദേസാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം സങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നാ അവണ്ണ, കവഗ്ഗ, ഹകാരാ **കണ്ഠജാ** നാമ. താലുമ്ഹി ജിവ്ഹാമജ്ഝസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നാ ഇവണ്ണ, ചവഗ്ഗ, യകാരാ **താലുജാ** നാമ. മുഖബ്ഭന്തരമുദ്ധമ്ഹി ജിവ്ഹോപഗ്ഗസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നാ ടവഗ്ഗ, ര, ളകാരാ **മുദ്ധജാ** നാമ. ഉപരി ദന്തപന്തിയം ജിവ്ഹഗ്ഗസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നാ തവഗ്ഗ, ല, സകാരാ **ദന്തജാ** നാമ. ഓട്ഠദ്വയസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നാ ഉവണ്ണ, പവഗ്ഗാ **ഓട്ഠജാ** നാമ. നിഗ്ഗഹീതം **നാസികജം** നാമ. പഞ്ചവഗ്ഗന്താ പന നാസികട്ഠാനേപി സകട്ഠാനേപി ജായന്തി. ഏകാരോ **കണ്ഠതാലുജോ**. ഓകാരോ **കണ്ഠോട്ഠജോ**. വകാരോ **ദന്തോട്ഠജോ**. അപിച ഇവണ്ണുവണ്ണാ കണ്ഠേപി ജായന്തിയേവ. യദാ ഹകാരോ വഗ്ഗന്തേഹി വാ യ, ര, ല, വേഹി വാ യുത്തോ ഹോതി, തദാ **ഉരജോ**തി വദന്തി. പഞ്ഹോ, തുണ്ഹി, ന്ഹാതോ, വിമ്ഹിതോ, ഗയ്ഹതേ, വുല്ഹതേ, അവ്ഹാനം.

കണ്ഠം സംവരിത്വാ ഉച്ചാരിതോ അകാരോ **സംവുടോ** നാമ. സകസകട്ഠാന, കരണാനി വിവരിത്വാ ഉച്ചാരിതാ സേസസരാ ച സ, ഹകാരാ ച **വിവടാ** നാമ. താനിയേവ ഗാള്ഹം ഫുസാപേത്വാ ഉച്ചാരിതാ പഞ്ചവഗ്ഗാ **ഫുട്ഠാ** നാമ. ഥോകം ഫുസാപേത്വാ ഉച്ചാരിതാ യ, ര, ല, വാ **ഈസംഫുട്ഠാ** നാമ. തത്ഥ ഓട്ഠജേസു താവ പവഗ്ഗം വദന്താനം ഓട്ഠദ്വയസ്സ ഗാള്ഹം ഫുസനം ഇച്ഛിതബ്ബം. കസ്മാ? ഫുട്ഠപയതനികത്താ പവഗ്ഗസ്സ. ഉവണ്ണം വദന്താനം പന ഓട്ഠദ്വയസ്സ വിവരണം ഇച്ഛിതബ്ബം. കസ്മാ? വിവടപയതനികത്താ ഉവണ്ണസ്സ. ഏസ നയോ സേസേസു സബ്ബേസൂതി.

ചൂളനിരുത്തിയം പന സബ്ബേ രസ്സസരാ സംവുടാ നാമ, സബ്ബേദീഘസരാ വിവടാ നാമാതി വുത്തം. തഥാ സദ്ദസാരത്ഥജാലിനിയം, കത്ഥചി സക്കടഗന്ഥേ ച. ഇദം യുത്തതരം. അഞ്ഞട്ഠാനികബ്യഞ്ജനേഹി യുത്താ സരാ അത്തനോ ഠാന, കരണാനി ജഹന്താപി പയതനം ന ജഹന്തി. തസ്മാ നാനാവണ്ണാനം സംസഗ്ഗേ പയതനാനം സംസഗ്ഗഭേദോപി വേദിതബ്ബോതി. തത്ഥ "സുണാതു മേ"തി വദന്തോ യദി ണാ-കാരം ജിവ്ഹഗ്ഗേന ദന്തട്ഠാനേ കത്വാ വദേയ്യ, ദന്തജോ നാ-കാരോ ഏവ ഭവേയ്യ. തു-കാരഞ്ച ജിവ്ഹോപഗ്ഗേന മുദ്ധട്ഠാനേ കത്വാ വദേയ്യ, മുദ്ധജോ ടു-കാരോ ഏവ ഭവേയ്യ. ഏവഞ്ച സതി അക്ഖരവിപത്തി നാമ സിയാ. ഏസ നയോ സേസേസു മുദ്ധജദന്തജേസു. തസ്മാ കമ്മവാചം സാവേന്തേഹി നാമ ഠാന, കരണ, പയതനേസു സുട്ഠു കുസലേഹി ഭവിതബ്ബന്തി.

> സിഥിലഞ്ച , ധനിതഞ്ച, ദീഘം, രസ്സം, ഗരും, ലഹും;
> നിഗ്ഗഹീതം, വിമുത്തഞ്ച, സമ്ബന്ധഞ്ച, വവത്ഥിതം [നീ॰ ൻ, ൧൦, ൧൧, ൧൨, ൧൩, ൧൪, ൧൫, ൧൬-൧൯, ൨൦, ൨൧ സുത്തേസു പസ്സിതബ്ബം].

മുദുനാ വചീപയോഗേന വത്തബ്ബാ വഗ്ഗപഠമ, തതിയ, പഞ്ചമാ **സിഥിലാ** നാമ. ഥദ്ധേന വചീപയോഗേന വത്തബ്ബാ വഗ്ഗദുതിയ, ചതുത്ഥാ **ധനിതാ** നാമ. **ദീഘ, രസ്സാ** പുബ്ബേ വുത്താ. ദീഘാ ചേവ സംയോഗപുബ്ബാ ച നിഗ്ഗഹീതന്താ ച **ഗരുകാ** നാമ. സേസാ **ലഹുകാ** നാമ. യഥാ സദ്ദസഹിതോ വാതോ മുഖഛിദ്ദേന ബഹി അനിക്ഖമ്മ നാസസോതാഭിമുഖോ ഹോതി, തഥാ മുഖം അവിവടം കത്വാ വത്തബ്ബം ബ്യഞ്ജനം **നിഗ്ഗഹീതം** നാമ. തേന യുത്താനി സബ്ബബ്യഞ്ജനാനി നിഗ്ഗഹീതന്താനി നാമ. സേസാ **വിമുത്താ** നാമ. പദസന്ധിവസേന വത്തബ്ബം **സമ്ബന്ധം** നാമ. പദച്ഛേദം കത്വാ വത്തബ്ബം **വവത്ഥിതം** നാമ.

ബ്യഞ്ജനവുത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ലഹുസഞ്ഞാരാസി

ഝോ, ലോ, പോ, ഘോ, ഗോ.

൯. യുവണ്ണാ [ഇയുവണ്ണാ (ബഹൂസു)] **ഝലാ നാമസ്സന്തേ** [ക॰ ൭൪; രൂ॰ ൨൯; നീ॰ ൨൦൭].

അനിത്ഥിലിങ്ഗസ്സ നാമസ്സ അന്തേ ഇവണ്ണുവണ്ണാ കമേന ഝലസഞ്ഞാ ഹോന്തി.

൧൦. പിത്ഥിയം [ക॰ ൭൯; രൂ॰ ൧൮൨; നീ॰ ൨൦൮].

ഇത്ഥിലിങ്ഗേ നാമസ്സന്തേ ഇവണ്ണുവണ്ണാ പസഞ്ഞാ ഹോന്തി.

൧൧. ഘാ [ക॰ ൬൦; രൂ॰ ൧൭൭; നീ॰ ൨൦൭].

ഘോ

, ആ ഇതി ദ്വിപദം. ഇത്ഥിലിങ്ഗേ ആകാരോ ഘസഞ്ഞോ ഹോതി.

൧൨. ഗോ സ്യാലപനേ [ക॰ ൭൭; രൂ॰ ൭൧; നീ॰ ൨൧൪].

ആലപനേ സി ഗസഞ്ഞോ ഹോതി.

ലഹുസഞ്ഞാരാസി നിട്ഠിതോ.

സങ്കേതരാസി

൧൩. വിധി വിസേസനം യം തസ്സ [ചം॰ ൧.൧.൬; പാ॰ ൧.൧.൭൨; വിധിബ്ബിസേസനന്തസ്സ (ബഹൂസു)].

സുത്തേ യം വിസേസനം ദിസ്സതി, തസ്സ വിധി ഞാതബ്ബോ.

'അതോ യോനം ടാടേ'. നരാ, നരേ. യോനന്തി വിസേസനം. ടാടേതി വിധി.

൧൪. സത്തമിയം പുബ്ബസ്സ [രൂ॰ ൨ (പിട്ഠേ); ചം॰ ൧.൧.൭; പാ॰ ൧.൧.൬൬].

സത്തമീനിദ്ദേസേ പുബ്ബവണ്ണസ്സേവ വിധി ഞാതബ്ബോ.

'സരോ ലോപോ സരേ'. ലോകഗ്ഗോ [അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൭൭].

൧൫. പഞ്ചമിയം പരസ്സ [ചം॰ ൧.൧.൨; പാ॰ ൧.൧.൬൭].

പഞ്ചമീനിദ്ദേസേ പരസ്സേവ വിധി ഞാതബ്ബോ.

'അതോ യോനം ടാടേ'. നരാ, നരേ.

൧൬. ആദിസ്സ [ചം॰ ൧.൧.൯; പാ॰ ൧.൧.൫൪].

പരസ്സ സിസ്സമാനോ [ദിസ്സമാനോ (മൂ)] വിധി ആദിവണ്ണസ്സ ഞാതബ്ബോ.

'ര സങ്ഖ്യാതോ വാ'. തേരസ.

൧൭. ഛട്ഠിയന്തസ്സ [ചം॰ ൧.൧.൧൦; പാ॰ ൧.൧.൫൨].

ഛട്ഠീനിദ്ദേസേ തദന്തസ്സ വിധി ഞാതബ്ബോ.

'രാജസ്സി നാമ്ഹി'. രാജിനാ.

൧൮. ങാനുബന്ധോ [ചം॰ ൧.൧.൧൧; പാ॰ ൧.൧.൫൩].

ങാനുബന്ധോ ആദേസോ ഛട്ഠീനിദ്ദിട്ഠസ്സ അന്തസ്സ ഞാതബ്ബോ.

'ഗോസ്സാവങ'. ഗവസ്സം.

൧൯. ടാനുബന്ധോനേകവണ്ണോ സബ്ബസ്സ [ചം॰ ൧.൧.൧൨; പാ॰ ൧.൧.൫൫; ടാനുബന്ധാനേകവണ്ണാ സബ്ബസ്സ (ബഹൂസു)].

യോ ച ടാനുബന്ധോ ആദേസോ, യോ ച അനേകവണ്ണോ ആദേസോ, തദുഭയം ഛട്ഠീനിദ്ദിട്ഠസ്സ സബ്ബസ്സേവ വണ്ണസമുദായസ്സ ഞാതബ്ബം.

ടാനുബന്ധേ താവ -

'ഇമസ്സാനിത്ഥിയം ടേ'. എസു.

അനേകവണ്ണേ -

'അനിമി നാമ്ഹി'. അനേന, ഇമിനാ.

൨൦. ഞകാനുബന്ധാ ആദ്യന്താ [ചം° ൧.൧.൧൩; പാ° ൧.൧.൪൬].

ഞാനുബന്ധോ ആഗമോ ച കാനുബന്ധോ ആഗമോ ച കമേന ഛട്ഠീനിദ്ദിട്ഠസ്സ ആദിമ്ഹി ച അന്തേ ച ഞാതബ്ബോ.

ഞാനുബന്ധേ -

'ബ്രൂതോ തിസ്സിഞ'. ബ്രവിതി.

കാനുബന്ധേ -

'ഭൂസ്സ വുക'. ബഭുവ.

൨൧. മാനുബന്ധോ സരാനമന്താ പരോ [ചം° ൧.൧.൧൪; പാ° ൧.൧.൪൭].

മാനുബന്ധോ ആഗമോ സരാനം അന്തസരമ്ഹാ പരോ ഹോതി.

'നജ്ജായോ സ്വാമ'. നജ്ജായോ സന്ദന്തി. 'മം വാ രുധാദീനം'. രുന്ധതി. 'ജര സദാനമീമ വാ'. ജീരതി, സീദതി.

ഇമസ്മിം ബ്യാകരണേ അനേകസരതാ നാമ നദീ, പുരിസ ഇച്ചാദീസു ലിങ്ഗപദേസു ഏവ അത്ഥി, ഗമു, പചഇച്ചാദീസു ധാതുപദേസു നത്ഥി. സബ്ബധാതുയോ ബ്യഞ്ജനന്താ ഏവ ഹോന്തി, ധാത്വന്തലോപകിച്ചം നത്ഥി. തസ്മാ നജ്ജായോതി ഏത്ഥ ഈ-കാരോ അന്തസരോ നാമ. തതോ 'നജ്ജായോ സ്വാമ' ഇതി സുത്തേന ആ-കാരാഗമോ. രുന്ധതീതി ഏത്ഥ പന ഉ-കാരോ അന്തസരോ നാമ, തതോ "മം വാ രുധാദീന"ന്തി സുത്തേന ബിന്ദാഗമോ. ഏവം ജീരതി, സീദതി ഇച്ചാദീസു. മ്രമ്മപോത്ഥകേസു പന "മാനുബന്ധോ പദാനമന്താ പരോ"തി പാഠോ, സോ സീഹളപോത്ഥകേഹി ന സമേതി.

൨൨. വിപ്പടിസേധേ [ചം° ൧.൧.൧൫; പാ° ൧.൪.൨].

സമാനവിസയാനം ഭിന്നം വിധീനം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിസേധരഹിതേ ഠാനേ യേഭുയ്യേന പരോ വിധി ഓകാസം ലഭതി.

ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ ധമ്മാ [അങ്ഗുത്തരനികായേ] -ഏത്ഥ ചത്താരിമേതി പുബ്ബലോപേ സമ്പത്തേ പരലോപോ ഓകാസം ലഭതി.

൨൬. സങ്കേതോ നാവയവോനുബന്ധോ [ചം° ൧.൧.൮].

യോ വണ്ണോ പയോഗസ്സ അവയവോ ന ഹോതി, സുത്തേസു സങ്കേതമത്തോ ഹോതി, സോ **അനുബന്ധോ** നാമ.

'ഗോസ്സാവ' . ഗവസ്സം-ഏതേന പദരൂപവിധാനേ അനുബന്ധോ ഉപയോഗം ന ഗച്ഛതീതി ഞാപേതി.

൨൭. വണ്ണപരേന സവണ്ണോപി.

വണ്ണസദ്ദോ പരോ ഏതസ്മാതി വണ്ണപരോ, വണ്ണപരേന രസ്സസരേന സവണ്ണോപി ഗയ്ഹതി സയഞ്ച, അവണ്ണോതി വുത്തേ ആ-കാരോപി ഗയ്ഹതി അ-കാരോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം ഇവണ്ണുവണ്ണേസു.

൨൮. ന്തുവന്തുമന്താവന്തുതവന്തുസമ്ബന്ധീ [ന്തു വന്തുമന്താവന്തുതവന്തു സമ്ബന്ധീ (ബഹൂസു)].

ന്തുഇതി വുത്തേ വന്തു, മന്തു, ആവന്തു, തവന്തൂനം സമ്ബന്ധീഭൂതോ ന്തുകാരോ ഗയ്ഹതി.

'ന്തന്തൂനം ന്തോ യോമ്ഹി പഠമേ'. ഗുണവന്തോ, സതിമന്തോ, യാവന്തോ, ഭുത്തവന്തോ.

സങ്കേതരാസി നിട്ഠിതോ.

സന്ധിവിധാന

അഥ സന്ധിവിധാനം ദീപിയതേ.

ലോപോ, ദീഘോ, രസ്സോ, വുദ്ധി, ആദേസോ, ആഗമോ, ദ്വിഭാവോ, വിപല്ലാസോ.

ലോപരാസി

൨൯. സരോ ലോപോ സരേ [ക° ൧൨; രൂ° ൧൬; നീ° ൬൦].

ലുപ്പതീതി ലോപോ. സരേ പരേ സരൂപോ വാ അസരൂപോ വാ പുബ്ബോ സരോ ലോപോ ഹോതി.

സരൂപേ താവ -

അവണ്ണേ-ലോകഗ്ഗോ [അപ° ഥേര ൧.൧൨.൮൭], ഭവാസവോ, [ധ° സ° ൧൧൦൨] അവിജ്ജാസവോ [ധ° സ° ൧൧൦൨], അവിജ്ജാനുസയോ [വിഭ° ൯൭൯].

ഇവണ്ണേ-മുനിന്ദോ, മുനീരിതോ, വരവാദീരിതോ, ഇത്ഥിന്ദ്രിയം [വിഭ° ൨൧൯].

ഉവണ്ണേ-ബഹൂപകാരോ [ജാ॰ ൧.൨൨.൯൪], ബഹുകാ ഊമി ബഹൂമി, സരഭുയാ ഊമി സരഭൂമി, സരഭുയാ ഉദകം സരഭൂദകം.

അസരൂപേ -

സോതിന്ദ്രിയം [വിഭ॰ ൨൧൯], കാമുപാദാനം, ഭവേസനാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫], ഭവോഘോ [ധ॰ സ॰ ൧൧൫൧], സോ തുണ്ഹസ്സ [പാരാ॰ ൩൪൧], ദിട്ഠാനുസയോ [വിഭ॰ ൯൪൯], ദിട്ഠുപാദാനം, ദിട്ഠേകട്ഠം, ദിട്ഠോഘോ [ധ॰ സ॰ ൧൧൫൧], മുദിന്ദ്രിയം [മഹാവ॰ ൯], പുത്താ മത്ഥി [ധ॰ പ॰ ൬൨], ഉരസ്സ ദുക്ഖോ [പാചി॰ ൪൦൨], അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി [ധ॰ പ॰ ൩൦൪] ഇച്ചാദി.

ഇതി പുബ്ബലോപരാസി.

൨൭. പരോ ക്വചി [ക॰ ൧൩; രൂ॰ ൧൫; നീ॰ ൩൧].

പുബ്ബസരമ്ഹാ സരൂപോ വാ അസരൂപോ വാ പരോ സരോ ക്വചി ലോപോ ഹോതി.

സരൂപേ താവ -

തം കദാസ്സു ഭവിസ്സതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൭ ആദയോ; തം കുദസ്സു], കുദാസ്സു നാമ ദുമ്മേധോ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതി [ധ॰ പ॰ ൩൭൬], യദാസ്സ സീലം പഞ്ഞഞ്ച [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൭൪], തദാസ്സു കണ്ഹം യുഞ്ജന്തി [ജാ॰ ൧.൧.൨൯] - കണ്ഹന്തി മഹാകണ്ഹഗോണം, തണ്ഹാസ്സ വിപ്പഹീനാ, മാസ്സു കുജ്ഝ രഥേസഭ, സത്ഥഹാരകം വാസ്സ പരിയേസേയ്യ [പാരാ॰ ൧൬൭, ൧൭൧], ആഗതാത്ഥ തുമ്ഹേ, സോതുകാമാത്ഥ തുമ്ഹേ, മായ്യോ ഏവരൂപമകാസി, പപം അവിന്ദും [ജാ॰ ൧.൧.൨] -പവഡ്ഢം ആപം ലഭിംസൂത്യത്ഥോ, നാലം കബളം പദാതവേ [ജാ॰ ൧.൧.൨൭] -പ+ആദാതവേതി ഛേദോ, ഗണ്ഹിതുന്തത്ഥോ, രുപ്പതീതി രൂപം, ബുജ്ഝതീതി ബുദ്ധോ-ദീഘോ, അഗ്ഗീവ തപ്പതി, ഇത്ഥീവ ഗച്ഛതി, നദീവ സന്ദതി, മാതുപട്ഠാനം, പിതുപട്ഠാനം, യേതേ ധമ്മാ ആദികല്യാണാ [ചൂളവ॰ ൩൯൯] ഇച്ചാദി.

അസരൂപേ -

ഇതിസ്സ [പാചി॰ ൪൬൫], ഇതിപി [പാരാ॰ ൧], അസ്സമണീസി [പാരാ॰ ൧൩൫], അകതഞ്ഞൂസി [ധ॰ പ॰ ൩൯൩], വന്ദേഹം, സോഹം, യസ്സദാനി [മഹാവ॰ ൨൪൨], ഛായാവ അനപായിനീ [ധ॰ പ॰ ൨], മാദിസേസു കഥാവ കാ, കിന്നുമാവ സമണിയോ മധുവാ മഞ്ഞതി ബാലോ [ധ॰ പ॰ ൬൯], ചക്ഖുന്ദ്രിയം [വിഭ॰ ൨൧൯], ദ്വേമേ ഭിക്ഖവേ ധമ്മാ [അ॰ നി॰ ൨.൩], തയോമേ ഭിക്ഖവേ ധമ്മാ [അ॰ നി॰ ൩.൧൭] ഇച്ചാദി.

ക്വചീതി കിം? കതമാ ചാനന്ദ അനിച്ചസഞ്ഞാ [അ॰ നി॰ ൧൦.൬൦].

ഇതി പരലോപരാസി.

൨൮. ന ദ്വേ വാ.

ദ്വേ പുബ്ബപരസരാ ക്വചി ലോപാ ന ഹോന്തി വാ.

അപ്പമാദോ അമതം പദം [ധ॰ പ॰ ൨൧], കോ ഇമം പഥവിംവിചേസ്സതി [ധ॰ പ॰ ൪൪].

ക്വചിത്വേവ? സോതിന്ദ്രിയം [വിഭ॰ ൨൧൯], ചക്ഖുന്ദ്രിയം [വിഭ॰ ൨൧൯],

വാതി കിം ? കോമം വസലിം പരാമസിസ്സതി.

ഇതോ പട്ഠായ യാവസന്ധികണ്ഡാവസാനാ യുത്തട്ഠാനേസു സബ്ബത്ഥ ക്വചിസദ്ദോ, വാസദ്ദോ ച വത്തന്തേ. തത്ഥ ക്വചിസദ്ദോ നാനാപയോഗം ദസ്സേതി. വാസദ്ദോ ഏകപയോഗസ്സ നാനാരൂപം ദസ്സേതി. ലോപനിസേധോ.

൨൯. പരസരസ്സ.

നിഗ്ഗഹീതമ്ഹാ പരസരസ്സ ക്വചി ലോപോ ഹോതി വാ.

ത്വംസി [പേ॰ വ॰ ൪൭; ജാ॰ ൨.൨൨.൭൩൪], ചന്ദംവ വിമലം സുദ്ധം [ധ॰ പ॰ ൪൧൩; സു॰ നി॰ ൬൪൨], ചക്കംവ വഹതോ പദം [ധ॰ പ॰ ൧], ഹലംദാനി പകാസിതും [മഹാവ॰ ൮], കിന്തി വദേയ്യം, ചീവരന്തി, പത്തന്തി, ഭിക്ഖുന്തി.

ഇതി സരലോപരാസി.

൩൦. സംയോഗാദി ലോപോ.

സംയോഗസ്സ ആദിഭൂതോ ബ്യഞ്ജനോ ക്വചി ലോപോ ഹോതി വാ.

പുപ്ഫംസാ ഉപ്പജ്ജതി [പാരാ॰ ൩൬] - ഇധ പുബ്ബസുത്തേന സരലോപോ, ഏവംസ തേ ആസവാ പഹീനാ ഹോന്തി [മ॰ നി॰ ൧.൨൪], സചേ ഭുത്തോ ഭവേയ്യാഹം, സാജീവോ ഗരഹിതോ മമ [മി॰ പ॰ ൬.൧.൫] - അസ്സ+ആജീവോതി ഛേദോ, ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ.

തീസു ബ്യഞ്ജനേസു സരൂപാനം ദ്വിന്നം ആദിബ്യഞ്ജനസ്സ ലോപോ - അഗ്യാഗാരം [പാചി॰ ൩൨൬], അഗ്യാഹിതോ, വുത്യസ്സ, വിത്യാനുഭൂയതേ, ഏകസതം ഖത്യാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൪൪], രത്യോ, രത്യാ, രത്യം, സക്യാഹം മാരിസ ദേവാനമിന്ദോ [സം॰ നി॰ ൧.൨൬൭], ഇച്ചാദി.

സരൂപാനന്തി കിം? തിത്ഥ്യാ പുഥുസോ വദന്തി [സു॰ നി॰ ൮൯൭], ചതുത്ഥ്യന്തം, ഛട്ഠ്യന്തം, ചക്ഖ്വാബാധം, വത്ഥ്വേത്ഥ.

ഇതി ബ്യഞ്ജനലോപരാസി.

൩൧. ലോപോ.

നിഗ്ഗഹീതസ്സ ക്വചി ലോപോ ഹോതി വാ.

സരേ പരേ താവ -

ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന [ബു॰ വം॰ ൨.൨൭], പുപ്ഫദാനം അദാസഹം- അദാസിം+അഹന്തി ഛേദോ, ബിന്ദുലോപോ, പുന പുബ്ബസരലോപോ, തുയ്ഹത്ഥായ മഹാമുനി, തുയ്ഹേവേതം ദുക്കടം [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൭൮], താസാഹം സന്തികേ [പാചി॰ ൭൦൯], തേസാഹം ഏവം വദാമി, പഞ്ചന്നേതം ധമ്മാനം അധിവചനം, ഛന്നേതം ധമ്മാനം അധിവചനം, സമണ ത്വേവ പുച്ഛാമി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൭൩ സമണ തേവ], ബ്രാഹ്മണ ത്വേവ പുച്ഛാമി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൭൪ ബ്രാഹ്മണ തേവ] -ത്വം+ഏവാതി ഛേദോ, വിദൂനഗ്ഗമിതി.

ബ്യഞ്ജനേ പരേ -

തം തുയ്ഹമൂലേ പടിദേസേമി.

ഗാഥായം -

അരിയസച്ചാനദസ്സനം [ഖു॰ പാ॰ ൫.൧൧], ഏതം ബുദ്ധാന സാസനം [ധ॰ പ॰ ൧൮൩], ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ].

മാഗമേ പരേ -

ഗരുളോ ഉരഗാമിവ [ജാ॰ ൧.൪.൧൨൪ സുപണ്ണോ], ധമ്മോ അരഹതാമിവ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൮], ആലോകോ പസ്സതാമിവ [സു॰ നി॰ ൭൬൩], ബകോ കക്കടകാമിവ [ജാ॰ ൧.൧.൩൮], നഭം താരകിതാമിവ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൪ താരാചിതാമിവ], പദുമം ഹത്ഥഗതാമിവ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൩൬] -ഏതേസു മാഗമേ ബിന്ദുലോപോ, ബ്യഞ്ജനേ പുബ്ബസരദീഘോ ച.

തഥാ സംഉപസഗ്ഗസ്സ ബിന്ദുലോപേ അന്തസരദീഘോ -

സാരാഗോ, സാരത്തോ, അവിസാഹാരോ, സാരമ്ഭോ, സാരദ്ധോ, സാകേതം നഗരം, സാധാരണം, സം അസ്സ അത്ഥീതി സാമീ.

സമാസേ തുമന്തമ്ഹി നിച്ചം -

കത്തുകാമോ, ഗന്തുകാമോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ബിന്ദുലോപരാസി.

൩൨. സ്യാദിലോപോ പുബ്ബസ്സേകസ്സ.

വിച്ഛായം ഏകസ്സ വിഭത്യന്തസ്സ പദസ്സ ദ്വിത്തേ കതേ പുബ്ബപദസ്സ സ്യാദിലോപോ ഹോതി.

ഏകേകം, ഏകേകാനി, ഏകേകേന, ഏകേകസ്സ ഇച്ചാദി.

മാഗമേ -

ഏകമേകം, ഏകമേകാനി ഇച്ചാദി.

ഇതി സ്യാദിലോപരാസി.

അപ്പവിധാനമുച്ചതേ.

൩൩. തദമിനാദീനി [ചം᳚ ๑.൨.൧.൨൭; പാ᳚ ൬.൩.൧൦൯; മു᳚ ൨.൩൪; കാ᳚ ൨.൨൭].

മഹാവുത്തിസുത്തമിദം, തദമിനാദീനി പദരൂപാനി ഇമിനാ നിപാതനേന സിജ്ഝന്തീതി അത്ഥോ.

സരലോപോ ബ്യഞ്ജനേ -

ലാബു=അലാബു , പിധാനം=അപിധാനം, ദ്വാരം പിദഹിത്വാ=അപിദഹിത്വാ, ഗിനി=അഗ്ഗിനി, രത്നം=രതനം, ന്ഹാനം=നഹാനം, അസ്നാതി=അസനാതി, ഹന്തി=ഹനതി, ഹന്തി കുദ്ധോ പുഥുജ്ജനോ [അ᳚ നി᳚ ൭.൬൪], ഫലം വേ കദലിം ഹന്തി [അ᳚ നി᳚ ൪.൬൮], സക്കാരോ കാപുരിസം ഹന്തി. കത്ഥചി ബഹുവചനമ്പി ദിസ്സതി. വിക്കോസമാനാ തിബ്ബാഹി, ഹന്തി നേസം വരം വരം [ജാ᳚ ൨.൨൨.൨൩൭൦].

ഇവണ്ണലോപേ -

ആരാമരുക്ഖചേത്യാനി=ചേതിയാനി [ധ᳚ പ᳚ ൧൮൮], അഥത്ഥേകസതം ഖത്യാ [ജാ᳚ ൨.൨൨.๑൯൪] =ഖത്തിയാ, തിഥ്യാ പുഥുസോ വദന്തി [സു᳚ നി᳚ ൮൯൭]. തിഥ്യാ പുഥുസോ നിവിട്ഠാ [സു᳚ നി᳚ ൮൯൮] =തിത്ഥിയാ. വിദ്ധസ്തോ=വിദ്ധംസിതോ, ഉത്രസ്തോ=ഉത്രാസിതോ, സ്നേഹോ=സിനേഹോ, ക്ലേസവത്ഥൂനി=കിലേസവത്ഥൂനി, ക്രിയാ=കിരിയാ, പ്ലവന്തി=പിലവന്തി.

ഉവണ്ണലോപേ -

പദ്മാനി=പദുമാനി, ഉസ്മാ=ഉസുമാ ഇച്ചാദി.

സംയോഗാദിബ്യഞ്ജനലോപോ ച -

പുത്താനഞ്ഹി വധോ ദുഖോ, മാതിഘോ ലഭതേ ദുഖം, അപ്പസ്സാദാ കാമാ ദുഖാ, നത്ഥി കാമപരം ദുഖം [ജാ᳚ ൨.๑൯.൧൧൮], സേഖോ=സേക്ഖോ, അപേഖാ=അപേക്ഖാ, ഉപസമ്പദാപേഖോ=ഉപസമ്പദാപേക്ഖോ [മഹാവ᳚ ൭൦] ഇച്ചാദി.

സരേന സഹ ബ്യഞ്ജനലോപോ -

പടിസങ്ഖാ യോനിസോ [അ᳚ നി᳚ ൬.๑൮], അക്ഖാതി=അക്ഖായതി, ഗന്ധം ഘാതി=ഘായതി, അഭിഞ്ഞാ=അഭിഞ്ഞായ, പരിഞ്ഞാ=പരിഞ്ഞായ, അധിട്ഠാ=അധിട്ഠായ, പതിട്ഠാ=പതിട്ഠായ, ആവീകതാ ഹിസ്സ ഫാസു [മഹാവ᳚ ൧൩൪] , അസ്സവനതാ ധമ്മസ്സ പരിഹായന്തി [മഹാവ᳚ ൮], വിപാകോ തദാരമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതി [പട്ഠാ᳚ ൩.൧.൯൮], ദസാഹപരമതാ ധാരേതബ്ബം [പാരാ᳚ ൪൬൨], നായം ബ്രാഹ്മണഭോജനത്ഥാ, തിലോദനോ ഹേഹിതി [ജാ᳚ ൧.൮.൧], വിസസേനോവ ഗാരയ്ഹോ, യസ്സത്ഥാ രുക്ഖരോപകാ [ജാ᳚ ൧.൩.๑൮]

=വിസസേനോവാതി ഏവംനാമകോ രാജാ ഏവ, യസ്സുത്ഥാ ദൂരമായന്തി [ജാ॰ ൧.൩.൨൮] - യസ്സാതി ഉദരസ്സ, പിതു അത്ഥാ ചന്ദവതീ [ജാ॰ ൧.൯.൱൩], ഉപാദാരൂപം, അനുപാദാ വിമുത്തോ, സദ്ധാപബ്ബജിതോ, ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി. സംവിധാവഹാരോ, യാതി=യായതി, വാതി=വായതി, നിബ്ബാതി=നിബ്ബായതി, നിബ്ബന്തി=നിബ്ബായന്തി, പഹാതി=പഹായതി, സപ്പതിസ്സോ=സപ്പതിസ്സയോ, സുഹദോ=സുഹദയോ=സബ്ബത്ഥ യലോപോ,

മുഖരോ=മുഖഖരോ, വാചാകരണോ=വാക്കരണോ, വാചാപഥോ=ബ്യപ്പഥോ=വാസ്സ ബ്യത്തം, രസ്സത്തഞ്ച, ഏവം ബ്യാഖോ=ഏവം വിയ ഖോ=വിസ്സ ബ്യത്തം, ദീഘോ ച യലോപോ ച.

ലോലുപോ, മോമുഹോ, കുക്കുചോ, സുസുഖോ, രോരുവോഇച്ചാദീസു പന അതിസയത്ഥദീപനത്ഥം പദദ്വിത്തം കത്വാ പുബ്ബപദേസു അക്ഖരലോപോ.

പദലോപോ ആദിമജ്ഝന്തേസു -

ദത്തോ=ദേവദത്തോ, അസ്സേഹി യുത്തോ രഥോ=അസ്സരഥോ, രൂപഭവോ=രൂപം, അരൂപഭവോ=അരൂപം ഇച്ചാദി.

ലോപരാസി നിട്ഠിതോ.

ദീഘ, രസ്സരാസി

അഥ ദീഘ, രസ്സാ ദീപിയന്തേ.

൩൪. സേസാ ദീഘാ.

പക്ഖിത്തമിദം സുത്തം. ലുത്തേഹി വാ ആദേസകതേഹി വാ വണ്ണേഹി സേസാ രസ്സസരാ കത്ഥചി ദീഘാ ഹോന്തി വാ.

പുബ്ബലുത്തേ താവ -

തത്രായമാദി ഭവതിം [ധ॰ പ॰ ൩൭൫], തത്രാഭിരതിമിച്ഛേയ്യ [ധ॰ പ॰ ൮൮; സം॰ നി॰ ൫.൧൯൮], ബുദ്ധാനുസ്സതി, സദ്ധീധ വിത്തം പുരിസസ്സ സേട്ഠം [സു॰ നി॰ ൧൮൩], അനാഗാരേഹി ചൂഭയം [ധ॰ പ॰ ൪൦൪; സു॰ നി॰ ൬൩൩], ധമ്മൂപസംഹിതാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൯൯], തഥൂപമം ധമ്മവരം അദേസയി [ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩], തേസം വൂപസമോ സുഖോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൧] ഇച്ചാദി.

പരലുത്തേ -

അജിതാതി ഭഗവാ അവോച [സു॰ നി॰ ൧൦൩൯, ൧൦൪൧], സുമേധോ സാജാതോ ചാതി, രുപ്പതീതി രൂപം [സം॰ നി॰ ൩.൭൯], ബുജ്ഝതീതി ബുദ്ധോ, സാധൂതിപതിസ്സുണിത്വാ [ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൪ കാളയക്ഖിനീവത്ഥു], കിംസൂധ വിത്തം പുരിസസ്സ സേട്ഠം [സു॰ നി॰ ൧൮൪] ഇച്ചാദി.

ബിന്ദുലുത്തേ -

താസാഹം [പാചി° ൭൦൯], തേസാഹം [ജാ° ൨.൨൨.൩൧൩].

ആദേസേസു -

മ്യായംധമ്മോ [മഹാവ° ൭], സ്വാഹം [പേ° വ° ൪൮൫], വിത്യാനുഭൂയതേ ഇച്ചാദി.

യദിപി ഇമാനി രൂപാനി ബ്യഞ്ജനേ ഉപരിസുത്തേന സിജ്ഝന്തി, ലുത്താദേസേസു പന നിച്ചമിവ ദീഘസിദ്ധിഞാപനത്ഥം ഇദം സുത്തം പക്ഖിത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൩൫. ബ്യഞ്ജനേ ദീഘരസ്സാ [ക° ൨൫, ൨൬; നീ° ൩൫, ൩൬, ൬൪, ൭൧, ൧൬൫, ൧൭൯].

ബ്യഞ്ജനേ പരേ രസ്സദീഘാനം ക്വചി ദീഘ, രസ്സാ ഹോന്തി വാ. തത്ഥ ദീഘവിധി നാമ ഗാഥാവസേന വാ ആഗമവസേന വാ വചനസുഖവസേന വാ ബുദ്ധിസുഖവസേന വാ ഹോതി.

തത്ഥ ഗാഥാവസേന താവ -

മധുവാമഞ്ഞതി ബാലോ [ധ° പ° ൬൯], ഖന്തീ ച സോവചസ്സതാ [ഖു° പാ° ൫.൧൦], ഏവം ഗാമേ മുനീ ചരേ [ധ° പ° ൪൯], സക്കോ ഉജൂ ച സുഹുജൂ ച [ഖു° പാ° ൯.൧] ഇച്ചാദി.

ആഗമേ -

ഉരഗാമിവ [ജാ° ൧.൭.൩൦], അരഹതാമിവ [ദീ° നി° ൨.൩൪൮], പസ്സതാമിവ [സു° നി° ൭൬൯] ഇച്ചാദി. ഗാഥാവസേനാതിപി യുജ്ജതി.

വചനസുഖഞ്ച ബുദ്ധിസുഖഞ്ച പുരിമേ സേസദീഘേപി ലബ്ഭതി.

തത്ഥ വചനസുഖേ -

ഛാരത്തം മാനത്തം [ചൂളവ° ൯൭], പകട്ഠം വചനം പാവചനം, പാസാദോ, പാകാരോ, പാവസ്സി മേഘോ, നഗരം പാവിസി, പാവേക്ഖി, പാരിസുദ്ധി, പാടിപദോ, ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി [ധ° സ° അട്ഠ° ൫൮൪] ഇച്ചാദി.

ബുദ്ധിസുഖം നാമ പദച്ഛേദഞാണസുഖം. തത്ഥ -

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം [പാരാ° ൧], സാത്ഥികാ ധമ്മദേസനാ, ചക്ഖുമാസ്സ യഥാ അന്ധോ ഇച്ചാദി.

ബിന്ദുലുത്തേ പന സാരാഗോ, സാരത്തോ ഇച്ചാദീനി പുബ്ബേ ഉദ്ധടാനിയേവ.

ഇതി ദീഘരാസി.

രസ്സസന്ധിമ്ഹി ഗാഥാവസേന താവ -

യിട്ഠംവഹുതംവ ലോകേ [ധം പം ൧൦൮], ഭോവാദി നാമ സോ ഹോതി [ധം പം ൩൯൬; സും നിം ൬൨൫], യഥാഭാവി ഗുണേന സോ ഇച്ചാദി.

ആഗമേ യ, ര, ദാഗമേസു പുബ്ബരസ്സോ -

യഥയിദം [അം നിം ൧.൧-൪], തഥയിദം, യഥരിവ അമ്ഹാകം ഭഗവാ, തഥരിവ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, സമ്മദേവ സമാചരേ [സം നിം ൧.൧൧൨], സമ്മദക്ഖാതോ മയാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ [സം നിം ൫.൧൯൪] ഇച്ചാദി.

സംയോഗരസ്സോ നാമ ബഹുലം ലബ്ഭതി -

അക്കമോ, പരക്കമോ, അക്ഖാതോ, അഞ്ഞാ, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, അഞ്ഞാതം ഭഗവാ, അഞ്ഞാതം സുഗത, അത്ഥരണം, അപ്ഫോടേതി, അല്ലിയതി, അച്ഛിന്ദതി, അസ്സാദോ, ആഭസ്സരോ, പഭസ്സരോ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, ഝാനസ്സ ലാഭിമ്ഹി വസിമ്ഹി [പാരാം ൨൦൩-൨൦൪].

താ, തോപച്ചയേസുപി രസ്സോ -

കതഞ്ഞുതാ, അത്ഥഞ്ഞുതാ, ധമ്മഞ്ഞുതാ, കഞ്ഞതോ, നദിതോ, വധുതോ.

സമാസേ -

ഇത്ഥിപുമം, ഇത്ഥിലിങ്ഗം, ഇത്ഥിഭാവോ, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോ ഇച്ചാദി.

ഇതി രസ്സരാസി.

ദീഘ, രസ്സരാസി നിട്ഠിതോ.

വുദ്ധിരാസി

അഥ വുദ്ധിസന്ധി ദീപിയതേ.

൩൬. യുവണ്ണാനമേഓ ലുത്താ [കം ൧൪; രൂം ൧൬; നീം ൩൪].

ലുത്താ പുബ്ബസരമ്ഹാ വാ പരസരമ്ഹാ വാ സേസാനം ഇവണ്ണുവണ്ണാനം കമേന ഏ, ഓആദേസാ ഹോന്തി വാ.

പരഇവണ്ണേ -

ബന്ധുസ്സേവ സമാഗമോ, അതേവ മേ അച്ഛരിയം [ജാം ൨.൨൨.൧൯൮൮], വാതേരിതം, ജിനേരിതം.

പരഉവണ്ണേ -

ഗങ്ഗോദകം, പത്തം വോദകം കത്വാ [ചൂളവം ൩൭൬], സങ്ഖ്യം [സും നിം ൭൫൪] നോപേതി വേദഗൂ [മഹാനിം ൬], ഉദകോമിവ ജാതം.

ക്രിയാപദേസു -

വേതി, അപേതി, ഉപേതി, അപേക്ഖാ, ഉപേക്ഖാ ഇച്ചാദി.

പുബ്ബഇവണ്ണേ -

രഥേസഭോ, ജനേസഭോ, മുനേലയോ ഇച്ചാദി- തത്ഥ രഥീനം ആസഭോ ജേട്ഠകോതി രഥേസഭോ, രഥീനന്തി രഥവന്താനം രഥരുള്ഹാനം യോധാനന്തി അത്ഥോ. ജനീനം ആസഭോ ജനേസഭോ, ജനീനന്തി ജനവന്താനം ഇസ്സരാനം. മുനീനം ആലയോ വിഹാരോ മുനേലയോ.

പുബ്ബഉവണ്ണേ -

സുന്ദരാ ഇത്ഥീ സോത്ഥി, സുന്ദരോ അത്ഥോ യസ്സാതി സോത്ഥി, രസ്സത്തം, മങ്ഗലം.

വുദ്ധിരാസി നിട്ഠിതോ.

ആദേസസന്ധി

അഥാദേസസന്ധി ദീപിയതേ.

൩൭. യവാ സരേ [ക॰ ൧൮, ൧൯; രൂ॰ ൨൧, ൨൨; നീ॰ ൪൪, ൪൫, ൪൭, ൭൧, ൭൮].

സരേ പരേ ഇവണ്ണുവണ്ണാനം യ, വാദേസാ ഹോന്തി വാ.

ഇവണ്ണേ -

പടിസന്ഥാരവുത്യസ്സ [ധ॰ പ॰ ൩൭൬], സബ്ബാ വിത്യാനുഭൂയതേ, ക്യാഹം അപരജ്ഝാമി [പാരാ॰ ൩൮൩] - ഇധ പഠമം ബിന്ദുലോപോ, സുതാ ച പണ്ഡിതാത്യത്ഥ, സുതാ ച പണ്ഡിതാത്യമ്ഹാ [ജാ॰ ൨.൨൧.൧൯൯], ഞാതോ സേനാപതിത്യാഹം [ജാ॰ ൨.൨൧.൯൪], ഇച്ചേതം കുസലം [പാരാ॰ ൪൧൧], ഇച്ചസ്സ വചനീയം [ദീഘനികായേ], പച്ചുത്തരിത്വാ, പച്ചാഹരതി [പാരാ॰ ൩൦൬-൩൦൭], പച്ചേതി, പച്ചയോ, അച്ചേതി, അച്ചയോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൧], അച്ചായം മജ്ഝിമോ ഖണ്ഡോ [ജാ॰ ൧.൭.൩൩] - അതിരേകോ അയം മജ്ഝിമോ ഖണ്ഡോത്യത്ഥോ, അപുച്ചണ്ഡതാ - അപുതിഅണ്ഡതാത്യത്ഥോ, ജച്ചന്ധോ, ജച്ചഘാനകോ, ജച്ചേളകോ, അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, അബ്ഭേതി, അബ്ഭോകാസോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൧], അജ്ഝോകാസോ അജ്ഝാഗമാ ഇച്ചാദി.

വാത്വേവ? ഇതിസ്സ മുഹുത്തമ്പി [പാചി॰ ൪൫൮], അതിസിഗണോ, അധീരിതം.

ഏത്ഥ ച ഇച്ചേതന്തിആദീസു ഇമിനാ സുത്തേന ഇതി, പതി, അതിപുതി, ജാതി, അഭി, അധിസദ്ദാനം ഇവണ്ണസ്സ യത്തം, 'തവഗ്ഗ, വരണാന'...ന്തി സുത്തേന യമ്ഹി തവഗ്ഗസ്സ ചത്തം, 'വഗ്ഗ, ല, സേഹി തേ'തി സുത്തേന യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, അഭി, അധിസദ്ദേസു പന 'ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസ'...ന്തി സുത്തേന വഗ്ഗചതുത്ഥാനം തതിയത്തം.

ഉവണ്ണേ -

ചക്ഖാബാധമാഗച്ഛതി, പാതബ്യാകാസി [മ॰ നി॰ ൨.൩൦൮], വത്ഥേബ്ഥ വിഹിതം നിച്ചം, ദ്വാകാരോ [മഹാവ॰ ൻ], മധ്വാസവോ [പാചി॰ ൩൨൮], അന്വയോ, അന്വേതി, സ്വാക്ഖാതോ [മഹാവ॰ ൨൬, ൬൨], സ്വാകാരോ [മഹാവ॰ ൻ], ബഹ്വാബാധോ ഇച്ചാദി.

൩൮. ഏഓനം [ക॰ ൧൭, ൧൮; രൂ॰ ൧ൻ, ൨൦; നീ॰ ർ൩, ർർ].

സരേ പരേ ഏ, ഓനം യ, വാദേസോ ഹോതി വാ.

ക്യസ്സ ബ്യപഥയോ അസ്സു [സു॰ നി॰ ൻ൬൭], ക്യസ്സു ഇധ ഗോചരാ [സു॰ നി॰ ൻ൬൭] -കേ+അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാതി അത്ഥോ, ബ്യപഥയോതി വചനപഥാ, യഥാ നാമം തഥാ ഝസ്സ-ചേ+അസ്സാതി ഛേദോ, ത്യാഹം ഏവം വദേയ്യം [മ॰ നി॰ ൧.൩൦], ത്യസ്സ പഹീനാ ഹോന്തി, പുത്തോ ത്യാഹം മഹാരാജ [ജാ॰ ൧.൧.൭], പബ്ബത്യാഹം ഗന്ധമാദനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩ൻ൭], അധിഗതോ ഖോ മ്യായം ധമ്മോ [മഹാവ॰ ൭], യ്വസ്സ വിപ്പടിസാരജാ, യ്വസ്സ തേ ഹോന്തി അനത്ഥകാമാ, യ്വസ്സു മഞ്ഞാമി സമണേ-ഏത്ഥ ച അവിസിട്ഠേപി വചനസദ്ദേ യേ+അസ്സാതി പദച്ഛേദബുദ്ധിസുഖത്ഥം 'യ്വസ്സാ'തി പോത്ഥകാരോപനം യുജ്ജതിയേവ, യഥാ തം? 'യദാസ്സ സീലം പഞ്ഞഞ്ച' [ജാ॰ ൨.൨൨.൧ർ൭ർ] ഇച്ചാദീസു വിയ, ക്വത്ഥോസി ജീവിതേന മേ, യാവതക്വസ്സ കായോ, താവതക്വസ്സ ബ്യാമോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭], അഥ ഖ്വസ്സ, അത്ഥി ഖ്വേതം ബ്രാഹ്മണ, യത്വാധികരണം [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩], യ്വാഹം, സ്വാഹം ഇച്ചാദി.

വാത്വേവ? സോ അഹം വിചരിസ്സാമി [സു॰ നി॰ ൧ൻർ], സോ അഹം ഭന്തേ.

൩ൻ. യുവണ്ണാനമിയങുവങ [മോഗ॰ ൭-൧൩൬ (യുവണ്ണാന മിയ ങു വ ങ സരേ)].

സരേ പരേ ഇവണ്ണുവണ്ണന്താനം പദാനം ഇയങ, ഉവങാദേസാ ഹോന്തി വാ. ങാനുബന്ധോ അന്താദേസത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

ഇധ ഏകേകസ്സ പദസ്സ രൂപദ്വയം വുച്ചതേ.

ഇവണ്ണേ -

തിയന്തം ത്യന്തം - തത്ഥ തിയന്തന്തി ഇമിനാ സുത്തേന സിദ്ധം, ത്യന്തന്തി 'യവാ സരേ'തി സുത്തേന. ഏവം സേസേസു. അഗ്ഗിയാഗാരേ അഗ്യാഗാരേ, ചതുത്ഥിയത്ഥേ [മഹാവ॰ ൩൭] ചതുത്ഥ്യത്ഥേ, പഞ്ചമിയത്ഥേ പഞ്ചമ്യത്ഥേ, പഥവിയാകാസോ പഥബ്യാകാസോ, വിയഞ്ജനം ബ്യഞ്ജനം, വിയാകതോ ബ്യാകതോ, വിയാകംസു ബ്യാകംസു, വിയത്തോ ബ്യത്തോ, വിയൂള്ഹോ ബ്യൂള്ഹോ, ധമ്മം അധിയേതി അജ്ഝേതി, പതിയേതി പച്ചേതി പത്തിയായതി വാ, പരിയങ്കോ പല്ലങ്കോ, വിപരിയാസോ വിപല്ലാസോ, ഇധ ഏകരൂപം ഹോതി - പരിയത്തി, പരിയത്തോ, പരിയായോ, പല്ലങ്കോഇച്ചാദീസു പരിസദ്ദേ രസ്സ ലത്തം കത്വാ ഇസ്സ 'യവാ സരേ'തി യത്തേ കതേ യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം.

ഉവണ്ണേ -

ഭിക്ഖുവാസനേ, സയമ്ഭുവാസനേ, ഇധപി രൂപദ്വയം ലബ്ഭതി - ദുവങ്ഗികം=ദ്വങ്ഗികം, ഭുവാദിഗണോ=ഭ്വാദിഗണോ ഇച്ചാദി.

൪൦. വിതിസ്സേവേ വാ [രൂ॰ ൱൯ (പിട്ഠേ)].

ഏവസദ്ദേ പരേ ഇതിസദ്ദസ്സ ഇ-കാരസ്സ വോ ഹോതി വാ.

ഇത്വേവ ചോരോ അങ്ഗുലിമാലോ, സമുദ്ദോത്വേവ സങ്ഖ്യം [ഉദാ॰ ൪൫] ഗച്ഛതി, മഹാഉദകക്ഖന്ധോത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, മഹാസമ്മതോത്വേവ പഠമം അക്ഖരം നിബ്ബത്തം [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൧], ഇസിഗിലിത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി [മ॰ നി॰ ൩.൧൩൩].

വാതി കിം? ഇച്ചേവത്ഥോ, സമുദ്ദോതേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി.

സുത്തവിഭത്തേന ഏവസദ്ദേ പരേ അഞ്ഞതി-കാരസ്സ വത്തം. വിലപത്വേവ സോ ദിജോ [ജാ॰ ൧.൬.൧൦൩], അനുസേത്വേവസ്സ കാമരാഗോ, അനുസേത്വേവസ്സ രൂപരാഗോ - അനുസേതി+ഏവ+അസ്സാതി ഛേദോ, ഹോത്വേവ കാരിയസന്നിട്ഠാനം, ഹോതേവ വാ.

൪൧. ഏഓനമ വണ്ണേ [ക॰ ൨൭; രൂ ൱൯; നീ॰ ൬൬, ൧൬൩-൪].

സരബ്യഞ്ജനഭൂതേ വണ്ണേ പരേ ഏ, ഓനം അത്തം ഹോതി വാ. തത്ഥ ഏസ്സ അത്തം യേഭുയ്യേന മ, ദാഗമേസ്വേവ ഹോതി.

അകരമ്ഹസ തേ കിച്ചം [ജാ॰ ൧.൪.൨൯] - അകരമ്ഹസേത്യത്ഥോ, ദിസ്വാ യാചകമാഗതേ [ജാ॰ ൧.൭.൫൮; ൨.൨൨.൨൨൬൧], ദിസ്വാ പണ്ഡിതമാഗതേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൮൩], യമാഹു നത്ഥി വീരിയന്തി [ജാ॰ ൨.൧൮.൧൬൨] - യേ+ആഹുത്യത്ഥോ. കദസ്സു - കേ+അസ്സു, യദേവ തേ ജാതിനിസ്സിതാ, തദേവ തേ ജരാനിസ്സിതായേ+ഏവ, തേ+ഏവാതി ഛേദോ, സ്വേ ഭവോ സ്വാതനം [പാരാ॰ ൨൨] - ബ്യഞ്ജനേ ദീഘോ.

ഓമ്ഹി -

സ സീലവാ [ധ॰ പ॰ ൮൪], സ പഞ്ഞവാ, സ വേ കാസാവമരഹതി [ധ॰ പ॰ ൧൦], ഏസ അത്ഥോ, ഏസ ധമ്മോ [ധ॰ പ॰ ൫], ദിന്നമാസി ജനിന്ദേന [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൬൧ (ദിന്നമ്ഹാതി ജനിന്ദേന)] - ദിന്നോ+ആസീതി ഛേദോ, മഗ്ഗമത്ഥി [വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൪] - മഗ്ഗോ+അത്ഥി, അഗ്ഗമക്ഖായതി [അ॰ നി॰ ൧.൪൭], പച്ചയാകാരമേവ ച [വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൫], സങ്ഘോ പബ്ബതമിവ, സദ്ദോ ചിച്ചിടമിവ, ഹിയ്യോ ഭവോ ഹിയ്യത്തനം, പാതോ അസനം പാതരാസോ, പാതമനുസിട്ഠോ, കകുസന്ധ കോണാഗമനോ, ഥേര വാദാനമുത്തമോ - കകുസന്ധോതി ച ഥേരോതി ച ഛേദോ, ഥേരവാദോതി അത്ഥോ.

സുത്തവിഭത്തേന അനിമിത്തേപി ഹോതി. തുവഞ്ച ധനുസേഖ ച [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൯൪], പച്ചയമഹാപദേസോ ഹേസ, ഏകകോട്ഠാസോ ഏസ, അഭിലാപമത്തഭേദോ ഏസ ഇച്ചാദി.

ർ൨. ഗോസ്സാവങ [ക॰ ൨൨, ൭൮; രൂ॰ ൨൮; നീ॰ ൫൨, ൨൨൩].

സരേ പരേ ഗോസ്സ അന്തസ്സ അവങ ഹോതി.

ഗോ ച അസ്സോ ച ഗവാസ്സം.

സുത്തവിഭത്തേന ബ്യഞ്ജനേപി. സഗവചണ്ഡോ [അ॰ നി॰ ർ.൧൦൮], പരഗവചണ്ഡോ.

അപ്പവിധാനമുച്ചതേ.

മഹാവുത്തിനാ അവണ്ണസ്സ ഉത്തം, ഓത്തഞ്ച -

പുഥുജ്ജനോ, പുഥുഭൂതോ-പുഥൂതി വാ ഏകോ പാടിപദികോ, പുഥുനാ പുഥുനീതിപി ദിസ്സതി, അപേക്ഖിയാനോ അപേക്ഖിയാനഅപേക്ഖിതബ്ബാത്യത്ഥോ. ഏവം അനുമോദിയാനോ, മരീചികൂപമം അഭിസമ്ബുദ്ധാനോ, മാ മം പിസാചാ ഖാദന്തു, ജീവ ത്വം സരദോസതം [ജാ॰ ൧.൨.൩], രത്തിദിവോവ സോ ദിബ്ബോ, മാനുസം സരദോസതം-വസ്സസതന്ത്യത്ഥോ, അനുയന്തി ദിസോദിസം [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൮൧], സമ്പതന്തി ദിസോദിസം-തം തം ദിസന്ത്യത്ഥോ, പരോസതം, പരോസഹസ്സം, അഞ്ഞോഞ്ഞം അഞ്ഞമഞ്ഞം, പോനോപുഞ്ഞം പുനപ്പുനം, പോനോബ്ഭവികാ തണ്ഹാ-പുനോതി വാ ഏകോ നിപാതോ, പുനോ തസ്സ മഹേ സിനോ, പുനോ പത്തം ഗഹേത്വാന, ന ച ദാനി പുനോ അത്ഥി, മമ തുയ്ഹഞ്ച സങ്ഗമോ, ന പുനോ അമതാകാരം, പസ്സിസ്സാമി മുഖം തവ [അപ॰ ഥേരീ ൨.൨.൨൩൫].

ഇവണ്ണസ്സ അത്തം, ഉത്തം, ഏത്തഞ്ച -

തദമിനാപേതം പരിയായേന വേദിതബ്ബം-തം ഏതം അത്ഥജാതം ഇമിനാ പരിയായേന വേദിതബ്ബന്തി അത്ഥോ, സകിം ആഗച്ഛതി സീലേനാതി സകദാഗാമീ, ഇത്ഥിയാ ഭാവോ ഇത്ഥത്തം, ഏവുമം - ഏവം+ഇമന്തി ഛേദോ, ത്വം നോ സത്ഥാ മഹാമുനേ, അത്ഥധമ്മവിദൂ ഇസേ.

ഉവണ്ണസ്സ ഇത്തം, ഓത്തഞ്ച -

മാതിതോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൩], പിതിതോ, മാതിപക്ഖോ, പിതിപക്ഖോ, മാതിഘോ [ജാ॰ ൨.൧൯.൧൧൮], പിതിഘോ, മത്തികം ധനം [പാരാ॰ ൩൪], പേത്തികം ധനം, അപി നോ ലച്ഛസി, കച്ചി നോ തുമ്ഹേ യാപേഥ, കഥം നോ തുമ്ഹേ യാപേഥ, സോതുകാമത്ഥ നോ തുമ്ഹേ ഭിക്ഖവേ, ന നോ സമം അത്ഥി [ഖു॰ പാ॰ ൬.൩], ന ഹി നോ സങ്കരന്തേന [മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨], നത്ഥി നോ കോചി പരിയായോ [ജാ॰ ൧.൫.൧൦ (ന ഹി നോ കോചി പരിയായോ)] - ഇമേസു തീസു നുസദ്ദോ ഏകംസത്ഥേ, സോസിതോ സോതത്തോ ചേവ [ജാ॰ ൧.൧.ർ൪ സോതത്തോ സോസിന്ദോ ചേവ; മ॰ നി॰ ൧.൧൫൬] - സുട്ഠു സീതലോ സുട്ഠു സന്തത്തോത്യത്ഥോ, ജമ്ബുനദിയാ ജാതം ജമ്ബോനദം.

ഏസ്സ ഇത്തം -

ഓകന്ദാമസി ഭൂതാനി, പബ്ബതാനി വനാനി ച [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൭൩] - അവകന്ദാമസേത്യത്ഥോ, യം കരോമസി ബ്രഹ്മുനോ, തദജ്ജ തുയ്ഹം ദസ്സാമ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൦], ഇധ ഹേമന്തഗിമ്ഹിസു [ധ॰ പ॰ ൨൮൬], ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധിസു, ചേതേഹി ചേതപുത്തിഹി [ചരിയാ॰ ൧.൧൦൬] - ചേതപുത്തേഹി സദ്ധിന്ത്യത്ഥോ.

ഓസ്സ ഉത്തം -

മനുഞ്ഞം, ന തേനത്ഥം അബന്ധിസു [ജാ॰ ൧.൬.൭] - സോ തേന വചനേന അത്ഥം ന അബന്ധി ന ലഭീത്യത്ഥോ. അവ്ഹായന്തു സു യുദ്ധേന [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൭൧] - സോ പഹാരവചനേന മം അവ്ഹയന്തോത്യത്ഥോ. അപി നു ഹനുകാ സന്താ [ജാ॰ ൧.൧.൧൪൬] - നോ ഹനുകാ ഏകന്തം ഛിന്നാ ദുക്ഖപത്താത്യത്ഥോ.

വികാരസന്ധിപി ആദേസസന്ധിരൂപത്താ ഇധ സങ്ഗയ്ഹതി.

ഇതി സരാദേസരാസി.

കവഗ്ഗതോ പട്ഠായ വഗ്ഗാവഗ്ഗബ്യഞ്ജനാനം ആദേസോ ദീപിയതേ.

൪൩. വഗ്ഗലസേഹി തേ.

പഞ്ചവഗ്ഗേഹി ച ല, സേഹി ച പരസ്സ യ-കാരസ്സ കാചി തേ ഏവ വഗ്ഗ ല, സാ ഹോന്തി വാ യഥാക്കമം, യ-കാരോ പുബ്ബരൂപത്തം ആപജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി.

നിപച്ചതീതി നിപകോ, നിപകസ്സ ഭാവോ നേപക്കം, വിപാകോ ഏവ വേപക്കം, വത്തബ്ബന്തി വാക്കം, വാക്യം വാ. പമുഖേ സാധു പാമോക്ഖം - യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ കതേ ആദിദുതിയസ്സ പഠമത്തം, സുഭഗസ്സ ഭാവോ സോഭഗ്ഗം, ദോഭഗ്ഗം, ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി ഭോഗ്ഗം, യുഞ്ജിതബ്ബന്തി യോഗ്ഗം, കുക്കുചഭാവോ കുക്കുച്ചം, വത്തബ്ബന്തി വാച്ചം, വുച്ചതേ, പച്ചതേ, വണിജാനം കമ്മം വാണിജ്ജം, ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി ഭോജ്ജം, യുഞ്ജിതബ്ബന്തി യോജ്ജം.

൪൪. തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ [ക॰ ൨൬൫, ൪൧; നീ॰ ൧൦൪, ൧൦൬, ൧൧൫, ൧൨൨-൩].

ആദേസഭൂതേ വാ വിഭത്തിഭൂതേ വാ പച്ചയഭൂതേ വാ യ-കാരേ പരേ തവഗ്ഗാനംവ, ര, ണാനഞ്ച ചവഗ്ഗ, ബ, യ, ഞാദേസാ ഹോന്തി വാ യഥാക്കമം.

പോക്ഖരഞ്ഞോ, പോക്ഖരഞ്ഞാ, പോക്ഖരഞ്ഞം, സമണസ്സ ഭാവോ സാമഞ്ഞം, ഏവം ബ്രഹ്മഞ്ഞം, ഇച്ചേതം കുസലം [പാരാ॰ ൪൧൧] ഇച്ചാദീനി ‘യവാ സരേ’തി സുത്തേ ഉദാഹടാനി.

പണ്ഡിതസ്സ ഭാവോ പണ്ഡിച്ചം, സന്തസ്സ ഭാവോ സച്ചം, തഥസ്സ ഭാവോതച്ഛം, യജ്ജേവം-യദി+ഏവം, നജ്ജോ, നജ്ജാ, നജ്ജം, സുഹദസ്സ ഭാവോ സോഹജ്ജം, വത്തബ്ബന്തി വജ്ജം, ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി [ധ॰ സ॰ ൧൬൦], ഉപസമ്പജ്ജതി, അജ്ഝോകാസോ, ബോജ്ഝങ്ഗോ, ബോജ്ഝാ, ബോധിയാ വാ,

ബുജ്ഝിതബ്ബന്തി ബോജ്ഝം, ബുജ്ഝതി, പോനോപുഞ്ഞം, ഥനതോ സമ്ഭൂതം ഥഞ്ഞം.

പവഗ്ഗേ യസ്സ പുബ്ബരൂപം -

വപ്പതേ, ലുപ്പതേ, അബ്ഭുഗ്ഗതോ, അബ്ഭോകാസോ, ഉസഭസ്സ ഭാവോ ഓസബ്ഭം, ലഭിയതേതി ലബ്ഭം, ലബ്ഭതേ, ഗാമേ ഹിതം ഗമ്മം, ഓപമ്മം, സോഖുമ്മം, ആഗമ്മ, ഉപഗമ്മ, ഗമിയതേതി ഗമ്മോ, ഏവം ദമ്മോ, രമ്മോ, ഗമ്മതേ, രമ്മതേ.

'തവഗ്ഗ വരണാന...'ന്തി ഇമിനാ സുത്തേന യമ്ഹി രസ്സ യത്തം -

കയ്യതേ കരിയതേ, അയ്യോ അരിയോ.

'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി ലതോ യസ്സ പുബ്ബരൂപം -

പല്ലങ്കോ, വിപല്ലാസോ, കോസല്ലം, പത്തകല്ലം.

'തവഗ്ഗവരണാന...'ന്തി യമ്ഹി വസ്സ ബത്തം -

പുഥബ്യാ, പുഥബ്യം, ഭാതു അപച്ചം ഭാതബ്യോ, കോരബ്യോ, ദിവേ ഭവം ദിബ്ബം ദിബ്യം.

'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി സതോ യസ്സ പുബ്ബരൂപം -

രഹസി ഭവം രഹസ്സം, സോമനസ്സം, ദോമനസ്സം, സോവചസ്സം, ദോവചസ്സം- മനോഗണത്താ മജ്ഝേ സാഗമോ, ഭാസിതബ്ബന്തി ഭസ്സം, ആദിസ്സ=ആദിസിത്വാ, ഉദ്ദിസ്സ=ഉദ്ദിസിത്വാ, ഉപവസ്സ=ഉപവസിത്വാ, സമ്ഫുസ്സ=സമ്ഫുസിത്വാ, തുസ്സതി, ദുസ്സതി, നസ്സതിഇച്ചാദി.

൪൯. തഥനരാനം ടഠണലാ [രൂ॰ ന॰ (പിട്ഠേ)].

താദീനം ടാദിആദേസാ ഹോന്തി വാ.

തസ്സ ടത്തം -

പടിഹഞ്ഞതി, പടഗ്ഗി ദാതബ്ബോ, പടിച്ഛന്നോ, പടിപ്പന്നോ, ബ്യാവടോ, ഉദാഹടോ, ദുക്കടം ഇച്ചാദി.

ഥസ്സ ഠത്തം -

പീളനട്ഠോ [പടി॰ മ॰ ൧.൧൭], സങ്ഖതട്ഠോ [പടി॰ മ॰ ൧.൧൭], അട്ഠിംകത്വാ സുണേയ്യ [ജാ॰ ൨.൧൭.൯൨], അട്ഠകഥാ ഇച്ചാദി.

നസ്സ ണത്തം -

ഗാമം നേതീതി ഗാമണി, സേനം നേതീതി സേനാണി, പണിധി, പണിധാനം, പണിഹിതം, പണാമോ, പരിണാമോ, ഓണാമോ, ഉണ്ണാമോ, കരണീയം, കരണം,

ഞാണം, താണം, പമാണം, സരണം, ഗഹണം ഇച്ചാദി.

രസ്സ ലത്തം -

പലിഘോ, പലിബോധോ, പലിപന്നോ, പല്ലങ്കോ, തലുണോ തരുണോ, കലുനം പരിദേവയി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൭൧], മഹാസാലോ, അട്ഠസാലിനീ, നയസാലിനീ ഇച്ചാദീനി.

ഇദാനി മഹാവുത്തിവിധാനമുച്ചതേ.

കസ്സ ഖത്തം -

നിക്ഖമതി, നിക്ഖന്തോ, നേക്ഖമോ, രാജകിച്ചം കരോതീതി ഖത്താ, കത്താ വാ.

ദത്തഞ്ച -

സദത്ഥപസുതോ സിയാ [ധ॰ പ॰ ൧൬൬].

യത്തഞ്ച -

സയം രട്ഠം ഹിത്വാന, പുപ്ഫദാനം ദദാതീതി പുപ്ഫദാനിയോ പുപ്ഫദാനികോ, സിപ്പലിവനേ വസതീതി സിപ്പലിവനിയോ സിപ്പലിവനികോ, കുമാരിയാ കുമാരികാ.

ഖസ്സ ഗത്തം -

ഏളമൂഗോ ഏളമൂഖോ.

ഗസ്സ കത്തം -

ലുജ്ജതീതി ലോകോ, ആരോഗ്യം അഭിസജ്ജേതീതി ഭിസക്കോ, കുലൂപകോ കുലൂപഗോ, ഖീരൂപകോ ഖീരൂപഗോ, ഗീവൂപകം ഗീവൂപഗം.

ഘസ്സ ഹത്തം -

സീഘജവതായ സീഹോ.

ചസ്സ ഛത്തം -

വിനിച്ഛയോ, അച്ഛരിയം, മച്ഛരിയം, രംസിയോ നിച്ഛരന്തി-നിഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ.

ഛസ്സ സത്തം -

അത്ഥി സാഹസ്സ ജീവിതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൧൪] -ഛാഹം+അസ്സാതി ഛേദോ, സളായതനം.

ജസ്സ ദത്തം -

പരസേനം ജിനാതീതിപസ്സേനദീ-മഹാവുത്തിനാ സരലോപോ, രസ്സ പരരൂപം.

യത്തഞ്ച -

നിസ്സായ ജായതീതി നിയോ, നിയകോ വാ, നിയം പുത്തം.

ഞസ്സണത്തം -

പണ്ണത്തി പഞ്ഞത്തി, പണ്ണാസം പഞ്ഞാസം. പണ്ണവീസതി പഞ്ചവീസതി.

നത്തഞ്ച -

നാമമത്തം ന നായതി, അനിമിത്താ ന നായരേ [വിസുദ്ധി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൨൭] - ന പഞ്ഞായന്തീതി അത്ഥോ.

തസ്സ കത്തം -

നിയകോ നിയതോ.

ഥത്തഞ്ച -

നിത്ഥിണ്ണോ, നിത്ഥരണം, നേത്ഥാരം.

നത്തഞ്ച -

ജിനോ, പിനോ, ലിനോ, പടിസല്ലിനോ, പളിനോ, മലിനോ, സുപിനോ, പഹീനോ, ധുനോ, പുനോ, ലുനോ, ആഹുനം, പാഹുനം.

ദസ്സ ഡത്തം -

ഛവഡാഹോ, ദിസാഡാഹോ, കായഡാഹോ.

ളത്തഞ്ച -

പരിളാഹോ, ആഗന്ത്വാ ഛവം ദഹന്തി എത്ഥാതി ആളഹനം, സുസാനം.

തത്തഞ്ച -

സുഗതോ, തഥാഗതോ, കുസിതോ, ഉദതി പസവതീതി ഉതു.

ധസ്സ ദത്തം -

ഏകമിദാഹം ഭിക്ഖവേ സമയം [മ॰ നി॰ ൧.൭൦൧] -ഇധാതി വാ നിപാതോ.

ഹത്തഞ്ച -

സാഹു ദസ്സനമരിയാനം [ധ॰ പ॰ ൨॰൬൩], സംഹിതം, വിഹിതം, പിഹിതം, അഭിഹിതം, സന്നിഹിതം, പണിഹിതം, സദ്ദഹതി, വിദഹതി, പിദഹതി.

നസ്സ ഉത്തം -

ഉപഞ്ഞാസോ=ഉപന്യാസോ, ഞായോ=ന്യായോ-നിച്ചം ഏതി ഫലം ഏതേനാതി ഞായോ, ഞേയ്യം=നേയ്യം.

യത്തഞ്ച -

ധേനസ്സ കമ്മം ധേയ്യം, ധേരാധിനന്തി ധേരാധേയ്യം, പാതിമോക്ഖം, പരാധേയ്യകം ദുക്ഖം.

പസ്സ ഫത്തം -

നിപ്ഫജ്ജതി, നിപ്ഫത്തി, നിപ്ഫന്നം.

ബത്തഞ്ച -

സമ്ബഹുലം=സമ്പഹുലം, ബഹുസന്തോ ന ഭരതി [സു॰ നി॰ ൻ൮] =പഹു സന്തോ ന ഭരതി.

ഭസ്സ ഫത്തം -

അനന്തം സബ്ബതോപഫം [ദീ॰ നി॰ ൧.൪൯൯].

മസ്സ പത്തം -

ചിരപ്പവാസിം [ധ॰ പ॰ ൨൧൯], ഹത്ഥിപ്പഭിന്നം [ധ॰ പ॰ ൩൨൬].

യസ്സ വത്തം -

ദീഘാവു കുമാരോ [മഹാവ॰ ൪൭൯] =ദീഘായു കുമാരോ, ആയും ധാരേതീതി ആവുധം=ആയുധം, ആയു അസ്സ അത്ഥീതി അഥേ 'ആവുസോ'തി നിപാതോ, കസാവോ=കസായോ, കാസാവം=കാസായം, സാലിം ലുനാതീതി സാലിലായകോ, തിണലായകോ.

ലസ്സ രത്തം -

നീലം ജലം ഏത്ഥാതി നേരഞ്ജരാ, ജലം ഗണ്ഹിതും അലന്തി അരഞ്ജരോ, സസ്സതം പരേതി, ഉച്ഛേദം പരേതി-പലേതീതി അത്ഥോ.

വസ്സ പത്തം -

പിപാസതി പിവാസതി.

ബത്തഞ്ച -

ബ്യാകതോ, ബ്യത്തോ, ബ്യഞ്ജനം, സീലബ്ബതം, നിബ്ബാനം, നിബ്ബുതം, ദിബ്ബം, ദിബ്ബതി, സിബ്ബതി, കുബ്ബതി, കുബ്ബന്തോ, ക്രുബ്ബതി, ക്രുബ്ബന്തോ, അസേവിതബ്ബത്താ വാരേതബ്ബോതി ബാലോ, പബ്ബജിതോ, പബ്ബജ്ജാ ഇച്ചാദി.

സസ്സ ഛത്തം -

ഉച്ഛിട്ഠം-അവസിട്ഠന്ത്യത്ഥോ, "ദിബ്ബാ സദ്ദാ നിച്ഛരന്തി, രംസിയോ [വിം വം ൭നം] നിച്ഛരന്തീ"തി എത്ഥാപി സസ്സ ഛത്തം ഇച്ഛന്തി.

തത്തഞ്ച -

ഉത്തിട്ഠപത്തം ഉപനാമേന്തി [മഹാവം ന്ൻ], "ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യാ" തി എത്ഥ പന ഉദ്ദിസ്സ തിട്ഠനം ഉത്തിട്ഠന്തി അത്ഥോ. "ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, എസാ അരിയാന യാചനാ [ജാം ௷.൭.൫൯]"തി വുത്തം.

ഹസ്സ ഘത്തം -

നിച്ചം ദഹതി എത്ഥാതി നിദാഘോ, ലഘു ലഹു.

ളസ്സ ഡത്തം -

ഗരുഡോ ഗരുളോ.

ഇതി ബ്യഞ്ജനാദേസരാസി.

മിസ്സകാദേസോ വുച്ചതേ.

അവസ്സ ഉത്തം -

ഉദ്ധമ്മോ, ഉബ്ബിനയോ, ഉപ്പഥോ, ഉമ്മഗ്ഗോ, ഉഞ്ഞാ അവഞ്ഞാ, ഉഞ്ഞാതം അവഞ്ഞാതം, ഉജ്ഝാനസഞ്ഞീ.

ഓത്തഞ്ച -

ഓനദ്ധോ, ഓകാസോ, ഓവാദോ, ഓലോകനം ഇച്ചാദി.

വസ്സ ഓത്തം -

ഉപോസഥോ - ഉപവസഥോതി ഠിതി, നോനീതം നവനീതം, നിവത്ഥകോചോ നിവത്ഥകവചോ, കോ തേ ബലം മഹാരാജ, കോ നു തേ രഥമണ്ഡലം [ജാം ഫ.ഫഫ.൧൮൪] - കഥതി അത്ഥോ. കോ തേ ദിട്ഠോ വാ സുതോ വാ, വാനരോ ധമ്മികോ ഇതി, കോ നുമേ ഗോതമസാവകാ ഗതാ-കഥ നു+ഇമേതി ഛേദോ, സോണ്ണം സുവണ്ണം ഇച്ചാദി.

കുസ്സ ക്രുത്തം -

ക്രുബ്ബതി കുബ്ബതി.

ത്തസ്സ ത്രത്തം -

അത്രജോ പുത്തോ, ഖേത്രജോ പുത്തോ അത്തജോ, ഖേത്തജോ, ഗോത്രഭൂ, വത്രഭൂ, ചിത്രം, വിചിത്രം, ചിത്തം, വിചിത്തം, ഉത്രസ്തമിദം ചിത്തം [സം॰ നി॰ ൧.ൻവ്വ], ഉത്രാസീ പലായീ [സം॰ നി॰ ൧.൨ർൻ], യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതി [മ॰ നി॰ ൧.൨൩] ഇച്ചാദി.

ദസ്സ ദ്രത്തം -

ഇന്ദ്രിയം, സുഖോ ഉദയോ യസ്സാതി സുഖുദ്രയം, ദുക്ഖുദ്രയം കമ്മം [മ॰ നി॰ ൨.൧൦ൻ], പഥവീ ഉന്ദ്രിയ്യതി [സം॰ നി॰ ൧.൧൭വ്വ] - ഭിജ്ജതീത്യത്ഥോ, മിത്തദ്രുബ്ഭോ മിത്തദ്ദുബ്ഭോ.

ദ്ദസ്സ ദ്രത്തം -

ഭദ്രം ഭദ്ദം, അസ്സോ ഭദ്രോ [ധ॰ പ॰ ൧ർ൩], സദാ ഭദ്രാനി പസ്സതി [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൭൩], സബ്ബേ ഭദ്രാനി പസ്സന്തു [ജാ॰ ൧.൨.൧൦൫], ഭദ്രാനി ഭദ്രാനി യാനാനി യോജേത്വാ, ലുദ്രം [ദീ॰ നി॰ ൨.ർ൩] ലുദ്ദം.

ബസ്സ ബ്രത്തം -

ബ്രഹാവനം, ബ്രഹന്തം വാ വനപ്പതിം [ജാ॰ ൧.൧.൧ർ], ബ്രഹ്മാ, ബ്രാഹ്മണോ - ബാഹിതപാപത്താ അരഹാ ബ്രാഹ്മണോതി വുച്ചതി, ബ്രഹ്മുനോ അപച്ചന്തി ജാതിബ്രാഹ്മണോ വുച്ചതി.

വ, വീനം ബ്യത്തം -

ബ്യയോ=വയോ-വിനാസോത്യത്ഥോ, കിച്ചാകിച്ചേസു ബ്യാവടോ=വാവടോ, പങ്കേ ബ്യസന്നോ=വിസന്നോ, ബ്യമ്ഹിതോ=വിമ്ഹിതോ, ബ്യമ്ഹം=വിമാനം-മാനസ്സ മ്ഹത്തം.

ക്ഖസ്സ ച്ഛത്തം -

അച്ഛി=അക്ഖി, സച്ഛി=സക്ഖി-സഹ അക്ഖിനാ വത്തതീതി അത്ഥേ നിപാതോ, പച്ചക്ഖന്തി അത്ഥോ. നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി [മി॰ പ॰ ൫.൩.൧൨], മച്ഛികാ=മക്ഖികാ, ലച്ഛീ=ലക്ഖീ-സിരീതി അത്ഥോ.

മഹാവുത്തിനാ അക്ഖരസംഖിത്തം ഹോതി -

ആചേരോ ആചരിയോ, ന മാതാപിതരസംവഡ്ഢോ, അനാചേരകുലേ വസം [ജാ॰ ൧.൧.ൻ], ആചേരമ്ഹി സുസിക്ഖിതാ [ജാ॰ ൧.൭.വ്വ൨], ബ്രഹ്മചേരോ ബ്രഹ്മചരിയോ, തിണ്ഹം തിഖിണം, തണ്ഹാ തസിണാ, സുണ്ഹാ സുണിസാ, അഭിണ്ഹം അഭിക്ഖണം, പണ്ഹോ പുബ്ബണ്ഹോ, പണ്ഹേ വജ്ഝോ മഹോസധോ [ജാ॰ ൧.൧൫.൩൨ർ], സുരാമേരയോ-സുരാമേരേയ്യോ, സുരാമേരേയ്യപാനാനി, യോ നരോ അനുയുഞ്ജതി [ധ॰ പ॰ ൨ർ൭]. കമ്മധാരയോ= കമ്മധാരേയ്യോ , പാടിഹീരം പാടിഹേരം പാടിഹാരിയം, അച്ഛേരം അച്ഛരിയം, മച്ഛേരം മച്ഛരം മച്ഛരിയം ഇച്ചാദി.

അക്ഖരവഡ്ഢിപി ഹോതി -

ഏകച്ചിയോ ഏകച്ചേയ്യോ ഏകച്ചോ, മാതിയോ മച്ചോ, കിച്ചയം കിച്ചം, പണ്ഡിതിയം പണ്ഡിച്ചം, സുവാമി സാമി, സുവാമിനി സാമിനി, സുവകേഹി പുത്തേഹി സകേഹി പുത്തേഹി, സത്തവോ സത്തോ, ത്വഞ്ച ഉത്തമസത്തവോ [ജാ॰ വ.വ.൭൩], ഏവം ഉത്തമസത്തവോ [ജാ॰ വ.വ.൭൯] ഇച്ചാദി.

ഇതി മിസ്സകാദേസരാസി.

ബിന്ദാദേസോ ദീപിയതേ.

൪൩. വഗ്ഗേ വഗ്ഗന്തോ [ക॰ ൩൧; രൂ॰ ൪൯; നീ॰ ൧൩൭-൯].

വഗ്ഗബ്യഞ്ജനേ പരേ നിഗ്ഗഹീതസ്സ സകവഗ്ഗന്തബ്യഞ്ജനാദേസോ ഹോതി വാ.

ദീപങ്കരോ, സങ്ഖാരോ, സങ്ഗഹോ, സഞ്ചാരോ, സഞ്ജാതോ, സണ്ഠിതം, അത്തന്തപോ, പരന്തപോ, അമതന്ദദോ, പുരിന്ദദോ, സന്ധി, സന്നിധി, സമ്പത്തി, സമ്ബുദ്ധോ, സമ്ഭവോ, സമ്ഭാരോ, സമ്ഭിന്നോ, സമ്മതോ ഇച്ചാദീസു നിച്ചം, തങ്കരോ, തംകരോ ഇച്ചാദീസു അനിച്ചം, ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി [ഖു॰ പാ॰ ൧.സരണത്തയ], ന തം കമ്മം കതം സാധു ഇച്ചാദീസു [ധ॰ പ॰ ൬൭] നത്ഥി.

മഹാവുത്തിവിധാനമുച്ചതേ.

വഗ്ഗാവഗ്ഗേസു ബ്യഞ്ജനേസു പരേസു നിഗ്ഗഹീതം പരരൂപം ഗച്ഛതി -

സക്കരോതി, സക്കതോ, സക്കാരോ, സക്കച്ചം, തക്കത്താ, തക്കരോ, തക്ഖണം തങ്ഖണം തം ഖണം, തഗ്ഗതികം തം ഗതികം, തന്നിന്നോ, തപ്പോണോ, തപ്പബ്ഭാരോ, തപ്പധാനോ, ഏതപ്പരമോ, യഗ്ഗുണോ യംഗുണോ, തല്ലേണാ, മല്ലേണാ, സല്ലേഖോ, പടിസല്ലീനോ, തബ്ബണ്ണനാ തംവണ്ണനാ, തസ്സമോ തംസമോ, ഇദപ്പച്ചയതാ , ചിരപ്പവാസിം, ഹത്ഥിപ്പഭിന്നം ഇച്ചാദി. ഇമസ്മിം ഗന്ഥേ ഏകത്ഥ സിദ്ധമ്പി തം തം രൂപം തത്ഥ തത്ഥ പുനപ്പുനമ്പി വിധിയ്യതി ഞാണവിചിത്തത്ഥം.

൪൪. മയദാ സരേ [ക॰ ൩൪, ൩൫; രൂ॰ ൩൪, ൫൨; നീ॰ ൧൪൨-൫].

സരേ പരേ നിഗ്ഗഹീതസ്സ ക്വചി മ, യ, ദാ ഹോന്തി വാ.

തത്ഥ ദാദേസോ യ, ത, ഏതസദ്ദേഹി നപുംസകേ ദിസ്സതി -

യദബ്രവി [ജാ॰ ൧.൨.൧൪൩], തദനിച്ചം [മ॰ നി॰ ൨.൧൯], ഏതദവോച സത്ഥാ [സു॰ നി॰ ദ്വയതാനുപസ്സനാസുത്ത].

സമാസേ പന ദാദേസോ തിലിങ്ഗേ ദിസ്സതി -

യദനന്തരം, തദനന്തരം, ഏതദത്ഥാ കഥാ [അ॰ നി॰ ൨.൩൭]. ഏതദത്ഥാ മന്തനാ [അ॰ നി॰ ൨.൩൭] -തത്ഥ യസ്സ അത്ഥസ്സ വാ യസ്സ പദസ്സ വാ യസ്സാ

കഥായ വാ അനന്തരം യദനന്തരം.

കച്ചിത്തേവ? യമേതം വാരിജം പുപ്ഫം, അദിന്നം ഉപസിങ്ഘസി [ജാ° ൧.൩.൧൧൭].

മാദേസോ യ, ത, ഏതസദ്ദേഹി പുമിത്ഥിലിങ്ഗേസു ദിസ്സതി -

യമാഹു ദേവേസു സുജമ്പതീതി [ജാ° ൧.൧൭.൭൪], തമത്ഥം പകാസേന്തോ സത്ഥാ [ജാ° അട്ഠ° ൧.൨൦.൬൭], ഏതമത്ഥം വിദിത്വാ [മഹാവ° ൨-൬].

അഞ്ഞസദ്ദേഹി പന ദ്വേ ആദേസാ തിലിങ്ഗേ ദിസ്സന്തി -

സകദാഗാമീ, ഏവമേതമഭിഞ്ഞായ [സു° നി° ൧൨൨൧] ഇച്ചാദി.

യാദേസോ ഇദംസദ്ദേ പരേ തസദ്ദമ്ഹാ ഏവ കച്ചി ദിസ്സതി -

തയിദം ന സാധു [ജാ° ൨.൨൨.൨൩൯], തയിദം ന സുട്ഠു [ജാ° ൨.൨൨.൨൩൯].

൪൮. യേവഹിസു ഞോ

യ , ഏവ, ഹിസദ്ദേസു പരേസു നിഗ്ഗഹീതസ്സ ഞോ ഹോതി. യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം.

ആനന്തരികഞ്ഞമാഹു [ഖു° പാ° ൩.൭] - ആനന്തരികം + യം + ആഹൂതി ഛേദോ, യഞ്ഞദേവ-യം + യം + ഏവ, തഞ്ഞേവ തം+ഏവ, പുരിസഞ്ഞേവ, പച്ചത്തഞ്ഞേവ, തഞ്ഹി, പുരിസഞ്ഹി, അത്ഥസഞ്ഹിതോ അത്ഥസംഹിതോ, ധമ്മസഞ്ഹിതോ ധമ്മസംഹിതോ.

൪൯. യേ സംസ്സ [ക° ൬൬; രൂ° ൭൧; നീ° ൧൪൧].

യമ്ഹി പരേ സം ഉപസഗ്ഗസ്സ നിഗ്ഗഹീതസ്സ ഞോ ഹോതി. യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം.

സഞ്ഞോഗോ സംയോഗോ, സഞ്ഞുത്തോ സംയുത്തോ. സംയോജനം സംയോജനം, സഞ്ഞമോ സംയമോ, സഞ്ഞതോ സംയതോ, സഞ്ഞമതി സംയമതി, സഞ്ഞാചികാ സംയാചികാ കുടിം [പാരാ° ൬൪൮] ഇച്ചാദി.

ഇതി ബിന്ദാദേസരാസി.

ആദേസസന്ധിരാസി നിട്ഠിതോ.

ആഗമസന്ധി

അഥാഗമസന്ധി ദീപിയതേ.

മഹാവുത്തിനാ സരാഗമോ -

അ -

പണ്ണസാലം അമാപേത്വാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൧൯൩], പണ്ണസാലം അമാപിയ [ജാ॰ ൧.൧.൧൪൪] - മാപേത്വാ ഇച്ചേവത്ഥോ, ന ചാപി അപുനപ്പുനം, ഹത്ഥിബോന്ദിം പവേക്ഖാമി [ജാ॰ ൧.൧.൧൪൪] -പുനപ്പുനം ഇച്ചേവത്ഥോ , നത്ഥി ലോകേ അനാമതം [ജാ॰ ൧.൨.൩൧] - അമത പുബ്ബം ഠാനന്തി അത്ഥോ, അനവജ്ജം, അനമതഗ്ഗോ, ജച്ചന്ധോ, ജച്ചബധിരോ, ജച്ചമൂഗോ, ജച്ചപണ്ഡകോ.

ആ -

അഡ്ഢേ ആജായരേ കുലേ [സം॰ നി॰ ൧.൪൯], മനുസ്സേസു പച്ചാജാതോ, ആപൂരതി തസ്സ യസോ [പരി॰ ൩൭൫].

ഇ -

ധമ്മികഥം കത്വാ [പാരാ॰ ൩൯], സരന്താ സപന്തി ഗച്ഛന്തീതി സരിസപാ.

ഈ -

കബളീകാരോ, മനസീകാരോ, മനസീകരോതി, തപ്പാകടീകരോതി, ദൂരീഭൂതോ, അബ്യയീഭാവോ.

ഉ -

ഞാതിപരിജിനസ്സ ഭാവോ ഞാതിപാരിജുഞ്ഞം, ഏവം ഭോഗപാരിജുഞ്ഞം-പരിജിനസ്സാതി പരിഹാനസ്സ, പരിക്ഖയസ്സ.

ഓ -

പരോസതം, സരദോസതം, ദിസോദിസം [ധ॰ പ॰ ൪൨] ഇച്ചാദി.

'അതിപ്പഗോ ഖോ താവ പിണ്ഡായ ചരിതു' [ദീ॰ നി॰ ൩.൧] ന്തി ഏത്ഥ പാതോത്ഥോ പഗോസദ്ദോ ഏവ.

ഇതി സരാഗമരാസി.

൫൦. വനതരഗാചാഗമാ

സരേ പരേവ ന, ത, ര, ഗാ ച മ, യ, ദാ ച ആഗമാ ഹോന്തി.

ഗോ, തോ, ദോ, നോ, മോ, യോ, രോ, വോ,

തത്ഥ ഗോ -

അരിയേഹി പുഥഗേവായം ജനോതി പുഥുജ്ജനോ [മഹാനിദ്ദേസേ], ഇധ പന പഗോസദ്ദോ ഏവ, പഗേവ വുത്യസ്സ, പഗേവ മനുസ്സിത്ഥിയാതി [പാരാ॰ ൫൫].

തോ -

അജ്ജതഗ്ഗേ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൦], തസ്മാതിഹ [മ॰ നി॰ ൧.൨൯], കതമോ നാമ സോ രുക്ഖോ, യസ്സ തേവം ഗതം ഫലം [ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦] -തേവന്തി ഏവം.

ദോ -

ഉദഗ്ഗോ, ഉദബ്ബഹി, ഉദപാദി, ഉദയോ, ഉദാഹടോ, ഉദിതോ, ഉദീരിതോ, ദുഭതോ വുട്ഠാനം [പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ; വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ], ദുഭയാനി വിചേയ്യ പണ്ഡരാനി [സു॰ നി॰ ൫൩൧], തോദേയ്യ, കപ്പാ ദുഭയോ [സു॰ നി॰ ൧൧൩൧] - ദേ ഉസയോതി അത്ഥോ. കിഞ്ചിദേവ, കോചിദേവ, കിസ്മിഞ്ചിദേവ, യാവദേവ, താവദേവ, വലുത്തേ-യാവദേ, താവദേതി സിദ്ധം, പുനദേവ, സകിദേവ, സമ്മദേവ-ദാഗമേ രസ്സോ, സമ്മദക്ഖാതോ [സം॰ നി॰ ෴.൧൯൪], സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ [മ॰ നി॰ ൨.൨൩൮], ബഹുദേവ രത്തിം [അം॰ നി॰ ൩.൧൦൧], അഹുദേവ ഭയം [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൯] ഇച്ചാദി.

നോ -

ഇതോ നായതി, ചിരം നായതി, കമ്മേ സാധു കമ്മനിയം കമ്മഞ്ഞം, അത്തനോ ഇദം അത്തനിയം, അദ്ധാനം ഖമതീതി അദ്ധനിയം, ലോഭസ്സ ഹിതം ലോഭനിയം ലോഭനേയ്യം, ദോസനിയം ദോസനേയ്യം, മോഹനിയം മോഹനേയ്യം, ഓഘനിയം, യോഗനിയം, ഗന്ഥനിയം, നിദ്ധുനനം, നിദ്ധുനനകോ, സഞ്ജാനനം, സഞ്ജാനനകോ, സഞ്ഞാപനകോ ഇച്ചാദി.

മോ -

ലഹുമേസ്സതി [ധ॰ പ॰ ൩൬൯], ഗരുമേസ്സതി, മഗ്ഗമത്ഥി [വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯], അഗ്ഗമക്ഖായതി [അം॰ നി॰ ൪.൩൪], ഉരഗാമിവ [ജാ॰ ൧.൭.൩൦], അരഹതാമിവ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൮] ഇച്ചാദീനി. തഥാ കേന തേ ഇധ മിജ്ഝതി [പേ॰ വ॰ ൧൮൧], രൂപാനി മനുപസ്സതി [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൩൬], ആകാസേ മഭിപൂജയേ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൪൦], ഏകമേകസ്സ [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൩], സമണമചലോ [അം॰ നി॰ ൪.൮൭], അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ [സം॰ നി॰ ൪.൨൫൦] ഇച്ചാദി.

യോ -

നയിമസ്സ വിജ്ജാ മയമത്ഥി [ജാ॰ ൧.൩.൨൫], യഥയിദം [അം॰ നി॰ ൧.൨൧-൨൨], തഥയിദം, ഛയിമേ ധമ്മാ [അം॰ നി॰ ൬.൧൧], നവയിമേ ധമ്മാ [അം॰ നി॰ ൯.൯], ദസയിമേ ധമ്മാ [അം॰ നി॰ ൧൦.൧൬], മമയിദം, സോയേവ, തേയേവ, തംയേവ തഞ്ഞേവ, തേഹിയേവ, തേസംയേവ തേസഞ്ഞേവ, തസ്മിയേവ, ബുദ്ധോയേവ, ബുദ്ധേസുയേവ, ബോധിയായേവ കാരണാ [ചരിയാ॰ ൧.൬൫], ഹോതിയേവ, അത്ഥിയേവ ഇച്ചാദി. തിയന്തം, അഗ്ഗിയാഗാരേ, ചതുത്ഥീയത്ഥേ ഇച്ചാദീനി ഇവണ്ണന്തരൂപാനി യാഗമേനാപി സിജ്ഝന്തിയേവ.

രോ -

നിരന്തരം, നിരത്ഥകം, നിരാഹാരോ, നിരാബാധോ, നിരാലയോ, നിരിന്ധനോ അഗ്ഗി, നിരീഹകം, നിരുദകം, നിരുത്തി, നിരുത്തരോ, നിരൂമികാ നദീ,

നിരോജം, ദുരതിക്കമോ, ദുരഭിസമ്ഭവോ, ദുരാസദാ ബുദ്ധാ [അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൨൭൦], ദുരാഖ്യാതോ ധമ്മോ [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൬൬], ദുരാഗതം, ദുരുത്തം വചനം [അ॰ നി॰ ൫.൧൪൦], പാതുരഹോസി [മഹാവ॰ ൮], പാതുരഹു [ജാ॰ ൧.൧൪.൨൦൨], പാതുരഹേസും [അ॰ നി॰ ൩.൭൧], പാതരാസോ, പുനരേതി, ധിരത്ഥു [ജാ॰ ൧.൧.൧൩], ചതുരങ്ഗികം ഝാനം [ധ॰ സ॰ ൧൬൭], ചതുരാരക്ഖാ, ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, ചതുരിദ്ധിപാദോ, ചതുരോഘാ, വുദ്ധിരേസാ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൧], പഥവീധാതുരേവേസാ [മ॰ നി॰ ൩.൩൪൮-൩൪൯], ആപോധാതുരേവേസാ [മ॰ നി॰ ൩.൩൫൦], സബ്ഭിരേവ സമാസേഥ, നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാനം, വിജ്ജുരിവ അബ്ഭകൂടേ, ആരഗ്ഗേരിവ, ഉസഭോരിവ [സു॰ നി॰ ൨൯], യഥരിവ, തഥരിവ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൩] -രാഗമേ രസ്സോ. ഏത്ഥ ച യഥാ "അതിരിവ കല്ലരൂപാ [സു॰ നി॰ ൬൮], അതിവിയ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തോ, പരംവിയ മത്തായ" ഇച്ചാദീസു ഇവ, വിയസദ്ദാ ഏവത്ഥേ വത്തന്തി, തഥാ "യഥരിവ, തഥരിവ, വരമ്ഹാകം ഭുസാമിവ [ജാ॰ ൧.൩.൧൦൮], നേതം അജ്ജതനാമിവ" ഇച്ചാദീസു ഇവസദ്ദോ ഏവത്ഥേ വത്തതി.

വോ -

ദുവങ്ഗുലം, ദുവങ്ഗികം, തിവങ്ഗുലം, തിവങ്ഗികം, പാഗുഞ്ഞവുജുതാ, വുസിതം, വുത്തം, വുച്ചതേ, ആസനാ വുട്ഠാതി [പാചി॰ ൪൭], വുട്ഠാനം, വുട്ഠഹിത്വാ, ഭിക്ഖുവാസനേ, പുഥുവാസനേ, സയമ്ഭുവാസനേ ഇച്ചാദീനി ഉവണ്ണന്തരൂപാനി വാഗമേനാപി സിജ്ഝന്തിയേവ.

൭൧. ഛാ ളോ.

സരേ പരേ ഛമ്ഹാ ളാഗമോ ഹോതി.

ഛളങ്ഗം, ഛളായതനം, ഛളാസീതിസഹസ്സാനി [പേ॰ വ॰ ൩൭൪], അത്ഥസ്സ ദ്വാരാ പമുഖാ ഛളേതേ [ജാ॰ ൧.൧.൮൪], ഛളേവാനുസയാ ഹോന്തി [അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹ], ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ [ബു॰ വം॰ ൩.൫].

മഹാവുത്തിവിധാനമുച്ചതേ.

സരേ പരേ മനാദീഹി സാഗമോ -

മനസികാരോ, മാനസികോ, ചേതസികോ, അബ്യഗ്ഗമനസോ നരോ [അ॰ നി॰ ൧.൩൦], പുത്തോ ജാതോ അചേതസോ, ഉരേ ഭവോ ഓരസോ ഇച്ചാദി.

സരേ പരേ ബഹുലം ഹാഗമോ -

മാഹേവം ആനന്ദ [ദീ॰ നി॰ ൨.൯൫], നോഹേതം ഭന്തേ [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൮൫-൧൮൭], നോഹിദം ഭോ ഗോതമ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൩], നഹേവം വത്തബ്ബേ [കഥാ॰ ൧], ഹേവം വത്തബ്ബേ, ഹേവം വദതി, ഉജ്ജൂ ച സുഹുജ്ജൂ ച [ഖു॰ പാ॰ ൯.൧], സുഹുട്ഠിതം സുഖണോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ബ്യഞ്ജനാഗമരാസി.

൩൨. **നിഗ്ഗഹീതം** [ക॰ ൩൫; രൂ॰ ൨൭ (പിട്ഠേ); നീ॰ ൩൬].

നിഗ്ഗഹീതം ക്വചി ആഗതം ഹോതി വാ.

ഉപവസ്സം ഖോ പന [പാരാ॰ ൬൫൩], നവം പന ഭിക്ഖുനാ ചീവരലാഭേന [പാചി॰ ൩൬൮], അപ്പമാദോ അമതം പദം [ധ॰ പ॰ ൨൧], ചക്ഖും ഉദപാദി [മഹാവ॰ ൧൫], അണുംഥൂലാനി [ധ॰ പ॰ ൨൬൫], കത്തബ്ബം കുസലം ബഹും [ധ॰ പ॰ ൫൩], അവംസിരാ പതന്തി [ജാ॰ ൧.൧൧.൩൫], യദത്ഥോ, തദത്ഥോ, ഏതദത്ഥോ, തക്കത്താ, തക്കരോ ഇച്ചാദീനി പുബ്ബേ വുത്താനേവ, തഥാ തംസമ്പയുത്തോ, തബ്ഭോഹാരോ, തബ്ബഹുലോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ബിന്ദാഗമരാസി.

മഹാവുത്തിനാ പദാനം അന്തേ ഗത, ജാത, അന്ത സദ്ദാ ആഗമാ ഹോന്തി.

രൂപഗതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൩൩] വേദനാഗതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൩൩], സഞ്ഞാഗതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൩൩], ഗൂഥഗതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൧൯], മുത്തഗതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൧൯], ദിട്ഠിഗതം [മഹാവ॰ ൬൬], അത്ഥജാതം [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ], ധമ്മജാതം, സുത്തന്തോ [കഥാ॰ ൨൨൬], വനന്തോ, സമ്മാകമ്മന്തോ, മിച്ഛാകമ്മന്തോ ഇച്ചാദി.

ആഗമസന്ധിരാസി നിട്ഠിതോ.

ദ്വിഭാവസന്ധി

അഥ ദ്വിഭാവസന്ധി ദീപിയതേ.

ദ്വിഭാവോ തിവിധോ. തത്ഥ പക്കമോ, പരക്കമോ ഇച്ചാദി **ബ്യഞ്ജനദ്വിത്തം** നാമ. രുക്ഖം രുക്ഖം സിഞ്ചതി ഇച്ചാദി **വിഭത്യന്തപദദ്വിത്തം** നാമ. തിതിക്ഖാ, തികിച്ഛാ, ജഗമാ, ജഗമു ഇച്ചാദി **ധാതുപദദ്വിത്തം** നാമ.

൩൩. **സരമ്ഹാ ദ്വേ** [ക॰ ൨൮; രൂ॰ ൪൦; നീ॰ ൬൭].

സരമ്ഹാ പരസ്സ ബ്യഞ്ജനസ്സ ക്വചി ദ്വേ രൂപാനി ഹോന്തി.

തത്ഥ സരമ്ഹാ പ, പതി, പടീനം പസ്സ ദ്വിത്തം -

അപ്പമാദോ, ഇധപ്പമാദോ, വിപ്പയുത്തോ, സമ്മപ്പധാനം, അപ്പതിവത്തിയം ധമ്മചക്കം [മഹാവ॰ ൧൭], സുപ്പതിട്ഠിതോ, അപ്പടിപുഗ്ഗലോ, വിപ്പടിസാരോ, സുപ്പടിപന്നോ ഇച്ചാദി.

സരമ്ഹാതി കിം? സമ്പയുത്തോ.

കീ, കുധ, കമു, കുസ, ഗഹ, ജുത, ഞാ, സി, സു, സമ്ഭു, സര, സസ ഇച്ചാദീനം ധാതൂനഞ്ച, ഉ, ദു, നിപുബ്ബാനം പദാനഞ്ച ആദിബ്യഞ്ജനസ്സ ദ്വിത്തം.

കീ -

വിക്കിനാതി, വിക്കയോ, ധനക്കീതോ.

കുധ -

അക്കുദ്ധോ, അക്കോധോ.

കമു -

അഭിക്കമതി, അഭിക്കമോ, അഭിക്കന്തോ, അക്കമതി, അക്കമോ, അക്കന്തോ, പരക്കമതി, പരക്കമോ, വിക്കമതി, വിക്കമോ, ഓക്കമതി, ഓക്കന്തോ.

കുസ -

അക്കോസതി, അക്കോസോ.

ഗഹ -

പഗ്ഗണ്ഹാതി, പഗ്ഗഹോ, വിഗ്ഗഹോ, പരിഗ്ഗഹോ, അനുഗ്ഗഹോ.

ജുത -

ഉജ്ജോതതി, വിജ്ജോതതി.

ഞാ -

അഞ്ഞാ, പഞ്ഞാ, അഭിഞ്ഞാ, പരിഞ്ഞാ, വിഞ്ഞാണം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, രത്തഞ്ഞൂ, അത്ഥഞ്ഞൂ, ധമ്മഞ്ഞൂ.

സി -

അതിസ്സയോ, ഭൂമസ്സിതോ, ഗേഹസ്സിതോ.

സു -

അപ്പസ്സുതോ, ബഹുസ്സുതോ, വിസ്സുതോ, അസ്സവോ, അനസ്സവോ.

സമ്ഭു -

പസ്സമ്ഭതി, പസ്സദ്ധി, പസ്സദ്ധോ.

സര -

അനുസ്സരതി, അനുസ്സതി, അനുസ്സരോ.

സസ -

അസ്സസതി, അസ്സസന്തോ, അസ്സാസോ, പസ്സാസോ.

സജ -

വിസ്സജ്ജേതി, വിസ്സജ്ജന്തോ, വിസ്സഗ്ഗോ.

ചജ -

പരിച്ചജതി, പരിച്ചജന്തോ, പരിച്ചാഗോ ഇച്ചാദി.

ഉപുബ്ബേ -

ഉക്കംസതി, ഉക്കംസോ, ഉഗ്ഗഹോ, ഉച്ചാരേതി, ഉച്ചാരോ, ഉച്ചയോ, സമുച്ചയോ, ഉജ്ജലോ, സമുജ്ജലോ, ഉണ്ണമതി, ഉത്തരതി ഇച്ചാദി.

ദുപുബ്ബേ -

ദുക്കടം, ദുക്കരം, ദുഗ്ഗതി, ദുച്ചരിതം, ദുത്തരോ, ദുദ്ദമോ, ദുന്നയോ, ദുപ്പോസോ, ദുബ്ബലോ, ദുമ്മഗ്ഗോ, ദുല്ലഭോ ഇച്ചാദി.

നിപുബ്ബേ -

നിക്കമോ, നിക്ഖന്തോ, നിഗ്ഗതോ, നിച്ചോരോ, നിജ്ജരോ, നിദ്ദോസോ, നിപ്പാപോ, നിമ്മിതോ, നിമ്മാനോ, നിയ്യാനം, നില്ലോലോ, നിബ്ബാനം, നിസ്സയോ ഇച്ചാദി.

തിക, തയ, തിംസാനം തസ്സ ദ്വിത്തം -

കുസലത്തികം, വേദനത്തികം, വത്ഥുത്തയം, രതനത്തയം, ദ്വത്തിംസം, തേത്തിംസം.

ചതു , ഛേഹി പരബ്യഞ്ജനസ്സ ദ്വിത്തം -

ചതുബ്ബിധം, ചതുദ്ദസ, ചതുദ്ദിസം, ചതുപ്പദം, ഛബ്ബിധം, ഛന്നവുതി.

വാ ത്വേവ? ചതുസച്ചം, ഛസതം.

സന്തസ്സ സത്ഥേ പരബ്യഞ്ജനസ്സ നിച്ചം ദ്വിത്തം -

സജ്ജനോ, സപ്പുരിസോ, സദ്ധമ്മോ, സന്തസ്സ ഭാവോ സത്താ, സബ്ഭാവോ.

വസ്സ ബത്തേ ബസ്സ ദ്വിത്തം -

സീലബ്ബതം, നിബ്ബാനം, നിബ്ബുതം ഇച്ചാദി പുബ്ബേ വുത്തമേവ.

വതു, വടു ഇച്ചാദീനം അന്തബ്യഞ്ജനസ്സ ദ്വിത്തം -

വത്തതി, പവത്തതി, നിവത്തതി, സംവത്തതി, വട്ടതി, വിവട്ടതി.

സംമ്ഹാ അനുനോ നസ്സ ദ്വിത്തം -

സമന്നാഗതോ, സമന്നാഹാരോ, സമന്നേസതി.

അഞ്ഞത്രാപി -

സീമം സമ്മന്നേയ്യ [മഹാവ॰ ൧൩൯], സീമം സമ്മന്നിതും [മഹാവ॰ ൧൩൭], സീമം സമ്മന്നതി [മഹാവ॰ ൧൩൯], സമ്പടിച്ഛന്നം, ചീവരചേതാപന്നം, ചതുന്നം, പഞ്ചന്നം.

ഇതി സദിസദ്വിത്തരാസി.

൪൮. ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസം തതിയപഠമാ [ക॰ ൪൮, ൨൯; രൂ॰ ൨൮; നീ॰ ൭൭, ൩൨, ൭൪, ൭൭-൨, ൨൦, ൨൨-൩, ൻ൧, ൧൨൨].

വഗ്ഗേ ചതുത്ഥ, ദുതിയേസു പരേസു കമേന തതിയ, പഠമാ ഏസം ചതുത്ഥ, ദുതിയാനം ദ്വിഭാവം ഗച്ഛന്തി, ദുതിയഭാവം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. 'സരമ്ഹാ ദ്വേ'തി സുത്തേന വാ 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'ഇച്ചാദീഹി വാ ദുതിയ, ചതുത്ഥാനമ്പി സദിസത്തേ ജാതേ പുന ഇമിനാ സുത്തേന ആദിദുതിയസ്സ പഠമത്തം, ആദിചതുത്ഥസ്സ തതിയത്തഞ്ച ജാതം.

തത്ഥ കവഗ്ഗേ -

ആക്ഖാതം, പക്ഖിത്തം, പക്ഖേപോ, രൂപക്ഖന്ധോ, വേദനാക്ഖന്ധോ, ധാതുക്ഖോഭോ, ആയുക്ഖയോ, നക്ഖമതി.

'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി സുത്തവിധാനേ -

പമുഖേ സാധു പാമോക്ഖം, പഗ്ഘരതി, ഉഗ്ഘോസതി, നിഗ്ഘോസോ.

ചവഗ്ഗേ -

അച്ഛാദേതി, അച്ഛിന്ദതി-സംയോഗേ രസ്സത്തം, പച്ഛാദേതി, പച്ഛിന്ദതി, സേതച്ഛത്തം, രുക്ഖച്ഛായാ, തഥസ്സ ഭാവോ തച്ഛം, രഥസ്സ ഹിതാ രച്ഛാ, പജ്ഝായതി, ഉജ്ഝായതി, നിജ്ഝായതി, പഠമജ്ഝാനം, ദുതിയജ്ഝാനം, അജ്ഝോകാസോ, ബോജ്ഝങ്ഗോ, ദുമ്മേധസ്സ ഭാവോ ദുമ്മേജ്ഝം, ബുജ്ഝതി, ബുജ്ഝിതബ്ബം, ബോജ്ഝം, പടിവിജ്ഝ, പടിവിജ്ഝിയ, പടിവിജ്ഝിത്വാ ഇച്ചാദി.

ടവഗ്ഗേ -

യത്രട്ഠിതം, തത്രട്ഠിതോ, ഉട്ഠിതോ, നിട്ഠിതോ, ഥലട്ഠോ, ജലട്ഠോ, വുഡ്ഢോ ഇച്ചാദി.

തവഗ്ഗേ -

സുമനത്ഥേരോ, യസത്ഥേരോ, അവത്ഥാ, അവത്ഥാനം, വിത്ഥാരോ, അഭിത്ഥുതോ, വിത്ഥമ്ഭിതോ, ഉദ്ധരതി, ഉദ്ധരണം, ഉദ്ധടം, നിദ്ധാരേതി, നിദ്ധാരണം, നിദ്ധാരിതം, നിദ്ധനോ, നിദ്ധുതോ, നിദ്ധോതോ ഇച്ചാദി.

പവഗ്ഗേ -

വിപ്ഫരതി, വിപ്ഫരണം, വിപ്ഫാരോ, അപ്ഫോടേതി, മഹപ്ഫലം, നിപ്ഫലം, മധുപ്ഫാണിതം, വിബ്ഭമതി, വിബ്ഭമോ, ഉബ്ഭതം, നിബ്ഭയം, ദുബ്ഭരോ, സബ്ഭാവോ , ഉസഭസ്സ ഭാവോ ഓസബ്ഭം, ലബ്ഭതി, ആരബ്ഭോ, ആരബ്ഭ, ആരബ്ഭിത്വാ ഇച്ചാദി.

ഇധപി ഉ, ദു, നിതോ പരപദാനം ആദിബ്യഞ്ജനസ്സ ദ്വിത്തം വിസേസതോ ഇച്ഛന്തി.

ഇതി വിസദിസദ്വിത്തരാസി.

൩൭. വിച്ഛാഭിക്ഖഞ്ഞേസു ദ്വേ [ചം॰ ൬൨.൩൨-൧; പാ॰ ൮.൧.൧, ൪].

വിച്ഛായം അഭിക്ഖഞ്ഞേ ച അനേകത്ഥസ്സ ഏകപദസ്സ ദ്വേ രൂപാനി ഹോന്തി. ഭിന്നേ അത്ഥേ ക്രിയായ വാ ദബ്ബേന വാ ഗുണേന വാ ബ്യാപിതും ഇച്ഛാ **വിച്ഛാ**. പുനപ്പുനക്രിയാ **അഭിക്ഖഞ്ഞം**.

വിച്ഛായം താവ -

രുക്ഖം രുക്ഖം സിഞ്ചതി. ഗാമേ ഗാമേ സതംകുമ്ഭാ, ഗാമോ ഗാമോ രമണിയോ, ഗേഹേ ഗേഹേ ഇസ്സരോ, രസം രസം ഭക്ഖയതി, ക്രിയം ക്രിയം ആരഭതേ.

ആനുപുബ്ബിയേപി വിച്ഛാവ ഗമ്യതേ -

മൂലേ മൂലേ ഥൂലാ, അഗ്ഗേ അഗ്ഗേ സുഖുമാ, ജേട്ഠം ജേട്ഠം അനുപവേസേഥ, ഇമേസം ദേവസികം മാസകം മാസകം ദേഹി, മഞ്ജൂസകരുക്ഖോ പുപ്ഫം പുപ്ഫം പുപ്ഫതി, ഇമേ ജനാ പഥം പഥം അച്ചേന്തി, സബ്ബേ ഇമേ അഡ്ഢാ, കതരാ കതരാ ഇമേസം അഡ്ഢതാ, കതമാ കതമാ ഇമേസം അഡ്ഢതാ.

അഭിക്ഖഞ്ഞേ -

ഭത്തം പചതി പചതി, അപുഞ്ഞം പസവതി പസവതി, ഭുത്വാ ഭുത്വാ നിപ്പജ്ജന്തി, പടം പടം കരോതി, പടപടായതി, ഏകമേകം, ഏകമേകാനി ഇച്ചാദീസു വിച്ഛാസു പുബ്ബപദേ സ്യാദിലോപോ.

൩൮. സബ്ബാദീനം വീതിഹാരേ.

അതിക്കമ്മ ഹരണം അതിഹാരോ, ന അതിഹാരോ വീതിഹാരോ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞോയേവ ഹരണന്തിഅത്ഥോ, വീതിഹാരത്ഥേ ഗമ്യമാനേ സബ്ബാദീനം സബ്ബനാമാനം ദ്വേ രൂപാനി ഹോന്തി, പുബ്ബസ്സേകസ്സ ച സ്യാദിലോപോ.

ഇമേ ദ്വേ ജനാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഉപകാരകാ, ഇതരീതരസ്സ ഉപകാരകാ, അഞ്ഞമഞ്ഞം പസ്സന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദേന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അപേന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ധനം, അഞ്ഞമഞ്ഞേ നിസ്സിതാ.

൩൭. യാവതാതാവം സമ്ഭമേ [ചം° ന്റ.ന.൧൪; പാ° വ്യ.൧.൧൨; യാവബോധം സമ്ഭമേ (ബഹൂസു)].

യം പരിമാണമസ്സാതി യാവം. തം പരിമാണമസ്സാതി താവം. പുനപ്പുനം ഭമനം പവത്തനം **സമ്ഭമോ**. തുരിതേന വചീപയോഗേന തം തം ഉപായദീപനം സമ്ഭമോ, ആമേഡിതമേവ വുച്ചതി, സമ്ഭമേ ഗമ്യമാനേ യാവതാ യത്തകേന പദേന സോ അത്ഥോ പഞ്ഞായതി, തത്തകം പദം പയുജ്ജതേ, ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ തദുത്തരി വാ ഉദീരിയതേത്യത്ഥോ. യഥാബോധം സമ്ഭമേതിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ.

ഭയേ, കോധേ, പസംസായം, തുരിതേ, കോതൂഹലേ’ച്ഛരേ.

ഹാസേ, സോകേ, പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോ.

തത്ഥ ഭയേ -

സപ്പോ സപ്പോ, ചോരോ ചോരോ -

കോധേ -

വിജ്ഝ വിജ്ഝ, പഹര പഹര.

പസംസായം -

സാധു സാധു.

തുരിതേ -

ഗച്ഛ ഗച്ഛ.

കോതൂഹലേ -

ആഗച്ഛ ആഗച്ഛ.

അച്ഛരേ -

അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ബുദ്ധോ.

ഹാസേ -

അഭിക്കമഥ വാസേട്ഠാ അഭിക്കമഥ വാസേട്ഠാ [ദീ° നി° ൨.൨൧൦].

സോകേ -

കഹം ഏകപുത്തക കഹം ഏകപുത്തക [സം° നി° ൪.൧൨൦].

പസാദേ -

അഭിക്കന്തം ഭോ ഗോതമ അഭിക്കന്തം ഭോ ഗോതമ [മ॰ നി॰ ൨.൧൦൩] ഇച്ചാദി. തിക്ഖത്തുംഉദാനം ഉദാനേസി "നമോ തസ്സ ഭഗവതോ" [മ॰ നി॰ ൨.൩൪൭] ഇച്ചാദി.

ഇതി പദവാക്യദ്വിത്തരാസി.

ദ്വിഭാവസന്ധിരാസി നിട്ഠിതോ.

വിപല്ലാസസന്ധി

അഥ വിപല്ലാസസന്ധി ദീപിയതേ.

പദക്ഖരാനം പുബ്ബാപരവിപരിയായോ **വിപല്ലാസോ**.

൭൮. ഹസ്സ വിപല്ലാസോ.

യമ്ഹി പരേ ഹസ്സ പുബ്ബാപരവിപല്ലാസോ ഹോതി വാ.

ദയ്ഹതി, സങ്ഗയ്ഹതി, സന്നയ്ഹതി, വുയ്ഹതി, ദുയ്ഹതി, മുയ്ഹതി.

വാത്വേവ ? സങ്ഗണ്ഹിയതി, ഏവം സങ്ഗയ്ഹ സങ്ഗണ്ഹിത്വാ, ആരുയ്ഹ ആരുഹിത്വാ, ഓഗായ്ഹ ഓഗാഹിത്വാ. പസയ്ഹ പസഹിത്വാ.

൭൯. വേ വാ [രൂ॰ ൪൦ (പിട്ഠേ)].

വമ്ഹി പരേ ഹസ്സ വിപല്ലാസോ ഹോതി വാ.

ബവ്ഹാബാധോ ബഹ്വാബാധോ, ബവ്ഹേത്ഥ ന്ഹായതീ ജനോ [ഉദാ॰ ൯] =ബഹ്വേത്ഥ ന്ഹായതീ ജനോ.

മഹാവുത്തിവിധാനം വുച്ചതേ.

യ, രാനം വിപല്ലാസോ -

കുടി മേ കയിരതി [പാരാ॰ ൩൭൮], വചനം പയിരുദാഹാസി, ഗരും പയിരൂപാസതി, വന്ദാമി തേ അയ്യിരേ പസന്നചിത്തോ [ജാ॰ ൨.൧൭.൭൪] -യസ്സ ദ്വിത്തം.

നിഗ്ഗഹീതസ്സ വിപല്ലാസോ -

നിരയമ്ഹി അപച്ചിസും [ജാ॰ ൨.൨൨.൬൦], തേ മേ അസ്സേ അയാചിസും [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൬൩]. ഇമാ ഗാഥാ അഭാസിസും.

സരാനമ്പി വിപല്ലാസോ -

ഹഞ്ഞതേയ്യേവാപി കോചി നം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൧൯൩] - ഹഞ്ഞേയ്യാതി ഠിതി, അമൂലമൂലം ഗന്ത്വാ-മൂലമൂലം അഗന്ത്വാതി അത്ഥോ. ഏവം പരത്ര. അനോകാസം കാരാപേത്വാ [പാരാ ൩൮൯], അനിമിത്തം കത്വാ, സദ്ധം ന

ഭുഞ്ജതീതി അസദ്ധഭോജീ, ദിസ്വാ പദമനുത്തിണ്ണം [ജാ॰ ൧.൧.൨൦] - ഉത്തിണ്ണം അദിസ്വാതി അത്ഥോ.

പദാനമ്പി വിപല്ലാസോ -

നവം പന ഭിക്ഖുനാ ചീവരലാഭേന, നാഗകഞ്ഞാ ചരിതം ഗണേന [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൬൮] -നാഗകഞ്ഞാഗണേന ചരിതന്തി ഠിതി.

ഇതി വിപല്ലാസരാസി.

൬൭. ബഹുലം [ച॰ ൧.൧.൧൬; പാ॰ ൬.൬.൧൧൬].

സന്ധിവിധാനം നാമ ബഹുലം ഹോതി, യേഭുയ്യേന ഹോതീതി അത്ഥോ. അധികാരസുത്തം. യാവഗന്ഥപരിയോസാനാ യുത്തട്ഠാനേസു സബ്ബത്ഥ വത്തതേ. ഏതേന സബ്ബസദ്ദസുത്തേസു അനിട്ഠനിവത്തി ച ഇട്ഠപരിഗ്ഗഹോ ച കതോ ഹോതി.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനദീപനിയം

സന്ധികണ്ഡോ നിട്ഠിതോ.

൨. നാമകണ്ഡ

വിഭത്തിരാസി

അഥ ലിങ്ഗമ്ഹാ സ്യാദിവിഭത്തിവിധാനം ദീപിയതേ.

ലിങ്ഗം, നാമം, പാടിപദികന്തി അത്ഥതോ ഏകം, ദബ്ബാഭിധാനസ്സ പുരിസാദികസ്സ പകതിരൂപസ്സേതം നാമം. തഞ്ഹി സത്തന്നം വിഭത്തീനം വസേന വിഭാഗം പത്വാ കിഞ്ചി വിസദരൂപം ഹോതി, കിഞ്ചി അവിസദരൂപം, കിഞ്ചി മജ്ഝിമരൂപന്തി ഏവം തിവിധേന ലിങ്ഗരൂപേന യുത്തത്താ **ലിങ്ഗ**ന്തി വുച്ചതി.

തദേവ കിഞ്ചി സദ്ദലിങ്ഗാനുരൂപം, കിഞ്ചി അത്ഥലിങ്ഗാനുരൂപഞ്ച പരിണമന്തം പവത്തതി, തസ്മാ **നാമ**ന്തി ച വുച്ചതി.

തദേവ ധാതു, പച്ചയ, വിഭത്തിപദേഹി ചേവസദ്ദപദത്ഥകപദേഹി ച 'വിസും ഭൂതം പദ'ന്തി കത്വാ **പാടിപദിക**ന്തി ച വുച്ചതി.

തത്ഥ **ധാതുപദം** നാമ ബ്രൂ, ഭൂ, ഹൂഇച്ചാദി.

പച്ചയപദം നാമ ണ, തബ്ബ, അനീയ ഇച്ചാദി.

വിഭത്തിപദം നാമ സി, യോ, അം, യോ,തി, അന്തി ഇച്ചാദി.

സദ്ദപദത്ഥകപദാനി നാമ രാജസ്സ, സഖസ്സ, പുമസ്സ ഇച്ചാദീനി. ഏത്ഥ ച രാജസ്സഇച്ചാദീനി സദ്ദസുത്തേ സദ്ദപദത്ഥകാനി ഹോന്തി, പയോഗേ അത്ഥപദത്ഥകാനി. ധാതുപച്ചയവിഭത്തിപദാനി പന നിച്ചം സദ്ദപദത്ഥകാനി ഏവ ഹോന്തി, സദ്ദസുത്തേസ്വേവ ച ലബ്ഭന്തി, ന പയോഗേതി, ഇദം ഭിന്നം നാനത്തം.

യദിഏവം ഭുസ്സ, ബ്രുസ്സ, ഭൂതോ, ഹൂതോ, ണേ, തബ്ബേ, സിമ്ഹി, തിമ്ഹി ഇച്ചാദിനാ തേഹി കഥം വിഭത്തുപ്പത്തി ഹോതീതി? അനുകരണപദാനി നാമ താനി അത്ഥിസ്സ, കരോതിസ്സ ഇച്ചാദീനി വിയ, തസ്മാ താനി ച രാജസ്സ ഇച്ചാദീനി ച അനുകരണലിങ്ഗഭാവേന ഏത്ഥ സങ്ഗയ്ഹന്തി, ന ഏകന്തലിങ്ഗഭാവേനാതി. ഏവഞ്ച കത്വാ 'ധാതു- പച്ചയ , വിഭത്തിവജ്ജിതമത്ഥവം ലിങ്ഗ'ന്തി അവോചും. തത്ഥ അത്ഥവന്തി അത്ഥപദത്ഥകം വുച്ചതി, രാജസ്സഇച്ചാദികം സദ്ദപദത്ഥകം വിവജ്ജേതി, ഏതേന അത്ഥപദത്ഥകേ സതി തദ്ധിത, സമാസ, കിതകപദാനമ്പി ഏകന്തലിങ്ഗഭാവം സാധേന്തി. ന ഹി തേസം ലിങ്ഗനാമബ്യപദേസകിച്ചം അത്ഥി, യാനി ച നാമസ്സ വിസേസനാനി ഭവിതും അരഹന്തി, താനി ഉപസഗ്ഗ, നിപാതപദാനി ത്വാന്താദിപദാനി ച ഇധ വിസേസനനാമഭാവേന സങ്ഗയ്ഹന്തീതി.

൬൧. ദ്വേ ദ്വേകാനേകേസു നാമസ്മാ സി യോ അംയോ നാ ഹി സ നം സ്മാഹി സനംസ്മിംസു [ക° ൫൫; രൂ° ൬൩; നീ° ൨൦൦].

ഏകസ്മിം അത്ഥേ ച അനേകേസു അത്ഥേസു ച പവത്താ നാമസ്മാ ദ്വേ ദ്വേ സി, യോ...പേ॰... സ്മിം, സുവിഭത്തിയോ ഹോന്തി.

വിഭജന്തീതി വിഭത്തിയോ, ഏകമേകം പകതിനാമപദം നാനാരൂപവിഭാഗവസേന കത്തു, കമ്മാദിനാനാഅത്ഥവിഭാഗവസേന ഏകത്ത, ബഹുത്തസങ്ഖ്യാവിഭാഗവസേന ച വിഭജന്തീതി അത്ഥോ. സി, ലോ ഇതി **പഠമാ** നാമ...പേ॰... സ്മിം, സു ഇതി **സത്തമീ** നാമ. ദ്വീസു ദ്വീസു പുബ്ബം പുബ്ബം 'ഏകസ്മിം അത്ഥേ പവത്തം വചന'ന്തി **ഏകവചനം** നാമ. പരം പരം 'അനേകേസു അത്ഥേസു പവത്തം വചന'ന്തി **അനേകവചനം** നാമ. **ബഹുവചന**ന്തി ച **പുഥുവചന**ന്തി ച ഏതസ്സ നാമം. സബ്ബമിദം ഇമിനാ സുത്തേന സിദ്ധം.

ന്നവ. പഠമാത്ഥമത്തേ [ക॰ വവ്വർ; രൂ॰ ന്നൠ; നീ॰ ൠൗൗ; ചം॰ വ.ഫ.ൻന; പാ॰ വ.ന.ർന്ന].

കത്തു, കമ്മാദികം ബാഹിരത്ഥം അനപേക്ഖിത്വാ ലിങ്ഗത്ഥമത്തേ പവത്താ നാമസ്മാ പഠമാവിഭത്തി ഹോതി.

അയം മമ പുരിസോ, ഇമേ മമ പുരിസാ.

ന്നന. ആമന്തനേ [ക॰ വവ്വൠ; രൂ॰ ൗ൦; നീ॰ ൠൗവ്വ; ചം॰ വ.ഫ.ൻർ; പാ॰ വ.ന.ർൗ].

ആമന്തനം വുച്ചതി ആലപനം. ആമന്തനവിസയേ ലിങ്ഗത്ഥമത്തേ പവത്താ നാമസ്മാ പഠമാവിഭത്തി ഹോതി.

ഭോ പുരിസ, ഭോന്തോ പുരിസാ.

ന്നർ. കമ്മേ ദുതിയാ [ക॰ വൻൗ; രൂ॰ ൗന്ന, വവ്വർ; നീ॰ ൠവ്വം; ചം॰ വ.ഫ.ർന; പാ॰ ഫ.ർ.ർൻ-ൠഫ].

നാമസ്മാ കമ്മത്ഥേ ദുതിയാവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസം പസ്സതി, പുരിസേ പസ്സന്തി.

ന്നൠ. കത്തുകരണേസു തതിയാ [ക॰ വവ്വന്ന, വവ്വവ്വ; രൂ॰ വ്വന; നീ॰ ൠൻഫ, ൠൻർ; ചം॰ വ.ഫ.ന്നവ, ന്നന; പാ॰ വ.ന.ഫവ്വ].

നാമസ്മാ കത്തരി ച കരണേ ച തതിയാവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസേന കതം, പുരിസേഹി കതം, പുരിസേന കുലം സോഭതി, പുരിസേഹി കുലം സോഭതി.

ന്നന്ന. ചതുത്ഥീ സമ്പദാനേ [ക॰ വൻന; രൂ വ്വൠ, നംഫ; നീ॰ ന്നംൠ; ചം॰ വ.ഫ.ൗന; പാ॰ വ.ന.ഫന].

നാമസ്മാ സമ്പദാനത്ഥേ ചതുത്ഥീവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസസ്സ ദേതി, പുരിസാനം ദേതി.

൩൭. പഞ്ചമ്യാവധിസ്മിം [ക॰ ൨൯൫; രൂ॰ ൮൯, ൩൦൭; നീ॰ ൩൦൭ ചം॰ ൨.൧.൮൧; പാ॰ ൨.൩.൨൮; ൧.൪.൨൪ പഞ്ചമ്യവധിസ്മാ (ബഹൂസു)].

അവധി വുച്ചതി അപാദാനം. നാമസ്മാ അവധിഅത്ഥേ പഞ്ചമീവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസസ്മാ അപേതി, പുരിസേഹി അപേതി.

൩൮. ഛട്ഠീ സമ്ബന്ധേ [ക॰ ൩൦; രൂ॰ ൯൨, ൩൧൫; നീ॰ ൩൦൯; ചം॰ ൨.൧.൯൫; പാ॰ ൨.൩.൫൦].

നാമസ്മാ സമ്ബന്ധത്ഥേ ഛട്ഠീവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസസ്സ ധനം, പുരിസാനം ധനം.

൩൯. സത്തമ്യാധാരേ [ക॰ ൩൧൨; രൂ॰ ൯൪, ൩൧൯; നീ॰ ൩൩൦; ചം॰ ൨.൧.൮൮; പാ॰ ൨.൩.൩൬; ൧.൩.൪൫].

നാമസ്മാ ആധാരത്ഥേ സത്തമീവിഭത്തി ഹോതി.

പുരിസസ്മിം തിട്ഠതി, പുരിസേസു തിട്ഠതി.

വിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ഇത്ഥിപച്ചയരാസി

൭൦. ഇത്ഥിയമത്വാ [ക॰ ൨൩൭; രൂ॰ ൧൭൬; നീ॰ ൪൬൬; ചം॰ ൨.൩.൧൫; പാ॰ ൪.൧.൪].

ഇത്ഥിയം+അതോ+ആതി ഛേദോ. അകാരന്തനാമമ്ഹാ ഇത്ഥിയം ആപച്ചയോ ഹോതി.

അഭാസിതപുമേഹി കേഹിചി സഞ്ഞാസദ്ദേഹി നിച്ചം -

കഞ്ഞാ, പഞ്ഞാ, സഞ്ഞാ, നാവാ, സാലാ, തണ്ഹാ, ഇച്ഛാ, ഭിക്ഖാ, സിക്ഖാ, ഗീവാ, ജിവ്ഹാ, വീസാ, തിംസാ, ചത്താലീസാ, പഞ്ഞാസാ ഇച്ചാദി.

ഭാസിതപുമേഹിപി സബ്ബനാമേഹി തബ്ബാ, നീയ, തപച്ചയന്തേഹി ച നിച്ചം -

സബ്ബാ, കതരാ, കതമാ, അനുഭവിതബ്ബാ, അനുഭവനീയാ, ഗതാ, ജാതാ, ഭൂതാ, ഹൂതാ ഇച്ചാദി.

അഞ്ഞേഹി പന അനിച്ചം -

കല്യാണാ, കല്യാണീ, സുന്ദരാ, സുന്ദരീ, സോഭണാ, സോഭണീ, കുമ്ഭകാരാ, കുമ്ഭകാരീ, കുമ്ഭകാരിനീ, അത്ഥകാമാ, അത്ഥകാമീ, അത്ഥകാമിനീ,

പരിബ്ബാജികാ, പരിബ്ബാജികിനീ, ഏകാകാ, ഏകാകിനീ, ദീപനാ, ദീപനീ ഇച്ചാദി.

സുത്തവിഭത്തേന സമാസേ മാതു, ധീതു ഇച്ചാദീഹി ആപച്ചയോ ഹോതി. നന്ദമാതാ, ഉത്തരമാതാ, ദേവധീതാ, രാജധീതാ, അസ്സമണീ ഹോതി അസക്യധീതരാ ഇച്ചാദി.

ഏത്ഥ ച 'ഇത്ഥിയ'ന്തി കത്ഥചി സദ്ദമത്തസ്സ വാ, കത്ഥചി അത്ഥമത്തസ്സ വാ ഇത്ഥിഭാവേ ജോതേതബ്ബേതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ച സതി ഇത്ഥിപച്ചയാപി സ്യാദയോ വിയ ജോതകമത്താ ഏവ ഹോന്തി, ന വാചകാതി സിദ്ധം ഹോതി.

൭൧. നദാദീഹി ങീ [ക° ൨൩൮; രൂ° ൧൮൭; നീ° ൪൩൭; നദാദിതോ വീ (ബഹൂസു)].

നദാദീഹി ഇത്ഥിയം ടീഹോതി. ങാനുബന്ധോ 'ന്തന്തൂനംവീമ്ഹി തോ വാ'തി ഏത്ഥ വിസേസനത്ഥോ.

നദീ, മഹീ, ഇത്ഥീ, കുമാരീ, തരുണീ, വാസേട്ഠീ, ഗോതമീ, കച്ചാനീ, കച്ചായനീ, മാണവീ, സാമണേരീ, നാവികീ, പഞ്ചമീ, ഛട്ഠീ, ചതുദ്ദസീ, പഞ്ചദസീ, സഹസ്സീ, ദസസഹസ്സീ, സതസഹസ്സീ, കുമ്ഭകാരീ, മാലകാരീ, ചക്ഖുകരണീ, ഞാണകരണീ, ധമ്മദീപനീ ഇച്ചാദി.

൭൨. ന്തന്തൂനം ങീമ്ഹി തോ വാ [ക° ൨൩൯, ൨൪൧; രൂ° ൧൯൦, ൧൯൧; നീ° ൪൩൮, ൪൭൧].

ന്ത, ന്തൂനം തോ ഹോതി വാ ങീമ്ഹി പരേ.

ഗച്ഛതീ, ഗച്ഛന്തീ, സതീ, സന്തീ, ഭവിസ്സതീ, ഭവിസ്സന്തീ, ഗുണവതീ, ഗുണവന്തീ, സതിമതീ, സതിമന്തീ, സബ്ബാവതീ, സബ്ബാവന്തീ, യാവതീ, യാവന്തീ, താവതീ, താവന്തീ, ഭുത്തവതീ, ഭുത്തവന്തീ.

൭൩. ഗോതോ വാ [ക° ൨൩൮; രൂ° ൧൮൭; നീ° ൪൩൭].

ഗോസദ്ദമ്ഹാ ഇത്ഥിയം വീ ഹോതി വാ.

ഗാവീ.

വാതി കിം? ഗോകാണാ പരിയന്തചാരിനീതി പാളി. തത്ഥ കാണാതി അന്ധാ.

൭൪. യക്ഖാദീഹിനീ ച [ക° ൨൩൮, ൨൪൦; രൂ° ൨൮൭, ൧൯൩; നീ° ൪൩൭, ൪൩൯; യക്ഖാദിത്വിനീ ച (ബഹൂസു)].

യക്ഖാദീഹി അകാരന്തേഹി ഇത്ഥിയം വീ ച ഹോതി ഇനീ ച.

യക്ഖീ, യക്ഖിനീ, നാഗീ, നാഗിനീ, മഹിംസീ, മഹിംസിനീ, മിഗീ, മിഗിനീ, സീഹീ, സീഹിനീ, ദീപീ, ദീപിനീ, ബ്യഗ്ഘീ, ബ്യഗ്ഘിനീ, കാകീ, കാകിനീ, കപോതീ, കപോതിനീ, മാനുസീ, മാനുസിനീ ഇച്ചാദി.

൩൫. ആരാമികാദീഹി [ക॰ ൳൪൦; രൂ॰ ൱൯൩; നീ॰ ൪൬൯].

ആരാമികാദീഹി അകാരന്തേഹി ഇത്ഥിയം ഇനീ ഹോതി.

ആരാമികിനീ, അന്തരായികിനീ, നാവികിനീ, ഓലുമ്ബികിനീ, പംസുകൂലികിനീ, പരിബ്ബാജികിനീ, രാജിനീ, ഏകാകിനീ ഇച്ചാദി.

സഞ്ഞായം -

മാനുസിനീ മാനുസാ വാ, അഞ്ഞത്ര മാനുസീ സമ്പത്തി.

൩൬. ഘരണ്യാദയോ [ക॰ ൳൪൦; രൂ॰ ൱൯൩; നീ॰ ൪൬൯].

ഘരണീഇച്ചാദയോ ഇത്ഥിയം നീപച്ചയന്താ സിജ്ഝന്തി.

ഘരണീ, വേത്രണീ, പോക്ഖരണീ-ഏസു നസ്സ ണത്തം. ആചരിനീയലോപോ, ആചരിയാ വാ.

൩൭. മാതുലാദിത്വാനീ ഭരിയായം [ക॰ ൪൭; രൂ॰ ൱൭൪; നീ॰ ൳൬൱].

മാതുലാദീഹി അകാരന്തേഹി ഭരിയായം ആനീ ഹോതി.

മാതുഭാതാ മാതുലോ, തസ്സ ഭരിയാ മാതുലാനീ, ഏവം വരുണാനീ, ഗഹപതാനീ, ആചരിയാനീ, ഖത്തിയാനീ.

'ബഹുലാ'ധികാരാ ഖത്തിയീ ഖത്തിയാ ച.

൩൮. യുവണ്ണേഹി നീ.

ഇവണ്ണന്തേഹി ഉവണ്ണന്തേഹി ച ഇത്ഥിയം നീ ഹോതി.

ഛത്തപാണിനീ, ദണ്ഡപാണിനീ, ദണ്ഡിനീ, ഛത്തിനീ, ഹത്ഥിനീ, മാലിനീ, മായാവിനീ, മേധാവിനീ, പിയപസംസിനീ, ബ്രഹ്മചാരിനീ, ഭയദസ്സാവിനീ, അത്ഥകാമിനീ, ഹിതചാരിനീ, ഭിക്ഖുനീ, ഖത്തിയബന്ധുനീ, പടുനീ, പരചിത്തവിദുനീ, മത്തഞ്ഞുനീ, അത്ഥഞ്ഞുനീ, ധമ്മഞ്ഞുനീ ഇച്ചാദി.

൩൯. തിമ്ഹാഞ്ഞത്ഥേ [ക്തിമ്ഹാഞ്ഞത്ഥേ (ബഹൂസു), മോഗ്ഗല്ലാനേ ൬൭ സുത്തങ്കേ].

അഞ്ഞപദത്ഥസമാസേ തിപച്ചയന്തമ്ഹാ ഇത്ഥിയം നീ ഹോതി.

അഹിംസാരതിനീ, ധമ്മരതിനീ, വച്ഛഗിദ്ധിനീ, പുത്തഗിദ്ധിനീ, മുട്ഠസ്സതിനീ, മിച്ഛാദിട്ഠിനീ, സമ്മാദിട്ഠിനീ, അത്തഗുത്തിനീ ഇച്ചാദി.

അഞ്ഞത്ഥേതി കിം? ധമ്മേ രതി ധമ്മരതി.

൪൦. യുവാതി.

യുവതോ ഇത്ഥിയന്തി ഹോതി.

യുവതി.

ഏത്ഥ ച 'തി' ഇതി സുത്തവിഭത്തേന വീസ, തിംസതോപിതി ഹോതി വാ. വീസതി, വീസം, തിംസതി, തിംസം.

൭൧. ഉപമാ സംഹിത സഹിത സഞ്ഞത സഹ സഫ വാമലക്ഖണാദിതൂരുതൂ [ചം° ൨.൩.൭൯; പാ° ൪.൧.൬൯, ൭൦ തൂരുതൂ (ബഹൂസു)].

ലക്ഖണാദിതോ+ഊരുതോ+ഊതി ഛേദോ.

അഞ്ഞപദത്ഥസമാസേ ഉപമാദിപുബ്ബാ ഊരുസദ്ദമ്ഹാ ഇത്ഥിയം ഊ ഹോതി.

നാഗസ്സ നാസാ വിയ ഊരൂ യസ്സാതി നാഗനാസൂരൂ, സംഹിതാ സമ്ബന്ധാ ഊരൂ യസ്സാതി സംഹിതോരൂ, സഹിതാ ഏകബദ്ധാ ഊരൂ യസ്സാതി സഹിതോരൂ, സഞ്ഞതാ അലോലാ ഊരൂ യസ്സാതി സഞ്ഞതോരൂ, ഊരുയാ [ഊരുനാ?] സഹ വത്തതീതി സഹോരൂ, സഫോ വുച്ചതി ഖുരോ, സംസിലിട്ഠതായ സഫഭൂതാ ഊരൂ യസ്സാതി സഫോരൂ, വാമാ സുന്ദരാ ഊരൂ യസ്സാതി വാമോരൂ, ലക്ഖണസമ്പന്നാ ഊരൂ യസ്സാതി ലക്ഖണോരൂ.

സുത്തവിഭത്തേന ബ്രഹ്മബന്ധൂതി സിജ്ഝതി.

"സചേ മം നാഗനാസൂരൂ, ഓലോകേയ്യ പഭാവതീ"തി [ജാ° ൨.൨൦.൧൪] ച "ഏകാ തുവം തിട്ഠസി സഹിതൂരൂ"തി [ജാ° ൧.൧൩.൨൯] ച "സഞ്ഞതൂരൂ മഹാമായാ, കുമാരി ചാരുദസ്സനാ"തി [ജാ° ൨.൧൭.൧൦൯] ച "വാമോരൂ സജ മം ഭദ്ദേ"തി [ദീ° നി° ൨.൩൪൮] ച "കാരണം നപ്പജാനാമി, സമ്മത്തോ ലക്ഖണൂരുയാ"തി [ദീ° നി° ൨.൩൪൮] ച "ഗാരയ്ഹസ്സം ബ്രഹ്മബന്ധുയാ"തി [ജാ° ൨.൨൨.൨൧൯] ച പാളിപദാനി ദിസ്സന്തി.

തത്ഥ 'സജാ'തി ആലിങ്ഗാഹി, 'ഗാരയ്ഹസ്സ'ന്തി അഹം ഗാരയ്ഹോ ഭവേയ്യം.

ഏത്ഥ ച താപച്ചയന്താ സഭാവഇത്ഥിലിങ്ഗാ ഏവ - ലഹുതാ, മുദുതാ, ഗാമതാ, ജനതാ, ദേവതാ ഇച്ചാദി.

തഥാ തിപച്ചയന്താ - ഗതി, മതി, രത്തി, സതി, തുട്ഠി, ദിട്ഠി, ഇദ്ധി, സിദ്ധി ഇച്ചാദി, തഥാ യാഗു, ധാതു, ധേനു, കണ്ഡു, കച്ഛു, മാതു, ധീതു , ദുഹിതു ഇച്ചാദി, ജമ്ബൂ, വധൂ, ചമൂ, സുതനൂ, സരബൂ ഇച്ചാദി ച. സക്കതഗന്ഥേസു പന സുതനൂ, സരബൂ ഇച്ചാദീസുപി ഊപച്ചയം വിദഹന്തി.

തത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗഭൂതാ സബ്ബേ 'ഇവണ്ണുവണ്ണാ പിത്ഥിയ'ന്തി സുത്തേന നിച്ചം പസഞ്ഞാ ഹോന്തി. 'ആകാരോ ച ഘാ'തി സുത്തേന നിച്ചം ഘസഞ്ഞോ.

ഇത്ഥിപച്ചയരാസി നിട്ഠിതോ.

ആകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി

ഇത്ഥിലിങ്ഗം ഛബ്ബിധം ആകാരന്തം, ഇകാരന്തം, ഈകാരന്തം, ഉകാരന്തം, ഊകാരന്തം, ഓകാരന്തം. തത്ഥ കഞ്ഞാസദ്ദസ്സ അത്ഥമത്തേ പഠമാ.

൨൨. ഗസീനം [ക॰ ൨൨൦; രൂ॰ ൭൮; നീ॰ ൪൮൭].

കേനചി സുത്തേന അലദ്ധവിധീനം ഗസീനം ലോപോ ഹോതീതി സിലോപോ.

കഞ്ഞാ തിട്ഠതി.

൨൩. ജന്തുഹേതീഘപേഹി വാ [ക॰ ൧൧൨; രൂ॰ ൧൪൬; നീ॰ ൨൯൩].

ജന്തു, ഹേതൂഹി ച പുന്നപുംസകേസു ഈകാരന്തേഹി ച ഘതോ ച പസഞ്ഞേഹി ഇവണ്ണുവണ്ണേഹി ച യോനം ലോപോ ഹോതി വാ.

കഞ്ഞാ തിട്ഠന്തി, കഞ്ഞായോ തിട്ഠന്തി.

ആമന്തനത്ഥേ പഠമാ, 'ഗോസ്യാലപനേ'തി ഗസഞ്ഞാ.

൨൪. ഘബ്രഹ്മാദിത്വേ [ക॰ ൧൧൪, ൧൯൩; രൂ॰ ൧൨൨, ൧൭൨; നീ॰ ൨൭൨; ഘബ്രഹ്മാദിതേ (ബഹൂസു)].

ഘതോ ച ബ്രഹ്മാദിതോ ച ഗസ്സ ഏ ഹോതി വാ. ആദിസദ്ദേന ഇസി, മുനി, രേവതീ, കത്തു, ഖത്തുഇച്ചാദിതോപി.

ഭോതി കഞ്ഞേ, ഭോതി കഞ്ഞാ, ഭോതിയോ കഞ്ഞായോ, ഭോതീ കഞ്ഞായോ, "ഉട്ഠേഹി പുത്തിക പബ്ബജ്ജാ ദുക്കരാ പുത്തിക" ഇതി ഥേരീപാളി [ഥേരീഗാ॰ ൪൬൭], തസ്മാ ഗേ പരേ മഹാവുത്തിനാ രസ്സോപി യുജ്ജതി. കുസജാതകേ "ന മേ അകാസി വചനം, അത്ഥകാമായ പുത്തികേ"തിപി [ജാ॰ ൨.൨൦.൪൭] അത്ഥി.

കമ്മത്ഥേ ദുതിയാ, 'സരോ ലോപോ സരേ'തി പുബ്ബസരലോപോ.

കഞ്ഞം പസ്സതി, കഞ്ഞാ പസ്സതി, കഞ്ഞായോ പസ്സതി.

കത്തരി തതിയാ.

൨൫. ഘപതേകസ്മിം നാദീനം യയാ [ക॰ ൧൧൧, ൧൧൨; രൂ॰ ൧൭൮, ൧൯൩ നീ॰ ൨൯൩, ൨൯൪].

ഘതോ ച പസഞ്ഞേഹി ഇവണ്ണുവണ്ണേഹി ച ഏകത്തേ പവത്താനം നാദീനം പഞ്ചന്നം ഏകവചനാനം കമേന യ, യാ ഹോന്തി.

കഞ്ഞായ കതം, കഞ്ഞാഹി കതം. ഏത്ഥ ച ഘതോപി യാആദേസോ ദിസ്സതി. "തേ ച തത്ഥ നിസീദിത്വാ, തസ്സ രുക്ഖസ്സ ഛായയാ" [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൯൨] തി ച "സമന്താ പരിവാരിംസു, തസ്സ രുക്ഖസ്സ ഛായയാ" [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൯൯] തി ച പാളി, തഥാ "സക്ഖരോപമയാ വദേ" [സച്ചസങ്ഖേപ

_ഫൗന്റ ഗാഥാ], “ബാലദാരകലീലയാ”തി [വിഭാവിനീ _ഫൗർ] ച ദിസ്സന്തി. മഹാവുത്തിനാ ഘസ്സ രസ്സോ.

വൃന്റ. സ്മാഹിസ്മിംനം മ്ഹാഭിമ്ഹി വാ [ക॰ ൻൻ; രൂ॰ വൃ_ഫ].

തേസം കമേന മ്ഹാ, ഭി, മ്ഹി ഹോന്തി വാ. ഏതേ ആദേസാ ഗാഥാസു ബഹുലം ദിസ്സന്തി.

കഞ്ഞാഹി കതം, കഞ്ഞാഭി കതം.

സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ, കഞ്ഞായ ദേതി, കഞ്ഞാനം ദേതി, കഞ്ഞായ ആഭതം വത്ഥം, കഞ്ഞാനം ആഭതം വത്ഥം.

അപാദാനേ പഞ്ചമീ, കഞ്ഞായ അപേതി, കഞ്ഞമ്ഹാ അപേതിരസ്സത്തം, കഞ്ഞാഹി കഞ്ഞാഭി അപേതി.

സമ്ബന്ധേ ഛട്ഠീ, കഞ്ഞായ സന്തകം, കഞ്ഞാനം സന്തകം.

ഓകാസേ സത്തമീ, കഞ്ഞായ തിട്ഠതി.

വൃൗ. യം [ക॰ _ഫ_ഫന്റ; രൂ॰ _ഫവ്വം; നീ॰ ർർന്ല].

ഘതോ ച പസഞ്ഞേഹി ഇവണ്ണുവണ്ണേഹി ച സ്മിംനോ യം ഹോതി വാ.

കഞ്ഞായം തിട്ഠതി, കഞ്ഞായ തിട്ഠതി, കഞ്ഞാസു തിട്ഠതി.

സദ്ധാ മേധാ പഞ്ഞാ വിജ്ജാ, ചിന്താ മന്താ വീണാ തണ്ഹാ.

ഇച്ഛാ മുച്ഛാ ഏജാ മായാ, മേത്താ മത്താ സിക്ഖാ ഭിക്ഖാ.

ജങ്ഘാ ഗീവാ ജിവ്ഹാ വാചാ, ഛായാ ആസാ ഗങ്ഗാനാവാ.

ഗാഥാ സേനാ ലേഖാ സാഖാ, മാലാ വേലാ പൂജാ ഖിഡ്ഡാ.

പിപാസാ വേദനാ സഞ്ഞാ, ചേതനാ തസിണാപജാ.

ദേവതാ വട്ടകാ ഗോധാ, ബലാകാ പരിസാ സഭാ.

ഊകാ സേഫാലികാ ലങ്കാ, സലാകാ വാലികാ സിഖാ.

വിസാഖാ വിസിഖാ സാഖാ, ഗച്ഛാ വഞ്ഝാ ജടാ ഘടാ.

ജേട്ഠാ സോണ്ഡാ വിതണ്ഡാ ച, വരുണാ വനിതാ ലതാ.

കഥാ നിദ്ദാ സുധാ രാധാ, വാസനാ സീസപാ പപാ.

പഭാ സീമാ ഖമാ ജായാ, ഖത്തിയാ സക്ഖരാ സുരാ.

ദോലാ തുലാ സിലാ ലീലാ, ലാലേ’ലാ മേഖലാ കലാ.

വളവാ’ ലമ്ബുസാ മൂസാ, മഞ്ജൂസാ സുലസാ ദിസാ.

നാസാ ജുണ്ഹാ ഗുഹാ ഊഹാ, ലസികാ വസുധാദയോ.

൮൮. നമ്ബാദീഹി [നമ്ബാദീഹി (ബഹൂസു)].

ഗസഞ്ഞേഹി അമ്ബ, അന്ന, അമ്മഇച്ചേതേഹി ഗസ്സ ഏ ന ഹോതി.

൮൯. രസ്സോ വാ.

അമ്ബാദീനം രസ്സോ ഹോതി വാ ഗേ പരേ.

ഭോതി അമ്ബ, ഭോതി അമ്ബാ, ഭോതി അന്ന, ഭോതി അന്നാ, ഭോതി അമ്മ, ഭോതി അമ്മാ, സേസം കഞ്ഞാസമം.

ഏത്ഥ വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

൯൦. തി സഭാപരിസായ.

സഭാപരിസാഹി സ്മിംനോതി ഹോതി. ‘ഘോ സ്സംസ്സാസ്സായ തിംസൂ’തി സുത്തേന തിമ്ഹി രസ്സോ.

സഭതി, സഭായ, സഭായം, സഭാസു, പരിസതി, പരിസായ, പരിസായം, പരിസാസു, തമദ്ദസ മഹാബ്രഹ്മാ, നിസിന്നം സമ്ഹി പരിസതി, ഇതി ഭഗവാ തസ്മിം പരിസതി സുവണ്ണവണ്ണം കായം വിവരി [മ॰ നി॰ ൨.൩൮൫].

നന്ദമാതാ, രാജധീതാഇച്ചാദീസു ‘ഘബ്രഹ്മാദിതേ’തി ഘസ്സ ഏത്തം.

അച്ഛരിയം നന്ദമാതേ, അബ്ഭുതം നന്ദമാതേ [അ॰ നി॰ ൭.൫൩], ഭോതി ദേവധീതേ, ഭോതി സക്യധീതരേ-മഹാവുത്തിനാ സമാസേ സ്യാദീസു ആരത്തം രസ്സത്തഞ്ച. ല്തുപച്ചയന്താ പന യേഭുയ്യേന തീസു ലിങ്ഗേസു സമാനരൂപാ ഹോന്തി, “അത്ഥധമ്മം പരിപുച്ഛിതാ ച ഉഗ്ഗഹേതാ ച ധമ്മാനം സോതാ ച പയിരൂപാസിതാ ചാ”തി ഥേരീപാളി. തഥാ കാചി ഗച്ഛന്താദിസദ്ദാപി. തമോഖന്ധം പദാലയം, ഏവം ദുബ്ഭാസിതം ഭണം ഇച്ചാദി-തത്ഥ പദാലയന്തി പദാലയന്തീ, ഭണന്തി ഭണന്തീതി അത്ഥോ.

വീസാ, തിംസാ, ചത്താലീസാ, പഞ്ഞാസാ ഇച്ചേതേ സങ്ഖ്യാരാസിമ്ഹി ആഗമിസ്സന്തി.

ആകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഇകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി

‘ഗസീന’ന്തി സിലോപോ. രത്തി തിട്ഠതി, രത്തിയോ തിട്ഠന്തി.

‘ജന്തുഹേത്വാ’ദിസുത്തേന യോലോപേ -

൯൧. യോലോപനീസു ദീഘോ [ക॰ ൮൮; രൂ॰ ൧൮൭; നീ॰ ൨൮൬].

തിലിങ്ഗേ യോനം ലോപേ ച നിആദേസേ ച രസ്സാനം ദീഘോ ഹോതി.

രത്തീ തിട്ഠന്തി.

൯൨. യേ പസ്സിവണ്ണസ്സ.

വിഭത്തിഭൂതേ വിഭത്താദേസഭൂതേ ച യകാരേ പരേ പസഞ്ഞസ്സ ഇവണ്ണസ്സ ലോപോ ഹോതി. ഗാഥാസുയേവ ഇദം വിധാനം ദട്ഠബ്ബം.

രത്യോ തിട്ഠന്തി [രൂ॰ ൮൪ പിട്ഠേ] -സന്ധിവസേന ആദിതകാരലോപോ.

൯൩. അയുനം വാ ദീഘോ [ക॰ ൮൮; രൂ॰ ൧൪൭; നീ॰ ൨൪൫].

ഗേ പരേ തിലിങ്ഗേ അഇഉനം ദീഘോ ഹോതി വാ.

ഹേ രത്തീ, ഹേ രത്തി. ബഹുവചനേ ഹേ രത്തീ, ഹേ രത്തിയോ, ഹേ രത്യോ.

അംവചനേ 'പരോ ക്വചീ'തി സുത്തേന പരസരേ ലുത്തേ നിഗ്ഗഹീതം പുബ്ബേ ഇവണ്ണുവണ്ണേസു തിട്ഠതി.

രത്തിം, തഥാ ഇത്ഥിം, ധേനും, വധും, അഗ്ഗിം, ദണ്ഡിം, ഭിക്ഖും, സയമ്ഭും ഇതി. രത്തിയം, 'ബുജ്ഝസ്സു ജിനബോധിയ'ന്തി പാളി [ബു॰ വം॰ ൨.൧൮൨], രത്തിനം വാ, 'യാവന്തോ പുരിസസ്സത്ഥം, ഗുയ്ഹം ജാനന്തി മന്തിന'ന്തിപാളി [ജാ॰ ൧.൧൬.൩൩൬].

രത്തീ, രത്തിയോ, രത്യോ-'ഘപതേകസ്മിം നാദീനം യയാ'തി നാദീനം യാ ഹോതി, രത്തിയാ, യകാരേ പരേ ഇവണ്ണലോപോ, രത്യാ.

൯൪. സുനംഹിസു [ക॰ ൮൯; രൂ॰ ൮൭; നീ॰ ൨൪൬].

സു, നം, ഹിസു രസ്സാനം ദീഘോ ഹോതി.

രത്തീഹി, രത്തീഭി, രത്തിയാ, രത്യാ, രത്തീനം, രത്തിയാ, രത്യാ, രത്തീഹി, രത്തീഭി, രത്തിയാ, രത്യാ, രത്തീനം, രത്തിയാ, രത്യാ, രത്തിയം, രത്യം, രത്തീസു.

ഏത്ഥ ഗരൂ സു, നം, ഹിസു ദീഘത്തം അനിച്ഛം ഇച്ഛന്തി, തം ഗാഥാസു യുജ്ജതി.

പത്തി യുത്തി വുത്തി കിത്തി, മുത്തി തിത്തി ഖന്തി കന്തി.

സന്തി തന്തി സിദ്ധി സുദ്ധി, ഇദ്ധി വുദ്ധി ബുദ്ധി ബോധി.

ഭൂമി ജാതി പീതി സുതി, നന്ദി സന്ധി സാണി കോടി.

ദിട്ഠി വുഡ്ഢി തുട്ഠി യട്ഠി, പാളി ആളി നാളി കേളി.

സതി മതി ഗതി മുതി, ധീതി യുവതി വികതി.

രതി രുചി രസ്മി അസനി വസനി ഓസധി അങ്ഗുലി ധൂലി ദുദ്രഭി

ദോണി അടവി ഛവിആദയോ രത്താദി.

ഏത്ഥ വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

൯൭. രത്താദീഹി ടോ സ്മിംനോ [ക॰ ൬൩; രൂ॰ ൧൮൬; നീ॰ ൨൧൮, ൨൧൩; രത്ത്യാദീഹി ടോ സ്മിനോ (ബഹൂസു) രത്യാദീഹി (കത്ഥചി)].

രത്തിസദ്ദ, ആദിസദ്ദേഹി സ്മിംനോ ടോ ഹോതി വാ.

ദിവാ ച രത്തോ ച [ഖു॰ പാ॰ ൬.൨; ജാ॰ ൧.൯.൯൨], ആദോ, ആദിമ്ഹി, പാദാദോ, പാദാദിമ്ഹി, ഗാഥാദോ, ഗാഥാദിമ്ഹി-ആദിസദ്ദോ പന പുല്ലിങ്ഗോയേവ, രത്തിം ഭോജനം ഭുഞ്ജതി, ആദിം തിട്ഠതീതി ആധാരത്ഥേ ദുതിയാവ, രത്യോ അമോഘാ ഗച്ഛന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൦൭], തിണലതാനി ഓസധ്യോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൭൪], തതോ രത്യാ വിവസാനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൮൩], ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതി, ന ജച്ചാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ [സു॰ നി॰ ൧൪൨] -ജച്ചാതി ജാതിയാ, ന നികത്യാ സുഖമേധതി [ജാ॰ ൧.൧.൩൮], ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൭].

നാഞ്ഞത്ര ബോജ്ഝാ തപസാ [സം॰ നി॰ ൧.൯൮], യഥേവ ഖലതീ ഭൂമ്യാ, ഭൂമ്യായേവ പതിട്ഠതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൨൨], മഹാവുത്തിനാ മാതി, പിതിസദ്ദാ നാദീഹി സദ്ധിം മത്യാ, പേത്യാതി സിജ്ഝന്തി, മത്യാ ച പേത്യാ ച ഏതം ജാനാമിമാതിതോ പിതിതോതി അത്ഥോ, മത്യാ ച പേത്യാ ച കതം സുസാധു [ജാ॰ ൨.൧൮.൬൧] -കതന്തി കതം നാമം, സുസാധൂതി അതിസുന്ദരം. ‘അനുഞ്ഞാതോ അഹം മത്യാ, സഞ്ചത്തോ പിതരാ അഹ’ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൯] പാളിപദാനി. ‘മാതീനം ദോഹള്ളോ നാമ ജനിന്ദ വുച്ചതി’ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൪൫] തി ച പാളി, വീസതി, തിംസതി, സട്ഠി, സത്തതി, അസീതി, നവുതി, കോടി, പകോടി ഇച്ചേതേ സങ്ഖ്യാരാസിമ്ഹി ആഗമിസ്സന്തി.

ഇകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഈകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി

൯൬. സിമ്ഹി നാനപുംസകസ്സ [ക॰ ൮൭; രൂ॰ ൧൮൦; നീ॰ ൨൩൯ മോഗ-ദു॰ ൬൬; സിസ്മിം (ബഹൂസു)].

സിമ്ഹി പരേ അനപുംസകസ്സ പുമിത്ഥീനം ദീഘസ്സ രസ്സോ ന ഹോതി.

ഇത്ഥീ തിട്ഠതി, ഇത്ഥീ തിട്ഠന്തി.

൯൭. ഏകവചനയോസ്വഘോനം [ക॰ ൮൯; രൂ॰ ൧൮൯; നീ॰ ൨൩൭, ൨൩൮].

ഘോ ച ഓ ച ഘോ, ന ഘോ അഘോ. ഏകവചനേസു ച യോസു ച പരേസു ഘ, ഓവജ്ജിതാനം സബ്ബേസം ദീഘാനം രസ്സോ ഹോതി.

ഇത്ഥിയോ തിട്ഠന്തി, ഇത്ഥ്യോ തിട്ഠന്തി.

൬൮. ഗേ വാ [ക॰ ൨൪൩, ൨൪൬; രൂ॰ ൧൭൨, ൭൩; നീ॰ ൪൭൬-൬].

ഗേ പരേ ഘ, ഓവജ്ജിതാനം സബ്ബേസം ദീഘാനം രസ്സോ ഹോതി വാ.

ഭോതി ഇത്ഥി, ഭോതി ഇത്ഥീ, ഭോതിയോ ഇത്ഥീ, ഭോതിയോ ഇത്ഥിയോ, ഭോതിയോ ഇത്ഥ്യോ, ഇത്ഥിം പസ്സതി.

൬൯. യം പീതോ [ക॰ ൨൨൩; രൂ॰ ൧൮൮; നീ॰ ൪൩൦].

യോ പസഞ്ഞോ ഈകാരോ, തതോ അംവചനസ്സ യം ഹോതി വാ.

ഇത്ഥിയം പസ്സതി, ഏത്ഥ ച യന്തി സുത്തവിഭത്തേന "ബുജ്ഝസ്സു ജിനബോധിയ"ന്തി [ബു॰ വം॰ ൨.൧൮൨] സിജ്ഝതി. ഇത്ഥീ പസ്സതി, ഇത്ഥിയോ പസ്സതി, ഇത്ഥ്യോ പസ്സതി, ഇത്ഥിയാ, ഇത്ഥ്യാ, ഇത്ഥീഹി, ഇത്ഥീഭി, ഇത്ഥിയാ, ഇത്ഥ്യാ, ഇത്ഥീനം, ഇത്ഥിയാ, ഇത്ഥിമ്ഹാ, ഇത്ഥ്യാ, ഇത്ഥീഹി, ഇത്ഥീഭി, ഇത്ഥിയാ, ഇത്ഥ്യാ, ഇത്ഥീനം, ഇത്ഥിയാ, ഇത്ഥ്യാ, ഇത്ഥിയം, ഇത്ഥ്യം, ഇത്ഥിമ്ഹി, ഇത്ഥീസു.

നദീ സന്ദതി, നദീ സന്ദന്തി, നദിയോ സന്ദന്തി.

ഇവണ്ണലോപേ സന്ധിസുത്തേന യകാരേ പരേ തവഗ്ഗസ്സ ചവഗ്ഗോ, യസ്സ ച പുബ്ബരൂപം [ക॰ ൬൮; രൂ॰ ൮൭ പിട്ഠേ; നീ॰ ൧൦൪; ൨൬൨-൩-൪]. നജ്ജോ സന്ദന്തി [ക॰ ൬൮; രൂ॰ ൮൭ പിട്ഠേ; നീ॰ ൧൦൪; ൨൬൨-൩-൪], നാദ്യേകവചനേസു നജ്ജാ കതം, നജ്ജാ ദേതി, നജ്ജാ അപേതി, നജ്ജാ സന്തകം, നജ്ജാ തിട്ഠതി, നജ്ജം തിട്ഠതി, സേസരൂപാനി ഇത്ഥിസദിസാനി.

ഏവം ഗച്ഛതീ ഗച്ഛന്തീ, സതീ സന്തീ, അസതീ അസന്തീ, മഹതീ മഹന്തീ, ബ്രഹ്മതീ ബ്രന്തീ, ഭോതീ ഭോന്തീ, ഭവിസ്സതീ ഭവിസ്സന്തീ, ഗമിസ്സതീ ഗമിസ്സന്തീ, ഗുണവതീ ഗുണവന്തീ, സീലവതീ സീലവന്തീ, സതിമതീ സതിമന്തീ, സിരിമതീ സിരിമന്തീ, കതവതീ കതവന്തീ, ഭുത്താവതീ ഭുത്താവന്തീ, സബ്ബാവതീ സബ്ബാവന്തീ, യാവതീ യാവന്തീ, താവതീ താവന്തീ. കമ്ഹി ആഗമേ രസ്സോ, യാവതികാ, താവതികാ.

ഗാവീ, യക്ഖീ, യക്ഖിനീ, ആരാമികിനീ, ദണ്ഡപാണിനീ, ദണ്ഡിനീ, ഭിക്ഖുനീ, പരചിത്തവിദുനീ, മുട്ഠസ്സതിനീ, ഘരണീ, പോക്ഖരണീ, ആചരിനീ, മാതുലാനീ, ഗഹപതാനീ ഇച്ചാദയോ. നദാദി.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

൭൦. നജ്ജാ യോസ്വാമ [നീ॰ ൨൬൨].

യോസു പരേസു നദിയാ അന്തേ ആമആഗമോ ഹോതി വാ.

നജ്ജായോ സന്ദന്തി [സം॰ നി॰ ൩.൨൨൪], നജ്ജായോ സുപതിത്ഥായോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൧൪] തി പാളി, നിമിജാതകേ പന നജ്ജോനുപരിയായതി,

നാനാപുപ്ഫദുമായുതാതി ച നജ്ജോ ചാനുപരിയാതീതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൩൭] ച പാളി, തത്ഥ മഹാവുത്തിനാ സിസ്സ ഓത്തം.

ഉട്ഠേഹി രേവതേ സുപാപകമ്മേ [വി॰ വ॰ ൬൫൩], ദാസാ ച ദാസ്യോ ച, അനുജീവിനോ [ജാ॰ ൧.൧൦.൧൦൧], ബാരാണസ്യം മഹാരാജ, കാകരാജാ നിവാസകോ [ജാ॰ ൧.൩.൧൨൮], ബാരാണസ്യം അഹു രാജാ [ജാ॰ ൧.൧൫.൧൭൬], രഞ്ഞോ മനോ ഉമ്മാദന്ത്യാ നിവിട്ഠോ, ഉമ്മാദന്ത്യാ രമിത്വാന, സിവിരാജാ തതോ സിയം [ജാ॰ ൨.൧൮.൭൦], ദാരകേവ അഹം നേസ്സം. ബ്രാഹ്മണ്യാ പരിചാരകേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൧൧]. തഥാ യോസു പോക്ഖരഞ്ഞോ. നാദീസു പഥബ്യാ, പുഥബ്യാ, പോക്ഖരഞ്ഞാ. സ്മിംമ്ഹി പഥബ്യാ, പഥബ്യം, പുഥബ്യാ, പുഥബ്യം, പോക്ഖരഞ്ഞാ, പോക്ഖരഞ്ഞം, വേത്രഞ്ഞാ, വേത്രഞ്ഞം [വേ ത്രരഞ്ഞാ, (നിസ്സയ)] ഇച്ചാദീനി ദിസ്സന്തി.

ഈകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഉകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി

സിലോപോ, ധേനു ഗച്ഛതി, ധേനുയോ ഗച്ഛന്തി, യോലോപേ ദീഘോ, ധേനൂ ഗച്ഛന്തി, ഭോതി ധേനു, ഭോതി ധേനൂ, ഭോതിയോ ധേനുയോ, ഭോതിയോ ധേനൂ, ധേനും പസ്സതി, ധേനുയോ പസ്സതി, ധേനൂ പസ്സതി, ധേനുയാ, ധേനൂഹി, ധേനൂഭി, ധേനുയാ, ധേനൂനം, ധേനുയാ, ധേനുമ്ഹാ, ധേനൂഹി, ധേനൂഭി, ധേനുയാ, ധേനൂനം, ധേനുയാ, ധേനുയം, ധേനുമ്ഹി, ധേനൂസു.

ഏവം യാഗു, കാസു, ദദ്ദു, കണ്ഡു, കച്ഛു, രജ്ജു, കരേണു, പിയങ്ഗു, സസ്സു ഇച്ചാദയോ. ധേന്വാദി.

ധാതുസദ്ദോ പന പാളിനയേ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ, സദ്ദസത്ഥനയേ പുമിത്ഥിലിങ്ഗോ.

മാതു, ധീതു, ദുഹിതുസദ്ദാ ഇത്ഥി ലിങ്ഗാ, തേസം രൂപം പിതാദിഗണേ ആഗമിസ്സതി.

ഉകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഊകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി

വധൂ ഗച്ഛതി, വധൂ ഗച്ഛന്തി, യോസു രസ്സോ, വധുയോ ഗച്ഛന്തി, ഭോതി വധു, ഭോതി വധൂ, ഭോതിയോ വധൂ, വധുയോ, വധും, വധൂ, വധുയോ, വധുയാ, വധൂഹി, വധൂഭി, വധുയാ, വധൂനം, വധുയാ, വധുമ്ഹാ, വധൂഹി, വധൂഭി, വധുയാ, വധൂനം, വധുയാ, വധുയം, വധൂസു. ഏവം ജമ്ബൂ, സരഭൂ, സുതനൂ, നാഗനാസൂരൂ, സംഹിതോരൂ, വാമോരൂ, ലക്ഖണൂരൂ, ബ്രഹ്മബന്ധൂ, ഭൂ, ചമൂ ഇച്ചാദയോ. വധ്വാദി.

സാഹം ഗന്ത്വാ മനുസ്സത്തം, വദഞ്ഞൂ വീതമച്ഛരാതി [വി॰ വ॰ ൬൩൮] ച കോധനാ അകതഞ്ഞൂ ചാതി [ജാ॰ ൧.൧.൬൩] ച പാളിയോ, തസ്മാ നീപച്ചയം വിനാപി കചി ഊകാരന്തകിതകസദ്ദാ ഇത്ഥിലിങ്ഗാ ഭവന്തി.

ഊകാരന്തിത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഓകാരന്തരാസി

ഗോസദ്ദോ ദ്വിലിങ്ഗോ. തസ്സ രൂപാനി കാനിചി ദ്വിയത്ഥവസേന ഇത്ഥിയമ്പി വത്തന്തി പുമേപി വത്തന്തി മിസ്സകേപി വത്തന്തി, കാനിചി ഇത്ഥിയം കാനിചി പുമേ. ഇധ പന സബ്ബാനി യാനി സമോധാനേത്വാ ദീപിയന്തേ.

സിലോപോ, ഗോഗച്ഛതി-എത്ഥ ച ഗോതി അഭിന്നസദ്ദലിങ്ഗത്താ ഗോണോതിപി യുജ്ജതി, ഗാവീതിപി യുജ്ജതി.

൧൦൧. ഗോസ്സാഗസിഹിനംസു ഗാവഗവാ [ക° ൭൩-൫; രൂ° ൧൬൯, ൧൭൦, ൧൭൪; നീ° ൨൨൪].

ഗ, സി, ഹി, നംവജ്ജിതാസു വിഭത്തീസു ഗോസദ്ദസ്സ ഗാവ, ഗവാദേസാ ഹോന്തി.

൧൦൨. ഉഭഗോഹി ടോ [ക° ൨൦൫; രൂ° ൧൬൦; നീ° ൪൨൧].

ഉഭ, ഗോഹി യോനം ടോ ഹോതി.

ഗാവോ, ഗവോ, ഹേ ഗോ, ഹേ ഗാവോ, ഹേ ഗവോ, ഗാവം, ഗവം.

൧൦൩. ഗാവുമ്ഹി [ക° ൭൬; രൂ ൧൭൧, ൨൨൬].

അംമ്ഹി ഗോസ്സ ഗാവു ഹോതി വാ.

ഗാവും, ഗാവോ, ഗവോ, ഗാവേന, ഗവേന.

൧൦൪. നാസ്സാ.

ഗോസ്സ ഗാവ, ഗവാദേസതോ നാവചനസ്സ ആ ഹോതി വാ.

ഗാവാ, ഗവാ, ഗോഹി, ഗോഭി, ഗാവസ്സ, ഗവസ്സ.

൧൦൫. ഗവം സേന.

സേന സഹ ഗോസ്സ ഗവം ഹോതി വാ.

ഗവം, ഗോനം.

൧൦൬. ഗുന്നഞ്ച നംനാ [ക° ൮൧; രൂ° ൧൭൨; നീ° ൨൩൦].

നംനാ സഹ ഗോസ്സ ഗുന്നഞ്ച ഹോതി ഗവഞ്ച.

ഗുന്നം, ഗവം, ഗാവസ്മാ, ഗവസ്മാ, ഗാവമ്ഹാ, ഗവമ്ഹാ, ഗാവാ, ഗവാ, ഗോഹി, ഗോഭി, ഗാവസ്സ, ഗവസ്സ, ഗവം, ഗോനം, ഗുന്നം, ഗവം, ഗാവസ്മിം, ഗാവമ്ഹി, ഗാവേ, ഗവസ്മിം, ഗവമ്ഹി, ഗവേ, ഗോസു, ഗാവേസു, ഗവേസു.

യോസു ഗാവ, ഗവാദേസേ കതേ അതോ യോനം ടാ, ടേ ച ഹോന്തി, ഉസഭാ രുക്ഖാ ഗാവിയോ ഗവാ ച [ജാ॰ ൧.൧.൩൭]. ബലഗവാ ദമ്മഗവാ വാ ഗങ്ഗായ പാരം അഗമിംസു. അഥാപരേ പതാരേസി ബലഗാവേ ദമ്മഗാവേ [മ॰ നി॰ ൧.൩൫൨ (ഥോകം വിസദിസം)] തി പാളിപദാനി.

ഏത്ഥ ച ഗാവോ നോ പരമാ മിത്താ, യാസു ജായന്തി ഓസധാ [സു॰ നി॰ ൨൯൭] തി ച, ഗവാ ഖീരം, ഖീരമ്ഹാ ദധി, ദധിമ്ഹാ നവനീതം, നവനീതമ്ഹാ സപ്പി, സപ്പിമ്ഹാ സപ്പിമണ്ഡോതി ച ഇത്ഥിയം വത്തന്തി. ഗാവിയോ ഗവാതി ച ബലഗവാ ദമ്മഗവാ ബലഗവേ ദമ്മഗവേതി [മ॰ നി॰ ൧.൩൫൧] ച ഗാവും വാ തേ ദമ്മി ഗാവിം വാ തേ ദമ്മീതി ച ഗവംവ സിങ്ഗിനോ സിങ്ഗന്തി [ജാ॰ ൧.൧൨.൩൯] ച പുമേ ഭവന്തി. അതിത്ഥേനേവ ഗാവോ പതാരേസി, അഥ ഖോ താ ഗാവോ മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ അനയബ്യസനം ആപജ്ജിംസൂ [മ॰ നി॰ ൧.൩൫൦] തി ച അന്നദാ ബലദാ ചേതാ, വണ്ണദാ സുഖദാ ച താ, ഏതമത്ഥവസം ഞത്വാ, നാസ്സു ഗാവോ ഹനിംസു തേതി [സു॰ നി॰ ൨൯൭] ച ഭദ്ദവസേന ഇത്ഥിയം അത്ഥവസേന മിസ്സകേ വത്തന്തി. ഗുന്നം ചേ തരമാനാനം, ഗവം ചേ തരമാനാനം, ഉജും ഗച്ഛതി പുങ്ഗവോ, സബ്ബാ താ ഉജും ഗച്ഛന്തീതി [ജാ॰ ൧.൪.൧൩൨; അ॰ നി॰ ൪.൭൦] ച മിസ്സകേ ഏവ. ബലഗവ, ദമ്മഗവസദ്ദാ ജരഗ്ഗവ, പുങ്ഗവ, സഗവ, പരഗവ, ദാരഗവസദ്ദാ വിയ അകാരന്താ സമാസസദ്ദാതിപി യുജ്ജതി.

മിസ്സകട്ഠാനേസു പന ഇത്ഥിബഹുലത്താ താ ഗാവോ ഏതാ ഗാവോതിആദിനാ ഇത്ഥിലിങ്ഗമേവ ദിസ്സതി.

ഇതി ഓകാരന്തരാസി.

ഇത്ഥിലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

പുല്ലിങ്ഗരാസി

അകാരന്ത പുല്ലിങ്ഗപുരിസാദിരാസി

അഥ പുല്ലിങ്ഗാനി ദീപിയന്തേ.

സത്തവിധം പുല്ലിങ്ഗം - അദന്തം, ആദന്തം, ഇദന്തം, ഈദന്തം, ഉദന്തം, ഊദന്തം, ഓദന്തം.

൧൦൭. സിസ്സോ [ക॰ ൧൦൪; രൂ॰ ൬൬; നീ॰ ൨൭൨].

അതോ സിസ്സ ഓ ഹോതി പുമേ.

പുരിസോ തിട്ഠതി.

൧൦൮. അതോ യോനം ടാടേ [ക॰ ൧൦൭; രൂ॰ ൬൯; നീ॰ ൨൭൫, ൨൭൭].

അതോ പഠമായോനം ദുതിയായോനഞ്ച കമേന ടാ, ടേ ഹോന്തി പും, നപുംസകേസു. ടാനുബന്ധോ സബ്ബാദേസത്ഥോ.

പുരിസാ തിട്ഠന്തി.

‘ഗസീന’ന്തി സിലോപോ, ഭോ പുരിസ, ‘അയുനം വാ ദീഘോ’തി ദീഘോ, ഭോ പുരിസാ, ഭോന്തോ പുരിസാ, പുരിസം, പുരിസേ.

൧൦൭. അതേന [ക॰ ൧൦൩; രൂ॰ ൭൬; നീ॰ ൨൭൧].

അതോ നാവചനസ്സ ഏനാദേസോ ഹോതി പും, നപുംസകേസു.

പുരിസേന.

൧൧൦. സുഹിസ്വസ്സേ [ക॰ ൧൦൧; രൂ॰ ൮൦; നീ॰ ൬൮].

സു, ഹിസു പരേസു അസ്സ ഏ ഹോതി പും, നപുംസകേസു.

പുരിസേഹി, പുരിസേഭി.

൧൧൧. സുഉ സസ്സ [ക॰ ൬൧; രൂ॰ ൮൬; നീ॰ ൨൦൮].

സസ്സ ആദിമ്ഹി സാഗമോ ഹോതി. ഉകാരോ ഉച്ചാരണത്ഥോ, ഞാനുബന്ധോ ആദിമ്ഹീതി ദീപനത്ഥോ.

പുരിസസ്സ, ‘സുനംഹിസൂ’തി ദീഘോ. പുരിസാനം, പുരിസസ്മാ, പുരിസമ്ഹാ.

൧൧൨. സ്മാസ്മിംനം [ക॰ ൧൦൮; രൂ॰ ൯൦; നീ॰ ൨൭൬].

അതോ സ്മാ, സ്മിംനം കമേന ടാ, ടേ ഹോന്തി പും, നപുംസകേസു.

പുരിസാ, പുരിസേഹി, പുരിസേഭി, പുരിസസ്സ, പുരിസാനം, പുരിസസ്മിം, പുരിസമ്ഹി, പുരിസേ, പുരിസേസു.

ഏവം ബുദ്ധോ, ധമ്മോ, സങ്ഘോ, സക്കോ, ദേവോ, സത്തോ, നരോ, ഗോണോ, പുങ്ഗവോ, ജരഗ്ഗവോ, സഗവോ, പരഗവോ, രാജഗവോ, മാതുഗാമോ, ഓരോധോ, ദാരോഇച്ചാദി.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

൧൧൩. കചേ വാ [നീ॰ ൨൭൭].

അതോ സിസ്സ കചി ഏ ഹോതി വാ പും, നപുംസകേസു.

പുമേ താവ -

വനപ്പഗുമ്ബേ യഥ ഫുസ്സിതഗ്ഗേ [ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩; സു॰ നി॰ ൨൩൬], “കേ ഗന്ധബ്ബേ രക്ഖസേ ച നാഗേ, കേ കിമ്പുരിസേ ചാപി മാനുസേ. കേ പണ്ഡിതേ സബ്ബകാമദദേ. ദീഘരത്തം ഭത്താ മേ ഭവിസ്സതി” [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൭൨]. നത്ഥി അത്തകാരേ നത്ഥി പരകാരേ നത്ഥി പുരിസകാരേ [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൮], ഏകേ

ഏകത്ഥേ, സമേ സമഭാഗേ, നഹേവം വത്തബ്ബേ [കഥാ॰ ൧], കേ ഛവേ സിങ്ഗാലേ, കേ ഛവേ പാഥികപുത്തേ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൯-൩൧] ഇച്ചാദി.

നപുംസകേ പന -

ഭോഗവതീ നാമ മന്ദിരേ, നഗരേ നിമ്മിതേ കഞ്ചനമയേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൭൦] ഇച്ചാദി.

വാതി കിം? വനപ്പഗുമ്ബോ.

കച്ചീതി കിം? പുരിസോ.

മഹാവുത്തിനാ പഠമായോനഞ്ച കച്ചി ടേ ഹോതി. ബാലേ ച പണ്ഡിതേ ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തി [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൮], കച്ചി യോനം പകതി ഹോതി, വനേ വാളമിഗാ ചേവ, അച്ഛകോകതരച്ഛയോ, ബഹൂഹി പരിപന്ഥയോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൪൭], കസ്സ ബ്യപഥയോ അസ്സു ഇച്ചാദി.

൧൧൮. ദിവാദിതോ [ക॰ ൨൦൫; രൂ॰ ൧൫൭].

ദിവാദീഹി സ്മിംനോ ടി ഹോതി.

ദിവി-ദേവലോകേത്യത്ഥോ.

ആദിസദ്ദേന അസ ഭുവി, നിച്ചം വാഗമോ. അയ്യസദ്ദമ്ഹാ മഹാവുത്തിനാ ആലപനേ ഗ, യോനം ടോ ഹോതി വാ. ഭോ അയ്യോ അയ്യ വാ, ഭോന്തോ അയ്യോ അയ്യാ വാ. സേസം പുരിസസമം.

പുരിസാദിരാസി നിട്ഠിതോ.

മനോഗണരാസി

മനോ, മനാ, ഭോ മന, ഭോ മനാ, ഭോന്തോ മനാ.

൧൧൯. **മനാദീഹി സ്മിംസംനാസ്മാനം സിസോഓസാസാ** [ക॰ ൧൮൧-൨, ൧൮൩; രൂ॰ ൯൭-൯൮; നീ॰ ൩൭൩-൪, ൩൭൫-൭].

തേഹി സ്മിം, സ, അം, നാ, സ്മാനം കമേന സി, സോ, ഓ, സാ, സാ ഹോന്തി വാ.

മനം , മനോ, മനേ, മനേന, മനസാ, മനേഹി, മനേഭി, മനസ്സ, മനസോ, മനാനം, മനസ്മാ, മനമ്ഹാ, മനസാ, മനാ, മനേഹി, മനേഭി, മനസ്സ, മനസോ, മനാനം, മനസ്മിം, മനമ്ഹി, മനസി, മനേ, മനേസു.

തമോ, തപോ, തേജോ, സിരോ, ഉരോ, വചോ, രജോ, ഓജോ, അയോ, പയോ, വയോ, സരോ, യസോ, ചേതോ, ഛന്ദോ, രഥാ, അഹോ ഇച്ചാദി **മനോഗണോ**.

ഇദം **മനോഗണലക്ഖണം**. ക്രിയാകമ്മേ ഓദന്തോ, നാദീനം സാദിതാ, സമാസതദ്ധിതമജ്ഝേ ഓദന്തോ ചാതി.

യോ വേ ദസ്സന്തി വത്വാന, അദാനേ കുരുതേ മനോ [ജാ॰ ൧.൧൭.൫൧], കസ്സപസ്സ വചോ സുത്വാ, തപോ ഇധ പക്രുബ്ബതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൦൪], ചേതോ പരിച്ച ജാനാതി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൪൨], സിരോ തേ ബാധയിസ്സാമി ഇച്ചാദി.

മനസാ ചേ പസന്നേന [ധ॰ പ॰ ൨], വിപ്പസന്നേന ചേതസാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൬൧], വചസാ മനസാ ചേവ, വന്ദാ മേ തേ തഥാഗതേ [പരിത്തപാളി ആടാനാടിയസുത്ത]. ഏകൂനതിംസോ വയസാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪], തേജസാ യസസാ ജലം [വി॰ വ॰ ൱ൈ൩], തപസാ ഉത്തമോ സത്തോ, ഘതേന വാ ഭുഞ്ജസ്സു പയസാ വാ, വന്ദാമി സിരസാ പാദേ [ജാ॰ ൨.൨൦.൫൱], യേ ഏതാ ഉപസേവന്തി, ഛന്ദസാ വാ ധനേന വാ [ജാ॰ ൨.൨൧.൩൭൦], ഉരസാ പനുദിസ്സാമി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൱൩൩], അയസാ പടികുജ്ഝിതോ [അ॰ നി॰ ൩.൩൫] ഇച്ചാദി.

ന മയ്ഹം മനസോ പിയോ [ജാ॰ ൧.൧൦.൧൧], ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി [പാരാ॰ ൧൱], ചേതസോ സമന്നാഹാരോ, സാധു ഖലു പയസോ പാനം, സാവിത്തീ ഛന്ദസോ മുഖം [മ॰ നി॰ ൨.൪൦൦] ഇച്ചാദി.

സാധുകം മനസി കരോഥ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩], ഏതമത്ഥം ചേതസി സന്നിധായ, സിരസി അഞ്ജലിം കത്വാ [അപ॰ ഥേര ൧.൪൧.൱൨], ഉരസിലോമോ, പാപം അകാസി രഹസി ഇച്ചാദി.

മനോധാതു, മനോമയം, തമോഖന്ധം പദാലയി, തപോധനോ, തേജോധാതു, സിരോരുഹാ കേസാ, സരോരുഹം പദുമം, രജോഹരണം വത്ഥം, ഓജോഹരണാ സാഖാ, അയോപത്തോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തി, യസോധരാ ദേവീ, ചേതോയുത്താ ധമ്മാ, ഛന്ദോവിചിതിപകരണം, രഹോഗതോ ചിന്തേസി, അഹോരത്താനമച്ചയേ [സം॰ നി॰ ൧.൧൧൨] ഇച്ചാദി.

മഹാവുത്തിനാ അഹമ്ഹാ സ്മിംനോ നി ച ഉ ച ഹോതി, തദഹനി, തദഹു. രഹമ്ഹാ സ്മിംനോ ഓ ഹോതി, മാതുഗാമേന സദ്ധിം ഏകോ ഏകായ രഹോ നിസീദതി [പാരാ॰ ൪൪൨], രഹോ തിട്ഠതി, രഹോ മന്തേതി.

മനോഗണരാസി നിട്ഠിതോ.

മനാദിഗണരാസി

൧൧൭. കോധാദീഹി.

ഏതേഹി നാവചനസ്സ സാ ഹോതി വാ.

കോധസാ, കോധേന, അത്ഥസാ, അത്ഥേന.

൧൧൮. നാസ്സ സാ [ക॰ ൧൱൧; രൂ॰ ൻ൫; നീ॰ ൩൪൩].

പദാദീഹി നാവചനസ്സ സാ ഹോതി വാ.

പദസാ, പദേന, ബിലസാ, ബിലേന.

൧൧൮. പദാദീഹി സി.

പദാദീഹി സ്മിംനോ സി ഹോതി വാ.

പദസി, പദേ, ബിലസി, ബിലേ.

തത്ഥ കോധാദികോ പുല്ലിങ്ഗോ, പദാദികോ നപുംസകോ. തത്ഥ കേചി സദ്ദാ സമാസ, തദ്ധിതമജ്ഝേ ഓദന്താ ഹോന്തി [കം॰ ൧൮൩; രൂ॰ ൪൮; നീ॰ ൩൭൫], ആപോധാതു, ആപോമയം, വായോധാതു, വായോമയം, ജീവ ത്വം സരദോസതം [ജാ॰ ൧.൨.൯], അനുയന്തി ദിസോദിസം [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൪൧] ഇച്ചാദി.

കേചി നാസ്സ സാദേസം ലഭന്തി, കോധസാ ഉസുനാ വിജ്ഝി [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൪൨], ദള്ഹം ഗണ്ഹാഹി ഥാമസാ [ജാ॰ ൧.൭.൩൦], പദസാവ അഗമാസി, മാകാസി മുഖസാ പാപം, സച്ചേന ദന്തോ ദമസാ ഉപേതോ-ദമസാതി ഇന്ദ്രിയദമനേന, സുചിം പണിതം രസസാ ഉപേതം [ജാ॰ ൧.൭.൧൪], വേഗസാ ഗന്ത്വാന, ആയുസാ ഏകപുത്തമനുരക്ഖേ [ഖു॰ പാ॰ ൯.൭] ഇച്ചാദി.

കേചി സ്മിംനോ സ്യാദേസം ലഭന്തി, പദസി, ബിലസി ഇച്ചാദി.

കേഹിചി മഹാവുത്തിനാ നാ, സ്മാനം സോ ഹോതി, അത്ഥസോ, അക്ഖരസോ, സുത്തസോ, ബ്യഞ്ജനസോ, ഹേതുസോ, യോനിസോ, ഉപായസോ, ഠാനസോ, ദീഘസോ, ഓരസോ, ബഹുസോ, പുഥുസോ, മത്തസോ, ഭാഗസോ ഇച്ചാദി.

“പദസോ ധമ്മം വാചേയ്യ [പാചി॰ ൪൫], ബിലസോ വിഭജിത്വാ നിസിന്നോ അസ്സ” [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪] ഇച്ചാദീസു പന വിച്ഛായം സോപച്ചയോ.

യദാ പന സമാസന്തേ മഹാവുത്തിനാ സ്യാദീസു വിഭത്തീസു സാഗമോ ഹോതി, തദാ പുരിസാദിഗണോപി ഹോതി, ബ്യാസത്തമനസോ, അബ്യഗ്ഗമനസോ [അം॰ നി॰ ൩.൨൯], പുത്തോ ജാതോ അചേതസോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൪], സുമേധസോ [അം॰ നി॰ ൪.൬൨], ഭൂരിമേധസോ [സു॰ നി॰ ൧൧൩൭] ഇച്ചാദി.

ഇതി മനാദിഗണരാസി.

ഗുണവാദിഗണരാസി

൧൧൯. ന്തുസ്സ [കം॰ ൧൨൪; രൂ॰ ൯൮; നീ॰ ൨൯൯].

സിമ്ഹി ന്തുസ്സ ടാ ഹോതി.

ഗുണവാ തിട്ഠതി.

൧൨൦. യ്വാദോ ന്തുസ്സ [കം॰ ൯൨; രൂ॰ ൧൦൦; നീ॰ ൨൪൯].

യോആദീസു ന്തുസ്സ അത്തം ഹോതി.

ഗുണവന്താ തിട്ഠന്തി.

൧൨൧. ന്തന്തൂനം ന്തോ യോമ്ഹി പഠമേ [ക॰ ൯൨; രൂ॰ ൧൦൦; നീ॰ ൨൪൯].

പഠമേ യോമ്ഹി സവിഭത്തീനം ന്ത, ന്തൂനം ന്തോ ഹോതി.

ഗുണവന്തോ തിട്ഠന്തി.

൧൨൨. ടടാഅം ഗേ [ക॰ ൧൨൩; രൂ॰ ൧൦൧; നീ॰ ൩൦൧-൨].

ഗേ പരേ സവിഭത്തീനം ന്ത, ന്തൂനം ട, ടാ, അം ഹോന്തി.

ഭോ ഗുണവ, ഭോ ഗുണവാ, ഭോ ഗുണവം, ഭോന്തോ ഗുണവന്താ, ഭോന്തോ ഗുണവന്തോ, ഗുണവന്തം, ഗുണവന്തേ, ഗുണവന്തേന.

൧൨൩. തോതാതിതാ സസ്മാസ്മിംനാസു [ക॰ ൧൨൭, ൧൫൭; രൂ॰ ൧൦൨, ൧൦൫; നീ॰ ൩൦൩, ൩൫൩].

സ, സ്മാ, സ്മിം, നാസു സവിഭത്തീനം ന്ത, ന്തൂനം കമേന തോ, താ,തി, താ ഹോന്തി വാ.

ഗുണവതാ, ഗുണവന്തേഹി, ഗുണവന്തേഭി, ഗുണവന്തസ്സ, ഗുണവതോ.

൧൨൪. നംമ്ഹി തം വാ [ക॰ ൧൨൫; രൂ॰ ൧൦൮; നീ॰ ൩൦൮].

നംമ്ഹി സവിഭത്തീനം ന്ത, ന്തൂനം തം ഹോതി വാ.

ഗുണവന്താനം, ഗുണവതം, ഗുണവന്തസ്മാ, ഗുണവന്തമ്ഹാ, ഗുണവന്താ, ഗുണവതാ, ഗുണവന്തേഹി, ഗുണവന്തേഭി, ഗുണവന്തസ്സ, ഗുണവതോ, ഗുണവന്താനം, ഗുണവതം, ഗുണവന്തസ്മിം, ഗുണവന്തമ്ഹി, ഗുണവതി, ഗുണവന്തേ, ഗുണവന്തേസു.

ഏവം ഭഗവാ, സീലവാ, പഞ്ഞവാ, ബലവാ, ധനവാ, വണ്ണവാ, ഭോഗവാ, സുതവാ ഇച്ചാദി. ഏത്ഥ ച ആലപനേ ഭഗവാതി നിച്ചം ദീഘോ.

സബ്ബാവാ, സബ്ബാവന്തോ, സബ്ബാവന്തം, സബ്ബാവന്തേ, സബ്ബാവന്തേന, സബ്ബാവതാ, സബ്ബാവന്തേഹി...പേ॰... സബ്ബാവന്തേസു.

ഏവം യാവാ, യാവന്തോ, താവാ, താവന്തോ, ഏത്താവാ, ഏത്താവന്തോ, കിംവാ, കിംവന്തോ, കിത്താവാ, കിത്താവന്തോ ഇച്ചാദി. തഥാ ഭോജനം ഭുത്തവാ, ഭുത്തവന്തോ, ധമ്മം ബുദ്ധവാ, ബുദ്ധവന്തോ, കമ്മം കതവാ, കതവന്തോ ഇച്ചാദി ച.

സതിമാ, സതിമന്താ, സതിമന്തോ, ഭോ സതിമ, ഭോ സതിമാ, ഭോ സതിമം, ഭോന്തോ സതിമന്താ, ഭോന്തോ സതിമന്തോ, സതിമന്തം, സതിമന്തേ, സതിമന്തേന, സതിമതാ, സതിമന്തേഹി, സതിമന്തേഭി, സതിമന്തസ്സ, സതിമതോ, സതിമന്താനം,

സതിമതം, സതിമന്തസ്മാ, സതിമന്തമ്ഹാ, സതിമന്താ, സതിമതാ, സതിമന്തേഹി, സതിമന്തേഭി, സതിമന്തസ്സ, സതിമതോ, സതിമന്താനം, സതിമതം, സതിമന്തസ്മിം, സതിമന്തമ്ഹി, സതിമതി, സതിമന്തേ, സതിമന്തേസു.

ഏവം മതിമാ, ഗതിമാ, പാപിമാ, ജാതിമാ, ഭാണുമാ, ആയുമാ, ആയസ്മാ, സിരിമാ, ഹിരിമാ, ധിതിമാ, കിത്തിമാ, ഇദ്ധിമാ, ജുതിമാ , മുതിമാ, ഥുതിമാ, ബുദ്ധിമാ, ചക്ഖുമാ, ബന്ധുമാ, ഗോമാ ഇച്ചാദി.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

൧൨൫. ഹിമവതോ വാ ഓ [ക॰ ൻ൪; രൂ॰ ൧൦൫; നീ॰ ൨൭൨].

സിമ്ഹി ഹിമവന്തസദ്ദസ്സ ഓ ഹോതി വാ. 'ഗസീന'ന്തി ലോപോ.

ഹിമവന്തോ പബ്ബതോ [ധ॰ പ॰ ൩൦൪], ഹിമവാ പബ്ബതോ.

൧൨൬. ന്തസ്സ ച ട വംസേ [ക॰ ൻ൩; രൂ॰ ൧൦൬; നീ॰ ൨൭൧].

അം, സേസു ന്തസ്സ ച ന്തുസ്സ ച സബ്ബസ്സ ട ഹോതി വാ.

"അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ഹിമവ"ന്തി [അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൭൯] പാളി. സതിമം, ബന്ധുമം, ഗുണവസ്സ, സതിമസ്സ, ബന്ധുമസ്സ.

മഹാവുത്തിനാ കചി സിമ്ഹി ഗേ ച പരേ ന്തുസ്സ അത്തം ഹോതി, "അതുലോ നാമ നാമേന, പഞ്ഞവന്തോ ജുതിന്ധരോ"തി [ബു॰ വം॰ ൨൧.൧൦] ച "ഗതിമന്തോ സതിമന്തോ, ധിതിമന്തോ ച യോ ഇസീ"തി [ഥേരഗാ॰ ൧൦൭൨] ച "ചക്ഖുമന്തോ മഹായസോ"തി ച "തുയ്ഹം പിതാ മഹാവീര, പഞ്ഞവന്ത ജുതിന്ധരാ"തി [അപ॰ ഥേരീ ൨.൨.൩൭൬] ച പാളീ.

പഠമായോമ്ഹി കചി ന്തുസ്സ ട ഹോതി, വഗ്ഗുമുദാതീരിയാ പന ഭിക്ഖൂ വണ്ണവാ ഹോന്തി [പാരാ॰ ൧൯൪], ഏഥ തുമ്ഹേ ആവുസോ സീലവാ ഹോഥ [അം॰ നി॰ ൫.൧൧൪], ചക്ഖുമാ അന്ധകാ ഹോന്തി, യേ ഇത്ഥീനം വസം ഗതാ [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൩൬], സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതിമാ ഭവന്തി [സു॰ നി॰ ൭൭൭൭ (സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതീമാ)].

ഇതി ഗുണവാദിഗണരാസി.

ഗച്ഛന്താദിഗണരാസി

൧൨൭. ന്തസ്സം സിമ്ഹി [ക॰ ൧൭൬; രൂ॰ ൧൦൭; നീ॰ ൩൭൨-൪; 'ന്തസ്സം' (ബഹൂസു)].

സിമ്ഹി ന്തസ്സ അം ഹോതി വാ. സിലോപോ.

ഗച്ഛം, ഗച്ഛന്തോ, ഗച്ഛന്താ, ഗച്ഛന്തോ, ഭോ ഗച്ഛ, ഭോ ഗച്ഛാ, ഭോ ഗച്ഛം, ഭോന്തോ ഗച്ഛന്താ, ഭോന്തോ ഗച്ഛന്തോ, ഗച്ഛന്തം, ഗച്ഛന്തേ, ഗച്ഛന്തേന, ഗച്ഛതാ, ഗച്ഛന്തേഹി, ഗച്ഛന്തേഭി, ഗച്ഛന്തസ്സ, ഗച്ഛതോ, ഗച്ഛന്താനം, ഗച്ഛതം, ഗച്ഛന്തസ്മാ,

ഗച്ഛന്തമ്ഹാ, ഗച്ഛന്താ, ഗച്ഛതാ, ഗച്ഛന്തേഹി, ഗച്ഛന്തേഭി, ഗച്ഛന്തസ്സ, ഗച്ഛതോ, ഗച്ഛന്താനം, ഗച്ഛതം, ഗച്ഛന്തസ്മിം, ഗച്ഛന്തമ്ഹി, ഗച്ഛതി, ഗച്ഛന്തേ, ഗച്ഛന്തേസു.

ഏവം കരം, കുബ്ബം, ചരം, ചവം, ജയം, ജഹം, ജാനം, ജിരം, ദദം, ദഹം, ജുഹം, സുണം, പചം, സരം, ഭുഞ്ജം, മുഞ്ചം, സയം, സരം, ഹരം, തിട്ഠം, ഭവിസ്സം, കരിസ്സം, ഗമിസ്സം ഇച്ചാദി.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

‘ന്തസ്സ ച ട വംസേ’തി അം, സേസു ന്തസ്സ ടത്തം, യം യഞ്ഹി രാജ ഭജതി, സന്തം വാ യദി വാ അസം. സീലവന്തം വിസീലം വാ, വസം തസ്സേവ ഗച്ഛതി [ജാ॰ ൧.൧൫.൧൮൧]. കിച്ചാനുക്രുബ്ബസ്സ കരേയ്യ കിച്ചം [ജാ॰ ൧.൨.൧൪൫] - അനുക്രുബ്ബസ്സാതി പുന കരോന്തസ്സ.

മഹാവുത്തിനാ പഠമായോമ്ഹി ച സവിഭത്തിസ്സ ന്തസ്സ അം ഹോതി, അപി നു തുമ്ഹേ ഏകന്തസുഖം ലോകം ജാനം പസ്സം വിഹരഥ [ദീ॰ നി॰ ൧.൪൨൫], കസം ഖേത്തം ബീജം വപം, ധനം വിന്ദന്തി മാണവാ [ഥേരീഗാ॰ ൧൧൨], ഭരന്തി മാതാപിതരോ, പുബ്ബേ കതമനുസ്സരം [അം॰ നി॰ ൫.൩൯].

൧൨൮. മഹന്താരഹന്താനം ടാ വാ [നീ॰ ൩൮൭, ൭൧൨].

സിമ്ഹി ഏതേസം ന്തസ്സ ടാ ഹോതി വാ.

മഹാ , മഹം, മഹന്തോ, മഹന്താ, മഹന്തോ, ഭോ മഹ, ഭോ മഹാ, ഭോ മഹം, ഭോന്തോ മഹന്താ, ഭോന്തോ മഹന്തോ, മഹന്തം.

‘ന്തസ്സ ച ട വംസേ’തി അംമ്ഹി ന്തസ്സ ടത്തം, “സുമഹം പുരം, പരിക്ഖിപിസ്സ”ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൯൨] പാളി-സുട്ഠു മഹന്തം ബാരാണസിപുരന്തി അത്ഥോ. സേസം ഗച്ഛന്തസമം.

അരഹാ തിട്ഠതി. ‘ന്തസ്സം സിമ്ഹീ’തി സിമ്ഹി ന്തസ്സ അം, അരഹം സുഗതോ ലോകേ [സം॰ നി॰ ൧.൧൬൧], അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ [പാരാ॰ ൧], അരഹന്താ, അരഹന്തോ, അരഹന്തം, അരഹന്തേ, അരഹന്തേന, അരഹതാ, അരഹന്തേഹി, അരഹന്തേഭി, അരഹന്തസ്സ, അരഹതോ, അരഹന്താനം, അരഹതം ഇച്ചാദി.

മഹാവുത്തിനാ ബ്രഹന്തസ്സ ച ന്തസ്സ ടാ ഹോതി സിമ്ഹി, ബ്രഹാ, ബ്രഹന്തോ, ബ്രഹന്താ, ബ്രഹന്തോ, ബ്രഹന്തം, ബ്രഹന്തേ ഇച്ചാദി.

“സാ പരിസാ മഹാ ഹോതി, സാ സേനാ ദിസ്സതേ മഹാ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൭൧] ച “മഹാ ഭന്തേ ഭൂമിചാലോ”തി [അം॰ നി॰ ൮.൭൦] ച “മഹാ തേ ഉപാസക പരിച്ചാഗോ”തി [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൩.അകിത്തിജാതകവണ്ണനാ] ച “മഹാ മേ ഭയമാഗത”ന്തി ച “ബാരാണസിരജ്ജം നാമ മഹാ”തി [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.മഹാസീലവജാതകവണ്ണനാ] ച “മഹാസ്സ ഹോന്തി പരിവാരാ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ, മഹാസ്സ ഹോന്തി പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ”തി

[ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦൮] ച “മഹാ വഹന്തി ദുദിട്ഠിം, സങ്കപ്പാ രാഗനിസ്സിതാ”തി ച പാളി. അത്ര മഹാസദ്ദോ നിപാതപടിരൂപകോപി സിയാ.

൧൨൯. ഭൂതോ.

ഭൂധാതുസിദ്ധതോ ന്തസ്സ അം ഹോതി സിമ്ഹി. സുദ്ധേ നിച്ചം, ഉപപദേ അനിച്ചം.

ഭവം തിട്ഠതി, സമ്പത്തിം അനുഭവം, അനുഭവന്തോ, തണ്ഹം അഭിഭവം, അഭിഭവന്തോ, ദുക്ഖം പരിഭവം, പരിഭവന്തോ തിട്ഠതി, ഭവന്താ, ഭവന്തോ, ഹേ ഭവന്ത, ഹേ ഭവന്താ, ഹേ ഭവന്തോ, ഹേ ഭവ, ഹേ ഭവാ, ഹേ ഭവം. “കച്ചി ഭവം അഭിരമസി അരഞ്ഞേ”തി [ജാ॰ ൨.൧൮.൧൮] പാളി.

ഹേ ഭവന്താ, ഹേ ഭവന്തോ, ഭവന്തം, ഭവന്തേ, ഭവന്തേന, ഭവതാ, ഭവന്തേഹി, ഭവന്തേഭി, ഭവന്തസ്സ, ഭവതോ, ഭവന്താനം, ഭവതം, ഭവന്തസ്മാ, ഭവന്തമ്ഹാ, ഭവന്താ, ഭവതാ, ഭവന്തേഹി, ഭവന്തേഭി, ഭവന്തസ്സ, ഭവതോ, ഭവന്താനം, ഭവതം, ഭവന്തസ്മിം, ഭവന്തമ്ഹി, ഭവതി, ഭവന്തേ, ഭവന്തേസു.

൧൩൦. ഭവതോ വാ ഭോന്തോ ഗയോനാസേ [ക॰ ൨൪൩; രൂ॰ ൮, ൧൧൦; നീ॰ ൪൮൪].

ഗ, യോ, നാ, സേസു ഭവന്തസ്സ ഭോന്തോ ഹോതി വാ. സുത്തവിഭത്തേന അം, ഹി, നം, സ്മാദീസു ച.

ഭോന്താ, ഭോന്തോ, ഹേ ഭോന്ത, ഹേ ഭോന്താ, ഹേ ഭോന്തോ, ഭോന്തം, ഭോന്തേ, ഭോന്തേന, ഭോതാ, ഭോന്തേഹി, ഭോന്തേഭി, ഭോന്തസ്സ, ഭോതോ, ഭോന്താനം, ഭോതം, ഭോന്തസ്മാ, ഭോന്തമ്ഹാ, ഭോന്താ, ഭോതാ, ഭോന്തേഹി, ഭോന്തേഭി, ഭോന്തസ്സ, ഭോതോ, ഭോന്താനം, ഭോതം, ഭോന്തസ്മിം, ഭോന്തമ്ഹി, ഭോതി, ഭോന്തേ, ഭോന്തേസു.

ഭോ, ഭന്തേതി ദ്വേ വുദ്ധിഅത്ഥേ സിദ്ധാ ആമന്തനത്ഥേ നിപാതാ ഏവ, തേഹി പരം ഗ, യോനം ലോപോ, ഇതോ ഭോ സുഗതിം ഗച്ഛ [ഇതിവു॰ ൮൩], ഉമ്മുജ്ജഭോ പുഥുസിലേ, കുതോ നു ആഗച്ഛഥ ഭോ തയോ ജനാ [ജാ॰ ൧.൧൫.൮൭], പസ്സഥ ഭോ ഇമം കുലപുത്തം, ഏഹി ഭന്തേ ഖമാപേഹി, സോ തേ ഭിക്ഖൂ ഖമാപേസി “ഖമഥ ഭന്തേ”തി. തഥാ ഭദ്ദന്തേ, ഭദ്ദന്താതി ദ്വേ “തുയ്ഹം ഭദ്ദം ഹോതു , തുമ്ഹാകം ഭദ്ദം ഹോതൂ”തി അത്ഥേ സിദ്ധാ ആമന്തനനിപാതാവ, “ഭദ്ദന്തേ”തി തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസും [സം॰ നി॰ ൧.൨൫൭], തം വോ വദാമി ഭദ്ദന്തേ, യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ [ജാ॰ ൧.൭.൧൦൮]. ഭദ്ദന്ത, ഭദന്തസദ്ദാ പന പുരിസാദിഗണികാ ഏവ.

സന്തസദ്ദോ പന സപ്പുരിസേ വിജ്ജമാനേ സമാനേ ച പവത്തോ ഇധ ലബ്ഭതി. സമേതി അസതാ അസം [ജാ॰ ൧.൨.൧൬൩]. സം, സന്തോ, സന്താ, സന്തോ, ഭോസന്ത, ഭോസന്താ, ഭോസ, ഭോ സാ, ഭോ സം വാ, ഭോന്തോ സന്താ, ഭോന്തോ സന്തോ. യം യഞ്ഹി രാജ ഭജതി, സന്തം വാ യദി വാ അസം [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൮൦]. സന്തേ, സന്തേന, സതാ.

൧൩൧. സതോ സബ്ഭ ഭേ [ക॰ ൧൮൭; രൂ॰ ൧൧൨; നീ॰ ൩൭൮].

ഭേ പരേ സന്തസ്സ സബആദേസോ ഹോതി വാ.

സന്തേഹി, സന്തേഭി, സബ്ഭി, സന്തസ്സ, സതോ, സന്താനം, സതം, സന്തസ്മാ, സന്തമ്ഹാ, സന്താ, സതാ, സന്തേഹി, സന്തേഭി, സബ്ഭി, സന്തസ്സ, സതോ, സന്താനം, സതം, സന്തസ്മിം, സന്തമ്ഹി, സതി, സന്തേ, സന്തേസു. സന്തോ സപ്പുരിസാ ലോകേ, ദൂരേസന്തോ പകാസേന്തി [ധ॰ പ॰ ൩൦൪], ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം [അ॰ നി॰ ४.൭൭], പഹുസന്തോ ന ഭരതി [സു॰ നി॰ ൯൧].

ഖേദേ നിരോധേ ച പവത്തോ സന്തോ പുരിസാദിഗണാദികോ, ദീഘം സന്തസ്സ യോജനം [ധ॰ പ॰ ൬൦], സന്താ ഹോന്തി സമിതാ നിരുദ്ധാ ഇച്ചാദി.

ഇതി ഗച്ഛന്താദിഗണരാസി.

രാജാദിയുവാദിഗണരാസി

൧൩൨. രാജാദിയുവാദീഹാ [ക॰ ൧൮൯; രൂ॰ ൧൧൩; നീ॰ ൩൯൦-൧].

രാജാദീഹി യുവാദീഹി ച സിസ്സ ആ ഹോതി.

രാജാ ഗച്ഛതി.

൧൩൩. യോനമാനോ [ക॰ ൧൯൦; രൂ॰ ൧൧४; നീ॰ ൩൯൨].

രാജാദീഹി യുവാദീഹി ച യോനം ആനോ ഹോതി വാ.

രാജാനോ.

വാതി കിം? ചതുരോ ച മഹാരാജാ.

ഭോ രാജ, ഭോ രാജാ, ഭോന്തോ രാജാനോ.

൧൩४. വംമ്ഹാനങ [ക॰ ൧൮൮; രൂ॰ ൧൧൭; നീ॰ ൩൯൩].

രാജാദീനം യുവാദീനഞ്ച ആനങ ഹോതി വാ അംമ്ഹി.

രാജാനം, രാജം, രാജാനോ, ചതുരോ ച മഹാരാജേ [പേ॰ വ॰ ൧൧].

൧൩൭. നാസ്മാസു രഞ്ഞാ [ക॰ ൧൩൭, ൨൩൦; രൂ॰ ൧൧൬, ൧൨൦; നീ॰ ൩൧൬, ൭४൨].

നാ, സ്മാസു രാജസ്സ രഞ്ഞാ ഹോതി വാ.

രഞ്ഞാ, രാജേന.

൧൩൬. രാജസ്സി നാമ്ഹി [നീ॰ ൩൧൬].

നാമ്ഹി രാജസ്സ ഇ ഹോതി.

രാജിനാ.

൧൩൭. സുനംഹിസ്വു [ക॰ ൧൬൬; രൂ॰ ൧൧൭; നീ॰ ൩൭].

സു , നം, ഹിസു രാജസ്സ ഉഹോതി വാ.

രാജൂഹി, രാജൂഭി, രാജേഹി, രാജേഭി.

൧൩൮. രഞ്ഞോരഞ്ഞസ്സരാജിനോ സേ [ക॰ ൧൩൯; രൂ॰ ൧൧൮; നീ॰ ൩൧൯].

സേപരേ സവിഭത്തിസ്സ രാജസ്സ രഞ്ഞോ, രഞ്ഞസ്സ, രാജിനോ ഹോന്തി വാ.

രഞ്ഞോ, രഞ്ഞസ്സ, രാജിനോ.

വാതി കിം? രാജസ്സ.

രാജൂനം, രാജാനം.

൧൩൯. രാജസ്സ രഞ്ഞം [ക॰ ൧൩൬; രൂ॰ ൧൧൯; നീ॰ ൩൧൭].

നംമ്ഹി രാജസ്സ രഞ്ഞം ഹോതി വാ.

രഞ്ഞം, രാജസ്മാ, രാജമ്ഹാ, രഞ്ഞാ, രാജൂഹി, രാജൂഭി, രാജേഹി, രാജേഭി, രഞ്ഞോ, രഞ്ഞസ്സ, രാജിനോ, രാജസ്സ വാ, രാജൂനം, രാജാനം, രഞ്ഞം.

൧൪൦. സ്മിംമ്ഹി രഞ്ഞേരാജിനി [ക॰ ൧൩൮; രൂ॰ ൧൨൧; നീ॰ ൩൧൭].

സ്മിംമ്ഹി സവിഭത്തിസ്സ രാജസ്സ രഞ്ഞേ, രാജിനി ഹോന്തി വാ.

രഞ്ഞേ, രാജിനി, രാജസ്മിം, രാജമ്ഹി, രാജൂസു, രാജേസു.

൧൪൧. സമാസേ വാ.

സമാസട്ഠാനേ സബ്ബേ തേ ആദേസാ വികപ്പേന ഹോന്തി.

ചത്താരോ മഹാരാജാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], ചത്താരോ മഹാരാജാനോ [അ॰ നി॰ ൩.൩൭], ദേവരാജാനം, ദേവരാജം, ദേവരാജാനോ, ദേവരാജേ, ചത്താരോ ച മഹാരാജേ , മണിമ്ഹി പസ്സ നിമ്മിതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൯൮], കാസിരഞ്ഞാ, കാസിരാജേന, ദേവരാജൂഹി, ദേവരാജേഹി, കാസിരഞ്ഞോ, കാസിരാജസ്സ, ദേവരാജൂനം, ദേവരാജാനം…പേ॰… കാസിരഞ്ഞേ, കാസിരാജേ, ദേവരാജൂസു, ദേവരാജേസു.

മഹാവുത്തിനാ രാജതോ യോനം ഇനോ ഹോതി, ''സമന്തപാസാദികാ നാമ, സോളസാസിംസു രാജിനോ, ഏകൂനതിംസേ കപ്പമ്ഹി, ഇതോ സോളസരാജിനോ [അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൪൮-൪൯ (ഏകൂനതിംസകപ്പമ്ഹി, ഇതോ സോളസരാജാനോ)], കുസരാജം മഹബ്ബലം [ജാ॰ ൨.൨൦.൧൬൭], സാലരാജംവ പുപ്ഫിതം [അപ॰ ഥേര

൧.൪൨.൮൬], ഉളുരാജംവ സോഭിതം, ചതുരോ ച മഹാരാജേ [പേ॰ വ॰ ൧൧], യുധഞ്ചയോ അനുഞ്ഞാതോ, സബ്ബദത്തേന രാജിനാ [ജാ॰ ൧.൧൧.൮൧], തദാ അദാസി മം താതോ, ബിമ്ബിസാരസ്സ രാജിനോ [അപ॰ ഥേരീ॰ ൨.൨.൩൨൬], നിക്ഖമന്തേ മഹാരാജേ, പഥവീ സമ്പകമ്പഥ” ഇച്ചാദീനി പാളിപദാനി.

ബ്രഹ്മാ, ബ്രഹ്മാനോ, ഭോ ബ്രഹ്മ, ഭോ ബ്രഹ്മാ. ‘ഘബ്രഹ്മാദിതേവ’തി ഗസ്സ ഏത്തം, ഭോ ബ്രഹ്മേ, ഭോന്തോ ബ്രഹ്മാനോ, ബ്രഹ്മാനം, ബ്രഹ്മം, ബ്രഹ്മാനോ.

൧൪൨. നാമ്ഹി [ക॰ ൧൯൮; രൂ॰ ൧൨൩; നീ॰ ൪൧൦].

നാമ്ഹി ബ്രഹ്മസ്സ ഉഹോതി വാ.

ബ്രഹ്മുനാ, ബ്രഹ്മേന, ബ്രഹ്മേഹി, ബ്രഹ്മേഭി.

൧൪൩. ബ്രഹ്മസ്സു വാ [ക॰ ൧൯൮; രൂ॰ ൧൨൩; നീ॰ ൪൧൦].

സ, നംസു ബ്രഹ്മസ്സ ഉ ഹോതി വാ.

൧൪൪. ഝലാ സസ്സ നോ [ക॰ ൧൧൭; രൂ॰ ൧൨൪; നീ॰ ൨൯൨].

ഝ, ലതോ സസ്സ നോ ഹോതി.

ബ്രഹ്മുനോ, ബ്രഹ്മസ്സ, ബ്രഹ്മൂനം, ബ്രഹ്മാനം.

൧൪൫. സ്മാ നാവ ബ്രഹ്മാ ച [ക॰ ൨൭൦; രൂ॰ ൧൨൦; നീ॰ ൫൪൨].

അത്താ’തുമേഹി ച ബ്രഹ്മതോ ച സ്മാസ്സ നാ വിയ രൂപം ഹോതി.

ബ്രഹ്മുനാ, ബ്രഹ്മസ്മാ, ബ്രഹ്മമ്ഹാ, ബ്രഹ്മുനോ, ബ്രഹ്മസ്സ, ബ്രഹ്മൂനം, ബ്രഹ്മാനം. ‘കമ്മാദിതോ’തി സുത്തേന സ്മിംനോ നി ഹോതി, ബ്രഹ്മസ്മിം, ബ്രഹ്മമ്ഹി, ബ്രഹ്മനി, ബ്രഹ്മേ, ബ്രഹ്മേസു.

അത്താ, അത്താനോ, ഭോ അത്ത, ഭോ അത്താ, ഭോന്തോ അത്താനോ, അത്താനം, അത്തം, അത്താനോ. ‘നാസ്സേനോ’തി വികപ്പേന നാസ്സ ഏനത്തം, അത്തനാ, അത്തേന.

൧൪൬. സുഹിസ്വനക [ക॰ ൨൧൧; രൂ॰ ൧൨൬; നീ॰ ൪൩൯;. സുഹിസുനക (ബഹൂസു)].

സു, ഹിസു അത്താ’തുമാനം അന്തോ അനക ഹോതി.

അത്തനേഹി, അത്തനേഭി, അത്തേഹി, അത്തേഭി.

൧൪൭. നോത്താതുമാ [ക॰ ൨൧൩; രൂ॰ ൧൨൭; നീ॰ ൪൪൦].

അത്താ’തുമതോ സസ്സ നോ ഹോതി.

അത്തനോ, അത്തസ്സ, അത്താനം, അത്തസ്മാ, അത്തമ്ഹാ, അത്താ, അത്തനാ, അത്തനേഹി, അത്തനേഭി, അത്തേഹി, അത്തേഭി, അത്തനോ, അത്തസ്സ, അത്താനം, അത്തസ്മിം, അത്തമ്ഹി, അത്തനി, അത്തേ, അത്തേസു, അത്തനേസു.

സമാസേ പന പുരിസാദിരൂപം ഹോതി, പഹിതോ അത്താ ഏതേനാതി പഹിതത്തോ, പഹിതത്താ, പഹിതത്തം, പഹിതത്തേ, പഹിതത്തേന, പഹിതത്തേഹി, പഹിതത്തേഭി, പഹിതത്തസ്സ, പഹിതത്താനം, പഹിതത്തസ്മാ, പഹിതത്തമ്ഹാ, പഹിതത്താ, പഹിതത്തേഹി, പഹിതത്തേഭി, പഹിതത്തസ്സ, പഹിതത്താനം, പഹിതത്തസ്മിം, പഹിതത്തമ്ഹി, പഹിതത്തേ, പഹിതത്തേസു.

ആതുമാ , ആതുമാനോ, ആതുമാനം, ആതുമം, ആതുമാനോ, ആതുമനാ, ആതുമേന, ആതുമനേഹി, ആതുമനേഭി, ആതുമനോ, ആതുമസ്സ, ആതുമാനം ഇച്ചാദി.

സഖാ തിട്ഠതി.

൧൪൮. ആയോ നോ ച സഖാ [ക॰ ൧൬൩; രൂ॰ ൧൩൦; നീ॰ ൩൭൪].

സഖതോ യോനം ആയോ ച നോ ച ഹോന്തി വാ ആനോ ച.

സഖാനോ, സഖായോ.

൧൪൯. നോനാസേസ്വി [ക॰ ൧൬൪; രൂ॰ ൧൩൧; നീ॰ ൪൦൭].

നോ, നാ, സേസു സഖന്തസ്സ ഇ ഹോതി വാ.

സഖിനോ.

സുത്തവിഭത്തേന ത്തപച്ചയമ്ഹി ഇത്തം, ‘‘സഖിത്തം കരേയ്യ, സഖിത്തം ന കരേയ്യാ’’തി [ഥേരഗാ॰ ൧൦൧൭ (സഖിതം)] പാളി.

൧൫൦. യോസ്വംഹിസ്മാനംസ്വാരങ [ക॰ ൧൬൭-൮; രൂ॰ ൧൨൨-൩; നീ॰ ൩൭൫-൬; യോസ്വംഹിസുചാരങ (ബഹൂസു)].

യോസു അം, ഹി, സ്മാ, നംസു സഖന്തസ്സ ആരങ ഹോതി. ‘ടോടേ വാ’തി സുത്തേന ആരാദേസതോ യോനം കമേന ടോ, ടേ ഹോന്തി.

സഖാരോ തിട്ഠന്തി. ‘ഘബ്രഹ്മാദിതേ’തി ഗസ്സ വികപ്പേന ഏത്തം, ഭോ സഖ, ഭോ സഖാ, ഭോ സഖേ, ഹരേ സഖാ കിസ്സ മം ജഹാസി [ജാ॰ ൧.൩.൪൩].

‘‘സഖി, സഖീതി ദ്വയം ഇത്ഥിയം സിദ്ധ’’ന്തി വുത്തിയം വുത്തം.

ഭോന്തോ സഖാനോ, ഭോന്തോ സഖായോ, ഭോന്തോ സഖിനോ, ഭോന്തോ സഖാരോ, സഖാനം, സഖാരം, സഖം, സഖാനോ, സഖായോ, സഖിനോ,

സഖാരേ, സഖാരോ, സഖിനാ, സഖാരേന, സഖേന, സഖാരേഹി, സഖാരേഭി, സഖേഹി, സഖേഭി, സഖിസ്സ, സഖിനോ, സഖാരാനം, സഖാനം.

൧൭൧. സ്മാനംസു വാ [ക॰ ൧൬൪, ൧൭൦; രൂ॰ ൧൨൦, ൧൩൧; നീ॰ ൪൦൭, ൪൪൨].

സ്മാ, നംസു സഖന്തസ്സ ഇ ഹോതി വാ.

സഖീനം, സഖിസ്മാ, സഖിമ്ഹാ, സഖാ, സഖിനാ, സഖാരസ്മാ, സഖാരമ്ഹാ, സഖാരാ, സഖാരേഹി, സഖാരേഭി, സഖേഹി, സഖേഭി, സഖിസ്സ, സഖിനോ, സഖാരാനം, സഖാനം, സഖീനം.

൧൭൨. ടേ സ്മിംനോ [ക॰ ൧൬൨; രൂ॰ ൧൩൫].

സഖതോ സ്മിംനോ ടേ ഹോതി. നിച്ചത്ഥമിദം സുത്തം.

സഖേ, സഖാരേസു, സഖേസു. "നേതാദിസാ സഖാ ഹോന്തി, ലബ്ഭാ മേ ജീവതോ സഖാ"തി [ജാ॰ ൧.൭.൬] പാളി. പുരിസാദിനയേന യോനം വിധി.

സമാസേ പന സബ്ബം പുരിസാദിരൂപം ലബ്ഭതി, "സബ്ബമിത്തോ സബ്ബസഖോ, പാപമിത്തോ പാപസഖോ"തി [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൫൩] ച പാളി. പാപസഖോ, പാപസഖാ, പാപസഖം, പാപസഖേ, പാപസഖേന, പാപസഖേഹി, പാപസഖേഭി...പേ॰... പാപസഖസ്മിം, പാപസഖമ്ഹി, പാപസഖേ, പാപസഖേസു.

യുവാ ഗച്ഛതി.

൧൭൩. യോനം നോനേ വാ [ക॰ ൧൭൮, ൧൭൭; രൂ॰ ൧൩൭, ൧൪൦; നീ॰ ൩൩൮, ൩൪൩].

യുവ, പുമാദീഹി പഠമാ, ദുതിയായോനം കമേന നോ, നേ ഹോന്തി വാ.

൧൭൪. നോനാനേസ്വാ [ക॰ ൧൭൭; രൂ॰ ൧൪൦; നീ॰ ൩൪൩].

നോ, നാ, നേസു യുവാദീനം അന്തോ ആ ഹോതി വാ.

യുവാനോ, യുവാനാ, യുവാ, ഹേ യുവ, ഹേ യുവാ, ഹേ യുവാനോ, ഹേ യുവാ വാ, യുവാനം, യുവം, യുവാനേ, യുവേ, യുവേന, യുവാനാ.

൧൭൫. യുവാദീനം സുഹിസ്വാനങ [ക॰ ൧൭൭; രൂ॰ ൧൪൦; നീ॰ ൩൩൭-൬, ൩൪൩].

യുവ, പുമാദീനം അന്തോ ആനങ ഹോതി വാ സു, ഹിസു.

യുവാനേഹി, യുവേഹി, യുവാനേഭി, യുവേഭി, യുവസ്സ.

൧൭൬. യുവാ സസ്സിനോ.

യുവതോ സസ്സ ഇനോ ഹോതി വാ.

യുവിനോ, യുവാനം, യുവസ്മാ, യുവമ്ഹാ.

൧൭൭. സ്മാസ്മിംനം നാനേ [ക॰ ൧൭൬-൭-൮; രൂ॰ ൧൪൦-൨-൩].

യുവ, പുമാദീഹി സ്മാ, സ്മിംനം നാ, നേ ഹോന്തി വാ. ‘നോനാനേസ്വാ’തി നാമ്ഹി ആത്തം.

യുവാനാ, യുവാനേഹി, യുവാനേഭി, യുവേഹി, യുവേഭി, യുവസ്സ, യുവിനോ, യുവാനം, യുവസ്മിം, യുവമ്ഹി, യുവേ, യുവാനേ, യുവാനേസു, യുവേസു.

രൂപസിദ്ധിയം പന “മഘവ, യുവാദീനമന്തസ്സ ആനാദേസോ ഹോതി വാ സബ്ബാസു വിഭത്തീസൂ”തി [രൂ॰ ൧൪൦; നീ॰ ൩൪൩] വുത്തം.

പുമാ , പുമാനോ, ഹേ പുമ, ഹേ പുമാ.

൧൭൮. ഗസ്സം [ക॰ ൧൭൩; രൂ॰ ൧൩൮; നീ॰ ൩൩൩].

പുമതോ ഗസ്സ അം ഹോതി വാ.

ഹേ പുമം, ഹേ പുമാനോ, പുമാനം, പുമം, പുമാനേ, പുമേ.

൧൭൯. നാമ്ഹി [ക॰ ൧൭൯; രൂ॰ ൧൩൯; നീ॰ ൩൪൦].

നാമ്ഹി പുമന്തസ്സ ആ ഹോതി വാ.

പുമാനാ, പുമേന.

൧൮൦. പുമകമ്മഥാമദ്ധാനം വാ സസ്മാസു ച [ക॰ ൧൭൭, ൧൭൯; രൂ॰ ൧൩൯, ൧൪൦; നീ॰ ൩൩൮, ൧൪൦].

നാമ്ഹി ച സ, സ്മാസു ച പുമ, കമ്മ, ഥാമദ്ധാനം അന്തോ ഉ ഹോതി വാ.

പുമുനാ, പുമാനേഹി, പുമാനേഭി, പുമേഹി, പുമേഭി, പുമസ്സ, പുമുനോ, പുമാനം, പുമസ്മാ, പുമമ്ഹാ, പുമാനാ, പുമുനാ, പുമാനേഹി, പുമാനേഭി, പുമേഹി, പുമേഭി, പുമുനോ, പുമസ്സ, പുമാനം, പുമസ്മിം, പുമമ്ഹി, പുമേ.

൧൮൧. പുമാ [ക॰ ൧൭൫; രൂ॰ ൧൪൨; നീ॰ ൩൩൫].

പുമതോ സ്മിംനോ നേ ഹോതി വാ. ‘നോനാനേസ്വാ’തി പുമന്തസ്സ ആത്തം.

പുമാനേ.

൧൮൨. സുമ്ഹാ ച [ക॰ ൧൭൮; രൂ॰ ൧൪൩; നീ॰ ൩൩൯].

സുമ്ഹി പുമന്തസ്സ ആ ച ഹോതി ആനേ ച.

പുമാനേസു, പുമാസു, പുമേസു.

സി , യോനം പുരിസാദിവിധി ച ഹോതി, “യഥാ ബലാകയോനിമ്ഹി, ന വിജ്ജതി പുമോ സദാ [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൭൧൧], സോളസിത്ഥിസഹസ്സാനം, ന വിജ്ജതി പുമോ തദാ [ചരിയാ ൩.൪൯], ഇത്ഥീ ഹുത്വാ സ്വജ്ജ പുമോമ്ഹി ദേവോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൯], ഥിയോ തസ്സ പജായന്തി, ന പുമാ ജായരേ കുലേ”തി [ജാ॰ ൧.൮൪൯] പാളീ.

മഘവസദ്ദോ യുവസദ്ദസദിസോതി രൂപസിദ്ധിയം [രൂ॰ ൬൭] വുത്തം, ഗുണവാദിഗണികോതി സദ്ദനീതിയം [നീ॰ പദ॰ ൨൨൦] ഇച്ഛിതോ. അഘന്തി ദുക്ഖം പാപഞ്ച വുച്ചതി, ന അഘം മഘം, സുഖം പുഞ്ഞഞ്ച, മഘോ ഇതി പുരാണം നാമം അസ്സ അത്ഥീതി മഘവാതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൫൭] അത്ഥോ പാളിയം ദിസ്സതി.

ഥാമസദ്ദോ പുരിസാദിഗണോ, ഥാമേന, ഥാമുനാ, ഥാമസ്സ, ഥാമുനോ, ഥാമസ്മാ, ഥാമമ്ഹാ, ഥാമാ, ഥാമുനാ, ഥാമസ്സ, ഥാമുനോ. സേസം പുരിസസമം.

അദ്ധാ വുച്ചതി കാലോ. നാദ്യേകവചനേസു-ദീഘേന അദ്ധുനാ, അദ്ധനാ, അദ്ധേന, ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ, അദ്ധുസ്സ, അദ്ധസ്സ, അദ്ധുനാ, അദ്ധുമ്ഹാ, അദ്ധുസ്മാ, അദ്ധാ, അദ്ധമ്ഹാ, അദ്ധസ്മാ, അദ്ധുനോ, അദ്ധുസ്സ, അദ്ധസ്സ, അദ്ധനി, അദ്ധേ, അദ്ധമ്ഹി, അദ്ധസ്മിന്തി ചൂളമോഗ്ഗല്ലാനേ ആഗതം. സേസം യുവസദിസം.

ഉപദ്ധവാചകോ അദ്ധസദ്ദോ ഇധ ന ലബ്ഭതി, ഏകംസത്ഥവാചകോ ച നിപാതോ ഏവ. “അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ”തിആദീസു അദ്ധാനസദ്ദോ പന വിസും സിദ്ധോ നപുംസകലിങ്ഗോവ.

മുദ്ധസദ്ദേ “മുദ്ധാ തേ ഫലതു സത്തധാ, മുദ്ധാ മേ ഫലതു സത്തധാ” ഇച്ചാദീസു [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൩൪; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.തിസ്സത്ഥേരവത്ഥു] സിരോ വുച്ചതി, “പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ” ഇച്ചാദീസു [ദീ॰ നി॰ ൨.൭൦] മത്ഥകം വുച്ചതി, തദുഭയം ഇധ ലബ്ഭതി, സ്മിംവചനേ മുദ്ധനീതി സിദ്ധം, സേസം യുവസമം. ബാലവാചകോ പന പുരിസനയോ. ഹത്ഥമുട്ഠിവാചകോ ഇത്ഥിലിങ്ഗോ.

അസ്മാ വുച്ചതി പാസാണോ, ഉസ്മാ വുച്ചതി കായഗ്ഗി, ഭിസ്മാ വുച്ചതി ഭയാനകോ മഹാകായോ.

തഥാ അസ്മസദ്ദേ “തം തേ പഞ്ഞായ ഭിന്ദാമി, ആമം പക്കംവ അസ്മനാ [സു॰ നി॰ ൪൪൫], മാ ത്വം ചന്ദേ ഖലി അസ്മനീ”തി പാളീ. സേസം യുവസമം. ഉസ്മാ, ഭിസ്മാസദ്ദാപി യുവസദിസാതി വദന്തി.

ചൂളമോഗ്ഗല്ലാനേ മുദ്ധ, ഗാണ്ഡീവധന്വ, അണിമ, ലഘിമാദയോ ച അസ്മസദിസാതി വുത്തം.

യത്ഥ സുത്തവിധാനം ന ദിസ്സതി, തത്ഥ മഹാവുത്തിനാ വാ സുത്തവിഭത്തേന വാ രൂപം വിധിയതി.

ഇതി രാജാദിയുവാദിഗണരാസി.

അകാരന്തപുല്ലിങ്ഗം നിട്ഠിതം.

ആകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി

‘ഗസീന’ന്തി സിലോപോ, സാ തിട്ഠതി.

‘ഏകവചനയോസ്വഘോന’ന്തി യോസു ച ഏകവചനേസു ച രസ്സോ, ‘അതോ യോന’മിച്ചാദിനാ വിധാനം, സാ തിട്ഠന്തി.

൧൬൩. സാസ്സംസേ ചാനങ.

അം, സേസു ഗേ ച സാസദ്ദസ്സ ആനങ ഹോതി.

ഭോ സാന, ഭോന്തോ സാ, സം, സാനം, സേ, സേന, സാഹി, സാഭി, സസ്സ, സാനസ്സ, സാനം, സസ്മാ, സമ്ഹാ, സാ, സാഹി, സാഭി, സസ്സ, സാനസ്സ, സാനം, സസ്മിം, സമ്ഹി, സേ, സാസു.

അഥ വാ ‘സാസ്സംസേ ചാനങ’ഇതി സുത്തേ ചസദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോപി ഹോതീതികത്വാ സിതോ സേസാസു വിഭത്തീസുപി ആനങ ഹോതി വാ, മഹാവുത്തിനാ ച ആനാദേസതോ യോനം ഓ.

സാ ഗച്ഛതി, സാനോ ഗച്ഛന്തി, സാ വാ, ഹേ സ, ഹേ സാ, ഹേ സാന, ഹേ സാ, ഹേ സാനോ, സം, സാനം, സേ, സാനേ ഇച്ചാദി.

സദ്ദനീതിരൂപം വുച്ചതേ -

സാ തിട്ഠതി, സാ തിട്ഠന്തി, സാനോ തിട്ഠന്തി, ഭോ സാ, ഭോന്തോ സാ, സാനോ, സാനം, സാനേ, സാനാ, സാനേഹി, സാനേഭി, സാസ്സ, സാനം, സാനാ, സാനേഹി, സാനേഭി, സാസ്സ, സാനം, സാനേ, സാനേസൂതി [നീതി॰ പദ॰ ൨൧൧].

വത്തഹാ വുച്ചതി സത്തോ [സക്കോ (അമരകോസ, ൧-൧൪൭ ഗാഥായം)].

൧൬൪. വത്തഹാ സനംനം നോനാനം.

വത്തഹതോ സസ്സ നോ ഹോതി, നംവചനസ്സ നാനം ഹോതി.

വത്തഹാനോ ദേതി, വത്തഹാനാനം ദേതി. സേസം യുവസദ്ദസമം.

സദ്ദനീതിയം പന നാ, സേസു വത്തഹിനാ, വത്തഹിനോതി [നീതി॰ പദ॰ ൨൧൪; (തഥ നാമ്ഹി വത്തഹാനാതി ദിസ്സതി)] വുത്തം.

ദള്ഹധമ്മാ, ദള്ഹധമ്മാ, ദള്ഹധമ്മാനോ. “സിക്ഖിതാ ദള്ഹധമ്മിനോ”തിപി [സം॰ നി॰ ൧.൨൦൪] പാളി. ഭോ ദള്ഹധമ്മാ, ഭോന്തോ ദള്ഹധമ്മാ, ദള്ഹധമ്മാനോ, ദള്ഹധമ്മിനോ, ദള്ഹധമ്മാനം, ദള്ഹധമ്മാനേ, ദള്ഹധമ്മിനാ, ദള്ഹധമ്മേഹി. സേസം പുരിസസമം. ഏവം പച്ചക്ഖധമ്മാതി. വിവടച്ഛദസദ്ദേ പന നാമ്ഹി ഇത്തം നത്ഥി, സേസം ദള്ഹധമ്മസമം. പാളിയം പന

“ദള്ഹധമ്മോതി വിസ്സുതോ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൱൦൦] ച “ലോകേ വിവടച്ഛദോ”തി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൮] ച ദിട്ഠത്താ ഏതേ സദ്ദാ പുരിസരൂപാ അകാരന്താപി യുജ്ജന്തി.

വുത്തസിരാ വുച്ചതി നവവോരോപിതകേസോ, വുത്തസിരാ ബ്രാഹ്മണോ, വുത്തസിരാ, വുത്തസിരാനോ, വുത്തസിരാനം, വുത്തസിരാനേ, വുത്തസിരാനാ, വുത്തസിരാനേഹി. സേസം പുരിസസമം. പാളിയം പന “കാപടികോ മാണവോ വുത്തസിരോ”തിപി [മ॰ നി॰ ൨.൪൨൬] ദിസ്സതി.

രഹാ വുച്ചതി പാപധമ്മോ. രഹാ, രഹാ, രഹിനോ, രഹാനം, രഹിനേ, രഹിനാ, രഹിനേഹി, രഹിനേഭി, രഹസ്സ, രഹിനോ, രഹാനം...പേ॰... രഹാനേ, രഹാനേസൂതി [നീതി॰ പദ॰ ൨൧൭] സബ്ബം സദ്ദനീതിയം വുത്തം, ഇധ പന മഹാവുത്തിനാ സിദ്ധം.

ഇതി ആകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി.

ഇകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി

‘ഗസീന’ന്തി ലോപോ, മുനി ഗച്ഛതി.

൧൬൫. ലോപോ [ക॰ ൧൧൮; രൂ॰ ൧൪൬; നീ॰ ൨൯൩].

ഝ, ലതോ യോനം ലോപോ ഹോതി. ‘യോലോപനീസു ദീഘോ’തി ദീഘോ.

മുനീ ഗച്ഛന്തി.

൧൬൬. യോസു ഝിസ്സ പുമേ [ക॰ ൯൬; രൂ॰ ൧൪൮; നീ॰ ൨൫൯].

പുല്ലിങ്ഗേ യോസു ഝസഞ്ഞസ്സ ഇ-കാരസ്സ ട ഹോതി വാ.

മുനയോ ഗച്ഛന്തി.

ഝിസ്സാതി കിം? രത്തിയോ, ദണ്ഡിനോ.

പുമേതി കിം? അട്ഠീനി.

ഭോ മുനി, ‘അയുനം വാ ദീഘോ’തി ദീഘോ, ഭോ മുനീ, ഭോന്തോ മുനീ, ഭോന്തോ മുനയോ, മുനിം, മുനീ, മുനയോ, മുനിനാ, മുനീഹി, മുനീഭി, മുനിസ്സ, മുനിനോ, മുനീനം, മുനിസ്മാ, മുനിമ്ഹാ.

൧൬൭. നാ സ്മാസ്സ [ക॰ ൨൧൫; രൂ॰ ൪൧; നീ॰ ൪൪൨].

ഝ, ലതോ സ്മാസ്സ നാ ഹോതി വാ.

മുനിനാ, മുനീഹി, മുനീഭി, മുനിസ്സ, മുനിനോ, മുനീനം, മുനിസ്മിം, മുനിമ്ഹി, മുനീസു.

ഇസി ഗച്ഛതി, ഇസീ, ഇസയോ, ഭോ ഇസി, ഭോ ഇസീ, ഭോന്തോ ഇസീ, ഭോന്തോ ഇസയോ ഇച്ചാദി.

അഗ്ഗി ജലതി, അഗ്ഗീ, അഗ്ഗയോ, ഭോ അഗ്ഗി, ഭോ അഗ്ഗീ, ഭോന്തോ അഗ്ഗീ, ഭോന്തോ അഗ്ഗയോ ഇച്ചാദി.

ഏവം കുച്ഛി, മുട്ഠി, ഗണ്ഠി, മണി, പതി, അധിപതി, ഗഹപതി, സേനാപതി, നരപതി, യതി, ഞാതി, സാതി, വത്ഥി, അതിഥി, സാരഥി, ബോന്ദി, ആദി, ഉപാദി, നിധി, വിധി, ഓധി, ബ്യാധി, സമാധി, ഉദധി, ഉപധി, നിരുപധി, ധനി, സേനാനി, കപി, ദീപി, കിമി, തിമി, അരി, ഹരി, ഗിരി, കലി, ബലി, സാലി, അഞ്ജലി, കവി, രവി, അസി, മസി, കേസി, പേസി, രാസി, അഹി, വീഹിഇച്ചാദയോ.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

മഹാവുത്തിനാ അകതരസ്സേഹിപി കേഹിചി ഝസഞ്ഞേഹി യോനം നോ ഹോതി, "ഛ മുനിനോ അഗാരമുനിനോ, അനഗാരമുനിനോ, സേഖമുനിനോ, അസേഖമുനിനോ, പച്ചേകമുനിനോ, മുനിമുനിനോ"തി [മഹാനി॰ ൧൪] ച "ഞാണുപപന്നാ മുനിനോ വദന്തീ"തി ച "ഏകമേകായ ഇത്ഥിയാ, അട്ഠട്ഠ പതിനോ സിയു"ന്തി ച [ജാ॰ ൨.൨൧.൩൪] "പതിനോ കിരമ്ഹാകം വിസിട്ഠനാരീന" [വി॰ വ॰ ൩൨൩] ന്തി ച "ഹംസാധിപതിനോ ഇമേ"തി [ജാ॰ ൨.൨൧.൩൭] ച സുത്തപദാനി ദിസ്സന്തി.

ഗാഥാസു 'ഘബ്രഹ്മാദിതോ'തി മുനിതോ ഗസ്സ ഏത്തഞ്ച ഹോതി, പോരോഹിച്ചോ തവം മുനേ [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൯൪൦], ധമ്മദസ്സോ തവം മുനേ [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൯൪൦], ചിരം ജീവ മഹാവീര, കപ്പം തിട്ഠ മഹാമുനേ [അപ॰ ഥേര ൧.൨.൧൬൭], പടിഗ്ഗണ്ഹ മഹാമുനേ [അപ॰ ഥേര ൧.൪൧.൭൩]. തുയ്ഹത്ഥായ മഹാമുനേതി [അപ॰ ഥേര ൧.൩.൩൪൮].

തേഹിയേവ അംവചനസ്സ നഞ്ച ഹോതി, തമാഹു ഏകം മുനിനം ചരന്തം [സു॰ നി॰ ൨൧൦], മുനിനം മോനപഥേസു സിക്ഖമാനം [ജാ॰ ൧.൭.൪], പിതരം പുത്തഗിദ്ധിനം [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൭൯], സബ്ബകാമസമിദ്ധിനം [ജാ॰ ൧.൧൩.൧൦൩].

ഇസിസദ്ദേ പന -

൧൬൭. ടേ സിസ്സിസിസ്മാ [ടേ സിസ്സസ്മാ (മൂലപാഠേ)].

ഇസിമ്ഹാ സിസ്സ ടേ ഹോതി വാ.

യോ നോ'ജ്ജ വിനയേ കങ്ഖം, അത്ഥധമ്മവിദൂ ഇസേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൧൬൪]. 'ഘബ്രഹ്മാദിതോ'തി ഗസ്സ ഏത്തഞ്ച ഹോതി, നിസീദാഹി മഹാഇസേ [ജാ॰ ൨.൨൦.൧൧൪], ത്വം നോ'സി സരണം ഇസേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൨൬], പുത്തോ ഉപ്പജ്ജതം ഇസേ [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൦൪].

൧൬൮. ദുതിയസ്സ യോസ്സ.

ഇസിമ്ഹാ ദുതിയസ്സ യോസ്സ ടേ ഹോതി വാ.

സമണേ ബ്രാഹ്മണേ വന്ദേ, സമ്പന്നചരണേ ഇസേ [ജാ॰ ൧.൧൬.൩൧ർ].

സമാസേ പന മഹേസി ഗച്ഛതി, മഹേസീ ഗച്ഛന്തി, മഹേസയോ, മഹേസിനോ. അംവചനേ മഹേസിനന്തി സിജ്ഝതി. "സങ്ഗായിംസു മഹേസയോ [വി॰ വ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ പേ॰ വ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ], വാനമുത്താ മഹേസയോ"തി [അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹേ ൧൧൩ പിട്ഠേ] ച "ന തം സമ്മഗ്ഗതാ യഞ്ഞം, ഉപയന്തി മഹേസിനോ, ഏതം സമ്മഗ്ഗതാ യഞ്ഞം, ഉപയന്തി മഹേസിനോ [സം॰ നി॰ ൧.൧൨൦], പഹന്ത്വാ മഹേസിനോ കാമേ, യേന തിണ്ണാ മഹേസിനോ"തി ച "മഹേസിം വിജിതാവിന"ന്തി [മ॰ നി॰ ൨.ർ൭൯] ച "സങ്ഘഞ്ചാപി മഹേസിനം, കുഞ്ജരംവ മഹേസിനം, ഉപഗന്ത്വാ മഹേസിനം [ബു॰ വം॰ ൻ.൧], ഖിപ്പം പസ്സ മഹേസിനം [ജാ॰ ൨.൧ൻ.൭൦], കതകിച്ചം മഹേസിന"ന്തി [ജാ॰ ൨.൧ൻ.൧൦൨] ച സുത്തപദാനി ദിസ്സന്തി.

അഗ്ഗിസദ്ദേ -

൧൭൦. സിസ്സഗ്ഗിതോ നി [ക॰ ൻ൫; രൂ॰ ൧ർ൫; നീ॰ ൨൫ർ; 'സിസ്സാഗ്ഗിതോ നി' (ബഹൂസു)].

അഗ്ഗിതോ സിസ്സ നി ഹോതി വാ.

അഗ്ഗി ജലതി, അഗ്ഗിനി ജലതി, അഗ്ഗീ ജലന്തി, അഗ്ഗയോ ഇച്ചാദി.

പാളിയം പന "അഗ്ഗി, ഗിനി, അഗ്ഗിനീ"തി തയോ അഗ്ഗിപരിയായാ ദിസ്സന്തി - "രാഗഗ്ഗി, ദോസഗ്ഗി, മോഹഗ്ഗീ"തി [അ॰ നി॰ ൭.ർ൬] ച "ഛന്നാ കുടി ആഹിതോ ഗിനി, വിവടാ കുടി നിബ്ബുതോ ഗിനി [സു॰ നി॰ ൧ൻ], മഹാഗിനി സമ്പജ്ജലിതോ [ഥേരഗാ॰ ൭൦൨ (ഥോകം വിസദിസം)], യസ്മാ സോ ജായതേ ഗിനീ"തി [ജാ॰ ൧.൧൦.൫൮] ച "അഗ്ഗിനിം സമ്പജ്ജലിതം പവിസന്തീ"തി [സു॰ നി॰ ൬൭൫] ച. തേസം വിസും വിസും രൂപമാലാ ലബ്ഭതി.

സേട്ഠി, പതി, അധിപതി, സേനാപതി, അതിഥി, സാരഥിസദ്ദേഹി ച യോനം നോ ഹോതി, അംവചനസ്സ നം ഹോതി വാ, സേട്ഠിനോ, സേട്ഠിനം, പതിനോ, പതിനം, അധിപതിനോ, അധിപതിനം, സേനാപതിനോ, സേനാപതിനം, അതിഥിനോ, അതിഥിനം, സാരഥിനോ, സാരഥിനന്തി. ഗഹപതയോ, ജാനിപതയോ ഇച്ചാദീനി നിച്ചരൂപാനി ദിസ്സന്തി.

ആദിസദ്ദേ -

'രത്ഥ്യാദീഹി ടോ സ്മിംനോ'തി സ്മിംനോ ടോ ഹോതി, ആദിസ്മിം, ആദിമ്ഹി, ആദോ, ഗാഥാദോ, പാദാദോ. "ആദിം, ഗാഥാദിം, പാദാദിം" ഇച്ചാദീസു പന ആധാരത്ഥേ ദുതിയാ ഏവ "ഇമം രത്തിം, ഇമം ദിവസം, പുരിമം ദിസം, പച്ഛിമം ദിസം, തം ഖണം, തം ലയം, തം മുഹുത്തം" ഇച്ചാദീസു വിയ.

ഇദാനി സമാസേ ഝിസ്സ ടാദേസാഭാവോ വുച്ചതി.

൧൭൧. ഇതോഞ്ഞത്ഥേ പുമേ.

പുമേ അഞ്ഞപദത്ഥസമാസേ ഇ-കാരമ്ഹാ പഠമാ, ദുതിയായോനം കമേന നോ, നേ ഹോന്തി വാ. സുത്തവിഭത്തേന ഉത്തരപദത്ഥസമാസേപി ക്വചി യോനം നോ, നേ ഹോന്തി.

പഠമായോമ്ഹി -

മിച്ഛാദിട്ഠിനോ, സമ്മാദിട്ഠിനോ, മുട്ഠസ്സതിനോ, ഉപട്ഠിതസ്സതിനോ, അസാരേ സാരമതിനോ [ധ॰ പ॰ ൧൧], നിമ്മാനരതിനോ ദേവാ, യേ ദേവാ വസവത്തിനോ [സം॰ നി॰ ൧.൧൮൪], അട്ഠേതേ ചക്കവത്തിനോ, ധമ്മേ ധമ്മാനുവത്തിനോ [സം॰ നി॰ ൫.൩൪], സഗ്ഗം സുഗതിനോ യന്തി [ധ॰ പ॰ ൧൨൬], തോമരങ്കുസപാണിനോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൨൩], ദണ്ഡമുഗ്ഗരപാണിനോ, അരിയവുത്തിനോ, നിപകാ സന്തവുത്തിനോ ഇച്ചാദി.

ദുതിയായോമ്ഹി -

മുട്ഠസ്സതിനേ, ഉപട്ഠിതസ്സതിനേ, അരിയവുത്തിനേ, തോമരങ്കുസപാണിനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൦] ഇച്ചാദി.

വാത്വേവ? മിച്ഛാദിട്ഠീ ജനാ ഗച്ഛന്തി, മിച്ഛാദിട്ഠീ ജനേ പസ്സതി.

ഗരൂ പന ''തോമരങ്കുസപാണയോ, അത്ഥേ വിസാരദമതയോ''തി [ക॰ ൨൭൩] രൂപാനി ഇധ ഇച്ഛന്തി.

അഞ്ഞത്ഥേതി കിം? മിച്ഛാദിട്ഠിയോ ധമ്മാ, മിച്ഛാദിട്ഠിയോ ധമ്മേ.

പുമേതി കിം? മിച്ഛാദിട്ഠിനിയോ ഇത്ഥിയോ, മിച്ഛാദിട്ഠീനി കുലാനി.

൧൭൨. നേ സ്മിംനോ ക്വചി [നീ॰ ർ൭൩].

പുമേ അഞ്ഞത്ഥേ ഇതോ സ്മിംനോ ക്വചി നേ ഹോതി.

കതഞ്ഞുമ്ഹി ച പോസമ്ഹി, സീലവന്തേ അരിയവുത്തിനേ [ജാ॰ ൧.൧൦.൭൮]. സബ്ബകാമസമിദ്ധിനേ കുലേ, ഛത്തപാണിനേ, ദണ്ഡപാണിനേ, തോമരങ്കുസപാണിനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൦] ഇച്ചാദി.

സുത്തവിഭത്തേന ഈതോപി സ്മിംനോ ക്വചി നേ ഹോതി, മാതങ്ഗസ്മിം യസസ്സിനേ [ജാ॰ ൨.൧൯.൯൬], ദേവവണ്ണിനേ, ബ്രഹ്മവണ്ണിനേ, അരഹന്തമ്ഹി താദിനേ [ഥേരഗാ॰ ൧൧൮൨] ഇച്ചാദി.

ഇകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഈകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി

ഈകാരന്തേ 'സിമ്ഹി നാ'നപുംസകസ്സാ'തി സുത്തേന സിമ്ഹി രസ്സത്തം നത്ഥി, 'ഗേ വാ'തി ഗേ പരേ വികപ്പേന രസ്സോ, യോസു ച അം, നാ, സ, സ്മാ, സ്മിം സു ച 'ഏകവചനയോസ്വഘോന'ന്തി നിച്ചം രസ്സോ, ദണ്ഡീ

ഗച്ഛതി. ‘ജന്തു ഹേതു’ ഇച്ചാദിസുത്തേന വികപ്പേന യോനം ലോപോ, ദണ്ഡീ ഗച്ഛന്തി.

പക്ഖേ -

൧൭൩. യോനം നോനേ പുമേ [ക॰ ൨൨൭; രൂ॰ ൧൭൧; നീ॰ ൪൭൨, ൪൭൩].

പുമേ ഝസഞ്ഞമ്ഹാ ഈ-കാരതോ പഠമാ, ദുതിയായോനം കമേന നോ, നേ ഹോന്തി വാ.

ദണ്ഡിനോ ഗച്ഛന്തി, ഭോദണ്ഡി, ഭോ ദണ്ഡീ, ഭോന്തോ ദണ്ഡിനോ, ദണ്ഡിം.

൧൭൪. നം ഝീതോ [ക॰ ൨൨൪; രൂ॰ ൧൭൩; നീ॰ ൪൭൧].

പുമേ ഝസഞ്ഞമ്ഹാ ഈ-കാരതോ അംവചനസ്സ നം ഹോതി വാ.

ദണ്ഡിനം.

൧൭൫. നോ വാ [’നോ’ (ബഹൂസു)].

പുമേ ഝീതോ ദുതിയായോസ്സ നോ ഹോതി വാ.

ദണ്ഡീ , ദണ്ഡിനോ, ദണ്ഡിനേ, ദണ്ഡിനാ, ദണ്ഡീഹി, ദണ്ഡീഭി, ദണ്ഡിസ്സ, ദണ്ഡിനോ, ദണ്ഡീനം, ദണ്ഡിസ്മാ, ദണ്ഡിമ്ഹാ, ദണ്ഡിനാ, ദണ്ഡീഹി, ദണ്ഡീഭി, ദണ്ഡിസ്സ, ദണ്ഡിനോ, ദണ്ഡീനം, ദണ്ഡിസ്മിം, ദണ്ഡിമ്ഹി.

൧൭൬. സ്മിംനോ നിം [ക॰ ൨൨൬; രൂ॰ ൧൭൪; നീ॰ ൪൧൬].

ഝീതോ സ്മിംനോ നി ഹോതി വാ.

ദണ്ഡിനി.

‘നേ സ്മിംനോ കചീ’തി വിഭത്തസുത്തേന സ്മിംനോ നേ ച ഹോതി, ദണ്ഡിനേ, ദണ്ഡീസു.

ഏവം ചക്കീ, പക്ഖീ, സുഖീ, സിഖീ, ചാഗീ, ഭാഗീ, ഭോഗീ, യോഗീ, സങ്ഘീ, വാചീ, ധജീ, ഭജീ, കുട്ഠീ, രട്ഠീ, ദാഠീ, ഞാണീ, പാണീ, ഗണീ, ഗുണീ, ചമ്മീ, ധമ്മീ, സീഘയായീ, പാപകാരീ, ബ്രഹ്മചാരീ, മായാവീ, മേധാവീ, ഭുത്താവീ, ഭയദസ്സാവീ, യസസ്സീ, തേജസ്സീ, ഛത്തീ, പത്തീ, ദന്തീ, മന്തീ, സത്തുഘാതീ, സീഹനാദീ, സാമീ, പിയപ്പസംസീ. അത്ഥദസ്സീ, ധമ്മദസ്സീ ഇച്ചാദയോ. ഗാമണീ, സേനാനീ, സുധീ ഇച്ചാദീസു പന സ്മിംനോ നിത്തം നത്ഥി.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

മഹാവുത്തിനാ യോസു ഝീ-കാരസ്സപി കചി ടത്തം ഹോതി,

“ഹംസാ കോഞ്ചാ മയൂരാ ച, ഹത്ഥയോ പസദാ മിഗാ;

സബ്ബേ സീഹസ്സ ഭായന്തി, നത്ഥി കായസ്മിം തുല്യതാ [ജാ॰ ൧.൨.൧൦൩].

പുരിസാലൂ ച ഹത്ഥയോ, സഞ്ഞതാ ബ്രഹ്മചാരയോ [അ॰ നി॰ ൬.൩൭], അപചേ ബ്രഹ്മചാരയോ”തി ദിസ്സന്തി. തത്ഥ ‘ഹത്ഥയോ’തി ഹത്ഥിനോ, ‘പുരിസാലൂ’തി പുരിസലോലാ ബലവാമുഖയക്ഖിനിയോ, ‘ബ്രഹ്മചാരയോ’തി ബ്രഹ്മചാരിനോ, ‘അപചേ’തി പൂജേയ്യ.

സുസ്സപി കചി നേസു ഹോതി, സുസുഖം വത ജീവാമ, വേരിനേസു അവേരിനോ [ധ॰ പ॰ ൧൯൭], വേരിനേസു മനുസ്സേസു, വിഹരാമ അവേരിനോ. തത്ഥ ‘വേരിനേസൂ’തി വേരീചിത്തവന്തേസു.

സമാസേപി പഠമായോസ്സ നോത്തം, ദുതിയായോസ്സ നോത്തം നേത്തഞ്ച ഹോതി. തത്ഥ ദ്വേ നോത്താനി പാകടാനി. നേത്തം പന വുച്ചതേ, “അസ്സമണേ സമണമാനിനേ [അ॰ നി॰ ൮.൧൦], നരേ പാണാതിപാതിനേ [ഇതിവു॰ ൯൩], മഞ്ജുകേ പിയഭാണിനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൨൧], മാലധാരിനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൨൭], കാസികുത്തമധാരിനേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൪], വണ്ണവന്തേ യസസ്സിനേ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൮൨], ചാപഹത്ഥേ കലാപിനേ, ഉഭോ ഭസ്സരവണ്ണിനേ [ജാ॰ ൨.൨൧.൧൧൧], ബ്രാഹ്മണേ ദേവവണ്ഡിനേ, സമുദ്ധരതി പാണിനേ [അപ॰ ഥേരീ ൨.൩.൧൩൭], ഏവം ജരാ ച മച്ചു ച, അധിവത്തന്തി പാണിനേ”തി [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൬] ദിസ്സന്തി. തത്ഥ ‘ഭസ്സരവണ്ണിനേ’തി പഭസ്സരവണ്ണവന്തേ. സ്മിംനോ നേത്തേ പന “മാതങ്ഗസ്മിം യസസ്സിനേ” ഇച്ചാദീനി [ജാ॰ ൨.൧൯.൯൬] പുബ്ബേ വുത്താനേവ.

ഈകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഉകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി

ഭിക്ഖാദിഗണരാസി

‘ഗസീന’ന്തി സിലോപോ, ഭിക്ഖു. യോനം ലോപേ ദീഘോ, ഭിക്ഖൂ.

പക്ഖേ -

൧൭൭. ലാ യോനം വോ പുമേ [ക॰ ൧൧൯; രൂ॰ ൧൭൪; നീ॰ ൨൯൪].

പുമേ ലസഞ്ഞേഹി ഉവണ്ണേഹി യോനം വോ ഹോതി വാതി യോനം വോ.

൧൭൮. വേവോസു ലുസ്സ [ക॰ ൯൭; രൂ॰ ൧൭൬; നീ॰ ൨൬൦].

പുമേ വേ, വോസു പരേസു ലസഞ്ഞസ്സ ഉ-കാരസ്സ ട ഹോതി.

ഭിക്ഖവോ.

ലുസ്സാതി കിം? സയമ്ഭുവോ.

ഭോ ഭിക്ഖു, ഭോ ഭിക്ഖൂ, ഭോന്തോ ഭിക്ഖൂ.

൧൩൯. പുമാലപനേ വേവോ [ക॰ ൧൧൬; രූ॰ ൧൫൭; നീ॰ ൨൯൧].

പുമേ ആലപനേ ലസഞ്ഞമ്ഹാ ഉ-കാരതോ യോസ്സ വേ, വോ ഹോന്തി വാ.

ഭോന്തോ ഭിക്ഖവേ, അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി "ഭിക്ഖവോ"തി [മ॰ നി॰ ൧.൧], ദേവകായാ അഭിക്കന്താ, തേ വിജാനാഥ ഭിക്ഖവോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൭], ഭിക്ഖും, ഭിക്ഖൂ, ഭിക്ഖവോ, ഭിക്ഖുനാ. 'സുനംഹിസൂ'തി ദീഘോ, ഭിക്ഖൂഹി, ഭിക്ഖൂഭി, ഭിക്ഖുസ്സ, ഭിക്ഖുനോ, ഭിക്ഖൂനം, ഭിക്ഖുസ്മാ, ഭിക്ഖുമ്ഹാ, ഭിക്ഖുനാ, ഭിക്ഖൂഹി, ഭിക്ഖൂഭി, ഭിക്ഖുസ്സ, ഭിക്ഖുനോ, ഭിക്ഖൂനം, ഭിക്ഖുസ്മിം, ഭിക്ഖുമ്ഹി, ഭിക്ഖൂസു.

ഏവം മങ്കു, മച്ചു, ഉച്ഛു, പടു, ഭാണു, സേതു, കേതു, സത്തു, സിന്ധു, ബന്ധു, കാരു, നേരു, മേരു, രുരു, വേളു ഇച്ചാദയോ.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

ഹേതു, ജന്തു, കുരുസദ്ദേസു 'ജന്തുഹേതു' ഇച്ചാദിസുത്തേന വികപ്പേന യോനം ലോപോ, ഹേതു ധമ്മോ, ഹേതൂ ധമ്മാ, അതീതേ ഹേതവോ പഞ്ച.

൧൪൦. യോമ്ഹി വാ ക്വചി [ക॰ ൯൭; രූ॰ ൧൫൯; നീ॰ ൨൩൦].

യോസു ലസഞ്ഞിനോ ഉ-കാരസ്സ ക്വചി ട ഹോതി വാ.

അതീതേ ഹേതയോ പഞ്ച.

വാതി കിം? ഹേതുയോ.

ക്വചീതി കിം? ഭിക്ഖവോ.

ഭോ ഹേതു, ഭോ ഹേതൂ, ഭോന്തോ ഹേതൂ, ഹേതവോ, ഹേതയോ, ഹേതുയോ വാ, ഹേതും, ഹേതൂ, ഹേതവോ, ഹേതയോ, ഹേതുയോ വാ. സേസം ഭിക്ഖുസമം.

ജന്തു ഗച്ഛതി, ജന്തൂ, ജന്തയോ, ജന്തുയോ വാ.

൧൪൧. ജന്താദിതോ നോ ച [ക॰ ൧൧൬; രූ॰ ൧൫൮; നീ॰ ൨൯൪; 'ജന്ത്വാദിതോ' (ബഹൂസു)].

പുമേ ജന്താദിതോ യോനം നോ ച ഹോതി വോ ച.

ജന്തുനോ, ജന്തവോ, ഭോജന്തു, ഭോജന്തൂ, ഭോന്തോ ജന്തൂ, ജന്തയോ, ജന്തുയോ, ജന്തുനോ, ജന്തവോ, ജന്തും, ജന്തൂ, ജന്തയോ, ജന്തുയോ, ജന്തുനോ, ജന്തവോ. സേസം ഭിക്ഖുസമം.

കുരു, കുരൂ, കുരയോ, കുരുയോ, കുരുനോ, കുരവോതി സബ്ബം ജന്തുസമം.

“അജ്ജേവ തം കുരയോ പാപയാതു [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൩൩], നന്ദന്തി തം കുരയോ ദസ്സനേന [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൩൪], അജ്ജേവ തം കുരയോ പാപയാമീ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൩൪] ദിസ്സന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ലതോപി അംവചനസ്സ കചി നം ഹോതി, “കിമത്ഥിനം ഭിക്ഖുനം ആഹു, ഭിക്ഖുനമാഹു മഗ്ഗദേസിം, ഭിക്ഖുനമാഹു മഗ്ഗജീവിം, ബുദ്ധം ആദിച്ചബന്ധുന”ന്തി ദിസ്സന്തി, തഥാ “രോഗനിദ്ധം പഭങ്ഗുനം, ഭോഗാനഞ്ച പഭങ്ഗുനം [ധ॰ പ॰ ൫൩൯], വിഞ്ഞാണഞ്ച വിരാഗുന”ന്തി ച. തത്ഥ ‘കിമത്ഥിന’ന്തി കിംസഭാവം, ‘മഗ്ഗദേസി’ന്തി മഗ്ഗം ദേസേന്തം, ‘മഗ്ഗജീവി’ന്തി മഗ്ഗേ ജീവന്തം, ‘രോഗനിദ്ധ’ന്തി രോഗാനം കുലാവകഭൂതം, ‘പഭങ്ഗുന’ന്തി പഭിജ്ജനസീലം, ‘വിരാഗുന’ന്തി വിരജ്ജനസീലം. കത്ഥചി പഠമന്തമ്പി ദിസ്സതി, തത്ഥ നാഗമോ.

ഇതി ഭിക്ഖാദിഗണരാസി.

സത്ഥാദിഗണരാസി

സത്ഥാദിരാസി

൫൮൨. ല്തുപിതാദീനമാ സിമ്ഹി [ക॰ ൨൦൯; രൂ॰ ൫൭൮; നീ॰ ൪൫൫].

സിമ്ഹി പരേ ല്തുപച്ചയന്താനം സത്ഥു, കത്തുഇച്ചാദീനം പിതാദീനഞ്ച ഉ-കാരോ ആ ഹോതി. ‘ഗസീന’ന്തി ലോപോ.

സത്ഥാ.

൫൮൩. ല്തുപിതാദീനമസേ [ക॰ ൨൦൦; രൂ॰ ൫൭൯; നീ॰ ൪൫൨].

സമ്ഹാ അഞ്ഞസ്മിം വിഭത്തിഗണേ പരേ ല്തു, പിതാദീനം ഉ-കാരോ ആരങ ഹോതി.

൫൮൪. ആരങ്സ്മാ [ക॰ ൨൦൮; രൂ॰ ൫൩൦; നീ॰ ൪൨൫].

ആരങ്തോ യോനം ടോ ഹോതി.

സത്ഥാരോ.

൫൮൫. ഗേ അ ച [ക॰ ൨൪൩; രൂ॰ ൭൩; നീ॰ ൪൭൩, ൪൭൮-൯].

ഗേ പരേ ല്തു, പിതാദീനം ഉ-കാരോ ഹോതി അ ച ആ ച. ഭോസത്ഥ, ഭോ സത്ഥാ, ഭോന്തോ സത്ഥാരോ, സത്ഥാരം.

൫൮൬. ടോടേ വാ [ക॰ ൨൦൯; രൂ॰ ൨൩൦; നീ॰ ൪൨൫].

ആരങ്തോ യോനം കമേന ടോ, ടേ ഹോന്തി വാ. ഏത്ഥ ച വാസദ്ദോ സവസദ്ദേ വികപ്പനത്ഥോ തത്ഥ വിധ്യന്തരസബ്ഭാവാ. പുന ടോഗ്ഗഹണം ലഹുഭാവത്ഥം.

സത്ഥാരോ, സത്ഥാരേ.

൧൯൭. ടാ നാസ്മാനം [ക॰ ൨൦൭, ൨൭൦; രൂ॰ ൧൩൧, ൧൨൦; നീ॰ ൪൨, ൭൪൨].

ആരങ്തോ നാ, സ്മാനം ടാ ഹോതി.

സത്ഥാരാ, സത്ഥാരേഹി, സത്ഥാരേഭി.

൧൯൮. ലോപോ [ക॰ ൨൦൩; രൂ॰ ൧൩൨; നീ॰ ൪൧൯൮].

ല്തു, പിതാദീഹി സലോപോ ഹോതി വാ.

സത്ഥു, സത്ഥുസ്സ, സത്ഥുനോ.

൧൯൯. നംമ്ഹി വാ [ക॰ ൨൦൧; രൂ॰ ൧൩൩; നീ॰ ൪൧൩].

നംമ്ഹി പരേ ല്തു, പിതാദീനം ഉ-കാരോ ആരങ ഹോതി വാ. ഇമേസം മഹാനാമ തിണ്ണം സത്ഥാരാനം ഏകാ നിട്ഠാ ഉദാഹു പുഥു നിട്ഠാതി [അ॰ നി॰ ൩.൧൨൭]. സത്ഥൂനം.

൨൦൦. ആ [ക॰ ൨൦൨; രൂ॰ ൧൩൪; നീ॰ ൪൧൭].

നംമ്ഹി പരേ ല്തു, പിതാദീനം ഉ-കാരോ ആ ഹോതി വാ.

സത്ഥാനം, സത്ഥാരാ, സത്ഥാരേഹി, സത്ഥാരേഭി, സത്ഥു, സത്ഥുസ്സ, സത്ഥുനോ, സത്ഥൂനം, സത്ഥാരാനം, സത്ഥാനം.

൨൦൧. ടി സ്മിംനോ [ക॰ ൨൦൩; രൂ॰ ൧൩൬; നീ॰ ൪൨൨].

ആരങ്തോ സ്മിംനോ ടി ഹോതി.

൨൦൨. രസ്സാരങ [ക॰ ൨൦൮; രൂ॰ ൧൩൩; നീ॰ ൪൨൪].

സ്മിംമ്ഹി പരേ ആരങതോ രസ്സോ ഹോതി.

സത്ഥരി, സത്ഥാരേസു.

ബഹുലാധികാരാ നാ, സ്മാസു സത്ഥുനാതി ച സുമ്ഹി സത്ഥൂസൂതി ച സിദ്ധം. ''ധമ്മരാജേന സത്ഥുനാ, പൂജം ലബ്ഭതി ഭത്തുസൂ''തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൧൭] പാളി. 'ഭത്തുസൂ'തി സാമീസു, 'ഭത്താസൂ'തിപി പാഠോ.

'ല്തുപിതാദീനമസേ'തി അസേഗ്ഗഹണേന തോമ്ഹി ആരങ ഹോതി [നീ॰ ൪൧൪], ''സത്ഥാരതോ സത്ഥാരം ഗച്ഛന്തി, സത്ഥാരതോ സത്ഥാരം ഘടേന്തീ''തി [മഹാനി॰ ൨൭] പാളി.

ഏവം കത്താ, ഭത്താ, ഗന്താ, ജേതാ, ജനേതാ, ഛേത്താ, ഛേദിതാ, വിഞ്ഞാതാ, വിഞ്ഞാപേതാ, ഉട്ഠാതാ, ഉട്ഠാപേതാ, തരിതാ, താരേതാ, ദാതാ,

ദാപേതാ, സന്ധാതാ, സന്ധാപേതാ, നേതാ, നേത്താ, പോസേതാ, ഭേത്താ, യാതാ, വത്താ, സേതാ, ഹന്താ, സകമന്ധാതാ, മഹാമന്ധാതാ ഇച്ചാദയോ.

വിസേസവിധാനമുച്ചതേ.

മഹാവുത്തിനാ യോനം ആ ഹോതി, അവിതക്കിതാ ഗബ്ഭമുപവജന്തി [ജാ॰ ൧.൧൩.൧൩൮ (വിസദിസം)], തേ ഭിക്ഖൂ ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനം.

അമച്ചവാചീഹി കത്തു, ഖത്തുസദ്ദേഹി ഗസ്സ ഏത്തം, ഉട്ഠേഹി കത്തേ തരമാനോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൬൦], നത്ഥി ഭോ ഖത്തേ പരോലോകോ [ദീ॰ നി॰ ൨.ർ൦൮].

ഗേ പരേ ആരങ ച ഹോതി, പുച്ഛാമ കത്താര അനോമപഞ്ഞ, ''കത്താരം അനോമപഞ്ഞ''ന്തിപി [ജാ॰ ൧.൧൦.൨൮] യുജ്ജതി.

അംമ്ഹി പരേ പുബ്ബസ്സരലോപോ ച ഹോതി, അനുകമ്പകം പാണസമമ്പി ഭത്തും ജഹന്തി ഇത്ഥിയോ. ''സോ പതീതോ പമുത്തേന, ഭത്തുനാ ഭത്തുഗാരവോ''തി [ജാ॰ ൨.൨൧.ർ൮] ദിട്ഠത്താ കത്തുനാ, ഗന്തുനാ ഇച്ചാദീനിപി യുജ്ജന്തി.

നേത്തുമ്ഹാ സ്മിംനോ ഏത്തം [നീ॰ ർ൩൦], നേത്തേ ഉജും ഗതേ സതി [ജാ॰ ൧.ർ.൧൩൩], ഏതേ സദ്ദാ തീസു ലിങ്ഗേസു സമാനരൂപാ ഹോന്തി, കത്താ ഇത്ഥീ, കത്താ പുരിസോ, കത്താ കുലം ഇച്ചാദി.

ഇതി സത്ഥാദിരാസി.

പിതാദിരാസി

പിതാ ഗച്ഛതി.

൧൬൩. പിതാദീനമനത്താദീനം [ക॰ ൨൦൯; രൂ॰ ൧൬൮; നീ॰ ർ൨൭; 'പിതാദീനമനത്വാദീനം' (ബഹൂസു)].

നത്താദിവജ്ജിതാനം പിതാദീനം ആരങകതോ രസ്സോ ഹോതി.

പിതരോ, ഭോ പിത, ഭോ പിതാ, ഭോന്തോ പിതരോ. പിതരം, പിതും വാ. ''മാതും പിതുഞ്ച വന്ദിത്വാ''തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൭൬] ദിസ്സതി.

പിതരോ, പിതരേ, പിതരാ, പിതുനാ, പിതരേഹി, പിതരേഭി, പിതൂഹി, പിതൂഭി, പിതു, പിതുസ്സ, പിതുനോ, പിതൂനം, പിതരാനം, പിതരാ, പിതുനാ, പിതരേഹി, പിതരേഭി, പിതൂഹി, പിതൂഭി, പിതു, പിതുസ്സ, പിതുനോ, പിതൂനം, പിതരാനം, പിതാനം, പിതുസ്മിം, പിതുമ്ഹി, പിതരി, പിതരേസു, പിതൂസു.

അനഞ്ഞോ ഞാതിനം ഹോതി, ദേവാനം പിതുനഞ്ച സോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൨൨൭], മാതാപിതൂനം അച്ചയേന, ധമ്മം ചര മഹാരാജ, മാതാപിതൂസു ഖത്തിയ [ജാ॰ ൨.൧൭.൩൯].

ഏവം ഭാതാ, ഭാതരോ, ജാമാതാ, ജാമാതരോഇച്ചാദി.

അനത്താദീനന്തി കിം? നത്താ, നത്താരോ, നത്താരം, നത്താരോ, നത്താരേ ഇച്ചാദി. തഥാ പനത്തുസദ്ദോപി.

മാതു , ധീതു, ദുഹിതുസദ്ദാ പന ഇത്ഥിലിങ്ഗാ ഏവ, മാതാ, മാതരോ, ഭോതി മാത, ഭോതി മാതാ, ഭോതി മാതേ വാ, "അച്ഛരിയം നന്ദമാതേ, അബ്ഭുതം നന്ദമാതേ"തി [അം° നി° ൭.൫൩] ദിസ്സതി. 'ഘബ്രഫമാദിതോ'തി ഗസ്സ ഏത്തം. ഭോതിയോ മാതരോ, മാതരം, മാതും, മാതരോ, മാതരേ, മാതുയാ, മാതരാ, മാതരേഹി, മാതരേഭി, മാതൂഹി, മാതൂഭി, മാതു, മാതുസ്സ, മാതുയാ. "മാതുസ്സ സരതി, പിതുസ്സ സരതീ"തി [രൂ° ൧൬൫; നീ° ൧൬൦ പിട്ഠേ] സത്ഥേ ദിസ്സതി. "ബുദ്ധമാതുസ്സ സക്കാരം, കരോതു സുഗതോരസോ"തി [അപ° ഥേരീ° ൨.൨.൨൪൯] ച ദിസ്സതി. മാതൂനം, മാതാനം, മാതരാനം. പഞ്ചമീരൂപം തതിയാസമം. ഛട്ഠീരൂപം ചതുത്ഥീസമം. മാതുസ്മിം, മാതുമ്ഹി, മാതരി, മാതുയാ, മാതുയം, മാതരേസു, മാതൂസു. ഏവം ധീതു, ദുഹിതുസദ്ദാ.

വിസേസവിധിമ്ഹി ഗാഥാസു മഹാവുത്തിനാ മാതു, പിതുസദ്ദേഹി നാദീനം പഞ്ചന്നം ഏകവചനാനം യാ ഹോതി, സ്മിംനോ പന യഞ്ച ഹോതി, അന്തലോപോ ച. മത്യാ കതം, മത്യാ ദേതി, മത്യാ അപേതി, മത്യാ ധനം, മത്യാ ഠിതം. മത്യം ഠിതം. ഏവം പേത്യാ കതംഇച്ചാദി, ഇധ വുഡ്ഢി.

അനുഞ്ഞാതോ അഹം മത്യാ, സഞ്ചത്തോ പിതരാ അഹം [ജാ° ൨.൨൨.൨൪]. മത്യാ ച പേത്യാ ച കതം സുസാധു [ജാ° ൨.൧൮.൬൧], അഹഞ്ഹി ജാനാമി ജനിന്ദ ഏതം, മത്യാ ച പേത്യാ ച [ജാ° ൨.൧൮.൪൯], സബ്ബം പുബ്ബേപി വുത്തമേവ.

സത്ഥു, പിതാദീനം സമാസേ വിധാനം സമാസകണ്ഡേ ആഗമിസ്സതി.

ഇതി പിതാദിരാസി.

ഇതി സത്ഥാദിഗണരാസി.

ഉകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഊകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി

'ഗസീന'ന്തി ലോപോ, സയമ്ഭൂ ഗച്ഛതി. 'ലോപോ'തി യോനം ലോപോ, സയമ്ഭൂ ഗച്ഛന്തി.

പക്ഖേ -

'ജന്താദിതോ നോ ചാ'തി യോനം വോ, നോ, സയമ്ഭുവോ, സയമ്ഭുനോ.

'ഗേ വാ'തി ഗേ പരേ വികപ്പേന രസ്സോ, ഭോ സയമ്ഭു, ഭോ സയമ്ഭൂ, ഭോന്തോ സയമ്ഭൂ, സയമ്ഭുവോ, സയമ്ഭുനോ.

‘ഏകവചനയോസ്വഘോന’ന്തി അമാദീസു ഏകവചനേസു നിച്ചം രസ്സോ, സയമ്ഭും, ഗാഥായം ‘സയമ്ഭുന’ന്തിപി യുജ്ജതി.

സയമ്ഭൂ, സയമ്ഭുവോ, സയമ്ഭുനോ. സയമ്ഭുനാ, സയമ്ഭൂഹി, സയമ്ഭൂഭി, സയമ്ഭുസ്സ, സയമ്ഭുനോ, സയമ്ഭൂനം. സയമ്ഭുസ്മാ, സയമ്ഭുമ്ഹാ, സയമ്ഭുനാ, സയമ്ഭൂഹി, സയമ്ഭൂഭി, സയമ്ഭുസ്സ, സയമ്ഭുനോ, സയമ്ഭൂനം. സയമ്ഭുസ്മിം, സയമ്ഭുമ്ഹി, സയമ്ഭൂസു.

ഏവം അഭിഭൂ, പരാഭിഭൂ, വേസ്സഭൂ, ഗോത്രഭൂ, വത്രഭൂ ഇച്ചാദി. സേസേസു പന യോനം നോ ഏവ ലബ്ഭതി, ചിത്തസഹഭുനോ ധമ്മാ [ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൬൨].

൧൯൪. കൂതോ [ക॰ ൧൭൯; രൂ॰ ൧൭൭; നീ॰ ൨൯൪].

പുമേ കൂപച്ചയന്തേഹി യോനം നോ ഹോതി വാ.

സബ്ബഞ്ഞൂ, സബ്ബഞ്ഞുനോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യം.

വിഞ്ഞൂ , വദഞ്ഞൂ, അത്ഥഞ്ഞൂ, ധമ്മഞ്ഞൂ, മത്തഞ്ഞൂ, വിദൂ. ഇധ കൂസദ്ദേന രൂപച്ചയന്താപി ഗയ്ഹന്തി, വേദഗൂ, പാരഗൂ. തഥാ ഭീരൂ, പഭങ്ഗൂ, വിരാഗൂഇച്ചാദി ച.

ഊകാരന്തപുല്ലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

ഓകാരന്തോ പന ഗോസദ്ദോ ഏവ, സോ പുബ്ബേ വുത്തോയേവ.

പുല്ലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

നപുംസകലിങ്ഗരാസി

അകാരന്തനപുംസക ചിത്താദിരാസി

അഥ നപുംസകലിങ്ഗം ദീപിയതേ. തം പന പഞ്ചവിധം അദന്തം, ഇദന്തം ഈദന്തം, ഉദന്തം, ഊദന്തന്തി.

൧൯൫. അം നപുംസകേ [ക॰ ൧൯൨; രൂ॰ ൧൯൮; നീ॰ ൩൦൦].

നപുംസകേ അതോ സിസ്സ അം ഹോതി.

ചിത്തം.

൧൯൬. യോനം നി [ക॰ ൨൧൮; രൂ॰ ൧൯൬; നീ॰ ൪൪൫].

നപുംസകേ അതോ യോനം നി ഹോതി. ‘യോലോപനീസൂ’തി നിമ്ഹി ദീഘോ.

ചിത്താനി.

൧൯൭. നീനം വാ [ക॰ ൧൦൭; രൂ॰ ന്ന്; നീ॰ ൨൭൪; 'നീന വാ' (ബഹൂസു)].

അതോ നീനം ടാ, ടേ ഹോന്തി വാ.

ചിത്താ, ഹേ ചിത്ത, ഹേ ചിത്താ, ഹേ ചിത്താനി, ഹേ ചിത്താ വാ, ചിത്തം, ചിത്താനി, ചിത്തേ, ചിത്തേന. സേസം പുരിസസമം.

ഏവം ദകം, ഉദകം, സുഖം, ദുക്ഖം, മുഖം, അങ്ഗം, ലിങ്ഗം, സിങ്ഗം, അഘം, സച്ചം, നച്ചം, രജ്ജം, പജ്ജം, അമ്ബുജം, ധഞ്ഞം, ഥഞ്ഞം, അരഞ്ഞം, പുഞ്ഞം, കിലിട്ഠം, പിട്ഠം, ഭണ്ഡം, തുണ്ഡം, ഞാണം, താണം, ലേണം, കരണം, ചരണം, ഛത്തം, ഖേത്തം, നേത്തം, അമതം, സോതം, പീഠം, വത്ഥം, പദം, ഗദം, ആവുധം, കാനനം, ഘാനം, ഝാനം, ദാനം, ധനം, വനം, പാപം, ദുമം, ഹദയം, ചീരം, ചീവരം, കുലം, മൂലം, ബലം, മങ്ഗലം, ഭിസം, സീസം, ലോഹംഇച്ചാദയോ.

ഇതി ചിത്താദിരാസി.

കമ്മാദിരാസി

കമ്മസദ്ദേ -

൧൯൮. നാസ്സേനോ [ക॰ ൧൦൩; രൂ॰ ൭൯; നീ॰ ൨൭൧].

കമ്മാദീഹി നാസ്സ ഏനോ ഹോതി വാ.

കമ്മേന, കമ്മനാ.

'പുമകമ്മഥാമദ്ധാന'ന്തി സുത്തേന നാ, സ്മാസു ഉത്തം, കമ്മുനാ, കമ്മസ്സ, കമ്മുനോ, കമ്മസ്മാ, കമ്മമ്ഹാ, കമ്മനാ, കമ്മുനാ, കമ്മസ്സ, കമ്മുനോ.

൧൯൯. കമ്മാദിതോ [ക॰ ൧൯൭; രൂ॰ ൧൨൪; നീ॰ ർഠർ].

കമ്മാദീഹി സ്മിംനോ നി ഹോതി വാ.

കമ്മസ്മിം, കമ്മമ്ഹി, കമ്മനി, കമ്മേ. സേസം ചിത്തസമം.

കമ്മ ചമ്മ ഘമ്മ അസ്മ വേസ്മ അദ്ധ മുദ്ധ അഹ ബ്രഹ്മ അത്തആതുമാ കമ്മാദി. കമ്മനി, ചമ്മനി. "കിം ഛന്ദോ കിമധിപ്പായോ, ഏകോ സമ്മസി ഘമ്മനീ"തി [ജാ॰ ൧.൧൬.൧] ച "കിം പത്ഥയം മഹാബ്രഹ്മേ, ഏകോ സമ്മസി ഘമ്മനീ"തി [ജാ॰ ൧.൧൩.൮൩] ച "മാ ത്വം ചന്ദേ ഖലി അസ്മനീ"തി ച "തമദ്ദസ മഹാബ്രഹ്മാ, നിസിന്നം സമ്ഹി വേസ്മനീ"തി ച ദിസ്സന്തി. അദ്ധനി , മുദ്ധനി, അഹനി, ബ്രഹ്മനി, അത്തനി, ആതുമനി, സബ്ബമേതം പുബ്ബേപി വുത്തമേവ ച. തത്ഥ 'സമ്മസീ'തി അച്ഛസി, 'ഘമ്മനീ'തി ഗിമ്ഹകാലേ ആതപേ വാ, 'അസ്മനീ'തി പാസാണേ, 'വേസ്മനീ'തി ഘരേ.

ഇതി കമ്മാദിരാസി.

൨൦൦. അം നപുംസകേ [ക॰ ൫൨൮; രൂ॰ ൫൯൭; നീ॰ ൩൦൦; ‘അംങം നപുംസകേ’ (ബഹൂസു)?].

നപുംസകേ സിമ്ഹി ന്തുസ്സ അം ഹോതി വാ. സിലോപോ.

ഗുണവം കുലം.

പക്ഖേ -

സിമ്ഹി മഹാവുത്തിനാ ന്തുസ്സ അന്തോ അ ഹോതി, തതോ സിസ്സ അം ഹോതി, ഗുണവന്തം കുലം.

‘യ്വാദോ ന്തുസ്സാ’തി യ്വാദീസു ന്തുസ്സന്തസ്സ അത്തം, ഗുണവന്താനി, ഗുണവന്താ, ഹേ ഗുണവ, ഹേ ഗുണവാ, ഹേ ഗുണവന്താനി, ഹേ ഗുണവന്താ, ഗുണവം, ഗുണവന്തം, ഗുണവന്താനി, ഗുണവന്തേ, ഗുണവന്തേന, ഗുണവതാ കുലേന. സബ്ബം പുല്ലിങ്ഗസമം.

സതിമം കുലം, സതിമന്തം കുലം ഇച്ചാദി.

ഗച്ഛം കുലം, ഗച്ഛന്തം കുലം, ഗച്ഛന്താനി കുലാനി ഇച്ചാദി.

ഇതി അകാരന്തനപുംസകരാസി.

ഇകാരന്തനപുംസകരാസി

അട്ഠി തിട്ഠതി, അട്ഠീ തിട്ഠന്തി.

൨൦൫. ഝലാ വാ [ക॰ ൨൫൭; രൂ॰ ൫൯൯; നീ॰ ൪൪൪].

നപുംസകേ ഝ, ലതോ യോനം നി ഹോതി വാ. ‘യോലോപനീസൂ’തി ദീഘോ.

അട്ഠീനി , ഹേ അട്ഠി, ഹേ അട്ഠീ, ഹേ അട്ഠീനി, ഹേ അട്ഠീ വാ, അട്ഠിം, അട്ഠിനം, അട്ഠീനി, അട്ഠീ, അട്ഠിനാ, അട്ഠീഹി, അട്ഠീഭി. സേസം മുനിസമം.

സമാസേപി സമ്മാദിട്ഠി കുലം, സമ്മാദിട്ഠീനി കുലാനി ഇച്ചാദി, യോനം നോ, നേ നത്ഥി.

സ്മിംമ്ഹി സമ്മാദിട്ഠിസ്മിം, സമ്മാദിട്ഠിമ്ഹി, സമ്മാദിട്ഠിനി, സമ്മാദിട്ഠിനേ കുലേ, അരിയവുത്തിനേ കുലേ ഇതി വത്തബ്ബം.

ഏവം അക്ഖി, അച്ഛി, സത്ഥി, ദധി, വാരി ഇച്ചാദയോ.

ഇതി ഇകാരന്തനപുംസകരാസി.

ഈകാരന്തനപുംസകരാസി

ഈകാരന്തേ ‘ഏകവചനയോസ്വഘോന’ന്തി സുത്തേന സിമ്ഹി രസ്സോ, ദണ്ഡി കുലം, ദണ്ഡീനി കുലാനി, യോനം ലോപേ ദണ്ഡീ.

‘ഗേ വാ’തി രസ്സോ, ഹേ ദണ്ഡി, ഹേ ദണ്ഡീ വാ, ഹേ ദണ്ഡീനി, ഹേ ദണ്ഡീ, ദണ്ഡിം, ദണ്ഡിനം, ദണ്ഡീനി, ദണ്ഡീ, ദണ്ഡിനാ, ദണ്ഡീഹി, ദണ്ഡീഭി. പുല്ലിങ്ഗസമം.

സമാസേപി സീഘയായി ചിത്തം, സീഘയായീനി, സീഘയായീ, ഹേ സീഘയായി, ഹേ സീഘയായീ വാ, ഹേ സീഘയായീനി, ഹേ സീഘയായീ, സീഘയായിം, സീഘയായിനം, സീഘയായീനി ഇച്ചാദി.

ഏവം സുഖകാരി ദാനം, ചക്കീ, പക്ഖീ, സുഖീ, സിഖീ ഇച്ചാദയോ കുലസമ്ബന്ധിനോ ച വേദിതബ്ബാ.

ഇതി ഈകാരന്തനപുംസകരാസി.

ഉകാരന്തനപുംസകരാസി

ആയു തിട്ഠതി, ‘ഝലാ വാ’തി യോനം നിത്തേ ലോപേ ച ദീഘോ, ആയൂനി, ആയൂ, ഹേ ആയു, ഹേ ആയൂ, ഹേ ആയൂനി, ഹേ ആയൂ, ആയും, ആയുനം, ആയൂനി, ആയൂ. സേസം ഭിക്ഖുസമം.

ആയുസദ്ദോ പുല്ലിങ്ഗേപി വത്തതി, “പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൯], ആയുഞ്ച വോ കീവതകോ നു സമ്മ [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൦], ആയു നു ഖീണോ മരണഞ്ച സന്തികേ, ന ചായു ഖീണോ മരണഞ്ച ദൂരേ”തി പാളിപദാനി.

ഏവം ചക്ഖു, ഹിങ്ഗു, സിഗ്ഗു, ജതു, വത്ഥു, മത്ഥു, മധു, ധനു, തിപു, ദാരു, വസു, അസ്സു ഇച്ചാദയോ.

൨൦൨. അമ്ബാദീഹി [ക॰ ൨൧൭; രൂ॰ ൧൯൯; നീ॰ ൪൪൪; ‘അമ്ബാദീഹി’ (ബഹൂസു)].

അമ്ബു, പംസുഇച്ചാദീഹി സ്മിംനോ നി ഹോതി വാ.

ഫലം പതതി അമ്ബുനി, പുപ്ഫം യഥാ പംസുനി ആതപേ ഗതം. സേസം ആയുസമം. ചിത്രഗു, വഹഗു, ദിഗു ഇച്ചാദയോപി ഉകാരന്തപകതികാ ഏവാതി.

ഇതി ഉകാരന്തനപുംസകരാസി.

ഊകാരന്തനപുംസകരാസി

സിമ്ഹി രസ്സോ, ഗോത്രഭു ഞാണം, ഗോത്രഭൂനി, ഗോത്രഭൂ, ഹേ ഗോത്രഭു, ഹേ ഗോത്രഭൂ, ഹേ ഗോത്രഭൂനി, ഹേഗോത്രഭൂ, ഗോത്രഭും, ഗോത്രഭുനം, ഗോത്രഭൂനി, ഗോത്രഭൂ. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം. ഏവം സയമ്ഭു ഞാണം, അഭിഭു ഝാനം ഇച്ചാദി.

ഇതി ഊകാരന്തനപുംസകരാസി.

നപുംസകലിങ്ഗരാസി നിട്ഠിതോ.

സബ്ബാദിരാസി

അഥ സബ്ബനാമാനി ദീപിയന്തേ.

സബ്ബ, കതര, കതമ, ഉഭയ, ഇതര, അഞ്ഞ, അഞ്ഞതര, അഞ്ഞതമ, പുബ്ബ, പര, അപര, ദക്ഖിണ, ഉത്തര, അധര, യ, ത, ത്യ, ഏത, ഇമ, അമു, കിം, ഏക, ഉഭ, ദ്വി,തി, ചതു, തുമ്ഹ, അമ്ഹ ഇമാനി അട്ഠവീസതി സബ്ബനാമാനി നാമ. സബ്ബേസം ലിങ്ഗത്ഥാനം സാധാരണാനി നാമാനി സബ്ബനാമാനി.

തത്ഥ **സബ്ബ**സദ്ദോ സകലത്ഥോ.

കതര, കതമസദ്ദാ പുച്ഛനത്ഥാ.

ഉഭയസദ്ദോ ദ്വിന്നം അവയവാനം സമുദായത്ഥോ.

ഇതരസദ്ദോ ഏകതോ വുത്തസ്സ പടിയോഗീവചനോ.

അഞ്ഞസദ്ദോ യഥാധിഗതമ്ഹാ അപരവചനോ.

അഞ്ഞതര, അഞ്ഞതമസദ്ദാ അനിയമത്ഥാ.

പുബ്ബാദയോ സദ്ദാ ദിസാ, കാലാദിവവത്ഥാനവചനാ.

യസദ്ദോ അനിയമത്ഥവചനോ.

ത, ത്യസദ്ദാ പരമ്മുഖേ ദൂരവചനാ.

ഏതസദ്ദോ പരമ്മുഖേ സമീപവചനോ, സമ്മുഖേ ദൂരവചനോ. അട്ഠകഥായം പന "ഏതേതി ചക്ഖുപഥം അതിക്കമിത്വാ ദൂരഗതേ സന്ധായാഹാ"തി [ജാ॰ അട്ഠ ൪.൧൭.൧൦൪] വുത്തം, തസ്മാ തസദ്ദത്ഥേപി വത്തതി.

ഇമസദ്ദോ സമ്മുഖേ സമീപവചനോ.

അമുസദ്ദോ ദൂരവചനോ. സമീപ, ദൂരതാ ച പരികപ്പബുദ്ധിവസേനാപി ഹോതി.

കിംസദ്ദോ പുച്ഛനത്ഥോ.

ഏകസദ്ദോ സങ്ഖ്യത്ഥോ അഞ്ഞത്ഥോ ച.

ഉഭസദ്ദോ ദ്വിസദ്ദപരിയായോ.

തഥ ത്യസദ്ദോപി ബഹുലം ദിസ്സതി. ഖിഡ്ഡാ പണിഹിതാ ത്യാസു, രതി ത്യാസു പതിട്ഠിതാ, ബീജാനി ത്യാസു രുഹന്തി [ജാ॰ ൨.൨൧.൧൨൦], കഥം നു വിസ്സസേ ത്യമ്ഹി [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൮൮], അഥ വിസ്സസതേ ത്യമ്ഹിഇച്ചാദി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൭൪].

'ഇത്ഥിയമത്വാ'തി ആപച്ചയോ, ഘസഞ്ഞോ, സിലോപോ, സബ്ബാ ഇത്ഥീ, സബ്ബാ, സബ്ബായോ, ഹേ സബ്ബേ, ഹേ സബ്ബാ, ഹേ സബ്ബായോ, സബ്ബം, സബ്ബാ, സബ്ബായോ, സബ്ബായ, സബ്ബാഹി, സബ്ബാഭി, സബ്ബായ.

൨൦൩. ഘപാസസ്സ സ്സാ വാ [ക॰ ൧൭൯, ൩൨; രൂ॰ ൨൦൪, ൨൦൮; നീ॰ ൩൮൭, ൨൦൯].

ഘ, പസഞ്ഞേഹി സബ്ബനാമേഹി സസ്സ സ്സാ ഹോതി വാ.

൨൦൪. ഘോസ്സംസ്സാസ്സായംതിംസു [ക॰ ൩൮; രൂ॰ ൨൦൭; നീ॰ ൨൧൩].

സ്സമാദീസു ഘോ രസ്സോ ഹോതി.

സബ്ബസ്സാ.

൨൦൭. സംസാനം [ക॰ ൧൮൨; രൂ॰ ൨൦൩; നീ॰ ൩൭൩, ൩൮൨].

സബ്ബാദീഹി നംവചനസ്സ സം, സാനം ഹോന്തി.

സബ്ബാസം, സബ്ബാസാനം, സബ്ബായ, സബ്ബാഹി, സബ്ബാഭി, സബ്ബായ, സബ്ബസ്സാ, സബ്ബാസം, സബ്ബാസാനം, സബ്ബായ, സബ്ബായം.

൨൦൮. സ്മിംനോ സ്സം [ക॰ ൧൭൯, ൩൨; രൂ॰ ൨൦൪, ൨൦൮; നീ॰ ൩൮൭, ൨൦൯].

സബ്ബാദീഹി സ്മിംനോ സ്സം ഹോതി വാ.

സബ്ബസ്സം, സബ്ബാസു.

സദ്ദനീതിയം നാ, സ്മാ, സ്മിംനമ്പി സ്സാദേസോ വുത്തോ [നീ॰ ൩൮൮]. "തസ്സാ കുമാരികായ സദ്ധിം [പാരാ॰ ർ൪൩], കസ്സാഹം കേന ഹായാമീ"തി [പാരാ॰ ൨൬൦] പാളി. ഇധ പന സുത്തവിഭത്തേന സാധിയതി. സബ്ബസ്സാ കതം, സബ്ബസ്സാ അപേതി, സബ്ബസ്സാ ഠിതം.

സബ്ബോ പുരിസോ.

൨൦൯. യോനമേട [ക॰ ൧൮൪; രൂ॰ ൨൦൦; നീ॰ ൩൪൯].

അകാരന്തേഹി സബ്ബാദീഹി യോനം ഏട ഹോതി.

സബ്ബേ പുരിസാ.

അതോത്വേവ? സബ്ബാ ഇത്ഥിയോ, അമൂ പുരിസാ.

ഹേ സബ്ബ, ഹേ സബ്ബാ, ഹേ സബ്ബേ, സബ്ബം, സബ്ബേ, സബ്ബേന.

൨൦൮. സബ്ബാദീനം നംമ്ഹി ച [ക॰ ൧൭൨; രൂ॰ ൨൦൨; നീ॰ ൨൭൦].

നംമ്ഹി ച സു, ഹിസു ച സബ്ബാദീനം അസ്സ ഏ ഹോതി.

സബ്ബേഹി, സബ്ബേഭി, സബ്ബസ്സ, സബ്ബേസം, സബ്ബേസാനം, സബ്ബസ്മാ, സബ്ബമ്ഹാ, സബ്ബേഹി, സബ്ബേഭി, സബ്ബസ്സ, സബ്ബേസം, സബ്ബേസാനം, സബ്ബസ്മിം, സബ്ബമ്ഹി, സബ്ബേസു.

ചൂളനിരുത്തിയം പന സ്മാ, സ്മിംനം ആ, ഏത്തം വുത്തം, സബ്ബാ അപേതി, സബ്ബേ പതിട്ഠിതന്തി. "സബ്ബാ ച സവതി, സബ്ബധാ സവതീ"തി ച "ത്യാഹം മന്തേ പരത്ഥദ്ധോ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൮൩൯] ച പാളീ. തത്ഥ 'ത്യാഹ'ന്തി തേ+അഹം, തസ്മിം മന്തേതി അത്ഥോ.

സബ്ബനാമേഹി ചതുത്ഥിയാ ആയാദേസോപി ദിസ്സതി, "യായ നോ അനുകമ്പായ, അമ്ഹേ പബ്ബാജയീ മുനി. സോ നോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ"തി [ഥേരഗാ॰ ൧൭൬] ച "യായേവ ഖോ പനത്ഥായ ആഗച്ഛേയ്യാഥ, തമേവ അത്ഥം സാധുകം മനസി കരേയ്യാഥാ"തി ച [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯൭] "നേവ മയ്ഹം അയം നാഗോ, അലം ദുക്ഖായ കായചീ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൮൦] ച പാളീ.

സബ്ബം ചിത്തം.

൨൦൯. സബ്ബാദീഹി.

സബ്ബാദീഹി നിസ്സ ടാ ന ഹോതി.

സബ്ബാനി, സബ്ബം, സബ്ബാനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

ബഹുലാധികാരാ കച്ചി നിസ്സ ടാ, ടേപി ഹോന്തി. പാളിയം പന നിസ്സ ടാ, ടേപി ദിസ്സന്തി- "യാ പുബ്ബേ ബോധിസത്താനം, പല്ലങ്കവരമാഭുജേ. നിമിത്താനി പദിസ്സന്തി, താനി അജ്ജ പദിസ്സരേ [ബു॰ വം॰ ൨.൮൨]. കിം മാണവസ്സ രതനാനി അത്ഥി, യേ തം ജിനന്തോ ഹരേ അക്ഖധുത്തോ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൯൦]. ഏവം കതര, കതമസദ്ദാപി ഞേയ്യാ.

ഉഭയസദ്ദേ ഇത്ഥി, പുമേസു ഉഭയാ, ഉഭയോതി പഠമേകവചനരൂപം അപ്പസിദ്ധം. മഹാവുത്തിനാ യോനം ടോ വാ ഹോതി, ഉഭയോ ഇത്ഥിയോ, ഉഭയം ഇത്ഥിം, ഉഭയോ ഇത്ഥിയോ, ഉഭയായ, ഉഭയാഹി, ഉഭയാഭി. സേസം സബ്ബസമം.

ഉഭയോ പുരിസാ, ഉഭയേ പുരിസാ, ഉഭയം, ഉഭയോ, ഉഭയേ, ഉഭയേന, ഉഭയേഹി, ഉഭയേഭി, ഉഭയസ്സ, ഉഭയേസം, ഉഭയേസാനം. സബ്ബസമം.

ഉഭയം കുലം തിട്ഠതി, ഉഭയാനി, ഉഭയം, ഉഭയാനി. സബ്ബസമം. "ഏകരത്തേന ഉഭയോ, തുവഞ്ച ധനുസേഖ ച [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൩൯], തോദേയ്യ, കപ്പാ ഉഭയോ, ഇധേകരത്തിം ഉഭയോ വസേമ, ഉഭയേ ദേവമനുസ്സാ, ഉഭയേ വസാമസേ"തി പാളി.

൨൧൦. സ്സംസ്സാസ്സായേസിതരേകഞ്ഞേതിമാനമി [ക॰ ൱൩; രൂ॰ ൨൧൭; നീ॰ ൨൧൦; 'സ്സംസ്സാസ്സായേസ്വിതരേകഞ്ഞേഭിമാനമി' (ബഹൂസു)].

സ്സമാദീസു ഇതരാ, ഏകാ, അഞ്ഞാ, ഏതാ, ഇമാസദ്ദാനം ഇ ഹോതി.

ഇതരിസ്സാ കതം, ഇതരിസ്സാ ദേതി, ഇതരിസ്സാ അപേതി, ഇതരിസ്സാ ധനം, ഇതരിസ്സാ, ഇതരിസ്സം ഠിതം. സേസം സബ്ബസമം.

അഞ്ഞാ, അഞ്ഞാ, അഞ്ഞായോ, അഞ്ഞം, അഞ്ഞാ, അഞ്ഞായോ, അഞ്ഞായ, അഞ്ഞിസ്സാ, അഞ്ഞാഹി, അഞ്ഞാഭി, അഞ്ഞായ, അഞ്ഞിസ്സാ, അഞ്ഞാസം, അഞ്ഞാസാനം, അഞ്ഞിസ്സാ, അഞ്ഞാഹി, അഞ്ഞാഭി, അഞ്ഞായ, അഞ്ഞിസ്സാ, അഞ്ഞാസം, അഞ്ഞാസാനം, അഞ്ഞായ, അഞ്ഞിസ്സാ, അഞ്ഞായം, അഞ്ഞിസ്സം, അഞ്ഞാസു. സേസലിങ്ഗേസു സബ്ബസമം.

"അഞ്ഞതരിസ്സാ ഇത്ഥിയാ പടിബദ്ധചിത്തോ ഹോതീ"തി [പാരാ॰ ൭൩] പാളി, ഇധ സുത്തവിഭത്തേന സിജ്ഝതി. സേസം അഞ്ഞതര, അഞ്ഞതമേസു സബ്ബസമം.

ഇതി സബ്ബാദിഅട്ഠകരാസി.

പുബ്ബാ ഇത്ഥീ, പുബ്ബാ, പുബ്ബായോ, പുബ്ബം, പുബ്ബാ, പുബ്ബായോ, പുബ്ബായ, പുബ്ബസ്സാ, പുബ്ബാഹി, പുബ്ബാഭി, പുബ്ബായ, പുബ്ബസ്സാ, പുബ്ബാസം, പുബ്ബാസാനം, സത്തമിയം പുബ്ബായ, പുബ്ബസ്സാ, പുബ്ബായം, പുബ്ബസ്സം, പുബ്ബാസു.

൨൧൧. പുബ്ബാദീഹി ഛഹി [ക॰ ൧൬൪; രൂ॰ ൨൦൦; നീ॰ ൩൪൭; ചം॰ ൨.൧.൧൫; പാ॰ ൧.൧.൩൪].

തേഹി ഛഹി യോനം ഏട ഹോതി വാ.

പുബ്ബേ, പുബ്ബാ, പരേ, പരാ, അപരേ, അപരാ, ദക്ഖിണേ, ദക്ഖിണാ, ഉത്തരേ, ഉത്തരാ, അധരേ, അധരാ. തത്ഥ 'പുബ്ബേ പുബ്ബാ'തി പുരത്ഥിമദിസാഭാഗാ, തത്രട്ഠകാ വാ അത്ഥാ, പുരാതനാ വാ സത്താ സങ്ഖാരാ ച. "പുബ്ബബുദ്ധാ, പുബ്ബദേവാ, പുബ്ബാചരിയാ"തിആദീസു "പുബ്ബേ ബുദ്ധാ പുബ്ബബുദ്ധാ, പുബ്ബാ ബുദ്ധാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാ"തിആദിനാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സേസേസു.

പുബ്ബേസം, പുബ്ബേസാനം, പരേസം, പരേസാനം, അപരേസം, അപരേസാനം, ദക്ഖിണേസം, ദക്ഖിണേസാനം, ഉത്തരേസം, ഉത്തരേസാനം, അധരേസം, അധരേസാനം. സേസം ഞേയ്യം.

പുബ്ബാദീഹീതി കിം? സബ്ബേ.

ഛഹീതി കിം? യേ, തേ.

൨൧൨. നാഞ്ഞഞ്ച നാമപ്പധാനാ [ചം॰ ൨.൧.൧൦; പാ॰ ൧.൧.൨൭-൨൯].

സുദ്ധനാമഭൂതാ ച സമാസേ അപ്പധാനഭൂതാ ച സബ്ബാദിതോ പുബ്ബേ വുത്തം സബ്ബാദികാരിയം അഞ്ഞഞ്ച ഉപരി വുച്ചമാനം സബ്ബാദികാരിയം ന ഹോതി. തത്ഥ സുദ്ധനാമഭൂതം സബ്ബാദിനാമ ന ജാനാതീതി അത്ഥേന ബാലവാചകോ അഞ്ഞസദ്ദോ, ആജാനാതീതി അത്ഥേന മജ്ഝേമഗ്ഗഫലഞാണവാചകോ അഞ്ഞസദ്ദോ, അരഹത്തഫലഞാണവാചകോ അഞ്ഞസദ്ദോ, 'പുബ്ബോ ലോഹിത'ന്തിആദീസു പുബ്ബസദ്ദോ, അതിരേകപരമാദിവാചകോ പരസദ്ദോ, ദിസാകാലാദിതോ അഞ്ഞേസു അത്ഥേസു പവത്താ ദക്ഖിണു'ത്തരസദ്ദാ ച സങ്ഖ്യത്ഥവാചിതോ അഞ്ഞോ ഏകസദ്ദോ ചാതി സബ്ബമേതം സുദ്ധനാമം നാമ, തതോ സബ്ബാദികാരിയം നത്ഥി.

അപ്പധാനേ ദിട്ഠപുബ്ബ, ഗതപുബ്ബ, പിയപുബ്ബ ഇച്ചാദി. തത്ഥ പുബ്ബേ ദിട്ഠോ ദിട്ഠപുബ്ബോ ബുദ്ധോ പുരിസേന. പുബ്ബേ ദിട്ഠോ യേനാതി വാ ദിട്ഠപുബ്ബോ പുരിസോ ബുദ്ധം. ഏവം ഗതപുബ്ബോ മഗ്ഗോ പുരിസേന, ഗതപുബ്ബോ വാ പുരിസോ മഗ്ഗം. പിയാ വുച്ചതി ഭരിയാ, പിയാ പുബ്ബാ പുരാണാ ഏതസ്സാതി പിയപുബ്ബോ, പിയോ വുച്ചതി പതി, പിയോ പുബ്ബോ യസ്സാതി പിയപുബ്ബാ. ഏതേഹി ച സബ്ബാദികാരിയം നത്ഥി.

൨൭൬. തതിയത്ഥയോഗേ [നീ॰ ൩൫൦; ചം॰ ൨.൭.൭൭; പാ॰ ൭.൭.൩൦].

തതിയത്ഥേന പദേന യോഗേ സബ്ബാദികാരിയം നത്ഥി.

മാസേന പുബ്ബാനം മാസപുബ്ബാനം.

൨൭൮. ചത്ഥസമാസേ [ക॰ ൭൬൬; രൂ॰ ൨൦൩; നീ॰ ൩൮൩; ചം॰ ൨.൭.൭൭; പാ॰ ൭.൭.൩൭].

ചത്ഥസമാസോ വുച്ചതി ദ്വന്ദസമാസോ, തസ്മിം സബ്ബാദികാരിയം നത്ഥി.

ദക്ഖിണാ ച ഉത്തരാ ച പുബ്ബാ ച ദക്ഖിണുത്തരപുബ്ബാ, ദക്ഖിണുത്തരപുബ്ബാനം.

ചത്ഥേതി കിം? ദക്ഖിണസ്സാ ച പുബ്ബസ്സാ ച യാ അന്തരദിസാതി ദക്ഖിണപുബ്ബാ, ദക്ഖിണാ ച സാ പുബ്ബാ ചാതി ദക്ഖിണപുബ്ബാ, ദക്ഖിണപുബ്ബസ്സാ, ദക്ഖിണപുബ്ബസ്സം.

൨൭൯. വേട [ക॰ ൭൬൯; രൂ॰ ൨൦൪; നീ॰ ൩൮൪; ചം॰ ൨.൭.൭൩; പാ॰ ൭.൭.൩൨].

ചത്ഥസമാസേ യോനം ഏട ഹോതി വാ.

കതരകതമേ, കതരകതമാ, ഇതരിതരേ, ഇതരിതരാ, അഞ്ഞമഞ്ഞേ, അഞ്ഞമഞ്ഞാ, പുബ്ബപരേ, പുബ്ബപരാ, പുബ്ബാപരേ, പുബ്ബാപരാ ഇച്ചാദി.

ഇമേസു പുബ്ബാദീസു സ്മാ, സ്മിംനം ആ, ഏത്തം ഹോതി, പുബ്ബാ, പുബ്ബേ, പരാ, പരേ, അപരാ, അപരേ, ദക്ഖിണാ, ദക്ഖിണേ, ഉത്തരാ, ഉത്തരേ, അധരാ, അധരേ.

ഇതി പുബ്ബാദിചരക്കരാസി.

യാ ഇത്ഥീ, യാ, യായോ, യം, യാ, യായോ, യായ, യസ്സാ, യാഹി, യാഭി, യായ, യസ്സാ, യാസം, യാസാനം, യായ , യസ്സാ, യാഹി, യാഭി, യായ, യസ്സാ, യാസം, യാസാനം, യായ, യസ്സാ, യായം, യസ്സം, യാസു.

യോ പുരിസോ, യേ, യം, യേ, യേന, യേഹി, യേഭി, യസ്സ, യേസം, യേസാനം, യസ്മാ, യമ്ഹാ, യേഹി, യേഭി, യസ്സ, യേസം, യേസാനം, യസ്മിം, യമ്ഹി, യേസു.

യം ചിത്തം, യാനി ചിത്താനി, യം, യാനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

൨൧൭. ത്യതേതാനം തസ്സ സോ [ക॰ ൧൭൪; രൂ॰ ൨൧൧; നീ॰ ൩൭൦].

അനപുംസകാനംത്യ, ത, ഏതസദ്ദാനം തബ്യഞ്ജനസ്സ സോ ഹോതി സിമ്ഹി. സിലോപോ.

സാ ഇത്ഥീ, താ, തായോ, ഇത്ഥിയോ, തം, താ, തായോ, തായ.

൨൧൮. സ്സാ വാ തേതിമാമൂഹി [ക॰ ൧൭൯, ൭൨; രൂ॰ ൨൦൪, ൨൦൭; നീ॰ ൩൭൯-൭, ൨൦൯].

ഘ, പസഞ്ഞേഹി താ, ഏതാ, ഇമാ, അമുസദ്ദേഹി നാദീനം പഞ്ചന്നം ഏകവചനാനം സ്സാ ഹോതി വാ. രസ്സോ.

തസ്സാ കതം, താഹി, താഭി, തായ, തസ്സാ.

൨൧൯. താസ്സി വാ [ക॰ ൭൪; രൂ॰ ൨൧൭; നീ॰ ൨൧൧].

സ്സം, സ്സാ, സ്സായേസു ഘസഞ്ഞസ്സ താസദ്ദസ്സ ഇ ഹോതി വാ.

തിസ്സാ.

൨൨൦. തേതിമാതോ സസ്സ സ്സായ [ക॰ ൭൮; രൂ॰ ൨൧൮; നീ॰ ൨൧൨].

താ, ഏതാ, ഇമാഹി സസ്സ സ്സായാദേസോ ഹോതി വാ.

തസ്സായ, തിസ്സായ, താസം, താസാനം, തായ, തസ്സാ, തസ്സായ, തിസ്സായ, താസം, താസാനം, തായ, തായം, തസ്സാ, തസ്സം, തിസ്സാ, തിസ്സം, താസു.

സോ പുരിസോ, തേ പുരിസാ, തം, തേ, തേന, തേഹി, തേഭി, തസ്സ, തേസം, തേസാനം, തസ്മിം, തമ്ഹി, തേസു.

തം ചിത്തം, താനി ചിത്താനി, തം, താനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

൨൨൧. തസ്സ നോ സബ്ബാസു [ക॰ ൧൭൮; രൂ॰ ൨൧൨; നീ॰ ൩൭൧].

യാദീസു സബ്ബാസു വിഭത്തീസു തസ്സ നോ ഹോതി.

നേ പുരിസാ, നം, നേ, നേഹി, നേഭി, നേസം, നേസാനം, നേഹി, നേഭി, നേസം, നേസാനം, നമ്ഹി, നേസു.

ഏത്ഥ ച ‘സബ്ബാസൂ’തി വുത്തേപി യാ യാ വിഭത്തി ലബ്ഭതി, തം തം ഞത്വാ യോജേതബ്ബാ.

നം ചിത്തം, നേഹി, നേഭി. പുല്ലിങ്ഗസമം.

൧൨൭. ട സസ്മാസ്മിംസ്സായസ്സംസ്സാസംമ്ഹാമ്ഹിസ്വിമസ്സ ച [ക॰ ൭൭൩; രൂ॰ ൨൭൩; നീ॰ ൩൩൨].

സാദീസു തസ്സ ച ഇമസ്സ ച ട ഹോതി വാ.

അസ്സാ ഇത്ഥിയാ കതം, അസ്സാ, അസ്സായ ദേതി. സംമ്ഹി ദീഘോ [നീ॰ ൩൩൪] - ആസം ഇത്ഥീനം, നാസം കുജ്ഝന്തി പണ്ഡിതാ [ജാ॰ ൭.൭.൩൭], അസ്സാ അപേതി, അസ്സാ, അസ്സായ ധനം, ആസം ധനം, ‘‘അഭിക്കമോ സാനം പഞ്ഞായതി, നോ പടിക്കമോ’’തി [സം॰ നി॰ ၆.൭൪൩] ഏത്ഥ ‘സാന’ന്തി വേദനാനം, മഹാവുത്തിനാ തസ്സ സത്തം. അസ്സാ, അസ്സം ഠിതം.

അസ്സ പുരിസസ്സ, ആസം പുരിസാനം. നേവാസം കേസാ ദിസ്സന്തി, ഹത്ഥപാദാ ച ജാലിനോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൨൨൭]. അസ്മാ, അമ്ഹാ, അസ്സ, ആസം, അസ്മിം, അമ്ഹി.

അസ്സ ചിത്തസ്സ. പുല്ലിങ്ഗസമം.

ഏസാ ഇത്ഥീ, ഏതാ, ഏതായോ, ഏതം, ഏതാ, ഏതായോ, ഏതായ, ഏതസ്സാ, ഏതിസ്സാ കതം.

ഏസോ പുരിസോ, ഏതേ, ഏതം, ഏതേ, ഏതേന.

ഏതം ചിത്തം, ഏതാനി, ഏതം, ഏതാനി, ഏതേന. സബ്ബം തസദ്ദസമം ഠപേത്വാ നത്തം, ടത്തഞ്ച.

൧൨൨. സിമ്ഹാനപുംസകസ്സായം [ക॰ ൭൭൨; രൂ॰ ൨൭൫; നീ॰ ൩൦൩-൭; ‘സിമ്ഹ...’ (ബഹൂസു)].

സിമ്ഹി നപുംസകതോ അഞ്ഞസ്സ ഇമസ്സ അയം ഹോതി. സിലോപോ.

അയം ഇത്ഥീ, ഇമാ, ഇമായോ, ഇമം, ഇമാ, ഇമായോ, ഇമായ, ഇമസ്സാ, ഇമിസ്സാ, ഇമാഹി, ഇമാഭി, ഇമായ, ഇമസ്സാ, ഇമസ്സായ, ഇമിസ്സാ, ഇമിസ്സായ, ഇമിസ്സം, അസ്സാ, അസ്സായ, ഇമാസം, ഇമാസാനം, ആസം. പഞ്ചമീരൂപം തതിയാസമം, ഛട്ഠീരൂപം ചതുത്ഥീസമം. ഇമായ, ഇമായം, ഇമസ്സാ, ഇമസ്സായ, ഇമസ്സം, ഇമിസ്സാ, ഇമിസ്സായ, ഇമിസ്സം, അസ്സാ, അസ്സം, ഇമാസു.

അയം പുരിസോ, ഇമേ, ഇമം, ഇമേ.

൨൨൩. നാമ്ഹിനിമി [ക॰ ൧൭൧; രൂ॰ ൨൧൯; നീ॰ ൩൫൭; 'നാമ്ഹനിമ്ഹി' (ബഹൂസു)].

നാമ്ഹി അനിത്ഥിലിങ്ഗേ ഇമസ്സ അന, ഇമിആദേസാ ഹോന്തി.

ഇമിനാ, അനേന, ഇമേഹി, ഇമേഭി.

൨൨൪. ഇമസ്സാനിത്ഥിയം ടേ [ക॰ ൧൭൦; രൂ॰ ൨൨൦; നീ॰ ൩൫൬].

അനിത്ഥിലിങ്ഗേ ഇമസ്സ ടേ ഹോതി വാ സു, നം, ഹിസു.

ഏഹി, ഏഭി, ഇമസ്സ, അസ്സ, ഇമേസം, ഇമേസാനം, ഏസം, ഏസാനം, ഇമസ്മാ, ഇമമ്ഹാ, അസ്മാ, അമ്ഹാ, ഇമേഹി, ഇമേഭി, ഏഹി, ഏഭി, ഇമസ്സ, അസ്സ, ഇമേസം, ഇമേസാനം, ഏസം, ഏസാനം, ഇമസ്മിം, ഇമമ്ഹി, അസ്മിം, അമ്ഹി, ഇമേസു, ഏസു.

"അനമ്ഹി ഭദ്ദേ സുസോണേ, കിന്നു ജഗ്ഘസി സോഭനേ"തി [ജാ॰ ൧.൫.൧൩൦ (അനമ്ഹി കാലേ സുസോണി)] പാളി- 'അനമ്ഹീ'തി ഇമസ്മിം ഠാനേ, മഹാവുത്തിനാ സ്മിംമ്ഹി അനാദേസോ.

ഇമം ചിത്തം.

൨൨൫. ഇമസ്സിദം വാ [ക॰ ൧൨൯; രൂ॰ ൨൨൨; നീ॰ ൩൦൫].

നപുംസകേ അം, സിസു ഇമസ്സ തേഹി അം, സീഹി സഹ ഇദം ഹോതി വാ.

ഇദം ചിത്തം, ഇമാനി ചിത്താനി, ഇമം, ഇദം, ഇമാനി, ഇമിനാ, അനേന. സബ്ബം പുല്ലിങ്ഗസമം.

ഇധ മിസ്സകരൂപം വുച്ചതി -

യാ, സാ ഇത്ഥീ, യാ, താ ഇത്ഥിയോ, യം, തം ഇത്ഥിം, യാ, ഏസാ ഇത്ഥീ, യാ, ഏതാ ഇത്ഥിയോ, യം, ഏതം ഇത്ഥിം, യാ, അയം ഇത്ഥീ, യാ, ഇമാ ഇത്ഥിയോ, യം, ഇമം ഇത്ഥിം, യോ, സോ പുരിസോ, യേ, തേ പുരിസാഇച്ചാദയോ.

"സ ഖോ സോ കുമാരോ വുദ്ധിമന്വായാ"തി ഏത്ഥ സോ സോ കുമാരോതി, 'ഏസേ സേ ഏകേ ഏകത്ഥേ'തി ഏത്ഥ ഏസോ സോ ഏകോ ഏകത്ഥോതി വത്തബ്ബം. തത്ഥ പുബ്ബം പുബ്ബം അത്ഥപദം, പരം പരം ബ്യഞ്ജനമത്തം. "അയം സോ സാരഥി ഏതീ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൧] ഏത്ഥ പന ദ്വേപി വിസും വിസും അത്ഥപദാനി ഏവാതി. യം, തം, ഇദന്തി ഇമേ സദ്ദാ നിപാതരൂപാപി ഹുത്വാ പാളിവാക്യേസു സഞ്ചരന്തി സബ്ബലിങ്ഗവിഭത്തീസു അഭിന്നരൂപാതി.

൨൨൬. ഇമേതാനമേനാന്വാദേസേ ദുതിയായം [നീ॰ ൩൭൫-൬ പിട്ഠേ; പാ॰ ൨.൪.൩൪].

അനാദേസോ വുച്ചതി അനുകഥനം, പുനകഥനം, അനാദേസഠാനേ ഇമ, ഏതാനം ഏനാദേസോ ഹോതി ദുതിയാവിഭത്തീസു.

ഇമം ഭിക്ഖും വിനയം അജ്ഝാപേഹി, അഥോ ഏനം ഭിക്ഖും ധമ്മം അജ്ഝാപേഹി, ഇമേ ഭിക്ഖൂ വിനയം അജ്ഝാപേഹി, അഥോ ഏനേ ഭിക്ഖൂ ധമ്മം അജ്ഝാപേഹി, ഏതം ഭിക്ഖും വിനയം അജ്ഝാപേഹിഇച്ചാദിനാ വത്തബ്ബം. തമേനം ഭിക്ഖവേ നിരയപാലാ [അം॰ നി॰ ൩.൩൬], യഥാധികരണമേനം ഭിക്ഖും ഇച്ചാദീസുപി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩] അനുകഥനമേവ.

൨൨൭. മസ്സാമുസ്സ [ക॰ ൧൭൩; രൂ॰ ൨൨൩; നീ॰ ൩൫൯].

സിമ്ഹി അനപുംസകസ്സ അമുസ്സ മസ്സ സോ ഹോതി.

അസു ഇത്ഥീ, അമു വാ, അമൂ, അമുയോ, അമും, അമൂ, അമുയോ, അമുയാ, അമുസ്സാ, അമൂഹി, അമൂഭി, അമുയാ, അമുസ്സാ, അമൂസം, അമൂസാനം, അമുയാ, അമുസ്സാ, അമൂഹി, അമൂഭി, അമുയാ, അമുസ്സാ, അമൂസം, അമൂസാനം, അമുയാ, അമുയം, അമുസ്സാ, അമുസ്സം, അമൂസു.

അസു പുരിസോ, അമു വാ.

൨൨൮. ലോപോമുസ്മാ [ക॰ ൧൧൮; രൂ॰ ൧൮൬; നീ॰ ൨൪൩].

അമുതോ യോനം ലോപോ ഹോതി. വോ, നോപവാദോയം [ക॰ ൧൧൪; രൂ॰ ൧൭൭; നീ॰ ൨൪൭].

അമൂ , അമും, അമൂ, അമുനാ, അമൂഹി, അമൂഭി.

൨൨൯. ന നോ സസ്സ.

അമുതോ സസ്സ നോ ന ഹോതി.

അമുസ്സ.

മഹാവുത്തിനാ സമ്ഹി മുസ്സ ദുത്തം, അദുസ്സ. പാളിയം ''ദുസ്സ മേ ഖേത്തപാലസ്സ, രത്തിം ഭത്തം അപാഭത''ന്തി [ജാ॰ ൧.൪.൬൨] ഏത്ഥ ഗാഥാവസേന അ-കാരലോപോ. അമൂസം, അമൂസാനം, അമുസ്മാ, അമുമ്ഹാ, അമൂഹി, അമൂഭി, അമുസ്സ, അദുസ്സ, അമൂസം, അമൂസാനം, അമുസ്മിം, അമുമ്ഹി, അമൂസു.

൨൩൦. അമുസ്സാദും [ക॰ ൧൩൦; രൂ॰ ൨൨൫; നീ॰ ൩൦൮].

നപുംസകേ അം, സിസു അമുസ്സ തേഹി സഹ അദും ഹോതി വാ.

അമും ചിത്തം, അദും ചിത്തം, അമൂനി, അമും, അദും, അമൂനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം. 'സകത്ഥേ'തി സുത്തേന കപച്ചയേ കതേ സബ്ബാദിരൂപം നത്ഥി.

അമുകാ കഞ്ഞാ, അമുകാ, അമുകായോ. അമുകോ പുരിസോ, അമുകാ പുരിസാ. അമുകം ചിത്തം, അമുകാനി ചിത്താനി ഇച്ചാദി.

൨൩൭. കേ വാ.

കേ പരേ അമുസ്സ മസ്സ സോ ഹോതി വാ.

അസുകാ ഇത്ഥീ, അസുകാ, അസുകായോ. അസുകോ പുരിസോ, അസുകാ പുരിസാ. അസുകം കുലം, അസുകാനി കുലാനി. സബ്ബം കഞ്ഞാ, പുരിസ, ചിത്തസമം.

'ഇത്ഥിയമത്വാ'തി ഏത്ഥ 'ഇത്ഥിയം ആ'തി വിഭത്തസുത്തേന കിംസദ്ദതോ ഇത്ഥിയം ആപച്ചയോ.

൨൩൮. കിംസ്സ കോ [ക॰ ൨൨൭-൩; രൂ॰ ൨൬൦, ൨൨൩; നീ॰ ൪൭൩-൭-൫? 'കിസ്സ കോ സബ്ബാസു' (ബഹൂസു)].

സബ്ബേസു വിഭത്തിപച്ചയേസു കിംസ്സ കോ ഹോതി.

കാ ഇത്ഥീ, കാ, കായോ, കം, കാ, കായോ, കായ, കസ്സാ ഇച്ചാദി സബ്ബസമം. കോ പുരിസോ, കേ പുരിസാ, കം, കേ, കേന, കേഹി, കേഭി, കസ്സ.

൨൩൩. കി സസ്മിംസു വാനിത്ഥിയം.

അനിത്ഥിലിങ്ഗേ സ, സ്മിംസു കിംസദ്ദസ്സ കി ഹോതി വാ.

കിസ്സ, കേസം, കേസാനം, കസ്മാ, കമ്ഹാ, കേഹി, കേഭി, കസ്സ, കിസ്സ, കേസം, കേസാനം, കസ്മിം, കമ്ഹി, കിസ്മിം, കിമ്ഹി, കേസു.

൨൩൪. കിമംസിസു നപുംസകേ ['കിമംസിസു സഹ നപുംസകേ' (ബഹൂസു)].

നപുംസകേ അം, സിസു കിംസദ്ദസ്സ തേഹി അംസീഹി സഹ കിം ഹോതി.

കിം ചിത്തം, കാനി, കിം, കം വാ, കാനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം. ഇദം പുച്ഛനത്ഥസ്സ സുദ്ധകിംസദ്ദസ്സ രൂപം.

'ചി'ഇതിനിപാതേന യുത്തേ പന ഏകച്ചത്ഥം വാ അപ്പത്ഥം വാ വദതി. കാചി ഇത്ഥീ, കാചി ഇത്ഥിയോ, കിഞ്ചി ഇത്ഥിം, കാചി, കായചി, കാഹിചി, കായചി, കസ്സാചി, കാസഞ്ചി, കുതോചി, കാഹിചി. സത്തമിയം - കായചി, കത്ഥചി, കാസുചി.

കോചി പുരിസോ, കേചി, കിഞ്ചി, കേചി, കേനചി, കേഹിചി, കസ്സചി, കേസഞ്ചി, കിസ്മിഞ്ചി, കിമ്ഹിചി, കത്ഥചി, കേസുചി.

കിഞ്ചി കുലം, കാനിചി കുലാനി, കിഞ്ചി, കാനിചി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

പുന യസദ്ദേന യുത്തേ സകലത്ഥം വദതി. യാ കാചി ഇത്ഥീ, യാകാചി ഇത്ഥിയോ.

യോ കോചി പുരിസോ, യേ കേചി, യം കിഞ്ചി, യേ കേചി യേന കേനചി, യേഹി കേഹിചി, യസ്സ കസ്സചി, യേസം കേസഞ്ചി യതോ കുതോചി, യേഹി കേഹിചി, യസ്സ കസ്സചി, യേസംകേസഞ്ചി, യസ്മിം കിസ്മിഞ്ചി, യമ്ഹി കിമ്ഹിചി, യത്ഥ കത്ഥചി, യേസു കേസുചി.

യം കിഞ്ചിചിത്തം, യാനി കാനിചി, യം കിഞ്ചി, യാനി കാനിചി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

സങ്ഖ്യാരാസി

ഏകസദ്ദോ സങ്ഖ്യത്ഥേ പവത്തോ ഏകവചനന്തോവ, അഞ്ഞത്ഥേ പവത്തോ ഏകബഹുവചനന്തോ.

തത്ഥ സങ്ഖ്യത്ഥേ - ഏകാ ഇത്ഥീ, ഏകം, ഏകായ, ഏകിസ്സാ ഇച്ചാദി. പുന്നപുംസകേസു ഏകവചനേസു പുരിസ, ചിത്തരൂപമേവ.

അഞ്ഞത്ഥേ - ഏകാ ഇത്ഥീ, ഏകാ ഇത്ഥിയോ, ഏകം, ഏകാ, ഏകായ, ഏകിസ്സാ, ഏകാഹി, ഏകാഭി ഇച്ചാദി.

ഏകോ പുരിസോ, ഏകേ, ഏകം, ഏകേ, ഏകേന, ഏകേഹി, ഏകേഭി, ഏകസ്സ, ഏകേസം, ഏകേസാനം. പുല്ലിങ്ഗ സബ്ബസമം.

ഏകം കുലം, ഏകാനി കുലാനി, ഏകം കുലം, ഏകാനി കുലാനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

കപച്ചയേ പരേ സബ്ബാദിരൂപം നത്ഥി.

"ഏകികാ സയനേ സേതു, യാ തേ അമ്ബേ അവാഹരി [ജാ॰ ൧.൮.൧൭൫]. ഏകാകിനീ ഗഹട്ഠാഹം, മാതുയാ പരിചോദിതാ"തി [അപ॰ ഥേരീ ൨.൩.൧൯൪] പാളി, ഏകകോ പുരിസോ, ഏകകം, ഏകകേന. ഏകകം കുലം ഇച്ചാദി ഏകവചനന്തമേവ, ഏകകാനം ബഹുത്തേ വത്തബ്ബേ ദ്വേ ഏകകാ, ദ്വേ ഏകകേ , ദ്വീഹി ഏകകേഹീതി ലബ്ഭതി. "പഞ്ചാലോ ച വിദേഹോ ച, ഉഭോ ഏകാ ഭവന്തു തേ"തി പാളി. ഇമിനാ നയേന ബഹുവചനമ്പി ലബ്ഭതി. 'ഏകാ'തി മിസ്സകാ.

പടിസേധയുത്തേ പന അനേകാ ഇത്ഥിയോ, അനേകാസം ഇത്ഥീനം. അനേകേ പുരിസാ, അനേകേസം പുരിസാനം. അനേകാനി കുലാനി, അനേകേസം കുലാനം. പാളിയം പന "നേകാനി ധഞ്ഞഗണാനി, നേകാനി ഖേത്തഗണാനി, നേകാനം ധഞ്ഞഗണാനം, നേകാനം ഖേത്തഗണാന"ന്തിപി അത്ഥി.

ഏകച്ച, ഏകച്ചിയ, കതി, ബഹുസദ്ദാപി ഇധ വത്തബ്ബാ. ഏകച്ചാ ഇത്ഥീ, ഏകച്ചാ, ഏകച്ചായോതി സബ്ബം കഞ്ഞാസമം.

ഏകച്ചോ പുരിസോ.

൨൩൭. ഏകച്ചാദീഹ്യതോ ['ഏകച്ചാദീഹതോ' (ബഹൂസു)].

അകാരന്തേഹി ഏകച്ചാദീഹി യോനം ടേ ഹോതി.

ഏകച്ചേ പുരിസാ, ഏകച്ചേ പുരിസേ. സേസം പുരിസസമം. ആദിസദ്ദേന അപ്പേകച്ച, ഏകതിയ, ഉഭാദയോ സങ്ഗയ്ഹന്തി. അപ്പേകച്ചേ പുരിസാ, ഏകതിയേ പുരിസാ, ഉഭേ പുരിസാ.

ഏകച്ചം ചിത്തം.

൨൩൬. ന നിസ്സ ടാ.

ഏകച്ചാദീഹി നിസ്സ ടാ ന ഹോതി.

ഏകച്ചാനി ചിത്താനി. സേസം ചിത്തസമം.

ഏകച്ചിയ, ഏകച്ചേയ്യ, ഏകതിയസദ്ദാ കഞ്ഞാ, പുരിസ, ചിത്തനയാ. "ഇത്ഥീപി ഹി ഏകച്ചിയാ, സേയ്യാ പോസ ജനാധിപ [സം॰ നി॰ ൧.൧൨൮]. സച്ചം കിരേവമാഹംസു, നരാ ഏകച്ചിയാ ഇധ. കട്ഠം നിപ്ലവിതം സേയ്യോ, ന ത്വേവേകച്ചിയോ നരോ"തി [ജാ॰ ൧.൧.൭൩] ച "പരിവാരിതാ മുഞ്ചരേ ഏകച്ചേയ്യാ"തി ച "ന വിസ്സസേ ഏകതിയേസൂ"തി ച പാളീ - തത്ഥ 'നിപ്ലവിത'ന്തി ഉദകതോ ഉബ്ഭതം.

കതിസദ്ദോ ബഹുവചനന്തോവ.

൨൩൭. ടികതിമ്ഹാ [രൂ॰ ൧൨൦ പിട്ഠേ].

കതിമ്ഹാ യോനം ടി ഹോതി.

കതി ഇത്ഥിയോ, കതി പുരിസാ, കതി പുരിസേ, കതി ചിത്താനി. കതിഹി ഇത്ഥീഹി, കതിഹി പുരിസേഹി, കതിഹി ചിത്തേഹി.

൨൩൮. ബഹുകതീനം ['ബഹു കതിന്നം' (ബഹൂസു)].

നംമ്ഹി ബഹു, കതീനം അന്തേ നുക ഹോതി.

കതിന്നം ഇത്ഥീനം, കതിന്നം പുരിസാനം, കതിന്നം ചിത്താനം, അയം നാഗമോ ബഹുലം ന ഹോതി, 'കതിനം തിഥീനം പൂരണീ കതിമീ'തി ച ദിസ്സതി. "ബഹൂനം വസ്സസതാനം, ബഹൂനം വസ്സസഹസ്സാന"ന്തി ച "ബഹൂനം കുസലധമ്മാനം, ബഹൂനം അകുസലധമ്മാന"ന്തി ച "ബഹൂനം വത അത്ഥായ, ഉപ്പജ്ജിംസു തഥാഗതാ"തി [വി॰ വ॰ ൮൦൭] ച പാളീ.

കതിസു ഇത്ഥീസു, കതിസു പുരിസേസു, കതിസു ചിത്തേസു.

ബഹുസദ്ദേ ദ്വീസു നംവചനേസു ബഹുന്നം, ബഹുന്നന്തി വത്തബ്ബം. സേസം ധേനു, ഭിക്ഖു, ആയുസദിസം.

കപച്ചയേ കഞ്ഞാ, പുരിസ, ചിത്തസദിസം, ബഹൂ ഇത്ഥിയോ, ബഹുകാ ഇത്ഥിയോ. ബഹൂ പുരിസാ, ബഹവോ പുരിസാ, ബഹുകാ പുരിസാ. ബഹൂനി ചിത്താനി, ബഹുകാനി ചിത്താനി ഇച്ചാദിനാ വത്തബ്ബം. ബഹൂനം

സമുദായാപേക്ഖനേ സതി ഏകവചനമ്പി ലബ്ഭതി, “ബഹുജനസ്സ അത്ഥായ ബഹുജനസ്സ ഹിതായ, ബഹുനോ ജനസ്സ അത്ഥായ ഹിതായാ”തി [അം° നി° ൧.൧൪൧] പാളി.

ഉഭസദ്ദോ ബഹുവചനന്തോവ, ‘ഉഭഗോഹി ടോ’തി യോനം ടോ, ഉഭോ ഇത്ഥിയോ, പുരിസാ, കുലാനി ഗച്ഛന്തി, ഉഭോ ഇത്ഥിയോ, പുരിസാ, കുലാനി പസ്സതി.

൨൩൯. സുഹിസുഭസ്സോ [നീ° ൩൧൩ (രൂ° ൧൦൯ പിട്ഠേ)].

സു, ഹിസു ഉഭസ്സ അന്തോ ഓ ഹോതി.

ഉഭോഹി, ഉഭോസു.

൨൪൦. ഉഭിന്നം [ക° ൮൬; നീരൂ° ൨൨൭; നീ° ൩൪൧].

ഉഭമ്ഹാ നംവചനസ്സ ഇന്നം ഹോതി.

ഉഭിന്നം. സബ്ബത്ഥ ഇത്ഥി, പുരിസ, കുലേഹി യോജേതബ്ബം.

൨൪൧. യോമ്ഹി ദ്വിന്നം ദുവേദ്വേ [ക° ൧൩൨; രൂ° ൨൨൮; നി° ൩൧൦].

യോസു സവിഭത്തിസ്സ ദ്വിസ്സ ദുവേ, ദ്വേ ഹോന്തി. ‘ദ്വിന്ന’ന്തി വചനം ദ്വിസ്സ ബഹുവചനന്തനിയമത്ഥം.

ദ്വേ ഇത്ഥിയോ, ദ്വേ പുരിസാ, ദ്വേ പുരിസേ, ദ്വേ ചിത്താനി, ദുവേ ഇത്ഥിയോ, ദുവേ പുരിസാ, ദുവേ പുരിസേ, ദുവേ ചിത്താനി, ദ്വീഹി, ദ്വീഭി.

൨൪൨. നംമ്ഹി നുക ദ്വാദീനം സത്തരസന്നം [ക° ൬൭; നീ° ൨൨൯; നീ° ൨൧൪].

നംമ്ഹി പരേ ദ്വാദീനം അട്ഠാരസന്താനം സത്തരസന്നം സങ്ഖ്യാനം അന്തേ നുക ഹോതി. ഉ-കാരോ ഉച്ചാരണത്ഥോ. കാനുബന്ധം ദിസ്വാ അന്തേതി ഞായതി.

ദ്വിന്നം.

൨൪൩. ദുവിന്നം നംമ്ഹി [ക° ൧൩൨; രൂ° ൨൨൮; നീ° ൨൪൪].

നംമ്ഹി സവിഭത്തിസ്സ ദ്വിസ്സ ദുവിന്നം ഹോതി വാ.

ദുവിന്നം, ദ്വീഹി, ദ്വീഭി, ദ്വിന്നം, ദുവിന്നം, ദ്വീസു. മഹാവുത്തിനാ സുമ്ഹി ദുവേ ഹോതി, നാഗസ്സ ദുവേസു ദന്തേസു നിമ്മിതാ [വി° വ° ൭൦൬], ചക്കാനി പാദേസു ദുവേസു വിന്ദതി [ദീ° നി° ൩.൨൦൫]. ഏവഞ്ച സതി ദുവേഹി, ദുവേഭീതിപി സിദ്ധമേവ ഹോതി, അയം ദ്വിസദ്ദോ ഉഭസദ്ദോ വിയ അലിങ്ഗോ.

൨൪൪. തിസ്സോ ചതസ്സോ യോമ്ഹി സവിഭത്തീനം [ക॰ ൧൩൩; രൂ॰ ൨൩൦; നീ॰ ൩൧൧].

ഇത്ഥിയം യോസു സവിഭത്തീനന്തി, ചതുന്നം തിസ്സോ, ചതസ്സോ ഹോന്തി.

തിസ്സോ ഇത്ഥിയോ, ചതസ്സോ ഇത്ഥിയോ.

മഹാവുത്തിനാ ഹിസു ച തിസ്സ, ചതസ്സാ ഹോന്തി, ''തിസ്സേഹി ചതസ്സേഹി പരിസാഹി, ചതസ്സേഹി സഹിതോ ലോകനായകോ''തി പാളി. തീഹി, തീഭി ഇത്ഥീഹി, ചതൂഹി, ചതൂഭി, ചതുബ്ഭി ഇത്ഥീഹി.

൨൪൫. നംമ്ഹി തിചതുന്നമിത്ഥിയം തിസ്സചതസ്സാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦൫].

ഇത്ഥിയം നംമ്ഹിതി, ചതുന്നം തിസ്സ, ചതസ്സാ ഹോന്തി.

തിസ്സന്നം ഇത്ഥീനം, ചതസ്സന്നം ഇത്ഥീനം, തിണ്ണം ഇത്ഥീനം, ചതുന്നം ഇത്ഥീനം, സമണോ ഗോതമോ ചതുന്നം പരിസാനം സക്കതോ ഹോതി, ചതുന്നം പരിസാനം പിയോ ഹോതി മനാപോതി [ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൪], തിസ്സേഹി, ചതസ്സേഹി, തീഹി, തീഭി, ചതൂഹി, ചതൂഭി, ചതുബ്ഭി, തിസ്സന്നം, ചതസ്സന്നം, തിണ്ണം, ചതുന്നം, തീസു, ചതൂസു.

പാളിയം ''ചതസ്സേഹീ''തി ദിട്ഠത്താ തിസ്സേസു, ചതസ്സേസൂതിപി ദിട്ഠമേവ ഹോതി.

൨൪൬. പുമേ തയോ ചത്താരോ [ക॰ ൧൩൩; രൂ॰ ൨൩൦; നീ॰ ൩൧൧].

പുല്ലിങ്ഗേ യോസു സവിഭത്തീനന്തി, ചതുന്നം തയോ, ചത്താരോ ഹോന്തി.

തയോ പുരിസാ, തയോ പുരിസേ, ചത്താരോ പുരിസാ, ചത്താരോ പുരിസേ.

൨൪൭. ചതുരോ ചതുസ്സ [ക॰ ൭൮, ൨൦൫, ൩൧; രൂ॰ ൧൬൦; നീ॰ ൨൩൪; 'ചതുരോ വാ ചതുസ്സ' (ബഹൂസു)].

പുമേ സവിഭത്തിസ്സ ചതുസദ്ദസ്സ ചതുരോ ഹോതി.

ചതുരോ പുരിസാ, ചതുരോ പുരിസേ. കഥം ചതുരോ നിമിത്തേ നാദസ്സിം, ചതുരോ ഫലമുത്തമേതി? ''ലിങ്ഗവിപല്ലാസാ''തി വുത്തിയം വുത്തം, തീഹി, തീഭി, ചതൂഹി, ചതൂഭി, ചതുബ്ഭി.

൨൪൮. ഇണ്ണംഇണ്ണന്നം തിതോ ഝാ [ക॰ ൮൭; രൂ॰ ൨൩൧; നീ॰ ൨൪൩; 'ണ്ണംണ്ണന്നംതികോ ഝാ' (ബഹൂസു)].

ഝസഞ്ഞമ്ഹാ തിമ്ഹാ നംവചനസ്സ ഇണ്ണം, ഇണ്ണന്നം ഹോന്തി.

തിണ്ണം, തിണ്ണന്നം, ചതുന്നം, തീഹി, തീഭി, ചതൂഹി, ചതൂഭി, ചതുബ്ഭി, തിണ്ണം, തിണ്ണന്നം, ചതുന്നം, തീസു, ചതൂസു.

൨൪൯. തീണിചത്താരി നപുംസകേ [ക॰ ൧൩൩; രൂ॰ ൨൩൦; നീ॰ ൩൧൧].

നപുംസകേ യോസു സവിഭത്തീനന്തി, ചതുന്നം തീണി, ചത്താരി ഹോന്തി.

തീണി ചിത്താനി, ചത്താരി ചിത്താനി. സേസം പുല്ലിങ്ഗസമം.

വചനസിലിട്ഠത്തേ പന സതി വിസദിസലിങ്ഗവചനാനമ്പി പദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞസംയോഗോ ഹോതി, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൫], ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൫], തയോമഹാഭൂതാ, തയോ മഹാഭൂതേ [പട്ഠാ॰ ൧.൧.൭൮], സബ്ബേ മാലാ ഉപേന്തി മം [ധു॰ ൩.൬], സബ്ബേ കഞ്ഞാ ഉപേന്തി മം [ധു॰ ൩.൬], സബ്ബേ രതനാ ഉപേന്തി മം [ധു॰ ൩.൬], സബ്ബേ യാനാ ഉപേന്തി മം [ധു॰ ൩.൬], അവിജ്ജായ സതി സങ്ഖാരാ ഹോന്തി, സങ്ഖാരേസു സതി വിഞ്ഞാണം ഹോതി [സം॰ നി॰ ൨.൧൦] ഇച്ചാദി.

ഗാഥാസു വിപല്ലാസാപി ബഹുലം ദിസ്സന്തി, അഞ്ഞേ ധമ്മാനി ദേസേന്തി, ഏവം ധമ്മാനി സുത്വാന, സതഞ്ച ധമ്മാനി സുകിത്തിതാനി സുത്വാ, അത്ഥാനി ചിന്തയിത്വാന, ഉത്തമത്ഥാനി തയി ലഭിമ്ഹാ, കിം ത്വം അത്ഥാനി ജാനാസി, ഇച്ഛേയ്യാമി ഭന്തേ സത്തപുത്താനി, സിവിപുത്താനി അവ്ഹയ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൨൩൧], പുത്തദാരാനി പോസേന്തി, ബലീബദ്ദാനി സോളസ ഇച്ചാദി.

ഇധ സേസസങ്ഖ്യാനാമാനി ദീപിയന്തേ.

൨൫൦. ട പഞ്ചാദീഹി ചുദ്ദസഹി [ക॰ ൧൩൪; രൂ॰ ൨൧൧; നീ॰ ൨൪൭].

പഞ്ചാദീഹി അട്ഠാരസന്തേഹി സങ്ഖ്യാസദ്ദേഹി യോനം ട ഹോതി.

പഞ്ച ഇത്ഥിയോ, പഞ്ച പുരിസാ, പുരിസേ, പഞ്ച ചിത്താനി, ഛ ഇത്ഥിയോ.

ഓഗമേ പന ‘‘ഇത്ഥിഭാവാ ന മുച്ചിസ്സം, ഛളാനി ഗതിയോ ഇമാ’’തി പാളി.

ഛ പുരിസാ, ഛ പുരിസേ, ഛ ചിത്താനി. ഏവം സത്ത, അട്ഠ, നവ, ദസ, ഏകാദസ…പേ॰… അട്ഠാരസ.

൨൫൧. പഞ്ചാദീനം ചുദ്ദസന്നമ [ക॰ ൧൩൦; രൂ॰ ൨൧൨; നീ॰ ൨൪൭].

സു, നം, ഹിസു പഞ്ചാദീനം ചുദ്ദസന്നം അസ്സ അത്തമേവ ഹോതി, ന ഏത്തം വാ ദീഘത്തം വാ ഹോതി.

പഞ്ചഹി, പഞ്ചന്നം, പഞ്ചസു, ഛഹി, ഛന്നം, ഛസു, സത്തഹി, സത്തന്നം, സത്തസു, അട്ഠഹി, അട്ഠന്നം, അട്ഠസു, നവഹി, നവന്നം, നവസു, ദസഹി, ദസന്നം, ദസസു, ഏകാദസഹി, ഏകാദസന്നം, ഏകാദസസു…പേ॰… അട്ഠാരസഹി, അട്ഠാരസന്നം, അട്ഠാരസസു.

ഏതേ സബ്ബേ അലിങ്ഗാ ബഹുവചനന്താ ഏവ.

‘ഇത്ഥിയമത്വാ’തി വീസ, തിംസ, ചത്താലീസ, പഞ്ഞാസേഹി ആപച്ചയോ, മഹാവുത്തിനാ സിമ്ഹി രസ്സോ സിലോപോ ച, ‘നിഗ്ഗഹീത’ന്തി വികപ്പേന നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, വികപ്പേന അംലോപോ, നാദീനം ഏകവചനാനം യാദേസോ, വീസ ഇത്ഥിയോ, വീസം ഇത്ഥിയോ, വീസ പുരിസാ, വീസം പുരിസാ, വീസ പുരിസേ, വീസം പുരിസേ, വീസ ചിത്താനി, വീസം ചിത്താനി, വീസായ ഇത്ഥീഹി കമ്മം കതം, വീസായ പുരിസേഹി കമ്മം കതം, വീസായ കുലേഹി കമ്മം കതം, വീസായ ഇത്ഥീനം, പുരിസാനം, കുലാനം, സത്തമിയം വീസായ ഇത്ഥീസു, പുരിസേസു, കുലേസു.

തിപച്ചയേ വീസതി, തിംസതിസദ്ദാപി സട്ഠി, സത്തതി, അസീതി, നവുതിസദ്ദാ വിയ നിച്ചം ഇത്ഥി ലിങ്ഗേകവചനന്താ ഏവ, സി, അംലോപോ, വീസതി ഇത്ഥിയോ, വീസതി പുരിസാ, പുരിസേ, വീസതി കുലാനി, വീസതിയാ ഇത്ഥീഹി, ഇത്ഥീനം, പുരിസേഹി, പുരിസാനം, കുലേഹി, കുലാനം , വീസതിയാ, വീസതിയം ഇത്ഥി, പുരിസ, കുലേസു, ഏവം യാവനവുതിയാ വേദിതബ്ബാ. വഗ്ഗഭേദേ പന സതി ബഹുവചനമ്പി വികപ്പേന ദിസ്സതി, ദ്വേ വീസതിയോ ഇച്ചാദി.

സതം, സഹസ്സം, ദസസഹസ്സം, സതസഹസ്സം, ദസസതസഹസ്സന്തി ഇമേ നപുംസകലിങ്ഗായേവ. സങ്ഖ്യേയ്യപ്പധാനേ പന ഇത്ഥിലിങ്ഗേ വത്തബ്ബേ സഹസ്സീ, ദസസഹസ്സീ, സതസഹസ്സീതി ഇത്ഥിലിങ്ഗം ഭവതി. വഗ്ഗഭേദേ പന ദ്വേ സതാനി, തീണി സതാനി, ദ്വേ സഹസ്സാനി, തീണി സഹസ്സാനി ഇച്ചാദീനി ഭവന്തി. കോടി, പകോടി, കോടിപകോടി, അക്ഖോഭിണീസദ്ദാ ഇത്ഥിലിങ്ഗാ ഏവ. സേസം സബ്ബം യാവഅസങ്ഖ്യേയ്യാ നപുംസകമേവ.

സഹസ്സം **കാസി** നാമ, ദസസഹസ്സം **നഹുതം** നാമ, സതസഹസ്സം **ലക്ഖം** നാമ.

ദുവിധം പധാനം സങ്ഖ്യാപധാനം, സങ്ഖ്യേയ്യപധാനഞ്ച. പുരിസാനം വീസതി ഹോതി, പുരിസാനം നവുതി ഹോതി, പുരിസാനം സതം ഹോതി, സഹസ്സം ഹോതി ഇച്ചാദി **സങ്ഖ്യാപധാനം** നാമ, വീസതി പുരിസാ, നവുതി പുരിസാ, സതം പുരിസാ, സഹസ്സം പുരിസാ ഇച്ചാദി **സങ്ഖ്യേയ്യപധാനം** നാമ.

ഏത്ഥപി വീസതിസദ്ദോ ഇത്ഥിലിങ്ഗേകവചനോ ഏവ. സത, സഹസ്സസദ്ദാ നപുംസകേകവചനാ ഏവ. സങ്ഖ്യാസദ്ദാനം പന പദവിധാനഞ്ച ഗുണവിധാനഞ്ച സമാസകണ്ഡേ ആഗമിസ്സതി.

സങ്ഖ്യാരാസി നിട്ഠിതോ.

൨൭൨. സിമ്ഹാഹം [ക॰ ൧൪൯; രൂ॰ ൨൫൨; നീ॰ ൩൧൯; ‘സിമ്ഹഹം’ (ബഹൂസു)].

സിമ്ഹി സവിഭത്തിസ്സ അമ്ഹസ്സ അഹം ഹോതി.

അഹം ഗച്ഛാമി.

൨൭൩. മയമസ്മാമ്ഹസ്സ [ക॰ ൧൨൧; രൂ॰ ൨൫൫; നീ॰ ൨൯൬].

യോസു സവിഭത്തിസ്സ അമ്ഹസ്സ കമേന മയം, അസ്മാ ഹോന്തി വാ.

മയം ഗച്ഛാമ, അസ്മേ പസ്സാമി.

പക്ഖേ -

'യോനമേട' ഇതി വിധി, അമ്ഹേ ഗച്ഛാമ.

൨൪൮. തുമ്ഹസ്സ തുവംത്വംമ്ഹി ച [ക॰ ൧൪൬; രൂ॰ ൨൩൬; നീ॰ ൩൨൪; 'തുമ്ഹസ്സ തുവംത്വമമ്ഹിച' (ബഹൂസു)].

സിമ്ഹി ച അംമ്ഹി ച സവിഭത്തിസ്സ തുമ്ഹസ്സ തുവം, ത്വം ഹോന്തി.

തുവം ബുദ്ധോ തുവം സത്ഥാ, തുവം മാരാഭിഭൂ മുനി [ഥേരഗാ॰ ൡ൩൯], ത്വം നോ സത്ഥാ അനുത്തരോ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥ, തുവം പസ്സതി, ത്വം പസ്സതി.

൨൪൯. അംമ്ഹി തം മം തവം മമം [ക॰ ൧൪൩-൪; രൂ॰ ൨൩൪-൫; നീ॰ ൩൨൨].

അംമ്ഹി സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം തം, മം, തവം, മമം ഹോന്തി.

മം പസ്സതി, മമം പസ്സതി, തം പസ്സതി, തവം പസ്സതി, അമ്ഹേ പസ്സതി, തുമ്ഹേ പസ്സതി.

൨൫൦. ദുതിയായോമ്ഹി വാ [ക॰ ൧൫൨; രൂ॰ ൨൩൭; നീ॰ ൩൪൫; 'ദുതിയേ യോമ്ഹി വാ' (ബഹൂസു)].

ദുതിയായോമ്ഹി സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം ങാനുബന്ധാ അം, ആകംആദേസാ ഹോന്തി വാ.

അമ്ഹം, അമ്ഹാകം പസ്സതി, തുമ്ഹം, തുമ്ഹാകം പസ്സതി.

൨൫൧. നാസ്മാസു തയാമയാ [ക॰ ൧൪൫, ൨൦൦; രൂ॰ ൨൩൮, ൧൭൦; നീ॰ ൩൨൩, ൪൭൨].

നാ , സ്മാസു സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം തയാ, മയാ ഹോന്തി.

മയാ കതം, തയാ കതം, മയാ അപേതി, തയാ അപേതി.

൨൫൨. തയാതയീനം ത്വ വാ തസ്സ [ക॰ ൨൧൦; രൂ॰ ൨൩൯; നീ॰ ൪൩൫].

തയാ, തയീനം തസ്സ ത്വ ഹോതി വാ.

ത്വയാ കതം, ത്വയാ അപേതി, അമ്ഹേഹി കതം, തുമ്ഹേഹി കതം.

൨൫൩. തവമമതുയ്ഹംമയ്ഹം സേ [ക॰ ൧൪൧-൨; രൂ॰ ൨൪൧-൨; നീ॰ ൩൨൧].

സമ്ഹി സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം തവാദയോ ഹോന്തി.

മമ ദീയതേ, മയ്ഹം ദീയതേ, തവ ദീയതേ, തുയ്ഹം ദീയതേ.

൨൬൦. നംസേസ്വസ്മാകംമമം [നീ॰ ൪൩൨].

നം, സേസു സവിഭത്തിസ്സ അമ്ഹസ്സ കമേന അസ്മാകം, മമം ഹോന്തി.

മമം ദീയതേ, അസ്മാകം ദീയതേ.

൨൬൧. ങംങാകം നംമ്ഹി [ക॰ ൧൬൧; രൂ॰ ൨൪൪; നീ॰ ൩൪൪].

നംമ്ഹി സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം ങാനുബന്ധാ അം, ആകംആദേസാ ഹോന്തി വാ.

അമ്ഹം ദീയതേ, അമ്ഹാകം ദീയതേ, തുമ്ഹം ദീയതേ, തുമ്ഹാകം ദീയതേ. പഞ്ചമിയം മയാ, തയാ, ത്വയാ, പുബ്ബേ വുത്താവ.

൨൬൨. സ്മാമ്ഹി ത്വമ്ഹാ.

സ്മാമ്ഹി സവിഭത്തിസ്സ തുമ്ഹസ്സ ത്വമ്ഹാ ഹോതി.

ത്വമ്ഹാ അപേതി, അമ്ഹേഹി, തുമ്ഹേഹി, മമ, മമം, മയ്ഹം, തവ, തുയ്ഹം, അമ്ഹം, അമ്ഹാകം, അസ്മാകം, തുമ്ഹം, തുമ്ഹാകം.

൨൬൩. സ്മിംമ്ഹി തുമ്ഹമ്ഹാനം തയിമയി [ക॰ ൧൩൯; രൂ॰ ൨൪൭; നീ॰ ൩൧൯].

സ്മിംമ്ഹി സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം തയി, മയി ഹോന്തി.

തയി, മയി, ത്വത്തേ ത്വയി, അമ്ഹേസു, തുമ്ഹേസു.

൨൬൪. സുമ്ഹാമ്ഹസ്സാസ്മാ [നീ॰ ൪൩൨].

സുമ്ഹി അമ്ഹസ്സ അസ്മാ ഹോതി.

അസ്മാസു.

മഹാവുത്തിനാ യോ, ഹിസു അമ്ഹസ്സ അസ്മാദേസോ, യോനം ഏത്തഞ്ച, അസ്മാ ഗച്ഛാമ, അസ്മേ പസ്സതി, അസ്മാഹി കതം, അസ്മാകം ദീയതേ, അസ്മാഹി അപേതി, അസ്മാകം ധനം, അസ്മാസു ഠിതം. "അസ്മാഭിജപ്പന്തി ജനാ അനേകാ"തി [ജാ॰ ൧.൭.൬൨] പാളി-അസ്മേ അഭിജപ്പന്തി പത്ഥേന്തീതി അത്ഥോ. "അസ്മാഭി പരിചിണ്ണോസി, മേത്തചിത്താ ഹി നായകാ"തി [അപ॰ ഥേരീ ൨.൨.൨൩൦] ഥേരീപാളി - 'പരിചിണ്ണോ'തി പരിചാരിതോ.

ചതുത്ഥിയം അസ്മാകം അധിപന്നാനം, ഖമസ്സു രാജകുഞ്ജര [ജാ॰ ൨.൨൧.൧൭൧] - 'അധിപന്നാന'ന്തി ദുക്ഖാഭിഭൂതാനം.

ഛട്ഠിയം ഏസസ്മാകം കുലേ ധമ്മോ [ജാ॰ ൧.൪.൧൪൭], ഏസാ അസ്മാകം ധമ്മതാ.

സത്തമിയം യം കിച്ചം പരമേ മിത്തേ, കതമസ്മാസു തം തയാ. പത്താ നിസ്സംസയം ത്വമ്ഹാ, ഭത്തിരസ്മാസു യാ തവ [ജാ॰ ൨.൨൧.൫൧] - തത്ഥ 'യം കിച്ച'ന്തി യം കമ്മം കത്തബ്ബം, തവ അസ്മാസു യാ ഭത്തി, തായ മയം ത്വമ്ഹാ നിസ്സംസയതം പത്താതി അത്ഥോ.

൨൩൭. അപാദാദോ പദതേകവാക്യേ [ചം॰ ൬.൩.൧൭; പാ॰ ൮.൧.൧൭, ൧൮].

അപാദാദിമ്ഹി പവത്താനം പദതോ പരേസം ഏകവാക്യേ ഠിതാനം തുമ്ഹാ'മ്ഹാനം വിധി ഹോതി. അധികാരസുത്തമിദം.

൨൩൮. യോനംഹിസ്വപഞ്ചമ്യാ വോനോ [ക॰ ൧൪൭, ൧൭൧; രൂ॰ ൨൪൩, ൨൫൦; നീ॰ ൩൨൭, ൩൨൪, ൩൩൦].

പഞ്ചമീവജ്ജിതേസു യോ, നം, ഹിസു പരേസു അപാദാദോപവത്താനം പദതോ പരേസം ഏകവാക്യേ ഠിതാനം സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ'മ്ഹസദ്ദാനം വോ, നോ ഹോന്തി വാ.

ഗച്ഛഥ വോ, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ, ഗച്ഛാമ നോ, ഗച്ഛാമ അമ്ഹേ, പസ്സേയ്യ വോ, പസ്സേയ്യ തുമ്ഹേ, പസ്സേയ്യ നോ, പസ്സേയ്യ അമ്ഹേ, ദീയതേ വോ, ദീയതേ തുമ്ഹാകം, ദീയതേ നോ, ദീയതേ അമ്ഹാകം, ധനം വോ, ധനം തുമ്ഹാകം, ധനം നോ, ധനം അമ്ഹാകം, കതം വോ പുഞ്ഞം, കതം തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം, കതം നോ പുഞ്ഞം, കതം അമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം.

അപഞ്ചമ്യാതി കിം? നിസ്സടം തുമ്ഹേഹി, നിസ്സടം അമ്ഹേഹി.

അപാദാദോത്വേവ? ബലഞ്ച ഭിക്ഖൂനമനുപ്പദിന്നം, തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പകം [ഖു॰ പാ॰ ൭.൧൨].

പദതോത്വേവ? തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥ, അമ്ഹേ ഗച്ഛാമ.

ഏകവാക്യേത്വേവ? ദേവദത്തോ തിട്ഠതി ഗാമേ, തുമ്ഹേ തിട്ഠഥ നഗരേ.

സവിഭത്തീനന്ത്വേവ? അരഹതി ധമ്മോ തുമ്ഹാദിസാനം.

൨൩൯. തേമേ നാസേ [ക॰ ൧൪൮, ൧൪൯; രൂ॰ ൨൪൭, ൨൪൯; നീ॰ ൩൨൩, ൩൨൫; ചം॰ ൬.൩.൧൯; പാ॰ ൮.൧.൨൧].

നാ , സേസു താദിസാനം സവിഭത്തീനം തുമ്ഹ, അമ്ഹസദ്ദാനം തേ, മേ ഹോന്തി വാ.

കതം തേ പുഞ്ഞം, കതം തയാ പുഞ്ഞം, കതം മേ പുഞ്ഞം, കതം മയാ പുഞ്ഞം, ദിന്നം തേ വത്ഥം, ദിന്നം തുയ്ഹം വത്ഥം, ദിന്നം മേ വത്ഥം, ദിന്നം മയ്ഹം വത്ഥം, ഇദം തേ രട്ഠം, ഇദം തവ രട്ഠം, ഇദം മേ രട്ഠം, ഇദം മമ രട്ഠം.

൨൪൦. അന്വാദേസേ [ചം॰ ൬.൩.൨൦; പാ॰ ൮.൧.൨൩].

അനച്ചാദേസട്ഠാനേ തുമ്ഹാ’മ്ഹസദ്ദാനം വോ, നോ, തേ, മേആദേസാ നിച്ചം ഭവന്തി പുനബ്ബിധാനാ.

ഗാമോ തുമ്ഹാകം പരിഗ്ഗഹോ, അഥോ നഗരമ്പി വോ പരിഗ്ഗഹോ. ഏവം സേസേസു.

൨൬൯. സപുബ്ബാ പഠമന്താ വാ ['സംപുബ്ബാ പഠമന്ഥാ വാ' (മൂലപാഠേ) ചം॰ ൬.൧.൨൧; പാ॰ ൮.൧.൨൬].

സംവിജ്ജതി പുബ്ബപദം അസ്സാതി സപുബ്ബം, സപുബ്ബാ പഠമന്തപദമ്ഹാ പരേസം സവിഭത്തീനം തുമ്ഹാ’മ്ഹസദ്ദാനം വോ, നോ, തേ, മേആദേസാ വികപ്പേന ഹോന്തി അനച്ചാദേസട്ഠാനേപി.

ഗാമേ പടോ തുമ്ഹാകം, അഥോ നഗരേ കമ്ബലം വോ, അഥോ നഗരേ കമ്ബലം തുമ്ഹാകം വാ. ഏവം സേസേസു.

൨൭൦. ന ചവാഹാഹേവയോഗേ [ചം॰ ൬.൩.൨൨; പാ॰ ൮.൧.൨൪].

ച, വാ, ഹ, അഹ, ഏവസദ്ദേഹി യോഗേ തുമ്ഹാ’മ്ഹാനം വോ, നോ, തേ, മേആദേസാ ന ഹോന്തി.

ഗാമോ തവ ച മമ ച പരിഗ്ഗഹോ, ഗാമോ തവ വാ മമ വാ പരിഗ്ഗഹോ ഇച്ചാദി.

ചാദിയോഗേതി കിം? ഗാമോ ച തേ പരിഗ്ഗഹോ, നഗരഞ്ച മേ പരിഗ്ഗഹോ.

൨൭൧. ദസ്സനത്ഥേനാലോചനേ [ചം॰ ൬.൩.൨൩; പാ॰ ൮.൧.൨൫].

ആലോചനം ഓലോകനം, ആലോചനതോ അഞ്ഞസ്മിം ദസ്സനത്ഥേ പയുജ്ജമാനേ തുമ്ഹാ’മ്ഹാനം വോ, നോ, തേ, മേആദേസാ ന ഹോന്തി.

ഗാമോ തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ ആഗതോ, ഗാമോ അമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ ആഗതോ - ‘ഗാമോ’തി ഗാമവാസീ മഹാജനോ.

അനാലോചനേതി കിം? ഗാമോ വോ പസ്സതി, ഗാമോ നോ പസ്സതി.

൨൭൨. ആമന്തനപുബ്ബം അസന്തംവ ['ആമന്തണം പുബ്ബമസന്തംവ' (ബഹൂസു) ചം॰ ൬.൩.൨൪; പാ॰ ൮.൧.൭൨].

ആമന്തനഭൂതം പുബ്ബപദം അസന്തം വിയ ഹോതി, പദതോതി സങ്ഖ്യം ന ഗച്ഛതി.

ദേവദത്ത! തവ പരിഗ്ഗഹോ.

൨൭൩. ന സാമഞ്ഞവചനമേകത്ഥേ [ചം॰ ൬.൩.൨൫; പാ॰ ൮.൧.൭൩].

തുല്യാധികരണഭൂതേ പദേ സതി പുബ്ബം സാമഞ്ഞവചനഭൂതം ആമന്തനപദം അസന്തം വിയ ന ഹോതി, പദതോതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി.

മാണവക ജടില! തേ പരിഗ്ഗഹോ.

സാമഞ്ഞവചനന്തി കിം? മാണവക ദേവദത്ത! തുയ്ഹം പരിഗ്ഗഹോ.

ഏകത്ഥേതി കിം? ദേവദത്ത! യഞ്ഞദത്ത! തുമ്ഹാകം പരിഗ്ഗഹോ.

൨൭൪. ബഹൂസു വാ [ചം° ൬.൩.൨൬; പാ° ൮.൧.൭൪].

ബഹൂസു ജനേസു പവത്തമാനം സാമഞ്ഞവചനഭൂതമ്പി ആമന്തനപദം ഏകത്ഥേ പദേ സതി അസന്തം വിയ ന ഹോതി വാ.

ബ്രാഹ്മണാ ഗുണവന്തോ വോ പരിഗ്ഗഹോ, ബ്രാഹ്മണാ ഗുണവന്തോ തുമ്ഹാകം പരിഗ്ഗഹോ.

സബ്ബാദിരാസി നിട്ഠിതോ.

വിഭത്തിപച്ചയന്തരാസി

അഥ വിഭത്തിപച്ചയാ ദീപിയന്തേ.

വിഭത്യത്ഥാനം ജോതകത്താ വിഭത്തിട്ഠാനേ ഠിതാ പച്ചയാ വിഭത്തിപച്ചയാ.

൨൭൫. തോ പഞ്ചമ്യാ [ക° ൨൪൮; രൂ° ൨൬൩; നീ° ൪൯൩; ചം° ൪.൩.൬; പാ° ൫.൪.൪൫].

പഞ്ചമിയാ വിഭത്തിയാ അത്ഥേ തോപച്ചയോ ഹോതി.

തോമ്ഹി ദീഘാനം രസ്സോ, കഞ്ഞതോ, രത്തിതോ, ഇത്ഥിതോ, ധേനുതോ. മഹാവുത്തിനാ തോമ്ഹി മാതാപിതൂനം ഇത്തം, മാതിതോ, പിതിതോ, വധുതോ, പുരിസതോ, മുനിതോ, ദണ്ഡിതോ , ഭിക്ഖുതോ, സത്ഥാരതോ, കത്തുതോ, ഗോത്രഭുതോ, സബ്ബതോ, യതോ, തതോ.

ഇമ, ഏത, കിംസദ്ദേഹി തോ.

൨൭൬. ഇതോതേത്തോകുതോ ['ഇതോ തേത്തോ കതോ' (ബഹൂസു) ചം° ൪.൩.൮; പാ° ൭.൨.൧൦൪].

ഇതോ, അതോ, ഏത്തോ, കുതോതി ഏതേ സദ്ദാ തോപച്ചയന്താ നിപച്ചന്തേ.

ഇമമ്ഹാ ഇമേഹീതി വാ ഇതോ, ഏതസ്മാ ഏതേഹീതി വാ അതോ, ഏത്തോ, കസ്മാ കേഹീതി വാ കുതോ. ഏത്ഥ ച ഇമമ്ഹാ, ഇമേഹീതിആദികം അത്ഥവാക്യം ദിസ്വാ പകതിലിങ്ഗം വേദിതബ്ബം. ഇമിനാ സുത്തേന ഇമസ്സ ഇത്തം, ഏതസ്സ അത്തം ഏത്തഞ്ച, 'സരമ്ഹാ ദ്വേ'തി ഏസരമ്ഹാ ദ്വിത്തം, കിംസദ്ദസ്സ കുത്തം. ഏസ നയോ സേസേസു നിപാതനേസു.

൨൭൭. അഭ്യാദീഹി [പാ° ൫.൩.൯].

അഭിആദീഹി തോ ഹോതി, പുനബ്ബിധാനാ'പഞ്ചമ്യത്ഥേപീതിപി സിദ്ധം.

അഭിതോ ഗാമം ഗാമസ്സ അഭിമുഖേതി അത്ഥോ.

പരിതോ ഗാമം ഗാമസ്സ സമന്തതോതി അത്ഥോ.

ഉഭതോ ഗാമം ഗാമസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസൂതി അത്ഥോ.

പച്ഛതോ, ഹേട്ഠതോ, ഉപരിതോ.

൨൭൮. ആദ്യാദീഹി [ചം॰ ൪.൩.൯; പാ॰ ൫.൪.൪൪].

ആദിപഭുതീഹി അപഞ്ചമ്യത്ഥേപി തോ ഹോതി.

ആദിതോ , മജ്ഝതോ, പുരതോ, പസ്സതോ, പിട്ഠിതോ, ഓരതോ, പരതോ, പച്ഛതോ, പുരത്ഥിമതോ, ദക്ഖിണതോഇച്ചാദീസു ബഹുലം സത്തമ്യത്ഥേ ദിസ്സതി.

തഥാ തതിയത്ഥേപി രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി [സം॰ നി॰ ൩.൪൪], പഞ്ചക്ഖന്ധേ അനിച്ചതോ വിപസ്സതി ഇച്ചാദി.

യതോനിദാനം [സു॰ നി॰ ൨൭൫], യത്വാധികരണം, യതോദകം തദാദിത്തമിച്ചാദീസു [ജാ॰ ൧.൯.൬൮] പഠമത്ഥേ ഇച്ഛന്തി.

ഇതോ ഏഹി, ഇതോ ബലാകേ ആഗച്ഛ, ചണ്ഡോ മേ വായസോ സഖാ ഇച്ചാദീസു ദുതിയത്ഥേ.

പരതോഘോസോ, നാദിട്ഠാ പരതോ ദോസം ഇച്ചാദീസു ഛട്ഠ്യത്ഥേ.

൨൭൯. സബ്ബാദിതോ സത്തമ്യാ ത്രത്ഥാ [ക॰ ൨൪൯; രൂ॰ ൨൬൬; നീ॰ ൪൯൪; ചം॰ ൪.൧.൧൦; പാ॰ ൫.൩.൧൦].

സബ്ബാദിനാമകേഹി സബ്ബനാമേഹി സത്തമിയാ അത്ഥേ ത്ര, ത്ഥാ ഹോന്തി.

സബ്ബസ്മിം സബ്ബേസൂതി വാ സബ്ബത്ര, സബ്ബത്ഥ, സബ്ബസ്സം സബ്ബാസു വാതിപി. ഏവം കതരത്ര, കതരത്ഥ, അഞ്ഞത്ര, അഞ്ഞത്ഥ ഇച്ചാദി.

യത്ര, യത്ഥ, തത്ര, തത്ഥ.

൨൮൦. കത്ഥേത്ഥകുത്രാത്രകേഹിധ [ക॰ ൨൫൦; രൂ॰ ൨൬൯; നീ॰ ൪൯൯; ചം॰ ൪.൧.൧൧; പാ॰ ൫.൩.൧൧, ൧൨].

കത്ഥ, ഏത്ഥ, കുത്ര, അത്ര, ക്വ, ഇഹ, ഇധാതി ഏതേ സദ്ദാ ത്ഥ, ത്ര,വ ഹ, ധാപച്ചയന്താ സത്തമ്യത്ഥേ സിജ്ഝന്തി.

കസ്മിം കേസൂതി വാ കത്ഥ, കുത്ര, ക്വ. 'കുവ'ന്തിപി സിജ്ഝതി, ''കുവം സത്തസ്സ കാരകോ, കുവം സത്തോ സമുപ്പന്നോ [സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧], കുവം അസിസ്സം, കുവം ഖാദിസ്സ''ന്തി പാളി.

ഏതസ്മിം ഏതേസൂതി വാ ഏത്ഥ, അത്ര, ഇമസ്മിം ഇമേസൂതി വാ ഇഹ, ഇധ.

൨൭൪. ധി സബ്ബാ വാ [ക॰ ൨൫൦; രൂ॰ ൨൯൭; നീ॰ ൫൦൨].

സബ്ബസദ്ദമ്ഹാ സത്തമ്യത്ഥേ ധി ഹോതി വാ.

നമോ തേ ബുദ്ധ വീര’ത്ഥു, വിപ്പമുത്തോസി സബ്ബധി [സം॰ നി॰ ൪.൩൮൦].

൨൭൫. യാ ഹിം [ക॰ ൨൫൪; രൂ॰ ൨൬൪; നീ॰ ൫൦൭].

യമ്ഹാ സത്തമ്യത്ഥേ ഹിം ഹോതി.

യഹിം.

൨൭൬. താ ഹഞ്ച [ക॰ ൨൫൬; രൂ॰ ൨൬൬; നീ॰ ൫൦൪].

തമ്ഹാ സത്തമ്യത്ഥേ ഹിം ഹോതി ഹഞ്ച.

തഹിം, തഹം. ദുതിയത്ഥേപി ദിസ്സതി “തഹം തഹം ഓലോകേന്തോ ഗച്ഛതീ”തി.

൨൭൭. കിംസ്സ കുകഞ്ച [ക॰ ൨൫൪, ൨൨൬-൭൩; രൂ॰ ൨൨൯, ൨൬൦-൪൨; നീ॰ ൫൦൦, ൭൫൯-൬, ൭൯൦].

കിംമ്ഹാ സത്തമ്യത്ഥേ ഹിം, ത്ഥം ഹോതി. കിംസ്സ കുത്തം കത്തഞ്ച ഹോതി.

കുഹിം ഗച്ഛതി, കുഹം ഗച്ഛതി. കഹം ഏകപുത്തക കഹം ഏകപുത്തക [സം॰ നി॰ ൨.൯൩൬]. കുഹിഞ്ചി, കുഹിഞ്ചനന്തി ദ്വേ ചി, ചന-നിപാതന്താ സിജ്ഝന്തി.

ഇതി സാമഞ്ഞസത്തമ്യന്തരാസി.

കാലസത്തമ്യന്തം വുച്ചതേ.

൨൭൮. സബ്ബേകഞ്ഞയതേഹി കാലേദാ [ക॰ ൨൫൬; രൂ॰ ൨൬൯; നീ॰ ൫൦൫].

സബ്ബ, ഏക, അഞ്ഞ, യ, തസദ്ദേഹി കാലേ ദാ ഹോതി.

സബ്ബസ്മിം കാലേ സബ്ബദാ, ഏകസ്മിം കാലേ ഏകദാ, അഞ്ഞസ്മിം കാലേ അഞ്ഞദാ, യസ്മിം കാലേ യദാ, തസ്മിം കാലേ തദാ.

൨൭൯. കദാകുദാസദാഅധുനേദാനി [ക॰ ൨൫൬-൭൩; രൂ॰ ൨൬൯-൭൩; നീ॰ ൫൦൫-൯-൬].

ഏതേപി സത്തമ്യത്ഥേ കാലേ ദാ, ധുനാ, ദാനിപച്ചയന്താ സിജ്ഝന്തി.

കിംസ്മിം കാലേ കദാ, കുദാ, സബ്ബസ്മിം കാലേ സദാ, ഇമസ്മിം കാലേ അധുനാ, ഇദാനി.

൨൭൩. **അജ്ജസജ്ജുപരജ്ജേതരഹികരഹാ** [ക॰ ൨൬൯; രൂ॰ ൨൭൯, ൪൨൩; നീ॰ ൫൦൭].

ഏതേപി കാലേ ജ്ജ, ജ്ജു, രഹി, രഹ പച്ചയന്താ സിജ്ഝന്തി.

ഇമസ്മിം കാലേ അജ്ജ, ഇമസ്മിം ദിവസേത്യത്ഥോ.

സമാനേ കാലേ സജ്ജു-'സമാനേ'തി വിജ്ജമാനേ. ന ഹി പാപം കതം കമ്മം, സജ്ജു ഖീരംവ മുച്ചതി [ധ॰ പ॰ ൭൧], സജ്ജുകം പാഹേസി - തത്ഥ 'സജ്ജൂ'തി തസ്മിം ദിവസേ.

അപരസ്മിം കാലേ അപരജ്ജു, പുനദിവസേതി അത്ഥോ.

ഇമസ്മിം കാലേ ഏതരഹി, കിംസ്മിം കാലേ കരഹ. കുതോചി, കചി, കത്ഥചി, കുഹിഞ്ചി, കദാചി, കരഹചിസദ്ദാ പന ചി-നിപാതന്താ ഹോന്തി, തഥാ യതോ കുതോചി, യത്ഥ കത്ഥചി, യദാ കദാചീതി. കിഞ്ചനം, കുഹിഞ്ചനം, കുദാചനന്തി ചന-നിപാതന്താതി.

വിഭത്തിപച്ചയന്തരാസി നിട്ഠിതോ.

അബ്യയപദാനി

ഉപസഗ്ഗപദരാസി

അഥ അബ്യയപദാനി ദീപിയന്തേ.

ഛബ്ബിധാനി അബ്യയപദാനി ഉപസഗ്ഗപദം, നിപാതപദം, വിഭത്തിപച്ചയന്തപദം, അബ്യയീഭാവസമാസപദം, അബ്യയതദ്ധിതപദം, ത്വാദിപച്ചയന്തപദന്തി. ബ്യയോ വുച്ചതി വികാരോ, നാനാലിങ്ഗവിഭത്തിവചനേഹി നത്ഥി രൂപബ്യയോ ഏതേസന്തി അബ്യയാ, അസങ്ഖ്യാതി ച വുച്ചന്തി.

തത്ഥ വിഭത്തിപച്ചയന്തപദതോ പുന വിഭത്തുപ്പത്തി നാമ നത്ഥി. അബ്യയീഭാവസമാസമ്ഹി വിഭത്തീനം വിധി സമാസകണ്ഡേ വക്ഖതി, തസ്മാ താനി ദ്വേ ഠപേത്വാ സേസാനി ചത്താരി ഇധ വുച്ചന്തേ.

൨൭൪. **അസങ്ഖ്യേഹി സബ്ബാസം** [ച॰ ൨.൧.൩൪; പാ॰ ൨.൪.൮൨].

അസങ്ഖ്യേഹി പദേഹി യഥാരഹം സബ്ബാസം വിഭത്തീനം ലോപോ ഹോതി, കേഹിചി പദേഹി പഠമായ ലോപോ, കേഹിചി പദേഹി ദുതിയായ ലോപോ...പേ॰... കേഹിചി സത്തമിയാ, കേഹിചി ദ്വിന്നം, കേഹിചി തിസ്സന്നം... പേ॰... കേഹിചി സത്തന്നന്തി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ ആവുസോ, ഭോ, ഭന്തേഇച്ചാദീഹി ആമന്തനനിപാതേഹി അത്ഥി, നത്ഥി, സക്കാ, ലബ്ഭാ, സിയാ, സിയും, സാധു, തുണ്ഹീഇച്ചാദീഹി ച പഠമായ ലോപോ.

ചിരം, ചിരസ്സം, നിച്ചം, സതതം, അഭിണ്ഹം, അഭിക്ഖണം, മുഹുത്തം ഇച്ചാദീഹി അച്ചന്തസംയോഗലക്ഖണേ ദുതിയായ.

യഥാ, തഥാ, സബ്ബഥാ, സബ്ബസോ, മുസാ, മിച്ഛാഇച്ചാദീഹി തതിയായ.

കാതും, കാതവേ ഇച്ചാദീഹി ചതുത്ഥിയാ.

സമന്താ , സമന്തതോ, ദീഘസോ, ഓരസോഇച്ചാദീഹി പഞ്ചമിയാ.

പുരേ, പുരാ, പച്ഛാ, ഉദ്ധം, ഉപരി, അധോ, ഹേട്ഠാ, അന്തരാ, അന്തോ, രഹോ, ആവി, ഹിയ്യോ, സുവേഇച്ചാദീഹി സത്തമിയാ ലോപോ.

നമോസദ്ദമ്ഹാ "നമോ തേ ബുദ്ധ വീര'ത്ഥൂ"തി ഏത്ഥ പഠമായ. "നമോ കരോഹി നാഗസ്സാ"തി ഏത്ഥ ദുതിയായ.

സയംസദ്ദമ്ഹാ "കുസൂലോ സയമേവ ഭിജ്ജതേ"തി ഏത്ഥ പഠമായ. "സയം കതം സുഖദുക്ഖ"ന്തി [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൧, ൧൮൩] ഏത്ഥ തതിയായ, ഇച്ചാദിനാ യഥാരഹവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

ഇതി, ഏവംസദ്ദേഹി പയോഗാനുരൂപം സത്തന്നം വിഭത്തീനം ലോപം ഇച്ഛന്തി.

ഉപസഗ്ഗേഹിപി അത്ഥാനുരൂപം തംതംവിഭത്തിലോപോ.

രൂപസിദ്ധിയം പന "തേഹി പഠമേകവചനമേവ ഭവതീ"തി [രൂ॰ ൧൩൧ (പിട്ഠേ)] വുത്തം.

തത്ഥ "അഭിക്കമതി, അഭിധമ്മോ" ഇച്ചാദീസു ധാതുലിങ്ഗാനി ഉപേച്ച തേസം അത്ഥം നാനാപ്പകാരം കരോന്താ സജ്ജന്തി സങ്ഖരോന്തീതി ഉപസഗ്ഗാ. തേ ഹി കാചി തദത്ഥം വിസിട്ഠം കരോന്തി "ജാനാതി, പജാനാതി, സഞ്ജാനാതി, അവജാനാതി, അഭിജാനാതി, പരിജാനാതി, സുസീലോ, ദുസ്സീലോ, സുവണ്ണോ, ദുബ്ബണ്ണോ, സുരാജാ, ദുരാജാ" ഇച്ചാദീസു.

കാചി തദത്ഥം നാനാപ്പകാരം കത്വാ വിഭജന്തി "ഗച്ഛതി, ആഗച്ഛതി, ഉഗ്ഗച്ഛതി, ഓഗച്ഛതി"ഇച്ചാദീസു.

കാചി തദത്ഥം ബാധേത്വാ തപ്പടിവിരുദ്ധേ വാ തദഞ്ഞസ്മിം വാ അത്ഥേ താനി യോജേന്തി.

തത്ഥ തപ്പടിവിരുദ്ധേ -

ജേതി, പരാജേതി, ഓമുഞ്ചതി, പടിമുഞ്ചതി, ഗിലതി, ഉഗ്ഗിലതി, നിമ്മുജ്ജതി, ഉമ്മുജ്ജതി, ധമ്മോ, ഉദ്ധമ്മോഇച്ചാദി.

തദഞ്ഞസ്മിം -

ദദാതി, ആദദാതി, ദധാതി, വിധേതി, പിധേതി, നിധേതി, സന്ധിയതി, സദ്ദഹതി, അഭിധാതിഇച്ചാദി.

കചി പന പദസോഭണം കത്വാ തദത്ഥം അനുവത്തന്തി, "വിജ്ജതി, സംവിജ്ജതി, ലഭതി, പടിലഭതി" ഇച്ചാദി.

തേ വീസതി ഹോന്തി-പ, ആ, ഉ, ഓ, ദു, നി, വി, സു, സം, അതി, അധി, അനു, അപ, അപി, അഭി, അവ, ഉപ, പതി, പരാ, പരി.

കച്ചായനേ പന ഓസദ്ദോ അവകാരിയമത്തന്തി തം അഗ്ഗഹേത്വാ നീസദ്ദം ഗണ്ഹാതി, ഇധ പന നീസദ്ദോ നിസ്സ ദീഘമത്തന്തി തം അഗ്ഗഹേത്വാ ഓസദ്ദം ഗണ്ഹാതി.

തത്ഥ പ -

പകാരത്ഥേ-പഞ്ഞാ. ആദികമ്മേ-വിപ്പകതം. പധാനേ-പണീതം. ഇസ്സരിയേ-പഭൂ. അന്തോഭാവേ-പക്ഖിത്തം, പസ്സാസോ. വിയോഗേ-പവാസോ. തപ്പരേ-പാചരിയോ. തദനുബന്ധേ-പുത്തോ, പപുത്തോ, നത്താ, പനത്താ. ഭുസത്ഥേ-പവഡ്ഢോ. സമ്ഭവേ-പഭവതി. തിത്തിയം-പഹുതം അന്നം. അനാവിലേ-പസന്നോ. പത്ഥനായം-പണിധാനം.

ആ -

അഭിമുഖേ-ആഗച്ഛതി. ഉദ്ധംകമ്മേ-ആരോഹതി. മരിയാദായം-ആപബ്ബതാ ഖേത്തം. അഭിവിധിമ്ഹി-ആബ്രഹ്മലോകാ കിത്തിസദ്ദോ. പത്തിയം-ആപന്നോ. ഇച്ഛായം-ആകങ്ഖാ. പരിസ്സജനേ-ആലിങ്ഗതി. ആദികമ്മേ-ആരമ്ഭോ. ഗഹണേ-ആദീയതി. നിവാസേ-ആവസഥോ. സമീപേ-ആസന്നം. അവ്ഹാനേ-ആമന്തനം.

ഉ -

ഉഗ്ഗതേ-ഉഗ്ഗച്ഛതി . ഉദ്ധംകമ്മേ-ഉട്ഠാതി. പധാനേ-ഉത്തരോ. വിയോഗേ-ഉപവാസോ. സമ്ഭവേ-ഉബ്ഭൂതോ. അത്ഥലാഭേ-രൂപസ്സ ഉപ്പാദോ. സത്തിയം-ഉസ്സഹതി ഗന്തും. സരൂപഖ്യാനേ-ഉദ്ദേസോ.

ഓ -

അന്തോഭാവേ-ഓചരകോ, ഓരോധോ. അധോകമ്മേ-ഓക്ഖിത്തോ. നിഗ്ഗഹേ-ഓവാദോ. അന്തരേ, ദേസേ ച-ഓകാസോ. പാതുഭാവേ-ഓപപാതികോ. യേസു അത്ഥേസു അവസദ്ദോ വത്തതി, തേസുപി ഓസദ്ദോ വത്തതി.

ദു -

അസോഭണേ-ദുഗ്ഗന്ധോ. അഭാവേ-ദുബ്ഭിക്ഖം, ദുസ്സീലോ, ദുപ്പഞ്ഞോ. കുച്ഛിതേ-ദുക്കടം. അസമിദ്ധിയം-ദുസസ്സം. കിച്ഛേ-ദുക്കരം. വിരൂപേ-ദുബ്ബണ്ണോ, ദുമ്മുഖോ.

നി -

നിസ്സേസേ-നിരുത്തി. നിഗ്ഗതേ-നിയ്യാനം. നീഹരണേ-നിദ്ധാരണം. അന്തോപവേസനേ-നിഖാതോ. അഭാവേ-നിമ്മക്ഖികം. നിസേധേ-നിവാരേതി. നിക്ഖന്തേ-നിബ്ബാനം. പാതുഭാവേ-നിമ്മിതം. അവധാരണേ-വിനിച്ഛയോ. വിഭജ്ജനേ-നിദ്ദേസോ. ഉപമായം-നിദസ്സനം. ഉപധാരണേ-നിസാമേതി. അവസാനേ-നിട്ഠിതം. ഛേകേ-നിപുണോ.

വി -

വിസേസേ-വിപസ്സതി. വിവിധേ-വിചിത്തം. വിരുദ്ധേ-വിവാദോ. വിഗതേ-വിമലോ. വിയോഗേ-വിപ്പയുത്തോ. വിരൂപേ-വിപ്പടിസാരോ.

സു -

സോഭണേ-സുഗ്ഗതി . സുന്ദരേ-സുമനോ. സമ്മാസദ്ദത്ഥേ-സുഗതോ. സമിദ്ധിയം-സുഭിക്ഖം. സുഖത്ഥേ-സുകരോ.

സം -

സമോധാനേ-സന്ധി. സമ്മാ, സമത്ഥേസു-സമാധി, സമ്പയുത്തോ. സമന്തഭാവേ-സംകിണ്ണോ. സങ്ഗതേ-സമാഗമോ, സങ്ഖേപേ-സമാസോ. ഭുസത്ഥേ-സാരത്തോ. സഹത്ഥേ-സംവാസോ, സമ്ഭോഗോ. അപ്പത്ഥേ-സമഗ്ഘോ. പഭവേ-സമ്ഭവോ. അഭിമുഖേ-സമ്മുഖം. സങ്ഗഹേ-സങ്ഗയ്ഹതി. പിദഹനേ-സംവുതോ. പുനപ്പുനകമ്മേ-സന്ധാവതി, സംസരതി. സമിദ്ധിയം-സമ്പന്നോ.

അതി -

അതിക്കമേ-അതിരോചതി, അച്ചയോ, അതീതോ. അതിക്കന്തേ-അച്ചന്തം. അതിസ്സയേ-അതികുസലോ. ഭുസത്ഥേ-അതികോധോ. അന്തോകമ്മേ-മഞ്ചം വാ പീഠം വാ അതിഹരിത്വാ ഠപേതി.

അധി -

അധികേ-അധിസീലം. ഇസ്സരേ-അധിപതി, അധിബ്രഹ്മദത്തേ പഞ്ചാലാ. ഉപരിഭാവേ-അധിസേതി. പരിഭവനേ-അധിഭൂതോ. അജ്ഝായനേ-അജ്ഝേതി, ബ്യാകരണമധീതേ. അധിട്ഠാനേ-നവകമ്മം അധിട്ഠാതി, ചീവരം അധിട്ഠാതി, ഇദ്ധിവികുബ്ബനം അധിട്ഠാതി. നിച്ഛയേ-അധിമുച്ചതി. പാപുണനേ-ഭോഗക്ഖന്ധം അധിഗച്ഛതി, അമതം അധിഗച്ഛതി.

അനു -

അനുഗതേ-അന്വേതി. അനുപ്പച്ഛിന്നേ-അനുസയോ. പച്ഛാസദ്ദത്ഥേ-അനുരഥം. പുനപ്പുനഭാവേ-അന്വഡ്ഢമാസം, അനുസംവച്ഛരം. യോഗ്യഭാവേ-അനുരൂപം .കനിട്ഠഭാവേ-അനുബുദ്ധോ, അനുഥേരോ. സേസം കാരകകണ്ഡേ വക്ഖതി.

അപ -

അപഗതേ-അപേതി, അപായോ. ഗരഹേ-അപഗബ്ഭോ, അപസദ്ദോ. വജ്ജനേ-അപസാലായ ആയന്തി. പൂജായം-വുഡ്ഢ-മപചായന്തി. പദുസ്സനേ-അപരജ്ഝതി.

അപി -

സമ്ഭാവനേ-അപിപബ്ബതം ഭിന്ദേയ്യ, മേരുമ്പി വിനിവിജ്ഝേയ്യ. അപേക്ഖായം-അയമ്പി ധമ്മോ അനിയതോ. സമുച്ചയേ-ഇതിപി അരഹം, ഛവിമ്പി ദഹതി, ചമ്മമ്പി ദഹതി, മംസമ്പി ദഹതി. ഗരഹായം-അപി അമ്ഹാകം പണ്ഡിതക. പുച്ഛായം-അപി ഭന്തേ ഭിക്ഖം ലഭിത്ഥ, അപി നു തുമ്ഹേ സോതുകാമാത്ഥ.

അഭി -

അഭിമുഖേ-അഭിക്കന്തോ. വിസിട്ഠേ-അഭിഞ്ഞാ. അധികേ-അഭിധമ്മോ. ഉദ്ധംകമ്മേ-അഭിരൂഹതി. കുലേ-അഭിജാതോ. സാരുപ്പേ-അഭിരൂപോ. വന്ദനേ-അഭിവാദേതി. സേസം കാരകകണ്ഡേ വക്ഖതി.

അവ -

അധോഭാഗേ-അവക്ഖിത്തോ. വിയോഗേ-അവകോകിലം വനം. പരിഭവേ-അവജാനാതി. ജാനനേ-അവഗച്ഛതി. സുദ്ധിയം-വോദായതി, വോദാനം. നിച്ഛയേ-അവധാരണം. ദേസേ-അവകാസോ. ഥേയ്യേ-അവഹാരോ.

ഉപ -

ഉപഗമേ-ഉപനിസീദതി. സമീപേ-ഉപചാരോ, ഉപനഗരം. ഉപപത്തിയം-സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതി. സദിസേ-ഉപമാണം, ഉപമേയ്യം. അധികേ-ഉപഖാരിയം ദോണോ. ഉപരിഭാവേ - ഉപസമ്പന്നോ , ഉപചയോ. അനസനേ-ഉപവാസോ. ദോസക്ഖാനേ-പരം ഉപവദതി. സഞ്ഞായം-ഉപധാ, ഉപസഗ്ഗോ. പുബ്ബകമ്മേ-ഉപക്കമോ, ഉപഹാരോ. പൂജായം-ബുദ്ധം ഉപട്ഠാതി. ഗയ്ഹാകാരേ-പച്ചുപട്ഠാനം. ഭുസത്ഥേ-ഉപാദാനം, ഉപായാസോ, ഉപനിസ്സയോ.

പതി -

പതിഗതേ-പച്ചക്ഖം. പടിലോമേ-പടിസോതം. പടിയോഗിമ്ഹി-പടിപുഗ്ഗലോ. നിസേധേ-പടിസേധോ. നിവത്തേ-പടിക്കമതി. സദിസേ-പടിരൂപകം. പടികമ്മേ-രോഗസ്സ പടികാരോ. ആദാനേ-പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. പടിബോധേ-പടിവേധോ. പടിച്ചേ-പച്ചയോ. സേസം കാരകകണ്ഡേ വക്ഖതി.

പരാ -

പരിഹാനിയം-പരാഭവോ. പരാജയേ-പരാജിതോ. ഗതിയം-പരായനം. വിക്കമേ-പരക്കമോ. ആമസനേ-പരാമസനം.

പരി -

സമന്തഭാവേ-പരിവുതോ, പരിക്ഖിത്തോ, പരിക്ഖാരോ. പരിച്ഛേദേ-പരിഞ്ഞേയ്യം, പരിജാനാതി. വജ്ജനേ-പരിഹരതി. പരിഹാരോ. ആലിങ്ഗനേ-പരിസ്സജതി. നിവാസനേ-വത്ഥം പരിദഹതി. പൂജായം-പാരിചരിയാ. ഭോജനേ-പരിവിസതി. അഭിഭവേ-പരിഭവതി. ദോസക്ഖാനേ-പരിഭാസതി. സേസം കാരകകണ്ഡേ വക്ഖതി.

നീസദ്ദോ പന നീഹരണ, നീവരണാദീസു വത്തതി, നീഹരണം, നീവരണംഇച്ചാദി.

ഇതി ഉപസഗ്ഗപദരാസി.

നിപാതപദരാസി

നിച്ചം ഏകരൂപേന വാക്യപഥേ പതന്തീതി **നിപാതാ**. പദാനം ആദി, മജ്ഝാ'വസാനേസു നിപതന്തീതി നിപാതാതിപി വദന്തി.

അസത്വവാചകാ ചാദിസദ്ദാ നിപാതാ നാമ. തേ പന വിഭത്തിയുത്താ, അയുത്താ ചാതി ദുവിധാ ഹോന്തി. തത്ഥ വിഭത്തിയുത്താ പുബ്ബേ ദസ്സിതാ ഏവ. ചാദയോ അയുത്താ നാമ. തേ പന അനേകസതപ്പഭേദാ ഹോന്തി. നിഘണ്ഡുസത്ഥേസു ഗഹേതബ്ബാതി.

അബ്യയതദ്ധിതപച്ചയപദരാസി

അബ്യയതദ്ധിതപച്ചയന്താ നാമ യഥാ, തഥാ, ഏകധാ, ഏകജ്ഝം, സബ്ബസോ, കഥം, ഇത്ഥം ഇച്ചാദയോ. തേഹി തതിയാലോപോ.

ത്വാദിപച്ചയന്തപദരാസി

ത്വാദിപച്ചയന്താ നാമ കത്വാ, കത്വാന, കാതുന, കാതും, കാതവേ, ദക്ഖിതായേ, ഹേതുയേ, ആദായ, ഉപാദായ, വിചേയ്യ, വിനേയ്യ, സക്കച്ച, ആഹച്ച, ഉപസമ്പജ്ജ, സമേച്ച, അവേച്ച, പടിച്ച, അതിച്ച, ആഗമ്മ, ആരബ്ഭഇച്ചാദയോ. തേസു ത്വാ, ത്വാനന്തേഹി പഠമാലോപോ. തും, തവേ, തായേ, തുയേപച്ചയന്തേഹി ചതുത്ഥീലോപോതി.

ധാതവോ പച്ചയാ ചേവ, ഉപസഗ്ഗനിപാതകാ.

അനേകത്ഥാവ തേ പടി-സമ്ഭിദാ ഞാണഗോചരാ.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനദീപനിയാ

നാമകണ്ഡോ നിട്ഠിതോ.

൩. കാരകകണ്ഡ

പഠമാവിഭത്തിരാസി

അഥ നാമവിഭത്തീനം അത്ഥഭേദാ വുച്ചന്തേ.

കസ്മിം അത്ഥേ പഠമാ?

൨൮൬. പഠമത്ഥമത്തേ [ചം° ൨.൧.൬൩; പാ° ൨.൩.൪൬].

നാമസ്സ അഭിധേയ്യമത്തേ പഠമാവിഭത്തി ഹോതി.

രുക്ഖോ, മാലാ, ധനം.

ഏത്ഥ ച മത്തസദ്ദേന കത്തു, കമ്മാദികേ വിഭത്യത്ഥേ നിവത്തേതി. തസ്മാ അത്ഥമത്തന്തി ലിങ്ഗത്ഥോയേവ വുച്ചതി.

തത്ഥ അനുച്ചാരിതേ സതി സുണന്തസ്സ അവിദിതോ അത്ഥോ ലീനത്ഥോ നാമ. തം ലീനമത്ഥം ഗമേതി ബോധേതീതി **ലിങ്ഗം,** ഉച്ചാരിതപദം.

തം പന പകതിലിങ്ഗം, നിപ്ഫന്നലിങ്ഗന്തി ദുവിധം. തത്ഥ വിഭത്തിരഹിതം പകതിലിങ്ഗം ഇധാധിപ്പേതം ലിങ്ഗ, വിഭത്തീനം വിസും വിസും വിഭാഗട്ഠാനത്താ.

ലീനം അങ്ഗന്തി ലിങ്ഗം. തത്ഥ 'ലീന'ന്തി അപാകടം. 'അങ്ഗ'ന്തി അവയവോ. **ലിങ്ഗം, നാമം, പാടിപദിക**ന്തി അത്ഥതോ ഏകം.

ലിങ്ഗസ്സ അത്ഥോ പരമത്ഥോ, പഞ്ഞത്തിഅത്ഥോതി ദുവിധോ. തഥാ വിസേസനത്ഥോ, വിസേസ്യത്ഥോതി.

തത്ഥ വിസേസനത്ഥോ നാമ സകത്ഥോ, തസ്സ തസ്സ സദ്ദസ്സ പടിനിയതോ പാടിപുഗ്ഗലികത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. സോയേവ തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ ആദിമ്ഹി സദ്ദുപ്പത്തിയാ ചിരകാലഞ്ച സദ്ദപവത്തിയാ നിബന്ധകാരണത്താ നിമിത്തത്ഥോതി ച വുച്ചതി . സോ സുതി, ജാതി, ഗുണ, ദബ്ബ, ക്രിയാ, നാമ, സമ്ബന്ധവസേന സത്തവിധോ ഹോതി.

വിസേസ്യത്ഥോ നാമ സാമഞ്ഞത്ഥോ, ബഹുനിമിത്താനം സാധാരണത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി, സോയേവ തംതംനിമിത്തയോഗാ നേമിത്തകത്ഥോതി ച വുച്ചതി, സോ ജാതി, ഗുണ, ദബ്ബ, ക്രിയാ, നാമവസേന പഞ്ചവിധോ. ഗോ, സുക്കോ, ദണ്ഡീ, പാചകോ, തിസ്സോതി.

തത്ഥ ഗോസദ്ദോ യദാ ജാതിമത്തം വദതി ഗോ ജാതീതി, തദാ സുതി വിസേസനം. യദാ ദബ്ബം വദതി ഗോ ഗച്ഛതീതി, തദാ സുതി ച ജാതി ച വിസേസനം.

സുക്കസദ്ദോ യദാ ഗുണമത്തം വദതി സുക്കോ ഗുണോതി, തദാ സുതി വിസേസനം. യദാ ഗുണവിസേസം വദതി ഗോസ്സ സുക്കോതി, തദാ സുതി ച

ഗുണജാതി ച വിസേസനം. യദാ ഗുണവന്തം ദബ്ബം വദതി സുക്കോ ഗോതി, തദാ സുതി ച ഗുണജാതി ച ഗുണവിസേസോ ച സമ്ബന്ധോ ച വിസേസനം.

ദണ്ഡീസദ്ദോ യദാ ജാതിമത്തം വദതി ദണ്ഡീ ജാതീതി, തദാ സുതി ച ദബ്ബഞ്ച വിസേസനം. യദാ ദബ്ബവന്തം ദബ്ബം വദതി ദണ്ഡീ പുരിസോതി, തദാ സുതി ച ദബ്ബഞ്ച ജാതി ച സമ്ബന്ധോ ച വിസേസനം.

പാചകസദ്ദോ യദാ ജാതിമത്തം വദതി പാചകോ ജാതീതി, തദാ സുതി ച ക്രിയാ ച വിസേസനം. യദാ ക്രിയാനിപ്ഫാദകം ദബ്ബം വദതി പാചകോ പുരിസോതി, തദാ സുതി ച ക്രിയാ ച ജാതി ച ക്രിയാകാരകസമ്ബന്ധോ ച വിസേസനം.

തിസ്സസദ്ദോ യദാ നാമമത്തം വദതി തിസ്സോ നാമന്തി, തദാ സുതി വിസേസനം. യദാ നാമവന്തം ദബ്ബം വദതി, തിസ്സോ ഭിക്ഖൂതി, തദാ സുതി ച നാമജാതി ച സമ്ബന്ധോ ച വിസേസനം.

സബ്ബത്ഥ യം യം വദതീതി വുത്തം, തം തം വിസേസ്യന്തി ച ദബ്ബന്തി ച വേദിതബ്ബം. എത്ഥ ച സുതി നാമ സദ്ദസഭാവാ എവ ഹോതി, സദ്ദപക്ഖികാ എവ. സബ്ബോ സദ്ദോ പഠമം സത്താഭിധായകോതി ച ഞാസേ വുത്തം. തസ്മാ സബ്ബത്ഥ സുതിട്ഠാനേ സത്താ എവ യുത്താ വത്തുന്തി. സത്താതി ച തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ വോഹാരമത്തേനപി ലോകേ വിജ്ജമാനതാ വുച്ചതി, തം തം സദ്ദം സുണന്തസ്സ ച ഞാണം തംതദത്ഥസ്സ അത്ഥിതാമത്തം സബ്ബപഠമം ജാനാതി, തതോ പരം ജാതിസദ്ദേ ജാതിം ജാനാതി. ഗുണസദ്ദേ ഗുണന്തി എവമാദി സബ്ബം വത്തബ്ബം. ലിങ്ഗ, സങ്ഖ്യാ, പരിമാണാനിപി വിസേസനത്ഥേ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

തത്ഥ ലിങ്ഗം നാമ യേ ഇത്ഥി, പുരിസാനം ലിങ്ഗ, നിമിത്ത, കുത്താ'കപ്പാ നാമ അഭിധമ്മേ വുത്താ, യേ ച നപുംസകാനം ലിങ്ഗ, നിമിത്ത, കുത്താ'കപ്പാ നാമ അവുത്തസിദ്ധാ, യേ ച സദ്ദേസു ചേവ അത്ഥേസു ച വിസദാ'വിസദാകാര, മജ്ഝിമാകാരാ സന്ദിസ്സന്തി, സബ്ബമേതം ലിങ്ഗം നാമ.

എവം വിസേസന, വിസേസ്യവസേന ദുവിധോ അത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തസ്സ സദ്ദലിങ്ഗസ്സ അത്ഥോ നാമ, സോ സലിങ്ഗോ, സസങ്ഖ്യോ, സപരിമാണോ ചാതി തിവിധോ ഹോതി.

തത്ഥ സലിങ്ഗോ യഥാ? സഞ്ഞാ, ഫസ്സോ, ചിത്തം. കഞ്ഞാ, പുരിസോ, കുലം. മാലാ, രുക്ഖോ, ധനന്തി.

സസങ്ഖ്യോ യഥാ? എകോ, ദ്വേ, തയോ, ബഹൂ ഇച്ചാദി.

സപരിമാണോ യഥാ? വിദത്ഥി, ഹത്ഥോ, ദോണോ, ആള്ഹകം ഇച്ചാദി.

അപി ച സുദ്ധോ, സംസട്ഠോതി ദുവിധോ ലിങ്ഗത്ഥോ. തത്ഥ കമ്മാദിസംസഗ്ഗരഹിതോ സുദ്ധോ നാമ. സോ സലിങ്ഗോ, സസങ്ഖ്യോ, സപരിമാണോ, ഉപസഗ്ഗത്ഥോ, നിപാതത്ഥോ, പാടി-പദികത്ഥോതി ഛബ്ബിധോ. അത്ഥി, സക്കാ, ലബ്ഭാഇച്ചാദി ഇധ പാടിപദികം നാമ. തുന, ത്വാന, ത്വാ, തവേ, തും, ഖത്തുംപച്ചയന്താപി നിപാതേസു ഗയ്ഹന്തി.

സംസട്ഠോ വുത്തസംസട്ഠോ, അവുത്തസംസട്ഠോതി ദുവിധോ. തത്ഥ വുത്തസംസട്ഠോ ചതുബ്ബിധോ സമാസേന വുത്തസംസട്ഠോ, തദ്ധിതേന, ആഖ്യാതേന, കിതേനാതി. തത്ഥ സമാസേന വുത്തോ ഛകാരകസമ്ബന്ധവസേന സത്തവിധോ, ഭാവേന സദ്ധിം അട്ഠവിധോ വാ, തഥാ തദ്ധിതേന വുത്തോ. ആഖ്യാതേന വുത്തോ കത്തു, കമ്മ, ഭാവവസേന തിവിധോ. കിതേന വുത്തോ ഛകാരക, ഭാവവസേന സത്തവിധോ. സബ്ബോ സുദ്ധോ ചേവ വുത്തസംസട്ഠോ ച പഠമായ വിസയോ.

അവുത്തസംസട്ഠോപി കത്തുസംസട്ഠോ, കമ്മസംസട്ഠോതിആദിനാ അനേകവിധോ. സോ ദുതിയാദീനം ഏവ വിസയോതി. ഏത്ഥ ച വിഭത്തിയാ വിനാ കേവലോ സദ്ദോ പയോഗം നാരഹതീതി കത്വാ പയോഗാരഹത്ഥമേവ ഛബ്ബിധേ സുദ്ധേ ചതുബ്ബിധേ ച വുത്തസംസട്ഠേ പഠമാ പയുജ്ജതി, ന അത്ഥജോതനത്ഥം.

കേനചി വാചകേന അവുത്താനി പന കമ്മാദീനി വിഭത്തീഹി വിനാ വിദിതാനി ന ഹോന്തീതികത്വാ അത്ഥജോതനത്ഥമ്പി കമ്മാദീസു ദുതിയാദയോ പയുജ്ജന്തി. തസ്മാ അത്ഥമത്തേതി ഇധ ദേസന്തരാവച്ഛേദകേ വിസയമത്തേ ഭുമ്മം. കമ്മേ ദുതിയാഇച്ചാദീസു പന നിപ്ഫാദേതബ്ബേ പയോജനേ ഭുമ്മന്തി ഏവം ദിന്നം ഭുമ്മാനം നാനത്തം വേദിതബ്ബന്തി.

൨൯. ആമന്തനേ [ക॰ ൨൮൭; രൂ॰ ൭൦; നീ॰ ൭൭൪; ചം॰ ൨.൧.൩൫; പാ॰ ൨.൩.൪൭; ആമന്തണേ (ബഹൂസു)].

പഗേവ സിദ്ധസ്സ വത്ഥുനോ നാമേന വാ നിപാതേന വാ അത്തനോ അഭിമുഖീകരണം ആമന്തനം നാമ. അധികാമന്തനേ അത്ഥമത്തേ പഠമാ ഹോതി. ഏത്ഥ ച ആമന്തനപദം നാമ ക്രിയാപേക്ഖം ന ഹോതി, തസ്മാ കാരകസഞ്ഞം ന ലഭതി.

തം പന ദുവിധം സാദരാ'നാദരവസേന. ഏഹി സമ്മ, ഏഹി ജേതി.

തഥാ സജീവ, നിജ്ജീവവസേന, ഭോ പുരിസ, വദേഹി ഭോ സങ്ഖ, വദേഹി ഭോ സങ്ഖ [ദീ॰ നി॰ ൨.൪൨൭]. ഉമ്മുജ്ജ ഭോ പുഥുസിലേ, ഉമ്മുജ്ജ ഭോ പുഥുസിലേതി [സം॰ നി॰ ൪.൩൬൮].

തഥാ പച്ചക്ഖാ'പച്ചക്ഖവസേന, ഭോ പുരിസ, കഹം ഏകപുത്തക, കഹം ഏകപുത്തകാതി [സം॰ നി॰ ൨.൬൩; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨].

തഥാ നിയമാ'നിയമവസേന, ഭോ പുരിസ, അച്ഛരിയം വത ഭോ അബ്ഭുതം വത ഭോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨]. യത്ര ഹി നാമ സഞ്ഞീ സമാനോതിആദി [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨]. ഇദം ആമന്തനം നാമ പഗേവ സിദ്ധേ ഏവ ഹോതി, ന വിധാതബ്ബേ, ന ഹി പഗേവ രാജഭാവം വാ ഭിക്ഖുഭാവം വാ അപ്പത്തം ജനം "ഭോ രാജാ"തി വാ "ഭോ ഭിക്ഖൂ"തി വാ ആമന്തേന്തീതി.

പഠമാവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ദുതിയാവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ ദുതിയാ?

൨൯൭. കമ്മേ ദുതിയാ [ക॰ ൨൯൭; രൂ॰ ൨൯൪; നീ॰ ൫൯൦; ചം॰ ൨.൧.൪൩; പാ॰ ൧.൪.൪൯-൫൧].

കമ്മത്ഥേ ദുതിയാ ഹോതി. കരിയതേതി കമ്മം, തം നിബ്ബത്തികമ്മം, വികതികമ്മം, പത്തികമ്മന്തി തിവിധം ഹോതി.

തത്ഥ **നിബ്ബത്തികമ്മം** യഥാ? ഇദ്ധിമാ ഹത്ഥിവണ്ണം മാപേതി, രാജാ നഗരം മാപേതി, മാതാ പുത്തം വിജായതി, ബീജം രുക്ഖം ജനേതി, കമ്മം വിപാകം ജനേതി, ആഹാരോ ബലം ജനേതി, ജനോ പുഞ്ഞം കരോതി, പാപം കരോതി, ബുദ്ധോ ധമ്മം ദേസേസി, വിനയം പഞ്ഞപേസി, ഭിക്ഖു ഝാനം ഉപ്പാദേതി, മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതി ഇച്ചാദി.

വികതികമ്മം യഥാ? ഗേഹം കരോതി, രഥം കരോതി, ഘടം കരോതി, പടം വായതി, ഓദനം പചതി, ഭത്തം പചതി, കട്ഠം അങ്ഗാരം കരോതി, സുവണ്ണം കടകം കരോതി, ഗേഹം ഝാപേതി, രുക്ഖം ഛിന്ദതി, പാകാരം ഭിന്ദതി, വീഹയോ ലുനാതി, പാണം ഹനതി, ഭത്തം ഭുഞ്ജതി ഇച്ചാദി.

പത്തികമ്മം യഥാ? ഗാമം ഗച്ഛതി, ഗേഹം പവിസതി, രുക്ഖം ആരോഹതി, നദിം തരതി, ആദിച്ചം പസ്സതി, ധമ്മം സുണാതി, ബുദ്ധം വന്ദതി പയിരുപാസതി ഇച്ചാദി.

പകതികമ്മം, വികതികമ്മന്തി ദുവിധം. സുവണ്ണം കടകം കരോതി, കട്ഠം അങ്ഗാരം കരോതി, പുരിസം ഠിതം പസ്സതി, പുരിസം ഗച്ഛന്തം പസ്സതി, ഭിക്ഖും പസ്സതി സതം, സമ്പജാനം, അഭിക്കമന്തം, പടിക്കമന്തം, ആലോകേന്തം, വിലോകേന്തം, സമിഞ്ജേന്തം, പസാരേന്തം.

ഏത്ഥ 'പുരിസം, ഭിക്ഖു'ന്തി **പകതികമ്മം,** 'ഠിതം, സതം'ഇച്ചാദീനി **വികതികമ്മാനി**.

ധാതുകമ്മം, കാരിതകമ്മന്തി ദുവിധം. ഗാമം ഗച്ഛതി, പുരിസം ഗാമം ഗമേതി.

ധാതുകമ്മഞ്ച ദ്വികമ്മികധാതൂനം ദുവിധം പധാനകമ്മം, അപ്പധാനകമ്മന്തി. അജപാലോ അജം ഗാമം നേതി, പുരിസോ ഭാരം ഗാമം വഹതി, ഹരതി, ഗാമം സാഖം കഡ്ഢതി, ഗാവിം ഖീരം ദോഹതി, ബ്രാഹ്മണം കമ്ബലം യാചതി, ബ്രാഹ്മണം ഭത്തം ഭിക്ഖതി, ഗാവിയോ വജം അവരുന്ധതി, ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി, രുക്ഖം ഫലാനി ഓചിനാതി, സിസ്സം ധമ്മം ബ്രവീതി, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ഏതദവോച [ഉദാ॰ ൨൩ (ഥോകം വിസദിസം)], സിസ്സം ധമ്മം അനുസാസതി ഇച്ചാദി.

ഏത്ഥ ച 'അജം, ഖീരം' ഇച്ചാദി പധാനകമ്മം നാമ കത്താരാ പരിഗ്ഗഹേതും ഇട്ഠതരത്താ. 'ഗാമം, ഗാവിം'ഇച്ചാദി അപ്പധാനകമ്മം നാമ തഥാ അനിട്ഠതരത്താ.

തത്ഥ പധാനകമ്മം കഥിനകമ്മം നാമ, കമ്മഭാവേ ഥിരകമ്മന്തി വുത്തം ഹോതി. അപ്പധാനകമ്മം അകഥിനകമ്മം നാമ, അഥിരകമ്മന്തി വുത്തം ഹോതി. തഞ്ഹി കദാചി സമ്പദാനം ഹോതി, കദാചി അപാദാനം, കദാചി സാമി, കദാചി ഓകാസോ. യഥാ - സോ മം ദകായ നേതി, ഗാവിതോ ഖീരം ദോഹതി, ഗാവിയാ ഖീരം ദോഹഹി, ഗാവിയം ഖീരം ദോഹതി ഇച്ചാദി.

കമ്മേ ദുതിയാതി വത്തതേ.

൨൯൨. ഗതിബോധാഹാരസദ്ദത്ഥാ കമ്മക ഭജ്ജാദീനം പയോജ്ജേ [ക॰ ൩൦൦; രൂ॰ ൨൮൩; നീ॰ ൫൭൭; ചം॰ ൨.൧.൪൪; പാ॰ ൧.൪.൫൨].

നിച്ചവിധിസുത്തമിദം. ഗമനത്ഥാനം ബോധനത്ഥാനം ആഹാരത്ഥാനം സദ്ദത്ഥാനം അകമ്മകാനം ഭജ്ജാദീനഞ്ച ധാതൂനം പയോജ്ജേ കമ്മനി ദുതിയാ ഹോതി. ഏത്ഥ ച പയോജ്ജകമ്മം നാമ കാരിതകമ്മം വുച്ചതി.

പുരിസോ പുരിസം ഗാമം ഗമയതി, സാമികോ അജപാലം അജം ഗാമം നയാപേതി, ആചരിയോ സിസ്സം ധമ്മം ബോധേതി, പുരിസോ പുരിസം ഭത്തം ഭോജേതി, ആചരിയോ സിസ്സം ധമ്മം പാഠേതി, പുരിസോ പുരിസം സയാപേതി, അച്ഛാപേതി, ഉട്ഠാപേതി, പുരിസോ പുരിസം ധഞ്ഞം ഭജ്ജാപേതി, കോട്ടാപേതി, ഉദ്ധരാപേതി.

ഏതേസമീതി കിം? പുരിസോ പുരിസേന ഓദനം പാചേതി.

ഏത്ഥ ച ഗമനത്ഥാദീനം പയോജ്ജേ തതിയാപി രൂപസിദ്ധിയം [൧൪൧ പിട്ഠേ] സദ്ദനീതിയഞ്ച [സുത്ത-൧൪൮ പിട്ഠേ] വുത്താ. സദ്ദനീതിയം തതിയാപയോഗേപി കമ്മത്ഥമേവ ഇച്ഛതി. ഞാസാദീസു കത്വത്ഥം ഇച്ഛന്തി.

യദാ പന പഠമം പയോജകം അഞ്ഞോ ദുതിയോ പയോജേതി, തദാ പഠമോ പയോജ്ജോ നാമ. തസ്മിം തതിയാഏവാതി വുത്തിയം വുത്തം. അത്തനാ വിപ്പകതം കുടിം പരേഹി പരിയോസാപേതി [പാരാ॰ ൩൬൩].

൨൯൩. ഹരാദീനം വാ [ക॰ ൩൦൦; രൂ॰ ൨൮൩; നീ॰ ൫൭൭; ചം॰ ൨.൧.൪൫; പാ॰ ൧.൪.൫൩].

ഹരാദീനം പയോജ്ജേ കമ്മനി വികപ്പേന ദുതിയാ ഹോതി.

സാമികോ പുരിസം ഭാരം ഹാരേതി പുരിസേന വാ, പുരിസം ആഹാരം അജ്ഝോഹാരേതി പുരിസേന വാ, പുരിസം കമ്മം കാരേതി പുരിസേന വാ, രാജാ പുരിസം അത്താനം ദസ്സേതി പുരിസേന വാ, പുരിസം ബുദ്ധം വന്ദാപേതി പുരിസേന വാ.

൧൯൪. ന ഖാദാദീനം [ക॰ ൩൦൦; രൂ॰ ൨൮൩; നീ॰ ൫൭൭; ചം॰ ൨.൧.൪൭; പാ॰ ൧.൪.൫൭].

ഖാദാദീനം പയോജ്ജേ കമ്മനി ന ദുതിയാ ഹോതി.

സാമികോ പുരിസേന ഖജ്ജം ഖാദാപേതി, അദ-ഭക്ഖനേ, ഭത്തം ആദേതി, സാമികോ ദാസേന പുരിസം അവ്ഹാപേതി, സദ്ദായാപേതി, കന്ദയതി, നാദയതി. ഏത്ഥ ച 'സദ്ദായാപേതീ'തി സദ്ദം കാരാപേതി, നാമധാതു ചേസാ. കന്ദ, നദാപി സദ്ദത്ഥായേവ.

൨൯൭. വഹിസ്സാനിയന്തുകേ [ക॰ ൩൦൦; രൂ॰ ൨൮൩; നീ॰ ൭൮൭; ചം॰ ൨.൧.൪൮; പാ॰ ൧.൪.൭൨].

വഹിസ്സാതി ധാതുനിദ്ദേസോ ഇ-കാരോ, നിയാമേതി പയോജേതീതി നിയന്താ, നത്ഥി നിയന്താ ഏതസ്സാതി അനിയന്തുകോ. യസ്സ അഞ്ഞേന പയോജകേന കിച്ചം നത്ഥി, സയമേവ ഞത്വാ വഹതി, സോ അനിയന്തുകോ നാമ, വഹധാതുസ്സ താദിസേ അനിയന്തുകേ പയോജ്ജേ കമ്മനി ദുതിയാ ന ഹോതി.

സാമികോ ദാസേന ഭാരം വാഹേതി.

അനിയന്തുകേതി കിം? ബലീബദ്ദേ ഭാരം വാഹേതി.

൨൯൮. ഭക്ഖിസ്സാഹിംസായം [ക॰ ൩൦൦; രൂ॰ ൨൮൩; നീ॰ ൭൮൭; ചം॰ ൨.൧.൪൯; പാ॰ ൧.൪.൭].

ഭക്ഖിതും ഇച്ഛന്തസ്സ ഭക്ഖാപനം ഹിംസാ നാമ ന ഹോതി, അനിച്ഛന്തസ്സ ഭക്ഖാപനം ഹിംസാ നാമ, ഭക്ഖധാതുസ്സ പയോജ്ജേ കമ്മനി അഹിംസാവിസയേ ദുതിയാ ന ഹോതി.

സാമികോ പുരിസേന മോദകേ ഭക്ഖാപേതി.

അഹിംസായന്തി കിം? ബലീബദ്ദേ സസ്സം ഭക്ഖാപേതി. ഏത്ഥ 'സസ്സ'ന്തി ഥൂലതരം സസ്സന്തി വദന്തി.

പാളിയം "സബ്ബേസം വിഞ്ഞാപേത്വാന [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൪൩൨], തോസേന്തി സബ്ബപാണിനം [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൦൦]. ഥേരസ്സ പത്തോ ദുതിയസ്സ ഗാഹേതബ്ബോ" ഇച്ചാദിനാ [പാരാ॰ ൬൧൭] പയോജ്ജേ ഛട്ഠീപി ദിസ്സതി.

൨൯൯. ധാദീഹി യുത്താ [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൯൨; നീ॰ ൭൯൨, ൭൮൬; ചം॰ ൨.൧.൭൦; പാ॰ ൨.൩.൨].

ധിഇച്ചാദീഹി നിപാതോപസഗ്ഗേഹി യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

ധി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഹന്താരം [ധ॰ പ॰ ൩൮൯], ധിരത്ഥു'മം പൂതികായം [ജാ॰ ൧.൩.൧൨൯], ധിരത്ഥു തം ധനലാഭം [ജാ॰ ൧.൪.൩൬], ധിരത്ഥു ബഹുകേ കാമേ. തതിയാപി ദിസ്സതി, ധിരത്ഥു ജീവിതേന മേ [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൩൭]. അന്തരാ ച രാജഗഹം അന്തരാ ച നാളന്ദം [ദീ॰ നി॰ ൧.൧], അഭിതോ ഗാമം വസതി, പരിതോഗാമം വസതി, നദിം നേരഞ്ജരം പതി [സു॰ നി॰ ൪൨൭], ഏതേസു ഛട്ഠ്യത്ഥേ ദുതിയാ.

തഥാ പടിഭാതി മം ഭഗവാ [ഉദാ॰ ൪൭; സം॰ നി॰ ൧.൨൧൭], അപിസ്സു മം തിസ്സോ ഉപമായോ പടിഭംസു [മ॰ നി॰ ൧.൩൭൪], പടിഭാതു തം ഭിക്ഖു ധമ്മോ

ഭാസിതും [മഹാവ॰ ൨൭൫]. പടിഭന്തു തം ചുന്ദ ബോജ്ഝങ്ഗാ [സം॰ നി॰ ൩.൭൯] - 'മ'ന്തി മമ, 'ത'ന്തി തവ, സമ്പദാനത്ഥേ ദുതിയാ. 'മ'ന്തി മമഞ്ഞാണേ, 'ത'ന്തി തവഞ്ഞാണേതിപി വണ്ണേന്തി. ന ഉപായമന്തരേന അത്ഥസ്സ സിദ്ധി, നത്ഥി സമാദാനമന്തരേന സിക്ഖാപടിലാഭോ, നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേന, ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൩൯൩; ഉദാ॰ ൭൪]. തത്ഥ 'അന്തരേനാ'തി നിപാതപദമേതം, വജ്ജേത്വാത്യത്ഥോ. പുബ്ബേന ഗാമം, ദക്ഖിണേന ഗാമം, ഉത്തരേന ഗാമം, ഗാമസ്സ പുബ്ബേതി അത്ഥോ.

ഉപസഗ്ഗപുബ്ബാനം അകമ്മകധാതൂനം പയോഗേ ആധാരേ ദുതിയാ, പഥവിം അധിസേസ്സതി, ഗാമം അധിതിട്ഠതി, രുക്ഖം അജ്ഝാവസതി, മഞ്ചം വാ പീഠം വാ അഭിനിസീദേയ്യ വാ അഭിനിപജ്ജേയ്യ വാ [പാചി॰ ൧൩൦], ഗാമം ഉപവസതി, ഗാമം അനുവസതി, പബ്ബതം അധിവസതി, ഘരം ആവസതി, അഗാരം അജ്ഝാവസതി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൮; പാരാ॰ ൧൧൯], ഉപോസഥം ഉപവസതി, കാമാവചരം ഉപപജ്ജതി, രൂപാവചരം ഉപപജ്ജതി, അരൂപാവചരം ഉപപജ്ജതി, സക്കസ്സ സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി, നിപന്നം വാ ഉപനിപജ്ജേയ്യ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൨], നിസിന്നം വാ ഉപനിസീദേയ്യ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൨], ഠിതം വാ ഉപതിട്ഠേയ്യ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൨] ഇച്ചാദി.

തപ്പാന, ചാരേപി ദുതിയാ, നദിം പിവതി, സമുദ്ദം പിവതി, ഗാമം ചരതി, അരഞ്ഞം ചരതി, നദിയം, ഗാമേതി അത്ഥോ.

കാല, ദിസാസുപി ആധാരേ ഏവ ദുതിയാ, തം ഖണം, തം മുഹുത്തം, തം കാലം, ഏകമന്തം [ഖു॰ പാ॰ ૭.൧], ഏകം സമയം [ഖു॰ പാ॰ ൭.൧; ദീ॰ നി॰ ൧.൧], പുബ്ബണ്ഹസമയം [പാരാ॰ ൧൬], സായന്ഹസമയം, തം ദിവസം, ഇമം രത്തിം [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൭], ദുതിയമ്പി, തതിയമ്പി, ചതുത്ഥം വാ പഞ്ചമം വാ അപ്പേതി, തതോ പുബ്ബം, തതോ പരം, പുരിമം ദിസം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], ദക്ഖിണം ദിസം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], പച്ഛിമം ദിസം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], ഉത്തരം ദിസം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], ഇമാ ദസ ദിസായോ, കതമം ദിസം തിട്ഠതി നാഗരാജാ [ജാ॰ ൧.൧൬.൧൭൪], ഇമാസു ദിസാസു കതമായ ദിസായ തിട്ഠതി ഛദ്ദന്തനാഗരാജാതി അത്ഥോഇച്ചാദി.

൨൯൫. ലക്ഖണിത്ഥമ്ഭൂതവിച്ഛാസ്വഭിനാ [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൯൫; നീ॰ ൫൯൨, ൫൯൬; ചം॰ ൨.൧.൫൪; പാ॰ ൧.൪.൯൦, ൯൧; ൨.൩.൮].

ലക്ഖണാദീസു അത്ഥേസു പവത്തേന അഭിനാ യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

ലക്ഖീയതി ലക്ഖിതബ്ബം അനേനാതി **ലക്ഖണം**. അയം പകാരോ ഇത്ഥം, ഈദിസോ വിസേസോതി അത്ഥോ. ഇത്ഥം ഭൂതോ പത്തോതി **ഇത്ഥമ്ഭൂതോ**. ഭിന്നേ അത്ഥേ ബ്യാപിതും ഇച്ഛാ **വിച്ഛാ**.

തത്ഥ ലക്ഖണേ -

രുക്ഖമഭി വിജ്ജോതതേ വിജ്ജു, രുക്ഖം അഭി ബ്യാപേത്വാ വിജ്ജോതതേതി അത്ഥോ, വിജ്ജോഭാസേന ബ്യാപിതോ രുക്ഖോ വിജ്ജുപ്പാദസ്സ ലക്ഖണം സഞ്ഞാണം ഹോതി.

ഇത്ഥമ്ഭൂതേ -

സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭി, മാതരം അഭി വിസിട്ഠം കത്വാ സാധൂതി അത്ഥോ, ദേവദത്തോ സക്കച്ചം മാതുപട്ഠാനേ അഗ്ഗപുരിസോതി വുത്തം ഹോതി. തം ഖോ പന ഭവന്തം ഗോതമം ഏവം കല്യാണോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ [പാരാ° ൧]. ഏത്ഥ ച 'അബ്ഭുഗ്ഗതോ'തി അഭി വിസിട്ഠം കത്വാ ഉഗ്ഗതോതി അത്ഥോ, അയം കിത്തിസദ്ദോ ഭോതോ ഗോതമസ്സ സകലലോകഗ്ഗഭാവം പകാസേത്വാ ഉഗ്ഗതോതി വുത്തം ഹോതി, കിത്തിസദ്ദസമ്ബന്ധേ പന തസ്സ ഖോ പന ഭോതോ ഗോതമസ്സാതി അത്ഥോ.

വിച്ഛായം -

രുക്ഖം രുക്ഖം അഭി വിജ്ജോതതേ ചന്ദോ, ബ്യാപേത്വാ വിജ്ജോതതേത്യത്ഥോ.

ഏത്ഥ ച ലക്ഖണാദിഅത്ഥാ അഭിസദ്ദേന ജോതനീയാ പിണ്ഡത്ഥാ ഏവ, ന വചനീയത്ഥാ, ബ്യാപനാദിഅത്ഥാ ഏവ വചനീയത്ഥാതി.

൨൯൯. പതിപരീഹി ഭാഗേ ച [ക° ൨൯൯; രൂ° ൨൭൭; നീ° ൬൭൨, ൬൭൩; ചം° ൨.൧.൬൬; പാ° ൧.൪.൯൦].

ലക്ഖണി'ത്ഥമ്ഭൂത, വിച്ഛാസു ച ഭാഗേ ച പവത്തേഹി പതി, പരീഹി യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

ലക്ഖണേ -

രുക്ഖം പതി വിജ്ജോതതേ വിജ്ജു, രുക്ഖം പരി വിജ്ജോതതേ വിജ്ജു. തത്ഥ 'പതീ'തി പടിച്ച, 'പരീ'തി ഫരിത്വാ.

ഇത്ഥമ്ഭൂതേ -

സാധു ദേവദത്തോ മാതരം പതി, സാധു ദേവദത്തോ മാതരം പരി.

വിച്ഛായം -

രുക്ഖം രുക്ഖം പതി വിജ്ജോതതേ ചന്ദോ, രുക്ഖം രുക്ഖം പരി വിജ്ജോതതേ ചന്ദോ.

ഭാഗേ -

തം ദീയതു, യദേത്ഥ മം പതി സിയാ, തം ദീയതു, യദേത്ഥ മം പരി സിയാ. തത്ഥ 'പതീ'തി പടിച്ച, 'പരീ'തി പരിച്ച, ഉദ്ദിസ്സാതി അത്ഥോ, 'ഠപിത'ന്തി പാഠസേസോ. ഏത്ഥ മം ഉദ്ദിസ്സ യം വത്ഥു ഠപിതം സിയാ, തം മേ ദീയതൂത്യത്ഥോ, ഏതേസു ബഹൂസു ഭാഗേസു യോ മമ ഭാഗോ, സോ മയ്ഹം ദീയതൂതി വുത്തം ഹോതീതി.

൩൦൦. അനുനാ [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൮൮; നീ॰ ൭൮൨, ൭൮൬; ചം॰ ൨.൧.൭൬; പാ॰ ൧.൪.൮൪, ൯൦].

ലക്ഖണി'ത്ഥമ്ഭൂത, വിച്ഛാസു ച ഭാഗേ ച പവത്തേന അനുനാ യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

ലക്ഖണേ -

രുക്ഖം അനു വിജ്ജോതതേ വിജ്ജു, രുക്ഖം അനു ഫരിത്വാതി അത്ഥോ. ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, സമ്ബുദ്ധമനുപബ്ബജും [ബു॰ വം॰ ൨൧.൭], 'സമ്ബുദ്ധ'ന്തി ബോധിസത്തം, അനു ഗന്ത്വാ പബ്ബജിംസൂതി അത്ഥോ, വിപസ്സിബോധിസത്തേ പബ്ബജിതേ സതി താനിപി ചതുരാസീതികുലപുത്തസഹസ്സാനി പബ്ബജിംസൂതി വുത്തം ഹോതി. സച്ചക്രിയമനു വുട്ഠി പാവസ്സി, 'അനൂ'തി അന്വായ, പടിച്ചാതി അത്ഥോ, സച്ചക്രിയായ സതി സച്ചക്രിയഹേതു ദേവോ പാവസ്സീതി വുത്തം ഹോതി. "ഹേതു ച ലക്ഖണം ഭവതീ"തി വുത്തിയം വുത്തം. സച്ചക്രിയായ സഹേവാതിപി യുജ്ജതി. "സഹ സച്ചേ കതേ മയ്ഹ"ന്തി [ചരിയാ॰ ൩.൮൨] ഹി വുത്തം.

ഇത്ഥമ്ഭൂതേ -

സാധു ദേവദത്തോ മാതരമനു. തത്ഥ 'അനൂ'തി അന്വായ പടിച്ച.

വിച്ഛായം -

രുക്ഖം രുക്ഖം അനു വിജ്ജോതതേ ചന്ദോ. തത്ഥ 'അനൂ'തി അനു ഫരിത്വാ.

ഭാഗേ -

യദേത്ഥ മം അനു സിയാ, തം ദീയതു. തത്ഥ 'അനൂ'തി അന്വായ. സേസം വുത്തനയമേവ.

൩൦൧. സഹത്ഥേ [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൮൮; നീ॰ ൭൮൨, ൭൮൬; ചം॰ ൨.൧.൭൫; പാ॰ ൧.൪.൮൫].

സഹത്ഥേ അനുനാ യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

പബ്ബതം അനു തിട്ഠതി [പബ്ബതമനുസേനാ തിട്ഠതി (മോഗ്ഗല്ലാനവുത്തിയം)]. നദിം അന്വാവസിതാ ബാരാണസീ. 'അനൂ'തി അനുഗന്ത്വാ, നദിയാ സഹ ആബദ്ധാ തിട്ഠതീതി വുത്തം ഹോതി.

൩൦൨. ഹീനേ [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൮൮; നീ॰ ൭൮൨, ൭൮൬; ചം॰ ൨.൧.൭൮; പാ॰ ൧.൪.൮൬].

ഹീനേ പവത്തേന അനുനാ യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

അനു സാരിപുത്തം പഞ്ഞവന്തോ, അനുഗതാ പച്ഛതോ ഗതാതി അത്ഥോ, സബ്ബേ പഞ്ഞവന്തോ സാരിപുത്തതോ ഹീനാതി വുത്തം ഹോതി.

൩൦൩. ഉപേന [ക॰ ൨൯൯; രൂ॰ ൨൭൭; നീ॰ ൭൭൨, ൭൭൬; ചം॰ ൨.൧.൭൯; പാ॰ ൧.൪.൮൭].

ഹീനേ ഉപേന യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ ദുതിയാ ഹോതി.

ഉപ സാരിപുത്തം പഞ്ഞവന്തോ, ഉപേച്ച ഗതാ സമീപേ ഗതാതി അത്ഥോ, ഹീനാത്വേവ വുത്തം ഹോതി.

ഏത്ഥ ച അഭിഇച്ചാദയോ കമ്മപ്പവചനീയാതി സദ്ദസത്ഥേസു വുത്താ. തത്ഥ പകാരേന വുച്ചതീതി **പവചനീയം,** പകാരോ ച ലക്ഖണിത്ഥമ്ഭൂത, വിച്ഛാദികോ പിണ്ഡത്ഥോ വുച്ചതി, **കമ്മ**ന്തി ബ്യാപനാദിക്രിയാ, കമ്മം പവചനീയം യേഹി തേ **കമ്മപ്പവചനീയാ**.

തത്ഥ ബ്യാപനാദിക്രിയാവിസേസവാചീഹി ഉപസഗ്ഗേഹി സമ്ബന്ധേസതി കമ്മത്ഥേ ദുതിയാ ഹോതി, അസമ്ബന്ധേ പന ആധാര, സാമ്യാദിഅത്ഥേസു ഹോതി, ലക്ഖണാദയോ പന സാമത്ഥിയസിദ്ധാ പിണ്ഡത്ഥാ ഏവാതി.

൩൦൪. കാലദ്ധാനമച്ചന്തസംയോഗേ [ക॰ ൨൯൭; രൂ॰ ൨൭൭; നീ॰ ൭൭൧; പാ॰ ൨.൩.൫]

കാലസ്സ വാ അദ്ധുനോ വാ ദബ്ബ, ഗുണ, ക്രിയാഹി അച്ചന്തം നിരന്തരം സംയോഗേ കാല'ദ്ധാനവാചീഹി ലിങ്ഗേഹി പരം ദുതിയാ ഹോതി.

കാലേ -

സത്താഹം ഗവപാനം, മാസം മംസോദനം, സരദം രമണീയാ നദീ, സബ്ബകാലം രമണീയം നന്ദനം, മാസം സജ്ഝായതി, വസ്സസതം ജീവതി, തയോ മാസേ അഭിധമ്മം ദേസേതി.

അദ്ധാനേ -

യോജനം വനരാജി, യോജനം ദീഘോ പബ്ബതോ, കോസം സജ്ഝായതി.

അച്ചന്തസംയോഗേതി കിം? മാസേ മാസേ ഭുഞ്ജതി, യോജനേ യോജനേ വിഹാരോ.

ഏത്ഥ ച ക്രിയാവിസേസനമ്പി കത്താരാ സാധേതബ്ബത്താ കമ്മഗതികം ഹോതി, തസ്മാ തമ്പി 'കമ്മേ ദുതിയാ'തി ഏത്ഥ കമ്മസദ്ദേന ഗയ്ഹതി.

സുഖം സേതി, ദുക്ഖം സേതി, സീഘം ഗച്ഛതി, ഖിപ്പം ഗച്ഛതി, ദന്ധം ഗച്ഛതി, മുദും പചതി, ഗരും ഏസ്സതി, ലഹും ഏസ്സതി, സന്നിധികാരകം ഭുഞ്ജതി, സമ്പരിവത്തകം ഓതാപേതി, കായപ്പചാലകം ഗച്ഛതി [പാചി॰ ൭൯൦], ഹത്ഥപ്പചാലകം ഗച്ഛതി, സീസപ്പചാലകം ഗച്ഛതി [പാചി॰ ൭൯൮-൭൯൭], സുരുസുരുകാരകം ഭുഞ്ജതി [പാചി॰ ൬൨൩], അവഗണ്ഡകാരകം ഭുഞ്ജതി

[പാചി॰ ൹൨൨], പിണ്ഡുക്ഖേപകം ഭുഞ്ജതി [പാചി॰ ൹൨൦], ഹത്ഥനിദ്ധുനകം ഭുഞ്ജതി [പാചി॰ ൹൨൩], ഹത്ഥനില്ലേഹകം ഭുഞ്ജതി [പാചി॰ ൹൨൮], ചന്ദിമസൂരിയാ സമം പരിയായന്തി, വിസമം പരിയായന്തി ഇച്ചാദി.

ദുതിയാവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

തതിയാവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ തതിയാ?

൩൦൭. കത്തുകരണേസു തതിയാ [ക॰ ൨൮൧, ൨൮൮; രൂ॰ ൨൯൧, ൨൯൩; നീ॰ ൭൯൧, ൭൯൮; ചം॰ ൨.൧.൹൨-൩; പാ॰ ൨.൩.൧൮].

കത്തരി കരണേ ച തതിയാ ഹോതി. കത്താതി ച കാരകോതി ച അത്ഥതോ ഏകം "കരോതീതി **കത്താ,** കരോതീതി **കാരകോ"**തി, തസ്മാ "കത്തുകാരകോ"തി വുത്തേ ദ്വിന്നം പരിയായസദ്ദാനം വസേന അയമേവ ക്രിയം ഏകന്തം കരോതി, സാമീ ഹുത്വാ കരോതി, അത്തപ്പധാനോ ഹുത്വാ കരോതീതി വിഞ്ഞായതി, തതോ ക്രിയാ നാമ കത്തുനോ ഏവ ബ്യാപാരോ, ന അഞ്ഞേസന്തി ച, അഞ്ഞേ പന ക്രിയാസാധനേ കത്തുനോ ഉപകാരകത്താ കാരകാ നാമാതി ച, തഥാ അനുപകാരകത്താ അകാരകാ നാമാതി ച വിഞ്ഞായന്തീതി.

തത്ഥ കത്താ തിവിധോ സയംകത്താ, പയോജകകത്താ, കമ്മകത്താതി.

തത്ഥ ധാത്വത്ഥം സയം കരോന്തോ **സയംകത്താ** നാമ, പുരിസോ കമ്മം കരോതി.

പരം നിയോജേന്തോ **പയോജകകത്താ** നാമ, പുരിസോ ദാസം കമ്മം കാരേതി.

കമ്മകത്താ നാമ പയോജ്ജകകത്താപി വുച്ചതി, പുരിസോ ദാസേന കമ്മം കാരേതി ദാസസ്സ വാ, യോ ച അഞ്ഞേന കതം പയോഗം പടിച്ച കമ്മഭൂതോപി സുകരത്താ വാ കമ്മഭാവേന അവത്തുകാമതായ വാ അജാനനതായ വാ വഞ്ചേതുകാമതായ വാ കത്തുഭാവേന വോഹരീയതി, സോ **കമ്മകത്താ** നാമ, കുസൂലോ സയമേവ ഭിജ്ജതി, ഘടോ സയമേവ ഭിജ്ജതി. അപിച സുകരോ വാ ഹോതു ദുക്കരോ വാ, യോ കമ്മരൂപക്രിയാപദേ പഠമന്തോ കത്താ, സോ കമ്മകത്താതി വുച്ചതി. സദ്ദരൂപേന കമ്മഞ്ച തം അത്ഥരൂപേന കത്താ ചാതി കമ്മകത്താ, കുസൂലോ ഭിജ്ജതി, ഘടോ ഭിജ്ജതി, പച്ചതി മുനിനോ ഭത്തം, ഥോകം ഥോകം ഘരേ ഘരേ ഇച്ചാദി.

ഏത്ഥ ച സദ്ദത്ഥോ ദുവിധോ പരമത്ഥോ, പഞ്ഞത്തത്ഥോതി. തത്ഥ **പരമത്ഥോ** ഏകന്തേന വിജ്ജമാനോയേവ. **പഞ്ഞത്തത്ഥോ** പന കോചി വിജ്ജമാനോതി സമ്മതോ. യഥാ? രാജപുത്തോ, ഗോവിസാണം, ചമ്പകപുപ്ഫന്തി. കോചി അവിജ്ജമാനോതി സമ്മതോ. യഥാ? വഞ്ഝാപുത്തോ, സസവിസാണം, ഉദുമ്ബരപുപ്ഫന്തി. സദ്ദോ ച നാമ വത്തിച്ഛാപടിബദ്ധവുത്തി ഹോതി, വത്തമാനോ ച സദ്ദോ അത്ഥം ന ദീപേതീതി നത്ഥി, സങ്കേതേ സതി സുണന്തസ്സ അത്ഥവിസയം ബുദ്ധിം ന

ജനേതീതി നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. ഇതി അവിജ്ജമാനസമ്മതോപി അത്ഥോ സദ്ദബുദ്ധീനം വിസയഭാവേന വിജ്ജമാനോ ഏവ ഹോതി. ഇതരഥാ 'വഞ്ഝാപുത്തോ'തി പദം സുണന്തസ്സ തദത്ഥവിസയം ചിത്തം നാമ ന പവത്തേയ്യാതി, സദ്ദബുദ്ധീനഞ്ച വിസയഭാവേന വിജ്ജമാനോ നാമ അത്ഥോ സദ്ദനാനാത്തേ ബുദ്ധിനാനാത്തേ ച സതി നാനാ ഹോതി, വിസും വിസും വിജ്ജമാനോ നാമ ഹോതീതി അധിപ്പായോ. ഏവം സദ്ദബുദ്ധിവിസയഭാവേന വിജ്ജമാനഞ്ച നാനാഭൂതഞ്ച അത്ഥം പടിച്ച കാരകനാനാത്തം ക്രിയാകാരകനാനാത്തഞ്ച ഹോതി , ന പന സഭാവതോ വിജ്ജമാനമേവ നാനാഭൂതമേവ ച അത്ഥന്തി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം. തസ്മാ "സംയോഗോ ജായതേ" ഇച്ചാദീസു സദ്ദബുദ്ധീനം നാനാത്തസിദ്ധേന അത്ഥനാനാത്തേന ഭിന്നം സദ്ദാനം ഭിന്നം അത്ഥാനഞ്ച ക്രിയാകാരകതാസിദ്ധി വേദിതബ്ബാതി.

കയിരതേ അനേനാതി **കരണം,** ക്രിയാസാധനേ കത്തുനോ സഹകാരീകാരണന്തി വുത്തം ഹോതി. തം ദുവിധം അജ്ഝത്തികകരണം, ബാഹിരകരണന്തി.

തത്ഥ കത്തുനോ അങ്ഗഭൂതം കരണം **അജ്ഝത്തികം** നാമ, പുരിസോ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി, മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി, ഹത്ഥേന കമ്മം കരോതി, പാദേന മഗ്ഗം ഗച്ഛതി, രുക്ഖോ ഫലഭാരേന ഓണമതി.

കത്തുനോ ബഹിഭൂതം **ബാഹിരം** നാമ, പുരിസോ യാനേന ഗച്ഛതി, ഫരസുനാ [പരസുനാ (സക്കതഗന്ഥേസു)] ഛിന്ദതി, രുക്ഖോ വാതേന ഓണമതി.

൩൦൭. സഹത്ഥേന [ക॰ ൨൮൭; രൂ॰ ൨൯൭; നീ॰ ൬൪൨; ചം॰ ൨.൧.൭൪; പാ॰ ൨.൩.൧൯].

സഹസദ്ദസ്സ അത്ഥോ യസ്സ സോതി സഹത്ഥോ, സഹത്ഥേന സദ്ദേന യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ തതിയാ ഹോതി. സഹസദ്ദസ്സ അത്ഥോ നാമ സമവായത്ഥോ.

സോ തിവിധോ **ദബ്ബസമവായോ, ഗുണസമവായോ, ക്രിയാസമവായോ**തി. പുത്തേന സഹ ധനവാ പിതാ, പുത്തേന സഹ ഥൂലോ പിതാ, പുത്തേന സഹ ആഗതോ പിതാ. സഹ, സദ്ധിം, സമം, നാനാ, വിനാഇച്ചാദികോ സഹത്ഥസദ്ദോ നാമ.

നിസീദി ഭഗവാ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന [മഹാവ॰ ൭൭], സഹസ്സേന സമം മിതാ [സം॰ നി॰ ൧.൩൨], പിയേഹി നാനാഭാവോ വിനാഭാവോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൩, ൨൦൭], സങ്ഘോ സഹ വാ ഗഗ്ഗേന വിനാ വാ ഗഗ്ഗേന ഉപോസഥം കരേയ്യ [മഹാവ॰ ൧൬൭].

൩൦൮. ലക്ഖണേ [രൂ॰ ൧൪൭ പിട്ഠേ; നീ॰ ൬൪൮; ചം॰ ൨.൧.൬൬; പാ॰ ൨.൩.൨൧].

ലക്ഖണം വുച്ചതി ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണം, തസ്മിം തതിയാ ഹോതി.

അസ്സുപുണ്ണേഹി നേത്തേഹി, പിതരം സോ ഉദിക്ഖതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൨൩]. ബ്രഹ്മഭൂതേന അത്തനാ വിഹരതി [അ॰ നി॰ ३.൬൭],

അസമ്ഭിന്നേന വിലേപനേന രാജാനമദക്ഖി, തിദണ്ഡകേന പരിബ്ബാജകമദക്ഖി, ഊനപഞ്ചബന്ധനേന പത്തേന അഞ്ഞം പത്തം ചേതാപേതി [പാരാ॰ ൬൧൨ (ഥോകം വിസദിസം)], ഭിക്ഖു പാസാദികേന അഭിക്കന്തേന പടിക്കന്തേന ആലോകിതേന വിലോകിതേന സമിഞ്ജിതേന പസാരിതേന ഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസി, സാ കാളീ ദാസീ ഭിന്നേന സീസേന ലോഹിതേന ഗലന്തേന പതിവിസ്സകാനം ഉജ്ഝാപേസി [മ॰ നി॰ ൧.൨൨൬], ഉക്ഖിത്തകായ അന്തരഘരേ ഗച്ഛന്തി [പാചി॰ ൭൯൮], പല്ലത്ഥികായ അന്തരഘരേ നിസീദന്തി [പാചി॰ ൮൪൪].

അങ്ഗവികാരോപി ഇധ സങ്ഗയ്ഹതി [ക॰ ൨൮൧; രൂ॰ ൨൮൮; നീ॰ ൬൦൩], അക്ഖിനാ കാണം പസ്സതി, 'അക്ഖീ'തി ഇദം 'കാണ'ന്തി പദേ വിസേസനം, വികലേന ചക്ഖുഅങ്ഗേന സോ കാണോ നാമ ഹോതി. ഹത്ഥേന കുണിം പസ്സതി, പാദേന ഖഞ്ജം പസ്സതി.

൩൦൭. ഹേതുമ്ഹി [ക॰ ൨൯൭; രൂ॰ ൨൮൭; നീ॰ ൬൦൧].

ഹിനോതി പവത്തതി ഫലം ഏതേനാതി ഹേതു, തസ്മിം തതിയാ ഹോതി.

അന്നേന വസതി, വിജ്ജായ സാധു, കമ്മുനാ വത്തതി ലോകോ, കമ്മുനാ വത്തതി പജാ [മ॰ നി॰ ൨.൪൬൦; സു॰ നി॰ ൬൫൪ (വത്തതീ പജാ)]. കമ്മുനാ വസലോ ഹോതി, കമ്മുനാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ [സു॰ നി॰ ൧൩൬]. കേനട്ഠേന [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ], കേന നിമിത്തേന, കേന വണ്ണേന [സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪] കേന പച്ചയേന, കേന ഹേതുനാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൦൭], കേന കാരണേന [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൭ മാതങ്ഗജാതകവണ്ണനാ] ഇച്ചാദി.

ഏത്ഥ ച കരണം തിവിധം ക്രിയാസാധകകരണം, വിസേസനകരണം, നാനാത്തകരണന്തി.

തത്ഥ **ക്രിയാസാധകം** പുബ്ബേ വുത്തമേവ.

വിസേസനകരണം യഥാ? ആദിച്ചോ നാമ ഗോത്തേന, സാകിയോ നാമ ജാതിയാ [സു॰ നി॰ ൪൨൮]. ഗോത്തേന ഗോതമോ നാഥോ [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൨൮൩ (വിസദിസം)], സാരിപുത്തോതി നാമേന [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൨൮൧], വിസ്സുതോ പഞ്ഞവാ ച സോ, ജാതിയാ ഖത്തിയോ ബുദ്ധോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൪൨], ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ [മി॰ പ॰ ൬.൪.൨], സിപ്പേന നളകാരോ സോ, ഏകൂനതിംസോ വയസാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪], വിജ്ജായ സാധു, തപസാ ഉത്തമോ, സുവണ്ണേന അഭിരൂപോ, പകതിയാ അഭിരൂപോ, പകതിയാ ഭദ്ദകോ, യേഭുയ്യേന മത്തികാ [പാചി॰ ൨൬], ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേതി, സമേന ധാവതി, വിസമേന ധാവതി, സുഖേന സുഖിതോ ഹോമി, പാമോജ്ജേന പമുദിതോ [ബു॰ വം॰ ൨.൭൨]. ദ്വിദോണേന ധഞ്ഞം കിണാതി, സഹസ്സേന അസ്സേ വിക്കിണാതി, അത്തനാവ അത്താനം സമ്മന്നതി [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ (സമ്മന്നി)] ഇച്ചാദി.

നാനാത്തകരണം യഥാ? കിം മേ ഏകേന തിണ്ണേന, പുരിസേന ഥാമദസ്സിനാ [ബു॰ വം॰ ൨.൫൬]. കിം തേ ജടാഹി ദുമ്മേധ, കിം തേ അജിനസാടിയാ [ധ॰ പ॰

൩൯൪]. അലം തേ ഇധ വാസേന [പാരാ॰ ൪൩൩], അലം മേ ബുദ്ധേന [പാരാ॰ ൫൨], കിന്നുമേബുദ്ധേന [പാരാ॰ ൫൨], ന മമത്ഥോ ബുദ്ധേന [പാരാ॰ ൫൨], മണിനാ മേ അത്ഥോ [പാരാ॰ ൩൮൪], വദേയ്യാഥ ഭന്തേ യേനത്ഥോ, പാനീയേന [പാണിയേന (മൂ॰)] അത്ഥോ, മൂലേഹി ഭേസജ്ജേഹി അത്ഥോ [മഹാവ॰ ൨൬൩], സേയ്യേന അത്ഥികോ, മഹഗ്ഘേന അത്ഥികോ, മാസേന പുബ്ബോ, പിതരാ സദിസോ, മാതരാ സമോ, കഹാപണേന ഊനോ, ധനേന വികലോ, അസിനാ കലഹോ, വാചായ കലഹോ, ആചാരേന നിപുണോ, വാചായ നിപുണോ, ഗുളേന മിസ്സകോ, തിലേന മിസ്സകോ, വാചായ സഖിലോ ഇച്ചാദി.

തഥാ കമ്മാ'വധി, ആധാര'ച്ചന്തസംയോഗ, ക്രിയാപവഗ്ഗാപി നാനാത്തകരണേ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

കമ്മേ താവ -

തിലേഹി ഖേത്തേ വപ്പതി, തന്തവായേഹി ചീവരം വായാപേതി, സുനഖേഹി ഖാദാപേന്തി ഇച്ചാദി.

അവധിമ്ഹി -

സുമുത്താ മയം തേന മഹാസമണേന [ചൂളവ॰ ൪൩൭], മുത്തോമ്ഹി കാസിരാജേന, ചക്ഖു സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ [സം॰ നി॰ ൪.൮൫], ഓത്തപ്പതി കായദുച്ചരിതേന [അ॰ നി॰ ൫.൨], ഹിരീയതി കായദുച്ചരിതേന [അ॰ നി॰ ൫.൨], ജിഗുച്ഛതി സകേന കായേന, പഥബ്യാ ഏകരജ്ജേന, സഗ്ഗസ്സ ഗമനേന വാ. സബ്ബലോകാധിപച്ചേന, സോതാപത്തിഫലം വരം [ധ॰ പ॰ ൧൭൮] ഇച്ചാദി.

ആധാരേ -

തേന ഖണേന തേന ലയേന തേന മുഹുത്തേന [മഹാവ॰ ൧൭], തേന സമയേന [പാരാ॰ ൧], കാലേന ധമ്മസ്സവനം [ഖു॰ പാ॰ ൫.൯]. സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൬], തിണ്ണം മാസാനം അച്ചയേന [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮; ഉദാ॰ ൫൧], പുബ്ബേന ഗാമം, ദക്ഖിണേന ഗാമം, പുരത്ഥിമേന ധതരട്ഠോ, ദക്ഖിണേന വിരൂള്ഹകോ പച്ഛിമേന വിരൂപക്ഖോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൬], യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി [ഖു॰ പാ॰ ൫.൧] ഇച്ചാദി.

അച്ചന്തസംയോഗേ -

മാസേന ഭുഞ്ജതി, യോജനേന ധാവതി ഇച്ചാദി.

ക്രിയാപവഗ്ഗോ നാമ ക്രിയായ സീഘതരം നിട്ഠാപനം, തസ്മിം ജോതേതബ്ബേ തതിയാ, ഏകാഹേനേവ ബാരാണസിം പാപുണി, തീഹി മാസേഹി അഭിധമ്മം ദേസേസി, നവഹി മാസേഹി വിഹാരം നിട്ഠാപേസി, ഗമനമത്തേന ലഭതി, ഓട്ഠപഹടമത്തേന പഗുണം അകാസി.

തതിയാവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ചതുത്ഥീവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ ചതുത്ഥീ?

൩൦൯. സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ [ക॰ ൨൯൫; രൂ॰ ൩൦൧; നീ॰ ൬൦൭; ചതുത്ഥീ സമ്പദാനേ (ബഹൂസു), ചം॰ ൨.൧.൭൩; പാ॰ ൨.൩.൧൩].

സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ ഹോതി. സമ്മാ പദീയതേ അസ്സാതി സമ്പദാനം, സമ്പടിച്ഛകന്തി വുത്തം ഹോതി.

തം **വത്ഥുസമ്പടിച്ഛകം, ക്രിയാസമ്പടിച്ഛക**ന്തി ദുവിധം. ഭിക്ഖുസ്സ ചീവരം ദേതി, ബുദ്ധസ്സ സിലാഘതേ.

പുന അനിരാകരണം, അനുമതി, ആരാധനന്തി തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ ന നിരാകരോതി ന നിവാരേതീതി **അനിരാകരണം,** ദിയ്യമാനം ന പടിക്ഖിപതീതി അത്ഥോ. അസതി ഹി പടിക്ഖിപനേ സമ്പടിച്ഛനം നാമ ഹോതീതി. കായചിത്തേഹി സമ്പടിച്ഛനാകാരം ദസ്സേത്വാ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തം സമ്പദാനം **അനുമതി** നാമ. വിവിധേഹി ആയാചനവചനേഹി പരസ്സ ചിത്തം ആരാധേത്വാ സമ്പടിച്ഛന്തം **ആരാധനം** നാമ. ബോധിരുക്ഖസ്സ ജലം ദേതി, ഭിക്ഖുസ്സ അന്നം ദേതി, യാചകസ്സ അന്നം ദേതി.

ക്രിയാസമ്പടിച്ഛകം നാനാക്രിയാവസേന ബഹുവിധം.

തത്ഥ രോചനക്രിയായോഗേ -

തഞ്ച അമ്ഹാകം രുച്ചതി ചേവ ഖമതി ച [മ॰ നി॰ ൧.൧൭൯; മ॰ നി॰ ൨.൪൩൭], പബ്ബജ്ജാ മമ രുച്ചതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൪൩], കസ്സ സാദും ന രുച്ചതി, ന മേ രുച്ചതി ഭദ്ദന്തേ, ഉലൂകസ്സാഭിസേചനം [ജാ॰ ൧.൩.൬൦]. ഗമനം മയ്ഹം രുച്ചതി, മായസ്മന്താനമ്പി സങ്ഘഭേദോ രുച്ചിത്ഥ [പാരാ॰ ൪൧൮], യസ്സായസ്മതോ ന ഖമതി, ഖമതി സങ്ഘസ്സ [പാരാ॰ ൪൩൮], ഭത്തം മയ്ഹം ഛാദേതി, ഭത്തമസ്സ നച്ഛാദേതി [ചൂളവ॰ ൨൮൨], തേസം ഭിക്ഖൂനം ലൂഖാനി ഭോജനാനി നച്ഛാദേന്തി [മഹാവ॰ ൨൬൧ (ഥോകം വിസദിസം)]. തത്ഥ 'ഛാദേതീ'തി ഇച്ഛം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ.

ധാരണപ്പയോഗേ -

ഛത്തഗ്ഗാഹോ രഞ്ഞോ ഛത്തം ധാരേതി, സമ്പതിജാതസ്സ ബോധിസത്തസ്സ ദേവാ ഛത്തം ധാരയിംസു.

ബുദ്ധസ്സ സിലാഘതേ, ഥോമേതീതി അത്ഥോ, തുയ്ഹം ഹനുതേ, തുണ്ഹിഭാവേന വഞ്ചേതീതി അത്ഥോ, ഭിക്ഖുനീ ഭിക്ഖുസ്സ ഭുഞ്ജമാനസ്സ പാനീയേന വാ വിധൂപനേന വാ ഉപട്ഠാതി [പാചി॰ ൮൧൬ (വിസദിസം)]. ദുതിയാപി ഹോതി, രഞ്ഞോ ഉപട്ഠാതി, രാജാനം ഉപട്ഠാതി, അഹം ഭോതിം ഉപട്ഠിസ്സം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൩൪], അഹം തം ഉപട്ഠിസ്സാമി, മാതാപിതുഉപട്ഠാനം [ഖു॰ പാ॰ ൭.൬], തുയ്ഹം സപതേ, സപസ്സു മേ വേപചിത്തി [സം॰ നി॰ ൧.൨൭൩], സപഥമ്പി തേ സമ്മ അഹം കരോമി [ജാ॰

൨.൨൧.൪൦൭], തവ മയി സദ്ദഹനത്ഥം സച്ചം കരോമീതി അത്ഥോ, രഞ്ഞോ സതം ധാരേതി, ഇധ കുലപുത്തോ ന കസ്സചി കിഞ്ചി ധാരേതി [അം॰ നി॰ ൪.൬൨], തസ്സ രഞ്ഞോ മയം നാഗം ധാരയാമ. തത്ഥ 'രഞ്ഞോ സതം ധാരേതീ'തി സതം ബലിധനം വാ ദണ്ഡധനം വാ നിദേതീതി [നിധേതീതി, നിധേമ (കേചി)] അത്ഥോ, "ഇണം കത്വാ ഗണ്ഹാതീ"തി ച വദന്തി. 'ധാരയാമാ'തി പുന നിദേമ [നിധേതീതി, നിധേമ (കേചി)], തുയ്ഹം സദ്ദഹതി, മയ്ഹം സദ്ദഹതി, സദ്ദഹാസി സിങ്ഗാലസ്സ, സുരാപീതസ്സ ബ്രാഹ്മണ [ജാ॰ ൧.൧.൧൧൩].

ദേവാപി തേ പിഹയന്തി താദിനോ [ധ॰ പ॰ ൯൪ (തസ്സ പിഹയന്തി)], ദേവാപി തേസം പിഹയന്തി, സമ്ബുദ്ധാനം സതീമതം [ധ॰ പ॰ ൧൮൧], 'പിഹയന്തീ'തി പുനപ്പുനം ദട്ഠും പത്ഥേന്തീതി അത്ഥോ. ദുതിയാപി ഹോതി, സചേ മം പിഹയസി, ധനം പിഹേതി, ഹിരഞ്ഞം പിഹേതി, സുവണ്ണം പിഹേതി. തതിയാപി ദിസ്സതി, രൂപേന പിഹേതി, സദ്ദേന പിഹേതി ഇച്ചാദി.

തസ്സ കുജ്ഝ മഹാവീര [ജാ॰ ൧.൪.൪൯], മാ മേ കുജ്ഝ രഥേസഭ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൯൬ (കുജ്ഝി)], യദിഹം തസ്സ കുപ്പേയ്യം, മാതു കുപ്പതി, പിതു കുപ്പതി, യോ അപ്പദുട്ഠസ്സ നരസ്സ ദുസ്സതി [ധ॰ പ॰ ൧൨൫; സു॰ നി॰ ൬൬൭; ജാ॰ ൧.൫.൯൪], ദുഹയതി ദിസാനം മേഘോ, പൂരേതി വിനാസേതി വാതി അത്ഥോ, അകാലേ വസ്സന്തോ ഹി വിനാസേതി നാമ, യോ മിത്താനം ന ദുബ്ഭതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯], അദുട്ഠസ്സ തുവം ദുബ്ഭി [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൧൫], മിത്താനം ന ദുബ്ഭേയ്യ, തിത്ഥിയാ ഇസ്സന്തി സമണാനം, ഉസ്സൂയന്തി ദുജ്ജനാ ഗുണവന്താനം, പതിവിസ്സകാനം ഉജ്ഝാപേസി [മ॰ നി॰ ൧.൨൨൬ (ഉജ്ഝാപേസി)], മാ തുമ്ഹേ തസ്സ ഉജ്ഝായിത്ഥ [ഉദാ॰ ൨൬ (വിസദിസം)], മഹാരാജാനം ഉജ്ഝാപേതബ്ബം വിരവിതബ്ബം വിക്കന്ദിതബ്ബം, ക്യാഹം അയ്യാനം അപരജ്ഝാമി [പാരാ॰ ൩൮൩] അയ്യേ വാ, രഞ്ഞോ അപരജ്ഝതി രാജാനം വാ, ആരാധോ മേ രാജാ ഹോതി.

പതി, ആപുബ്ബസ്സ സു-ധാതുസ്സ അനു, പതിപുബ്ബസ്സ ച ഗീ-ധാതുസ്സ യോഗേ സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ. തത്ര ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി "ഭിക്ഖവോ"തി, "ഭദ്ദന്തേ"തി തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസും [അം॰ നി॰ ൧.൧]. ഏത്ഥ ച പുബ്ബവാക്യേ ആമന്തനക്രിയായ കത്താ ഭഗവാ, സോ പരവാക്യേ പച്ചാസുയോഗേ സമ്പദാനം ഹോതി, 'പച്ചസ്സോസു'ന്തി ഭദ്ദന്തേതി പടിവചനം അദംസൂതി അത്ഥോ. ഭിക്ഖൂ ബുദ്ധസ്സ ആസുണന്തി, രാജാ ബിമ്ബിസാരോ പിലിന്ദവച്ഛത്ഥേരസ്സ ആരാമികം പടിസ്സുത്വാ [മഹാവ॰ ൨൭൦], അമച്ചോ രഞ്ഞോ ബിമ്ബിസാരസ്സ പടിസ്സുത്വാ [മഹാവ॰ ൨൭൦], സമ്പടിച്ഛിത്വാതി അത്ഥോ, ഭിക്ഖു ജനം ധമ്മം സാവേതി , ജനോ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുഗിണാതി പടിഗിണാതി, സാധുകാരം ദേതീതി അത്ഥോ.

ആരോചനത്ഥയോഗേ -

ആരോചയാമി വോ ഭിക്ഖവേ [മ॰ നി॰ ൧.൪൧൬], പടിവേദയാമി വോ ഭിക്ഖവേ [മ॰ നി॰ ൧.൪൧൬], ആമന്തയാമി വോ ഭിക്ഖവേ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮ (വിസദിസം)], ധമ്മം വോ ദേസേസ്സാമി [മ॰ നി॰ ൩.൧൭൯], ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേതി, യഥാ നോ ഭഗവാ ബ്യാകരേയ്യ, നിരുത്തിം തേ പവക്ഖാമി, അഹം തേ ആചിക്ഖിസ്സാമി, അഹം തേ കിത്തയിസ്സാമി, ഭിക്ഖൂനം ഏതദവോച.

൩൧൦. തദത്ഥേ [ക॰ ൨൭൭; രൂ॰ ൩൦൩; നീ॰ ൫൮].

തസ്സാ തസ്സാ ക്രിയായ അത്ഥോതി തദത്ഥോ, തദത്ഥേ സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ ഹോതി.

൩൧൧. സസ്സായ ചതുത്ഥിയാ [ക॰ ൧൦൯; രൂ॰ ൩൦൪; നീ॰ ൨൭൯-൮൦].

അകാരന്തതോ ചതുത്ഥീഭൂതസ്സ സസ്സ ആയോ ഹോതി വാ.

വിനയോ സംവരത്ഥായ, സംവരോ അവിപ്പടിസാരത്ഥായ, അവിപ്പടിസാരോ പാമുജ്ജത്ഥായ, പാമുജ്ജം പീതത്ഥായ, പീതി പസ്സദ്ധത്ഥായ, പസ്സദ്ധി സുഖത്ഥായ, സുഖം സമാധത്ഥായ, സമാധി യഥാഭൂതഞാണദസ്സനത്ഥായ, യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം നിബ്ബിദത്ഥായ, നിബ്ബിദാ വിരാഗത്ഥായ, വിരാഗോ വിമുത്തത്ഥായ, വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനത്ഥായ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായ [പരി॰ ൩൬൬], അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം [മ॰ നി॰ ൧.൫൦], അലം കുക്കുച്ചായ [പാരാ॰ ൩൮], അലം സമ്മോഹായ, പാകായ വജതി, യുദ്ധായ ഗച്ഛതി, ഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസിം [പാചി॰ ൯൦൨].

തുമത്ഥോപി തദത്ഥേ സങ്ഗയ്ഹതി, അലം മിത്തേ സുഖാപേതും, അമിത്താനം ദുഖായ ച [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൩]. ലോകാനുകമ്പായ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി, അലം ഫാസുവിഹാരായ, അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായ നിബ്ബാനായ സംവത്തതി [മഹാവ॰ ൧൩].

അലമത്ഥയോഗേ -

അലം മല്ലോ മല്ലസ്സ, അരഹതി മല്ലോ മല്ലസ്സ, അലം തേ ഇധ വാസേന [പാരാ॰ ൪൩൬], അലം തേ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണേന, കിം മേ ഏകേന തിണ്ണേന [ബു॰ വം॰ ൨.൫൬], കിം തേ ജടാഹി ദുമ്മേധ, കിം തേ അജിനസാടിയാ [ധ॰ പ॰ ൩൯൪].

മഞ്ഞനാപയോഗേ അനാദരേ അപാണിസ്മിമേവ ചതുത്ഥീ, കട്ഠസ്സ തുവം മഞ്ഞേ, കലിങ്ഗരസ്സ [കളിങ്ഗരസ്സ, കളങ്ഗരസ്സ (ക॰)] തുവം മഞ്ഞേ, ജീവിതം തിണായപി ന മഞ്ഞതി.

അനാദരേതി കിം? സുവണ്ണം തം മഞ്ഞേ.

അപാണിസ്മിന്തി കിം? ഗദ്രഭം തുവം മഞ്ഞേ.

ഗത്യത്ഥാനം നയനത്ഥാനഞ്ച ധാതൂനം കമ്മനി ചതുത്ഥീ, അപ്പോ സഗ്ഗായ ഗച്ഛതി [ധ॰ പ॰ ൧൭൪], യോ മം ദകായ നേതി [ജാ॰ ൧.൬.൯൭], നിരയായുപകഡ്ഢതി [ധ॰ പ॰ ൩൧൧], മൂലായ പടികസ്സേയ്യ [ചൂളവ॰ ൧൧൧].

ആസീസനക്രിയായോഗേ -

ആയു ഭവതോ ഹോതു, ഭദ്ദം തേ ഹോതു, ഭദ്ദമത്ഥു തേ [ജാ॰ ൧.൮.൧൫; ജാ॰ ൨.൧൭.൧], കുസലം തേ ഹോതു, അനാമയം തേ ഹോതു, സുഖം തേ ഹോതു,

അത്ഥം തേ ഹോതു, ഹിതം തേ ഹോതു, കല്യാണം തേ ഹോതു, സ്വാഗതം തേ ഹോതു, സോത്ഥി തേ ഹോതു സോത്ഥി ഗബ്ഭസ്സ [മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧], മങ്ഗലം തേ ഹോതു.

സമ്മുതിയോഗേ കമ്മത്ഥേ [ഛട്ഠീ], ഇത്ഥന്നാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ രൂപിയഛഡ്ഡകസ്സ സമ്മുതി [പാരാ॰ ൫൮൪], പത്തഗാഹാപകസ്സ സമ്മുതിഇച്ചാദി [പാരാ॰ ൬൨൪].

ആവികരണാദിയോഗേ -

തുയ്ഹഞ്ചസ്സ ആവി കരോമി, തസ്സ മേ സക്കോ പാതുരഹോസി, തസ്സ പഹിണേയ്യ, ഭിക്ഖൂനം ദൂതം പാഹേസി, കപ്പതി ഭിക്ഖൂനം ആയോഗോ, വട്ടതി ഭിക്ഖൂനം ആയോഗോ, പത്ഥോദനോ ദ്വിന്നം തിണ്ണം നപ്പഹോതി, ഏകസ്സ പഹോതി, ഏകസ്സ പരിയത്തോ, ഉപമം തേ കരിസ്സാമി [മ॰ നി॰ ൧.൨൨൭; ജാ॰ ൨.൧൯.൨൪], അഞ്ജലിം തേ പഗ്ഗണ്ഹാമി [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൨൭], തഥാഗതസ്സ ഫാസു ഹോതി, ആവികതാ ഹിസ്സ ഫാസു [മഹാവ॰ ൧൩൪], ലോകസ്സ അത്ഥോ, ലോകസ്സ ഹിതം, മണിനാ മേ അത്ഥോ [പാരാ॰ ൩൪൪], ന മമത്ഥോ ബുദ്ധേന [പാരാ॰ ൪൨], നമത്ഥു ബുദ്ധാനം നമത്ഥു ബോധിയാ [ജാ॰ ൧.൨.൧൭], വിപസ്സിസ്സ ച നമത്ഥു [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൫], നമോ കരോഹി നാഗസ്സ [മ॰ നി॰ ൧.൨൪൯], നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ [അപ॰ ഥേര ൧.൨.൧൨൯]. സോത്ഥി പജാനം [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൪], സുവത്ഥി പജാനം ഇച്ചാദി.

ചതുത്ഥീവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

പഞ്ചമീവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ പഞ്ചമീ?

൩൧൨. പഞ്ചമ്യാവധിസ്മിം [ക॰ ൨൭൩; രൂ॰ ൩൦൭; നീ॰ ൬൦൭; ചം॰ ൨.൧.൮൧; പാ॰ ൨.൩.൨൮; ൧.൪.൨൪].

അവധിയതി വവത്ഥിയതി പദത്ഥോ ഏതസ്മാതി അവധി, തസ്മിം പഞ്ചമീ ഹോതി, അവധീതി ച അപാദാനം വുച്ചതി.

അപനേത്വാ ഇതോ അഞ്ഞം ആദദാതി ഗണ്ഹാതീതി **അപാദാനം**. തം തിവിധം നിദ്ദിട്ഠവിസയം, ഉപ്പാദവിസയം, അനുമേയ്യവിസയന്തി.

തത്ഥ യസ്മിം അപാദാനവിസയഭൂതോ ക്രിയാവിസേസോ സരൂപതോ നിദ്ദിട്ഠോ ഹോതി, തം **നിദ്ദിട്ഠവിസയം**. യഥാ? ഗാമാ അപേന്തി മുനയോ, നഗരാ നിഗ്ഗതോ രാജാ.

യസ്മിം പന സോ പാഠസേസം കത്വാ അജ്ഝാഹരിതബ്ബോ ഹോതി, തം **ഉപ്പാദവിസയം**. യഥാ? വലാഹകാ വിജ്ജോതതേ വിജ്ജു, അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോതി [മഹാവ॰ ൩൦]. ഏത്ഥ ഹി 'നിക്ഖമിത്വാ'തി പദം അജ്ഝാഹരിതബ്ബം.

യസ്മിം പന സോ നിദ്ദിട്ഠോ ച ന ഹോതി, അജ്ഝാഹരിതുഞ്ച ന സക്കാ, അഥ ഖോ അത്ഥതോ അനുമാനവസേന സോ വിഞ്ഞേയ്യോ ഹോതി, തം **അനുമേയ്യവിസയം**. യഥാ? മാഥുരാ പാടലിപുത്തകേഹി അഭിരൂപതരാ, സീലമേവ സുതാ സേയ്യോ [ജാ॰ ൧.൭.൧൮], മയാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതി, അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ ഇച്ചാദി [മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭]. ക്രിയം വിനാ കാരകം നാമ ന സിജ്ഝതീതികത്വാ ഉക്കംസനക്രിയാ എത്ഥ അനുമേതബ്ബാ ഹോതി. ഏവം ക്രിയാപദരഹിതേസു ദൂരയോഗാദീസുപി അവിനാഭാവിക്രിയാനുമാനം വേദിതബ്ബം.

പുന ചലാ'ചലവസേന ദുവിധം.

ചലം യഥാ? പുരിസോ ധാവതാ അസ്സാ പതതി, ദ്വേ മേണ്ഡാ യുജ്ഝിത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞതോ അപസക്കന്തി. എത്ഥ ച യദി ചലം സിയാ, കഥം അവധി നാമ ഭവേയ്യ. അച്ചുതിലക്ഖണോ ഹി അവധീതി? വുച്ചതേ-ദ്വേ മേണ്ഡാ സകസകക്രിയായ ചലന്തി, ഇതരീതരക്രിയായ അവധീ ഹോന്തീതി നത്ഥി എത്ഥ അവധിലക്ഖണവിരോധോതി.

അചലം യഥാ? ഗാമാ അപേന്തി മുനയോ, നഗരാ നിഗ്ഗതോ രാജാ.

പുന **കായസംസഗ്ഗപുബ്ബകം, ചിത്തസംസഗ്ഗപുബ്ബക**ന്തി ദുവിധം ഹോതി, ഗാമാ അപേന്തി മുനയോ, ചോരാ ഭയം ജായതേ. എത്ഥ ച "കിംവ ദൂരോ ഇതോ ഗാമോ, ഇതോ സാ ദക്ഖിണാ ദിസാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൯]. ഇതോ എകനവുതികപ്പേ"തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൪] ആദീസു വദന്തസ്സ ചിത്തസംസഗ്ഗപുബ്ബകമ്പി വേദിതബ്ബം. "ന മാതാ പുത്തതോ ഭായതി, ന ച പുത്തോ മാതിതോ ഭായതി, ഭയാ ഭീതോ ന ഭാസസീ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൮] പാളി. അത്ഥി തേ ഇതോ ഭയം [മ॰ നി॰ ൨.൩൫൦], നത്ഥി തേ ഇതോ ഭയം, യതോ ഖേമം തതോ ഭയം [ജാ॰ ൧.൪.൫൮], ചോരാ ഭായതി, ചോരാ ഭീതോ. ഛട്ഠീ ച, ചോരസ്സ ഭായതി, ചോരസ്സ ഭീതോ. ദുതിയാ ച, "കഥം പരലോകം ന ഭായേയ്യ, ഏവം പരലോകം ന ഭായേയ്യ, ഭായസി മം സമണ [സം॰ നി॰ സൂചിലോമസുത്ത], നാഹം തം ഭായാമി [സം॰ നി॰ സൂചിലോമസുത്ത], ഭായിതബ്ബം ന ഭായതി, നാഹം ഭായാമി ഭോഗിനം [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൩൭], ന മം മിഗാ ഉത്തസന്തീ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൦൭] പാളിപദാനി ദിസ്സന്തി. തത്ഥ "ഭോഗിന'ന്തി നാഗം, ചോരാ തസതി ഉത്തസതി ചോരസ്സ വാ, സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ [ധ॰ പ॰ ൧൨൯], പാപതോ ഓത്തപ്പതി ജിഗുച്ഛതി ഹരായതി പാപേന വാ.

യതോ കിഞ്ചി സിപ്പം വാ വിജ്ജം വാ ധമ്മം വാ ഗണ്ഹാതി, തസ്മിം അക്ഖാതരി പഞ്ചമീ, ഉപജ്ഝായാ അധീതേ, ഉപജ്ഝായാ സിപ്പം ഗണ്ഹാതി, ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ. ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, യേമേ ധമ്മാ പവത്തിനോ [ഥേരഗാ॰ ൧൦൨൭].

യതോ സുണാതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ, ഛട്ഠീ ച, ഇതോ സുത്വാ, ഇമസ്സ സുത്വാ വാ, യമ്ഹാ ധമ്മം വിജാനേയ്യ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം [ധ॰ പ॰ ൩൯൨].

യതോ ലഭതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ, സങ്ഘതോ ലഭതി, ഗണതോ ലഭതി.

യതോ പരാജയതി, യതോ പഭവതി, യതോ ജായതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ, ബുദ്ധസ്മാ പരാജയന്തി അഞ്ഞതിത്ഥിയാ, പാളിയം പന പരാജിയോഗേ അപാദാനം പാഠസേസവസേന ലബ്ഭതി, തസ്മിം ഖോ പന സങ്ഗാമേ ദേവാ ജിനിംസു, അസുരാ പരാജിനിംസു. ഏത്ഥ ദേവേഹി പരാജിനിംസൂതി പാഠസേസോ. "മയം ജിതാമ്ഹാ അമ്ബകായ. ഹിമവന്താ പഭവന്തി പഞ്ച മഹാനദിയോ [അം° നി° അട്ഠ° ൩.വ്യ.൧൩], അയം ഭാഗീരഥീ ഗങ്ഗാ, ഹിമവന്താ പഭാവിതാ"തി പാളി [അപ° ഥേര ൧.൧.൨൫], ചോരാ ഭയം ജായതേ, കാമതോ ജായതേ ഭയം [ധ° പ° ൨൧൫], ജാതം സരണതോ ഭയം [ജാ° ൧.൧.൩൫; ൧.൨.൧൩; ൧.൯൭, ൭൬, ൯൩], യംകിഞ്ചി ഭയം വാ വേരം വാ ഉപദ്ദവോ വാ ഉപസഗ്ഗോ വാ ജായതി, സബ്ബം തം ബാലതോ ജായതി, നോ പണ്ഡിതതോ, കാമതോ ജായതീ സോകോ [ധ° പ° ൨൧൪], ഉഭതോ സുജാതോ പുത്തോ [ദീ° നി° ൧.൩൧൧], ഉരസ്മാ ജാതോ, ഉരേ ജാതോ വാ, ചീവരം ഉപ്പജ്ജേയ്യ സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിമിത്തതോ വാ [പാരാ° ൫൦൦ (ഥോകം വിസദിസം)].

അഞ്ഞത്ഥാനം യോഗേ പഞ്ചമീ, തതോ അഞ്ഞം, തതോ പരം [മഹാവ° ൩൮൭], തതോ അപരേന സമയേന [പാരാ° ൧൯൫].

ഉപസഗ്ഗാനം യോഗേ പന -

൩൧൩. അപപരീഹി വജ്ജനേ [ക° ൨൭൨; രൂ° ൩൦൯; നീ° ൬൪൪, ൬൩൪; ചം° ൨.൧.൪൨; പാ° ൧.൪.൮൮; ൨.൩.൧൦].

വജ്ജനേ പവത്തേഹി അപ, പരീഹി യോഗേ പഞ്ചമീ ഹോതി.

അപപബ്ബതാ വസ്സതി ദേവോ, പരിപബ്ബതാ വസ്സതി ദേവോ, അപസാലായ ആയന്തി വാണിജാ, പരിസാലായ ആയന്തി വാണിജാ, പബ്ബതം സാലം വജ്ജേത്വാതി അത്ഥോ. കച്ചായനേ പന "ഉപരിപബ്ബതാ ദേവോ വസ്സതീ"തി പാഠോ [പോരാണപാഠോ], പരിപബ്ബതാതി യുത്തോ. ഉപരിയോഗേ പന സത്തമീയേവ ദിസ്സതി - "തസ്മിം ഉപരിപബ്ബതേ [മ° നി° ൩.൨൧൩; ജാ° ൧.൪.൧൩൩], ഉപരിപാസാദേ [ദീ° നി° ൨.൪൦൪], ഉപരിവേഹാസേ, ഉപരിവേഹാസകുടിയാ"തി, [പാചി° ൧൩൦] തത്ഥ പബ്ബതസ്സ ഉപരി ഉപരിപബ്ബതന്തി അത്ഥോ.

൩൧൪. പടിനിധിപടിദാനേസു പതിനാ [ക° ൨൭൨; രൂ° ൩൦൯; നീ° ൬൪൪, ൬൩൪; ചം° ൨.൧.൪൩; പാ° ൨.൩.൧൧; ൧.൪.൯൨].

പടിനിധി നാമ പടിബിമ്ബട്ഠപനം, പടിദാനം നാമ പടിഭണ്ഡദാനം തേസു പവത്തേന പതിനാ യോഗേ പഞ്ചമീ ഹോതി.

ബുദ്ധസ്മാ പതി സാരിപുത്തോ ധമ്മം ദേസേതി, തേലസ്മാ പതി ഘതം ദേതി.

൩൧൫. രിതേ ദുതിയാ ച [ക° ൨൭൨; രൂ° ൩൦൯; നീ° ൬൪൪, ൬൩൪; ചം° ൨.൧.൪൫; പാ° ൨.൩.൨൯].

രിതേസദ്ദേന യോഗേ പഞ്ചമീ ഹോതി ദുതിയാ ച.

രിതേ സദ്ധമ്മാ, രിതേ സദ്ധമ്മം.

൩൧൭. വിനാഞ്ഞത്രേഹി തതിയാ ച [ക॰ ൨൭൨; രൂ॰ ൩൦൯; നീ॰ ൭൭൮, ൫൯൮; ചം॰ ൨.൧.൮൭; പാ॰ ൨.൩.൩൨; 'വിനാഞ്ഞത്ര തതിയാച' (ബഹൂസു)].

വജ്ജനേ പവത്തേഹി വിനാ, അഞ്ഞത്രസദ്ദേഹി യോഗേ പഞ്ചമീ, ദുതിയാ, തതിയാ ച ഹോന്തി.

വിനാ സദ്ധമ്മാ, വിനാ സദ്ധമ്മം, വിനാ സദ്ധമ്മേന, അഞ്ഞത്ര സദ്ധമ്മാ, അഞ്ഞത്ര സദ്ധമ്മം, അഞ്ഞത്ര സദ്ധമ്മേന.

൩൧൮. പുഥുനാനാഹി ച [ക॰ ൨൭൨; രൂ॰ ൩൦൯; നീ॰ ൭൭൮, ൫൯൮; ചം॰ ൨.൧.൮൯; പാ॰ ൨.൩.൩൨; 'പുഥനാനാഹി ച' (ബഹൂസു)].

വജ്ജനേ പവത്തേഹി പുഥു, നാനാസദ്ദേഹി ച യോഗേ പഞ്ചമീ, തതിയാ ച ഹോന്തി.

പുഥഗേവ ജനസ്മാ, പുഥഗേവ ജനേന, നാനാ സദ്ധമ്മാ, നാനാ സദ്ധമ്മേന, പിയേഹി മനാപേഹി നാനാഭാവോ വിനാഭാവോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൩; ചൂളവ॰ ൪൩൭]. "തേ ഭിക്ഖൂ നാനാകുലാ പബ്ബജിതാ"തി എത്ഥ പന നാനാപ്പകാരത്ഥോ നാനാസദ്ദോ, ന വജ്ജനത്ഥോ, എത്ഥ ച വജ്ജനത്ഥോ നാമ വിയോഗത്ഥോ അസമ്മിസ്സത്ഥോ.

മരിയാദാ'ഭിവിധീസു പവത്തേഹി ആസദ്ദ, യാവസദ്ദേഹി യോഗേപി പഞ്ചമീ, ദുതിയാ ച.

തത്ഥ യസ്സ അവധിനോ സമ്ബന്ധിനീ ക്രിയാ, തം ബഹികത്വാ പവത്തതി, സോ **മരിയാദോ**. യഥാ? ആപബ്ബതാ ഖേത്തം തിട്ഠതി ആപബ്ബതം വാ, യാവപബ്ബതാ ഖേത്തം തിട്ഠതി യാവപബ്ബതം വാ.

യസ്സ സമ്ബന്ധിനീ ക്രിയാ, തം അന്തോകത്വാ ബ്യാപേത്വാ പവത്തതി, സോ **അഭിവിധി**. യഥാ? ആഭവഗ്ഗാ ഭഗവതോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ ആഭവഗ്ഗം വാ, ഭവതോ ആഭവഗ്ഗം ധമ്മതോ ആഗോത്രഭും സവന്തീതി ആസവാ, യാവഭവഗ്ഗാ യാവഭവഗ്ഗം വാ, താവദേവ യാവബ്രഹ്മലോകാ സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ.

ആരബ്ഭേ, സഹത്ഥേ ച പഞ്ചമീ, യതോഹം ഭഗിനി അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ [മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧], യതോ പട്ഠായാതി അത്ഥോ. യതോ സരാമി അത്താനം, യതോ പത്തോസ്മി വിഞ്ഞുതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൦൭]. യതോ പട്ഠായ, യതോ പഭുതി.

സഹത്ഥേ -

സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിലാഭാ, സഹ പരിനിബ്ബാനാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൦], സഹ ദസ്സനുപ്പാദാ.

“ഉപ്പാദാ വാ തഥാഗതാനം അനുപ്പാദാ വാ തഥാഗതാന”ന്തി [സം॰ നി॰ ൨.൨൦], ഏത്ഥ ഭാവലക്ഖണേ പഞ്ചമീ.

“സഹത്ഥാ ദാനം ദേതി, സഹത്ഥാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ”തി ഏത്ഥ കരണേ.

“അജ്ജതഗ്ഗേ പാണുപേതം [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൦], തദഗ്ഗേ ഖോ വാസേട്ഠ”ഇച്ചാദീസു [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൦], ആരബ്ഭേ സത്തമീ.

“യത്വാധികരണം [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩], യതോനിദാനം [സു॰ നി॰ ൨൭൩], തതോനിദാനം” ഇച്ചാദീസു [മ॰ നി॰ ൧.൨൩൬] വാക്യേ ഇച്ഛിതേ സതി ഹേത്വത്ഥേ പഞ്ചമീ, സമാസേ ഇച്ഛിതേ സതി അത്ഥമത്തേ പഞ്ചമീ.

ദ്വിന്നം കാരകാനം ക്രിയാനഞ്ച മജ്ഝേ പവത്തകാലദ്ധാനവാചീഹി പഞ്ചമീ, ലുദ്ദകോ പക്ഖസ്മാ മിഗം വിജ്ഝതി, കോസാ കുഞ്ജരം വിജ്ഝതി. ഏത്ഥ ച ലുദ്ദകോ സകിം മിഗം വിജ്ഝിത്വാ പക്ഖബ്ഭന്തരമ്ഹി ന വിജ്ഝി, പക്ഖേ പരിപുണ്ണേ പുന വിജ്ഝതി, പക്ഖസദ്ദോ ദ്വിന്നം വിജ്ഝനവാരാനം മജ്ഝേ കാലവാചീ ഹോതി, ദ്വേപി വിജ്ഝനക്രിയാ കാരകേഹി സഹേവ സിജ്ഝന്തീതി കാരകാനഞ്ച മജ്ഝേതി വുച്ചതി. വുത്തിയം പന “അജ്ജ ഭുത്വാ ദേവദത്തോ ദ്വിഹേ ഭുഞ്ജിസ്സതി, ദ്വിഹാ ഭുഞ്ജിസ്സതി, അത്രട്ഠോ’യമിസ്സാസോ കോസേ ലക്ഖം വിജ്ഝതി, കോസാ ലക്ഖം വിജ്ഝതീ”തി [മോഗ॰ ൭൯] ഏവം സത്തമീവസേന പരിപുണ്ണവാക്യമ്പി വുത്തം. പാളിയം “അനാപത്തി ഛബ്ബസ്സാ കരോതി [പാരാ॰ ൫൬൭], അതിരേകഛബ്ബസ്സാ കരോതീ”തി [പാരാ॰ ൫൬൭], “ഛബ്ബസ്സാനീ”തിപി പാഠോ.

രക്ഖനത്ഥാനം യോഗേ -

യഞ്ച വത്ഥും ഗുത്തം ഇച്ഛിയതേ, യതോ ച ഗുത്തം ഇച്ഛിയതേ, തത്ഥ പഞ്ചമീ, യവേഹി ഗാവോ രക്ഖതി വാരേതി, തണ്ഡുലാ കാകേ രക്ഖതി വാരേതി, തം മം പുഞ്ഞാ നിവാരേസി, പാപാ ചിത്തം നിവാരയേ [ധ॰ പ॰ ൧൧൬], ന നം ജാതി നിവാരേതി, ദുഗ്ഗത്യാ ഗരഹായ വാ [സു॰ നി॰ ൧൪൧ (ന നേ)]. രാജതോ വാ ചോരതോ വാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തു.

അന്തരധാനത്ഥയോഗേ -

യസ്സ അദസ്സനം ഇച്ഛിയതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ, ഉപജ്ഝായാ അന്തരധായതി സിസ്സോ, നിലീയതീതി അത്ഥോ. പാളിയം പന യസ്സ അദസ്സനം ഇച്ഛിയതി, തസ്മിം ഛട്ഠീ ഏവ- “അന്തരധായിസ്സാമി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ, അന്തരധായിസ്സാമി സമണസ്സ ഗോതമസ്സാ”തി. “ന സക്ഖി മേ അന്തരധായിതു”ന്തി പാളി, ‘അന്തരധായിസ്സാമീ’തി അന്തരിതേ അചക്ഖുവിസയേ ഠാനേ അത്താനം ഠപേസ്സാമീത്യത്ഥോ, നിലീയിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി.

യസ്മിം ഠാനേ അന്തരധായതി, തസ്മിം സത്തമീ ഏവ ദിസ്സതി, അതിഖിപ്പം ലോകേ ചക്ഖു അന്തരധായിസ്സതി [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൮ (വിസദിസം)], ജേതവനേ അന്തരധായിത്വാ, ബ്രഹ്മലോകേ അന്തരധായിത്വാ, മദ്ദകുച്ഛിസ്മിം അന്തരധായിത്വാ, തത്ഥേവന്തരധായീ [സം॰ നി॰ ൧.൧] ഇച്ചാദി. “ഭഗവതോ പുരതോ അന്തരധായിത്വാ”തി ഏത്ഥപി തോസദ്ദോ സത്തമ്യത്ഥേ ഏവ. “സക്കോ

നിമിസ്സ രഞ്ഞോ സമ്മുഖേ അന്തരഹിതോ”തി പാളി. ‘ധജതവനേ അന്തരധായിത്വാ’തി ജേതവനേ അഞ്ഞേസം അദസ്സനം കത്വാ, അഞ്ഞേസം അചക്ഖുവിസയം കത്വാതി അത്ഥോ. “അന്ധകാരോ അന്തരധായതി, ആലോകോ അന്തരധായതി, സദ്ധമ്മോ അന്തരധായതി, സാസനം അന്തരധായതി” ഇച്ചാദീസു പന ഛട്ഠീ, സത്തമിയോ യഥാസമ്ഭവം വേദിതബ്ബാ.

ദൂരത്ഥയോഗേ -

കിംവ ദൂരോ ഇതോ ഗാമോ, കച്ചി ആരാ പമാദമ്ഹാ [സു॰ നി॰ ൧൩൭], അഥോ ആരാ പമാദമ്ഹാ [സു॰ നി॰ ൧൩൭], ഗാമതോ അവിദൂരേ, ആരകാ തേ മോഘപുരിസാ ഇമസ്മാ ധമ്മവിനയാ, ആരകാ തേഹി ഭഗവാ, കിലേസേഹി ആരകാതി അരഹം, ആരാ സോ ആസവക്ഖയാ [ധ॰ പ॰ ൨൫൩]. ദുതിയാ ച തതിയാ ച ഛട്ഠീ ച, ആരകാ ഇമം ധമ്മവിനയം ഇമിനാ ധമ്മവിനയേന വാ, ആരകാ മന്ദബുദ്ധീനം [വിസുദ്ധി ടീ॰ ൧.൧൩൦].

ദൂരത്ഥേ -

ദൂരതോവ നമസ്സന്തി, അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവന്തം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം [ദീ॰ നി॰ ൧.൪൦൬], കിന്നു തിട്ഠഥ ആരകാ, തസ്മാ തിട്ഠാമ ആരകാ. ദുതിയാ ച തതിയാ ച, ദൂരം ഗാമം ആഗതോ, ദൂരേന ഗാമേന ആഗതോ , ദൂരാ ഗാമാ ആഗതോ ഇച്ചേവത്ഥോ, ദൂരം ഗാമേന വാ.

അന്തികത്ഥയോഗേ -

അന്തികം ഗാമാ, ആസന്നം ഗാമാ, സമീപം ഗാമാ. ദുതിയാ ച തതിയാ ച ഛട്ഠീ ച, അന്തികം ഗാമം, അന്തികം ഗാമേന, അന്തികം ഗാമസ്സ.

കാലദ്ധാനം പരിമാണവചനേ -

ഇതോ മഥുരായ ചതൂസു യോജനേസു സങ്കസ്സം, രാജഗഹതോ പഞ്ചചത്താലീസയോജനേ സാവത്ഥി, ഇതോ ഏകനവുതികപ്പേ [ദീ॰ നി॰ ২.൪], ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ [ദീ॰ നി॰ ২.൪], ഇതോ സത്തമേ ദിവസേ, ഇതോ തിണ്ണം മാസാനം അച്ചയേന പരിനിബ്ബായിസ്സാമി [ദീ॰ നി॰ ২.൧൬൮; ഉദാ॰ ൫൧] ഇച്ചാദി.

പമാണത്ഥേ -

ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച യോജനം, പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതപരിമാണോ മജ്ഝിമദേസോ പരിക്ഖേപേന വാ, ദീഘസോ നവവിദത്ഥിയോ [പാചി॰ ൫൪൮], യോജനം ആയാമേന യോജനം വിത്ഥാരേന യോജനം ഉബ്ബേധേന സാസപരാസി [സം॰ നി॰ ২.൧൨൮] ഇച്ചാദി.

ത്വാലോപേപി പഞ്ചമീ. ഏത്ഥ ച ത്വാലോപോ നാമ പരിപുണ്ണവാക്യേ ലദ്ധബ്ബസ്സ ത്വാന്തപദസ്സ അപരിപുണ്ണവാക്യേ നത്ഥി ഭാവോ, യഞ്ച പദം ത്വാന്തപദേ സതി കമ്മം വാ ഹോതി അധികരണം വാ. തം ത്വാന്തപദേ അസതി പദന്തരേ അവധി ഹോതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ, പാസാദാ വാ പാസാദം

സങ്കമേയ്യ [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨], ഹത്ഥിക്ഖന്ധാ വാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധം സങ്കമേയ്യ [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨] ഇച്ചാദി. ഏത്ഥ ച പഠമം ഏകം പാസാദം അഭിരൂഹിത്വാ പുന അഞ്ഞം പാസാദം സങ്കമേയ്യാതി വാ പഠമം ഏകസ്മിം പാസാദേ നിസീദിത്വാ പുന അഞ്ഞം പാസാദം സങ്കമേയ്യാതി വാ ഏവം പരിപുണ്ണവാക്യം വേദിതബ്ബം. "അന്ധകാരാ വാ അന്ധകാരം ഗച്ഛേയ്യ, തമാ വാ തമം ഗച്ഛേയ്യാ"തി [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨] പാളി. തഥാ രട്ഠാ രട്ഠം വിചരതി, ഗാമാ ഗാമം വിചരതി, വനാ വനം വിചരതി, വിഹാരതോ വിഹാരം ഗച്ഛതി, പരിവേണതോ പരിവേണം ഗച്ഛതി, ഭവതോ ഭവം ഗച്ഛതി, കുലതോ കുലം ഗച്ഛതി ഇച്ചാദി. തഥാ വിനയാ വിനയം പുച്ഛതി, അഭിധമ്മാ അഭിധമ്മം പുച്ഛതി, വിനയാ വിനയം കഥേതി, അഭിധമ്മാ അഭിധമ്മം കഥേതി. ഏത്ഥാപി പഠമം ഏകം വിനയവചനം പുച്ഛിത്വാ വാ ഏകസ്മിം വിനയവചനേ ഠത്വാ വാ പുന അഞ്ഞം വിനയവചനം പുച്ഛതീതി പരിപുണ്ണവാക്യം വേദിതബ്ബം. വുത്തിയം പന "പാസാദം ആരുയ്ഹ പേക്ഖതി, പാസാദാ പേക്ഖതി, ആസനേ പവിസിത്വാ പേക്ഖതി, ആസനാ പേക്ഖതീ"തി വുത്തം.

ദിസത്ഥയോഗേ ദിസത്ഥേ ച പഞ്ചമീ, ഇതോ സാ പുരിമാ ദിസാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൮], ഇതോ സാ ദക്ഖിണാ ദിസാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൮], അവീചിതോ ഉപരി, ഉദ്ധം പാദതലാ, അധോ കേസമത്ഥകാ [ദീ॰ നി॰ ２.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦].

ദിസത്ഥേ -

പുരിമതോ ഗാമസ്സ, ദക്ഖിണതോ ഗാമസ്സ, ഉപരിതോ പബ്ബതസ്സ, ഹേട്ഠതോ പാസാദസ്സ, പുരത്ഥിമതോ, ദക്ഖിണതോ, യതോ ഖേമം, തതോ ഭയം [ജാ॰ ൧.൧൫.൭൮], യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം [ധ॰ പ॰ ൩൭൪] ഇച്ചാദി.

പുബ്ബാദിയോഗേപി പഞ്ചമീ, പുബ്ബേവ മേ സമ്ബോധാ [അ॰ നി॰ ൩.൧൦൪], ഇതോ പുബ്ബേ, തതോ പുബ്ബേ, ഇതോ പരാ പച്ഛന്തിമാ ജനപദാ [മഹാവ॰ ൨൫൯], തതോ പുരേ, തതോ പച്ഛാ, തതോ ഉത്തരി [പാരാ॰ ൪൧൫] ഇച്ചാദി.

വിഭത്തത്ഥേ ച പഞ്ചമീ ഛട്ഠീ ച. വിഭത്തി നാമ പഗേവ വിസുംഭൂതസ്സ അത്ഥസ്സ കേനചി അധികേന വാ ഹീനേന വാ ഭാഗേന തദഞ്ഞതോ പുഥക്കരണം, മാഥുരാ പാടലിപുത്തകേഹി അഭിരൂപതരാ, യതോ പണീതതരോ വാ വിസിട്ഠതരോ വാ നത്ഥി, അത്തദന്തോ തതോ വരം [ധ॰ പ॰ ൩൨൨], ഛന്നവുതീനം പാസണ്ഡാനം പവരം യദിദം സുഗതവിനയോ , സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ, അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭], ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭], സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭], പഞ്ഞവന്താ നാമ സാരിപുത്തതോ ഹീനാ സാരിപുത്തസ്സ വാ, തതോ അധികം വാ ഊനം വാ ന വട്ടതി ഇച്ചാദി.

വിരമണത്ഥയോഗേ -

ആരതീ വിരതീ പാപാ [ഖു॰ പാ॰ ൫.൭], പാണാതിപാതാ വേരമണി [ഖു॰ പാ॰ ൨.൧] ഇച്ചാദി.

സുദ്ധത്ഥയോഗേ -

ലോഭനീയേഹി ധമ്മേഹി സുദ്ധോ ഇച്ചാദി.

മോചനത്ഥയോഗേ പഞ്ചമീ തതിയാ ച, സോ പരിമുച്ചതി ജാതിയാ ജരായ മരണേന സോകേഹി പരിദേവേഹി ദുക്ഖേഹി ദോമനസ്സേഹി ഉപായാസേഹി, പരിമുത്തോ സോ ദുക്ഖസ്മാതി വദാമി [സം॰ നി॰ ൩.൨൯], മോക്ഖന്തി മാരബന്ധനാ [ധ॰ പ॰ ൩൭], ന തേ മുച്ചന്തി മച്ചുനാ ഇച്ചാദി, സബ്ബത്ഥ അവധിഅത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഹേത്വത്ഥേ -

കസ്മാ ഹേതുനാ, കേന ഹേതുനാ, കസ്മാ നു തുമ്ഹം കുലേ ദഹരാ ന മിയ്യരേ [ജാ॰ ൧.൧൦.൯൨ (മീയരേ)], തസ്മാതിഹ ഭിക്ഖവേ [സം॰ നി॰ ൨.൧൬൭]. ദുതിയാ തതിയാ ഛട്ഠീ ച, കിംകാരണം [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൬.൨൨.ഉമങ്ഗജാതകവണ്ണനാ], യത്വാധികരണം [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩], യതോനിദാനം [സു॰ നി॰ ൨൭൪], തതോനിദാനം [മ॰ നി॰ ൧.൨൩൮], കേന കാരണേന [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൨൦.മാതങ്ഗജാതകവണ്ണനാ], തം കിസ്സഹേതു [മ॰ നി॰ ൧.൨], കിസ്സ തുമ്ഹേ കിലമഥ ഇച്ചാദി.

വിവേചനത്ഥയോഗേ -

വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬], വിവിത്തോ പാപകാ ധമ്മാ.

ബന്ധനത്ഥയോഗേ -

൩൧൭. പഞ്ചമീണേ വാ [ക॰ ൨൯൬; രൂ॰ ൩൧൪; നീ॰ ൬൦൭; ചം॰ ൨.൧.൬൯; പാ॰ ൨.൩.൨൪].

ഇണഭൂതേ ഹേതുമ്ഹി പഞ്ചമീ ഹോതി വാ.

സതസ്മാ ബന്ധോ നരോ സതേന വാ.

൩൧൮. ഗുണേ [ചം॰ ൨.൧.൭൦; പാ॰ ൨.൩.൨൫].

അജ്ഝത്തഭൂതോ ഹേതു ഗുണോ നാമ, അഗുണോപി ഇധ ഗുണോത്വേവ വുച്ചതി, തസ്മിം പഞ്ചമീ ഹോതി വാ.

ജളത്താ ബന്ധോ നരോ ജളത്തേന വാ, അത്തനോ ബാലത്തായേവ ബന്ധോതി അത്ഥോ, പഞ്ഞായ ബന്ധനാ മുത്തോ, വാചായ മരതി, വാചായ മുച്ചതി, വാചായ പിയോ ഹോതി, വാചായ ദേസ്സോ, ഇസ്സരിയാ ജനം രക്ഖതി രാജാ ഇസ്സരിയേന വാ, സീലതോ നം പസംസന്തി [അ॰ നി॰ ൪.൬] സീലേന വാ, ഹുത്വാ അഭാവതോ അനിച്ചാ, ഉദയബ്ബയപീളനതോ ദുക്ഖാ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ [ഉദാ॰ ൨], സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ [ഉദാ॰ ൨], ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം അനഞ്ഞാ

അപ്പടിവേധാ ദീഘമദ്ധാനം സംസരന്തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൫ (വിസദിസം)] ഇച്ചാദി.

പഞ്ഹാ, കഥനേസുപി പഞ്ചമീ, കുതോ ഭവം, അഹം പാടലിപുത്തതോ ഇച്ചാദി.

ഥോകത്ഥേപി അസത്വവചനേ പഞ്ചമീ, സത്വം വുച്ചതി ദബ്ബം, ഥോകാ മുച്ചതി ഥോകേന വാ, മുച്ചനമത്തം ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി “നദിം തരന്തോ മനം വുള്ഹോ”തി [മഹാവ॰ ൧൪൫] ഏത്ഥ വിയ. അപ്പമത്തകാ മുച്ചതി അപ്പമത്തകേന വാ, കിച്ഛാ മുച്ചതി കിച്ഛേന വാ, കിച്ഛാ ലദ്ധോ പിയോ പുത്തോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൭൭], കിച്ഛാ മുത്താ’മ്ഹ ദുക്ഖസ്മാ, യാമ ദാനി മഹോസധ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൦൦].

അസത്വവചനേതി കിം? പച്ചതി മുനിനോ ഭത്തം, ഥോകം ഥോകം ഘരേ ഘരേതി [ഥേരഗാ॰ ൨൪൮ (കുലേ കുലേ)].

“അനുപുബ്ബേന മേധാവീ, ഥോകം ഥോകം ഖണേ ഖണേ [ധ॰ പ॰ ൨൩൯]” ഇച്ചാദീസു ക്രിയാവിസേസനേ ദുതിയാ.

അകത്തരിപി പഞ്ചമീ, തസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ ഉസ്സന്നത്താ വിപുലത്താ തഥാഗതോ സുപ്പതിട്ഠിതപാദോ ഹോതി [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦൧]. ഏത്ഥ ച ‘അകത്തരീ’തി അകാരകേ ഞാപകഹേതുമ്ഹീതി വദന്തി. ഞാസേ പന “അകത്തരീതി ഹേത്വത്ഥേ സങ്ഗണ്ഹാതി. യഥാ ഹി കത്തുബുദ്ധി സഞ്ജായതേ, സോവ കത്താ ന ഹോതീതി വത്തും സക്കാ”തി വുത്തം. ഏതേന കത്തുസദിസോ ജനകഹേതു അകത്താ നാമാതി ദീപേതി, കമ്മസ്സ കതത്താഇച്ചാദി ച ജനകഹേതു ഏവാതി.

ഭിയ്യത്ഥയോഗേ -

യോധ സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച, തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതി [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൫൩], സുഖാ ഭിയ്യോ സോമനസ്സം [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൫൭], ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൫൬], മയാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതി, സോതുകാമാത്ഥ തുമ്ഹേ ഭിക്ഖവേ ഭിയ്യോസോമത്തായ പുബ്ബേനിവാസകഥം, അത്തമനോ ത്വം ഹോഹി പരം വിയ മത്തായ, അഹമ്പി അത്തമനോ ഹോമി പരം വിയ മത്തായ.

പഞ്ചമീവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ഛട്ഠീവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ ഛട്ഠീ?

൩൨൦. ഛട്ഠീ സമ്ബന്ധേ [ക॰ ൩൦൧; രൂ॰ ൩൦൬; നീ॰ ൬൦൯; ചം॰ ൨.൧.൯൫; പാ॰ ൨.൩.൫൦].

ദ്വിന്നം സമ്ബന്ധീനം കേനചി പകാരേന ആയത്തഭാവോ സമ്ബന്ധോ നാമ, സമ്ബന്ധേ ജോതേതബ്ബേ വിസേസനസമ്ബന്ധിമ്ഹി ഛട്ഠീ ഹോതി.

തത്ഥ ക്രിയാകാരകസഞ്ജാതോ അസ്സേദമ്ഭാവഹേതുകോ സമ്ബന്ധോ നാമാതി വുത്തം. തത്ഥ ദ്വേ സമ്ബന്ധിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം തംതംക്രിയം കരോന്തി, തം ദിസ്വാ "ഇമേ അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധിനോ"തി ജാനന്തസ്സ ദ്വിന്നം കാരകാനം ദ്വിന്നം ക്രിയാനഞ്ച സംയോഗം നിസ്സായ സമ്ബന്ധോപി വിദിതോ ഹോതി, ഏവം സമ്ബന്ധോ ക്രിയാകാരകസഞ്ജാതോ, 'ഇമസ്സ അയ'ന്തി ഏവം പവത്തബുദ്ധിയാ ഹേതുഭൂതത്താ അസ്സേദമ്ഭാവഹേതുകോ ച.

തത്ഥ സമ്ബന്ധോ തിവിധോ സാമിസമ്ബന്ധോ, നാനാത്തസമ്ബന്ധോ, ക്രിയാകാരകസമ്ബന്ധോതി.

തത്ഥ 'സാമീ'തി യസ്സ കസ്സചി വിസേസനസമ്ബന്ധിനോ നാമം, തസ്മാ വിസേസ്യപദത്ഥസ്സ തംതംവിസേസനഭാവേന സമ്ബന്ധോ **സാമിസമ്ബന്ധോ** നാമ.

സോ വിസേസ്യപദത്ഥഭേദേന അനേകവിധോ.

തത്ഥ തസ്സ മാതാ, തസ്സ പിതാഇച്ചാദി **ജനകസമ്ബന്ധോ** നാമ.

തസ്സാ പുത്തോ, തസ്സാ ധീതാ ഇച്ചാദി **ജഞ്ഞസമ്ബന്ധോ** നാമ.

തസ്സ ഭാതാ, തസ്സ ഭഗിനീ ഇച്ചാദി **കുലസമ്ബന്ധോ** നാമ.

സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൭] ഇച്ചാദി **സാമിസമ്ബന്ധോ** നാമ.

പഹൂതം മേ ധനം സക്ക [ജാ॰ ൧.൧൫.൭൨], ഭിക്ഖുസ്സ പത്തചീവരം ഇച്ചാദി **സംസമ്ബന്ധോ** നാമ.

അമ്ബവനസ്സ അവിദൂരേ, നിബ്ബാനസ്സേവ സന്തികേ [ധ॰ പ॰ ൩൨] ഇച്ചാദി **സമീപസമ്ബന്ധോ** നാമ.

സുവണ്ണസ്സ രാസി, ഭിക്ഖൂനം സമൂഹോ ഇച്ചാദി **സമൂഹസമ്ബന്ധോ** നാമ.

മനുസ്സസ്സേവ തേ സീസം [ജാ॰ ൧.൪.൮൧], രുക്ഖസ്സ സാഖാ ഇച്ചാദി **അവയവസമ്ബന്ധോ** നാമ.

സുവണ്ണസ്സ ഭാജനം, അലാബുസ്സ കടാഹം, ഭട്ഠധഞ്ഞാനം സത്തു ഇച്ചാദി **വികാരസമ്ബന്ധോ** നാമ.

യവസ്സ അങ്കുരോ, മേഘസ്സ സദ്ദോ, പുപ്ഫാനം ഗന്ധോ, ഫലാനം രസോ, അഗ്ഗിസ്സ ധൂമോ ഇച്ചാദി **കാരിയസമ്ബന്ധോ** നാമ.

ഖന്ധാനം ജാതി, ഖന്ധാനം ജരാ, ഖന്ധാനം ഭേദോ [സം॰ നി॰ ൨.൧] ഇച്ചാദി **അവത്ഥാസമ്ബന്ധോ** നാമ.

സുവണ്ണസ്സ വണ്ണോ, വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സ [ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪], ബുദ്ധസ്സ കിത്തിസദ്ദോ, സിപ്പികാനം സതം നത്ഥി [ജാ॰ ൧.൧.൧൧൩], തിലാനം മുട്ഠി ഇച്ചാദി **ഗുണസമ്ബന്ധോ** നാമ.

പാദസ്സ ഉക്ഖിപനം, ഹത്ഥസ്സ സമിഞ്ജനം, ധാതൂനം ഗമനം ഠാനം ഇച്ചാദി **ക്രിയാസമ്ബന്ധോ** നാമ.

ചാതുമഹാരാജികാനം ഠാനം ഇച്ചാദി **ഠാനസമ്ബന്ധോ** നാമ. ഏവമാദിനാ നയേന സാമിസമ്ബന്ധോ അനേകസഹസ്സപ്പഭേദോ, സോ ച ക്രിയാസമ്ബന്ധാഭാവാ കാരകോ നാമ ന ഹോതി. യദി ഏവം "പാദസ്സ ഉക്ഖിപനം" ഇച്ചാദി ക്രിയാസമ്ബന്ധോ നാമാതി ഇദം ന യുജ്ജതീതി? വുച്ചതേ - ക്രിയാസമ്ബന്ധാഭാവാതി ഇദം സാധകഭാവേന സമ്ബന്ധാഭാവം സന്ധായ വുത്തം, സിദ്ധായ പന ക്രിയായ സമ്ബന്ധം സന്ധായ ക്രിയാസമ്ബന്ധോ നാമ വുത്തോതി.

നാനാത്തസമ്ബന്ധേ പന നാനാഅത്ഥേസു ഛട്ഠീ ഹോതി. തത്ഥ ണീ, ആവീപച്ചയാനം കമ്മേ നിച്ചം ഛട്ഠീ, ഝാനസ്സ ലാഭീ, ചീവരസ്സ ലാഭീ, ധനസ്സ ലാഭീ, ആദീനവസ്സ ദസ്സാവീ, അത്ഥി രൂപാനം ദസ്സാവീ, അത്ഥി സമവിസമസ്സ ദസ്സാവീ, അത്ഥി താരകരൂപാനം ദസ്സാവീ, അത്ഥി ചന്ദിമസൂരിയാനം ദസ്സാവീ.

തു, അക, അന, ണപച്ചയാനം യോഗേ ക്വചി കമ്മത്ഥേ ഛട്ഠീ.

തുപച്ചയേ താവ -

തസ്സ ഭവന്തി വത്താരോ [മ॰ നി॰ ൨.൧൭൬], സഹസാ കമ്മസ്സ കത്താരോ, അമതസ്സ ദാതാ [മ॰ നി॰ ൧.൨൦൩], ഭിന്നാനം സന്ധാതാ [ദീ॰ നി॰ ൧.൯, ൧൯൪], സഹിതാനം വാ അനുപ്പദാതാ [ദീ॰ നി॰ ൧.൯, ൧൯൪] ഇച്ചാദി.

ക്വചീതി കിം? ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ [അ॰ നി॰ ৩.൩൭], ഗാഥം കത്താ നോവസിതാ [അ॰ നി॰ ൪.൧൦൭], കാലേന ധമ്മീകഥം ഭാസിതാ, സരസി ത്വം ഏവരൂപം വാചം ഭാസിതാ, പരേസം പുഞ്ഞം അനുമോദേതാ, ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനി [മഹാനി॰ ൧൯൨] ഇച്ചാദി.

അകപച്ചയേ -

കമ്മസ്സ കാരകോ നത്ഥി, വിപാകസ്സ ച വേദകോ [വിസുദ്ധി ൨.൬൮൯], അവിസംവാദകോ ലോകസ്സ [ദീ॰ നി॰ ൧.൯] ഇച്ചാദി.

ക്വചീതി കിം? മഹതിം മഹിം അനുസാസകോ, ജനം അഹേഠകോ, കടം കാരകോ, പസവോ ഘാതകോ ഇച്ചാദി.

അനപച്ചയേ -

പാപസ്സ അകരണം സുഖം [ധ॰ പ॰ ൧൮൩], ഭാരസ്സ ഉക്ഖിപനം, ഹത്ഥസ്സ ഗഹണം, ഹത്ഥസ്സ പരാമസനം, അഞ്ഞതരസ്സ അങ്ഗസ്സ പരാമസനം [പാരാ॰ ൨൭൦] ഇച്ചാദി.

ക്വചീതി കിം? ഭഗവന്തം ദസ്സനായ [ഉദാ॰ ൨൩] ഇച്ചാദി.

ണപച്ചയേ -

അച്ഛരിയോ അരജകേന വത്ഥാനം രാഗോ, അഗോപാലകേന ഗാവീനം ദോഹോ, അപ്പപുഞ്ഞേന ലാഭാനം ലാഭോ, ഹത്ഥസ്സ ഗാഹോ, പത്തസ്സ പടിഗ്ഗാഹോ ഇച്ചാദി.

ത്വാപച്ചയേപി കാചി കമ്മനി ഛട്ഠീ, അലജ്ജീനം നിസ്സായ, ആയസ്മതോ നിസ്സായ വച്ഛാമി, ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ പസാദോ [ധ॰ സ॰ ൫൯൬-൫൯൯ (ഉപാദായ)] ഇച്ചാദി.

കത്തരി ത, തവന്തു, താവീ, മാന’ന്താനം യോഗേ പന കമ്മനി ദുതിയാ ഏവ, സുഖകാമോ വിഹാരം കതോ, ഗാമം ഗതോ, ഓദനം ഭുത്തവാ ഭുത്താവീ, കമ്മം കുരുമാനോ, കമ്മം കരോന്തോ ഇച്ചാദി.

കാചി ഛട്ഠീപി ദിസ്സതി, ധമ്മസ്സ ഗുത്തോ മേധാവീ [ധ॰ പ॰ ൨൫൭] ഇച്ചാദി.

സര, ഇസു, ചിന്ത, ഇസ, ദയധാതൂനം കമ്മനി ഛട്ഠീ വാ, മാതുസ്സ സരതി, മാതരം സരതി, പിതുസ്സ സരതി, പിതരം സരതി, ന രജ്ജസ്സ സരിസ്സസി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൨൧], ന തേസം കോചി സരതി, സത്താനം കമ്മപച്ചയാ [ഖു॰ പാ॰ ൭.൨], ആപത്തിപരിയന്തം നസ്സരതി, രത്തിപരിയന്തം നസ്സരതി [ചൂളവ॰ ൧൫൭], പുത്തസ്സ ഇച്ഛതി പുത്തം വാ, മാതുസ്സ ചിന്തേതി മാതരം വാ, ഥേരസ്സ അജ്ഝേസതി ഥേരം വാ, തേലസ്സ ദയതി തേലം വാ, രക്ഖതീതി അത്ഥോ.

കരധാതുസ്സ അഭിസങ്ഖരണത്ഥവാചിനോ കമ്മേ ഛട്ഠീ, ഉദകസ്സ പടികുരുതേ ഉദകം വാ, കണ്ഡസ്സ പടികുരുതേ കണ്ഡം വാ ഇച്ചാദി.

തപച്ചയേ പൂജനത്ഥാദിധാതൂനം കത്തരി ഛട്ഠീ വാ, രഞ്ഞോ സമ്മതോ രഞ്ഞാ വാ, ഗാമസ്സ പൂജിതോ ഗാമേന വാ, രഞ്ഞോ സക്കതോ രഞ്ഞാ വാ, രഞ്ഞോ അപചിതോ രഞ്ഞാ വാ, രഞ്ഞോ മാനിതോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൩] രഞ്ഞാ വാ, തഥാ സുപ്പടിവിദ്ധാ ബുദ്ധാനം ധമ്മധാതു, അമതം തേസം പരിഭുത്തം, യേസം കായഗതാസതി പരിഭുത്താ [അ॰ നി॰ ൧.൬൦൩], അമതം തേസം വിരദ്ധം, യേസം കായഗതാസതി വിരദ്ധാ [അ॰ നി॰ ൧.൬൦൩].

തിപച്ചയേപി കാചി കത്തരി ഛട്ഠീ വാ, സോഭണാ കച്ചായനസ്സ പകതി കച്ചായനേന വാ, സോഭണാ ബുദ്ധഘോസസ്സ പകതി ബുദ്ധഘോസേന വാ ഇച്ചാദി.

പൂജനത്ഥാനം പൂരണത്ഥാനഞ്ച കരണേ ഛട്ഠീ, പുപ്ഫസ്സ ബുദ്ധം പൂജേതി പുപ്ഫേന വാ, ഘതസ്സ അഗ്ഗിം ജുഹോതി ഘതേന വാ, പത്തം ഉദകസ്സ പൂരേത്വാ, പൂരം നാനാപ്പകാരസ്സ അസുചിനോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭], ബാലോ പൂരതി പാപസ്സ [ധ॰ പ॰ ൧൨൧], ധീരോ പൂരതി പുഞ്ഞസ്സ [ധ॰ പ॰ ൧൨൧] പൂരതി ധഞ്ഞാനം വാ മുഗ്ഗാനം വാ മാസാനം വാ ഇച്ചാദി. തതിയാ വാ, ഖേമാ നാമ പോക്ഖരണീ, പുണ്ണാ ഹംസേഹി തിട്ഠതി.

തബ്ബ, രുജാദിയോഗേ പന സമ്പദാനേ ചതുത്ഥീ ഏവ, യക്ഖസേനാപതീനം ഉജ്ഝാപേതബ്ബം വിക്കന്ദിതബ്ബം വിരവിതബ്ബം [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൪൩ (വിസദിസം)], ദേവദത്തസ്സ രുജ്ജതി, രജകസ്സ വത്ഥം ദദാതി ഇച്ചാദി.

ഭയത്ഥാദീനം അപാദാനേ ബഹുലം ഛട്ഠീ, കിം നു ഖോ അഹം തസ്സ സുഖസ്സ ഭായാമി, സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ [ധം॰ പം॰ ൧൨൯], ഭീതോ ചതുന്നം ആസീവിസാനം [സം॰ നി॰ ൪.൨൩൮], മാ ഭിക്ഖവേ പുഞ്ഞാനം ഭായിത്ഥ [ഉദാം॰ ൨൨], സങ്ഖാതും നോപി സക്കോമി, മുസാവാദസ്സ ഓത്തപ്പം [സം॰ നി॰ ൧.൧൮൪] ഇച്ചാദി. തത്ഥ 'ഓത്തപ'ന്തി ഓത്തപ്പന്തോ. തഥാ അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ [മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭] ഇച്ചാദി ച.

കുസല, കോവിദ, പസാദത്ഥാനം ആധാരേ ഛട്ഠീ, കുസലാ നച്ചഗീതസ്സ [ജാ॰ ൨.൨൨.൯൪], കുസലോ ത്വം രഥസ്സ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം [മ॰ നി॰ ൨.൮൭], അമച്ചേ താത ജാനാഹി, ധീരേ അത്ഥസ്സ കോവിദേ [ജാ॰ ൧.൧൭.൧൩], നരാ ധമ്മസ്സ കോവിദാ [ജാ॰ ൧.൧.൩൭], മഗ്ഗാമഗ്ഗസ്സ കോവിദാ, "കേചി ഇദ്ധീസു കോവിദാ"തിപി അത്ഥി, സന്തി യക്ഖാ ബുദ്ധസ്സ പസന്നാ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൬ (വിസദിസം)], ധമ്മസ്സ പസന്നാ, സങ്ഘസ്സ പസന്നാ, ബുദ്ധേ പസന്നാ, ധമ്മേ പസന്നാ, സങ്ഘേ പസന്നാ വാ. തഥാ ചേതോപരിയഞാണസ്സ, വസീ ഹോമി മഹാമുനി. ഝാനസ്സ വസിമ്ഹി ഇച്ചാദി.

൩൨൧. ഛട്ഠീ ഹേത്വത്ഥേഹി [രൂ॰ ൧൬൩ പിട്ഠേ; നീ॰ ൬൫൦; ചം॰ ൨.൧.൭൧; പാ॰ ൨.൩.൨൬].

ഹേത്വത്ഥേഹി യോഗേ ഹേതുമ്ഹി ഛട്ഠീ ഹോതി.

തം കിസ്സ ഹേതു [മ॰ നി॰ ൧.൨; ചം॰ ൨.൧.൯൬; പാ॰ ൨.൩.൭൨], അങ്ഗവരസ്സ ഹേതു, ഉദരസ്സ ഹേതു, ഉദരസ്സ കാരണാ [പാരാ॰ ൨൨൮] ഇച്ചാദി.

൩൨൨. തുല്യത്ഥേന വാ തതിയാ [നീ॰ ൬൩൮].

തുല്യത്ഥേന യോഗേ ഛട്ഠീ ഹോതി തതിയാ വാ.

തുല്യോ പിതു പിതരാ വാ, സദിസോ പിതു പിതരാ വാ. ഇതി നാനാത്തസമ്ബന്ധോ.

ക്രിയാകാരകസമ്ബന്ധോ നാമ കാരകാനം ക്രിയായ സഹ സാധക, സാധ്യഭാവേന അഞ്ഞമഞ്ഞാപേക്ഖതാ അവിനാഭാവിതാ വുച്ചതി, ന ഹി ക്രിയം വിനാ കാരകം നാമ സിജ്ഝതി, ന ച കാരകം വിനാ ക്രിയാ നാമ സിജ്ഝതീതി, സാ പന ഛട്ഠീവിസയോ ന ഹോതീതി.

ഛട്ഠീവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

സത്തമീവിഭത്തിരാസി

കസ്മിം അത്ഥേ സത്തമീ?

൩൨൩. സത്തമ്യാധാരേ [ക॰ ൩൦൨; രൂ॰ ൩൧൩; നീ॰ ൬൩൦; ചം॰ ൨.൧.൮൮; പാ॰ ൧.൩.൪൫].

ആധാരോ, ഓകാസോ, അധികരണന്തി അത്ഥതോ ഏകം, ആധാരത്ഥേ സത്തമീ ഹോതി. കത്തുകമ്മട്ഠം ക്രിയം ഭുസോ ധാരേതീതി **ആധാരോ**.

കടേ നിസീദതി പുരിസോ, ഥാലിയം ഓദനം പചതി. തത്ഥ കടോ കത്തുഭൂതേ പുരിസേ ഠിതം നിസീദനക്രിയം ധാരേതി, ഥാലീ കമ്മഭൂതേ തണ്ഡുലേ ഠിതം പചനക്രിയം ധാരേതി.

സോ ചതുബ്ബിധോ ബ്യാപികാധാരോ, ഓപസിലേസികാധാരോ, സാമീപികാധാരോ, വേസയികാധാരോതി.

തത്ഥ യസ്മിം ആധേയ്യവത്ഥു സകലേ വാ ഏകദേസേ വാ ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി, സോ **ബ്യാപികോ**. യഥാ? തിലേസു തേലം തിട്ഠതി, ഉച്ഛൂസു രസോ തിട്ഠതി, ജലേസു ഖീരം തിട്ഠതി, ദധിമ്ഹി സപ്പി തിട്ഠതീതി.

യസ്മിം ആധേയ്യവത്ഥു അല്ലീയിത്വാ വാ തിട്ഠതി, അധിട്ഠിതമത്തം ഹുത്വാ വാ തിട്ഠതി, സോ **ഓപസിലേസികോ**. യഥാ? ഉക്ഖലിയം ആചാമോ തിട്ഠതി, ഘടേസു ഉദകം തിട്ഠതി, ആസനേ നിസീദതി ഭിക്ഖു, പരിയങ്കേ രാജാ സേതി.

യോ പന അത്ഥോ ആധേയ്യസ്സ അവത്ഥുഭൂതോപി തദായത്തവുത്തിദീപനത്ഥം ആധാരഭാവേന വോഹരിയതി, സോ **സാമീപികോ** നാമ. യഥാ? ഗങ്ഗായം ഘോസോ തിട്ഠതി, സാവത്ഥിയം വിഹരതി ഭഗവാതി [അം॰ നി॰ ൧.൧].

യോ ച അത്ഥോ അത്തനാ വിനാ ആധേയ്യസ്സ അഞ്ഞത്ഥത്തം ക്രിയം സമ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ ആധാരഭാവേന വോഹരിയതി, യോ ച ആധേയ്യസ്സ അനഞ്ഞാഭിമുഖഭാവദീപനത്ഥം ആധാരഭാവേന വോഹരിയതി, സോ **വേസയികോ** നാമ. യഥാ? ആകാസേ സകുണാ പക്ഖന്തി, ഭൂമീസു മനുസ്സാ ചരന്തി , ഉദകേ മച്ഛാ ചരന്തി, ഭഗവന്തം പാദേസു വന്ദതി, പാദേസു പതിത്വാ രോദതി, പാപസ്മിം രമതീ മനോ [ധ॰ പ॰ ൧൧൬], പസന്നോ ബുദ്ധസാസനേതി [ധ॰ പ॰ ൩൬൮].

൩൨൪. നിമിത്തേ [ക॰ ൩൧൦; രൂ॰ ൩൨൪; നീ॰ ൬൪൧; ചം॰ ൨.൧.൮൪; പാ॰ ൨.൩.൩൬].

നിമിനന്തി സഞ്ജാനന്തി ഏതേനാതി **നിമിത്തം,** നേമിത്തകസഹഭാവിനോ സഞ്ഞാണകാരണസ്സേതം നാമം, തസ്മിം നിമിത്തേ സത്തമീ ഹോതി.

ദീപി ചമ്മേസു ഹഞ്ഞതേ, കുഞ്ജരോ ദന്തേസു ഹഞ്ഞതേ, മുസാവാദേ പാചിത്തിയം [പാചി॰ ൨], ഓമസവാദേ പാചിത്തിയം [പാചി॰ ൧൪] ഇച്ചാദി.

൩൨൫. യമ്ഭാവോ ഭാവലക്ഖണം [ക॰ ൩൧൧; രൂ॰ ൩൨൫; നീ॰ ൬൪൪; ചം॰ ൨.൧.൯൦; പാ॰ ൨.൩.൩൭; 'യബ്ഭാ വോ' (ബഹൂസു)].

യാദിസോ ഭാവോ യമ്ഭാവോ, ലക്ഖിയതി ഏതേനാതി ലക്ഖണം, ഭാവന്തരസ്സ ലക്ഖണം **ഭാവലക്ഖണം,** യമ്ഭാവോ ഭാവന്തരസ്സ ലക്ഖണം ഹോതി, തസ്മിം ഭാവേ ഗമ്യമാനേ സത്തമീ ഹോതി, ഛട്ഠീപി ദിസ്സതി.

അചിരപക്കന്തസ്സ സാരിപുത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണോ കാലമകാസി [മ॰ നി॰ ൨.൪൫൨ (വിസദിസം)], അപ്പമത്തസ്സ തേ വിഹരതോ ഇത്ഥാഗാരോപി തേ അപ്പമത്തോ വിഹരിസ്സതി [സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯ (വിസദിസം)] ഇച്ചാദി.

ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതി, ഇമസ്മിം അസതി ഇദം ന ഹോതി [സം॰ നി॰ ൨.൨൧], അചിരപക്കന്തേ ഭഗവതി ബ്രാഹ്മണോ കാലമകാസി, സബ്ബേ മഗ്ഗാ വിവജ്ജന്തി, ഗച്ഛന്തേ ലോകനായകേ [മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨]. ഗാവീസു ദുയ്ഹമാനാസു ഗതോ, ഗാവീസു ദുദ്ധാസു ആഗതോ ഇച്ചാദി.

കാചി പഠമാപി ബഹുലം ദിസ്സതി, ഗച്ഛന്തോ സോ ഭാരദ്വാജോ, അദ്ദസാ അച്ചുതം ഇസിം [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൦൦൭ (അദ്ദസ്സ)]. യായമാനോ മഹാരാജാ, അദ്ദാ സീദന്തരേ നഗേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൬൬] ഇച്ചാദി.

പുബ്ബണ്ഹസമയേ ഗതോ, സായന്ഹസമയേ ആഗതോ ഇച്ചാദി വേസയികാധാരോ ഏവ.

തഥാ അകാലേ വസ്സതീ തസ്സ, കാലേ തസ്സ ന വസ്സതി [ജാ॰ ൧.൨.൮൮; ൧.൮.൪൮]. ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ [അപ॰ ഥേര ൨.൪൫.൨൮] ഇച്ചാദി.

൩൨൬. ഛട്ഠീ ചാനാദരേ [ക॰ ൩൦൯; രൂ॰ ൩൨൩; നീ॰ ൬൩൩; ചം॰ ൨.൧.൯൧; പാ॰ ൨.൩.൩൮].

‘അനാദരോ’തി ദ്വിന്നം ലക്ഖണ, ലക്ഖിതബ്ബക്രിയാനം ഏകപ്പഹാരേന പവത്തിയാ അധിവചനം, അനാദരഭൂതേ ഭാവലക്ഖണേ ഗമ്യമാനേ സത്തമീ ഛട്ഠീ ച ഹോതി.

മച്ചു ഗച്ഛതി ആദായ, പേക്ഖമാനേ മഹാജനേ. ആകോടയന്തോ സോ നേതി, സിവിരാജസ്സ പേക്ഖതോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൨൨ (തേനേതി)]. അകാമകാനം മാതാപിതൂനം രുദന്താനം പബ്ബജി, അനഗാരിയുപേതസ്സ, വിപ്പമുത്തസ്സ തേ സതോ. സമണസ്സ ന തം സാധു, യദഞ്ഞമനുസോചതി [ജാ॰ ൧.൭.൧൦൭ (യം പേതമനുസോചസി)].

൩൨൭. യതോ നിദ്ധാരണം [ക॰ ൩൦൪; രൂ॰ ൩൨൨; നീ॰ ൬൩൨; ചം॰ ൨.൧.൯൨; പാ॰ ൨.൩.൪൧].

ജാതി, ഗുണ, ക്രിയാ, നാമേഹി സമുദായതോ ഏകദേസസ്സ പുഥക്കരണം **നിദ്ധാരണം,** യതോ തം നിദ്ധാരണം ജായതി, തസ്മിം സമുദായേ ഛട്ഠീ, സത്തമിയോ ഹോന്തി.

ജാതിയം താവ -

മനുസ്സാനം ഖത്തിയോ സൂരതമോ, മനുസ്സേസു ഖത്തിയോ സൂരതമോ.

ഗുണേ -

കണ്ഹാ ഗാവീനം സമ്പന്നഖീരതമാ, കണ്ഹാഗാവീസു സമ്പന്നഖീരതമാ.

ക്രിയായം -

അഢികാനം ധാവന്തോ സീഘതമോ, അഢികേസു ധാവന്തോ സീഘതമോ.

നാമേ -

ആയസ്മാ ആനന്ദോ അരഹതം അഞ്ഞതരോ, അരഹന്തേസു അഞ്ഞതരോ ഇച്ചാദി.

ഇധ നാനാത്തസത്തമീ വുച്ചതേ.

കമ്മത്ഥേ സത്തമീ, ഭിക്ഖൂസു അഭിവാദേന്തി [പാരാ॰ ൭൧൭], പുത്തം മുദ്ധനി ചുമ്ബിത്വാ, പുരിസം നാനാബാഹാസു ഗഹേത്വാ [സം॰ നി॰ ൨.൬൩] ഇച്ചാദി.

അഥ വാ ‘മുദ്ധനി, ബാഹാസൂ’തി ആധാരേ ഏവ ഭുമ്മം. യഥാ? രുക്ഖം മൂലേ ഛിന്ദതി, രുക്ഖം ഖന്ധേ ഛിന്ദതി, പുരിസം സീസേ പഹരതി, ഭഗവന്തം പാദേസു വന്ദതി.

കരണേ ച സത്തമീ, ഹത്ഥേസു പിണ്ഡായ ചരന്തി [മഹാവ॰ ൧൧൮], പത്തേസു പിണ്ഡായ ചരന്തി, പഥേസു ഗച്ഛന്തി, സോപി മം അനുസാസേയ്യ, സമ്പടിച്ഛാമി മത്ഥകേ [മി॰ പ॰ ൬.൪.൨].

സമ്പദാനേ ച സത്തമീ, സങ്ഘേ ദിന്നേ മഹപ്ഫലം, സങ്ഘേ ഗോതമീ ദദേയ്യാസി, സങ്ഘേ ദിന്നേ അഹഞ്ചേവ പൂജിതോ ഭവിസ്സാമി [മ॰ നി॰ ൩.൩൭൬], വിചേയ്യ ദാനം ദാതബ്ബം, യത്ഥ ദിന്നം മഹപ്ഫലം [പേ॰ വ॰ ൩൨൯]. ഏതേസു പന വിസയസത്തമീപി യുജ്ജതി.

അപാദാനേ ച സത്തമീ, ഗദലീസു ഗജേ രക്ഖന്തിഇച്ചാദി.

സാമിസ്സരാദിയോഗേ പന ഛട്ഠീ സത്തമീ ച ഹോതി, ഗുന്നം സാമി, ഗോസു സാമി, ഗുന്നം ഇസ്സരോ, ഗോസു ഇസ്സരോ, ഗുന്നം അധിപതി, ഗോസു അധിപതി, ഗുന്നം ദായാദോ, ഗോസു ദായാദോ, ഗുന്നം സക്ഖി, ഗോസു സക്ഖി, ഗുന്നം പതിഭൂ, ഗോസു പതിഭൂ, ഗുന്നം പസുതോ, ഗോസു പസുതോ, ആയുത്തോ കടകരണസ്സ, ആയുത്തോ കടകരണേതി, ഏതേസു പന സമ്ബന്ധേ ഛട്ഠീ, വിസയാധാരേ സത്തമീ. ഞാണസ്മിം പസന്നോ, ഞാണസ്മിം ഉസ്സുക്കോതി വിസയാധാരേ സത്തമീ. ഞാണേന പസന്നോ, ഞാണേന ഉസ്സുക്കോതി കരണേ തതിയാ.

൩൨൨. സത്തമ്യാധിക്യേ [ക॰ ൩൧൮; രൂ॰ ൩൨൨; നീ॰ ൬൪൫; ചം॰ ൨.൧.൬൦; പാ॰ ൨.൩.൯; ൧.൪.൨൭].

അധികഭാവത്ഥേ ഉപേന യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ സത്തമീ ഹോതി.

ഉപ ഖാരിയം ദോണോ, ഉപ നിക്ഖേ കഹാപണം, അതിരേകദോണാ ഖാരീ, അതിരേകകഹാപണം നിക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി.

൩൨൯. സാമിത്തേധിനാ [ചം॰ ൨.൧.൬൧; പാ॰ ൨.൩.൯; ൧.൪.൯൭].

സാമിഭാവത്ഥേ അധിനാ യുത്താ ലിങ്ഗമ്ഹാ സത്തമീ ഹോതി.

അധി ബ്രഹ്മദത്തേ പഞ്ചാലാ, അധി പഞ്ചാലേസു ബ്രഹ്മദത്തോ, അധി ദേവേസു ബുദ്ധോ. തത്ഥ 'അധി ബ്രഹ്മദത്തേ പഞ്ചാലാ'തി ബ്രഹ്മദത്തിസ്സരാ പഞ്ചാലരട്ഠവാസിനോതി വദന്തി, 'പഞ്ചാലാ'തി വാ ജനപദനാമത്താ ബഹുവചനം, കദാചി പഞ്ചാലരാജാ ബ്രഹ്മദത്തേ കാസിരഞ്ഞേ ഇസ്സരോ, കദാചി ബ്രഹ്മദത്തോ പഞ്ചാലരഞ്ഞേ ഇസ്സരോതി അത്ഥോ.

൩൩൦. സബ്ബാദിതോ സബ്ബാ [ചം॰ ൨.൧.൭൨; പാ॰ ൨.൩.൨൭].

ഹേത്വത്ഥേഹി യോഗേ സബ്ബാദീഹി സബ്ബനാമേഹി ഹേത്വത്ഥേ സബ്ബാ വിഭത്തിയോ ഹോന്തി.

കിം കാരണം, കേന കാരണേന [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൪ മാതങ്ഗജാതകവണ്ണനാ], കിം നിമിത്തം, കേന നിമിത്തേന, കിം പയോജനം, കേന പയോജനേന, കേനട്ഠേന [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ], കേന വണ്ണേന [സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪], കിമത്ഥം, കുതോ നിദാനം [പാരാ॰ ൪൨], കിസ്സ ഹേതു [പാരാ॰ ൩൯], കസ്മിം നിദാനേ, ഏതസ്മിം നിദാനേ [പാരാ॰ ൪൨], ഏതസ്മിം പകരണേ [പാരാ॰ ൪൨] ഇച്ചാദി.

സത്തമീവിഭത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനദീപനിയാ

കാരകകണ്ഡോ നിട്ഠിതോ.

ർ. സമാസകണ്ഡ

അഥ യുത്തത്ഥാനം സ്യാദ്യന്തപദാനം ഏകത്ഥീഭാവോ വുച്ചതേ. ഏകത്ഥീഭാവോതി ച ഇധ സമാസോ വുച്ചതി. സോ ച സമാസോ ഛബ്ബിധോ അബ്യയീഭാവോ, തപ്പുരിസോ, കമ്മധാരയോ, ദിഗു, ബഹുബ്ബീഹി, ദ്വന്ദോതി.

അബ്യയീഭാവസമാസ

തത്ഥ അബ്യയീഭാവോ പഠമം വുച്ചതേ. ബ്യയോ വുച്ചതി വികാരോ, നത്ഥി ബ്യയോ ഏതസ്സാതി അബ്യയോ, അബ്യയോ ഹുത്വാ ഭവതീതി **അബ്യയീഭാവോ,** നാനാലിങ്ഗ, വിഭത്തി, വചനേസു രൂപവികാരരഹിതോ ഹുത്വാ ഭവതീതി അത്ഥോ, സബ്ബലിങ്ഗ,-വിഭത്തി, വചനേസുപി യേഭുയ്യേന ഏകരൂപേന പവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി.

അബ്യയന്തി വാ ഉപസഗ്ഗനിപാതാനം ഏവ നാമം, അയം പന പകതി അബ്യയം ന ഹോതി, അസങ്ഖ്യേഹി സഹ ഏകത്ഥതാവസേന അബ്യയം ഹോതി, ഇതി അനബ്യയമ്പി അബ്യയം ഭവതീതി അബ്യയീഭാവോ.

൩൩൫. സ്യാദിസ്യാദിനേകത്ഥം [ക॰ ൩൧൮; രൂ॰ ൩൩൧; നീ॰ ൬൭൭; ചം॰ ൨.൨.൧; പാ॰ ൨.൧.ർ].

അധികാരസുത്തമിദം. സ്യാദി വുച്ചതി സ്യാദ്യന്തപദം, 'സ്യാദിനാ'തി സ്യാദ്യന്തപദേന, ഏകോ അത്ഥോ യസ്സ തം ഏകത്ഥം, സ്യാദിപദം സ്യാദിപദേന സഹ ഏകത്ഥം ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ ച 'സ്യാദീ'തി വചനേന ഉപസഗ്ഗ, നിപാതേഹി സദ്ധിം സബ്ബാനി നാമികപദാനി നാമപടിരൂപകാനി ച സങ്ഗണ്ഹാതി, ത്യാദ്യന്തപദാനി നിവത്തേതി.

തത്ഥ നാമപടിരൂപകാനി നാമ 'യേവാപനകധമ്മാ' ഇച്ചാദീനി. തഥാ സഞ്ഞാസദ്ദഭാവം പത്താനി "അത്ഥിപച്ചയോ, നത്ഥിപച്ചയോ, അത്ഥിഖീരാ ബ്രാഹ്മണീ, അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ, മക്ഖലിഗോസാലോ" ഇച്ചാദീസു 'അത്ഥി' ഇച്ചാദീനി.

'ഏകത്ഥ'ന്തി ഏതേന ദ്വന്ദസമാസേപി പദാനം ഏകകത്തു, ഏകകമ്മാദിഭാവേന ഏകത്ഥീഭാവോ വുത്തോ ഹോതീതി.

൩൩൬. അസങ്ഖ്യം വിഭത്തിസമ്പത്തിസമീപസാകല്യാഭാവയഥാപച്ഛായുഗപദത്ഥേ [ക॰ ൩൧൯; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൭൯; ചം॰ ൨.൨.൨; പാ॰ ൨.൧.൬].

'അസങ്ഖ്യ'ന്തി ഉപസഗ്ഗപദം നിപാതപദഞ്ച വുച്ചതി. തം ദ്വയമ്പി ഹി ഏകത്ത, ബഹുത്തസങ്ഖ്യം പടിച്ച രൂപവികാരരഹിതത്താ 'അസങ്ഖ്യ'ന്തി വുച്ചതി. വിഭത്യത്ഥേ, സമ്പത്യത്ഥേ, സമീപത്ഥേ, സാകല്യത്ഥേ, അഭാവത്ഥേ, യഥാത്ഥേ, പച്ഛാത്ഥേ, യുഗപദത്ഥേ പവത്തം അസങ്ഖ്യം നാമ സ്യാദിപദം

അഞ്ഞേന സ്യാദിപദേന സഹ ഏകത്ഥം ഹോതി. അയഞ്ച സമാസോ അന്വത്ഥവസേന 'അസങ്ഖ്യോ'തി ച 'അബ്യയീഭാവോ'തി ച വുച്ചതി.

വിഭത്യത്ഥേ താവ -

അധിത്ഥി. എത്ഥ ച അധിതോ സി, തസ്സ 'അസങ്ഖ്യേഹി സബ്ബാസ'ന്തി സുത്തേന ലോപോ, ഇത്ഥിതോ സു, 'അധി ഇത്ഥീസൂ'തി വാക്യം, തസ്സ ച അത്ഥം കഥേന്തേന നിച്ചസമാസത്താ അഞ്ഞപദേന വിഗ്ഗഹോ കാതബ്ബോ "ഇത്ഥീസു പവത്താ കഥാ"തി വാ "ഇത്ഥീസു പവത്തോ വചനപഥോ"തി വാ "ഇത്ഥീസു പവത്തം വചന"ന്തി വാ, തതോ പുരിമസുത്തേന ഏകത്ഥസഞ്ഞാ, ഇമിനാ സുത്തേന അസങ്ഖ്യേകത്ഥസഞ്ഞാ ച കരിയതേ, ഏകത്ഥസഞ്ഞായ പന കതായ വാക്യത്ഥായ പയുത്താനം വിഭത്തീനം അത്ഥോ ഏകത്ഥപദേന വുത്തോ ഹോതി, തദാ വിഭത്തിയോ വുത്തത്ഥാ നാമ.

ഇദാനി വുത്തത്ഥാനം അപ്പയോഗാരഹത്താ ലോപവിധാനമാഹ.

൩൩൩. ഏകത്ഥതായം [ക॰ ൩൧൭; രൂ॰ ൩൩൧; നീ॰ ൭൦൫; ചം॰ ൨.൧.൩൯; പാ॰ ൨.൪.൦൧; ൧.൨.൪൬, ൪൭].

ഏകോ അത്ഥോ യേസം താനി ഏകത്ഥാനി, 'അത്ഥോ'തി ചേത്ഥ പദന്തരേ കത്തു, കമ്മാദിഭാവേന വിധേയ്യോ പധാനത്ഥോ ഏവ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി 'രാജപുത്തോ'തി എത്ഥ പുത്തസദ്ദത്ഥോ ഏവ തഥാവിധേയ്യോ ഹോതി, ന രാജസദ്ദത്ഥോ, സബ്ബഞ്ച വചനവാക്യം നാമ വിധേയ്യത്ഥേഹി ഏവ സിജ്ഝതി, നോ അഞ്ഞഥാ, യസ്മാ ച 'രാജപുത്തോ'തി എതം പുത്തസദ്ദത്ഥസ്സേവ നാമം ഹോതി, ന രാജസദ്ദത്ഥസ്സ, തസ്മാ ഏകോ പധാനഭൂതോ പുത്തസദ്ദത്ഥോ ഏവ തേസം ദ്വിന്നം സദ്ദാനം അത്ഥോ നാമ ഹോതി, ന രാജസദ്ദത്ഥോതി, ഏകത്ഥാനം ഭാവോ ഏകത്ഥതാ, ഏകത്ഥീഭാവോതി വുത്തം ഹോതി. സോ തിവിധോ സമാസോ, തദ്ധിതോ, ധാതുപച്ചയന്തോ ചാതി. തിസ്സം തിവിധായം ഏകത്ഥതായം സബ്ബാസം വുത്തത്ഥാനം സ്യാദിവിഭത്തീനം ലോപോ ഹോതീതി ഇമിനാ സുസ്സ ലോപോ. ബഹുലാധികാരത്താ പന അലുത്തസമാസോപി ദിസ്സതി.

൩൩൪. തം നപുംസകം [ക॰ ൩൨൦; രൂ॰ ൩൩൬; നീ॰ ൭൪൮; ചം॰ ൨.൨.൧൬; പാ॰ ൨.൪.൧൮].

തം അസങ്ഖ്യം നാമ ഏകത്ഥം നപുംസകം ഹോതീതി ഇമിനാ അധിത്ഥീസദ്ദസ്സ നപുംസകഭാവം കത്വാ തതോ സ്യാദ്യുപ്പത്തി.

൩൩൬. സ്യാദീസു രസ്സോ [ക॰ ൩൪൨; രൂ॰ ൩൩൭; നീ॰ ൭൩൪; ചം॰ ൨.൨.൮൪; പാ॰ ൧.൨.൪൭].

നപുംസകസ്സ ഏകത്ഥസ്സ രസ്സോ ഹോതി സ്യാദീസു വിഭത്തീസൂതി ഇമിനാ ഈകാരസ്സ രസ്സോ.

൩൩൫. പുബ്ബസ്മാമാദിതോ [ക॰ ൩൪൩; രൂ॰ ൩൩൮; നീ॰ ൩൭൬; ചം॰ ൨.൧.൪൦; പാ॰ ൧.൧.൪൧].

പുബ്ബഅമാദി നാമ പുബ്ബപദത്ഥപധാനഭൂതോ അസങ്ഖ്യസമാസോ വുച്ചതി, തതോ പരാസം സബ്ബാസം വിഭത്തീനം ലോപോ ഹോതി, ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ പഠമാവിഭത്തിപി ഗയ്ഹതി. അഥ വാ അമാദി വുച്ചതി തപ്പുരിസോ, തതോ പുബ്ബം നാമ അസങ്ഖ്യസമാസോ, ഇതി അമാദിതോ പുബ്ബഭൂതാ അസങ്ഖ്യേകത്ഥാ പരാസം സബ്ബാസം വിഭത്തീനം ലോപോ ഹോതീതി ഇമിനാ അധിത്ഥിസദ്ദതോ സബ്ബവിഭത്തീനം ലോപോ.

അധിത്ഥി തിട്ഠതി, ഇത്ഥീസു പവത്താ കഥാ തിട്ഠതീതി അത്ഥോ. അധിത്ഥി തിട്ഠന്തി, ഇത്ഥീസു പവത്താ കഥായോ തിട്ഠന്തീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സേസവിഭത്തീസു സേസവചനേസു സേസലിങ്ഗേസു ച. ഏവം സബ്ബലിങ്ഗേസു സബ്ബവിഭത്തീസു സബ്ബവചനേസു ച ഏകേനേവ രൂപേന തിട്ഠതി, തസ്മാ അയം സമാസോ രൂപവികാരരഹിതത്താ ‘അബ്യയീഭാവോ’തി വുച്ചതി.

ഏത്ഥ ച വിഭത്യത്ഥോ നാമ “അധിത്ഥി, ബഹിഗാമം, ഉപരിഗങ്ഗ” മിച്ചാദീസു സമ്പത്യാദീഹി വിസേസത്ഥേഹി രഹിതോ കേവലോ വിഭത്തീനം അത്ഥോ വുച്ചതി. വിഗ്ഗഹേ പന “കഥാ, പവത്താ” ഇച്ചാദീനി സമാസസാമത്ഥിയേന വിദിതാനി അത്ഥപദാനി നാമ, അധിസദ്ദസ്സ അത്ഥപദാനീതിപി വദന്തി. ഏവം അധികുമാരി, അധിവധു, അധിജമ്ബുഇച്ചാദി.

അത്തനി പവത്തോ ധമ്മോ, പവത്താ വാധമ്മാതി അത്ഥേ വിഭത്തീനം ലോപേ കതേ അധിഅത്തസദ്ദസ്സ നപുംസകഭാവം കത്വാ തതോ സ്യാദ്യുപ്പത്തി, ‘പുബ്ബസ്മാമാദിതോ’തി സ്യാദീനം ലോപേ സമ്പത്തേ -

൩൩൭. നാതോമപഞ്ചമിയാ [കം ൩൪൫; രൂ ൩൩൬; നീ ൭൩൩; ചം ൨.൫.൪൫; പാ ൨.൪.൮൩; മു ൪.൩.൩൭൪].

അകാരന്തമ്ഹാ അസങ്ഖ്യേകത്ഥാ പരം സബ്ബാസം വിഭത്തീനം ലോപോ ന ഹോതി, പഞ്ചമീവജ്ജിതാനം വിഭത്തീനം അം ഹോതി.

അജ്ഝത്തം ധമ്മോ ജായതി, അജ്ഝത്തം ധമ്മാ ജായന്തി, അജ്ഝത്തം ധമ്മം പസ്സതി, അജ്ഝത്തം ധമ്മേ പസ്സന്തി.

അപഞ്ചമിയാതി കിം? അജ്ഝത്താ അപേതി, അജ്ഝത്തേഹി അപേതി.

൩൩൮. വാ തതിയാസത്തമീനം [കം ൩൪൫; രൂ ൩൩൬; നീ ൭൩൩; ചം ൨.൫.൪൨; പാ ൨.൪.൮൪; മു ൪.൩.൩൭൫].

അകാരന്തമ്ഹാ അസങ്ഖ്യേകത്ഥാ പരം തതിയാ, സത്തമീനം വികപ്പേന അം ഹോതി.

അജ്ഝത്തം ധമ്മേന വത്തതി അജ്ഝത്തേന വാ, അജ്ഝത്തം ധമ്മേഹി വത്തതി അജ്ഝത്തേഹി വാ, അജ്ഝത്തം ധമ്മസ്സ ദേതി, അജ്ഝത്തം ധമ്മാനം ദേതി, അജ്ഝത്താ ധമ്മാ അപേതി, അജ്ഝത്തേഹി ധമ്മേഹി അപേതി, അജ്ഝത്തം ധമ്മസ്സ സന്തകം, അജ്ഝത്തം ധമ്മാനം സന്തകം, അജ്ഝത്തം ധമ്മേ തിട്ഠതി അജ്ഝത്തേ വാ, അജ്ഝത്തം ധമ്മേസു തിട്ഠതി അജ്ഝത്തേസു വാ. ഏത്ഥ ച ‘അജ്ഝത്തം ധമ്മോ’തി അജ്ഝത്തഭൂതോ ധമ്മോ, ‘അജ്ഝത്തം

ധമ്മാ’തി അജ്ഝത്തഭൂതാ ധമ്മാ ഇച്ചാദിനാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അത്താനം അധികിച്ച പവത്തോ പവത്താതി വാ വുത്തേപി അത്തസ്സ ആധാരഭാവോ സിജ്ഝതിയേവ. ഏവം അധിചിത്തം, അത്തനി വിസും വിസും പവത്തം പവത്താനി വാ പച്ചത്തം. ഏത്ഥ ച “അജ്ഝത്തം അഭിനിവിസിത്വാ അജ്ഝത്തം വുട്ഠാതി, ബഹിദ്ധാ അഭിനിവിസിത്വാ അജ്ഝത്തം വുട്ഠാതീ”തി [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൦; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൩൨] പാഠോ അത്ഥി, തസ്മാ പഞ്ചമിയാ അംഭാവവജ്ജനം അപ്പകത്താതി ദട്ഠബ്ബം. “അജ്ഝത്താ ധമ്മാ, ബഹിദ്ധാ ധമ്മാ”തി [ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൨൦] പാഠോ അത്ഥി, തസ്മാ പഠമാദീനമ്പി വികപ്പോ ലബ്ഭതീതി.

സമ്പത്തിഅത്ഥേ -

സമ്പന്നം ബ്രഹ്മം സബ്രഹ്മം, ‘ബ്രഹ്മ’ന്തി വേദോ വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച ‘അകാലേ സകത്ഥസ്സാ’തി സുത്തേന സഹസദ്ദസ്സ സാദേസോ, ഭിക്ഖാനം സമിദ്ധി സുഭിക്ഖം, ‘സ്യാദീസു രസ്സോ’തി സുത്തേന കതനപുംസകസ്സ രസ്സത്തം.

സമീപേ -

നഗരസ്സ സമീപം ഉപനഗരം, കുമ്ഭസ്സ സമീപം ഉപകുമ്ഭം, മണികായ സമീപം ഉപമണികം, വധുയാ സമീപം ഉപവധു, ഗുന്നം സമീപം ഉപഗു, ‘ഗോസ്സൂ’തി സുത്തേന ഓസ്സ ഉത്തം.

സാകല്യേ -

തിണേന സഹ സകലം സതിണം, തിണേന സദ്ധിം സകലം വത്ഥും അജ്ഝോഹരതീതി അത്ഥോ. സഹസദ്ദസ്സ സാദേസോ.

അഭാവേ -

മക്ഖികാനം അഭാവോ നിമ്മക്ഖികം, ദരഥാനം അഭാവോ നിദ്ദരഥം, ഭിക്ഖാനം അഭാവോ ദുബ്ഭിക്ഖം, അഭാവത്ഥോപി ദുസദ്ദോ അത്ഥി. യഥാ? ദുസ്സീലോ ദുപ്പഞ്ഞോതി. ഏത്ഥ ച ‘സമ്പന്നം ബ്രഹ്മ’ന്തിആദിനാ സദ്ദബ്യാകരണേസു അത്ഥവചനം സദ്ദത്ഥവിഭാവനമത്തം. സുത്തന്തേസു പന ഇമേസം പദാനം യുത്തം അഭിധേയ്യത്ഥം ഞത്വാ തദനുരൂപം അത്ഥവചനമ്പി വേദിതബ്ബം.

യഥാസദ്ദത്ഥേ -

രൂപസ്സ സഭാവസ്സ യോഗ്യം അനുരൂപം, അത്താനം അത്താനം പടിച്ച പവത്തം പച്ചത്തം, അഡ്ഢമാസം അഡ്ഢമാസം അനുഗതം അന്വഡ്ഢമാസം, ഘരം ഘരം അനുഗതം അനുഘരം, വസ്സം വസ്സം അനുഗതം അനുവസ്സം, ജേട്ഠാനം അനുപുബ്ബം അനുജേട്ഠം, സത്തിയാ അനുരൂപം യഥാസത്തി, ബലസ്സ അനുരൂപം യഥാബലം, കമസ്സ അനുരൂപം യഥാക്കമം. ഏവം യഥാസങ്ഖ്യം, യഥാലാഭം. സോതസ്സ പടിലോമം പടിസോതം, പടിവാതം, പടിസദ്ദം.

പച്ഛാപദത്ഥേ -

രഥസ്സ പച്ഛാ അനുരഥം.

യുഗഭൂതോ പദത്ഥോ യുഗപദത്ഥോ, സഹഭാവീഅത്ഥദ്വയസ്സേതം നാമം. തത്ഥ അസനിഫലേന സഹ പവത്തം ചക്കം സചക്കം, ഗദാവുധേന യുഗളപവത്തം വാസുദേവസ്സ ചക്കാവുധന്തിപി വദന്തി [യുഗപദത്ഥേ സചക്കം നിധേഹി, (മോഗ്ഗല്ലാനവുത്തിയം). ചക്കേന യുഗപത ധേഹി സചക്കം, (മുഗ്ധബോധവുത്തിയം). ഹേ ബിസണ്ഡു! ചക്കേന സഹ യുഗപദേകകാലേ ഗദം ധാരയ. (മുഗ്ധബോധടീകായം ൨൨൩ പിട്ഠേ)], സഹസ്സ സത്തം.

൩൩൩. യഥാ നതുല്യേ [ക॰ ൩൨൧; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൬; ചം॰ ൨.൨.൩; പാ॰ ൨.൧.൭].

തുല്യതോ അഞ്ഞസ്മിം അത്ഥേ പവത്തോ യഥാസദ്ദോ സ്യാദിനാ സഹ ഏകത്ഥോ ഹോതി [മോഗ്ഗല്ലാനേ അഞ്ഞഥാവുത്തി ദസ്സിതാ].

യഥാസത്തി, യഥാബലം, യഥാക്കമം, യേ യേ വുഡ്ഢാ യഥാവുഡ്ഢം, വുഡ്ഢാനം പടിപാടി വാ യഥാവുഡ്ഢം.

നതുല്യേതി കിം? യഥാ ദേവദത്തോ, തഥാ യഞ്ഞദത്തോ.

൩൪൦. യാവാവധാരണേ [ക॰ ൩൨൧; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൬; ചം॰ ൨.൨.൪; പാ॰ ൨.൧.൮].

അവധാരണം വുച്ചതി പരിച്ഛിന്ദനം, അവധാരണേ പവത്തോ യാവസദ്ദോ സ്യാദിനാ സഹ ഏകത്ഥോ ഭവതി.

യത്തകം അത്ഥോ വത്തതീതി യാവദത്ഥം, ദാഗമോ. യത്തകം ജീവോ വത്തതീതി യാവജീവം, യത്തകം ആയു വത്തതീതി യാവതായുകം, തകാര, കകാരാ ആഗമാ.

൩൪൧. പരാപാബഹിതിരോപുരേപച്ഛാ വാ പഞ്ചമ്യാ [ക॰ ൩൨൧; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൬; ചം॰ ൨.൨.൭; പാ॰ ൨.൧.൧൨, ൧൩; 'പയ്യപാ...' (ബഹൂസു)].

പരി, അപ, ആഇച്ചാദയോ സദ്ദാ പഞ്ചമ്യന്തേന സ്യാദിനാ സഹ ഏകത്ഥാ ഭവന്തി വാ.

പബ്ബതതോ പരി സമന്താ വസ്സീതി ദേവോ പരിപബ്ബതം പരിപബ്ബതാ വാ, പബ്ബതം വജ്ജേത്വാ വസ്സീതി അത്ഥോ. പബ്ബതതോ ബഹിദ്ധാ അപപബ്ബതം അപപബ്ബതാ വാ, പാടലിപുത്തതോ ബഹിദ്ധാ വസ്സീതി ദേവോ ആപാടലിപുത്തം ആപാടലിപുത്താ വാ, ആകുമാരേഹി കച്ചായനസ്സ യസോ വത്തതീതി ആകുമാരം ആകുമാരാ വാ, ആഭവഗ്ഗാ ഭഗവതോ യസോ വത്തതീതി ആഭവഗ്ഗം ആഭവഗ്ഗാ വാ, ആപാണകോടിയാ സരണഗമനം വത്തതീതി ആപാണകോടികം, കാഗമോ. ഗാമതോ ബഹി ബഹിഗാമം ബഹിഗാമാ വാ, ഏവം ബഹിനഗരം, ബഹിലേണം, പബ്ബതതോ തിരോ തിരോപബ്ബതം തിരോപബ്ബതാ വാ, ഏവം തിരോപാകാരം, തിരോകുട്ടം. ഏത്ഥ ച 'തിരോ'തി പരഭാഗോ വുച്ചതി. ഭത്തമ്ഹാ പുരേ പുരേഭത്തം പുരേഭത്താ

വാ, അരുണമ്ഹാ പുരേ പുരാരുണം പുരാരുണാ വാ, ഭത്തസ്സ പച്ഛാ പച്ഛാഭത്തം പച്ഛാഭത്താ വാ.

൩൪൨. സമീപായാമേസ്വനു [ക॰ ൩൨൬; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൬; ചം॰ ൨.൨.൯; പാ॰ ൨.൧.൧൫, ൧൬].

സമീപേ ആയാമേ ച പവത്തോ അനുസദ്ദോ സ്യാദിനാ സഹ ഏകത്ഥോ ഭവതി വാ.

വനസ്സ സമീപം അനുവനം, അസനി അനുവനം ഗതാ, ഗങ്ഗം അനുയാതാ അനുഗങ്ഗം, ബാരാണസീ.

൩൪൩. ഓരോ പരി പടി പാരേ മജ്ഝേ ഹേട്ഠുദ്ധാധോന്തോ വാ ഛട്ഠിയാ [ക॰ ൩൨൬; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൬; ചം॰ ൨.൨.൧൧; പാ॰ ൨.൧.൧൮; ‘ഓരേപരി...’ (ബഹൂസു)].

ഓരാദയോ സദ്ദാ ഛട്ഠീയന്തേന സ്യാദിനാ സഹ ഏകത്ഥാ ഭവന്തി വാ.

ഏത്ഥ ച ഓരേ, പാരേ, മജ്ഝേസദ്ദേസു ‘തദമിനാദീനീ’തി സുത്തേന ഏകാരോ, ഗങ്ഗായ ഓരം ഓരേഗങ്ഗം, സിഖരസ്സ ഉപരി ഉപരിസിഖരം. ഏവം ഉപരിപാസാദം, ഉപരിമഞ്ചം, ഉപരിപബ്ബതം, സോതസ്സ പടിലോമം പടിസോതം. ഏവം പടിവാതം, യമുനായ പാരം പാരേയമുനം, ഗങ്ഗായ മജ്ഝം മജ്ഝേഗങ്ഗം, പാസാദസ്സ ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാപാസാദം, ഹേട്ഠാമഞ്ചം, ഗങ്ഗായ ഉദ്ധം ഉദ്ധംഗങ്ഗം, ഗങ്ഗായ അധോ അധോഗങ്ഗം, പാസാദസ്സ അന്തോ അന്തോപാസാദം. ഏവം അന്തോഗാമം, അന്തോനഗരം, അന്തോവസ്സം.

വാതി കിം? ഗങ്ഗാഓരം, മജ്ഝേസമുദ്ദസ്മിം ഇച്ചാദി.

൩൪൪. തിട്ഠഗ്വാദീനി [ക॰ ൩൨൬; രൂ॰ ൩൩൦; നീ॰ ൬൯൭; ചം॰ ൨.൨.൧൦; പാ॰ ൨.൧.൧൭].

തിട്ഠഗുഇച്ചാദീനി അസങ്ഖ്യേകത്ഥേ സിജ്ഝന്തി.

തിട്ഠന്തി ഗാവോ യസ്മിം കാലേ തിട്ഠഗു, വഹന്തി ഗാവോയസ്മിം കാലേ വഹഗു, ‘ഗോസ്സൂ’തി സുത്തേന ഓസ്സ ഉത്തം. ആയതിം യവോ യസ്മിം കാലേതി ആയതിയവോ, ഖലേ യവോ യസ്മിം കാലേതി ഖലേയവം. പുബ്ബപദേ വിഭത്തിഅലോപോ. ലുനാ യവാ യസ്മിം കാലേതി ലുനയവം, ഏത്ഥ ‘ലുനാ’തി ലാവിതാ, ലുയമാനാ യവാ യസ്മിന്തി ലുയമാനയവം ഇച്ചാദി.

തഥാ പാതോ നഹാനം യസ്മിം കാലേതി പാതനഹാനം. ഏവം സായനഹാനം, പാതോ കമ്മകരണകാലോ യസ്മിന്തി പാതകാലം. ഏവം സായകാലം, പാതോ വസ്സതി മേഘോ യസ്മിന്തി പാതമേഘം. ഏവം സായമേഘം, പാതോ ഗന്തബ്ബോ മഗ്ഗോ യസ്മിന്തി പാതമഗ്ഗം. ഏവം സായമഗ്ഗം ഇച്ചാദി. മഹാവുത്തിനാ പാതോസദ്ദസ്സ പാതത്തം. ഏത്ഥ ച ‘തിട്ഠഗു’ ഇച്ചാദീനി വിഗ്ഗഹത്ഥവസേന അഞ്ഞപദത്ഥേ സിദ്ധാനി വിയ ദിസ്സന്തി, അഞ്ഞപദസ്സ പന ലിങ്ഗാദീനം വസേന തേസം രൂപവികാരോ നാമ നത്ഥി,

തസ്മാ അബ്യയരൂപത്താ ഇധ ഗഹിതാനി, സബ്ബഞ്ചേതം അസങ്ഖ്യസമാസപദം നാമ നപുംസകം ഏവ ഹോതി, രസ്സന്തമേവ ഹോതി. സബ്ബവിഭത്തീനഞ്ച അകാരന്തമ്ഹാ ബഹുലം അം ഹോതി, ഇകാരുകാരന്തേഹി ലോപോ ഹോതി.

അബ്യയീഭാവസമാസോ നിട്ഠിതോ.

തപ്പുരിസസമാസ

ദുതിയാതപ്പുരിസ

അഥ അമാദിസമാസോ വുച്ചതേ, സോ തപ്പുരിസോതി ച വുച്ചതി. തസ്സ പുരിസോ തപ്പുരിസോ, തപ്പുരിസസദ്ദേന സദിസത്താ അയം സമാസോ **തപ്പുരിസോ**തി വുച്ചതി. യഥാ ഹി തപ്പുരിസസദ്ദോ വിസേസനപദത്ഥം ജഹിത്വാ വിസേസ്യപദത്ഥേ തിട്ഠതി, ഏവം അയം സമാസോപീതി.

൩൪൭. അമാദി [ക॰ ൩൨൭; രൂ॰ ൩൩൫; നീ॰ ൭൦൪; ചം॰ ൨.൨.൧൬].

അമാദിവിഭത്തിയുത്തം സ്യാദ്യന്തപദം പഠമന്തേന സ്യാദ്യന്തപദേന സഹ ഏകത്ഥം ഭവതി, അയഞ്ച സമാസോ അന്വത്ഥവസേന ‘‘അമാദിസമാസോ’’തി ച ‘‘തപ്പുരിസസമാസോ’’തി ച വുച്ചതി. ഇമിനാ അമാദിസഹിതസ്സ വാക്യസ്സ അമാദേകത്ഥസഞ്ഞം കത്വാ വുത്തത്ഥാനം വിഭത്തീനം ലോപോ, തതോ ഏകത്ഥപദന്തേ സ്യാദ്യുപ്പത്തി ഹോതി.

സോ പന സമാസോ ദുതിയാതപ്പുരിസോ, തതിയാതപ്പുരിസോ, ചതുത്ഥീതപ്പുരിസോ, പഞ്ചമീതപ്പുരിസോ, ഛട്ഠീതപ്പുരിസോ, സത്തമീതപ്പുരിസോതി ഛബ്ബിധോ. ഏകമേകസ്മിഞ്ചേത്ഥ ‘‘നിച്ചസമാസോ, അനിച്ചസമാസോ’’തി ച ‘‘ലുത്തസമാസോ, അലുത്തസമാസോ’’തി ച ദുവിധോ.

തത്ഥ ദുതിയാതപ്പുരിസോ കത്തുവാചകേസു ഗത, നിസ്സിത,-അതീത, അതിക്കന്ത, പത്ത, ആപന്നഇച്ചാദീസു പരേസു ഹോതി.

ഗാമം ഗതോതി ഗാമഗതോ ഗാമം ഗതോ വാ. ഏവം അരഞ്ഞഗതോ, ഭൂമിഗതോ, രാജാനം നിസ്സിതോതി രാജനിസ്സിതോ. ഏവം അത്ഥനിസ്സിതോ, ധമ്മനിസ്സിതോ. ഭവം അതീതോ ഭവാതീതോ. ഏവം ഭയാതീതോ, കാലാതീതോ, ഖണാതീതോ, പമാണം അതിക്കന്തോതി പമാണാതിക്കന്തോ, സുഖം പത്തോതി സുഖപ്പത്തോ. ഏവം ദുക്ഖപ്പത്തോ, സോതം ആപന്നോതി സോതാപന്നോ. ഏവം നിരോധസമാപന്നോ, അദ്ധാനമഗ്ഗം പടിപന്നോതി അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ, രുക്ഖം ആരൂള്ഹോതി രുക്ഖാരൂള്ഹോ, രഥാരൂള്ഹോ, ഓഘം തിണ്ണോതി ഓഘതിണ്ണോ ഓഘം തിണ്ണോ വാ ഇച്ചാദി.

കമ്മുപപദവിഹിതേഹി കിതന്തപദേഹി പന നിച്ചസമാസോയേവ, കുമ്ഭം കരോതീതി കുമ്ഭകാരോ, രഥകാരോ, പത്തം ഗണ്ഹാതീതി പത്തഗ്ഗാഹോ, അത്ഥം കാമേതീതി അത്ഥകാമോ, ധമ്മകാമോ, വിനയം ധാരേതീതി വിനയധരോ, ധമ്മധരോ, ബ്രഹ്മം ചരതി സീലേനാതി ബ്രഹ്മചാരീ, ഭവപാരം ഗച്ഛതി സീലേനാതി ഭവപാരഗൂ, സബ്ബം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞൂ, അത്ഥഞ്ഞൂ, ധമ്മഞ്ഞൂഇച്ചാദി.

ബഹുലാധികാരത്താ ത, തവന്തു, താവീ, അന്ത, മാന, തുന, ത്വാന, ത്വാ, തും, തവേപച്ചയന്തേസു പരേസു സമാസോ ന ഹോതി, വസ്സം വുത്ഥോ, ഓദനം ഭുത്തോ, ഓദനം ഭുത്തവാ, ഓദനം ഭുത്താവീ, ധമ്മം സുണന്തോ, ധമ്മം സുണമാനോ ധമ്മം സോതുന, ധമ്മം സുത്വാന, ധമ്മം സുത്വാ, ധമ്മം സോതും, ധമ്മം സോതവേ.

ഇതി ദുതിയാതപ്പുരിസോ.

തതിയാതപ്പുരിസ

തതിയാതപ്പുരിസോ കമ്മവാചകേസു കിതന്തേസു ച സമ്പന്ന, സഹഗതാദീസു ച പുബ്ബ, സദിസ, സമ, ഊനത്ഥ, കലഹ, നിപുണ,-മിസ്സക, സഖിലാദീസു ച പരേസു ഹോതി.

ബുദ്ധേന ഭാസിതോ ബുദ്ധഭാസിതോ. ഏവം ബുദ്ധദേസിതോ, ബുദ്ധപഞ്ഞത്തോ, ബുദ്ധരക്ഖിതോ, സത്ഥാരാ വണ്ണിതോ സത്ഥുവണ്ണിതോ, വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതോ വിഞ്ഞുഗരഹിതോ, വിഞ്ഞുപസത്ഥോ, ഇസ്സരേന കതം ഇസ്സരകതം, അത്തനാ കതം സയംകതം, പരേഹി കതം പരംകതം, ബിന്ദാഗമോ. സുകേഹി ആഹടം സുകാഹടം, രഞ്ഞാ ഹതോ രാജഹതോ, രോഗേന പീളിതോ രോഗപീളിതോ, അഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢോ അഗ്ഗിദഡ്ഢോ, സപ്പേന ദട്ഠോ സപ്പദട്ഠോ, സല്ലേന വിദ്ധോ സല്ലവിദ്ധോ, ഇച്ഛായ അപകതോ അഭിഭൂതോ ഇച്ഛാപകതോ.

സീലേന സമ്പന്നോ സീലസമ്പന്നോ. ഏവം സുഖസഹഗതം, ഞാണസമ്പയുത്തം, മിത്തസംസഗ്ഗോ, പിയസമ്പയോഗോ, പിയവിപ്പയോഗോ, ജാതിയാ അന്ധോ ജച്ചന്ധോ, ഗുണഹീനോ, ഗുണവുഡ്ഢോ, ചതുവഗ്ഗേന സങ്ഘേന കരണീയം കമ്മം ചതുവഗ്ഗകരണീയം. ഏവം പഞ്ചവഗ്ഗകരണീയം, കാകേഹി പേയ്യാ കാകപേയ്യാ, നദീ.

ഏകക്ഖരേസു പരപദേസു നിച്ചസമാസോ, ഉരേന ഗച്ഛതീതി ഉരഗോ, പാദേന പിവതീതി പാദപോ ഇച്ചാദി.

ക്വചി മജ്ഝേപദലോപോ, ഗുളേന സംസട്ഠോ ഓദനോ ഗുളോദനോ. ഏവം ഖീരോദനോ, അസ്സേന യുത്തോ രഥോ അസ്സരഥോ. ഏവം ആജഞ്ഞരഥോ, മഗ്ഗേന സമ്പയുത്തം ചിത്തം മഗ്ഗചിത്തം , ജമ്ബുയാ പഞ്ഞാതോ ദീപോ ജമ്ബുദീപോ, ഏകേന അധികാ ദസ ഏകാദസ ഇച്ചാദി.

പുബ്ബാദീസു - മാസേന പുബ്ബോ മാസപുബ്ബോ, മാതരാ സദിസോ മാതുസദിസോ. ഏവം മാതുസമോ, പിതുസമോ, ഏകേന ഊനാ വീസതി ഏകൂനവീസതി, സീലേന വികലോ സീലവികലോ, അസിനാ കലഹോ അസികലഹോ, വാചായ നിപുണോ വാചാനിപുണോ. ഏവം യാവകാലികസമ്മിസ്സം, വാചാസഖിലോ, സത്ഥാരാ സദിസോ സത്ഥുകപ്പോ, പുഞ്ഞേന അത്ഥോ പുഞ്ഞത്ഥോ, പുഞ്ഞേന അത്ഥികോ പുഞ്ഞത്ഥികോ. ഏവം സേയ്യത്ഥികോ, മഹഗ്ഘത്ഥികോ, ഗുണേന അധികോ ഗുണാധികോ ഇച്ചാദി.

ബഹുലാധികാരാ ക്വചി സമാസോ ന ഹോതി, ഫരസുനാ ഛിന്നം, കാകേഹി പാതബ്ബാ, ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ ഇച്ചാദി.

ഇതി തതിയാതപ്പുരിസോ.

ചതുത്ഥീതപ്പുരിസ

ചതുത്ഥീതപ്പുരിസോ തദത്ഥേ വാ അത്ഥ, ഹിത, ദേയ്യാദീസു വാ പരേസു ഹോതി.

കഠിനസ്സ ദുസ്സം കഠിനദുസ്സം, കഠിനത്ഥായ ആഭടം ദുസ്സന്തി അത്ഥോ. ഏവം കഠിനചീവരം, കഠിനായ ദുസ്സം, കഠിനായ ചീവരന്തിപി യുജ്ജതി, കഠിനത്ഥാരായാതി അത്ഥോ. ചീവരായ ദുസ്സം ചീവരദുസ്സം. ഏവം ചീവരമൂലം [ചീവരമൂല്യം (രൂ॰ നീ॰)], സങ്ഘസ്സ ആഭടം ഭത്തം സങ്ഘഭത്തം, സങ്ഘത്ഥായ വാ പടിയത്തം ഭത്തം സങ്ഘഭത്തം. ഏവം ആഗന്തുകഭത്തം, ഗമികഭത്തം, ഗിലാനഭത്തം.

സങ്ഘസ്സ അത്ഥോ സങ്ഘത്ഥോ, ലോകസ്സ ഹിതോ ലോകഹിതോ, ബുദ്ധസ്സ ദേയ്യം ബുദ്ധദേയ്യം, ബുദ്ധസ്സ പണാമോ ബുദ്ധപ്പണാമോ. ഏവം ബുദ്ധഥോമനാ, ബുദ്ധുപട്ഠാനം, സുത്തസ്സ അനുലോമം സുത്താനുലോമം. ഏവം സുത്താനുരൂപം, സുത്താനുകൂലം, സുത്താനുഗുണം, ഠാനസ്സ അരഹം ഠാനാരഹം, രഞ്ഞോ അരഹം രാജാരഹം. ഏവം രാജഗ്ഘം, രാജദേയ്യം, കത്തും കാമേതീതി കത്തുകാമോ. ഏവം ഗന്തുകാമോ, കഥേതുകാമോ, ദട്ഠുകാമോ, സോതുകാമോ. ഏത്ഥ ച തുമന്തസ്സ അസങ്ഖ്യത്താ 'അസങ്ഖ്യേഹി സബ്ബാസ'ന്തി തതോ നിച്ചം ചതുത്ഥീലോപോ ഹോതി, സമാസേ കതേ നിച്ചം നിഗ്ഗഹീതലോപോ ച. ''സങ്ഘസ്സ ദാതബ്ബം, സങ്ഘസ്സ ദാതും'' ഇച്ചാദീസു സമാസോ ന ഹോതി.

ഇതി ചതുത്ഥീതപ്പുരിസോ.

പഞ്ചമീതപ്പുരിസ

പഞ്ചമീതപ്പുരിസോ അപഗമന, ഭയ, വിരതി, മോചനാദിഅത്ഥേസു പരേസു ഹോതി.

മേഥുനാ അപേതോതി മേഥുനാപേതോ, പലാസതോ അപഗതോതി പലാസാപഗതോ, നഗരമ്ഹാ നിഗ്ഗതോതി നഗരനിഗ്ഗതോ, പിണ്ഡപാതതോ പടിക്കന്തോതി പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ. ഏവം ഗാമനിക്ഖന്തോ, രുക്ഖപതിതോ, സാസനമ്ഹാ ചുതോതി സാസനചുതോ, ആപത്തിയാ വുട്ഠാനം ആപത്തിവുട്ഠാനം, ഉദകതോ ഉഗ്ഗതോ ഉദകുഗ്ഗതോ, ഭവതോ നിസ്സടോ ഭവനിസ്സടോ, ഖന്ധസങ്ഗഹതോ നിസ്സടന്തി ഖന്ധസങ്ഗഹനിസ്സടം, ചോരമ്ഹാ ഭീതോതി ചോരഭീതോ, പാപതോ ഭായതി സീലേനാതി പാപഭീരുകോ, പാപതോ ജിഗുച്ഛതി സീലേനാതി പാപജിഗുച്ഛീ, വട്ടതോ നിബ്ബിന്ദതീതി വട്ടനിബ്ബിന്നോ, കായദുച്ചരിതതോ വിരതി കായദുച്ചരിതവിരതി. ഏവം വചീദുച്ചരിതവിരതി, ബന്ധനാ മുത്തോ ബന്ധനമുത്തോ. ഏവം ബന്ധനമോക്ഖോ, കമ്മതോ സമുട്ഠിതം കമ്മസമുട്ഠിതം . ഏവം കമ്മജാതം, കമ്മസമ്ഭൂതം, കമ്മനിബ്ബത്തം, ലോകതോ അഗ്ഗോ ലോകഗ്ഗോ. ഏവം ലോകജേട്ഠോ, ലോകുത്തമോ, സബ്ബേഹി ജേട്ഠോ സബ്ബജേട്ഠോ, സബ്ബേഹി

കനിട്ഠോ സബ്ബകനിട്ഠോ. ഏവം സബ്ബഹീനോ, സബ്ബപച്ഛിമോ, ഉക്കട്ഠതോ ഉക്കട്ഠോതി ഉക്കട്ഠുക്കട്ഠോ, ഓമകതോ ഓമകോതി ഓമകോമകോ.

കചി നിച്ചസമാസോ ഹോതി, മാതിതോ ജാതോ മാതുജോ. ഏവം പിതുജോ, കമ്മജം, ചിത്തജം, ഉതുജം ഇച്ചാദി.

ഇതി പഞ്ചമീതപ്പുരിസോ.

ഛട്ഠീതപ്പുരിസ

രഞ്ഞോ പുത്തോ രാജപുത്തോ. ഏവം രാജപുരിസോ, ബുദ്ധസാവകോ, സമുദ്ദഘോസോ, ധഞ്ഞാനം രാസി ധഞ്ഞരാസി, മത്തികായ പത്തോതി മത്തികാപത്തോ, വികാരസമ്ബന്ധേ ഛട്ഠീ, മത്തികാമയപത്തോതി അത്ഥോ. ഏവം സുവണ്ണകടാഹം, സുവണ്ണഭാജനം, പാനീയസ്സ ഥാലകം പാനീയഥാലകം.

സമാസമജ്ഝേ ഈ, ഊനം ബഹുലം രസ്സത്തം, ദണ്ഡിനോ കുലം ദണ്ഡികുലം, ഹത്ഥിപദം, ഇത്ഥിരൂപം, നദികൂലം, നദിതീരം, ഭിക്ഖുനീനം സങ്ഘോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ, ജമ്ബുയാ സാഖാ ജമ്ബുസാഖാ ഇച്ചാദി.

അന്ത, മാന, നിദ്ധാരണിയ, പൂരണ, ഭാവ, സുഹിതത്ഥേഹി സമാസോ ന ഹോതി, മമം അനുകുബ്ബന്തോ, മമം അനുകുരുമാനോ, ഗുന്നം കണ്ഹാ സമ്പന്നഖീരതമാ. വിഭത്താവധിഛട്ഠിയാ പന ഹോതിയേവ, നരാനം ഉത്തമോ നരുത്തമോ, നരസേട്ഠോ, നരവരോ, ഗണാനം ഉത്തമോ ഗണുത്തമോ, ദ്വിപദാനം ഉത്തമോ ദ്വിപദുത്തമോ ഇച്ചാദി. സിസ്സാനം പഞ്ചമോ സിസ്സോ, കപ്പസ്സ തതിയോ ഭാഗോ, പക്ഖസ്സ അട്ഠമീ, പടസ്സ സുക്കതാ, രൂപസ്സ ലഹുതാ, രൂപസ്സ മുദുതാ, രൂപസ്സ കമ്മഞ്ഞതാ. കചി ഹോതി, കായലഹുതാ, ചിത്തലഹുതാ, ബുദ്ധസുബുദ്ധതാ. ധമ്മസുധമ്മതാ, ഫലാനം സുഹിതോ, ഫലാനം തിത്തോ, ഫലാനം അസിതോ, കരണത്ഥേ ഛട്ഠീ.

“ഭടോ രഞ്ഞോ പുത്തോ ദേവദത്തസ്സാ”തി ഏത്ഥ ‘രാജപുത്തോ’തി ന ഹോതി അഞ്ഞമഞ്ഞാനപേക്ഖത്താ. “ദേവദത്തസ്സ കണ്ഹാ ദന്താ”തി ഏത്ഥ ‘ദേവദത്തകണ്ഹദന്താ’തി ന ഹോതി അഞ്ഞസാപേക്ഖത്താ [നീ॰ ന്‍ൻ൦]. അഞ്ഞസാപേക്ഖത്തേപി നിച്ചം സമ്ബന്ധീപേക്ഖസദ്ദാനം സമാസോ ഹോതി വാക്യേ വിയ സമാസേപി സമ്ബന്ധസ്സ വിദിതത്താ. വുത്തഞ്ച “സതിപി സാപേക്ഖത്തേ ഗമകത്താ സമാസോ ഹോതീ”തി [ക॰ ൩൨൨; രൂ॰ ൩൪൦; നീ॰ ന്‍ൻ൧], ദേവദത്തഗുരുകുലം, രാജദാസീപുത്തോ, ദേവദാസീപുത്തോ ഇച്ചാദി. തത്ഥ ദേവദത്തസ്സ ഗുരു ദേവദത്തഗുരു, തസ്സ കുലം ദേവദത്തഗുരുകുലന്തി വിഗ്ഗഹോ. ഗുരുനോ കുലം ഗുരുകുലം, ദേവദത്തസ്സ ഗുരുകുലം ദേവദത്തഗുരുകുലന്തിപി വദന്തി. “രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ ബിമ്ബിസാരസ്സ പുത്തോ”തി ഏത്ഥപി അഞ്ഞസാപേക്ഖത്താ ‘ബിമ്ബിസാരപുത്തോ’തി ന ഹോതി, രഞ്ഞോ ഗോ ച അസ്സോ ച പുരിസോ ചാതി അത്ഥേ ‘രാജഗവസ്സപുരിസാ’തി ഹോതി ദ്വന്ദതോ പുബ്ബപദസ്സ ദ്വന്ദപദേഹിപി പച്ചേകം സമ്ബന്ധസ്സ വിദിതത്താ. തഥാ ദ്വന്ദതോ പരപദസ്സപി, നരാനഞ്ച ദേവാനഞ്ച സാരഥി നരദേവസാരഥി.

ഇതി ഛട്ഠീതപ്പുരിസോ.

സത്തമീതപ്പുരിസ

സത്തമീതപ്പുരിസേ രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാ. ഏത്ഥ ച കാരകാനം ക്രിയാസാധനലക്ഖണത്താ ക്രിയാപദേഹേവ സമ്ബന്ധോ ഹോതി, തസ്മാ അക്രിയവാചകേന പരപദേന സദ്ധിം സമാസേ ജാതേ മജ്ഝേ അനുരൂപം ക്രിയാപദം വിഞ്ഞായതി, യഥാ 'അസ്സേന യുത്തോ രഥോ അസ്സരഥോ' ഇതി 'രൂപേ സഞ്ഞാ'തി രൂപേ ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാതി അത്ഥോ. ചക്ഖുസ്മിം വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, ധമ്മേ രതോ ധമ്മരതോ. ഏവം ധമ്മരുചി, ധമ്മഗാരവോ, ദാനേ അജ്ഝാസയോ ദാനജ്ഝാസയോ. ഏവം ദാനാധിമുത്തി, വട്ടേ ഭയം വട്ടഭയം, വട്ടദുക്ഖം, ഗാമേ സൂകരോ ഗാമസൂകരോ, വനമഹിംസോ, സമുദ്ദമച്ഛോ, ഇത്ഥീസു ധുത്തോ ഇത്ഥിധുത്തോ, ഇത്ഥിസോണ്ഡോ.

ഉപപദകിതന്തേസു നിച്ചസമാസോ [നീ॰ ന്യാസ], വനേ ചരതീതി വനചരോ, കാമാവചരോ, കുച്ഛിമ്ഹി സയതീതി കുച്ഛിസ്സയോ, ഗബ്ഭേ സേതീതി ഗബ്ഭസേയ്യോ, ഥലേ തിട്ഠതീതി ഥലട്ഠോ, ജലട്ഠോ, പബ്ബതട്ഠോ, പങ്കേ ജാതം പങ്കജം. ഏവം അത്രജോ, ഖേത്രജോ ഇച്ചാദി. ഇധ ന ഹോതി [നീ॰ ന്യാസ], ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ, ആസനേ നിസിന്നോ, ആസനേ നിസീദിതബ്ബം.

ഇതി സത്തമീതപ്പുരിസോ.

ലുത്തതപ്പുരിസ

തപ്പുരിസപദാനം മഹാവുത്തിസുത്തേന കാചി വിപല്ലാസോ.

ഉപരിഗങ്ഗാ, ഹേട്ഠാനദീ, അന്തോവിഹാരോ, അന്തോസമാപത്തി, ഹംസാനം രാജാ രാജഹംസോ ഹംസരാജാ വാ, മാസസ്സ അഡ്ഢം അഡ്ഢമാസം, കഹാപണസ്സ അഡ്ഢം അഡ്ഢകഹാപണം, അഡ്ഢമാസം, രത്തിയാ അഡ്ഢം അഡ്ഢരത്തം. ഏവം പുബ്ബരത്തം, പരരത്തം, ഇസ്സ അത്തം. കായസ്സ പുബ്ബഭാഗോ പുബ്ബകായോ, പരകായോ, അഹസ്സ പുബ്ബോ പുബ്ബണ്ഹോ, മജ്ഝണ്ഹോ, സായന്ഹോ, പുബ്ബേദിട്ഠോ ദിട്ഠപുബ്ബോ, തഥാഗതം ദിട്ഠപുബ്ബോ ഥേരോ, തഥാഗതോ ദിട്ഠപുബ്ബോ ഥേരേന ഇച്ചാദി.

ഇതി ലുത്തതപ്പുരിസോ.

അലുത്തതപ്പുരിസ

ഇദാനി അലുത്തതപ്പുരിസാ വുച്ചന്തേ.

ദീപങ്കരോ, പഭങ്കരോ, അമതന്ദദോ, പുരിന്ദദോ, വേസ്സന്തരോ, അത്തന്തപോ, പരന്തപോ, രണഞ്ജഹോ, ജുതിന്ധരോ, വിജ്ജന്ധരോ, ദസ്സനേനപഹാതബ്ബധമ്മോ, കുതോജോ, തതോജോ, ഇതോജോ, ഭയതോ ഉപട്ഠാനം ഭയതുപട്ഠാനം, കടത്താകമ്മം, കടത്താരൂപം, പരസ്സപദം, അത്തനോപദം, ദേവാനമിന്ദോ, ദേവാനംപിയതിസ്സോ, ഗവമ്പതിത്ഥേരോ, പുബ്ബേനിവാസോ, മജ്ഝേകല്യാണം, ദൂരേരൂപം, സന്തികേരൂപം, ദൂരേനിദാനം, സന്തികേനിദാനം, അന്തേവാസികോ,

ജനേസുതോ, കാമേസുമിച്ഛാചാരോ ഇച്ചാദി [ക॰ ൩൨൭; രൂ॰ ൩൫൨; നീ॰ ൬൮൬].

ഇതി അലുത്തതപ്പുരിസോ.

സബ്ബോ ചായം അമാദിതപ്പുരിസോ അഭിധേയ്യവചനോ പരപദലിങ്ഗോ ച.

അമാദിതപ്പുരിസോ നിട്ഠിതോ.

കമ്മധാരയസമാസ

അഥ കമ്മധാരയസഞ്ഞിതോ പഠമാതപ്പുരിസോ വുച്ചതേ.

കമ്മമിവ ദ്വയം ധാരേതീതി **കമ്മധാരയോ**. യഥാ കമ്മം ക്രിയഞ്ച പയോജനഞ്ച ദ്വയം ധാരേതി കമ്മേ സതി തസ്സ ദ്വയസ്സ സമ്ഭവതോ, തഥാ അയം സമാസോ ഏകസ്സ അത്ഥസ്സ ദ്വേ നാമാനി ധാരേതി ഇമസ്മിം സമാസേ സതി ഏകത്ഥജോതകസ്സ നാമദ്വയസ്സ സമ്ഭവതോതി [ക॰ ൩൨൪; രൂ॰ ൩൩൯; നീ॰ ൭൦൨].

അപി ച കത്തബ്ബന്തി കമ്മം, ധാരേതബ്ബന്തി ധാരിയം, കമ്മഞ്ച തം ധാരിയഞ്ചാതി കമ്മധാരിയം, യംകിഞ്ചി ഹിതകമ്മം, കമ്മധാരിയസദ്ദസദിസത്താ സബ്ബോ ചായം സമാസോ **കമ്മധാരയോ**തി വുച്ചതി ഇസ്സ അത്തം കത്വാ. യഥാ ഹി കമ്മധാരിയസദ്ദോ ഏകസ്സ അത്ഥസ്സ ദ്വേ നാമാനി ധാരേതി, തഥാ അയം സമാസോപീതി. സോ ഏവ ഉത്തരപദത്ഥപധാനതാസങ്ഖാതേന തപ്പുരിസലക്ഖണേന യുത്തത്താ 'തപ്പുരിസോ'തി ച വുച്ചതി. ഭിന്നപവത്തിനിമിത്താനം ദ്വിന്നം പദാനം വിസേസനവിസേസിതബ്ബഭാവേന ഏകസ്മിം അത്ഥേ പവത്തി തുല്യാധികരണതാ നാമ, തേന തുല്യാധികരണലക്ഖണേന യുത്തത്താ 'തുല്യാധികരണസമാസോ'തി ച വുച്ചതി. സോ ഏവ ച വിസേസനപദവസേന ഗുണവിസേസദീപനത്താ 'വിസേസനസമാസോ'തി ച വുച്ചതി. തസ്മിം വിസേസനസമാസേ -

൩൪൬. വിസേസനമേകത്ഥേന [ക॰ ൩൨൪; രൂ॰ ൩൩൯; നീ॰ ൭൦൨; ച॰ ൨.൨.൫൭; പാ॰ ൨.൧.൫൭].

വിസേസനഭൂതം സ്യാദ്യന്തപദം ഏകത്ഥേന വിസേസ്യഭൂതേന സ്യാദ്യന്തപദേന സദ്ധിം ഏകത്ഥം ഹോതി.

ഏത്ഥ ച വിസേസീയതി ദബ്ബം വിസിട്ഠം കരീയതി ഏതേനാതി വിസേസനം. ഏകോ അത്ഥോ യസ്സാതി ഏകത്ഥം, 'ഏകോ'തി സമാനോ, 'അത്ഥോ'തി അഭിധേയ്യത്ഥോ, നേമിത്തകത്ഥോ, സോയേവ ദ്വിന്നം പവത്തിനിമിത്താനം അധിട്ഠാനട്ഠേന 'അധികരണ'ന്തി ച വുച്ചതി. പവത്തിനിമിത്താനഞ്ച അധിട്ഠാനത്തേ സതി പദാനമ്പി അധിട്ഠാനതാ സിദ്ധാ ഹോതി. ഇതി ഏകത്ഥന്തി തുല്യാധികരണം, സമാനാധികരണന്തി വുത്തം ഹോതി, തേന ഏകത്ഥേന. 'ഏകത്ഥം ഹോതീ'തി ഏകത്ഥീഭൂതം ഹോതീതി അത്ഥോ.

സോ ച സമാസോ നവവിധോ വിസേസനപുബ്ബപദോ, വിസേസനുത്തരപദോ, വിസേസനോഭയപദോ, ഉപമാനുത്തരപദോ, സമ്ഭാവനാപുബ്ബപദോ, അവധാരണപുബ്ബപദോ, നനിപാതപുബ്ബപദോ, കുനിപാതപുബ്ബപദോ, പാദിപുബ്ബപദോ ചാതി.

തത്ഥ **വിസേസനപുബ്ബപദോ** യഥാ? മഹാപുരിസോ, മഹാനദീ, മഹബ്ഭയം. ഏത്ഥ ച "സാ സേനാ ദിസ്സതേ മഹാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൭൪], ബാരാണസിരജ്ജം നാമ മഹാ"തി [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.മഹാസീലവജാതകവണ്ണനാ] പാളി ദിസ്സതി. തസ്മാ സമാസേപി തിലിങ്ഗേ നിപാതരൂപോ മഹാസദ്ദോ യുജ്ജതി. മഹാ ച സോ പുരിസോ ചാതി മഹാപുരിസോ, മഹാ ച സാ നദീ ചാതി മഹാനദീ, മഹാ ച തം ഭയഞ്ചാതി മഹബ്ഭയം, ദ്വിത്തം സംയോഗേ ച രസ്സത്തം. മഹാസദ്ദവേവചനേന മഹന്തസദ്ദേനപി വാക്യം ദസ്സേതും യുജ്ജതി, മഹന്തോ പുരിസോ മഹാപുരിസോ, മഹന്തീ നദീ മഹാനദീ, മഹന്തം ഭയം മഹബ്ഭയന്തി. ച, തസദ്ദേഹി ച സദ്ധിം പരിപുണ്ണം കത്വാ ദസ്സേതും യുജ്ജതി, മഹന്തോ ച സോ പുരിസോ ചാതി മഹാപുരിസോ, മഹന്തീ ച സാ നദീ ചാതി മഹാനദീ, മഹന്തഞ്ച തം ഭയഞ്ചാതി മഹബ്ഭയന്തി. മഹന്തസദ്ദോ വാ മഹാ ഹോതി, 'ട ന്തന്തൂന'ന്തി സുത്തേന ഉത്തരപദേ പരേ ന്തസ്സ സബ്ബസ്സ അത്തം, മഹാവുത്തിനാ ദീഘോ ച.

ഏത്ഥ ച ദ്വീഹി ചസദ്ദേഹി ദ്വിന്നം പദാനം സകത്ഥനാനാത്തം ദീപേതി. തംസദ്ദേന സകത്ഥനാനാത്തേപി സകത്ഥാനം അധികരണഭൂതസ്സ ദബ്ബത്ഥസ്സ ഏകത്തം ദീപേതി. ഇമസ്മിം ബ്യാകരണേ വിസും രൂപവിധാനകിച്ചം നാമ നത്ഥി, തംതംസുത്തവിധാനഞ്ച തദനുരൂപം ദസ്സിതവിഗ്ഗഹവാക്യഞ്ച ദിസ്വാ തസ്സ തസ്സ സിദ്ധപദസ്സ അത്ഥബ്യഞ്ജനവിനിച്ഛയേ ഞാതേ രൂപവിധാനകിച്ചം സിദ്ധം ഹോതി, സന്തോ ച സോ പുരിസോ ചാതി സപ്പുരിസോ, സേതഹത്ഥീ, നീലുപ്പലം, ലോഹിതചന്ദനം.

വിസദിസലിങ്ഗ, വചനാപി സദ്ദാ ഏകത്ഥാ ഹോന്തി, വിനയോ ച സോ പരിയത്തി ചാതി വിനയപരിയത്തി, വിനയോ ച സോ പിടകഞ്ചാതി വിനയപിടകം, അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ, അവിജ്ജാ ച സാ നീവരണഞ്ചാതി അവിജ്ജാനീവരണം. ഏവം ഇത്ഥിരതനം, സീലഞ്ച തം ഗുണോ ചാതി സീലഗുണോ, സീലഞ്ച തം പതിട്ഠാ ചാതി സീലപതിട്ഠാ ഇച്ചാദി.

തഥാ വീസതി ച സാ പുരിസാ ചാതി വീസതിപുരിസാ, സതഞ്ച തം പുരിസാ ചാതി സതപുരിസാ, സങ്ഖാരാ ച തേ പച്ചയോ ചാതി സങ്ഖാരപച്ചയോ, അങ്ഗാ ച തേ ജനപദഞ്ചാതി അങ്ഗജനപദം, മഗധാ ച തേ രട്ഠഞ്ചാതി മഗധരട്ഠം. ഏവം കാസിരട്ഠം ഇച്ചാദി.

ഇധ ന ഹോതി [രൂ॰ ൩൪൧; നീ॰ ൬൯൪], പുണ്ണോ മന്താനിപുത്തോ, ചിത്തോ ഗഹപതി, സക്കോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി ഇച്ചാദി.

കാചി നിച്ചസമാസോ, കണ്ഹസപ്പോ, ലോഹിതമാലം ഇച്ചാദി.

വിസേസനുത്തരപദോ യഥാ? സാരിപുത്തത്ഥേരോ, ബുദ്ധഘോസാചരിയോ, ആചരിയഗുത്തിലോ വാ, മഹോസധപണ്ഡിതോ, പുരിസുത്തമോ, പുരിസവരോ,

പുരിസവിസേസോ ഇച്ചാദി.

വിസേസനോഭയപദോ യഥാ? ഛിന്നഞ്ച തം പരൂള്ഹഞ്ചാതി ഛിന്നപരൂള്ഹം, സീതഞ്ച തം ഉണ്ഹഞ്ചാതി സീതുണ്ഹം, ഖഞ്ജോ ച സോ ഖുജ്ജോ ചാതി ഖഞ്ജഖുജ്ജോ. ഏവം അന്ധബധിരോ, കതഞ്ച തം അകതഞ്ചാതി കതാകതം, ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം, ഛിന്നഭിന്നം, സിത്തഞ്ച തം സമ്മട്ഠഞ്ചാതി സിത്തസമ്മട്ഠം, സന്തസ്സ ഭാവോ സച്ചം, അഖേമട്ഠേന ദുക്ഖഞ്ച തം അവിപരീതട്ഠേന സച്ചഞ്ചാതി ദുക്ഖസച്ചം ഇച്ചാദി.

ഉപമാനുത്തരപദോ യഥാ? സീഹോ വിയാതി സീഹോ, മുനി ച സോ സീഹോ ചാതി മുനിസീഹോ. ഏവം മുനിപുങ്ഗവോ, ബുദ്ധനാഗോ, ബുദ്ധാദിച്ചോ, രംസി വിയാതി രംസി, സദ്ധമ്മോ ച സോ രംസി ചാതി സദ്ധമ്മരംസി. ഏവം വിനയസാഗരോ, സമണപദുമോ, സമണപുണ്ഡരീകോ ഇച്ചാദി.

സമ്ഭാവനാപുബ്ബപദോ യഥാ? ഹേതു ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹേതുപച്ചയോ. ഏവം ആരമ്മണപച്ചയോ, മനുസ്സഭൂതോ, ദേവഭൂതോ, ധമ്മോ ഇതി സങ്ഖാതോ ധമ്മസങ്ഖാതോ, ധമ്മസമ്മതോ, ധമ്മസഞ്ഞിതോ , ധമ്മലക്ഖിതോ, ഏവ ഇതി സങ്ഖാതോ സദ്ദോ ഏവസദ്ദോ. ഏവം ചസദ്ദോ, വാസദ്ദോ, അരിയഭൂതോ സങ്ഘോ അരിയസങ്ഘോ. ഏവം ബുദ്ധമുനി, പച്ചേകമുനി ഇച്ചാദി. ഏത്ഥ ച സമ്ഭാവനാ നാമ സാമഞ്ഞഭൂതസ്സ ഉത്തരപദത്ഥസ്സ ദള്ഹം കത്വാ ഥോമനാ സരൂപവിസേസദീപനാ, ന ഗുണമത്തദീപനാതി അധിപ്പായോ. ഗരൂ പന "ധമ്മോ ഇതി ബുദ്ധി ധമ്മബുദ്ധി. ഏവം ധമ്മസഞ്ഞാ, അനിച്ചസഞ്ഞാ, ധാതുസഞ്ഞാ, മാതുസഞ്ഞാ, പാണസഞ്ഞിതാ, അത്തദിട്ഠി" ഇച്ചാദീനിപി ഏത്ഥ ആഹരന്തി, ഇമാനി പന "സരണം ഇതി ഗതോ ഉപഗതോ സരണങ്ഗതോ"തി പദം വിയ ഇതിലുത്താനി പഠമാതപ്പുരിസപദാനി നാമ യുജ്ജന്തീതി [രൂ॰ ൩൪൩; നീ॰ ൭൦൨].

അവധാരണപുബ്ബപദോ യഥാ? ഗുണോ ഏവ ധനം ന മണിസുവണ്ണാദീതി ഗുണധനം. ഏവം സദ്ധാധനം, സീലധനം, ചക്ഖു ഏവ ദ്വാരം ന ഗാമദ്വാരാദീതി ചക്ഖുദ്വാരം. ഏവം ചക്ഖുവത്ഥു, ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ചക്ഖായതനം, ചക്ഖുധാതു, ഖന്ധാ ഏവ ഭാരാ ഖന്ധഭാരാ. ഏത്ഥ ച യദി ഭരിതബ്ബട്ഠേന ഭാരാ നാമ സിയും, പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഏവ ഭാരാ നാമ സിയും, ന സീസഭാര, അംസഭാരാദയോ. ഖന്ധാ ഹി നിച്ചഭാരാ ഹോന്തി, ഇതരേ താവകാലികാ, ഖന്ധമൂലികാ ചാതി. ഏവം അതിസയത്ഥസമ്ഭാവനത്ഥം ഖന്ധാ ഏവ ഭാരാതി അവധാരണവാക്യം പയുജ്ജതി, ന സീസഭാരാദീനം സബ്ബസോ ഭാരഭാവപടിക്ഖിപനത്ഥന്തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ, അവിജ്ജാ ഏവ മലം ന കംസമലാദികന്തി അവിജ്ജാമലം, അവിജ്ജാ ഏവ ആസവോ ന മധ്വാസവാദികോതി അവിജ്ജാസവോ. ഏവം തണ്ഹാസല്ലം, പഞ്ഞാസത്ഥം, പഞ്ഞാലോകോ, പഞ്ഞാപജ്ജോതോ, രാഗഗ്ഗി, ദോസഗ്ഗി, മോഹഗ്ഗി ഇച്ചാദി. ഗരൂ പന "ധനം വിയാതി ധനം, സദ്ധാ ഏവ അരിയാനം ധനം സദ്ധാധനം, സത്ഥം വിയാതി സത്ഥം, പഞ്ഞാ ഏവ സത്ഥം പഞ്ഞാസത്ഥ"ന്തി യോജേന്തി, ഏവം സതി അതിസയസമ്ഭാവനത്ഥോ ന സിജ്ഝതി [രൂ॰ ൩൪൩; നീ॰ ൭൦൨].

൩൪൭. നനിപാതപുബ്ബപദേ നഉ [ക॰ ൩൨൬; രൂ॰ ൩൪൪; നീ॰ ൭൦൭].

ഞാനുബന്ധോ പടിസേധമ്ഹാ അഞ്ഞനകാര നിവത്തനത്ഥോ, നളഇച്ചേതം സ്യാദ്യന്തം അഞ്ഞേന സ്യാദ്യന്തേന സഹ ഏകത്ഥം ഹോതി. ഇമിനാ നഞ്ഞേ കത്ഥസഞ്ഞം കത്വാ -

൩൪൫. ട നളസ്സ [ക॰ ൩൩൩; രൂ॰ ൩൪൫; നീ॰ ൭൧൭; ചം॰ ൨.൨.൨൦; പാ॰ ൨.൨.൬; ''നള'' (ബഹൂസു)].

ഉത്തരപദേ പരേ നളഇച്ചേതസ്സ ടാനുബന്ധോ അ ഹോതീതി നസ്സ അത്തം.

ന ബ്രാഹ്മണോ അബ്രാഹ്മണോ. ഏത്ഥ സിയാ - കിം വിജ്ജമാനസ്സ വായം നിസേധോ, ഉദാഹു അവിജ്ജമാനസ്സ വാതി, കിഞ്ചേത്ഥ - യദി വിജ്ജമാനസ്സ നിസേധോ, ഏവം സതി ലോകേ വിജ്ജമാനാ സബ്ബേ ബ്രാഹ്മണാ അബ്രാഹ്മണാ നാമ ഭവേയ്യും. തസ്മാ ''ഇധ ജനോ ന ബ്രാഹ്മണോ, തത്ഥ ജനോ ന ബ്രാഹ്മണോ''തിആദിനാ ദേസാദിനിയമം വിനാ ലോകേ വിജ്ജമാനസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ നിസേധോ ന യുജ്ജതി, അഥ ലോകേ അവിജ്ജമാനസ്സ നിസേധോ, ഏവഞ്ച സതി കിം അവിജ്ജമാനസ്സ നിസേധേന നിസേധനീയസ്സേവ അവിജ്ജമാനത്താതി? വുച്ചതേ - തംസദിസാദിഅത്ഥേസു തബ്ബോഹാരസ്സേവായം നിസേധോ. തഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസദിസേ അബ്രാഹ്മണേ കേസഞ്ചി ബ്രാഹ്മണസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി, സഞ്ഞാനുരൂപഞ്ച ബ്രാഹ്മണവോഹാരോ തസ്മിം പവത്തതി, ഏവം പവത്തസ്സ അബ്രാഹ്മണേ ബ്രാഹ്മണവോഹാരസ്സ അയം പടിസേധോ ഹോതി. യഥാ തം? ലോകസ്മിം ബാലജനാനം മിച്ഛാസഞ്ഞാവസേന മിച്ഛാവോഹാരോ പവത്തതിയേവ ''രൂപം അത്താ, വേദനാ അത്താ'' ഇച്ചാദി, തേസം തസ്സ മിച്ഛാഭാവബ്യാപനത്ഥം പടിസേധോ യോജിയതി ''രൂപം അനത്താ, വേദനാ അനത്താ'' [മഹാവ॰ ൨൦] ഇച്ചാദി. ഏത്താവതാ സുദ്ധബ്രാഹ്മണസദ്ദസ്സപി മിച്ഛാവസേന തംസദിസേ അത്ഥേ പവത്തിസമ്ഭവോ സിദ്ധോ ഹോതി, നകാരസ്സ ച തദത്ഥജോതകമത്തതാ സിദ്ധാ ഹോതി, ഏവഞ്ച സതി ഉത്തരപദത്ഥപധാനതാസങ്ഖാതം തപ്പുരിസലക്ഖണമ്പി ഇധ ന വിരുജ്ഝതി, തസ്മാ അബ്രാഹ്മണോതി ബ്രാഹ്മണസദിസോതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ തദഞ്ഞ, തബ്ബിരുദ്ധ, തദഭാവത്ഥാദീസു.

തത്ഥ തദഞ്ഞത്ഥേ -

സങ്ഖതാ ധമ്മാ അസങ്ഖതാ ധമ്മാ [ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൭]. ഏത്ഥ ച ന സങ്ഖതാ അസങ്ഖതാ, സങ്ഖതധമ്മേഹി അഞ്ഞേ ധമ്മാതി അത്ഥോ.

തബ്ബിരുദ്ധേ -

അകുസലോ, കുസലപടിപക്ഖോ ധമ്മോതി അത്ഥോ.

തദഭാവേ -

ന കത്വാ അകത്വാ, കരണേന സമ്ബന്ധോ വിനാതി അത്ഥോ.

ദുവിധോ പടിസേധോ പസജ്ജപടിസേധോ, പരിയുദാസപടിസേധോ ചാതി.

തത്ഥ അത്തനാ യുത്തപദത്ഥം പസജ്ജ ലഗ്ഗേത്വാ പടിസേധേതീതി **പസജ്ജപടിസേധോ,** തദഭാവമത്തജോതകോ നകാരോ, ക്രിയാമത്തനിസേധോതി

വുത്തം ഹോതി. അകത്വാ, അകാതും, അകരോന്തോ, ന കരോതി, ന കാതബ്ബം ഇച്ചാദി.

പസജ്ജമത്തേ അട്ഠത്വാ തംസദിസാദികേ പരിതോഭാഗേ ഉഗ്ഗയ്ഹ നിസേധേതബ്ബം അത്ഥം അസതി ഖിപതി ഛഡ്ഡേതീതി **പയിരുദാസോ,** തംസദിസാദിജോതകോ, ദബ്ബനിസേധോതി വുത്തം ഹോതി. അബ്രാഹ്മണോ ഇച്ചാദി. ഏവം അസമണോ, അസക്യപുത്തിയോ, അമിത്തോ, മിത്തധമ്മവിധുരോതി അത്ഥോ.

൩൪൯. അന സരേ [ക॰ ൩൩൪; രൂ॰ ൩൪൭; നീ॰ ൭൧൮; ചം॰ ൭.൨.൨൫; പാ॰ ൬.൩.൭൪].

സരേ പരേ നഇച്ചേതസ്സ അന ഹോതി.

ന അരിയോ അനരിയോ, അരിയധമ്മവിമുഖോതി അത്ഥോ. ന ആവാസോ അനാവാസോ, ന ഇസ്സരോ അനിസ്സരോ. ന ഈതി അനീതി, 'ഈതീ'തി ഉപദ്ദവോ, ന യുത്തോ ഉപായോ അനുപായോ, ന ഊമി അനൂമി, ന യുത്താ ഏസനാ അനേസനാ, ന യുത്തോ ഓകാസോ അനോകാസോ, ന അതിക്കമ്മ അനതിക്കമ്മ, അനാദായ, അനോലോകേത്വാ ഇച്ചാദി.

ബഹുലാധികാരാ അയുത്തത്ഥാനമ്പി സമാസോ ഹോതി [ക॰ ൩൩൬; രൂ॰ ൩൪൭; നീ॰ ൬൮൫], പുന ന ഗായിതബ്ബാതി അപുനഗേയ്യാ, ഗാഥാ, ചന്ദം ന ഉല്ലോകേന്തീതി അചന്ദമുല്ലോകികാനി, മുഖാനി, സൂരിയം ന പസ്സന്തീതി അസൂരിയപസ്സാ, രാജകഞ്ഞാ, സദ്ധം ന ഭുഞ്ജതി സീലേനാതി അസദ്ധഭോജീ. ഏവം അലവണഭോജീ, അത്ഥം ന കാമേന്തീതി അനത്ഥകാമാ. ഏവം അഹിതകാമാ, ഓകാസം ന കാരേസീതി അനോകാസംകാരേത്വാ. ഏവം അനിമിത്തംകത്വാ, മൂലമൂലം ന ഗച്ഛതീതി അമൂലമൂലംഗന്ത്വാ ഇച്ചാദി.

"പുന ഗായിതബ്ബാതി പുനഗേയ്യാ, ന പുനഗേയ്യാ അപുനഗേയ്യാ. അത്ഥം കാമേന്തീതി അത്ഥകാമാ, ന അത്ഥകാമാ അനത്ഥകാമാ. അഥ വാ ന അത്ഥോ അനത്ഥോ, അനത്ഥം കാമേന്തീതി അനത്ഥകാമാ" ഇച്ചാദിനാ വാക്യേ യോജിതേ പന യുത്തസമാസാ ഹോന്തി. ഗരൂ പന "അത്ഥം ന കാമേന്തി അനത്ഥമേവ കാമേന്തീതി അനത്ഥകാമാ, ഹിതം ന കാമേന്തി അഹിതമേവ കാമേന്തീതി അഹിതകാമാ, ഫാസും ന കാമേന്തി അഫാസുമേവ കാമേന്തീതി അഫാസുകാമാ"തി യോജേസും, ദ്വാധിപ്പായപദം നാമേതം.

കുനിപാതപുബ്ബപദേ നിച്ചസമാസത്താ അഞ്ഞപദേന വിഗ്ഗഹോ, ഖുദ്ദകാ നദീ കുന്നദീ, ഖുദ്ദകോ സോമ്ഭോ കുസോമ്ഭോ, ഖുദ്ദകം വനം കുബ്ബനം.

൩൫൦. സരേ കദ കുസ്സുത്തരത്ഥേ [ക॰ ൩൩൫; രൂ॰ ൩൪൬; നീ॰ ൭൨൪].

സരാദികേ ഉത്തരപദേ പരേ ഉത്തരപദത്ഥേ വത്തമാനസ്സ കുനിപാതസ്സ കദി ഹോതി.

കുച്ഛിതം അന്നം കദന്നം, കുച്ഛിതം അസനം കദസനം, കുച്ഛിതോ അരിയോ കദരിയോ, മച്ഛരീ.

സരേതി കിം? കുപുത്താ, കുദാരാ, കുദാസാ.

ഉത്തരത്ഥേതി കിം? കുച്ഛിതോ ഓട്ഠോ യസ്സാതി കുഓട്ഠോ.

൩൫൧. കാപ്പത്ഥേ [ക° ൩൩൯; രൂ° ൩൪൭; നീ° ൭൨൦].

ഉത്തരപദേ പരേ ഉത്തരപദത്ഥേ ഠിതസ്സ അപ്പത്ഥേ വത്തമാനസ്സ കുനിപാതസ്സ കാ ഹോതി വാ.

അപ്പകം ലവണം കാലവണം. ഏവം കാപുപ്ഫം.

പാദിപുബ്ബപദോ ച നിച്ചസമാസോവ, പകട്ഠം വചനം പാവചനം, ദീഘത്തം, പകട്ഠം ഹുത്വാ നീതം പണീതം, പമുഖം ഹുത്വാ ധാനം പധാനം. ഏവം പട്ഠാനം, വിവിധാ മതി വിമതി, അധികോ ദേവോ അധിദേവോ, അതിരേകോ വിസേസോ വാ ധമ്മോ അഭിധമ്മോ, സുന്ദരോ ഗന്ധോ സുഗന്ധോ, കുച്ഛിതോ ഗന്ധോ ദുഗ്ഗന്ധോ. സോഭണം കതം സുകതം, കുച്ഛിതം കതം ദുക്കടം, വിപരീതോ പഥോ ഉപ്പഥോ. ഏവം ഉമ്മഗ്ഗോ, ഉദ്ധമ്മോ, ഉബ്ബിനയോഇച്ചാദി.

അയമ്പി കമ്മധാരയസമാസോ അഭിധേയ്യവചനോ പരപദലിങ്ഗോ ച.

കമ്മധാരയസമാസോ നിട്ഠിതോ.

ദിഗുസമാസ

അഥ ദിഗുസങ്ഖാതോ പഠമാതപ്പുരിസോ വുച്ചതേ.

ദ്വേ ഗാവോ ദിഗു, സങ്ഖ്യാപുബ്ബത്തേന നപുംസകേകത്തേന ച ദിഗുസദ്ദസദിസത്താ സബ്ബോ ചായം സമാസോ **ദിഗൂ**തി വുച്ചതി.

൩൫൨. സങ്ഖ്യാദി [ക° ൩൨൧; രൂ° ൩൪൮; നീ° ൯൮].

സമാഹാരേകത്ഥേ സങ്ഖ്യാപുബ്ബകം ഏകത്ഥം നപുംസകം ഹോതി, സമാഹാരവചനേനേവ ഏകത്തഞ്ച സിദ്ധം.

ദ്വേ ഗാവോ ദിഗു, 'ഗോസ്സൂ'തി സുത്തേന ഓസ്സ ഉത്തം, തയോ ലോകാ തിലോകം, തയോ ലോകാ ഞാണസ്മിം സമാഹടാ സമ്പിണ്ഡിതാതി തിലോകം, തിണ്ണം ലോകാനം സമാഹാരോതി തിലോകം, തയോ ച തേ ലോകാ ചാതി തിലോകം. ഏവം തിഭവം, തിപുരിസം, തീണി മലാനി തിമലം, തിരതനം, തിസ്സോ സഞ്ഞായോതിസഞ്ഞം, 'സ്യാദീസു രസ്സോ'തി രസ്സത്തം. ചത്താരോ പഥാ ചതുപ്പഥം, ചത്താരി സച്ചാനി ചതുസച്ചം, ചതസ്സോ ദിസാ ചതുദ്ദിസം. ഏവം പഞ്ചസിക്ഖാപദം, സളായതനം, സത്താഹം, അട്ഠപദം, നവലോകുത്തരം, ദസസിക്ഖാപദം, സതയോജനം, സഹസ്സയോജനം ഇച്ചാദി.

ഇമസ്മിം **സമാഹാരദിഗുമ്ഹി** സബ്ബം നപുംസകമേവ രസ്സന്തമേവ ഏകവചനന്തമേവ ചാതി.

അസമാഹാരദിഗു [രൂ° ൩൫൦ നീ° ൭൦൩] യഥാ? ഏകോ പുഗ്ഗലോ ഏകപുഗ്ഗലോ, തയോ ഭവാ തിഭവാ, ചതസ്സോ ദിസാ ചതുദ്ദിസാ ഇച്ചാദി.

സങ്ഖ്യാഠാനേ പന [കം° ന്‌ൻവ; രൂ° ർഫ്വ; നീ° വ്വനുഫ] ദ്വേ സതാനി ദ്വിസതം. ഏവം തിസതം, ചതുസതം, പഞ്ചസതം, ഛസതം, സത്തസതം, അട്ഠസതം, നവസതം, ദസസതം, ദ്വിസഹസ്സം, തിസഹസ്സം, ചതുസഹസ്സം, പഞ്ചസഹസ്സം, ദസസഹസ്സം.

ദ്വേ സതസഹസ്സാനി ദ്വിസതസഹസ്സം. ഏവം “തിസതസഹസ്സം, ചതുസതസഹസ്സം, പഞ്ചസതസഹസ്സ”ന്തി വാ “ദ്വിസതാനി, ദ്വേ സതാനി, തിസതാനി, തീണി സതാനി, ചതുസതാനി, ചത്താരി സതാനി, ദ്വിസഹസ്സാനി, ദ്വേ സഹസ്സാനി, തിസഹസ്സാനി, തീണി സഹസ്സാനി, ദ്വിസതസഹസ്സാനി, ദ്വേ സതസഹസ്സാനീ”തി വാ ഏവം വചനദ്വയഞ്ച വാക്യഞ്ച വേദിതബ്ബം. ഏവം സതസഹസ്സേപീതി.

ഏത്ഥ സിയാ - ദിഗു നാമ സങ്ഖ്യാപുബ്ബമേവ സിയാ, ഇമേസു ച സബ്ബം സങ്ഖ്യാപദമേവ ഹോതീതി? ദിഗുമ്ഹി പുബ്ബം സങ്ഖ്യാപദമേവ സിയാ, പരപദം പന സങ്ഖ്യാപദമ്പി അഞ്ഞമ്പി യുജ്ജതീതി.

ദിഗുസമാസോ നിട്ഠിതോ.

ബഹുബ്ബീഹിസമാസ

അഥ ബഹുബ്ബീഹിസമാസോ വുച്ചതേ.

ബഹവോ വീഹയോ യസ്മിം ദേസേ സോയം ബഹുബ്ബീഹി, താദിസോ ഗാമോ വാ ദേസോ വാ ജനപദോ വാ, ബഹുബ്ബീഹിസദ്ദസദിസത്താ സബ്ബോ ചായം സമാസോ **ബഹുബ്ബീഹീ**തി വുച്ചതി. യഥാ ഹി ബഹുബ്ബീഹിസദ്ദോ സമാസപദത്ഥേ അതിക്കമ്മ ഗാമ, ദേസ, ജനപദഇച്ചാദീനം അഞ്ഞേസം പദാനം അത്ഥേസു തിട്ഠതി, തഥാ അയം സമാസോപി. അഞ്ഞപദത്ഥപധാനോ ഹി ബഹുബ്ബീഹിസമാസോ.

സോ സങ്ഖേപേന ദുവിധോ തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ, അതഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ ചാതി.

തത്ഥ ‘ഗുണോ’തി അപ്പധാനഭൂതോ സമാസപദാനം അത്ഥോ, സോ അഞ്ഞപദത്ഥസ്സ വിസേസനഭൂതത്താ തസ്സ അഞ്ഞപദത്ഥസ്സ ഗുണോതി അത്ഥേന തഗ്ഗുണോതി വുച്ചതി, വിഞ്ഞാതബ്ബോതി വിഞ്ഞാണോ, അഞ്ഞപദത്ഥോ, തഗ്ഗുണം അമുഞ്ചിത്വാ തഗ്ഗുണേന സഹേവ വിഞ്ഞാണോ അഞ്ഞപദത്ഥോ യസ്മിന്തി തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ, ന തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ അതഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ, യത്ഥ സമാസപദത്ഥോ അവയവഭാവേന വാ സഹവിധേയ്യഭാവേന വാ അഞ്ഞപദത്ഥേ അന്തോഗധോ ഹോതി, സോ **തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ**. യഥാ? ഛിന്നഹത്ഥോ പുരിസോ, ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഭത്തം ദേതി, സപുത്തദാരോ ആഗതോ, പാദയോ ഉപസഗ്ഗാ നാമാതി.

ഏത്ഥ ച ‘ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഭത്തം ദേതീ’തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ഭത്തം ദേതി, പമുഖഭൂതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ച ഭത്തം ദേതീതി അത്ഥോ. ‘സപുത്തദാരോ ആഗതോ’തി പുത്തദാരാ ച ആഗതാ, പുരിസോ ച ആഗതോതി അത്ഥോ. ‘പാദയോ ഉപസഗ്ഗാ നാമാ’തി പ-കാരോ ച ഉപസഗ്ഗോ നാമ,

പരാദയോ ച ഉപസഗ്ഗാ നാമാതി അത്ഥോ. ഏവം യോജനാരഹതാ അഞ്ഞപദത്ഥേന സഹ സമാസപദത്ഥസ്സ വിധേയ്യതാ നാമാതി.

അതഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണോ യഥാ? ദിന്നസുങ്കോ രാജാ ദാനം ദേതി, പബ്ബതാദീനി ഖേത്താനി കസ്സതി ഇച്ചാദി. ഇമേസു പന സമാസപദത്ഥോ അവിധേയ്യോ, അഞ്ഞപദത്ഥോ ഏവ വിധേയ്യോ.

പഠമാബഹുബ്ബീഹി

പഠമാബഹുബ്ബീഹി, ദുതിയാബഹുബ്ബീഹി, തതിയാബഹുബ്ബീഹി, ചതുത്ഥീബഹുബ്ബീഹി, പഞ്ചമീബഹുബ്ബീഹി, ഛട്ഠീബഹുബ്ബീഹി, സത്തമീബഹുബ്ബീഹി ചാതി സത്തവിധോ.

തത്ഥ **പഠമാബഹുബ്ബീഹി** സഹപുബ്ബപദ, ഉപമാനപുബ്ബപദ, സങ്ഖ്യോഭയപദ, ദിസന്തരാളത്ഥ, ബ്യതിഹാരലക്ഖണവസേന പഞ്ചവിധോ.

തത്ഥ -

൩൫൩. വാനേകമഞ്ഞത്ഥേ [ക° ൩൨൭; രൂ° ൩൫൨; നീ° ൭൦൭].

അനേകം സ്യാദ്യന്തപദം അഞ്ഞപദസ്സ അത്ഥേ വികപ്പേന ഏകത്ഥം ഹോതി.

സഹ വിതക്കേനാതി സവിതക്കോ, വിതക്കേന സഹ യോ വത്തതീതി വാ സവിതക്കോ, സമാധി.

ഏത്ഥ ച 'സഹ വിതക്കേനാ'തി ഏത്ഥ പഠമാവിഭത്തിയാ അത്ഥഭൂതോ അഞ്ഞപദത്ഥോ വാക്യസാമത്ഥിയേന സിജ്ഝതി. ന ഹി ക്രിയാകാരകരഹിതം വാക്യം നാമ സമ്ഭവതി, ഇമിനാ സുത്തേന സഹപദ, വിതക്കപദാനം സമാധിസങ്ഖാതേന അഞ്ഞപദത്ഥേന ഏകത്ഥീഭാവോ ഹോതി, ഏകത്ഥീഭാവേ ച ഹോന്തേ വാക്യേ ഠിതാനം അഞ്ഞപദാനം വിഭത്തീനഞ്ച സബ്ബേ അത്ഥാ ഏകത്ഥഭൂതേന സമാസേന വുത്താ നാമ ഹോന്തി, അഞ്ഞപദാനി ച വിഭത്തിയോ ച വുത്തത്ഥാ നാമ, വുത്തത്ഥാനഞ്ച അത്ഥരഹിതത്താ പയോഗകിച്ചം നത്ഥി, തസ്മാ 'ഏകത്ഥതായ'ന്തി സുത്തേന വിഭത്തീനം ലോപോ, ഏവം സബ്ബസമാസേസു വാക്യേദിസ്സമാനാനം യ, ത, ഏത, ഇമ, ഇതി, ഏവ, ഇവ, വിയ, ച, വാഇച്ചാദീനം അഞ്ഞപദാനം മഹാവുത്തിസുത്തേന ലോപോ, വിഭത്തീനഞ്ച ലോപേ സതി സരന്താനം ബ്യഞ്ജനന്താനഞ്ച സമാസപദാനം സയമേവ പകതിഭാവോ, ഇധ പന 'സഹസ്സ സോഞ്ഞത്ഥേ'തി സുത്തേന സഹസദ്ദസ്സ സത്തം, തതോ സ്യാദ്യുപ്പത്തി, സവിതക്കോ സമാധി, സവിതക്കാ സമാധയോ, സവിതക്കാ പഞ്ഞാ, സവിതക്കാ പഞ്ഞായോ, സവിതക്കം ഝാനം, സവിതക്കാനി ഝാനാനി ഇച്ചാദിനാ സബ്ബലിങ്ഗ, വിഭത്തി, വചനേഹി യോജേത്വാ പയോഗസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

ഉപമാനപുബ്ബപദോ യഥാ? കായബ്യാമാനം സമപമാണത്താ നിഗ്രോധോ ഇവ പരിമണ്ഡലോ നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ, നിഗ്രോധോ ഇവ വാ പരിമണ്ഡലോ യോ ഹോതീതി സോ നിഗ്രോധപരിമണ്ഡലോ, രാജകുമാരോ, സങ്ഖോ ഇവ പണ്ഡരോ സങ്ഖപണ്ഡരോ, കാകോ ഇവ സൂരോ കാകസൂരോ, സത്താനം പഞ്ഞാചക്ഖുപടിലാഭകരണേന തേസം ചക്ഖു വിയ ഭൂതോതി

ചക്ഖുഭൂതോ, ലോകുത്തരധമ്മപടിലാഭകരണേന തേസം ധമ്മോ വിയ ഭൂതോതി ധമ്മഭൂതോ, നിച്ചസോമ്മഹദയതായ ബ്രഹ്മാ വിയ ഭൂതോതി ബ്രഹ്മഭൂതോ, അന്ധോ വിയ ഭൂതോ അയന്തി അന്ധഭൂതോ ഇച്ചാദി.

സങ്ഖ്യോഭയപദോ യഥാ? ദ്വേ വാ തയോ വാ പത്താ ദ്വിത്തിപ്പത്താ, ഇധ വാസദ്ദായേവ അഞ്ഞപദാനി നാമ, അനിയമഭൂതോ തേസം അത്ഥോ അഞ്ഞപദത്ഥോ നാമ. ദ്വീഹം വാ തീഹം വാ ദ്വീഹതീഹം, ഛ വാ പഞ്ച വാ വാചാ ഛപ്പഞ്ചവാചാ. ഏവം സത്തട്ഠമാസാ, ഏകയോജനദ്വിയോജനാനി ഇച്ചാദി.

ദിസന്തരാളത്ഥോ യഥാ? ദക്ഖിണസ്സാ ച പുബ്ബസ്സാ ച യദന്തരാളം ഹോതി സാ ദക്ഖിണപുബ്ബാ. ഏവം പുബ്ബുത്തരാ, പച്ഛിമുത്തരാ, അപരദക്ഖിണാ, മഹാവുത്തിനാ പുബ്ബപദേ രസ്സത്തം. ദക്ഖിണാ ച സാ പുബ്ബാ ചാതി ദക്ഖിണപുബ്ബാ ഇച്ചാദിനാ കമ്മധാരയോപി യുജ്ജതി.

ബ്യതിഹാരലക്ഖണേ [ക॰ ൩൨൨; രൂ॰ ൩൭൨; നീ॰ ൭൦൨] -

൩൭൪. തത്ഥ ഗഹേത്വാ തേന പഹരിത്വാ യുദ്ധേ സരൂപം.

സത്തമ്യന്തം തതിയന്തഞ്ച സമാനരൂപം സ്യാദ്യന്തപദം തത്ഥ ഗഹേത്വാ തേന പഹരിത്വാ യുദ്ധേ അഞ്ഞപദത്ഥേ ഏകത്ഥം ഹോതി വാ.

൩൭൫. ങി വീതിഹാരേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦].

അഞ്ഞപദത്ഥവിസയേ ക്രിയാബ്യതിഹാരേ ഗമ്യമാനേ പദന്തേ ങാനുബന്ധോ ഇപച്ചയോ ഹോതി, ഏത്ഥ ഇകാരോ രസ്സോ ഏവ.

൩൭൬. ങി സ്മിംച [ക॰ ൪൦൩; രൂ॰ ൩൭൪].

വിപച്ചയന്തേ ഉത്തരപദേ പരേ പുബ്ബപദന്തസ്സ ആത്തം ഹോതി.

കേസേസു ച കേസേസു ച ഗഹേത്വാ ഇദം യുദ്ധം പവത്തതീതി കേസാകേസി, ദണ്ഡേഹി ച ദണ്ഡേഹി ച പഹരിത്വാ ഇദം യുദ്ധം പവത്തതീതി ദണ്ഡാദണ്ഡി. ഏവം മുട്ഠാമുട്ഠി, മുസലാമുസലി.

ഇതി പഠമാബഹുബ്ബീഹി.

ദുതിയാബഹുബ്ബീഹി

ആഗതാ സമണാ ഇമം സങ്ഘാരാമം സോയം ആഗതസമണോ, സങ്ഘാരാമോ. ഏത്ഥ ച സമാസപദസ്സ അത്ഥോ ദുവിധോ വാച്ചത്ഥോ, അഭിധേയ്യത്ഥോ ചാതി.

തത്ഥ സങ്ഘാരാമസ്സ സമണേഹി പത്തബ്ബഭാവസങ്ഖാതാ കമ്മസത്തി വാച്ചത്ഥോ നാമ, സത്തിമന്തഭൂതോ സങ്ഘാരാമോ അഭിധേയ്യത്ഥോ നാമ.

തത്ഥ ആഗതസമണസദ്ദോ വാച്ചത്ഥമേവ ഉജും വദതി, ന അഭിധേയ്യത്ഥം, ആഗതസമണോതി സുത്വാ സമണേഹി പത്തബ്ബഭാവമത്തം ജാനാതി,

സങ്ഘാരാമദബ്ബം ന ജാനാതീതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ തസ്സം അഭിധേയ്യത്ഥോ അഞ്ഞേന സങ്ഘാരാമസദ്ദേന ആചിക്ഖിയതി, വാച്ചത്ഥസ്സ പന തേന ഉജും വുത്തത്താ പുന വത്തബ്ബാഭാവതോ ദുതിയാവിഭത്തിയാ ആചിക്ഖനകിച്ചം നത്ഥി, തസ്മാ സങ്ഘാരാമപദേ ദുതിയാവിഭത്തിസമ്ഭവോ നത്ഥി, ലിങ്ഗത്ഥമത്തവിസയാ പഠമാവിഭത്തി ഏവ പവത്തതി, പുന പദന്തരസമ്ബന്ധേ സതി "സങ്ഘാരാമം പസ്സതി ആഗതസമണം, സങ്ഘാരാമേന ഗാമോ സോഭതി ആഗതസമണേന, സങ്ഘാരാമസ്സ പൂജേതി ആഗതസമണസ്സാ"തിആദിനാ തതോ സബ്ബാ വിഭത്തിയോ പവത്തന്തി. ഏസ നയോ സബ്ബേസു വാചകപദേസു നേതബ്ബോതി.

ആഗതസമണാ സാവത്ഥി, ആഗതസമണം ജേതവനം, ആഗച്ഛന്തി സമണാ ഇമന്തി വാ ആഗതസമണോ, വിഹാരോ. ആരൂള്ഹാ വാനരാ ഇമം രുക്ഖന്തി ആരൂള്ഹവാനരോ, രുക്ഖോ. സമ്പത്താ ഗാമികാ യം ഗാമന്തി സമ്പത്തഗാമികോ. ഏവം പവിട്ഠഗാമികോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ദുതിയാബഹുബ്ബീഹി.

തതിയാബഹുബ്ബീഹി

ജിതാനി ഇന്ദ്രിയാനി യേനാതി ജിതിന്ദ്രിയോ, സമണോ. ദിട്ഠോ ചതുസച്ചധമ്മോ യേനാതി ദിട്ഠധമ്മോ. ഏവം പത്തധമ്മോ, വിദിതധമ്മോ, പരിയോഗാള്ഹധമ്മോ, കതാനി ചതുമഗ്ഗകിച്ചാനി യേനാതി കതകിച്ചോ, ബഹുവചനേ സതി കതാനി കിച്ചാനി യേഹി തേ കതകിച്ചാ, അരഹന്തോ. ധമ്മേന അധിഗതാ ഭോഗാ യേനാതി ധമ്മാധിഗതഭോഗോ, പുരിസോ. ഏവം അധമ്മാധിഗതഭോഗോ. ഏവം കത്തരി. കരണേ പന ഛിന്നോ രുക്ഖോ യേനാതി ഛിന്നരുക്ഖോ, ഫരസു ഇച്ചാദി.

ഇതി തതിയാബഹുബ്ബീഹി.

ചതുത്ഥീബഹുബ്ബീഹി

ദിന്നോ സുങ്കോ യസ്സ രഞ്ഞോ സോയം ദിന്നസുങ്കോ, ഉപനീതം ഭോജനം യസ്സാതി ഉപനീതഭോജനോ, നത്ഥി തുലോ ഏതസ്സാതി അതുലോ, 'ട നഞ്സ്സാ'തി ന-കാരസ്സ ടത്തം, നത്ഥി പടിപുഗ്ഗലോ യസ്സാതി അപ്പടിപുഗ്ഗലോ, നത്ഥി സീലം അസ്സാതി ദുസ്സീലോ, നത്ഥി പടിസന്ധിപഞ്ഞാ അസ്സാതി ദുപ്പഞ്ഞോ, 'ഘപസ്സന്തസ്സാപ്പധാനസ്സാ'തി സുത്തേന ഘസഞ്ഞസ്സ ആസ്സ രസ്സത്തം. നത്ഥി സീലം അസ്സാതി നിസ്സീലോ, നിപ്പഞ്ഞോ, അപഞ്ഞോ, വിരൂപം മുഖം അസ്സാതി ദുമ്മുഖോ. ഏവം ദുമ്മനോ, ദുബ്ബണ്ണോ, നത്ഥി അത്തനോ ഉത്തരോ അധികോ യസ്സാതി അനുത്തരോ, 'അന സരേ'തി സുത്തേന നസ്സ അന.

ഇധ ബാഹിരത്ഥബഹുബ്ബീഹി നാമ വുച്ചതി, സത്താഹം പരിനിബ്ബുതസ്സ അസ്സാതി സത്താഹപരിനിബ്ബുതോ, അചിരം പരിനിബ്ബുതസ്സ അസ്സാതി അചിരപരിനിബ്ബുതോ, മാസോ ജാതസ്സ അസ്സാതി മാസജാതോ, ദ്വേമാസജാതോ, ഏകോ മാസോ അഭിസിത്തസ്സ അസ്സ രഞ്ഞോതി ഏകമാസാഭിസിത്തോ, ഏകാഹം മതസ്സ അസ്സാതി ഏകാഹമതം. ഏവം ദ്വീഹമതം, തീഹമതം,

ഏകാഹം പടിച്ഛന്നായ അസ്സാതി ഏകാഹപ്പടിച്ഛന്നാ. ഏവം ദ്വീഹപ്പടിച്ഛന്നാ, ആപത്തി. യോജനം ഗതസ്സ അസ്സാതി യോജനഗതോ, ദ്വിയോജനഗതോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ചതുത്ഥീബഹുബ്ബീഹി.

പഞ്ചമീബഹുബ്ബീഹി

നിഗ്ഗതാ ജനാ അസ്മാ ഗാമാതി നിഗ്ഗതജനോ, അപഗതം കാളകം ഇതോതി അപഗതകാളകോ, പടോ. അപഗതകാളകം, വത്ഥം. അപേതം വിഞ്ഞാണം യസ്മാതി അപേതവിഞ്ഞാണം, മതസരീരം ഇച്ചാദി.

ഇതി പഞ്ചമീബഹുബ്ബീഹി.

ഛട്ഠീബഹുബ്ബീഹി

ഛിന്നോ ഹത്ഥോ യസ്സ സോതി ഛിന്നഹത്ഥോ, ഹത്ഥച്ഛിന്നോ, ജാതോ ഛന്ദോ യസ്സാതി ജാതഛന്ദോ, ഛന്ദജാതോ, സഞ്ജാതം പീതിസോമനസ്സം യസ്സാതി സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ, പീതിസോമനസ്സസഞ്ജാതോ, വിസുദ്ധം സീലം യസ്സാതി വിസുദ്ധസീലോ , സീലവിസുദ്ധോ, മഹന്തോ കായോ യസ്സാതി മഹാകായോ.

ഇധ ഉപമാനപുബ്ബപദോ നാമ വുച്ചതി, സുവണ്ണസ്സ വിയ വണ്ണോ യസ്സാതി സുവണ്ണവണ്ണോ, ബ്രഹ്മുനോ വിയ സരോ യസ്സാതി ബ്രഹ്മസ്സരോ, നാഗസ്സ വിയ ഗതി അസ്സാതി നാഗഗതി. ഏവം സീഹഗതി, നാഗവിക്കമോ, സീഹവിക്കമോ, സീഹസ്സ വിയ ഹനു അസ്സാതി സീഹഹനു, ഏണിസ്സ വിയ ജങ്ഘാ യസ്സാതി ഏണിജങ്ഘോ, ഉസഭസ്സ വിയ അസ്സ ഖന്ധോതി ഉസഭക്ഖന്ധോ ഇച്ചാദി.

രൂപം വുച്ചതി സഭാവോ, യാദിസം രൂപം അസ്സാതി യഥാരൂപം. ഏവം തഥാരൂപം, ഏവം രൂപം അസ്സാതി ഏവരൂപം, ബിന്ദുലോപോ. ഏവം ആദി അസ്സാതി ഏവമാദി. തഥാ ഇച്ചാദി, ഇച്ചേവമാദി, ഈദിസം നാമം യസ്സാതി ഇത്ഥന്നാമോ, ഏവംനാമോ, കീദിസം നാമം യസ്സാതി കിന്നാമോ, 'കോനാമോ'തി ഏത്ഥ മഹാവുത്തിനാ കിംസദ്ദസ്സ കോത്തം.

കോ സമുദയോ യസ്സ ധമ്മസ്സാതി കിംസമുദയോ, കാ ജാതി യസ്സാതി കിംജാതികോ, കിംനിദാനം യസ്സാതി കിംനിദാനോ, കതി വസ്സാനി യസ്സാതി കതിവസ്സോ, കോ അത്ഥോ അസ്സാതി കിമത്ഥം, വചനം. 'ക്വത്ഥോ'തി മഹാവുത്തിനാ കിംസദ്ദസ്സ കോത്തം, യാദിസോ അത്ഥോ അസ്സാതി യദത്ഥോ, താദിസോ അത്ഥോ അസ്സാതി തദത്ഥോ, ഏദിസോ അത്ഥോ യസ്സ വിനയസ്സാതി ഏതദത്ഥോ, വിനയോ. ഏതദത്ഥാ, വിനയകഥാ. ഏതദത്ഥം, സോതാവധാനം ഇച്ചാദി.

ഇതി ഛട്ഠീബഹുബ്ബീഹി.

സത്തമീബഹുബ്ബീഹി

സമ്പന്നാനി സസ്സാനി യസ്മിം ജനപദേ സോയം സമ്പന്നസസ്സോ, സുലഭാ ഭിക്ഖാ യസ്മിം ജനപദേ സോയം സുഭിക്ഖോ , ദുല്ലഭാ ഭിക്ഖാ യസ്മിന്തി

ദുബ്ഭിക്ഖോ, ബഹവോ ഗാമാ അസ്മിം ജനപദേതി ബഹുഗാമോ. ഏവം ബഹുജനോ, ഗാമോ. നത്ഥി ഗാമഖേത്തം യസ്മിം അരഞ്ഞേ തയിദം അഗാമകം, സമാസന്തേ കോ. സംവിജ്ജന്തി മനുസ്സാ യസ്മിം ഗാമേ സമനുസ്സോ, ന വിജ്ജന്തി മനുസ്സാ യസ്മിം ഗാമേ അമനുസ്സോ ഇച്ചാദി.

ഇതി സത്തമീബഹുബ്ബീഹി.

ഭിന്നാധികരണബഹുബ്ബീഹി

ഭിന്നാധികരണബഹുബ്ബീഹി നാമ വുച്ചതി, ഏകരത്തിം വാസോ അസ്സാതി ഏകരത്തിവാസോ, സമാനേന ജനേന സദ്ധിം വാസോ അസ്സാതി സമാനവാസോ, ഉഭതോ കമ്മതോ ഉപ്പന്നം ബ്യഞ്ജനദ്വയം അസ്സാതി ഉഭതോബ്യഞ്ജനോ, അലുത്തസമാസോ. ഏവം കണ്ഠസ്മിം കാളോ അസ്സാതി കണ്ഠേകാളോ, ഉരസ്മിം ലോമാനി അസ്സാതി ഉരസിലോമോ, യസ്സ ഹത്ഥേ പത്തോ അത്ഥീതി പത്തഹത്ഥോ. ഏവം അസിഹത്ഥോ, ദണ്ഡഹത്ഥോ, ഛത്തം പാണിമ്ഹി അസ്സാതി ഛത്തപാണി. ഏവം സത്ഥപാണി, ദണ്ഡപാണി, വജിരപാണി, ദാനേ അജ്ഝാസയോ അസ്സാതി ദാനജ്ഝാസയോ, ദാനാധിമുത്തികോ, ബുദ്ധേസു ഭത്തി അസ്സാതി ബുദ്ധഭത്തികോ, ബുദ്ധേ ഗാരവോ അസ്സാതി ബുദ്ധഗാരവോ, ധമ്മഗാരവോ ഇച്ചാദി.

തിപദബഹുബ്ബീഹി

തിപദബഹുബ്ബീഹി നാമ വുച്ചതി, പരക്കമേന അധിഗതാ സമ്പദാ യേഹി തേ പരക്കമാധിഗതസമ്പദാ, ധമ്മേന അധിഗതാ ഭോഗാ യേഹി തേ ധമ്മാധിഗതഭോഗാ, ഓണീതോ പത്തമ്ഹാ പാണി യേന സോ ഓണീതപത്തപാണി, സീഹസ്സ പുബ്ബദ്ധം വിയ കായോ അസ്സാതി സീഹപുബ്ബദ്ധകായോ, മത്താ ബഹവോ മാതങ്ഗാ യസ്മിം വനേതി മത്തബഹുമാതങ്ഗം ഇച്ചാദി.

ബഹുബ്ബീഹിസമാസോ നിട്ഠിതോ.

ദ്വന്ദസമാസ

അഥ ദ്വന്ദസമാസോ ദീപിയതേ.

ദ്വേ ച ദ്വേ ച പദാനി ദ്വന്ദാ, ദ്വേ ച ദ്വേ ച അത്ഥാ വാ ദ്വന്ദാ, മഹാവുത്തിനാ ദ്വിന്നം ദ്വിസദ്ദാനം ദ്വന്ദാദേസോ. ദ്വന്ദസദ്ദസദിസത്താ സബ്ബോ ചായം സമാസോ **ദ്വന്ദോ**തി വുച്ചതി.

അഥ വാ ദ്വേ അവയവാ അന്ദിയന്തി ബന്ധിയന്തി ഏത്ഥാതി ദ്വന്ദോ, യുഗളസ്സേതം നാമം "പാദദ്വന്ദം മുനിന്ദസ്സ, വന്ദാമി സിരസാമഹ"ന്തി ഏത്ഥ വിയ, ഇധ പന പദയുഗളം അത്ഥയുഗളഞ്ച ഗയ്ഹതി. ഉഭയപദത്ഥപധാനോ ഹി ദ്വന്ദോ.

ഏത്ഥ സിയാ - യദി ഉഭയപദത്ഥപ്പധാനോ ദ്വന്ദോ, ഏവഞ്ച സതി ദ്വന്ദേ കഥം ഏകത്ഥീഭാവലക്ഖണം സിയാതി? വുച്ചതേ - അഭിന്നവിധേയ്യത്ഥത്താ. വചനപഥഞ്ഹി പത്വാ കത്തുഭാവകമ്മഭാവാദികോ വിധേയ്യത്ഥോ ഏവ

പദാനം അച്ചന്തപ്പധാനത്ഥോ ഹോതി വചനവാക്യസമ്പത്തിയാ പധാനങ്ഗത്താ, സോ ച വിധേയ്യത്ഥോ ദ്വന്ദേപി അഭിന്നോ ഏവ ഹോതി. തഥാ ഹി "സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ ഗച്ഛന്തി, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ പസ്സതി" ഇച്ചാദീസു ദ്വേ അത്ഥാ ഏകവിഭത്തിയാ വിസയാ ഹുത്വാ ഏകകത്തു, ഏകകമ്മാദിഭാവേന ഏകത്തം ഗച്ഛന്തി, ഏവം ദ്വന്ദേപി ദ്വിന്നം തിണ്ണം ബഹുന്നം വാ പദാനം ഏകത്ഥീഭാവലക്ഖണം ലബ്ഭതിയേവാതി.

൩൭൬. ചത്ഥേ [ക॰ ൩൨൯; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൦൩].

അനേകം സ്യാദ്യന്തപദം ചസദ്ദസ്സ അത്ഥേ ഏകത്ഥം ഹോതി വാ.

ഏത്ഥ ച സമുച്ചയോ, അന്വാചയോ, ഇതരീതരയോഗോ, സമാഹാരോതി ചത്താരോ ചസദ്ദത്ഥാ ഹോന്തി.

തത്ഥ **സമുച്ചയോ** യഥാ? ചീവരഞ്ച പിണ്ഡപാതഞ്ച സേനാസനഞ്ച ദേതീതി. **അന്വാചയോ** യഥാ? ദാനഞ്ച ദേതി, സീലഞ്ച രക്ഖതീതി. ഇമേ ദ്വേ ചസദ്ദത്ഥാ വാക്യദ്വന്ദേ ഏവ ലബ്ഭന്തി, ന സമാസദ്വന്ദേ പദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം നിരപേക്ഖത്താതി വദന്തി. തം അന്വാചയേ യുജ്ജതി നാനാക്രിയാപേക്ഖത്താ, സമുച്ചയേ പന "ചീവരഞ്ച പിണ്ഡപാതഞ്ച സേനാസനഞ്ച ദേതീ"തി വാ "ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനാനി ദേതീ"തി വാ ഏവം ദ്വിധാപി യോജേതും യുജ്ജതിയേവ "ലാഭീ ഹോതി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന"ന്തി [മ॰ നി॰ ൧.൬൭] പാളിദസ്സനതോ. അന്വാചയോപി വാ സമാസദ്വന്ദേ നോ ന ലബ്ഭതി "മാലാഗന്ധവിലേപനധാരണമണ്ഡനവിഭൂസനട്ഠാനാ"തി [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൦] പാളിദസ്സനതോ. ഏവം പന യുജ്ജേയ്യ - ചസദ്ദത്ഥോ ഏകക്രിയ, നാനാക്രിയാപേക്ഖനഭേദേന ദുവിധോ ഹോതി സമുച്ചയോ, അന്വാചയോ ചാതി, തേസു ച ഏകേകോ അവയവപ്പധാന, സമുദായപ്പധാനഭേദേന ദുവിധോ ഹോതി ഇതരീതരയോഗോ, സമാഹാരോ ചാതി. തത്ഥ ഇതരീതരയോഗേ അവയവപ്പധാനത്താ സബ്ബവിഭത്തീസു ബഹുവചനമേവ യുജ്ജതി.

ദ്വന്ദേ പണീതതരം പുബ്ബേ നിപതതി. സാരിപുത്തോ ച മോഗ്ഗല്ലാനോ ച സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേഹി ഇച്ചാദി. ഏവം സമണബ്രാഹ്മണാ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ, ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാ, ദേവമനുസ്സാ, ചന്ദിമസൂരിയാ.

അപ്പക്ഖര, ബഹ്വക്ഖരേസു അപ്പക്ഖരം കാചി പുബ്ബം ഹോതി, ഗാമനിഗമാ, ഗാമജനപദാ ഇച്ചാദി.

കാചി ഇവണ്ണു'വണ്ണന്താ പുബ്ബേ ഹോന്തി, അഗ്ഗി ച ധൂമോ ച അഗ്ഗിധൂമാ, രത്തിദിവാ, ധാതുലിങ്ഗാനി.

അവണ്ണന്തേസു സരാദിപദം പുബ്ബം ഹോതി, അത്ഥോ ച ധമ്മോ ച അത്ഥധമ്മാ, ധമ്മത്ഥാ വാ ഇച്ചാദി.

അയഞ്ച നിയമോ ദ്വിപദദ്വന്ദേസു യേഭുയ്യേന ലബ്ഭതി, ബഹുപദദ്വന്ദേസു ന ലബ്ഭതി.

സമാഹാരദ്വന്ദേ -

൩൭൩. സമാഹാരേ നപുംസകം [ക॰ ൩൨൨; രൂ॰ ൩൪൯; നീ॰ ൭൦൦].

ചത്ഥേ സമാഹാരേ ഏകത്ഥപദം നപുംസകം ഹോതി, ഏകവചനന്തത്തം പന സമാഹാരവചനേനേവ സിദ്ധം, അയഞ്ച സമാഹാരോ പാണ്യങ്ഗാദീനം ദ്വന്ദേസു നിച്ചം ലബ്ഭതി, രുക്ഖതിണാദീനം ദ്വന്ദേസു വികപ്പേന ലബ്ഭതി.

തത്ഥ നിച്ചലദ്ധേസു താവ പാണ്യങ്ഗദ്വന്ദേ -

ചക്ഖു ച സോതഞ്ച ചക്ഖുസോതം, മുഖഞ്ച നാസികാ ച മുഖനാസികം, 'സ്യാദീസു രസ്സോ'തി രസ്സത്തം. ഹനു ച ഗീവാ ച ഹനുഗീവം. ഏവം കണ്ണനാസം, ഛവി ച മംസഞ്ച ലോഹിതഞ്ച ഛവിമംസലോഹിതം, നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപം, ജരാ ച മരണഞ്ച ജരാമരണം. ബഹുലാധികാരാ കചി വികപ്പരൂപമ്പി ദിസ്സതി, ഹത്ഥാ ച പാദാ ച ഹത്ഥപാദം, ഹത്ഥപാദാ വാ ഇച്ചാദി.

തൂരിയങ്ഗദ്വന്ദേ -

നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച വാദിതഞ്ച നച്ചഗീതവാദിതം. ഏവം സമ്മതാളം, 'സമ്മ'ന്തി കംസതാളം, 'താള'ന്തി ഹത്ഥതാളം, സങ്ഖോ ച പണവോ ച ഡിണ്ഡിമോ ച സങ്ഖപണവഡിണ്ഡിമം ഇച്ചാദി.

യോഗ്ഗങ്ഗദ്വന്ദേ -

ഫാലോ ച പാചനഞ്ച ഫാലപാചനം, യുഗഞ്ച നങ്ഗലഞ്ച യുഗനങ്ഗലം ഇച്ചാദി.

സേനങ്ഗദ്വന്ദേ -

ഹത്ഥിനോ ച അസ്സാ ച ഹത്ഥിഅസ്സം. ഏവം രഥപത്തികം, അസി ച ചമ്മഞ്ച അസിചമ്മം. 'ചമ്മ'ന്തി സരപരിത്താണഫലകം, ധനു ച കലാപോ ച ധനുകലാപം ഇച്ചാദി.

ഖുദ്ദകപാണദ്വന്ദേ -

ഡംസാ ച മകസാ ച ഡംസമകസം. ഏവം കുന്ഥകിപില്ലികം [സു॰ നി॰ ൬൦൭], കീടപടങ്ഗം ഇച്ചാദി.

നിച്ചവേരിദ്വന്ദേ -

അഹി ച നകുലോ ച അഹിനകുലം, ബിളാരോ ച മൂസികാ ച ബിളാരമൂസികം, രസ്സത്തം. കാകോലൂകം, സപ്പമണ്ഡൂകം, നാഗസുപണ്ണം ഇച്ചാദി.

സഭാഗദ്വന്ദേ -

സീലഞ്ച പഞ്ഞാണഞ്ച സീലപഞ്ഞാണം, സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച സമഥവിപസ്സനം, വിജ്ജാ ച ചരണഞ്ച വിജ്ജാചരണം. ഏവം സതിസമ്പജഞ്ഞം,

ഹിരിഓത്തപ്പം, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം, ഥിനമിദ്ധം ഇച്ചാദി.

വിവിധവിരുദ്ധദ്വന്ദേ -

കുസലാകുസലം, സാവജ്ജാനവജ്ജം, കണ്ഹസുക്കം, ഹീനപണീതം, ഛേകബാലം ഇച്ചാദി.

ഏകസങ്ഗീതിദ്വന്ദേ -

ദീഘോ ച മജ്ഝിമോ ച ദീഘമജ്ഝിമം, അങ്ഗുത്തരസംയുത്തകം, ഖന്ധകവിഭങ്ഗം ഇച്ചാദി.

സങ്ഖ്യാപരിമാണദ്വന്ദേ -

ഏകകദുകം, ദുകതികം, തികചതുക്കം, ചതുക്കപഞ്ചകം ഇച്ചാദി.

പചനചണ്ഡാലദ്വന്ദേ -

ഓരബ്ഭികാ ച സൂകരികാ ച ഓരബ്ഭികസൂകരികം. ഏവം സാകുണികമാഗവികം, സപാകചണ്ഡാലം, വേനരഥകാരം, പുക്കുസഛവഡാഹകം ഇച്ചാദി.

ലിങ്ഗവിസഭാഗദ്വന്ദേ -

ഇത്ഥിപുമം, ദാസിദാസം ഇച്ചാദി.

ദിസാദ്വന്ദേ -

പുബ്ബാ ച അപരാ ച പുബ്ബാപരം. ഏവം ദക്ഖിണുത്തരം, പുബ്ബദക്ഖിണം, പുബ്ബുത്തരം, അപരദക്ഖിണം, അപരുത്തരം.

നദീദ്വന്ദേ -

ഗങ്ഗായമുനം, മഹിസരഭു, സബ്ബത്ഥ നപുംസകത്താ അന്തേ ദീഘാനം രസ്സത്തം സത്തസു വിഭത്തീസു ഏകവചനന്തഞ്ച.

ഇതി നിച്ചസമാഹാരരാസി.

വികപ്പലദ്ധേസു [ക॰ ൯൨൧; രൂ॰ ൯൬൦; നീ॰ ൭൦൫] തിണവിസേസദ്വന്ദേ -

ഉസീരാനി ച ബീരണാനി ച ഉസീരബീരണം, ഉസീരബീരണാ. ഏവം മുഞ്ജപബ്ബജം, മുഞ്ജപബ്ബജാ, കാസകുസം, കാസകുസാ.

രുക്ഖവിസേസദ്വന്ദേ -

ഖദിരോ ച പലാസോ ച ഖദിരപലാസം, ഖദിരപലാസാ, ധവോ ച അസ്സകണ്ണോ ച ധവസ്സകണ്ണം, ധവസ്സകണ്ണാ, പിലക്ഖനിഗ്രോധം,

പിലക്ഖനിഗ്രോധാ, അസ്സത്ഥകപീതനം [കപിത്ഥനം (കത്ഥചി)], അസ്സത്ഥകപീതനാ, സാകസാലം, സാകസാലാ.

പസുവിസേസദ്വന്ദേ -

ഗജാ ച ഗവജാ ച ഗജഗവജം, ഗജഗവജാ, ഗോമഹിസം, ഗോമഹിസാ, ഏണേയ്യവരാഹം, ഏണേയ്യവരാഹാ, അജേളകം, അജേളകാ, കുക്കുടസൂകരം, കുക്കുടസൂകരാ, ഹത്ഥിഗവസ്സവളവം, ഹത്ഥിഗവസ്സവളവാ.

സകുണവിസേസദ്വന്ദേ -

ഹംസബിലവം, ഹംസബിലവാ, കാരണ്ഡവചക്കവാകം, കാരണ്ഡവചക്കവാകാ, ബകബലാകം, ബകബലാകാ.

ധനദ്വന്ദേ -

ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം, ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാ, മണി ച സങ്ഖോ ച മുത്താ ച വേളുരിയഞ്ച മണിസങ്ഖമുത്തവേളുരിയം, മണിസങ്ഖമുത്തവേളുരിയാ, ജാതരൂപരജതം, ജാതരൂപരജതാ.

ധഞ്ഞദ്വന്ദേ -

സാലിയവം, സാലിയവാ, തിലമുഗ്ഗമാസം, തിലമുഗ്ഗമാസാ, നിപ്ഫാവകുലത്ഥം, നിപ്ഫാവകുലത്ഥാ.

ബ്യഞ്ജനാനം ദ്വന്ദേ -

മച്ഛമംസം, മച്ഛമംസാ, സാകസൂപം, സാകസൂപാ, ഗബ്യമാഹിസം, ഗബ്യമാഹിസാ, ഏണേയ്യവാരാഹം, ഏണേയ്യവാരാഹാ, മിഗമായൂരം, മിഗമായൂരാ.

ജനപദദ്വന്ദേ -

കാസികോസലം, കാസികോസലാ, വജ്ജിമല്ലം, വജ്ജിമല്ലാ, ചേതവംസം, ചേതവംസാ, മജ്ഝഞ്ച സൂരസേനഞ്ച മജ്ഝസൂരസേനം, മജ്ഝസൂരസേനാ, കുരുപഞ്ചാലം, കുരുപഞ്ചാലാ.

ഇതി വികപ്പസമാഹാരരാസി.

ദ്വന്ദസമാസോ നിട്ഠിതോ.

വിസേസവിധാന

ഇദാനി പുബ്ബേ വുത്താനി അവുത്താനി ച ഛസു സമാസേസു വിസേസവിധാനാനി വുച്ചന്തേ.

നപുംസകേകത്തം, സമാസന്തരസ്സോ, പുമ്ഭാവാതിദേസോ, സമാസന്തേ ക, സമാസന്തേ അ, നാനാദേസോ, അബ്യയോ, സങ്ഖ്യാ.

നപുംസകേകത്തരാസി

തത്ഥ സബ്ബോ അബ്യയീഭാവോ നപുംസകലിങ്ഗോ ഏവ, സമാഹാരഭൂതാ ദിഗു, ദ്വന്ദാ നപുംസകാ ച ഏകത്തസങ്ഖ്യാ ച.

൩൭൯. ക്വചേകത്തഞ്ച ഛട്ഠിയാ [ക॰ ൩൨൭; രൂ॰ ൩൫൧; നീ॰ ൭൦൮; ചം॰ ൨.൨.ൻ-൭൩; പാ॰ ൨.൪.൨൨-൨൫].

ഛട്ഠീസമാസേ ക്വചി നപുംസകത്തം ഏകത്തഞ്ച ഹോതി.

ഛായാ, സഭാസ്വേവായം വിധി, സലഭാനം ഛായാ സലഭച്ഛായം [... സഭച്ഛായം (മൂലപാഠേ)]. ഏവം സകടച്ഛായം, ഘരച്ഛായം. ഇധ ന ഹോതി, രുക്ഖച്ഛായാ, പബ്ബതച്ഛായാ. സഭാസദ്ദേ അമനുസ്സസഭാസ്വേവായം വിധി, ബ്രഹ്മൂനം സഭാ ബ്രഹ്മസഭം. ഏവം ദേവസഭം, ഇന്ദസഭം, യക്ഖസഭം, രക്ഖസസഭം. മനുസ്സസഭാസു നത്ഥി, ഖത്തിയസഭാ, രാജസഭാ ഇച്ചാദി.

ക്വചീതി കിം? രാജപരിസാ.

ഇതി നപുംസകേകത്തരാസി.

സമാസന്തരസ്സരാസി

‘സ്യാദീസു രസ്സോ’തി സുത്തേന അബ്യയീഭാവ, സമാഹാരദിഗു, ദ്വന്ദാനം കസ്സചി തപ്പുരിസസ്സ ച സ്യാദീസു രസ്സോ.

അബ്യയീഭാവേ -

ഉപമണികം അധിത്ഥി, ഉപവധു.

സമാഹാരദിഗുമ്ഹി -

ചതുദ്ദിസം, ദസിത്ഥി, ദസവധു.

സമാഹാരദ്വന്ദേ -

മുഖനാസികം, ഹനുഗീവം.

തപ്പുരിസേ -

സലഭച്ഛായം, ബ്രഹ്മസഭം.

൩൮൦. ഘപസ്സന്തസ്സാപ്പധാനസ്സ [ക॰ ൪൦൩; രൂ॰ ൩൪൫; നീ॰ ൮൪൮; ചം॰ ൨.൨.൮൩; പാ॰ ൧.൨.൪൮].

സ്യാദീസു അന്തഭൂതസ്സ അപ്പധാനഭൂതസ്സ ച ഘപസ്സ രസ്സോ ഹോതി.

ബഹുബ്ബീഹിമ്ഹി -

ബഹുകഞ്ഞോ, പോസോ, ബഹുഇത്ഥി, കുലം, ബഹുവധു, കുലം.

അബ്യയീഭാവേ -

ഉപമണികം, അധിത്ഥി, ഉപവധു.

അന്തസ്സാതി കിം? സദ്ധാധനോ, പുരിസോ.

അപ്പധാനസ്സാതി കിം? രാജകഞ്ഞാ, രാജകുമാരീ, ബ്രഹ്മബന്ധൂ.

൩൬൧. ഗോസ്സു [ക॰ ൩൪൨; രൂ॰ ൩൩൭; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൨.൨.൮൭; പാ॰ ൧.൨.൪൮].

സ്യാദീസു അന്തഭൂതസ്സ അപ്പധാനഭൂതസ്സ ച ഗോസ്സ ഉ ഹോതി.

തിട്ഠഗു ചിത്തഗു.

അപ്പധാനസ്സാതി കിം? രാജഗവോ.

അന്തസ്സാതി കിം? ഗോകുലം.

ഇതി സമാസന്തരസ്സരാസി.

പുമ്ഭാവാതിദേസരാസി

൩൬൨. ഇത്ഥിയം ഭാസിതപുമിത്ഥീ പുമാവേകത്ഥേ [ക॰ ൩൩൧; രൂ॰ ൩൭൫; നീ॰ ൭൧൪; ചം॰ ൭.൨.൨൯; പാ॰ ൬.൩.൩൪].

‘ഏകത്ഥേ’തി തുല്യാധികരണേ, ഇത്ഥിയം വത്തമാനേ ഏകത്ഥേ ഉത്തരപദേ പരേ കദാചി ഭാസിതപുമോ ഇത്ഥിലിങ്ഗസദ്ദോ പുമാ ഇവ ഹോതി. ചതുരങ്ഗമിദം വിധാനം, പുബ്ബപദം ഇത്ഥിലിങ്ഗഞ്ച ഭാസിതപുമഞ്ച സിയാ, പരപദം നിയതിത്ഥിലിങ്ഗഞ്ച പുബ്ബപദേന ഏകത്ഥഞ്ച സിയാതി.

ദീഘാ ജങ്ഘാ യസ്സ സോ ദീഘജങ്ഘോ, പുരിസോ, ദീഘജങ്ഘാ, ഇത്ഥീ, ദീഘജങ്ഘം, കുലം.

ഏത്ഥ ച യേ സദ്ദാ കത്ഥചി പുല്ലിങ്ഗരൂപാ ഹോന്തി, കത്ഥചി ഇത്ഥിപച്ചയയുത്താ ഇത്ഥിലിങ്ഗരൂപാ, തേ **ഭാസിതപുമാ** നാമ. ദീഘോ മഗ്ഗോ, ദീഘാ രത്തി, ഗതോ പുരിസോ, ഗതാ ഇത്ഥീ, കുമാരോ, കുമാരീ, ബ്രാഹ്മണോ, ബ്രാഹ്മണീ ഇച്ചാദി.

യേ പന ഇത്ഥിപച്ചയയുത്താ നിച്ചം ഇത്ഥിലിങ്ഗരൂപാ ഹോന്തി, തേ ഭാസിതപുമാ നാമ ന ഹോന്തി, കഞ്ഞാ, പഞ്ഞാ, സദ്ധാ, നദീ, ഇത്ഥീ, പഥവീ ഇച്ചാദി. തഥാ സഭാവഇത്ഥിലിങ്ഗാപി നിയതപുന്നപുംസകലിങ്ഗാപി ഭാസിതപുമാ ന ഹോന്തി, ദേവതാ, രത്തി, ധേനു, വധൂ, സക്കോ, ദേവോ, ബ്രഹ്മാ, രതനം, സരണം ഇച്ചാദി.

ഇധ പന ദീഘസദ്ദോ "ദീഘോ ബാലാന സംസാരോ"തി [ധ॰ പ॰ ൬൦] ആദീസു ഭാസിതപുമോ, സോ വിസേസ്യലിങ്ഗാനുഗതവസേന ഇധ ഇത്ഥിപച്ചയയുത്തോ ഇത്ഥിലിങ്ഗസദ്ദോ നാമ. ഇമിനാ സുത്തേന പുമ്ഭാവാതിദേസേ കതേ തത്ഥ ആപച്ചയോ അന്തരധായതി, 'ഘപസ്സന്തസ്സാപ്പധാനസ്സാ'തി സുത്തേന സമാസന്തസ്സ ആകാരസ്സ രസ്സത്തം, കുമാരീ ഭരിയാ യസ്സ സോ കുമാരഭരിയോ, ഈപച്ചയനിവത്തി. യുവതി ജായാ യസ്സ സോ യുവജായോ, തിപച്ചയനിവത്തി. ബ്രഹ്മബന്ധൂ ഭരിയാ യസ്സ സോ ബ്രഹ്മബന്ധുഭരിയോ, ഊപച്ചയനിവത്തി.

ഇത്ഥിയന്തി കിം? കുമാരീ രതനം യസ്സ സോ കുമാരീരതനോ, പുരിസോ, ഇധ പരപദം ഇത്ഥിലിങ്ഗം ന ഹോതി, തസ്മാ പുമ്ഭാവാതിദേസോ ന കാതബ്ബോ, യദി കരേയ്യ, കുമാരോ രതനം യസ്സ കുമാരരതനോതി ഏവം അനിട്ഠത്ഥോ ഭവേയ്യ.

ഏകത്ഥേതി കിം? കുമാരീസു ഭത്തി യസ്സ സോ കുമാരീഭത്തികോ. ഏവം സമണീഭത്തികോ, ബ്രാഹ്മണീഭത്തികോ, സമാസന്തേ കോ, ഇധ പരപദം പുബ്ബപദേന ഏകത്ഥം ന ഹോതി, തസ്മാ പുമ്ഭാവാതിദേസോ ന കാതബ്ബോ, യദി കരേയ്യ, കുമാരേസു ഭത്തി യസ്സ സോ കുമാരഭത്തികോതി ഏവം അനിട്ഠത്ഥോ ഭവേയ്യ.

ഇത്ഥീതി കിം? ദട്ഠബ്ബട്ഠേന ദിട്ഠി, ഗാമണികുലം ദിട്ഠി യേന സോ ഗാമണിദിട്ഠി, ഇധ ഗാമണിസദ്ദോ ഭാസിതപുമോ ഹോതി, ഇധ പന കുലവാചകത്താ നപുംസകലിങ്ഗേ തിട്ഠതി, ഇത്ഥിപച്ചയോ നത്ഥി, തസ്മാ പുമ്ഭാവാതിദേസകിച്ചം നത്ഥി.

ഭാസിതപുമോതി കിം? സദ്ധാ പകതി യസ്സ സോ സദ്ധാപകതികോ. ഏവം പഞ്ഞാപകതികോ, ഇധ പുബ്ബപദം നിയതിത്ഥിലിങ്ഗത്താ ഭാസിതപുമം ന ഹോതീതി. സദ്ധാധനോ, പഞ്ഞാധനോ, സദ്ധാധുരോ പഞ്ഞാധുരോ ഇച്ചത്ര ദ്വിവങ്ഗവേകല്ലം ഹോതി.

കമ്മധാരയമ്ഹി [ക॰ ൩൩൨; രൂ॰ ൩൪൩; നീ॰ ൭൧൬] പന 'ഏകത്ഥേ'തി പദം വിസും ഏകം അങ്ഗം ന ഹോതി അനേകത്ഥസ്സ ഇധ അസമ്ഭവതോ. ദീഘാ ച സാ ജങ്ഘാ ചാതി ദീഘജങ്ഘാ, കുമാരീ ച സാ ഭരിയാ ചാതി കുമാരഭരിയാ. ഏവം ഖത്തിയകഞ്ഞാ, ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞാ, യുവതി ച സാ ഭരിയാ ചാതി യുവഭരിയാ, ബ്രഹ്മബന്ധൂ ച സാ ഭരിയാ ചാതി ബ്രഹ്മബന്ധുഭരിയാ.

ഇത്ഥിയന്തി കിം? കുമാരീ ച സാ രതനഞ്ചാതി കുമാരീരതനം. ഏവം സമണീപദുമം.

ഇത്ഥീതി കിം? ഗാമണികുലഞ്ച തം ദിട്ഠി ചാതി ഗാമണിദിട്ഠി.

ഭാസിതപുമോതി കിം? സദ്ധാപകതി, ഗങ്ഗാനദീ, തണ്ഹാനദീ, പഥവീധാതു.

സഞ്ഞാസദ്ദേസു പന ചതുരങ്ഗയുത്തേപി വിധാനം ന ഹോതി, നന്ദാദേവീ, നന്ദാപോക്ഖരണീ, കായഗതാസതി, പഠമാവിഭത്തി, ദുതിയാവിഭത്തി,

പഞ്ചമീവിഭത്തി, ഛട്ഠീവിഭത്തി ഇച്ചാദി.

൩൨൩. ക്വചി പച്ചയേ [ക॰ ൩൩൨; രൂ॰ ൩൪൩; നീ॰ ൭൧൨; ചം॰ ൫.൨.൩൧; പാ॰ ൬.൩.൩൫].

പച്ചയേ പരേ കദാചി ഭാസിതപുമോ ഇത്ഥിലിങ്ഗസദ്ദോ ക്വചി പുമാവ ഹോതി.

ബ്യത്തതരാ, ബ്യത്തതമാ, എത്ഥ ച ബ്യത്താനം ഇത്ഥീനം അതിസയേന ബ്യത്താതി ബ്യത്തതരാ, ബ്യത്തതമാതി അത്ഥോ. എവം പണ്ഡിതതരാ, പണ്ഡിതതമാ ഇച്ചാദി.

൩൨൪. സബ്ബാദയോ വുത്തിമത്തേ [ക॰ ൩൩൧; രൂ॰ ൩൫൩; നീ॰ ൭൧൪; ചം॰ ൫.൨.൪൧; പാ॰ ൬.൩.൩൫].

വുത്തിമത്തേ ഠാനേ സബ്ബാദിനാമകാ സബ്ബനാമസദ്ദാ പുമാവ ഹോന്തി.

സാ പമുഖാ യസ്സ സോ തപ്പമുഖോ. എവം തപ്പധാനോ, തായ താഹി വാ സമ്പയുത്തോ തംസമ്പയുത്തോ. സാ എവ പമുഖാ തപ്പമുഖാ. എവം തപ്പധാനാ, തസ്സാ മുഖം തമ്മുഖം, തസ്സം ഗാഥായം താസു ഗാഥാസു വാ തത്ര, തായ ഗാഥതോ താഹി വാ ഗാഥാഹി തതോ, തസ്സം വേലായം തദാ ഇച്ചാദി.

എത്ഥ ച വുത്തി നാമ സമാസ, തദ്ധിതാ' യാദിധാതുപച്ചയന്ത, വിഭത്തിപച്ചയന്താനം നാമം.

ഇതി പുമ്ഭാവാതിദേസരാസി.

സമാസന്തകപച്ചയരാസി

൩൨൫. ല്തിത്ഥിയൂഹി കോ [ക॰ ൩൩൮; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൭൫; ചം॰ ൪.൪.൧൪; പാ॰ ൫.൪.൧൫൭].

അഞ്ഞപദത്ഥവിസയേ കത്തുഇച്ചാദീഹി ല്തുപച്ചയന്തേഹി ഇത്ഥിയം ഈ, ഊകാരന്തേഹി ച ബഹുലം കപച്ചയോ ഹോതി.

ബഹവോ കത്താരോ യസ്മിം ദേസേ സോ ബഹുകത്തുകോ. എവം ബഹുവത്തുകോ, ബഹുകാ നദിയോ യസ്മിം ദേസേ സോ ബഹുനദികോ. എവം ബഹുഇത്ഥികോ, ഗാമോ, ബഹുഇത്ഥികാ, സഭാ, ബഹുഇത്ഥികം, കുലം. എവം ബഹുകുമാരികം, ബഹുബ്രഹ്മബന്ധുകോ.

എത്ഥ ച 'ബ്രഹ്മബന്ധൂ'തി രസ്സപദം ബ്രാഹ്മണം വദതി, ദീഘപദം ബ്രാഹ്മണിം വദതി, കപച്ചയേ പരേ ദീഘാനം മഹാവുത്തിനാ രസ്സത്തം ഇച്ഛന്തി.

ബഹുലന്തി കിം? ബഹുകത്താ, ഗാമോ.

൩൯൯. വാഞ്ഞതോ [ക॰ ൩൩൮; രൂ॰ ൩൫൯; നീ॰ ൭൨൫; ച॰ ൯.൨.൭൨; പാ॰ ൫.൪.൧൫൨].

അഞ്ഞപദത്ഥവിസയേ ല്തിത്ഥിയൂഹി അഞ്ഞതോ അവണ്ണിവണ്ണുവണ്ണന്തേഹി ബഹുലം കപച്ചയോ ഹോതി വാ.

അവണ്ണന്തമ്ഹാ താവ -

അഗാമകം, അരഞ്ഞം, ബഹുഗാമകോ, ജനപദോ, സസോതകോ, അസോതകോ, സലോമകോ, സപക്ഖകോ, ബഹുമാലകോ, ബഹുമാലോ, ബഹുമായകോ, ബഹുമായോ.

ഇവണ്ണന്തമ്ഹാ -

സുന്ദരാ ദിട്ഠി യസ്സ സോ സമ്മാദിട്ഠികോ, സമ്മാദിട്ഠി, മിച്ഛാദിട്ഠികോ, മിച്ഛാദിട്ഠി, മതപതികാ, ഇത്ഥീ, സദ്ധാപകതികോ, പഞ്ഞാപകതികോ, ബഹുഹത്ഥികോ, ബഹുദണ്ഡികോ.

ഉവണ്ണന്തമ്ഹാ -

സഹേതുകോ, അഹേതുകോ, സചക്ഖുകോ, അചക്ഖുകോ, സഭിക്ഖുകോ, അഭിക്ഖുകോ, ദീഘായുകോ, അപ്പായുകോ, ബഹുധേനുകോ, വജോ, ബഹുരത്തഞ്ഞുകോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ.

ഇത്ഥിലിങ്ഗേ കമ്ഹി പരേ അകാരസ്സ മഹാവുത്തിനാ വാ ‘അധാതുസ്സ കേ…’തി സുത്തേന വാ ബഹുലം ഇകാരത്തം ഹോതി, ബഹുപുത്തികാ, ഇത്ഥീ, ബഹുപുത്തകാ വാ, ഏകപുത്തികാ, ഏകപുത്തകാ ഇച്ചാദി.

ഇതി സമാസന്തകപച്ചയരാസി.

സമാസന്തഅപച്ചയരാസി

൩൯൭. സമാസന്ത [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൫൨; പാ॰ ൫.൪.൯൮; ‘ത്വ’ (ബഹൂസു)].

‘സമാസന്തോ+അ’ ഇതി ദ്വിപദമിദം, സമാസന്തോ ഹുത്വാ അപച്ചയോ ഹോതീതി അത്ഥോ. അധികാരസുത്തമിദം.

൩൯൮. പാപാദീഹി ഭൂമിയാ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൭൨; …പേ॰… ൫.൪.൭൫; ‘ഗോദാവരീനം’ (ബഹൂസു)].

പാപാദീഹി പരായ ഭൂമിയാ സമാസന്തോ അഹോതി, ‘ഭൂമിസദ്ദസ്സാ’തി വത്തബ്ബേ നിയതിത്ഥിലിങ്ഗദസ്സനത്ഥം ‘ഭൂമിയാ’തി വുത്തം. ഏവം അഞ്ഞത്ഥപി.

പാപാനം ഭൂമി പാപഭൂമം, പാപാനം ഉപ്പത്തിഭൂമിത്യത്ഥോ, ജാതിയാ ഭൂമി ജാതിഭൂമം, സത്ഥുജാതരട്ഠം. ഏവം പച്ഛാഭൂമം, മജ്ഝിമദേസേ പച്ഛാഭാഗരട്ഠം.

൩൯൬. സങ്ഖ്യാഹി [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൭൩; പാ॰ ൫.൪.൭൫].

സങ്ഖ്യാഹി പരായ ഭൂമിയാ സമാസന്തോ അ ഹോതി.

ദ്വേ ഭൂമിയോ ഏത്ഥാതി ദ്വിഭൂമോ, ദ്വിഭൂമകോ, പാസാദോ, ദ്വിഭൂമികോ വാ, തിസ്സോ ഭൂമിയോ ഏതേസന്തി വാ തീസു ഭൂമിസു പരിയാപന്നാതി വാ തേഭൂമകാ, ധമ്മാ, ചതുഭൂമകാ, ധമ്മാ, തേഭൂമികാ, ചതുഭൂമികാ വാ. ദിഗുമ്ഹി-ദ്വേ ഭൂമിയോ ദ്വിഭൂമം, തിസ്സോ ഭൂമിയോ തിഭൂമം, ചതസ്സോ ഭൂമിയോ ചതുഭൂമം ഇച്ചാദി.

൩൭൦. നദീഗോധാവരീനം [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൭൩; പാ॰ ൫.൪.൭൫].

സങ്ഖ്യാഹി പരാസം നദീ, ഗോധാവരീനം സമാസന്തോ അ ഹോതി.

പഞ്ച നദിയോ പഞ്ചനദം, പഞ്ച വാ നദിയോ യസ്മിം പദേസേ സോ പഞ്ചനദോ, സത്ത ഗോധാവരിയോ സത്തഗോധാവരം.

൩൭൧. അസങ്ഖ്യേഹി ചങ്ഗുല്യാനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥേസു [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൭൪; പാ॰ ൫.൪.൮൬].

അഞ്ഞത്ഥേ ച അസങ്ഖ്യത്ഥേ ച അഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥാ. തത്ഥ ‘അഞ്ഞത്ഥേ’തി അഞ്ഞപദത്ഥേ ബഹുബ്ബീഹിസമാസേ, ‘അസങ്ഖ്യത്ഥേ’തി അസങ്ഖ്യത്ഥസമാസേ അബ്യയീഭാവസമാസേതി വുത്തം ഹോതി, ന അഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥാ അനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥാ, അഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥവജ്ജിതേസു സമാസേസു അസങ്ഖ്യേഹി ഉപസഗ്ഗേഹി ച സങ്ഖ്യാഹി ച പരായ അങ്ഗുലിയാ സമാസന്തോ അ ഹോതി. ചസദ്ദേന “സുഗതങ്ഗുലേന, പമാണങ്ഗുലേന” ഇച്ചാദീനി സിജ്ഝന്തി.

അങ്ഗുലീഹി നിഗ്ഗതം നിരങ്ഗുലം, അങ്ഗുലിയോ അതിക്കന്തം അച്ചങ്ഗുലം, ഇമേ ദ്വേ അമാദിസമാസാ, ദ്വേ അങ്ഗുലിയോ സമാഹടാതി ദ്വങ്ഗുലം.

അനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥേസൂതി കിം? പഞ്ച അങ്ഗുലിയോ അസ്മിന്തി പഞ്ചങ്ഗുലി, ഹത്ഥോ. അങ്ഗുലിയാ സമീപം ഉപങ്ഗുലി. “ചതുരങ്ഗുലം കണ്ണം ഓസാരേത്വാ [മഹാവ॰ ൩൩], അട്ഠങ്ഗുലം ദന്തകട്ഠം, ദ്വങ്ഗുലപരമം, ചതുരങ്ഗുലപരമം, അട്ഠങ്ഗുലപരമ”ന്തിആദീസു ‘അങ്ഗുല’ന്തി അകാരന്തം പമാണവാചീസദ്ദന്തരം.

൩൭൨. ദാരുമ്ഹങ്ഗുല്യാ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ച॰ ൪.൪.൯൭; പാ॰ ൫.൪.൧൧൪; ‘ദാരുമ്യങ്ഗുല്യാ’ (ബഹൂസു)].

ദാരുസങ്ഖാതേ അഞ്ഞപദത്ഥേ പവത്തായ അങ്ഗുലിയാ സമാസന്തോ അഹോതി.

പഞ്ച അങ്ഗുലിയോ അസ്സാതി പഞ്ചങ്ഗുലം, ദാരു. ഏത്ഥ ച അങ്ഗുലിപമാണാവയവോ ധഞ്ഞാദീനം മാനവിസേസോ ‘ദാരൂ’തി വുച്ചതി.

൩൭൩. ദീഘാഹോവസ്സേകദേസേഹി ച രത്യാ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൪.൪.൭൫; പാ॰ ൫.൪.൮൭].

ദീഘോ ച അഹോ ച വസ്സോ ച ഏകദേസോ ചാതി ദ്വന്ദോ, ഏകദേസോ നാമ പുബ്ബ, പരാദി, അനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥേസു ദീഘാദീഹി ച അസങ്ഖ്യേഹി ച സങ്ഖ്യാഹി ച പരായ രത്തിയാ സമാസന്തോ അ ഹോതി. ചസദ്ദേന “ചിരരത്ത”ന്തി സിജ്ഝതി.

ദീഘാ രത്തിയോ ദീഘരത്തം, ദീഘാ രത്തിദിവപരംപരാത്യത്ഥോ. അഹോ ച രത്തി ച അഹോരത്തം, വസ്സേന തേമിതാ രത്തി വസ്സരത്തം, രത്തിയാ പുബ്ബം പുബ്ബരത്തം, രത്തിയാ പരം പരരത്തം, രത്തിയാ അഡ്ഢം അഡ്ഢരത്തം, രത്തിം അതിക്കന്തോ അതിരത്തോ, ദ്വേ രത്തിയോ ദ്വിരത്തം. ഏവം തിരത്തം, ചതുരത്തം, പഞ്ചരത്തം, ഛാരത്തം, വാധികാരത്താ “ഏകരത്തം, ഏകരത്തീ”തി സിജ്ഝതി.

അനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥേസൂതി കിം? ദീഘാ രത്തി ഏത്ഥാതി ദീഘരത്തി, ഹേമന്തോ. രത്തിയാ സമീപം ഉപരത്തി.

൩൭൪. ഗോ ത്വചത്ഥേ ചാലോപേ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൪.൪.൭൭; പാ॰ ൫.൪.൯൨].

അചത്ഥേ ച അനഞ്ഞാ’സങ്ഖ്യത്ഥേസു ച പവത്താ ഗോസദ്ദമ്ഹാ അലോപട്ഠാനേ സമാസന്തോ അ ഹോതി.

രഞ്ഞോ ഗോ രാജഗവോ, അത്തനോ ഗോ സഗവോ, പരേസം ഗോ പരഗവോ, പഞ്ചഗവോ, പഞ്ചഗവം. ഏവം ദസഗവം.

അലോപേതി കിം? പഞ്ചഹി ഗോഹി കീതോ പഞ്ചഗു. ഏത്ഥ ച തേന കീതോതി ഏതസ്മിം അത്ഥേ തദ്ധിതപച്ചയസ്സ ലോപോ, തേന അയം അപച്ചയോ ന ഹോതി, ‘ഗോസ്സൂ’തി ഓസ്സുത്തം.

അചത്ഥേതി കിം? ഗവജാ ച ഗാവോ ച ഗവജഗവോ, യോമ്ഹി ഗോസ്സ ഗവത്തം.

അനഞ്ഞാസങ്ഖ്യത്ഥേസൂതി കിം? ചിത്തഗു, ഉപഗു.

൩൭൫. രത്തിദിവ ദാരഗവ ചതുരസ്സാ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൪.൪.൬൨; പാ॰ ൫.൪.൭൭].

ഏതേ തയോ സദ്ദാ അഅന്താ നിപച്ചന്തേ.

രത്തി ച ദിവാ ച രത്തിദിവം, ദാരാ ച ഗാവോ ച ദാരഗവം, ചതസ്സോ അസ്സിയോ യസ്സ സോ ചതുരസ്സോ, അപച്ചയോ, അസ്സിസ്സ ഇസ്സ അത്തം.

൩൭൬. ആയാമേനുഗവം [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൪.൪.൬൮; പാ॰ ൫.൪.൮൩].

ആയാമേ ഗമ്യമാനേ അനുഗവന്തി നിപച്ചതേ.

ഗോഹി അനുട്ഠിതം സകടം അനുഗവം.

ആയാമേതി കിം? ഗുന്നം പച്ഛാ അനുഗു.

൩൭൭. അക്ഖിസ്മാഞ്ഞത്ഥേ [ക॰ ൩൩൭; രൂ॰ ൩൫൦; നീ॰ ൭൨൨; ചം॰ ൪.൪.൯൩; പാ॰ ൫.൪.൧൧൩].

അഞ്ഞപദത്ഥേ പവത്താ അക്ഖിമ്ഹാ സമാസന്തോ അ ഹോതി.

വിസാലാനി അക്ഖീനി യസ്സ സോ വിസാലക്ഖോ, വിരൂപാനി അക്ഖീനി യസ്സ സോ വിരൂപക്ഖോ, അനേകസഹസ്സാനി അക്ഖീനി യസ്സ സോ സഹസ്സക്ഖോ, ലോഹിതാനി അക്ഖീനി യസ്സ സോ ലോഹിതക്ഖോ. ഏവം നീലക്ഖോ, നീലക്ഖി വാ. ബഹുലാധികാരാ അനഞ്ഞത്ഥേപി, അക്ഖീനം പടിമുഖം പച്ചക്ഖം, അക്ഖീനം പരഭാഗോ പരോക്ഖം, അക്ഖീനം തിരോഭാഗോ തിരോക്ഖം. അക്ഖിസദ്ദേന ചേത്ഥ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഗയ്ഹന്തി.

മഹാവുത്തിനാ കചി സമാസന്തോ അ, ആ, ഇപച്ചയാ ഹോന്തി.

തത്ഥ അപച്ചയേ -

വായുനോ സഖാ വായുസഖോ, വായുസങ്ഖാതോ സഖാ അസ്സാതി വാ വായുസഖോ, അഗ്ഗി, സബ്ബേസം പിയാ'പിയമജ്ഝത്താനം സഖാതി സബ്ബസഖോ, സബ്ബേ വാ സഖായോ അസ്സാതി സബ്ബസഖോ, മേത്താവിഹാരീ. "സബ്ബമിത്തോ സബ്ബസഖോ"തി [ഥേരഗാ॰ ൬൪൮] പാളി. പാപാനം സഖാതി പാപസഖോ, പാപാ സഖാരോ യസ്സാതി വാ പാപസഖോ. "പാപമിത്തോ പാപസഖോ"തി [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൫൩] പാളി. പഹിതോ പേസിതോ അത്താ യേനാതി പഹിതത്തോ, മജ്ഝിമോ അത്താ സഭാവോ യസ്സാതി മജ്ഝത്തോ, ഛാതം അജ്ഝത്തസന്താനം [സണ്ഠാനം (മൂലപാഠേ)] യസ്സാതി ഛാതജ്ഝത്തോ, സുഹിതോ അത്താ യസ്സാതി സുഹിതത്തോ , യതോ സംയതോ അത്താ യസ്സാതി യതത്തോ, ഠിതോ അത്താ അസ്സാതി ഠിതത്തോഇച്ചാദി.

ആപച്ചയേ -

പച്ചക്ഖോ ധമ്മോ യസ്സാതി പച്ചക്ഖധമ്മാ, ഛദ്ദേതീതി ഛദോ, മോഹോ, വിവടോ ഛദോ യസ്മിന്തി വിവടച്ഛദാ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.

ഇപച്ചയേ -

സുന്ദരോ ഗന്ധോ യസ്സാതി സുഗന്ധി, കുച്ഛിതോ ഗന്ധോ യസ്സാതി ദുഗ്ഗന്ധി, പൂതിനോ ഗന്ധോ യസ്സാതി പൂതിഗന്ധി, സുരഭിനോ ഗന്ധോ സുരഭിഗന്ധി. "സരീരസ്സ സുഗന്ധിനോ, ഗുണഗന്ധിയുത്തോ അഹ"ന്തി പാളി.

ഇതി സമാസന്തഅപച്ചയരാസി.

നാനാദേസരാസി

൩൭൮. ഉത്തരപദേ [കം ൩൩൩-൩൩൪; രൂ ൩൪൪-൩൪൫; നീ ൭൧൭-൭൧൮].

ഉത്തരപദേ പരേ പുബ്ബപദേ വിധി ഹോതീതി അത്ഥോ. അധികാരസുത്തമിദം.

“അബ്രാഹ്മണോ, അനരിയോ, അഭിക്ഖുകോ, അനന്തോ”ഇച്ചാദീസു സമാസേ ഉത്തരപദേ പരേ ന-കാരസ്സ അ, അന ഹോന്തി.

൩൭൯. നഖാദയോ [കം ൩൨൮; രൂ ൩൫൨; നീ ൭൦൮; ചം ൫.൨.൯൫; പാം ൬.൩.൭൫].

നഖാദയോ സദ്ദാ നപകതികാ സിജ്ഝന്തി.

നാ’സ്സ ഖമത്ഥീതി നഖോ, ‘ഖ’ന്തി സുഖം, ദുക്ഖഞ്ച, നാ’സ്സ കുലമത്ഥീതി നകുലോ, ഏവംനാമകോ ബ്രാഹ്മണോ, പുമസ്സ സകം പുംസകം നത്ഥി പുംസകം ഏതസ്മിന്തി നപുംസകോ, ഖഞ്ജനം വേകല്ലഗമനം ഖത്തം, നത്ഥി ഖത്തം ഏതസ്സാതി നക്ഖത്തം, കം വുച്ചതി സുഖം, തബ്ബിരുദ്ധത്താ അകം വുച്ചതി ദുക്ഖം, നത്ഥി അകം ഏതസ്മിന്തി നാകോ, സഗ്ഗോ, ന മുഞ്ചതീതി നമുചി, മാരോ. ന ഗലതി ന ചവതീതി നഗരം, ഗേഹേ വത്തബ്ബേ ‘അഗാര’ന്തി സിജ്ഝതി.

൩൮൦. നഗോ വാ പാണിനി [കം ൩൩൩-൩൩൪; രൂ ൩൪൪-൩൪൫; നീ ൭൧൭-൭൧൮; ചം ൫.൨.൯൬; പാം ൬.൩.൭൭; ‘നഗോ വാപ്പാണിനി’ (ബഹൂസു)].

അപാണിമ്ഹി നഗോതി സിജ്ഝതി വാ.

ന ഗച്ഛന്തീതി നഗാ, രുക്ഖാ. നഗാ, പബ്ബതാ. അഗാ, രുക്ഖാ, അഗാ, പബ്ബതാ.

അപാണിനീതി കിം? അഗോ വസലോ കിം തേന. ഏത്ഥ ‘അഗോ’തി ദുഗ്ഗതജനോ, ‘വസലോ’തി ലാമകോ, ‘കിം തേനാ’തി നിന്ദാവചനം, “സീതേനാ”തിപി പാഠോ. ഏവം നേകേ, അനേകേ, നേകാനി, അനേകാനി ഇച്ചാദി.

ഇതി ന-രാസി.

൩൮൧. സഹസ്സ സോഞ്ഞത്ഥേ [കം ൪൦൪; രൂ ൩൭൦; നീ ൮൫൯; ചം ൫.൨.൯൭; പാം ൬.൩.൮൨].

അഞ്ഞപദത്ഥേ സമാസേ ഉത്തരപദേ പരേ സഹസ്സ സോ ഹോതി വാ.

പുത്തേന സഹ യോ വത്തതീതി സപുത്തോ, സഹപുത്തോ.

അഞ്ഞത്ഥേതി കിം? സഹ കത്വാ, സഹ യുജ്ഝിത്വാ.

൩൮൨. സഞ്ഞായം [കം ൪൦൪; രൂ ൩൭൦; നീ ൮൫൯; ചം ൫.൨.൯൮; പാം ൬.൩.൭൮].

സഞ്ഞായം ഉത്തരപദേ പരേ സഹസ്സ സോ ഹോതി.

സഹ ആയത്തം സായത്തം, സഹ പലാസം സപലാസം, അഗരുകാരസ്സേതം നാമം.

൩൩൩. അപച്ചക്ഖേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൦൭; നീ॰ ൩൫൪; ചം॰ ൫.൨.൯൪; പാ॰ ൬.൩.൩൦].

അപച്ചക്ഖേ ഗമ്യമാനേ ഉത്തരപദേ പരേ സഹസ്സ സോ ഹോതി.

ഓഡ്ഡിയതി ഏതായാതി ഓഡ്ഡി, പാസോ. ഓഡ്ഡിയാ സഹ യോ വത്തതീതി സോഡ്ഡി, കപോതോ. ഇധ 'ഓഡ്ഡി' അപച്ചക്ഖാ. "സാഗ്ഗി കപോതോ"തിപി പാഠോ, പിചുനാ സഹ വത്തതീതി സപിചുകാ, വാതമണ്ഡലികാ, സാ ച അപച്ചക്ഖാ, ഉഗ്ഗന്ത്വാ ആകാസേ പരിബ്ഭമന്തം പിചുസങ്ഘാടം ദിസ്വാ ഞാതബ്ബാ. "സപിസാചാ വാതമണ്ഡലികാ"തിപി പാഠോ. ഏവം സരജാ, വാതാ, സരക്ഖസീ, രത്തി.

൩൩൪. അകാലേ സകത്ഥസ്സ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൩൫൪; ചം॰ ൫.൨.൮൮; പാ॰ ൬.൩.൩൮].

സകത്ഥപ്പധാനസ്സ സഹസദ്ദസ്സ സോ ഹോതി അകാലേ ഉത്തരപദേ പരേ.

സബ്രഹ്മം, സചക്കം.

അകാലേതി കിം? സഹ പുബ്ബണ്ഹം, സഹ പരണ്ഹം, സുനക്ഖത്തേന സഹ പവത്തം പുബ്ബണ്ഹം, പരണ്ഹന്തി അത്ഥോ.

൩൩൫. ഗന്ഥന്താധിക്യേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൩൫൪; ചം॰ ൫.൨.൮൦൮; പാ॰ ൬.൩.൭൯].

ഗന്ഥസ്സ അന്തോ ഗന്ഥന്തോ. യഥാ തം കച്ചായനഗന്ഥസ്സ അന്തോ ഉണാദികപ്പോ, അധികഭാവോ ആധിക്യം, ഗന്ഥന്തേ ച ആധിക്യേ ച വത്തമാനസ്സ സഹസദ്ദസ്സ സോ ഹോതി ഉത്തരപദേ പരേ.

സഹ ഉണാദിനാ' യം അധിയതേതി തം സോണാദി, സകലം കച്ചായനം അധീതേത്യത്ഥോ. സഹ മുഹുത്തേന സകലം ജോതിം അധീതേ സമുഹുത്തം, ജോതീതി നക്ഖത്തസത്ഥം.

ആധിക്യേ - സദോണാ, ഖാരീ, സകഹാപണം, നിക്ഖം, സമാസകം, കഹാപണം. നിച്ചത്ഥമിദം സുത്തം.

൩൩൬. സമാനസ്സ പക്ഖാദീസു വാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൩൫൪; ചം॰ ൫.൨.൮൦൩-൪; പാ॰ ൬.൩.൪൪-൪൬].

പക്ഖാദീസു ഉത്തരപദേസു സമാനസ്സ സോ ഹോതി വാ.

സമാനോ പക്ഖോ സഹായോ സപക്ഖോ, സമാനോ പക്ഖോ യസ്സാതി വാ സപക്ഖോ, സമാനപക്ഖോ വാ. ഏവം സജാതി, സമാനജാതി, സജനപദോ, സരത്തി.

സമാനോ പതി യസ്സാ സാ സപതി. ഏവം സനാഭി, സബന്ധു, സബ്രഹ്മചാരീ, സനാമോ. അവ്ഹയം വുച്ചതി നാമം, ചന്ദേന സമാനം അവ്ഹയം യസ്സ സോ ചന്ദസവ്ഹയോ, സഗോത്തോ, ഇന്ദേന സമാനം ഗോത്തം യസ്സ സോ ഇന്ദസഗോത്തോ, സരൂപം, സട്ഠാനം. ഹരി വുച്ചതി സുവണ്ണം, ഹരിനാ സമാനോ വണ്ണോ യസ്സ സോ ഹരിസ്സവണ്ണോ, സസ്സ ദ്വിത്തം. ഏവം സിങ്ഗീനിക്ഖസവണ്ണോ, സവയോ, സധനോ, സധമ്മോ, സജാതിയോ.

പക്ഖാദീസൂതി കിം? സമാനസീലോ.

൩൭൭. ഉദരേ ഇയേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൭൫൪; ചം॰ ૪.൨.൧൦૪; പാ॰ ൬.൩.൭൭].

ഇയയുത്തേ ഉദരേ പരേ സമാനസ്സ സോ ഹോതി വാ.

സമാനേ ഉദരേ ജാതോ സോദരിയോ, സമാനോദരിയോ.

ഇയേതി കിം? സമാനോദരതാ.

അഞ്ഞേസുപി സമാനസ്സ സോ ഹോതി, ചന്ദേന സമാനാ സിരീ യസ്സ തം ചന്ദസ്സസിരീകം, മുഖം. ഏവം പദുമസ്സസിരീകം, വദനം.

മഹാവുത്തിനാ സന്താദീനഞ്ച സോ ഹോതി, സംവിജ്ജതി ലോമം അസ്സാതി സലോമകോ. ഏവം സപക്ഖകോ, സംവിജ്ജന്തി ആസവാ ഏതേസന്തി സാസവാ, സംവിജ്ജന്തി പച്ചയാ ഏതേസന്തി സപ്പച്ചയാ, സംവിജ്ജന്തി അത്തനോ ഉത്തരിതരാ ധമ്മാ ഏതേസന്തി സഉത്തരാ, സന്തോ പുരിസോ സപ്പുരിസോ. തഥാ സജ്ജനോ, സദ്ധമ്മോ, സന്തസ്സ ഭാവോ സബ്ഭാവോ ഇച്ചാദി.

ഇതി സ-രാസി.

൩൭൭. ഇമസ്സിദം [ക॰ ൧൨൪; രൂ॰ ൨൨൨; നീ॰ ൩൦૪].

ഉത്തരപദേ പരേ ഇമസ്സ ഇദം ഹോതി.

അയം അത്ഥോ ഏതസ്സാതി ഇദമത്ഥീ, സമാസന്തേ ഈ, ഇദമത്ഥിനോ ഭാവോ ഇദമത്ഥിതാ. അയം പച്ചയോ ഏതേസന്തി ഇദപ്പച്ചയാ, ഇദപ്പച്ചയാനം ഭാവോ ഇദപ്പച്ചയതാ. ‘‘ഇമേസം പച്ചയാ ഇദപ്പച്ചയാ, ഇദപ്പച്ചയാ ഏവ ഇദപ്പച്ചയതാ’’തിപി യോജേന്തി. ‘ഇദ’ന്തി നിപാതപദമ്പി അത്ഥി, ‘‘രൂപഞ്ച ഹിദം ഭിക്ഖവേ അത്താ അഭവിസ്സാ, വേദനാ ച ഹിദം. സഞ്ഞാ ച ഹിദം. സങ്ഖാരാ ച ഹിദം ഭിക്ഖവേ അത്താ അഭവിസ്സംസു’’ ഇച്ചാദി [മഹാവ॰ ൨൦].

൩൭൮. പും പുമസ്സ വാ [ക॰ ൭൨; രൂ॰ ൧൪൮].

ഉത്തരപദേ പരേ പുമസ്സ പും ഹോതി വാ.

പുമസ്സ ലിങ്ഗം പുല്ലിങ്ഗം, പുമസ്സ ഭാവോ പുമ്ഭാവോ, പുമാ ച സോ കോകിലോ ചാതി പുങ്കോകിലോ, പുമാ ച സോ ഗോ ചാതി പുങ്ഗവോ, ‘ഗോ ത്വചത്ഥേ...’തി അപച്ചയോ, നപുംസകോ.

വാതി കിം? പുമിത്ഥീ.

൩൯൦. ട ന്തന്തൂനം [ക॰ ൧൨൬; രൂ॰ ൧൦൧; നീ॰ ൩൦൧].

ഉത്തരപദേ പരേ ന്ത, ന്തൂനം ട ഹോതി വാ ക്വചി.

ഭവം പതിട്ഠോ യേസം തേ ഭവംപതിട്ഠാ, ബിന്ദാഗമോ. ഭഗവാ മൂലം യേസം തേ ഭഗവംമൂലകാ, ധമ്മാ. ഏവം ഭഗവംപടിസരണാ, ധമ്മാ.

ബഹുലാധികാരാ തരാദീസു ച പരേസു, മഹന്തീനം അതിസയേന മഹാതി മഹത്തരീ, രത്തഞ്ഞൂനം മഹന്തസ്സ ഭാവോ രത്തഞ്ഞുമഹത്തം. ഏവം ജാതിമഹത്തം, ഗുണമഹത്തം, പുഞ്ഞമഹത്തം, അരഹന്തസ്സ ഭാവോ അരഹത്തം.

൩൯൧. അ [ക॰ ൬൪൨; രൂ॰ ൩൮൯; നീ॰ ൧൨൬൯; ചം॰ ൫.൨.൧൦൬; പാ॰ ൬.൩.൭൯].

ഉത്തരപദേ പരേ ന്ത, ന്തൂനം അ ഹോതി.

ഭവന്തപതിട്ഠാ, മയം, ഗുണവന്തപതിട്ഠാ, മയം.

൩൯൨. രീരിക്ഖകേസു [ക॰ ൬൪൨; രൂ॰ ൩൮൯; നീ॰ ൧൨൬൯; ചം॰ ൫.൨.൧൦൭; പാ॰ ൬.൩.൭൯-൯൦].

രീ, രിക്ഖ, കപച്ചയന്തേസു പരേസു സമാനസ്സ സോ ഹോതി.

നിച്ചസമാസത്താ അഞ്ഞപദേന വിഗ്ഗഹോ, സംവിജ്ജതീതി സമാനോ, പച്ചക്ഖേ വിയ ചിത്തേ ഉപലബ്ഭതീതി അത്ഥോ. സമാനോ വിയ സോ ദിസ്സതീതി സദീ, സദിക്ഖോ, സദിസോ, സമാനാ വിയ തേ ദിസ്സന്തീതി സദിസാ.

൩൯൩. ന്തകിമിമാനം ടാകീടീ [ക॰ ൧൨൬; രൂ॰ ൧൦൧; നീ॰ ൩൦൧].

തേസു പരേസു ന്തപച്ചയന്തസ്സ ച കിം, ഇമസദ്ദാനഞ്ച കമേന ടാ, കീ, ടീ ഹോന്തി.

ഭവം വിയ സോ ദിസ്സതീതി ഭവാദീ, ഭവാദിക്ഖോ, ഭവാദിസോ, കോ വിയ സോ ദിസ്സതീതി കീദീ, കീദിക്ഖോ, കീദിസോ, അയം വിയ സോ ദിസ്സതീതി ഈദീ, ഈദിക്ഖോ, ഈദിസോ.

൩൯൪. സബ്ബാദീനമാ [ക॰ ൬൪൨; രൂ॰ ൩൮൯; നീ॰ ൧൨൬൯; ചം॰ ൫.൨.൧൦൮; പാ॰ ൬.൩.൯൧].

തേസു പരേസു സബ്ബാദിനാമകാനം യ, ത, ഏത, അഞ്ഞ, അമ്ഹ, തുമ്ഹസദ്ദാനം അന്തോ ആ ഹോതി.

യാദീ, യാദിക്ഖോ, യാദിസോ, താദീ, താദിക്ഖോ, താദിസോ, ഏതാദീ, ഏതാദിക്ഖോ, ഏതാദിസോ.

൩൯൭. വേതസ്സേട [ക॰ ൬൪൨; രൂ॰ ൪൭൯; നീ॰ ൧൨൬൯].

തേസു പരേസു ഏതസ്സ ഏട ഹോതി വാ.

ഏദീ, ഏദിക്ഖോ, ഏദിസോ, അഞ്ഞാദീ, അഞ്ഞാദിക്ഖോ, അഞ്ഞാദിസോ, അമ്ഹാദീ, അമ്ഹാദിക്ഖോ, അമ്ഹാദിസോ, തുമ്ഹാദീ, തുമ്ഹാദിക്ഖോ, തുമ്ഹാദിസോ.

൩൯൬. തുമ്ഹമ്ഹാനം താമേകസ്മിം [ക॰ ൬൪൨; രൂ॰ ൪൭൯; നീ॰ ൧൨൬൯].

തേസു പരേസു ഏകവചനേ പവത്താനം തുമ്ഹ' മ്ഹസദ്ദാനം താ, മാ ഹോന്തി വാ.

അഹം വിയ സോ ദിസ്സതീതി മാദീ, മാദിക്ഖോ, മാദിസോ, ത്വം വിയ സോ ദിസ്സതീതി താദീ, താദിക്ഖോ, താദിസോ.

ഏകസ്മിന്തി കിം? അമ്ഹേ വിയ തേ ദിസ്സന്തീതി അമ്ഹാദിനോ, അമ്ഹാദിക്ഖാ, അമ്ഹാദിസാ, തുമ്ഹേ വിയ തേ ദിസ്സന്തീതി തുമ്ഹാദിനോ, തുമ്ഹാദിക്ഖാ, തുമ്ഹാദിസാ. ഏത്ഥ ച ഉപമാനത്ഥസ്സേവ ഏകത്തം ഇച്ഛീയതി, തസ്മാ അഹം വിയ തേ ദിസ്സന്തീതി മാദിസാ ത്വം വിയ തേ ദിസ്സന്തീതി താദിനോ, താദിസാതിപി യുജ്ജന്തി. ''മാദിസാ വേ ജിനാ ഹോന്തി, യേ പത്താ ആസവക്ഖയ''ന്തി [മഹാവ॰ ൧൧] പാളി, ഇമാനി പദാനി ഉപരി കിതകണ്ഡേപി ആഗമിസ്സന്തി.

൩൯൭. തംമമഞ്ഞത്ര [ക॰ ൧൪൩; രൂ॰ ൨൩൭; നീ॰ ൩൨൨].

രീ, രിക്ഖ, കപച്ചയേഹി അഞ്ഞസ്മിം ഉത്തരപദേ പരേ തുമ്ഹ'മ്ഹാനം തം, മംആദേസാ ഹോന്തി ക്വചി.

ത്വം ലേണം യേസം തേ തംലേണാ, അഹം ലേണം യേസം തേ മംലേണാ [സം॰ നി॰ ४.൩൭൯]. ഏവം തംദീപാ, മംദീപാ [സം॰ നി॰ ४.൩൭൯], തംപടിസരണാ, മംപടിസരണാ.

൩൯൮. മനാദ്യാപാദീനമോ മയേ ച [ക॰ ൧൮൩; രൂ॰ ൩൮൬; നീ॰ ൩൭൪].

ഉത്തരപദേ മയപച്ചയേ ച പരേ മനാദീനം ആപാദീനഞ്ച ഓ ഹോതി.

മനോസേട്ഠാ, മനോമയാ, രജോജല്ലം, രജോമയം, സബ്ബോ മനോഗണോ ഇധ വത്തബ്ബോ, ആപോധാതു, ആപോമയം. അനുയന്തി ദിസോദിസം [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൧], ജീവ ത്വം സരദോസതം [ജാ॰ ൧.൨.൯].

൩൯൯. പരസ്സ സങ്ഖ്യാസു [ക॰ ൩൬; രൂ॰ ൪൭; നീ॰ ൧൩൦].

സങ്ഖ്യാസു പരാസു പരസ്സ ഓ ഹോതി.

പരോസതം, പരോസഹസ്സം, പരോപണ്ണാസ ധമ്മാ, ഇധ പരസദ്ദോ “ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്ത”ന്തി ഏത്ഥ വിയ അധികത്ഥവാചിസദ്ദന്തരം, ന സബ്ബനാമം.

൪൦൦. ജനേ പുഥസ്സു [ക॰ ൪൯; രൂ॰ ൪൪; നീ॰ ൧൪൨൯].

ജനേ പരേ പുഥസ്സ ഉ ഹോതി.

അരിയേഹി പുഥഗേവായം ജനോതി പുഥുജ്ജനോ. അപി ച പാളിനയേ പുഥുസദ്ദോയേവ ബഹുലം ദിസ്സതി, പുഥു കിലേസേ ജനേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാസത്ഥാരാനം മുഖം ഉല്ലോകേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഓഘേഹി വുയ്ഹന്തീതി പുഥുജ്ജനാ [മഹാനി॰ ൭൧, ൯൪], സഞ്ഞാനാനാത്തപുഥുത്തപഭേദം പടിച്ച തണ്ഹാനാനാത്തപുഥുത്തപഭേദോ ഹോതി [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧], ഇങ്ഘ അഞ്ഞേപി പുച്ഛസ്സു, പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬]. ഗാമാ ഗാമം വിചരിസ്സം, സാവകേ വിനയം പുഥൂ, ആയതാനി പുഥൂനി ച, പുഥുനാ വിജ്ജുവണ്ണിനാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൯൬൮], പുഥുകായാ പുഥുഭൂതാ ഇച്ചാദി. തസ്മാ “പുഥഗേവ, പുഥക്കരണേ” ഇച്ചാദിസു ഥുസ്സ ഉകാരസ്സ അകാരോ [അകാരോതി?] യുജ്ജതി.

൪൦൧. സോ ഛസ്സാഹായതനേസു വാ [ക॰ ൩൭൪; രൂ॰ ൪൦൮; നീ॰ ൮൦൪].

അഹേ ച ആയതനേ ച പരേ ഛസ്സ സോ ഹോതി വാ.

ഛ അഹാനി സാഹം. അത്ഥി സാഹസ്സ ജീവിതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൧൪], ‘സാഹസ്സാ’തി സാഹം+അസ്സാതി ഛേദോ. സളായതനം.

വാതി കിം? ഛാഹപ്പടിച്ഛന്നാ ആപത്തി [ചൂളവ॰ ൧൩൪], ഛ ആയതനാനി.

൪൦൨. ല്തുപിതാദീനമാരങ്ങ [ക॰ ൨൦൦; രൂ॰ ൧൬൯; നീ॰ ൪൧൬; ചം॰ ൬.൨.൨൦; പാ॰ ൬.൩.൩൨].

സമാസുത്തരപദേ പരേ ല്തുപച്ചയന്താനം പിതാദീനഞ്ച കമേന ആരങ, രങ ഹോന്തി വാ.

സത്ഥുനോ ദസ്സനം സത്ഥാരദസ്സനം. ഏവം കത്താരനിദ്ദേസോ. മാതാ ച പിതാ ച മാതരപിതരോ, മാതാപിതൂസു സംവഡ്ഢോ മാതാപിതരസംവഡ്ഢോ.

വാതി കിം? സത്ഥുദസ്സനം, കത്തു നിദ്ദേസോ, മാതാപിതരോ.

൪൦൩. വിജ്ജായോനിസമ്ബന്ധീനമാ തത്ര ചത്ഥേ [ക॰ ൧൯൯; രൂ॰ ൧൬൮; നീ॰ ൭൩൯; ചം॰ ൬.൨.൨൧; പാ॰ ൬.൩.൨൫].

ചത്ഥസമാസേ വിജ്ജാസമ്ബന്ധീനം യോനിസമ്ബന്ധീനഞ്ച ല്തുപിതാദീനം ആ ഹോതി തേസ്വേവ പരേസു.

മാതാപിതാ, മാതാപിതരോ ഇച്ചാദി.

തത്രാതി കിം? മാതുയാ ഭാതാ മാതുഭാതാ.

എത്ഥ ച വിജ്ജാസിപ്പാനി സിക്ഖാപേന്താ ആചരിയാ സിസ്സാനം വിജ്ജാസമ്ബന്ധീ മാതാപിതരോ നാമ.

൪൦൪. പുത്തേ [ക॰ ൧൯൯; രൂ॰ ൧൭൫; നീ॰ ൬൩൩; ചം॰ ൪.൨.൨൨; പാ॰ ൬.൩.൨൫].

ചത്തേ പുത്തേ പരേ വിജ്ജായോനിസമ്ബന്ധീനം ല്തുപിതാദീനം ആ ഹോതി.

മാതാപുത്താ ഗച്ഛന്തി, പിതാപുത്താ ഗച്ഛന്തി. മഹാവുത്തിനാ തേസഞ്ച ഇ ഹോതി, മാതിപക്ഖോ, പിതിപക്ഖോ. മാതിഘോ ലഭതേ ദുഖം [ജാ॰ ൨.൧൯.൧൧൫], പിതിഘോ ലഭതേ ദുഖം, മാത്തികം ധനം, പേത്തികം ധനം [പാരാ॰ ൩൪]. എത്ഥ ച മാതുയാ സന്തകം മാത്തികം, പിതുനോ സന്തകം പേത്തികം, ദ്വിത്തം വുദ്ധി ച. മാതിതോ, പിതിതോ, ഭാതാ എവ ഭാതികോ, ഭാതികരാജാ.

൪൦൫. ജായായ ജായം പതിമ്ഹി [ക॰ ൩൩൯; രൂ॰ ൩൫൨; നീ॰ ൬൩൧; '...ജയം പതിമ്ഹി' (ബഹൂസു)].

പതിമ്ഹി പരേ ജായാസദ്ദസ്സ ജായം ഹോതി.

പുത്തം ജനേതീതി ജായാ, ജായാ ച പതി ച ജായമ്പതീ [ജയമ്പതീ (ബഹൂസു)]. അഥ വാ "ജായമ്പതീ"തി ഇദം സന്ധിവിധിനാവ സിദ്ധം, തസ്മാ "ജമ്പതീ"തിപാഠോ സിയാ യഥാ "ദേവരാജാ സുജമ്പതീ' [സം॰ നി॰ ൧.൨൬൭]'തി, യഥാ ച സക്കതഗന്ഥേസു "ദാരോ ച പതി ച ദമ്പതീ"തി. ഇധ പന മഹാവുത്തിനാ പതിമ്ഹി സുജാതായ സുജം ഹോതി, ദാരസ്സ ച ദം ഹോതി, തഥാ ജായാ ച പതി ച ജമ്പതീതി നിട്ഠം ഗന്തബ്ബം.

യഞ്ച വുത്തിയം "ജാനിപതീതി പകത്യന്തരേന സിദ്ധം, തഥാ ദമ്പതീ"തി വുത്തം. തത്ഥ പുത്തം ജനേതീതി ജാനി. ജാനീ ച പതി ച ജാനിപതീതി യുജ്ജതി. "തുദമ്പതീ"തി പാഠോ. കച്ചായനേ ച 'ജായായ തു ദംജാനി പതിമ്ഹീ'തി. തത്ഥ തുസദ്ദോ പദപൂരണമത്തേ യുജ്ജതി.

൪൦൬. സഞ്ഞായമുദോദകസ്സ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൨൫൭; ചം॰ ൪.൨.൬൫; പാ॰ ൬.൩.൫൭].

സഞ്ഞായം ഗമ്യമാനായം ഉത്തരപദേ പരേ ഉദകസ്സ ഉദോ ഹോതി.

ഉദകം ധാരേതീതി ഉദധി, മഹന്തം ഉദകം ധാരേതീതി മഹോദധി, ഉദകം പിവന്തി എത്ഥാതി ഉദപാനം, ഉദകം പിവന്തി എതായാതി ഉദപാതി.

൪൦൭. കുമ്ഭാദീസു വാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൬൦; നീ॰ ൨൫൭; ചം॰ ൫.൨.൱൯; പാ॰ ൱.൩.൫൯].

കുമ്ഭാദീസു പരേസു ഉദകസ്സ ഉദോ ഹോതി വാ.

ഉദകസ്സ കുമ്ഭോ ഉദകുമ്ഭോ, ഉദകകുമ്ഭോ. ഏവം ഉദപത്തോ, ഉദകപത്തോ, ഉദബിന്ദു, ഉദകബിന്ദു. മഹാവുത്തിനാ സ്യാദീസുപി, ‘‘നീലോദാ പോക്ഖരണീ’’തി പാളി.

൪൦൮. സോതാദീസു ലോപോ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൬൦; നീ॰ ൨൫൱].

സോതാദീസു പരേസു ഉദകസ്സ ഉസ്സ ലോപോ ഹോതി.

ഉദകസ്സ സോതം ദകസോതം, ഉദകേ രക്ഖസോ ദകരക്ഖസോ, ഉദകം ആസയോ യേസം തേ ദകാസയാ, പാണാ. മഹാവുത്തിനാ സ്യാദീസുപി, ‘‘ദകേ ദകാസയാ സേന്തീ’’തി [സം॰ നി॰ ൩.൭൮ (ഥോകം വിസദിസം)] പാളി.

൪൦൯. പുബ്ബാപരജ്ജസായമജ്ഝേഹാഹസ്സ ണ്ഹോ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൬൦; ന്ഹോ (സീ॰)].

പുബ്ബാദീഹി പരസ്സ അഹസ്സ ണ്ഹോ ഹോതി.

പുബ്ബണ്ഹോ, അപരണ്ഹോ, അജ്ജണ്ഹോ, സായണ്ഹോ [സായന്ഹോ], മജ്ഝണ്ഹോ.

നാനാദേസരാസി നിട്ഠിതോ.

അബ്യയരാസി

൪൧൦. കുപാദയോ നിച്ചമസ്യാദിവിധിമ്ഹി [ക॰ ൩൨൪; രൂ॰ ൩൩൯; ചം॰ ൨.൨.൨൪; പാ॰ ൨.൨.൧൮].

സ്യാദിവിധിതോ അഞ്ഞത്ഥ കുആദയോ പാദയോ ച സദ്ദാ സ്യാദ്യന്തേന സഹ നിച്ചം ഏകത്ഥാ ഹോന്തി.

കുച്ഛിതോ ബ്രാഹ്മണോ കുബ്രാഹ്മണോ, ഈസകം ഉണ്ഹം കദുണ്ഹം, പാകടോ ഹുത്വാ ഭവതീതി പാതുഭൂതോ, ആവീ [‘ആവി’പി ദിസ്സതി] ഹുത്വാ ഭവതീതി ആവീഭൂതോ, തുണ്ഹീ ഭവതീതി തുണ്ഹീഭൂതോ, പമുഖോ നായകോ പനായകോ, പകാരേന കരിത്വാ പകരിത്വാ പകാരേന കതം പകതം, പഠമം വാ കതം പകതം, വിരൂപോ പുരിസോ ദുപ്പുരിസോ. ഏവം ദുക്കടം, സോഭണോ പുരിസോ സുപുരിസോ. ഏവം സുകതം, അഭിധമ്മോ, അഭിത്ഥുതോ, ഭുസം കളാരോ ആകളാരോ, ഭുസം ബന്ധോ ആബന്ധോ ഇച്ചാദി.

പാദയോ പകതാദ്യത്ഥേ പഠമായ ഏകത്ഥാ ഹോന്തി, പകതോ ആചരിയോ പാചരിയോ. ഏവം പയ്യകോ, പരോ അന്തേവാസീ പന്തേവാസീ, പരോ പുത്തോ പപുത്തോ, പരോ നത്താ പനത്താ.

അത്യാദയോ അതിക്കന്താദ്യത്ഥേ ദുതിയായ, മഞ്ചം അതിക്കന്തോ അതിമഞ്ചോ. ഏവം അതിബാലോ, അതിവേലാ.

അവാദയോ കുട്ഠാദ്യത്ഥേ തതിയായ, കോകിലായ അവകുട്ഠം വനം അവകോകിലം, ‘അവകുട്ഠ’ന്തി ഛഡ്ഡിതന്തി വദന്തി. ഏവം അവമയൂരം.

പരിയാദയോ ഗിലാനാദ്യത്ഥേ ചതുത്ഥിയാ, അജ്ഝായിതും ഗിലാനോ പരിയജ്ഝേനോ.

ന്യാദയോ നിക്ഖന്താദ്യത്ഥേ പഞ്ചമിയാ, കോസമ്ബിയാ നിക്ഖന്തോ നിക്കോസമ്ബി, വാനതോ നിക്ഖന്തം നിബ്ബാനം.

അസ്യാദിവിധിമ്ഹീതി കിം? രുക്ഖം പതി വിജ്ജോതതേ.

൪൧൧. ചീ ക്രിയത്ഥേഹി [ച൦ ൨.൨.൨൫; പാ൦ ൧.൪.൬൦, ൬൧].

ചീപച്ചയന്തോ സദ്ദോ ക്രിയത്ഥേഹി സദ്ദേഹി സഹ ഏകത്ഥോ ഹോതി.

ബലസാ കിരിയ ബലീകിരിയ, പാകടീകിരിയ, പാകടീഭുയ്യ, പാകടീഭവിയ.

൪൧൨. ഭൂസനാദരാനാദരാദീസ്വേഹി സഹ [ച൦ ൨.൨.൨൭; പാ൦ ൧.൪.൬൩, ൬൪].

അലമാദയോ സദ്ദാ ഭൂസനാദീസു അത്ഥേസു ഏതേഹി ക്രിയത്ഥേഹി സഹ ഏകത്ഥാ ഹോന്തി.

ഭൂസനം അകാസീതി അലംകിരിയ, സമം ആദരം അകാസീതി സക്കച്ച, അസമം അനാദരം അകാസീതി അസക്കച്ച, ബിന്ദുനോ പരരൂപത്തം.

ഭൂസനാദീസൂതി കിം? അലം ഭുത്വാ ഗതോ, ‘അല’ന്തി പരിയത്തം, സക്കത്വാ ഗതോ, സോഭണം കത്വാത്യത്ഥോ. “കച്ച, കിരിയ” ഇച്ചാദിനാ സംഖിത്തരൂപേഹി ഉപപദേന സഹ സിദ്ധേഹി ഏവ ഏകത്ഥസഞ്ഞാ, ന “കത്വാ” ഇച്ചാദിനാ അസംഖിത്തരൂപേഹി വിസും സിദ്ധേഹീതി അധിപ്പായോ.

൪൧൩. അഞ്ഞേ ച [ക൦ ൩൨൪, ൩൨൭; രൂ൦ ൩൩൮, ൩൫൧; നീ൦ ൬൯൨-൬൯൯, ച൦ ൨.൨.൩൦, ൩൩, ൩൪, ൩൭, ൪൪; പാ ൧.൪.൬൭, ൭൧, ൭൨, ൭൫, ൭൬; ൩.൪.൬൩].

അഞ്ഞേ ച സദ്ദാ ക്രിയത്ഥേഹി സ്യാദ്യന്തേഹി സഹ ബഹുലം ഏകത്ഥാ ഹോന്തി.

അതിരേകം അഭവീതി പരോഭുയ്യ. ഏവം തിരോഭുയ്യ, പരോകിരിയ, തിരോകിരിയ, ഉരസികിരിയ, മനസികിരിയ, മജ്ഝേകിരിയ, തുണ്ഹീഭുയ്യ.

ത്യാദിസദ്ദാപി സഞ്ഞാഭാവം പത്താ നിപാതരൂപാ ഹോന്തി, സ്യാദിരൂപാ ച. തസ്മാ തേപി ഇമസ്മിം സുത്തേ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

അത്ഥിഖീരാ ഗാവീ, നസന്തിപുത്താ ഇത്ഥീ, അത്ഥി ഹുത്വാ പച്ചയോ അത്ഥിപച്ചയോ. ഏവം നത്ഥിപച്ചയോ, അഹോസി ഏവ കമ്മം അഹോസികമ്മം, ഏഹി ച പസ്സ ച ഏഹിപസ്സ, ഏഹിപസ്സ ഇതി വിധാനം അരഹതീതി ഏഹിപസ്സികോ, അയം തദ്ധിതന്തസമാസോ നാമ. ഏവം പരത്ഥ.

ഏഹി ഭദ്ദന്തേതി വുത്തോപി ന ഏതീതി നഏഹിഭദ്ദന്തികോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൪], തിട്ഠ ഭദ്ദന്തേതി വുത്തോപി ന തിട്ഠതീതി നതിട്ഠഭദ്ദന്തികോ, ഏഹി സ്വാഗതം തുയ്ഹന്തി വദനസീലോ ഏഹിസ്വാഗതികോ, ഏഹിസ്വാഗതവാദീ [പാരാ॰ ൪൩൨] വാ, ഏഹി ഭിക്ഖൂതി വചനേന സിദ്ധാ ഉപസമ്പദാ ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദാ, ഏവം പോരാണാ ആഹംസു വാ, ഏവം പുരേ ആസിംസു വാതി ഏവം പവത്തം വിധാനം ഏത്ഥ അത്ഥീതി ഇതിഹാസോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൬], പുരാണഗന്ഥോ, യം പുബ്ബേ അനഞ്ഞാതം, തം ഇദാനി ഞസ്സാമി ഇതി പവത്തസ്സ ഇന്ദ്രിയം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, അസുകോ ഇതി ആഹ അസുകോ ഇതി ആഹ, അസുകസ്മിംവാ ഗന്ഥേ ഇതി ആഹ അസുകസ്മിം ഗന്ഥേ ഇതി ആഹാതി ഏവം പവത്തവചനം ഇതിഹിതിഹം, അഞ്ഞാസി ഇതി ബ്യാകതോ കോണ്ഡഞ്ഞോ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ [മഹാവ॰ ൧൭] ഇച്ചാദി.

കേചി പന ''സച്ഛികരോതി, മനസികരോതി, പാകടീകരോതി, ആവീകരോതി, പാതുകരോതി, അലങ്കരോതി, സക്കരോതി, പഭവതി, പരാഭവതി'' ഇച്ചാദീനമ്പി ഏകത്ഥീഭാവം വദന്തി. തുമന്തത്വന്താദികാപി ഏത്ഥ സങ്ഗയ്ഹന്തി, ഗന്തും കാമേതീതി ഗന്തുകാമോ, കത്തുകാമോ, ദട്ഠുകാമോ, ഗന്തും മനോ ഏതസ്സാതി ഗന്തുമനോ, സംവിധായ അവഹാരോ സംവിധാവഹാരോ, യലോപോ. ഏവം ഉപാദായ ഉപ്പന്നം രൂപം ഉപാദാരൂപം, അനുപാദായ വിമുത്തോ അനുപാദാവിമുത്തോ, പടിച്ചസമുപ്പാദോ, ആഹച്ചഭാസിതോ, ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ [പു॰ പ॰ ൩൭], അവേച്ചപ്പസാദോ, ഛക്ഖത്തുപരമം, സത്തക്ഖത്തുപരമോ [പു॰ പ॰ ൩൧] ഇച്ചാദി.

അബ്യയരാസി നിട്ഠിതോ.

സങ്ഖ്യാരാസി

ഇദാനി സങ്ഖ്യാരാസി വുച്ചതേ.

൪൧൪. വിധാദീസു ദ്വിസ്സ ദു [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൪൧൦; നീ॰ ൭൩൧].

വിധാദീസു പരേസു ദ്വിസ്സ ദു ഹോതി.

ദ്വേ വിധാ പകാരാ യസ്സാതി ദുവിധോ, ദ്വേ പട്ടാനി യസ്സാതി ദുപട്ടം, ചീവരം, ദുവങ്ഗികം, ഝാനം ഇച്ചാദി.

൪൧൫. ദി ഗുണാദീസു [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൪൧൦; നീ॰ ൭൩൧].

ഗുണാദീസു ദ്വിസ്സ ദി ഹോതി.

ദ്വേ ഗുണാ പടലാ യസ്സാതി ദിഗുണാ, സങ്ഘാടി, ദ്വേ ഗാവോ ദിഗു, ദ്വേ രത്തിയോ ദിരത്തം, ദ്വിരത്തം വാ.

൪൧൬. തീസ്വ [ക॰ ൩൮൩; രൂ॰ ൨൭൩; നീ॰ ൮൧൫].

തീസു പരേസു ദ്വിസ്സ അ ഹോതി.

ദ്വേ വാ തയോ വാ വാരാ ദ്വത്തിക്ഖത്തും, ദ്വേ വാ തയോ വാ പത്താ ദ്വത്തിപത്താ.

൪൧൭. ആ സങ്ഖ്യായാസതാദോനഞ്ഞത്ഥേ [ക॰ ൩൮൩; രൂ॰ ൨൭൩; നീ॰ ൮൧൫; ചം॰ ൫.൨.൭൨; പാ॰ ൬.൩.൪൭].

അഞ്ഞപദത്ഥവജ്ജിതേ സമാസേ സതാദിതോ അഞ്ഞസ്മിം സങ്ഖ്യാപദേ പരേ ദ്വിസ്സ ആ ഹോതി.

ദ്വേ ച ദസ ച ദ്വാദസ, ദ്വീഹി വാ അധികാ ദസ ദ്വാദസ, ദ്വാവീസതി, ദ്വത്തിംസ, രസ്സത്തം.

അസതാദോതി കിം? ദ്വിസതം, ദ്വിസഹസ്സം.

അനഞ്ഞത്ഥേതി കിം? ദ്വേ ദസ യസ്മിന്തി ദ്വിദസ.

൪൧൮. തിസ്സേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; ചം॰ ൫.൨.൭൩; പാ॰ ൬.൩.൪൮].

അനഞ്ഞത്ഥേ അസതാദോ സങ്ഖ്യാപദേ പരേ തിസ്സ ഏ ഹോതി.

തയോ ച ദസ ച തേരസ, തീഹി വാ അധികാ ദസ തേരസ. ഏവം തേവീസതി, തേത്തിംസ.

൪൧൯. ചത്താലീസാദോ വാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; ചം॰ ൫.൨.൭൪; പാ॰ ൬.൩.൪൯].

ചത്താലീസാദീസു പരേസു തിസ്സ ഏ ഹോതി വാ.

തേചത്താലീസം, തിചത്താലീസം, തേപഞ്ഞാസം, തിപഞ്ഞാസം, തേസട്ഠി, തിസട്ഠി, തേസത്തതി, തിസത്തതി, തേഅസീതി, തിഅസീതി, തേനവുതി, തിനവുതി.

൪൨൦. ദ്വിസ്സാ ച [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦ ചം॰ ൫.൨.൭൪; പാ॰ ൬.൩.൬൯].

ചത്താലീസാദോ ദ്വിസ്സ ഏ ഹോതി വാ ആ ച.

ദ്വേചത്താലീസം, ദ്വാചത്താലീസം, ദ്വിചത്താലീസം, ദ്വേപഞ്ഞാസം, ദ്വിപഞ്ഞാസം, ദ്വാസട്ഠി, ദ്വേസട്ഠി, ദ്വാസത്തതി, ദ്വേസത്തതി, ദ്വാസീതി, ദ്വാനവുതി, ദ്വേനവുതി. വാസദ്ദേന പഞ്ഞാസമ്ഹി ആത്തം, അസീതിമ്ഹി ഏത്തഞ്ച നത്ഥി.

൪൨൧. ബാചത്താലീസാദോ വാ [ക॰ ൩൮൪; രൂ॰ ൨൭൫; നീ॰ ൮൧൬].

അചത്താലീസാദോ പരേ ദ്വിസ്സ ബാ ഹോതി വാ.

ബാരസ, ദ്വാദസ, ബാവീസതി, ദ്വാവീസതി, ബാത്തിംസ, ദ്വത്തിംസ.

അചത്താലീസാദോതി കിം? ദ്വാചത്താലീസം.

൪൨൨. ചതുസ്സ ചുചോ ദസേ [ക॰ ൩൯൦; രൂ॰ ൨൭൩; നീ॰ ൭൨൩].

ദസേ പരേ ചതുസ്സ ചു, ചോ ഹോന്തി വാ.

ചുദ്ദസ, ചോദ്ദസ, ചതുദ്ദസ.

൪൨൩. വീസതിദസേസു പഞ്ചസ്സ പണ്ണപന്നാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൭൮൪].

ഏസു പഞ്ചസ്സ പണ്ണ, പന്നാ ഹോന്തി വാ യഥാക്കമം.

പണ്ണവീസതി, പഞ്ചവീസതി, പന്നരസ, പഞ്ചദസ.

൪൨൪. ഛസ്സ സോ [ക॰ ൩൭൪; രൂ॰ ൪൦൭; നീ॰ ൭൦൩].

ദസേ പരേ ഛസ്സ സോ ഹോതി.

സോളസ.

൪൨൫. ഏകട്ഠാനമാ [ക॰ ൩൭൩; രൂ॰ ൨൭൩; നീ॰ ൭൮൫].

ദസേ പരേ ഏക, അട്ഠാനം ആ ഹോതി.

ഏകാദസ, അട്ഠാരസ.

൪൨൬. ര സങ്ഖ്യാതോ വാ [ക॰ ൩൭൮; രൂ॰ ൨൫൪; നീ॰ ൭൮൨].

ഏകാദിസങ്ഖ്യമ്ഹാ പരസ്സ ദസസ്സ ര ഹോതി വാ.

ഏകാരസ, ഏകാദസ, ബാരസ, ദ്വാദസ, പന്നരസ, പഞ്ചദസ, സത്തരസ, സത്തദസ, അട്ഠാരസ, അട്ഠാദസ, ബാദേസേ പന്നാദേസേ ച നിച്ചം. ഇധ ന ഹോതി, ചതുദ്ദസ.

൪൨൭. ഛതീഹി ളോ ച [ക॰ ൩൭൯; രൂ॰ ൨൫൭; നീ॰ ൭൦൯].

ഛ, തീഹി പരസ്സ ദസ്സ ളോ ഹോതി രോ ച.

സോളസ, തേരസ, തേളസ.

൪൨൮. ചതുത്ഥതതിയാനമഡ്ഢുഡ്ഢതിയാ [ക॰ ൩൭൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൭൮൯].

'അഡ്ഢുഡ്ഢതിയാ'തി അഡ്ഢാ+ഉഡ്ഢതിയാതി ഛേദോ, അഡ്ഢമ്ഹാ പരേസം ചതുത്ഥ, തതിയാനം ഉഡ്ഢ, തിയാ ഹോന്തി യഥാക്കമം.

അഡ്ഢേന ചതുത്ഥോ അഡ്ഢുഡ്ഢോ, അഡ്ഢേന തതിയോ അഡ്ഢതിയോ.

സകത്ഥേ ണ്യമ്ഹി അഡ്ഢതേയ്യോ.

൪൨൯. ദുതിയസ്സ സഹ ദിയഡ്ഢദിവഡ്ഢാ [ക॰ ൩൨൭; രൂ॰ ൪൩൩; നീ॰ ൮൩൯].

അഡ്ഢമ്ഹാ പരസ്സ ദുതിയസ്സ സഹ അഡ്ഢേന ദിയഡ്ഢ, ദിവഡ്ഢാ ഹോന്തി.

അഡ്ഢേന ദുതിയോ ദിയഡ്ഢോ, ദിവഡ്ഢോ.

യഥാ ച ഏക, ദ്വി,തി, ചതു, പഞ്ച, ഛ, സത്ത, അട്ഠ, നവ, ദസസദ്ദാ പച്ചേകം അത്തനോ അത്ഥേസു നിപതന്തി, തഥാ വീസതി, തിംസതി, ചത്താലീസ, പഞ്ഞാസ, സട്ഠി, സത്തതി, അസീതി, നവുതിസദ്ദാ പച്ചേകം അത്തനോ അത്ഥേസു നിപതന്തി, ദസസദ്ദസ്സ കാരിയാ ന ഹോന്തി, ഏവം സതസഹസ്സസദ്ദാപീതി ദട്ഠബ്ബം.

തതോ പരം പന ദസ സഹസ്സാനി ദസസഹസ്സം, ഇദം 'നഹുത'ന്തി ച വുച്ചതി, സതം സഹസ്സാനി സതസഹസ്സം, ഇദം 'ലക്ഖ'ന്തി ച വുച്ചതി, ദസ സതസഹസ്സാനി ദസസതസഹസ്സന്തി ഏവം ദിഗുസമാസവസേന ഏതാനി പദാനി സിജ്ഝന്തി.

ദ്വേ സതാനി ദ്വിസതം, തീണി സതാനി തിസതം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ദ്വിസഹസ്സം, തീണി സഹസ്സാനി തിസഹസ്സം ഇച്ചാദീനി ദിഗുമ്ഹി വുത്താനേവ.

ഗണനപഥേ പന ഏകട്ഠാനം, ദസട്ഠാനം, സതട്ഠാനം, സഹസ്സട്ഠാനം, ദസസഹസ്സട്ഠാനം, സതസഹസ്സട്ഠാനം, ദസസതസഹസ്സട്ഠാനന്തി ഇമാനി സത്ത ഠാനാനി കമേന ദസഗുണിതാനി ഹോന്തി. തത്ഥ ഏകട്ഠാനം നാമ ഏകം, ദ്വേ, തീണി ഇച്ചാദി. ദസട്ഠാനം നാമ ദസ, വീസം, തിംസം ഇച്ചാദി. സതട്ഠാനം നാമ സതം, ദ്വിസതം, തിസതം ഇച്ചാദി. സഹസ്സട്ഠാനം നാമ സഹസ്സം, ദ്വിസഹസ്സം, തിസഹസ്സം ഇച്ചാദി. ഏവം ഉപരിപി. ഏകമേകസ്മിഞ്ച ഠാനേ നവ പദാനി ച നവ അന്തരനവന്താനി ച ഹോന്തി. അയം മൂലഭൂമി നാമ.

തദുത്തരി കോടിഭൂമി നാമ. തത്ഥപി ഏകട്ഠാനം, ദസട്ഠാനം, സതട്ഠാനംഇച്ചാദീനി സത്ത ഠാനാനി ഹോന്തി. തത്ഥ മൂലഭൂമിയാ അന്തിമട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ദസഗുണിതേ കതേ കോടിഭൂമിയം ഏകട്ഠാനം ഹോതി, ഇധപി സത്ത ഠാനാനി കമേന ദസഗുണിതാനിയേവ, ഇധ ദസകോടിസതസഹസ്സം അന്തിമട്ഠാനം ഭവതി.

തദുത്തരി പകോടിഭൂമി നാമ. ഏത്ഥപി സത്ത ഠാനാനി ഹോന്തി. തത്ഥ കോടിഭൂമിയാ അന്തിമട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ദസഗുണിതേ കതേ പകോടിഭൂമിയം ഏകട്ഠാനം ഹോതി, ഇധപി സത്ത ഠാനാനി ദസഗുണിതാനിയേവ, ദസപകോടിസതസഹസ്സം അന്തിമട്ഠാനം, ഇമിനാ നയേന സബ്ബഭൂമീസു ഉപരൂപരി ഭൂമിസങ്കന്തി ച ഠാനഭേദോ ച വേദിതബ്ബോ.

അയം പനേത്ഥ ഭൂമിക്കമോ-മൂലഭൂമി, കോടിഭൂമി, പകോടിഭൂമി, കോടിപകോടിഭൂമി, നഹുതഭൂമി, നിന്നഹുതഭൂമി, അക്ഖോഭിണീഭൂമി [ഭിനീ, ഭനീതിപി ദിസ്സന്തി], ബിന്ദുഭൂമി, അബ്ബുദഭൂമി, നിരബ്ബുദഭൂമി, അഹഹഭൂമി, അബബഭൂമി, അടടഭൂമി, സോഗന്ധികഭൂമി, ഉപ്പലഭൂമി, കുമുദഭൂമി, പുണ്ഡരീകഭൂമി, പദുമഭൂമി, കഥാനഭൂമി, മഹാകഥാനഭൂമി, അസങ്ഖ്യേയ്യഭൂമീതി ഏകവീസതി ഭൂമിയോ സത്തചത്താലീസസതം ഠാനാനി ച ഹോന്തി.

നിരയഭൂമീനം കമേന പന അബ്ബുദഭൂമി, നിരബ്ബുദഭൂമി, അബബഭൂമി, അടടഭൂമി, അഹഹഭൂമി, കുമുദഭൂമി, സോഗന്ധികഭൂമി, ഉപ്പലഭൂമി , പുണ്ഡരീകഭൂമി, പദുമഭൂമീതി വത്തബ്ബോ. ഏത്ഥ ച യസ്മാ പാളിഭാസായം ദസസതസഹസ്സം നാമ സത്തമട്ഠാനം നത്ഥി, ഛ ഠാനാനി ഏവ അത്ഥി, തസ്മാ ഗരൂ അട്ഠകഥാസു [സം॰ നി॰ ഫ.൧൨൪] ആഗതനയേന സത്തമട്ഠാനം ഉല്ലങ്ഘേത്വാ ഛട്ഠട്ഠാനതോ ഉപരി ഭൂമിസങ്കന്തിം കഥേന്താ സതഗുണിതം കത്വാ കഥേന്തി, സതസഹസ്സാനം സതം കോടി, കോടിസതസഹസ്സാനം സതം പകോടി ഇച്ചാദി.

തത്ഥ സതസഹസ്സാനം സതം നാമ ദസസതസഹസ്സാനം ദസകമേവ ഹോതി, തസ്മാ തഥാ കഥേന്താപി ഭൂമീനം സബ്ബട്ഠാനാനഞ്ച ദസഗുണസിദ്ധിമേവ കഥേന്തീതി വേദിതബ്ബം. യസ്മാ ച ഗണനഭൂമിസങ്ഖാതോ ഗണനപഥോ നാമ നാനാദേസവാസീനം വസേന നാനാവിധോ ഹോതി, തസ്മാ ദീപവംസേ അക്ഖോഭിണീ, ബിന്ദു, കഥാന, മഹാകഥാനാനി വജ്ജേത്വാ പാളിനയേന സത്തരസ ഭൂമിയോവ വുത്താ. കച്ചായനേ [ക॰ ൩൯൪, ൩൯൭; രൂ॰ ൪൧൬, ൪൧൭] പുബ്ബേ ദസ്സിതാ ഏകവീസതി ഭൂമിയോ, സക്കതഗന്ഥേസു തതോ സാധികഭൂമിയോ, കത്ഥചി പന മഹാബലക്ഖന്ധപരിയന്താ സട്ഠി ഭൂമിയോതി ആഗതാ.

തത്ഥ സകസകഭൂമിതോ അതിരേകവത്ഥൂനി ഗണനപഥവീതിവത്താനി നാമ ഹോന്തി, യേസം പന മൂലഭൂമിമത്തം അത്ഥി, തേസം കോടിമത്താനിപി വത്ഥൂനി ഗണനപഥാതിക്കന്താനി ഏവ.

അപി ച 'ഗണനപഥവീതിവത്ത'ന്തി ച 'ഗണനപഥാതിക്കന്ത'ന്തി ച 'അസങ്ഖ്യേയ്യ'ന്തി ച അത്ഥതോ ഏകം. തസ്മാ ഇധപി വീസതി ഭൂമിയോ ഏവ അനുക്കമേന ദസഗുണിതാ ഗണനപഥാ നാമ ഹോന്തി. അസങ്ഖ്യേയ്യന്തി പന ദസഗുണവിനിമുത്താ ഗണനപഥാതിക്കന്തഭൂമി ഏവ വുച്ചതി. മഹാകഥാനഭൂമാതിക്കന്തതോ പട്ഠായ ഹി അനന്തമഹാപഥവിയാ സബ്ബപംസുചുണ്ണാനിപി ഇധ അസങ്ഖ്യേയ്യഭൂമിയം സങ്ഗയ്ഹന്തി. ഇതരഥാ അസങ്ഖ്യേയ്യന്തി ച ഗണനപഥഭൂമീതി ച വിരുദ്ധമേതന്തി.

ദീപവംസേ ച "തതോ ഉപരി അഭൂമി, അസങ്ഖ്യേയ്യന്തി വുച്ചതീ"തി വുത്തം. തത്ഥ 'അഭൂമീ'തി വചനേന ഗണനപഥഭൂമി ഏവ പടിസിദ്ധാ, ന തു ഗണനപഥാതിക്കന്താ വിസും അസങ്ഖ്യേയ്യഭൂമി നാമ. ചരിയാപിടകസംവണ്ണനായമ്പി [ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ] അയമത്ഥോ വുത്തോ. അസങ്ഖ്യേയ്യഭൂമിയമ്പി അസങ്ഖ്യേയ്യാനം ചൂള, മഹാദിവസേന അനേകപ്പഭേദോ ദക്ഖിണവിഭങ്ഗസുത്തേന [മ॰ നി॰ ൩.൩൭൦] ദീപേതബ്ബോ.

സദ്ദനീതിയം [നീ॰ ൮൩൩] പന പാളിനയം ഗഹേത്വാ “വീസതി അബ്ബുദാനി ഏകം നിരബ്ബുദം നാമ. വീസതി നിരബ്ബുദാനി ഏകം അബബം നാമ” ഇച്ചാദിനാ നിരബ്ബുദാദീനം സങ്ഖ്യാനമ്പി വീസതിമത്തഗുണം നാമ വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി. നിരയേസു ഹി വീസതിമത്തഗുണേന അബ്ബുദ, നിരബ്ബുദാദീനം ദസന്നം നിരയാനം താനി നാമാനി സിദ്ധാനി ഭവന്തി. ഗരൂ പന താനി നാമാനി ഗഹേത്വാ ദസഗുണസിദ്ധേസു ഗണനപഥേസു പക്ഖിപിംസു, തസ്മാ നാമമത്തേന സദിസാനി ഭവന്തി, ഗുണവിധി പന വിസദിസോഏവ.

ഏവഞ്ചകത്വാ പാളിയമ്പി ബകബ്രഹ്മാസുത്തേ [സം॰ നി॰ ൧.൧൭൫] “സതം സഹസ്സാനം നിരബ്ബുദാനം, ആയും പജാനാമി തവാഹം ബ്രഹ്മേ”തി വുത്തം. ഏത്ഥ ച യദി ഗണനഭൂമിപഥേപി നിരബ്ബുദാനം വീസതിമത്തേന അബബഭൂമി ഭവേയ്യ, ഏവം സതി നിരബ്ബുദാനം സതസഹസ്സം നാമ ന വുച്ചേയ്യ. ജാതകട്ഠകഥായഞ്ച [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൩൬൧] “നിരബ്ബുദസതസഹസ്സാനം ഏകം അഹഹം നാമ, ഏത്തകം ബകസ്സ ബ്രഹ്മുനോ തസ്മിംഭവേ അവസിട്ഠം ആയൂ”തി വുത്തം. തസ്മാ ഇമം ഗണനഭൂമിപഥം പത്വാ വീസതിഗുണം നാമ നത്ഥീതി സിദ്ധം ഹോതി. അക്ഖോഭിണീ, ബിന്ദു, കഥാന, മഹാകഥാനാനിപി അഞ്ഞതോ ഗഹേത്വാ പക്ഖിത്താനി സിയും. ഏവം പക്ഖിത്താനഞ്ച ചുദ്ദസന്നം സങ്ഖ്യാനം കച്ചായനേ കമോക്കമത്താ പന പച്ഛാജാതാ സിയാതി.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനബ്യാകരണദീപനിയാ

സമാസകണ്ഡോ ചതുത്ഥോ.

൫. തദ്ധിത

അഥ തദ്ധിതവിധാനം ദീപിയതേ.

തദ്ധിതവുത്തി നാമ വിചിത്രാ ഹോതി, സാതിസയേന വിചിത്രഞാണഹിതം വഹതി, തസ്മാ തേസം തേസം കുലപുത്താനം ഹിതന്തി **തദ്ധിതം,** ഇമസ്മിം കണ്ഡേ സബ്ബവിധാനസ്സ നാമം. തം പന അട്ഠവിധം ഹോതി അപച്ചം, അനേകത്ഥം, അസ്സത്ഥി, ഭാവകമ്മം, പരിമാണം, സങ്ഖ്യാ, ഖുദ്ദകം, നാനാത്തന്തി.

അപച്ചരാസി

൪൩൦. ണോ വാപച്ചേ [ക॰ ൩൪൪; രൂ॰ ൩൬൧; നീ॰ ൭൪൨; ചം॰ ൨.൪.൧൬; പാ॰ ൪.൧.൯൨; 'സരാനമാദിസ്സാ…' (ബഹൂസു)].

ഛട്ഠ്യന്താ നാമമ്ഹാ തസ്സ അപച്ചന്തി അത്ഥേ വികപ്പേന ണപച്ചയോ ഹോതി. വാസദ്ദോ വാക്യ, സമാസാനം വികപ്പനത്ഥോ, ഇതോ പരം അനുവത്തതേ, തേന സബ്ബത്ഥ വികപ്പവിധി സിജ്ഝതി. ണാനുബന്ധോ വുദ്ധ്യത്ഥോ, സോ പയോഗഅപ്പയോഗീ. വസിട്ഠസ്സ അപച്ചന്തി അത്ഥേ ഇമിനാ സുത്തേന വസിട്ഠമ്ഹാ ണപച്ചയോ, സോ സാമ്യത്ഥഞ്ച അപച്ചത്ഥഞ്ച ഉഭയം വദതി, ഛട്ഠീ ച അപച്ചപദഞ്ച തേന വുത്തത്ഥാ നാമ ഹോന്തി, വസിട്ഠപദം പച്ചയേന സഹ ഏകത്ഥം ഹോതി, ഉഭയം ഏകതോ ഹുത്വാ പുത്തസ്സ നാമം ഹോതീതി അത്ഥോ. തതോ 'ഏകത്ഥതായ'ന്തി ഛട്ഠിയാ ലോപോ, അപച്ചപദം പന വുത്തത്ഥമത്തേന ലുപ്പതി. തഞ്ഹി സുത്തേ പധാനഭാവേന നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി, ന ഛട്ഠീതി, മഹാവുത്തിനാ വാ പദാനം ലോപോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൪൩൧. പദാനമാദിസ്സായുവണ്ണസ്സാഏഓ ണാനുബന്ധേ [ക॰ ൪൦൫; രൂ॰ ൩൬൫; നീ॰ ൮൩൦].

പദാനം ആദിഭൂതസ്സ അകാരസ്സ ച ഇവണ്ണു'വണ്ണസ്സ ച ആ, ഏ, ഓ വുദ്ധിയോ ഹോന്തി ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേതി പദാദിഅ-കാരസ്സ ആവുദ്ധി, സ്യാദ്യുപ്പത്തി.

വാസിട്ഠോ, പുരിസോ, വാസിട്ഠീ, ഇത്ഥീ, വാസിട്ഠം, കുലം, വസിട്ഠസ്സ പുത്തോ വാസിട്ഠോ, വസിട്ഠസ്സ ധീതാ വാസിട്ഠീ, വസിട്ഠസ്സ കുലം വാസിട്ഠന്തി ഏവമ്പി യോജേതും യുജ്ജതി.

തത്ഥ 'വസിട്ഠസ്സാ'തി ഏതേന ഗോത്തസ്സേവ പിതുഭൂതം ആദിപുരിസം വദതി. കസ്മാ? ഗോത്തസദ്ദത്താ. ഏവഞ്ഹി സതി തസ്മിം ഗോത്തേ പച്ഛാജാതാ സബ്ബേപി ജനാ തസ്സ അപച്ചാ നാമ ഹോന്തി.

൪൩൨. മജ്ഝേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൮൩൯].

മജ്ഝേ പവത്താനം അ, യുവണ്ണാനം ആ, ഏ, ഓവുദ്ധിയോ ഹോന്തി വാ കച്ചി.

വാസേട്ഠോ, വാസേട്ഠീ, വാസേട്ഠം. വാസദ്ദേന "വസിട്ഠസ്സ പുത്തോ ധീതാ കുല"ന്തി വാക്യം വാ "വസിട്ഠപുത്തോ വസിട്ഠധീതാ വസിട്ഠകുല"ന്തി സമാസം വാ വികപ്പേതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

ഭരദ്വാജസ്സ അപച്ചം ഭാരദ്വാജോ, വിസാമിത്തസ്സ [ഭാരദ്വാജസ്സ... വേസാമിത്തസ്സ... (രൂ॰)] അപച്ചം വേസാമിത്തോ, ഗോതമസ്സ അപച്ചം ഗോതമോ, കസ്സപസ്സ അപച്ചം കസ്സപോ, വസുദേവസ്സ അപച്ചം വാസുദേവോ. ഏവം ബാലദേവോ.

ഉപഗുസ്സ അപച്ചന്തി ഏത്ഥ 'ഉവണ്ണസ്സാവങ...'തി ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ ഉവണ്ണസ്സ അവങ ഹോതി. ഓപഗവോ, ഓപഗവീ, ഓപഗവം, മനുനോ അപച്ചം മാനവോ, ഭഗ്ഗുനോ അപച്ചം ഭഗ്ഗവോ, പണ്ഡുനോ അപച്ചം പണ്ഡവോ, ഉപവിന്ദുസ്സ അപച്ചം ഓപവിന്ദവോ ഇച്ചാദി.

൪൩൩. വച്ഛാദിതോ ണാനണായനാ [ക॰ ൩൪൭; രൂ॰ ൩൬൬; നീ॰ ൭൭൪; പാ॰ ൪.൧.൯൩, ൯൪, ൧൦൨, ൧൦൩].

ഛട്ഠുന്തേഹി വച്ഛാദീഹി ഗോത്തസദ്ദഗണേഹി തസ്സ അപച്ചന്തി അത്ഥേ ണാനുബന്ധാ ആന, ആയനപച്ചയാ ഹോന്തി വാ.

വച്ഛസ്സ അപച്ചം വച്ഛാനോ, വച്ഛായനോ, വച്ഛാനീ, വച്ഛായനീ, വച്ഛാനം, വച്ഛായനം. ഏവം കച്ചാനോ, കച്ചായനോ, കാതിയാനോ, കാതിയായനോ, സാകടാനോ, സാകടായനോ, കണ്ഹാനോ, കണ്ഹായനോ, മോഗ്ഗല്ലാനോ, മോഗ്ഗല്ലായനോ, അഗ്ഗിവേസ്സാനോ [അഗ്ഗിവേസ്സനോതിപി ദിസ്സതി ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൬; മ॰ നി॰ ൧.൩൫൩ ആദയോ], അഗ്ഗിവേസ്സായനോ, മുഞ്ചാനോ, മുഞ്ചായനോ, കുഞ്ചാനോ, കുഞ്ചായനോ ഇച്ചാദി.

൪൩൪. കത്തികാവിധവാദീഹി ണേയ്യണേരാ [ക॰ ൩൪൬; രൂ॰ ൩൬൭; നീ॰ ൭൭൮; പാ॰ ൪.൧.൧൨൦, ൧൨൩, ൧൨൬, ൧൨൭, ൧൨൮, ൧൨൯, ൧൩൧].

ഛട്ഠ്യന്തേഹി കത്തികാദീഹി വിധവാദീഹി ച തസ്സ അപച്ചന്തി അത്ഥേ കമേന ണാനുബന്ധാ ഏയ്യ, ഏരപച്ചയാ ഹോന്തി വാ.

ണേയ്യേ - കത്തികായ നാമ ദേവധീതായ അപച്ചം കത്തികേയ്യോ, വിനതായ നാമ ദേവിയാ അപച്ചം വേനതേയ്യോ, രോഹിണിയാ നാമ ദേവിയാ അപച്ചം രോഹിണേയ്യോ, ഭഗിനിയാ അപച്ചം ഭാഗിനേയ്യോ, നദിയാ നാമ ഇത്ഥിയാ അപച്ചം നാദേയ്യോ. ഏവം അന്തേയ്യോ, ആഹേയ്യോ, കാമേയ്യോ, സുചിയാ അപച്ചം സോചേയ്യോ, ബാലായ അപച്ചം ബാലേയ്യോ ഇച്ചാദി.

ണേരേ - വിധവായ അപച്ചം വേധവേരോ, വിധവാ നാമ മതപതികാ ഇത്ഥീ. ബന്ധുകിയാ അപച്ചം ബന്ധുകേരോ, നാളികിയാ നാമ ഇത്ഥിയാ പുത്തോ നാളികേരോ, സമണസ്സ ഉപജ്ഝായസ്സ പുത്തോ സാമണേരോ, സമണിയാ പവത്തിനിയാ ധീതാ സാമണേരീ ഇച്ചാദി.

൪൩൫. ണ്യ ദിച്ചാദീഹി [ക॰ ൩൪൫; രൂ॰ ൩൬൮; നീ॰ ൭൬൯; ചം॰ ൨.൪.൨; പാ॰ ൪.൧.൮൫].

ഛട്ഠുന്തേഹി ദിതിഇച്ചാദീഹി തസ്സ അപച്ചന്തി അത്ഥേ ണാനുബന്ധോ യപച്ചയോ ഹോതി വാ.

൪൩൭. ലോപോവണ്ണിവണ്ണാനം [ക॰ ൨൩൧; രൂ॰ ൩൩൯; നീ॰ ൭൦൯].

യേ പരേ അവണ്ണസ്സ ഇവണ്ണസ്സ ച ലോപോ ഹോതീതി ണ്യമ്ഹി പരേ അവണ്ണി'വണ്ണാനം ലോപോ.

ദിതിയാ നാമ ദേവധീതായ അപച്ചം ദേച്ചോ, അദിതിയാ അപച്ചം ആദിച്ചോ.

തത്ഥ ഇവണ്ണലോപേ 'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി യമ്ഹി പരേ തവഗ്ഗസ്സ ചവഗ്ഗത്തം, പുന 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, കുണ്ഡനിയാ അപച്ചം കോണ്ഡഞ്ഞോ.

൪൩൮. ഉവണ്ണസ്സാവങ സരേ [ക॰ ൩൪൪; രൂ॰ ൩൮൧; നീ॰ ൮൭൮].

സരേ പരേ ഉവണ്ണസ്സ അവങ ഹോതീതി ഉവണ്ണസ്സ അവത്തം. 'തവഗ്ഗവരണാന...'ന്തി സുത്തേന വസ്സ ബത്തം, പുന 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി സുത്തേന യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, ഭാതുനോ അപച്ചം ഭാതബ്യോ.

൪൩൪. ആ ണി [ക॰ ൩൪൮; രൂ॰ ൩൩൪; നീ॰ ൮൬൩; ചം॰ ൨.൪.൧൯; പാ॰ ൪.൧.൯൫].

രസ്സാ'കാരന്തതോ അപച്ചത്ഥേ ണാനുബന്ധോ രസ്സി'പച്ചയോ ഹോതി വാ.

ദക്ഖസ്സ അപച്ചം ദക്ഖി. ഏവം ദോണി, വാസവി, സക്യപുത്തി, നാടപുത്തി, ദാസപുത്തി, ദാരുനോ അപച്ചം ദാരവി [വിചാരേതബ്ബമിദം], വരുണസ്സ അപച്ചം വാരുണി . ഏവം കണ്ഡി, ബാലദേവി, പാവകി, ജിനദത്തസ്സ അപച്ചം ജേനദത്തി, സുദ്ധോദനി, അനുരുദ്ധി ഇച്ചാദി.

൪൩൯. രാജതോ ഞോ ജാതിയം [ക॰ ൩൪൭; രൂ॰ ൩൩൪; നീ॰ ൭൬൩; ചം॰ ൨.൪.൭൦; പാ॰ ൪.൧.൧൩൭].

ജാതിയം ഗമ്യമാനായം രാജസദ്ദമ്ഹാ അപച്ചത്ഥേ ഞപച്ചയോ ഹോതി വാ.

രഞ്ഞോ അപച്ചം രാജഞ്ഞോ, രാജകുലസ്സ പുത്തോതി അത്ഥോ.

ജാതിയന്തി കിം? രാജപുത്തോ.

൪൪൦. ഖത്താ യിയാ [ക॰ ൩൪൭; രൂ॰ ൩൩൪; നീ॰ ൭൬൩; ചം॰ ൨.൪.൩൯; പാ॰ ൪.൧.൧൩൪].

ജാതിയം ഗമ്യമാനായം ഖത്തസദ്ദമ്ഹാ അപച്ചത്ഥേ യ, ഇയപച്ചയാ ഹോന്തി.

ഖത്തകുലസ്സ അപച്ചം ഖത്യോ, ഖത്തിയോ.

ജാതിയന്ത്വേവ? ഖത്തി.

൪൪൧. മനുതോ സ്സസണ [ക॰ ൩൪൮; രൂ॰ ൩൭൧; നീ॰ ൭൩൩; ചം॰ ൨.൪.൯൪, ൯൫; പാ॰ ൪.൧.൧൬൧].

ജാതിയം ഗമ്യമാനായം മനുസദ്ദമ്ഹാ അപച്ചത്ഥേ സ്സ, സണപച്ചയാ ഹോന്തി.

മനുനോ അപച്ചം മനുസ്സോ, മാനുസോ, മനു നാമ കപ്പേ ആദിഖത്തിയോ മഹാസമ്മതരാജാ, ഇത്ഥിയം മനുസ്സീ, മാനുസീ,

ജാതിയന്ത്വേവ? മാണവോ.

൪൪൨. ജനപദനാമസ്മാ ജനഖത്തിയാ രഞ്ഞേ ച ണോ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൨.൪.൯൬; പാ॰ ൪.൧.൧൬൮; “ജനപദനാമസ്മാ ഖത്തിയാ...” (ബഹൂസു)].

ജനവാചിനാ ച ഖത്തിയവാചിനാ ച ജനപദനാമമ്ഹാ രഞ്ഞേ ച അപച്ചേ ച ണോ ഹോതി.

പഞ്ചാലാനം ജനാനം രാജാ പഞ്ചാലോ, പഞ്ചാലസ്സ ഖത്തിയസ്സ അപച്ചം പഞ്ചാലോ. ഏവം കോസലോ, മാഗധോ, ഓക്കാകോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൭].

ജനപദനാമസ്മാതി കിം? ദസരഥരഞ്ഞോ പുത്തോ ദാസരഥി [ദാസരഠി].

ജനഖത്തിയാതി കിം? പഞ്ചാലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അപച്ചം പഞ്ചാലി.

൪൪൩. ണ്യ കുരുസിവീഹി [ക॰ ൩൪൬; രൂ॰ ൩൬൭; നീ॰ ൭൫൫; ചം॰ ൨.൪.൧൦൧ ...പേ॰... ൪.൧.൧൭൨].

കുരു, സിവിസദ്ദേഹി അപച്ചേ രഞ്ഞേ ച ണ്യോ ഹോതി.

കുരുരഞ്ഞോ അപച്ചം കോരബ്യോ [ജാ॰ ൧.൧൪.൨൨൮, ൨൩൨, ൨൩൬], കുരുരട്ഠവാസീനം രാജാ കോരബ്യോ, കോരബ്യോ, പുബ്ബരൂപത്തം, സിവിരഞ്ഞോ അപച്ചം സേബ്യോ, സിവിരട്ഠവാസീനം രാജാ സേബ്യോ.

അപച്ചരാസി നിട്ഠിതോ.

അനേകത്ഥരാസി

൪൪൪. ണ രാഗാ തേന രത്തം [ക॰ ൩൪൭; രൂ॰ ൩൬൮; നീ॰ ൭൫൬; ചം॰ ൩.൧.൧ ...പേ॰... ൪.൨.൧].

രജ്ജന്തി വത്ഥം ഏതേനാതി രാഗോ, രജനവത്ഥു, രാഗവാചിമ്ഹാ തേന രത്തന്തി അത്ഥേ ണോ ഹോതി.

കസാവേന രത്തം വത്ഥം കാസാവം [ധ॰ പ॰ ൯], കാസായം വാ. ഏവം കോസുമ്ഭം, ഹലിദ്ദിയാ രത്തം ഹാലിദ്ദം, പാടങ്ഗേന രത്തം പാടങ്ഗം, മഞ്ജിട്ഠം, കുങ്കുമം ഇച്ചാദി.

“നീലം വത്ഥം, പീതം വത്ഥ”ന്തിആദീസു പന നീല, പീതാദിസദ്ദാ ഗുണസദ്ദത്താ പച്ചയേന വിനാ ഗുണനിസ്സയം ദബ്ബം വദന്തി. ഏവം സബ്ബേസു ഗുണസദ്ദ, ജാതിസദ്ദ, നാമസദ്ദേസു.

൪൪. നക്ഖത്തേനിന്ദുയുത്തേന കാലേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൧; നീ॰ ൭൧൫; ചം॰ ൩.൧.൫; പാ॰ ൪.൨.൩].

ഇന്ദുയുത്തേന നക്ഖത്തേന ലക്ഖിതേ കാലേ തന്നക്ഖത്തവാചീഹി ണോ ഹോതി.

പുണ്ണചന്ദയുത്തേന ഫുസ്സനക്ഖത്തേന ലക്ഖിതാ ഫുസ്സാ, രത്തി, ഫുസ്സോ, അഹോ. ഏവം മാഘോ ഇച്ചാദി.

നക്ഖത്തേനാതി കിം? ഗരുഗഹേന ലക്ഖിതാ രത്തി.

ഇന്ദുയുത്തേനാതി കിം? ഫുസ്സേന ലക്ഖിതോ മുഹുത്തോ.

കാലേതി കിം? ഫുസ്സേന ലക്ഖിതാ അത്ഥസിദ്ധി.

൪൫. സാസ്സ ദേവതാ പുണ്ണമാസീ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൧; നീ॰ ൭൧൫; ചം॰ ൩.൧.൧൮, ൧൯ ...പേ॰... ൪.൨.൨൧-൨൪].

സാ അസ്സ ദേവതാ, സാ അസ്സ പുണ്ണമാസീതി അത്ഥേ പഠമന്താ ണോ ഹോതി.

ബുദ്ധോ അസ്സ ദേവതാതി ബുദ്ധോ, യോ ബുദ്ധം അത്തനോ ആരക്ഖദേവതം വിയ ഗരും കത്വാ വിചരതി, നിരന്തരം വാ “ബുദ്ധോ ബുദ്ധോ”തി വാചം നിച്ഛാരേതി, തസ്സേതം നാമം. സുഗതോ അസ്സ ദേവതാതി സോഗതോ, മഹിന്ദദേവോ അസ്സ ദേവതാതി മാഹിന്ദോ. ഏവം യാമോ, സോമോ, വാരുണോ.

ഫുസ്സീ അസ്സ പുണ്ണമാസീതി ഫുസ്സോ, മാസോ. ഏവം മാഘോ, ഫഗ്ഗുനോ, ചിത്തോ, വേസാഖോ, ജേട്ഠമൂലോ, ആസള്ഹോ, സാവണോ, പോട്ഠപാദോ, അസ്സയുജോ, കത്തികോ, മാഗസിരോ.

പുണ്ണമാസീതി കിം? ഫുസ്സീ അസ്സ പഞ്ചമീ തിഥി.

൪൬. തമധീതേ തം ജാനാതി കണികാ ച [ക॰ ൩൫൧; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൧൪; ചം॰ ൩.൧.൩൭ ...പേ॰... ൪.൨.൫൯].

ഏതേസു അത്ഥേസു ദുതിയന്താ ണോ ച കോ ച ണികോ ചാതി ഏതേ പച്ചയാ ഹോന്തി.

ണമ്ഹി - ബ്യാകരണം അധീതേ ജാനാതി വാ വേയ്യാകരണോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൬]. പക്ഖേ “വേയ്യാകരണികോ, ബ്യഞ്ജനം അധീതേ ജാനാതി വാ വേയ്യഞ്ജനികോ”തി ഇമാനി ണികേന സിജ്ഝന്തി.

കമ്ഹി-ഛന്ദം അധീതേ ജാനാതി വാ ഛന്ദോ. ഏവം പദകോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൫], നാമകോ.

ണികമ്ഹി-വിനയം അധീതേ ജാനാതി വാ വേനയികോ, സുത്തന്തികോ, ആഭിധമ്മികോ.

ഏത്ഥ ച 'വേയ്യാകരണോ'തി പദേ വിയ്യാകരണം അധീതേതി വാക്യം, 'വേയഞ്ജനികോ'തി പദേ വിയഞ്ജനം അധീതേതി. ഉപരി 'ദോവാരികോ, സോവഗ്ഗിക'ന്തി പദേസുപി 'ദുവാരേ നിയുത്തോ, സുവഗ്ഗായ സംവത്തതീ'തി വാക്യം, അത്ഥം കഥേന്തേന പന ദുവാര, സുവഗ്ഗസദ്ദാനം തദ്ധിതഭാവേ ഏവ സിദ്ധത്താ ദ്വാരേതി ച സഗ്ഗായാതി ച കഥേതബ്ബോ.

൪൪൭. തസ്സ വിസയേ ദേസേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൧.൬൧; പാ॰ ൪.൨.൫൨, ൫൩].

തസ്സ ദേസരൂപേ വിസയേ ഛട്ഠ്യന്താ ണോ ഹോതി.

ഥൂയമിഗാ വസാതിനോ നാമ, വസാതീനം വിസയോ ദേസോ വാസാതോ. ഇധ അദേസരൂപത്താ ണോ ന ഹോതി, ചക്ഖുസ്സ വിസയോ രൂപം.

൪൪൮. നിവാസേ തന്നാമേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൧.൬൪; പാ॰ ൪.൨.൬൯].

തന്നാമഭൂതേ നിവാസേ ഛട്ഠ്യന്താ ണോ ഹോതി.

സിവീനം നിവാസോ ദേസോ സേബ്യോ. വസം അദേന്തി ഭക്ഖന്തീതി വസാദാ, ബ്യഗ്ഘാ സീഹാ വാ, വസാദാനം നിവാസോ ദേസോ വാസാദോ.

൪൪൯. അനുഭവേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൧.൬൫; പാ॰ ൪.൨.൭൦].

സമീപേ ഭവം അനുഭവം, "അദൂരഭവേ"തിപി പാഠോ, തന്നാമേ അനുഭവേ ദേസേ ഛട്ഠ്യന്താ ണോ ഹോതി.

വിദിസായ അനുഭവം വേദിസം, നഗരം, ഉദുമ്ബരസ്സ അനുഭവം ഓദുമ്ബരം, വിമാനം.

൪൫൦. തേന നിബ്ബത്തേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൧.൬൬; പാ॰ ൪.൨.൬൭].

തന്നാമേ തേന നിബ്ബത്തേ ദേസേ തതിയന്താ ണോ ഹോതി.

കുസമ്ബേന നാമ ഇസിനാ നിബ്ബത്താ കോസമ്ബീ, ഇത്ഥിയം ഈ, നഗരീ. ഏവം കാകന്ദീ, മാകന്ദീ, സഹസ്സേന ധനേന നിബ്ബത്താ സാഹസ്സീ, പരിഖാ, അയഞ്ച തതിയാ ഹേതുമ്ഹി കത്തരി കരണേ ച യഥായോഗം യുജ്ജതി.

൪൫൨. തമിധത്ഥി [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൩.൧.൯൭; പാ॰ ൪.൨.൯൭].

തം ഇധ അത്ഥീതി അത്ഥേ തന്നാമേ ദേസേ പഠമന്താ ണോ ഹോതി.

ഉദുമ്ബരാ അസ്മിം ദേസേ സന്തീതി ഓദുമ്ബരോ, ബദരാ അസ്മിം ദേസേ സന്തീതി ബാദരോ. ഏവം പബ്ബജോ.

൪൫൩. തത്ര ഭവേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൩.൨.൪൨; പാ॰ ൪.൨.൧൩൩].

തത്ര ഭവത്ഥേ സത്തമ്യന്താ ണോ ഹോതി.

ഉദകേ ഭവോ ഓദകോ, മച്ഛോ, ഉരസി ഭവോ ഓരസോ, പുത്തോ, സാഗമോ. നഗരേ ഭവോ നാഗരോ. ഏവം ജാനപദോ, മാഗധോ, കപിലവത്ഥുമ്ഹി ഭവോ കാപിലവത്ഥവോ, 'ഉവണ്ണസ്സാവങ...'തി ഉസ്സ അവത്തം. കോസമ്ബിയം ഭവോ കോസമ്ബോ, മിത്തേ ഭവാ മേത്താ, പുരേ ഭവാ പോരീ [ദീ॰ നി॰ ൧.൮], വാചാ, മനസ്മിം ഭവോ മാനസോ. ഏത്ഥ പന -

൪൫൪. മനാദീനം സക [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൨൫൮].

ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ മനാദീനം അന്തേ സാഗമോ ഹോതീതി സബ്ബത്ഥ മനോഗണാദീനം അന്തേ സാഗമോ.

മാനസോ, രാഗോ, മാനസാ, തണ്ഹാ, മാനസം, സുഖം. ഏവം ചേതസോ, ചേതസാ, ചേതസം. കചി മനോ ഏവ മാനസം, ചേതോ ഏവ ചേതസോതിപി യുജ്ജതി.

൪൫൫. അജ്ജാദീഹി തനോ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൩.൧൫; പാ॰ ൪.൨.൧൦൫].

തത്ര ഭവോതി അത്ഥേ അജ്ജാദീഹി തനോ ഹോതി.

അജ്ജ ഭവോ അജ്ജതനോ, അത്ഥോ, അജ്ജത്തനീ, വിഭത്തി, ദിത്തം, അജ്ജതനം, ഹിതം, സ്വേ ഭവോ സ്വാതനോ, മഹാവുത്തിനാ ഏസ്സ ആത്തം. ഹിയ്യോ ഭവോ ഹിയ്യത്തനോ, ഹിയ്യത്തനോ, ഹിയ്യത്തനം, ഓസ്സ അത്തം ദിത്തഞ്ച.

൪൫൬. പുരാതോ ണോ ച [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫].

തത്ര ഭവോതി അത്ഥേ പുരാസദ്ദമ്ഹാ ണോ ച തനോ ച ഹോന്തി.

പുരേ ഭവോ പുരാണോ, ഇധ ണോ അനുബന്ധോ ന ഹോതി, പോരാണോ വാ, പുരാതനോ.

൪൫൭. അമാത്വച്ചോ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൩.൨.൧൩; പാ॰ ൪.൨.൧൦൪].

അമാസദ്ദമ്ഹാ ഭവത്ഥേ അച്ചോ ഹോതി. 'അമാ'തി സഹത്ഥവാചീ.

രാജകിച്ചേസു രഞ്ഞാ സഹ ഭവതീതി അമച്ചോ [ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൩൯].

൪൭൪. മജ്ഝാദീഹിമോ [ക॰ ൩൭൩; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൭; ചം॰ ൩.൨.൪൨; പാ॰ ൪.൩.൪, ൨൨; 'മജ്ഝാദിത്വിമോ' (ബഹൂസു)].

മജ്ഝാദീഹി ഭവത്ഥേ ഇമോ ഹോതി.

മജ്ഝേ ഭവോ മജ്ഝിമോ. ഏവം അന്തിമോ, ഹേട്ഠിമോ, ഉപരിമോ, ഓരിമോ, പച്ഛിമോ, അബ്ഭന്തരിമോ, പച്ചന്തിമോ, പുരത്ഥിമോ.

൪൭൫. കണ ണേയ്യ ണേയ്യക യിയാ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൮; ചം॰ ൩.൨.൪, ൭, ൬ ...പേ॰... ൪.൨.൯൪, ൯൭, ൯൭, ൧൧൯-൧൨൦].

ഭവത്ഥേ സത്തമ്യന്താ ഏതേ പഞ്ച പച്ചയാ ഹോന്തി.

കണ-കുസിനാരായം ഭവോ കോസിനാരകോ, മഗധേസു ഭവോ മാഗധകോ, ആരഞ്ഞകോ, വിഹാരോ.

ണേയ്യ-ഗങ്ഗായം ഭവോ ഗങ്ഗേയ്യോ, പബ്ബതേയ്യോ, വനേ ഭവോ വാനേയ്യോ.

ണേയ്യക-കോസലേയ്യകോ , ബാരാണസേയ്യകോ, ചമ്പേയ്യകോ, മിഥിലേയ്യകോ, ഇധ ന വുദ്ധി.

യ-ഗാമേ ഭവോ ഗമ്മോ, ദിവേ ഭവോ ദിബ്ബോ,

ഇയ-ഗാമിയോ, ഗാമികോ, യസ്സ കത്തം, ഉദരേ ഭവോ ഓദരിയോ, ഓദരികോ, ദിവേ ഭവോ ദിവിയോ, പഞ്ചാലിയോ, ബോധിപക്ഖിയോ, ലോകിയോ.

൪൭൬. ണികോ [ക॰ ൩൭൧; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൪; ചം॰ ൩.൨.൪൦, ൪൧, ൪൨; പാ॰ ൪.൨.൧൨൬, ൧൨൭, ൧൨൪].

ഭവത്ഥേ സത്തമ്യന്താ ണികോ ഹോതി.

സാരദികോ, ദിവസോ, സാരദികാ, രത്തി, സാരദികം, പുപ്ഫം. ഭവസദ്ദേന ചേത്ഥ അഞ്ഞേപി അത്ഥേ ഉപലക്ഖേതി, പബ്ബതതോ പക്ഖന്ദാ നദീ പബ്ബതേയ്യാ, കിമീനം കോസേ ജാതം കോസേയ്യം, വത്ഥം. ഏവം സിവേയ്യം, ബാരാണസേയ്യം.

൪൭൭. തമസ്സ സിപ്പം സീലം പണ്യം പഹരണം പയോജനം [ക॰ ൩൭൧; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൪; ചം॰ ൩.൪.൪൯-൬൬ ...പേ॰... ൪.൪.൪൭-൬൭].

തമസ്സ സിപ്പം, തമസ്സ സീലം, തമസ്സ പണ്യം, തമസ്സ പഹരണം, തമസ്സ പയോജനന്തി അത്ഥേസു പഠമന്താ ണികോ ഹോതി.

സിപ്പേ - വീണാവാദനമസ്സ സിപ്പം വേണികോ. ഏത്ഥ ച വീണാസദ്ദേന വീണാവാദനം വുച്ചതി. ഏകത്ഥീഭാവസാമത്ഥിയഞ്ഹേതം. ഏവം സബ്ബത്ഥ. ഏവം മോദിങ്ഗികോ, പാണവികോ, വംസികോ.

സീലേ-പംസുകൂലധാരണം അസ്സ സീലം പംസുകൂലികോ, പംസുകൂലം ധാരേതും സീലമസ്സാതി വാ പംസുകൂലികോ. സീലസദ്ദേന ചേത്ഥ വത, ധമ്മ, സാധുകാരാപി ഗയ്ഹന്തി, പംസുകൂലം ധാരേതി സീലേനാതി പംസുകൂലികോതിപി യുജ്ജതി. ഏവം തേചീവരികോ , പിണ്ഡം പിണ്ഡം പതതീതി പിണ്ഡപാതോ, പിണ്ഡാചാരേന ലദ്ധഭോജനം, പിണ്ഡപാതയാപനം അസ്സ സീലന്തി പിണ്ഡപാതികോ, പിണ്ഡപാതേന യാപേതും സീലഞ്ച വതഞ്ച ധമ്മോ ച ഗരുകാരോ ച അസ്സാതി പിണ്ഡപാതികോ.

'പണ്യ'ന്തി വിക്കേയ്യവത്ഥു വുച്ചതി, ഗന്ധോ പണ്യം അസ്സാതി ഗന്ധികോ. ഏവം തേലികോ, ഗോളികോ.

പഹരന്തി ഏതേനാതി പഹരണം, ആവുധഭണ്ഡം, ചാപോ പഹരണമസ്സാതി ചാപികോ. ഏവം തോമരികോ, മുഗ്ഗരികോ.

പയോജനം വുച്ചതി ഫലം, ഉപധി പയോജനമസ്സാതി ഓപധികം [അം॰ നി॰ വ്യ.൭൯], പുഞ്ഞം, സതം പയോജനമസ്സാതി സാതികം. ഏവം സാഹസ്സികം [ജാ॰ ൨.൨൧.൪൧൭].

൪൯൨. തം ഹന്താരഹതി ഗച്ഛതുഞ്ഛതി ചരതി [ക॰ ൩൭൧; രൂ॰ ൩൯൪; നീ॰ ൯൯൪; ചം॰ ൩.൪.൨൯-൪൩; പാ॰ ൪.൪.൨വ്യ-൪൯].

തം ഹന്തി, തം അരഹതി, തം ഗച്ഛതി, തം ഉഞ്ഛതി, തം ചരതീതി അത്ഥേസു ദുതിയന്താ ണികോ ഹോതി.

പക്ഖീഹി പക്ഖിനോ ഹന്തീതി പക്ഖികോ. ഏവം സാകുണികോ [അം॰ നി॰ ൨.൨൯൩ (സാകുനികോതിപി ദിസ്സതി)], മായൂരികോ, മച്ഛേഹി മച്ഛേ ഹനതീതി മച്ഛികോ. ഏവം ധേനുകോ, മഗേഹി മഗേ ഹനതീതി മാഗവികോ, മജ്ഝേ വാഗമോ. ഏവം ഹാരിണികോ, 'ഹരിണോ'തി മഗോ ഏവ. സൂകരികോ, ഇധ ന വുദ്ധി.

സതം അരഹതീതി സാതികം. ഏവം സാഹസ്സികം.

പരദാരം ഗച്ഛതീതി പാരദാരികോ, പരദാരികോ വാ. ഏവം പഥികോ, മഗ്ഗികോ.

ബദരേ ഉഞ്ഛതി ഗവേസതീതി ബാദരികോ. ഏവം ആമലകികോ.

ധമ്മം ചരതീതി ധമ്മികോ. ഏവം അധമ്മികോ.

൪൯൩. തേന കതം കീതം ബന്ധം അഭിസങ്ഖതം സംസട്ഠം ഹതം ഹന്തി ജിതം ജയതി ദിബ്ബതി ഖണതി തരതി ചരതി വഹതി ജീവതി [ക॰ ൩൭൦; രൂ॰ ൩൯൩; നീ॰ ൩൯൯; ചം॰ ൩.൪.൧-൨൭; പാ॰ ൪.൪.൧-൨൯].

തേന കതം, തേന കീതം…പേ॰… തേന ജീവതി ഇച്ചത്ഥേസു തതിയന്താ ണികോ ഹോതി.

കായേന കതം കായികം. ഏവം വാചസികം, മാനസികം, വാതേന കതോ വാതികോ, ആബാധോ.

സതേന മൂലേന കീതം ഭണ്ഡം സാതികം. ഏവം സാഹസ്സികം.

വരത്തായ യോത്തായ ബന്ധിതോ വാരത്തികോ, അയസാ ബന്ധിതോ ആയസികോ, സാഗമോ. ഏവം പാസികോ.

ഘതേന അഭിസങ്ഖതം സംസട്ഠം വാ ഘാതികം. ഏവം ഗോളികം, ദാധികം, മാരിചികം.

ജാലേന ഹതോ ജാലികോ, മച്ഛോ.

ജാലേന ഹന്തീതി ജാലികോ, ജാലകേവട്ടോ. ഏവം ബാളിസികോ [സം॰ നി॰ ൨.൧൫൮].

അക്ഖേഹി ജിതം ധനം അക്ഖികം. ഏവം സാലാകികം.

അക്ഖേഹി ജയതി ദിബ്ബതീതി വാ അക്ഖികോ.

ഖണിത്തിയാ ഖണതീതി ഖാണിത്തികോ. ഏവം കുദ്ദാലികോ, ഇധ ന വുദ്ധി.

ഉളുമ്പേന തരതീതി ഓളുമ്പികോ, ഉളുമ്പികോ വാ. ഏവം നാവികോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൧൯], ഗോപുച്ഛികോ.

സകടേന ചരതീതി സാകടികോ. ഏവം രഥികോ, യാനികോ, ദണ്ഡികോ,

ഖന്ധേന വഹതീതി ഖന്ധികോ. ഏവം അംസികോ, സീസികോ, ഇധ ന വുദ്ധി.

വേതനേന ജീവതീതി വേതനികോ. ഏവം ഭതികോ, കസികോ, കയികോ, വിക്കയികോ, ഭതികാദീസു ന വുദ്ധി.

൪൩൪. തസ്സ സംവത്തതി [ക॰ ൩൬൫; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൩൯; ചം॰ ൩.൪.൩൫-൩൬; പാ॰ ൪.൪.൩൩-൩൪].

തസ്സ സംവത്തതീതി അത്ഥേ ചതുത്ഥ്യന്താ ണികോ ഹോതി.

പുന ഭവായ സംവത്തതീതി പോനോബ്ഭവികോ, പുനസ്സ ഓത്തം, ഭസ്സ ദ്വിത്തം, പോനോബ്ഭവികാ [മഹാവ॰ ൧൪], തണ്ഹാ, ലോകായ സംവത്തതീതി ലോകികോ, സുട്ഠു അഗ്ഗോതി സഗ്ഗോ, സഗ്ഗായ സംവത്തതീതി സോവഗ്ഗികം [ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൩], പുഞ്ഞം. ഏവം ദിട്ഠധമ്മികം, സമ്പരായികം.

൪൬൫. തതോ സമ്ഭൂതമാഗതം [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൩.൪൯-൫൨; ...പേ॰... ൪.൩.൭൭-൭൯].

തതോ സമ്ഭൂതം, തതോ ആഗതം ഇച്ചത്ഥേസു പഞ്ചമ്യന്താ ണികോ ഹോതി.

മാതിതോ സമ്ഭൂതം ആഗതം വാ മത്തികം [പാരാ॰ ൩൪], ദ്വിത്തം രസ്സോ ച. ഏവം പേത്തികം. ണ്യ, ണിയാപി ദിസ്സന്തി, സുരഭിതോ സമ്ഭൂതം സോരഭ്യം, ഥനതോ സമ്ഭൂതം ഥഞ്ഞം, പിതിതോ സമ്ഭൂതോ പേത്തിയോ. ഏവം മത്തിയോ. ണ്യമ്ഹി-മച്ചോ.

൪൬൬. തത്ഥ വസതി വിദിതോ ഭത്തോ നിയുത്തോ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൪.൭൦-൭൫ ...പേ॰... ൪.൪.൬൯-൭൪].

ഏതേസ്വത്ഥേസു സത്തമ്യന്താ ണികോ ഹോതി.

രുക്ഖമൂലേ വസതീതി രുക്ഖമൂലികോ. ഏവം ആരഞ്ഞികോ, സോസാനികോ.

ഏത്ഥ ച വസതീതി സാമഞ്ഞവചനേപി തസ്സീല, തബ്ബത, തദ്ധമ്മ, തസ്സാധുകാരിതാനം വസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ തദ്ധിതപച്ചയാനം പസിദ്ധത്ഥദീപകത്താ. ന ഹി രുക്ഖമൂലേ മുഹുത്തമത്തം വസന്തോ രുക്ഖമൂലികോതി വോഹരീയതി.

ലോകേ വിദിതോ ലോകികോ.

ചതുമഹാരാജേസു ഭത്താ ചാതുമഹാരാജികാ [സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧].

ദ്വാരേ നിയുത്തോ ദോവാരികോ. ഏവം ഭണ്ഡാഗാരികോ, നവകമ്മികോ, ഇധ ന വുദ്ധി. ‘‘ജാതികിയോ, അന്ധകിയോ’’ ഇച്ചാദീസു മഹാവുത്തിനാ കിയോ.

൪൬൭. തസ്സിദം [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൪; ചം॰ ൩.൩.൮൫-൧൦൨; പാ॰ ൪.൩.൧൨൦-൧൩൩].

തസ്സ ഇദന്തി അത്ഥേ ഛട്ഠ്യന്താ ണികോ ഹോതി.

സങ്ഘസ്സ അയം സങ്ഘികോ, വിഹാരോ, സങ്ഘികാ, ഭൂമി, സങ്ഘസ്സ ഇദം സങ്ഘികം, ഭണ്ഡം. ഏവം പുഗ്ഗലികം, ഗണികം, മഹാജനികം, സക്യപുത്തസ്സ ഏസോതി സക്യപുത്തികോ. ഏവം നാടപുത്തികോ, ദാസപുത്തികോ.

൪൬൮. ണികസ്സിയോ വാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൭൫൬].

ണികപച്ചയസ്സ ഇയോ ഹോതി വാ.

സക്യപുത്തിയോ, സക്യപുത്തികോ ഇച്ചാദി.

൪൬൯. ണോ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൫; ചം॰ ൩.൩.൮൫; പാ॰ ൪.൩.൧൨൦].

തസ്സിദന്തി അത്ഥേ ഛട്ഠുന്താ ണോ ഹോതി.

കച്ചായനസ്സ ഇദം കച്ചായനം, ബ്യാകരണം. ഏവം സോഗതം, സാസനം, മാഹിംസം, മംസാദി.

൪൭൦. ഗവാദീഹി യോ [ക॰ ൩൫൩; രൂ॰ ൩൭൮; നീ॰ ൭൮൧].

തസ്സിദന്തി അത്ഥേ ഗവാദീഹി യോ ഹോതി.

൪൭൧. യമ്ഹി ഗോസ്സ ച [ക॰ ൭൮; രൂ॰ ൩൧; നീ॰ ൨൨൯].

യവന്തേ പച്ചയേ പരേ ഗോസ്സ ച ഉവണ്ണാനഞ്ച അവങ ഹോതീതി അവാദേസോ. 'തവഗ്ഗവരണാന...'ന്തി സുത്തേന വസ്സ ബത്തം, ഗുന്നം ഇദം ഗബ്യം, മംസാദി, ദു വുച്ചതി രുക്ഖോ, തസ്സ ഇദം ദബ്യം, ദബ്ബം, മൂലാദി.

അനേകത്ഥരാസി നിട്ഠിതോ.

അസ്സത്ഥിരാസി

൪൭൨. തമേത്ഥസ്സത്ഥീതി മന്തു [ക॰ ൩൬൯; രൂ॰ ൪൦൩; നീ॰ ൭൯൩; ചം॰ ൪.൨.൯൮; പാ॰ ൫.൨.൯൪].

തം ഏത്ഥ അത്ഥി, തം അസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥേസു പഠമന്താ മന്തുപച്ചയോ ഹോതി, ഇവണ്ണു'വണ്ണോ'കാരേഹി മന്തു. തത്ഥ ഇവണ്ണന്തേഹി നിച്ചം, ഉപട്ഠിതാ സതി ഏതസ്മിം അത്ഥി, ഏതസ്സ വാ അത്ഥീതി സതിമാ. ഏവം ഗതിമാ, മതിമാ, ധിതിമാ [സം॰ നി॰ ൧.൧൯൫; ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൫], അത്ഥദസ്സിമാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൫], സിരീമാ [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ] ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണന്തേഹി പന -

൪൭൩. ആയുസ്സായസ മന്തുമ്ഹി [ക॰ ൩൭൧; രൂ॰ ൪൦൪; നീ॰ ൭൯൭].

മന്തുമ്ഹി പരേ ആയുസ്സ ആയസാദേസോ ഹോതി.

ദീഘം ആയു അസ്മിം അത്ഥി, അസ്സ വാ അത്ഥീതി ആയസ്മാ [മഹാനി॰ ൪൯]. ഏവം ചക്ഖുമാ, ബന്ധുമാ, ഭാണുമാ ഇച്ചാദി.

ബഹൂ ഗാവോ അസ്മിം സന്തി, അസ്സ വാ സന്തീതി ഗോമാ. ചന്ദിമാ, പാപിമാപദേസു ച മഹാവുത്തിനാ ഇമന്തുപച്ചയം ഇച്ഛന്തി. തത്ഥ ചന്ദസങ്ഖാതം വിമാനം അസ്സ അത്ഥീതി ചന്ദിമാ [ധ॰ പ॰ ൩൮൭], ദേവപുത്തോ, ഉപചാരേന പന വിമാനമ്പി ചന്ദിമാതി വുച്ചതി, ദേവപുത്തോപി ചന്ദോതി വുച്ചതി. അതി വിയ പാപോ അജ്ഝാസയോ അസ്സ അത്ഥീതി പാപിമാ [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൭], മാരോ. ന ഹി അപ്പകേന പാപേന

പാപിമാതി വുച്ചതി പഹൂതാദിവസേന പസിദ്ധേ എവ മന്താദീനം പവത്തനതോ. വുത്തഞ്ഹി വുത്തിയം -

“പഹൂതേ ച പസംസായം, നിന്ദായഞ്ചാതിസായനേ.

നിച്ചയോഗേ ച സംസഗ്ഗേ, ഹോന്തിമേ മന്തുആദയോ”തി [മോഗ॰ ൭വു].

തത്ഥ പഹൂതേ-ഗോമാ [സം॰ നി॰ ൧.൧൨], ധനവാതി.

പസംസായം-ജാതിമാ, ഗുണവാതി.

നിന്ദായം-വലിമാതി.

അതിസായനേ - ബുദ്ധിമാ, വണ്ണവാതി.

നിച്ചയോഗേ-സതിമാ, സീലവാ, ദണ്ഡീതി.

സംസഗ്ഗേ - ഹലിദ്ദിമാതി.

തഥാ വിജ്ജമാനേഹി എവ സതിആദീഹി സതിമാ ഇച്ചാദയോ വുച്ചന്തി, ന അതീതേഹി അനാഗതേഹി ച അവിജ്ജമാനേഹി, കസ്മാ ? അത്ഥിസദ്ദേന പച്ചുപ്പന്നേന നിദ്ദിട്ഠത്താ. എവം പന സതി കഥം പുബ്ബേപി ത്വം സതിമാ ആസി, അനാഗതേപി സതിമാ ഭവിസ്സസീതി ഇദം സിദ്ധന്തി? തദപി തദാ വിജ്ജമാനായ എവ സതിയാ സിദ്ധന്തി.

ഗോ, അസ്സോ, മനുസ്സോ ഇച്ചാദീസു ജാതിസദ്ദേസു തേസം ദബ്ബാഭിധാനസമത്ഥത്താ മന്താദയോ ന ഹോന്തി, തഥാ നീലോ പടോ, സുക്കോ പടോഇച്ചാദീസു ഗുണസദ്ദേസു തിസ്സോ, ഫുസ്സോഇച്ചാദീസു നാമസദ്ദേസു ച. യേസം പന ദബ്ബാഭിധാനസാമത്ഥിയം നത്ഥി, തേസ്വേവ ഹോന്തി, ബുദ്ധിമാ, പഞ്ഞവാ, രൂപവാ, വണ്ണവാ ഇച്ചാദി.

൩൭൪. ഇമിയാ [ക॰ ൩൭൫; രൂ॰ ൩൭൨; നീ॰ ൭൬൨].

പഠമന്താ മന്ത്വത്ഥേ ഇമ, ഇയാ ഹോന്തി.

ബഹവോ പുത്താ അസ്സ അസ്മിം വാ സന്തീതി പുത്തിമോ, പത്ഥടാ കിത്തി അസ്സ അസ്മിം വാ അത്ഥീതി കിത്തിമോ. എവം ഫലിമോ, ഖന്ധിമോ, രുക്ഖോ, പുത്തിയോ, കപ്പിമോ, കപ്പിയോ, ജടിമോ, ജടിയോ, ഥിരം ഗുണജാതം അസ്സ അസ്മിം വാ അത്ഥീതി ഥേരിയോ, ഹാനഭാഗോ അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി ഹാനഭാഗിയോ. എവം ഠിതിഭാഗിയോ, വിസേസഭാഗിയോ, നിബ്ബേധഭാഗിയോ ഇച്ചാദി.

എത്ഥ ച പാളിയം ചന്ദിമാ, പുത്തിമാസദ്ദാനം സിമ്ഹി രാജാദിഗണരൂപം ദിസ്സതി, രത്തിമാഭാതി ചന്ദിമാ [ധ॰ പ॰ ൩൮൭], പുത്തേഹി നന്ദതി പുത്തിമാതി [സം॰ നി॰ ൧.൧൨]. കിത്തിമാസദ്ദസ്സ പന കിത്തിമസ്സ കിത്തിമതോതി രൂപന്തി.

൪൩൭. വന്ത്വാവണ്ണാ [ക॰ ൩൬൯; രූ॰ ൪൦൨; නී॰ ൭൪൨; ചം॰ ൯.൩.൩൭ ... പേ॰... വ്യ.൨.൯].

അവണ്ണഭൂതാ പഠമന്താ മന്തുത്ഥേ വന്തു ഹോതി.

നിച്ചസീലവസേന വിസുദ്ധം സീലം അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി സീലവാ, പസത്ഥോ ഗുണോ അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി ഗുണവാ.

ഏവം സബ്ബത്ഥ പദത്ഥാനുരൂപം മന്തുത്ഥവിസേസോ വത്തബ്ബോ, പടിസന്ധിസഹഗതാ പഞ്ഞാ അസ്സ അത്ഥീതി പഞ്ഞവാ, പച്ചയേ പരേ ദീഘാനം ക്വചി രസ്സത്തം. വിദതി ഏതേനാതി വിദോ, ഞാണം, വിദോ ഏതസ്സ അത്ഥി, ഏതസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി വിദ്വാ, ബ്യഞ്ജനേ പുബ്ബസ്സരലോപോ.

അവണ്ണാതി കിം? സതിമാ, ബന്ധുമാ.

ബഹുലാധികാരാ രസ്മിവാ, ലക്ഖിവാ, യസസ്സിവാ, ഭയദസ്സിവാ, മസ്സുവാ, ഗാണ്ഡീവധന്വാതിപി സിജ്ഝന്തി. തത്ഥ ഗാണ്ഡീവധനു അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി ഗാണ്ഡീവധന്വാ, ബ്യഞ്ജനേ പുബ്ബസ്സരലോപോ.

൪൩൮. ദണ്ഡാദീഹികഈ വാ [ക॰ ൩൬൮; രූ॰ ൪൦൦; නී॰ ൭൪൦; ചം॰ ൪.൨.൧൧൫-൧൨൧; പാ॰ ൫.൨.൧൧൫-൧൬].

തേഹി മന്തുത്ഥേ ഇക, ഈ ഹോന്തി വാ.

നിച്ചം ഗഹിതോ ദണ്ഡോ അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി ദണ്ഡികോ, ദണ്ഡീ, ദണ്ഡവാ. ഏവം ഗന്ധികോ, ഗന്ധീ, ഗന്ധവാ, രൂപികോ, രൂപീ, രൂപവാ. ഇണസാമികേ വത്തബ്ബേ ധനാ ഇകോ, ധനികോ, അഞ്ഞത്ര ധനീ, ധനവാ, അത്ഥികോ, അത്ഥീ, അത്ഥവാ.

ഏത്ഥ ച അസന്നിഹിതേന അത്ഥേന അത്ഥോ അസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥികോ, മഹഗ്ഘേന അത്ഥികോ മഹഗ്ഘത്ഥികോ. ഏവം ധനത്ഥികോ, പുഞ്ഞത്ഥികോ, സേയ്യത്ഥികോ, അയം അത്ഥോ ഏതസ്സാതി ഇദമത്ഥീ, പാടവേന അത്ഥോ അസ്സാതി പാടവത്ഥീ. ഏവം ഛേകത്ഥീ, കുസലത്ഥീഇച്ചാദീനി സിജ്ഝന്തി.

വണ്ണസദ്ദന്താ പന ഈയേവ ഹോതി, ബ്രഹ്മുനോ വണ്ണോ സണ്ഠാനം അസ്സ അത്ഥീതി ബ്രഹ്മവണ്ണീ. അഥ വാ ബ്രഹ്മുനോ വണ്ണോ ബ്രഹ്മവണ്ണോ , ബ്രഹ്മവണ്ണോ വിയ വണ്ണോ യസ്സ സോ ബ്രഹ്മവണ്ണീ. ഏവം ബ്രഹ്മവച്ഛസീ, 'വച്ഛസ'ന്തി സീസം, തദ്ധിതന്തസമാസപദം നാമേതം. ഏവം ദേവവണ്ണീ.

ഹത്ഥ, ദന്താദീഹി ജാതിയം ഈ, ഹത്ഥീ, ദന്തീ, ഗജോ, ദാഠീ, കേസരീ, സീഹോ, അഞ്ഞത്ര ഹത്ഥവാ, ദന്തവാ. ബ്രഹ്മചാരിമ്ഹി വത്തബ്ബേ വണ്ണതോ ഈയേവ, വണ്ണീ, അഞ്ഞത്ര വണ്ണവാ. പോക്ഖരാദീഹി ദേസേ ഈയേവ, പോക്ഖരം വുച്ചതി കമലം, പോക്ഖരണീ, പുന ഇത്ഥിയം നീ, പുബ്ബഈ-കാരസ്സ അത്തം, ഉപ്പലിനീ, കുമുദിനീ, ഭിസിനീ, മുളാലിനീ, സാലുകിനീ, പദുമം ഏത്ഥ ദേസേ അത്ഥീതി പദുമീ, തതോ ഇത്ഥിയം നീ, പദുമിനീ, പുബ്ബഈ-കാരസ്സ രസ്സത്തം, സബ്ബം കമലാകരസ്സ വാ കമലഗച്ഛസ്സ വാ നാമം, അഞ്ഞത്ര പോക്ഖരവാ ഹത്ഥീ, ഇധ സോണ്ഡാ പോക്ഖരം നാമ.

സിഖീ, സിഖാവാ, മാലീ, മാലാവാ, സീലീ, സീലവാ, ബലീ, ബലവാ. സമാസന്തേപി ഈ, നിദ്ദാസീലീ, സഭാസീലീ, ബാഹുബലീ, ഊരുബലീ. സുഖ, ദുക്ഖേഹി ഈയേവ, സുഖീ, ദുക്ഖീ ഇച്ചാദി.

൪൭൭. തപാദീഹി സ്സീ [ക॰ ൩൬൭; രൂ॰ ൩൯൯; നീ॰ ൭൮൯; ചം॰ ൪.൨.൧൦൬; പാ॰ ൫.൨.൧൦൨; '... സ്സീ' (ബഹൂസു)].

തപാദീഹി മന്ത്വത്ഥേ സ്സീ ഹോതി വാ.

തപോ അസ്സ അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി തപസ്സീ, ദ്വിത്തം. ഏവം യസസ്സീ, തേജസ്സീ, മനോ അസ്സ അത്ഥീതി മനസ്സീ.

വാത്വേവ? യസവാ.

൪൭൮. ണോ തപാ [ക॰ ൩൭൦; രൂ॰ ൪൦൫; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൪.൨.൧൦൬; പാ॰ ൫.൨.൧൦൩].

തപമ്ഹാ മന്ത്വത്ഥേ ണോ ഹോതി.

തപോ അസ്സ അത്ഥീതി താപസോ, ഇത്ഥിയം താപസീ.

൪൭൯. മുഖാദിതോ രോ [ക॰ ൩൬൭; രൂ॰ ൪൦൧; നീ॰ ൭൯൧; ചം॰ ൪.൨.൧൧൦, ൧൧൧; പാ॰ ൫.൨.൧൦൬, ൧൦൭].

മുഖാദീഹി മന്ത്വത്ഥേ രോ ഹോതി.

അസംയതം മുഖം അസ്സ അത്ഥീതി മുഖരോ, സുസി അസ്സ അത്ഥീതി സുസിരോ, രുക്ഖോ, ഊസോ ഖാരോ യസ്മിം അത്ഥീതി ഊസരോ, ഖാരഭൂമിപ്പദേസോ, മധു രസോ അസ്സ അത്ഥീതി മധുരോ, ഗുള്ളോ, നഗാ ഏത്ഥ സന്തീതി നഗരോ, ബഹുപബ്ബതപ്പദേസോ, "നഗര"ന്തിപി പാഠോ, കുഞ്ജോ വുച്ചതി ഹനു, കുഞ്ജരോ, ഹത്ഥീ, ഉണ്ണതാ ദന്താ അസ്സ സന്തീതി ദന്തുരോ, ഹത്ഥീയേവ, മഹാവുത്തിനാ അസ്സ ഉത്തം.

൪൮൦. തുന്ദ്യാദീഹി ഭോ [ക॰ ൩൬൪; രൂ॰ ൩൯൮; നീ॰ ൩൮൭; ചം॰ ൪.൨.൧൪൮; പാ॰ ൫.൨.൧൩൯].

തുന്ദിഇച്ചാദീഹി മന്ത്വത്ഥേ ഭോ ഹോതി വാ.

തുന്ദി വുച്ചതി വുദ്ധാ നാഭി, തുന്ദിഭോ, വലിയോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി വലിഭോ.

വാത്വേവ? തുന്ദിമാ.

൪൮൧. സദ്ധാദിത്വ [ക॰ ൩൭൦; രൂ॰ ൪൦൫; നീ॰ ൭൯൫; ചം॰ ൪.൨.൧൦൫; പാ॰ ൫.൨.൧൦൧ (സദ്ദാദിവ്ഹ?)].

സദ്ധാദീഹി മന്ത്വത്ഥേ അ ഹോതി.

സദ്ധാ അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി സദ്ധോ. ഏവം പഞ്ഞോ, സതോ.

വാതേവ? പഞ്ഞവാ, സതിമാ.

൪൨൨. ആലുഭിജ്ഝാദീഹി [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൩൯൪; നീ॰ ൭൬൬; ചം॰ ൪.൨.൧൨൭; പാ॰ ൩.൨.൧൭൯].

അഭിജ്ഝാദീഹി മന്തുത്ഥേ ആലു ഹോതി വാ.

അഭിജ്ഝാ അധികാ അസ്സ അത്ഥീതി അഭിജ്ഝാലു, സീതലദുക്ഖം അധികം അസ്സ അത്ഥീതി സീതാലു, ധജാ ബഹുലാ അസ്മിം രഥേ സന്തീതി ധജാലു, ദയാ ബഹുലാ അസ്സാതി ദയാലു, പുരിസചിത്തം ബഹുലം അസ്സാതി പുരിസാലു, പുരിസലോലാ ഇത്ഥീ.

വാതേവ? ദയാവാ.

൪൨൩. പിച്ഛാദിത്വിലോ [ക॰ ൩൮൩; രൂ॰ ൩൮൭; നീ॰ ൭൯൭; ചം॰ ൪.൨.൧൦൨, ൧൦൩; പാ॰ ൫.൨.൯൯, ൧൦൦].

പിച്ഛാദിതോ മന്തുത്ഥേ ഇലോ ഹോതി വാ.

പിച്ഛം തൂലം അസ്സ അത്ഥി, തസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി പിച്ഛിലോ, പിച്ഛവാ, തൂലരുക്ഖോ, പിച്ഛിലാ സിപ്പലി [സിപ്പലീ, സിമ്ബലീ, സേമ്മലീതിപി ദിസ്സതി], ഫേനിലോ [ഫേണിലോതിപി ദിസ്സതി], ഫേനവാ, അദ്ദാരിട്ഠകോ, ജടിലോ, ജടാവാ, താപസോ, തുണ്ഡിലോ, തുണ്ഡവാ, അധികാ വാചാ അസ്സ അത്ഥീതി വാചാലോ, മഹാവുത്തിനാ ഇലോപോ.

൪൨൪. സീലാദിതോ വോ [ക॰ ൩൮൩; രൂ॰ ൩൮൭; നീ॰ ൭൯൭; ചം॰ ൪.൨.൧൧൩; പാ॰ ൫.൨.൧൦൯].

സീലാദീഹി മന്തുത്ഥേ വോ ഹോതി.

നിച്ചരക്ഖിതസീലം അസ്സ അത്ഥി, അസ്മിം വാ വിജ്ജതീതി സീലവോ, പുരിസോ, സീലവാ, ഇത്ഥീ, കേസാ അതിദീഘാ അസ്മിം സന്തീതി കേസവോ, കേസവാ, അപരിമാണാ അണ്ണാ ഉദകാ അസ്മിം സന്തീതി അണ്ണവോ, മഹന്തം ബലം അസ്സ അത്ഥീതി ബലവോ, ബലവാ, ബലവം. ഗാണ്ഡീ വുച്ചതി സന്ധി, ബഹവോ ഗാണ്ഡീ അസ്മിം അത്ഥീതി ഗാണ്ഡീവം, ധനു [ഗണ്ഡസ്സ ഗണ്ഡമിഗസിങ്ഗസ്സ അയം ഗാണ്ഡീ, സോ അസ്സ അത്ഥീതി ഗാണ്ഡീതി ഗാണ്ഡീവോ. (പഞ്ചികാടീകാ). ഗാണ്ഡീമേണ്ഡസിങ്ഗമസ്സ അത്ഥീതി ഗാണ്ഡീവം, ധനു. (പയോഗസിദ്ധി). ഗാണ്ഡീ ഗന്ഥി, സോ അത്ഥി അസ്സ അസ്മിം വാ ഗാണ്ഡീവോ അജ്ജുനധനു, (മുഗ്ധബോധടീകാ)], ബഹുകാ രാജീ അസ്സ അത്ഥീതി രാജീവം, പങ്കജം.

൪൨൫. മായാമേധാഹി വീ [ക॰ ൩൮൩; രൂ॰ ൩൮൭; നീ॰ ൭൯൭; ചം॰ ൪.൨.൧൩൭; പാ॰ ൫.൨.൧൨൧].

ഏതേഹി മന്തബ്ഭേ വീ ഹോതി.

മായാവീ, മേധാവീ.

ര്വ്വന്ധ. ഇസ്സരേ ആമ്യുവാമീ [ക॰ ൩൩ര്; രൂ॰ ൩ര്വ്വ; നീ॰ ൭വ്വ൭; ചം॰ ര്.൨.൧ര്൩; പാ॰ ൫.൨.൧൨ന്ധ; “സിസ്സരേ...” (ബഹൂസു)].

ഇസ്സരഭൂതേ മന്തബ്ഭേ ആമീ, ഉവാമീ ഹോന്തി.

ഇസ്സരിയട്ഠാനഭൂതം സം അസ്സ അത്ഥീതി സാമീ, സുവാമീ [സു॰ നി॰ ന്ധ൭൧], ഇത്ഥിയം സാമിനീ, സുവാമിനീ, ബിന്ദുലോപോ, കാഗമേ സാമികോ.

ര്വ്വ൭. ലക്ഖ്യാ ണോ അ ച [ക॰ ൩൩ര്; രൂ॰ ൩ര്വ്വ; നീ॰ ൭വ്വ൭; പാ॰ ൫.൨.൧൦൦].

ലക്ഖീമ്ഹാ മന്തബ്ഭേ ണോ ഹോതി, ഈകാരസ്സ അത്തഞ്ച ഹോതി.

ലക്ഖീ സിരീ ഏതസ്സ അത്ഥീതി ലക്ഖണോ.

ര്വ്വവ്വ. അങ്ഗാ നോ കല്യാണേ [ക॰ ൩൩ര്; രൂ॰ ൩ര്വ്വ; നീ॰ ൭വ്വ൭; പാ॰ ൫.൨.൧൦൦].

കല്യാണേ വത്തബ്ബേ അങ്ഗമ്ഹാ മന്തബ്ഭേ നോ ഹോതി.

കല്യാണം അങ്ഗം ഏതിസ്സാ ഇത്ഥിയാ അത്ഥീതി അങ്ഗനാ.

ര്വ്വൻ. സോ ലോമാ [ക॰ ൩൩ര്; രൂ॰ ൩ര്വ്വ; നീ॰ ൭വ്വ൭; ചം॰ ര്.൨.൧൦ര്; പാ॰ ൫.൨.൧൦൦].

ലോമമ്ഹാ മന്തബ്ഭേ സപച്ചയോ ഹോതി.

ബഹൂനി ലോമാനി അസ്സ സന്തീതി ലോമസോ. ഏത്ഥ ‘സോ’തി സുത്തവിഭാഗേന “സുമേധസോ, ഭൂരിമേധസോ” ഇച്ചാദീനിപി സിജ്ഝന്തി.

അസ്സത്ഥിരാസി നിട്ഠിതോ.

ഭാവ, കമ്മരാസി

ര്൩൦. തസ്സ ഭാവകമ്മേസു ത്ത താ ത്തന ണ്യ ണേയ്യണിയ ണ ഇയാ [ക॰ ൩൩൦; രൂ॰ ൩വ്വ൭; നീ॰ ൭വ്വ൦; ചം॰ ര്.൧.൧൩ന്ധ-൧൭൩; പാ॰ ൫.൧.൧൧൯-൧൩ന്ധ].

തസ്സ ഭാവോ, തസ്സ കമ്മന്തി അത്ഥേ ഛട്ഠുന്താ ഏതേ അട്ഠ പച്ചയാ ബഹുലം ഭവന്തി.

തത്ഥ ഭവന്തി ബുദ്ധി, സദ്ദാ ഏതസ്മാതി ഭാവോ, സദ്ദാനം അത്തനോ അത്ഥേസു ആദിമ്ഹി ഉപ്പത്തികാരണം, ചിരകാലം പവത്തികാരണഞ്ച. തത്ഥ ആദിമ്ഹി പവത്തികാരണം **ബ്യുപ്പത്തിനിമിത്തം** നാമ. ചിരകാലം

പവത്തികാരണം **പവത്തിനിമിത്തം** നാമ. തദുഭയമ്പി ജാതി, ദബ്ബ, ഗുണ, ക്രിയാ, നാമവസേന പഞ്ചവിധം ഹോതി.

തത്ഥ "ഗോസ്സ ഭാവോ ഗോത്ത"ന്തി എത്ഥ ഗോജാതി ഭാവോ നാമ.

"ദണ്ഡിനോ ഭാവോ ദണ്ഡിത്ത"ന്തി എത്ഥ ദണ്ഡദബ്ബം ഭാവോ നാമ.

"നീലസ്സ പടസ്സ ഭാവോ നീലത്ത"ന്തി എത്ഥ നീലഗുണോ ഭാവോ നാമ.

"പാചകസ്സ ഭാവോ പാചകത്ത"ന്തി എത്ഥ പചനക്രിയാ ഭാവോ നാമ.

"തിസ്സനാമസ്സ ജനസ്സ ഭാവോ തിസ്സത്ത"ന്തി എത്ഥ തിസ്സനാമം ഭാവോ നാമ.

തത്ഥ ഗോസ്സ ഭാവോതി ഗോസദ്ദം സുത്വാ ഗോദബ്ബേ ഗോബുദ്ധിയാ വാ ഗോദബ്ബം ദിസ്വാ തസ്മിം ദബ്ബേ ഗോവോഹാരസ്സ വാ പവത്തികാരണന്തി അത്ഥോ. എവം സേസേസുപി യഥാനുരൂപം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ത്തമ്ഹി-ഗോത്തം, ദണ്ഡിത്തം, പാചകത്തം, തിസ്സത്തം ഇച്ചാദി.

താമ്ഹി-സങ്ഗണികാരാമതാ , നിദ്ദാരാമതാ, ഭസ്സാരാമതാ ഇച്ചാദി.

ത്തനമ്ഹി-പുഥുജ്ജനത്തനം, വേദനത്തനം, ജാരത്തനം, ജായത്തനം ഇച്ചാദി.

ണ്യമ്ഹി-അലസസ്സ ഭാവോ ആലസ്യം, സമണസ്സ ഭാവോ സാമഞ്ഞം, ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭാവോ ബ്രാഹ്മഞ്ഞം, സീലസമാധിപഞ്ഞാഗുണോ സാമഞ്ഞഞ്ച ബ്രാഹ്മഞ്ഞഞ്ച നാമ. താപസസ്സ ഭാവോ താപസ്യം, നിപുണസ്സ ഭാവോ നേപുഞ്ഞം, വിപുലസ്സ ഭാവോ വേപുല്ലം, രഞ്ഞോ ഭാവോ രജ്ജം, ആപബ്ബതസ്സ ഖേത്തസ്സ ഭാവോ ആപബ്ബത്യം, ദായാദസ്സ ഭാവോ ദായജ്ജം, വിസമസ്സ ഭാവോ വേസമ്മം, സഖിനോ ഭാവോ സഖ്യം, വാണിജാനം ഭാവോ വാണിജ്ജം ഇച്ചാദി.

ണേയ്യമ്ഹി - സുചിസ്സ ഭാവോ സോചേയ്യം. എവം ആധിപതേയ്യം ഇച്ചാദി.

ണിയമ്ഹി-ആലസിയം, മദഭാവോ മദിയം. എവം ദക്ഖിയം, പുരോഹിതഭാവോ പോരോഹിതിയം, ബ്യത്തസ്സ ഭാവോ വേയ്യത്തിയം, ബ്യാവടസ്സ ഭാവോ വേയ്യാവടിയം, ഇമാനി ദ്വേ പുബ്ബേ വേയ്യാകരണപദം വിയ സിദ്ധാനി.

ണമ്ഹി-ഗരുനോ ഭാവോ ഗാരവോ, പടുഭാവോ പാടവം ഇച്ചാദി.

ഇയമ്ഹി-അധിപതിഭാവോ അധിപതിയം, പണ്ഡിതഭാവോ പണ്ഡിതിയം, ബഹുസ്സുതഭാവോ ബഹുസ്സുതിയം, നഗ്ഗസ്സ ഭാവോ നഗ്ഗിയം, സൂരഭാവോ സൂരിയം, വീരഭാവോ വീരിയം ഇച്ചാദി.

കമ്മത്ഥേ കമ്മം നാമ ക്രിയാ, അലസസ്സ കമ്മം അലസത്തം, അലസതാ, അലസത്തനം, ആലസ്യം, ആലസേയ്യം, ആലസിയം, ആലസം, അലസിയം ഇച്ചാദി.

൪൯൧. ബ്യ വദ്ധദാസാ വാ [ക॰ ൩൬൭; രൂ॰ ൩൮൭; നീ॰ ൭൮൩].

ഭാവ , കമ്മേസു വദ്ധ, ദാസേഹി ബ്യോ ഹോതി വാ.

വദ്ധസ്സ ഭാവോ കമ്മം വാ വദ്ധബ്യം, വദ്ധതാ, ദാസബ്യം, ദാസതാ, 'വദ്ധവ'ന്തി ഇധ ണേ പരേ വാഗമോ.

൪൩൨. നണ യുവാ ബോ ച വയേ [ക॰ ൩൬൩; രൂ॰ ൩൭൨; നീ॰ ൭൫൩; ചം॰ ൪.൨.൪൬; പാ॰ ௫.൧.൧൩൦; '...വസ്സ' (ബഹൂസു)].

വയേ ഗമ്യമാനേ ഭാവ, കമ്മേസു യുവതോ നണ ഹോതി വാ ബാഗമോ ച.

യുവസ്സ ഭാവോ യോബ്ബനം.

വാതേ്വവ? യുവത്തം, യുവതാ.

൪൩൩. അണ്വാദീഹിമോ [ക॰ ൩൬൦; രൂ॰ ൩൭൭; നീ॰ ൭൫൦; ചം॰ ൪.൨.൩൩; പാ॰ ൫.൧.൧൨൨; 'അണ്വാദിത്വിമോ' (ബഹൂസു)].

തേഹി ഭാവേ ഇമോ ഹോതി വാ.

അണുനോ ഭാവോ അണിമാ, ലഘുനോ ഭാവോ ലഘിമാ.

൪൩൪. കസ്സമഹതമിമേ കസമഹാ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൭൫൪; 'കസ്സക...'?].

ഇമപച്ചയേ പരേ കസ്സ, മഹന്തസദ്ദാനം കമേന കസ, മഹാ ഹോന്തി.

കസ്സകസ്സ കമ്മം കസിമാ [(കിസമഹതമിമേ കസമഹാ. ഇമപച്ചയേ പരേ കിസ, മഹന്തസദ്ദാനം കമേന കസ, മഹാ ഹോന്തി. കിസസ്സ ഭാവോ കസിമാ, മോഗ॰ ൪-൫൩൩)], മഹന്തസ്സ ഭാവോ മഹിമാ. സുമനസ്സ ഭാവോ സോമനസ്സം, ണ്യമ്ഹി സാഗമോ, 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി യസ്സ പരരൂപത്തം. ഏവം ദോമനസ്സം, സുന്ദരം വചോ ഏതസ്മിന്തി സുവചോ, സുവചസ്സ ഭാവോ സോവചസ്സം. ഏവം ദോവചസ്സം.

"ആരാമരാമണേയ്യകം, ഉയ്യാനരാമണേയ്യകം, ഭൂമിരാമണേയ്യകം" ഇച്ചാദീസു രമിതബ്ബന്തി രമണം, രമണം ഏത്ഥ അത്ഥീതി രാമണോ, ആരാമോ, ആരാമരാമണസ്സ ഭാവോ ആരാമരാമണേയ്യകം, ണേയ്യോ, സകത്ഥേ ച കോ [കഥം രാമണിയകന്തി? സകത്ഥേ കന്താ ണേന സിദ്ധം, (മോഗ॰ ൪-൫൩)], ആരാമസമ്പത്തി, ആരാമസിരീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സേസേസു.

ഭാവ, കമ്മരാസി നിട്ഠിതോ.

പരിമാണരാസി

൪൩൫. തമസ്സ പരിമാണം ണികോ ച [ക॰ ൩൫൧; രൂ॰ ൩൭൪; നീ॰ ൭൬൪; ചം॰ ൪.൧.൬൨; പാ॰ ൫.൧.൫൭, ൫൮].

തം അസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ പഠമന്താ ണികോ ഹോതി കോ ച. പരിമീയതേ അനേനാതി പരിമാണം.

ദോണോ പരിമാണമസ്സാതി ദോണികോ. ഏവം ഖാരികോ, കുമ്ഭികോ, അസീതിവസ്സാനി പരിമാണമസ്സാതി ആസീതികോ, വയോ. ഏവം നാവുതികോ, ഉപഡ്ഢകായോ പരിമാണമസ്സാതി ഉപഡ്ഢകായികം, ബിമ്ബോഹനം, ദ്വേ പരിമാണമസ്സാതി ദുകം. ഏവം തികം, ചതുക്കം, പഞ്ചകം, ഛക്കം, ദ്വിത്തം. ദസകം, സതകം.

൪൯൬. യതേതേഹി ത്തകോ [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൪൨൩; നീ॰ ൮൩൦; പാ॰ ൫.൭.൨൨, ൨൩]

തമസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ യ, ത, ഏതസദ്ദേഹി സദിസദ്വിഭൂതോ ത്തകോ ഹോതി.

യം പരിമാണമസ്സാതി യത്തകം. ഏവം തത്തകം.

൪൯൭. ഏതസ്സേട ത്തകേ [ക॰ ൪൦൪; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൮൫൯].

ത്തകേ പരേ ഏതസദ്ദസ്സ ഏട ഹോതി.

ഏതം പരിമാണമസ്സാതി ഏത്തകം, യാവ പരിമാണമസ്സാതി യാവത്തകം. ഏവം താവത്തകം, ഏതാവത്തകം. 'യതേതേഹീ'തി വചനേന യാവ, താവ, ഏതാവാപി ഗയ്ഹന്തി.

൪൯൮. സബ്ബാ ച ടാവന്തു [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൪൨൩; നീ॰ ൮൩൦; ചം॰ ൪.൨.൪൩; പാ॰ ൫.൨.൩൯; 'സബ്ബാ ചചവന്തു' (ബഹൂസു)].

തമസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ യ, തേ'തേഹി ച സബ്ബതോ ച ടാവന്തു ഹോതി, ഏതസ്സ ദ്വിത്തം.

സബ്ബം പരിമാണം അസ്സാതി സബ്ബാവന്തം, സബ്ബാവാ, അത്ഥോ, സബ്ബാവന്തോ, സബ്ബാവന്താ, അത്ഥാ, സബ്ബാവതി, അത്ഥേ, സബ്ബാവന്തേസു, അത്ഥേസു, ഇത്ഥിയം സബ്ബാവതീ, സബ്ബാവന്തീ, പരിസാ. ഏവം യാവാ, യാവന്താ, യാവന്തോ, താവാ, താവന്താ, താവന്തോ, ഏത്താവാ, ഏത്താവന്താ, ഏത്താവന്തോ ഇച്ചാദി.

കചി മഹാവുത്തിനാ ഏകസ്സ ത-കാരസ്സ ലോപോ, യാവതകോ കായോ, താവതകോ ബ്യാമോ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦൦], യാവതികാ യാനസ്സ ഭൂമി.

൪൯൯. കിംമ്ഹാ രതി രീവ രീവതക രിത്തകാ [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൪൨൩; നീ॰ ൮൩൦; ചം॰ ൪.൨.൪൫; പാ॰ ൫.൨.൪൧].

തം അസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ കിംസദ്ദതോ ഏതേ ചത്താരോ പച്ചയാ ഭവന്തി.

൫൦൦. രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സ [ക॰ ൫൩൯; രൂ॰ ൫൫൮; നീ॰ ൧൧൨൪].

രാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ പദന്തസരാദിസ്സ ലോപോ ഹോതി. ആദിസദ്ദേന പദന്തബ്യഞ്ജനം ഗയ്ഹതി, സുത്തവിഭത്തേന രീവന്തു, രിത്താവന്തുപച്ചയാ ച ഹോന്തി.

കിം പരിമാണമസ്സാതി കതി. പഞ്ചക്ഖന്ധാ കതി കുസലാ, കതി അകുസലാ [വിഭ॰ ൧൭൧], കതിവസ്സോസി ത്വം ഭിക്ഖു, ഏകവസ്സോ അഹം ഭഗവാ [മഹാവ॰ ൭൫], കിം പരിമാണം അസ്സാതി കീവം, കിംവ ദൂരോ ഇതോ ഗാമോ. ഏവം കീവതകം, കിത്തകം.

രീവന്തുമ്ഹി - കീവന്തോ ഹോന്തു യാചകാ [ജാ॰ ൨.൨൦.൧൦൩] തി.

രിത്താവന്തുമ്ഹി - കിത്താവതാ ഖന്ധാനം ഖന്ധപഞ്ഞത്തി [സം॰ നി॰ ൩.൭൨], കിത്താവതാ നു ഖോ ഭന്തേ രൂപന്തി വുച്ചതി, കിത്താവതാ നു ഖോ ഭന്തേ മാരോതി വുച്ചതി [സം॰ നി॰ ൩.൧൬൧].

പുബ്ബസുത്തേന ടാവന്തുമ്ഹി - ഏത്താവതാ ഖന്ധാനം ഖന്ധപഞ്ഞത്തി, ഏത്താവതാ രൂപന്തി വുച്ചതി, ഏത്താവതാ മാരോതി വുച്ചതി.

൭൦൧. മാനേ മത്തോ [ക॰ ౩൨൭; രൂ॰ ൩൭൨; നീ॰ ൭൦൭; ചം॰ ൪.൨.൩൭; പാ॰ ൫.൨.൩൭].

മീയതേ ഏതേനാതി മാനം, തം ഉമ്മാനം, പരിമാണന്തി ദുവിധം, ഉദ്ധം മാനം ഉമ്മാനം, തദഞ്ഞം മാനം പരിമാണം, ഇമസ്മിം സുത്തേ പന സാമഞ്ഞവചനത്താ ദുവിധമ്പി ലബ്ഭതി, ദുവിധേ മാനേ പവത്താ ഹത്ഥാദിസദ്ദമ്ഹാ തമസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ മത്തപച്ചയോ ഹോതി.

ഹത്ഥോ പരിമാണം അസ്സാതി ഹത്ഥമത്തം, ദ്വേ ഹത്ഥാ പരിമാണം അസ്സാതി ദ്വിഹത്ഥമത്തം, ദ്വേ അങ്ഗുലിയോ പരിമാണം അസ്സാതി ദ്വങ്ഗുലമത്തം. ഏവം ചതുരങ്ഗുലമത്തം, വിദത്ഥിമത്തം, യോജനമത്തം , തീണി യോജനാനി പരിമാണം അസ്സാതി തിയോജനമത്തം, നാളിമത്തം, പത്ഥമത്തം, ദോണമത്തം, പലം വുച്ചതി ഉമ്മാനസങ്ഖാതോ പാതിവിസേസോ, പലം പരിമാണം അസ്സാതി പലമത്തം, പഞ്ചമത്തം, പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം [പാരാ॰ ൧], തിംസമത്തം, സട്ഠിമത്തം, സതമത്തം, സഹസ്സമത്തം, കോടിമത്തം, കുമ്ഭമത്തം, ചാടിമത്തം, ഹത്ഥിമത്തം, പബ്ബതമത്തം ഇച്ചാദി.

‘മത്താ’തി വാ പരിമാണവാചിസദ്ദന്തരം, ഹത്ഥോ മത്താ ഏതസ്സാതി ഹത്ഥമത്തം. ഏവം ദ്വിഹത്ഥമത്തം, ഇച്ചാദിനാ സമാസോപി യുജ്ജതി. അഭേദൂപചാരേന പന ഹത്ഥപരിമാണം ഹത്ഥോതി കത്വാ “ദ്വിഹത്ഥം വത്ഥം, ദോണോ വീഹി, ദോണോ മാസോ”തി സിജ്ഝതി.

൭൦൨. തഗ്ഘോ ചുദ്ധം [ക॰ ౩൨൭; രൂ॰ ൩൭൨; നീ॰ ൭൦൭; ചം॰ ൪.൨.൩൮; പാ॰ ൫.൨.൩൭].

ഉദ്ധംമാനേ പവത്താ സദ്ദാ തമസ്സ പരിമാണന്തി അത്ഥേ തഗ്ഘപച്ചയോ ഹോതി മത്തോ ച.

ജണ്ണു പരിമാണമസ്സാതി ജണ്ണുതഗ്ഘം, ജണ്ണുമത്തം.

൬൦൩. ണോ ച പുരിസാ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൬൫; നീ॰ ൬൬൭; ചം॰ ൪.൨.൪൦ ... പേ॰... ൭.൨.൩൮].

ഉദ്ധംമാനേ പവത്താ പുരിസമ്ഹാ ണോ ച ഹോതി തഗ്ഘോ ച മത്തോ ച.

ചതുഹത്ഥോ പുരിസോ പരിമാണമസ്സാതി പോരിസം, തിപോരിസം, സതപോരിസം, ഗമ്ഭീരം. ഏവം പുരിസതഗ്ഘം, പുരിസമത്തം, ഉദ്ധം പസാരിതഹത്ഥേന സദ്ധിം പഞ്ചഹത്ഥം പുരിസപമാണം പോരിസന്തി വദന്തി, "ഏകൂനതിസോ വയസാ"തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪ (ഏകൂനതിംസോ)] ഏത്ഥ ഏകൂനതീസ വസ്സാനി ആയുപരിമാണം അസ്സാതി ഏകൂനതീസോ. ഏവം വീസോ, തീസോ, ചത്താലീസോ, പഞ്ഞാസോ, സഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ, ദ്വിസഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ, ദസസഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ. ഏത്ഥ ച "സഹസ്സപരിമാണം ചക്കവാളം അസ്സാതി സഹസ്സോ"-ഇച്ചാദിനാ ണപച്ചയേന സിജ്ഝതി.

പരിമാണരാസി നിട്ഠിതോ.

സങ്ഖ്യാരാസി

൬൦൪. ഏകാ കാക്യസഹായേ [ക॰ ൩൮൧; രൂ॰ ൪൨൩; നീ॰ ൮൩൭; ചം॰ ൪.൨.൬൭; പാ॰ ൫.൩.൫൨].

അസഹായത്ഥേ ഏകമ്ഹാ ക, ആകീ ഹോന്തി വാ.

അസഹായോ ഏകോ, ഏകകോ, ഏകാകീ, ഏകോ വാ.

ഇത്ഥിയം ഏകികാ, ഏകാകിനീ, ഏകാ വാ, 'അധാതുസ്സ കേ'തി സുത്തേന ഇത്ഥിയം കമ്ഹി പരേ അസ്സ ഇത്തം.

൬൦൫. ദ്വിതി ചതൂഹി തീയത്ഥാ [ക॰ ൩൮൭; രൂ॰ ൪൦൯; നീ॰ ൮൧൭; തിസത്ഥാ?].

തേഹി തസ്സ പൂരണന്തി അത്ഥേ തീയോ ച ത്ഥോ ച ഹോന്തി.

൬൦൬. ദ്വിതീനം ദുതാ തീയേ [ക॰ ൩൮൬, ൪൧൦; നീ॰ ൮൧൮; തിയേ?].

തീയേ പരേ ദ്വി, തിസദ്ദാനം ദു, താദേസാ ഹോന്തി.

ദ്വിന്നം പൂരണോ ദുതിയോ [ഛട്ഠസംഗീതി പാഠേസു ദുതിയോത്യാദിനാ ദിസ്സന്തി], ദ്വിന്നം പൂരണീ ദുതീയാ, ദ്വിന്നം പൂരണം ദുതീയം. ഏവം തതീയോ, തതീയാ, തതീയം. ചതുന്നം പൂരണോ ചതുത്ഥോ, ചതുത്ഥീ, ചതുത്ഥം.

൬൦൭. മ പഞ്ചാദികതിഹി [ക॰ ൩൭൩; രൂ॰ ൪൦൫; നീ॰ ൮൦൨; ചം॰ ൪.൨.൫൭; പാ॰ ൫.൨.൪൯].

പഞ്ചാദീഹി ച കതിമ്ഹാ ച തസ്സ പൂരണന്തി അത്ഥേ മോ ഹോതി.

പഞ്ചമോ, പഞ്ചമീ, പഞ്ചമം. ഏവം സത്തമ, അട്ഠമ, നവമ, ദസമ, ഏകാദസമാദി. കതിന്നം പൂരണോ കതിമോ, കതിമീ, തിഥി.

൨൦൭. തസ്സ പൂരണേകാദസാദിതോ വാ [ക॰ ൩൭൮; രൂ॰ ൪൧൨; നീ॰ ൭൦൫; ചം॰ ൪.൨.൫൧; പാ॰ ൫.൨.൪൭].

പൂരതേ അനേനാതി പൂരണം, ഏകാദസാദിതോ തസ്സ പൂരണന്തി അത്ഥേ ഡാനുബന്ധോ അപച്ചയോ ഹോതി വാ.

ഏകാദസന്നം പൂരണോ ഏകാദസോ, ഏകാദസീ, ഏകാദസം, ഏകാദസമോ വാ. ഏവം ദ്വാദസോ, ദ്വാദസമോ, തേരസോ, തേരസമോ, ചുദ്ദസോ, ചുദ്ദസമോ, പഞ്ചദസോ, പഞ്ചദസമോ, പന്നരസോ, പന്നരസമോ, സോളസോ, സോളസമോ, സത്തരസോ, സത്തരസമോ, അട്ഠാരസോ, അട്ഠാരസമോ.

൨൦൮. ടേ സതിസ്സ തിസ്സ [ക॰ ൩൭൯; രൂ॰ ൪൧൩; നീ॰ ൭൨൪].

ടേ പരേ സതിസ്സ തി-കാരസ്സ ലോപോ ഹോതീതി വീസതി, തീസതീനം തിസ്സ ലോപോ.

ഏകൂനവീസോ, ഏകൂനവീസതിമോ, വീസോ, വീസതിമോ, തീസോ, തീസതിമോ, ചത്താലീസോ, ചത്താലീസമോ, പഞ്ഞാസോ, പഞ്ഞാസമോ. സട്ഠ്യാദിതോ പുരിമസുത്തേന മോ, സട്ഠിമോ, സത്തതിമോ, അസീതിമോ, നവുതിമോ.

൨൧൦. സതാദീനമി ച [ക॰ ൩൭൩; രൂ॰ ൪൦൩; നീ॰ ൭൦൨; ചം॰ ൪.൨.൫൩ ...പേ॰... ൫.൨.൫൭].

സതാദിതോ തസ്സ പൂരണത്ഥേ മോ ഹോതി, സതാദീനം അന്തസ്സ ഇത്തഞ്ച ഹോതി.

സതസ്സ പൂരണോ സതിമോ, ദ്വിസതിമോ, തിസതിമോ, സഹസ്സിമോ.

൨൧൧. ഛാ ട്ഠട്ഠമാ [ക॰ ൩൭൪; രൂ॰ ൪൦൭; നീ॰ ൭൦൩].

ഛമ്ഹാ തസ്സ പൂരണന്തി അത്ഥേ ട്ഠ, ട്ഠമാ ഹോന്തി.

ഛട്ഠോ, ഛട്ഠീ, ഛട്ഠം, ഛട്ഠമോ, ഛട്ഠമീ, ഛട്ഠമം.

൨൧൨. സങ്ഖ്യായ സച്ചുതീസാസദസന്തായാധികാസ്മിം സതസഹസ്സേ ട [ക॰ ൩൨൭; രൂ॰ ൩൫൨; നീ॰ ൭൦൧; ചം॰ ൪.൨.൫൦ ...പേ॰... ൫.൨.൪൫, ൪൬; '...ഡോ' (ബഹൂസു)].

സതി, ഉതി, ഈസ, ആസ, ദസന്താഹി സങ്ഖ്യാഹി തേ അധികാ അസ്മിം സതസഹസ്സേതി അത്ഥേ ഡാനുബന്ധോ അപച്ചയോ ഹോതി.

ഏത്ഥ ച 'സതസഹസ്സേ'തി സതേ വാ സഹസ്സേ വാതി അത്ഥോ.

തത്ഥ സഹസ്സസദ്ദേന സഹസ്സം ദസസഹസ്സം സതസഹസ്സം ദസസതസഹസ്സഞ്ച ഗയ്ഹതി.

ദസന്ത, സത്യന്ത, ഈസന്ത, ആസന്ത, ഉത്യന്തോതി ഏവം അനുക്കമോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ദസ, ഏകാദസതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠാരസാ നവസങ്ഖ്യാ **ദസന്താ** നാമ.

വീസതി, ഏകവീസതിതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠവീസതിയാ നവസങ്ഖ്യാ ച തീസതി, ഏകതീസതിതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠതീസതിയാ നവസങ്ഖ്യാ ച **സത്യന്താ** നാമ.

ചത്താലീസ, ഏകചത്താലീസതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠചത്താലീസായ നവസങ്ഖ്യാ **ഈസന്താ** നാമ.

പഞ്ഞാസ , ഏകപഞ്ഞാസതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠപഞ്ഞാസായ നവസങ്ഖ്യാ **ആസന്താ** നാമ.

നവുതി, ഏകനവുതിതോ പട്ഠായ യാവ അട്ഠനവുതിയാ നവ സങ്ഖ്യാ **ഉത്യന്താ** നാമ.

സേസാ ട്ഠുന്ത, ത്യന്താപി ഇധ സങ്ഗയ്ഹന്തി. **ട്ഠുന്താ** നാമ സട്ഠി,- ഏകസട്ഠ്യാദികാ നവസങ്ഖ്യാ. **ത്യന്താ** നാമ സത്തതി, ഏകസത്തത്യാദികാ നവസങ്ഖ്യാ ച അസീതി, ഏകാസീത്യാദികാ നവസങ്ഖ്യാ ച.

ദസന്താസു താവ - ദസ അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം ദസസതം. ഏവം ദസസഹസ്സം, ദസസതസഹസ്സം, ഏകാദസ അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം ഏകാദസസതം. ഏവം ഏകാദസസഹസ്സം, ഏകാദസസതസഹസ്സം. ഏവം ദ്വാദസസതമിച്ചാദീനി.

സത്യന്താസു - ടമ്ഹി തി-കാരലോപോ, വീസതി അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം വീസസതം. ഏവം ഏകവീസസതം, ദ്വാവീസസതം ഇച്ചാദി, തീസതി അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം തീസസതം. ഏവം ഏകതീസസതം, ദ്വത്തീസസതം ഇച്ചാദി. ഏസ നയോ സഹസ്സേപി.

ഈസന്താസു - ചത്താലീസം അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം ചത്താലീസസതം. ഏവം ഏകചത്താലീസസതം, ദ്വേചത്താലീസസതം ഇച്ചാദി. ഏസ നയോ സഹസ്സേപി.

ആസന്താസു - പഞ്ഞാസം അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം പഞ്ഞാസസതം. ഏവം ഏകപഞ്ഞാസസതം, ദ്വേപഞ്ഞാസസതം ഇച്ചാദി. ഏസ നയോ സഹസ്സേപി.

ട്ഠുന്താസു - സട്ഠി അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം സട്ഠിസതം. ഏവം ഏകസട്ഠിസതം, ദ്വാസട്ഠിസതം ഇച്ചാദി. ഏസ നയോ സഹസ്സേപി.

ത്യന്താസു - സത്തതി അധികാ, ഏകസത്തതി അധികാ, അസീതി അധികാ, ഏകാസീതി അധികാ ഇച്ചാദിനാ വത്തബ്ബാ.

ഉത്യന്താസു - നവുതി അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം നവുതിസതം. ഏവം ഏകനവുതിസതം, ദ്വേനവുതിസതം ഇച്ചാദി. ഏസ നയോ സഹസ്സേപി.

അഥ വാ **ദസന്താ** നാമ ഏകതോ പട്ഠായ ദസസങ്ഖ്യാ.

സത്യന്താ നാമ ഏകാദസതോ പട്ഠായ വീസസങ്ഖ്യാ.

ഈസന്താ നാമ ഏകതീസതോ പട്ഠായ ദസസങ്ഖ്യാ.

ആസന്താ നാമ ഏകചത്താലീസതോ പട്ഠായ ദസസങ്ഖ്യാ.

ഏവം **ട്ഠുന്ത, ത്യന്ത, ഉത്യന്താ**പി വേദിതബ്ബാ.

ഏകോ അധികോ യസ്മിം സതേ തയിദം ഏകസതം, "അഥേത്ഥേകസതം ഖത്യാ, അനുയന്താ യസസ്സിനോ"തി [ജാ॰ ၁.၁၁.൭൯] പാളി. "ദ്വേ അധികാ യസ്മിം സതേ തയിദം ദ്വിസതം" ഇച്ചാദിനാ സബ്ബം വത്തബ്ബം, സുവിചിത്തമിദം വിധാനന്തി.

യഥാ പന "ഏകോ ച ദസ ച ഏകാദസ, ഏകാധികാ വാ ദസ ഏകാദസാ"തി സിജ്ഝതി, തഥാ ഇധപി "ദസ ച സതഞ്ച ദസസതം, ദസാധികം വാ സതം ദസസത"ന്തിആദിനാ വുത്തേ സബ്ബം തം വിധാനം സമാസവസേന സിജ്ഝതി.

തത്ഥ പന "ദ്വേ സതാനി ദ്വിസതം, തീണി സതാനി തിസത"മിച്ചാദീനി ച "ദ്വേ സഹസ്സാനി ദ്വിസഹസ്സം, തീണി സഹസ്സാനി തിസഹസ്സ"മിച്ചാദീനി ച "ദ്വേ സതസഹസ്സാനി ദ്വിസതസഹസ്സം, തീണി സതസഹസ്സാനി തിസതസഹസ്സ"മിച്ചാദീനി ച ദിഗുസമാസേ സിജ്ഝന്തി.

൭൫൩. വാരസങ്ഖ്യായക്ഖത്തും [ക॰ ൬൪൯; രൂ॰ ൪൩൬; നീ॰ ൫၁၃၁; ചം॰ ൪.൪.൭; പാ॰ ൭.൪.൫൭].

വാരസമ്ബന്ധിഭൂതാ സങ്ഖ്യാസദ്ദാ ക്ഖത്തുംപച്ചയോ ഹോതി.

ദ്വേ വാരാ ദ്വിക്ഖത്തും. ഏവം തിക്ഖത്തും, ചതുക്ഖത്തും, പഞ്ചക്ഖത്തും, ദസക്ഖത്തും, സതക്ഖത്തും, സഹസ്സക്ഖത്തും.

൭൫൪. കതിമ്ഹാ [ക॰ ൬൪൯; രൂ॰ ൪൩൬; നീ॰ ൫၁၃၁; ചം॰ ൪.൪.൬; പാ॰ ൭.൪.၁൦].

വാരസമ്ബന്ധിഭൂതാ കതിസദ്ദാ ക്ഖത്തും ഹോതി. കതി വാരാ കതിക്ഖത്തും.

൭൫൭. ബഹുമ്ഹാ ധാ ച പച്ചാസത്തിയാ [ക॰ ൬൪൯; രൂ॰ ൪൩൬; നീ॰ ൫၁၃၁; 'പച്ചാസത്തിയം' (ബഹൂസു)].

വാരസമ്ബന്ധിഭൂതാ ബഹുസദ്ദാ പച്ചാസത്തിയാ സതി ധാ ച ഹോതി ക്ഖത്തുഞ്ച.

ബഹുവാരാ ബഹുക്ഖത്തും, ബഹുസദ്ദേന അനേകവാരം ഉപലക്ഖേതി, അനേകവാരാ അനേകക്ഖത്തും. ഏവം ബഹുവാരാ ബഹുധാ, അനേകവാരാ അനേകധാ. പച്ചാസത്തി നാമ വാരാനം അച്ചാസന്നതാ വുച്ചതി, ദിവസസ്സ ബഹുക്ഖത്തും ഭുഞ്ജതി, ബഹുധാ ഭുഞ്ജതി, വാരാനം ദൂരഭാവേ സതി തേ പച്ചയാ ന ഹോന്തി, മാസസ്സ ബഹുവാരേ ഭുഞ്ജതി.

൫൧൬. സകിം വാ [ക° ൬൪൬; രൂ° ൪൧൯; നീ° ൧൨൮൨; ചം° ൪.൪.൮; പാ° ൫.൪.൧൯].

ഏകവാരന്തി അത്ഥേ സകിന്തി നിപച്ചതേ വാ.

സകിം ഭുഞ്ജതി, ഏകവാരം ഭുഞ്ജതി.

സങ്ഖ്യാരാസി നിട്ഠിതോ.

ഖുദ്ദകരാസി

പകാരരാസി

൫൧൭. ധാ സങ്ഖ്യാഹി [ക° ൩൯൭; രൂ° ൪൨൦; നീ° ൮൩൬; ചം° ൪.൩.൨൦; പാ° ൫.൩.൪൨].

സങ്ഖ്യാവാചീഹി പകാരേ ധാ ഹോതി.

ദ്വീഹി പകാരേഹി ദ്വിധാ. ഏവം തിധാ, ചതുധാ, പഞ്ചധാ, ദസധാ, സതധാ, സഹസ്സധാ, ബഹുധാ, ഏകധാ, അനേകധാ.

൫൧൮. വേകാ ജ്ഝം [ക° ൩൯൭; രൂ° ൪൨൦; നീ° ൮൩൭; ചം° ൪.൩.൨൪; പാ° ൫.൩.൪൬].

ഏകമ്ഹാ പകാരേ ജ്ഝം ഹോതി വാ.

ഏകേന പകാരേന ഏകജ്ഝം, ഏകധാ വാ.

൫൧൯. ദ്വിതീഹേധാ [ക° ൪൦൪; രൂ° ൪൨൦-൩൭൦; നീ° ൮൫൯; ചം° ൪.൩.൨൪; പാ° ൫.൩.൪൬].

ദ്വിതിസദ്ദേഹി പകാരേ ഏധാ ഹോതി വാ.

ദ്വേധാ, തേധാ, ദ്വിധാ, തിധാ വാ.

൫൨൦. സബ്ബാദീഹി പകാരേ ഥാ [ക° ൩൯൮; രൂ° ൪൨൧; നീ° ൮൪൪; ചം° ൪.൩.൨൬; പാ° ൫.൩.൬൯].

ബഹുഭേദോ വാ സാമഞ്ഞസ്സ ഭേദകോ വിസേസോ വാ പകാരോ, സബ്ബാദീഹി പകാരേ ഥാ ഹോതി.

സബ്ബേന പകാരേന സബ്ബഥാ, സബ്ബേഹി പകാരേഹി സബ്ബഥാ, യാദിസേന പകാരേന യഥാ, യാദിസേഹി പകാരേഹി യഥാ. ഏവം തഥാ, അഞ്ഞഥാ, ഉഭയഥാ, ഇതരഥാ.

൩൨൧. കഥമിത്ഥം [ക॰ ൩൯൯; രൂ॰ ൪൨൨; നീ॰ ൮൪൩; പാ॰ ൫.൩.൨൪, ൨൫].

ഏതേ സദ്ദാ പകാരേ നിപച്ചന്തി.

കേന പകാരേന കഥം, ഇമിനാ പകാരേന ഇത്ഥം. ഇമിനാ സുത്തേന കിം, ഇമസദ്ദേഹി ഥം, ഥംപച്ചയേ കത്വാ കിംസ്സ കത്തം, ഇമസ്സ ഇത്തഞ്ച കരിയതി.

൩൨൨. തബ്ബതി ജാതിയോ [ക॰ ൩൯൮; രൂ॰ ൪൨൧; നീ॰ ൮൪൪; ചം॰ ൪.൩.൨൭; പാ॰ ൫.൩.൭൯].

സോ പകാരോ അസ്സ അത്ഥീതി തബ്ബാ, തസ്മിം തബ്ബതി, പകാരവന്തേ ദബ്ബേതി അത്ഥോ. തംസാമഞ്ഞവാചിമ്ഹാ തബ്ബതി ജാതിയപച്ചയോ ഹോതി.

വിസേസേന പടുരൂപോ പണ്ഡിതോ പടുജാതിയോ. വിസേസേന മുദുരൂപം വത്ഥു മുദുജാതിയം.

൩൨൩. സോ വീച്ഛാപ്പകാരേസു [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൪൨൦; നീ॰ ൮൩൭; ചം॰ ൪.൪.൨ ...പേ॰... ൫.൪.൪൩].

വീച്ഛായം പകാരേ ച സോപച്ചയോ ഹോതി.

വീച്ഛായം -

പദം പദം വാചേതി പദസോ വാചേതി. ഖണ്ഡം ഖണ്ഡം കരോതി ഖണ്ഡസോ കരോതി, ബിലം ബിലം വിഭജ്ജതി ബിലസോ വിഭജ്ജതി ഇച്ചാദി. ഏത്ഥ ച 'പദം പദം' ഇച്ചാദീസു ക്രിയാവിസേസനേ ദുതിയാ.

പകാരേ -

ബഹൂഹി പകാരേഹി പുഥുസോ, സബ്ബേഹി പകാരേഹി സബ്ബസോ ഇച്ചാദി.

"യോനിസോ ഉപായസോ, ഠാനസോ, ഹേതുസോ, അത്ഥസോ, ധമ്മസോ, സുത്തസോ, അനുബ്യഞ്ജനസോ" ഇച്ചാദീസു പന മഹാവുത്തിനാ തതിയേകവചനസ്സ സോത്തം. തഥാ ദീഘസോ, ഓരസോ ഇച്ചാദി.

ഇതി പകാരരാസി.

കുലരാസി

൩൨൪. പിതിതോ ഭാതരി രേയ്യണ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫].

പിതുസദ്ദമ്ഹാ തസ്സ ഭാതാതി അത്ഥേ രേയ്യണ ഹോതി.

പിതു ഭാതാ പേത്തേയ്യോ [അ॰ നി॰ ൬.൪൪]. ‘രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ’തി ഉസ്സ ലോപോ, തസ്സ ദ്വിത്തം.

൪൨൫. മാതിതോ ച ഭഗിനിയം ഛോ [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൯].

മാതിതോ പിതിതോ ച ഭഗിനിയം ഛോ ഹോതി.

മാതു ഭഗിനീ മാതുച്ഛാ [ഉദാ॰ ൨൭], പിതു ഭഗിനീ പിതുച്ഛാ [സം॰ നി॰ ൨.൨൪൩].

൪൨൬. മാതാപിതൂസ്വാമഹോ [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൯; ചം॰ ൩.൧.൬൦; പാ॰ ൪.൨.൩൬].

മാതാപിതൂഹി തേസം മാതാപിതൂസു ആമഹോ ഹോതി.

മാതു മാതാ മാതാമഹീ, മാതു പിതാ മാതാമഹോ [മ॰ നി॰ ൨.൪൧൧], പിതു മാതാ പിതാമഹീ, പിതു പിതാ പിതാമഹോ.

ഇതി കുലരാസി.

ഹിത, സാധു, അരഹരാസി

൪൨൭. ഹിതേ രേയ്യണ [ക॰ ൩൯൭; രൂ॰ ൩൭൬; നീ॰ ൭൬൯].

മാതാപിതൂഹി തേസം ഹിതേ രേയ്യണ ഹോതി.

മാതു ഹിതോ മേത്തേയ്യോ, പിതു ഹിതോ പേത്തേയ്യോ. മാതാപിതൂസു സുപ്പടിപന്നോ.

൪൨൮. ഇയോ ഹിതേ [ക॰ ൩൬൬; രൂ॰ ൩൮൧; നീ॰ ൭൭൩].

തസ്സ ഹിതന്തി അത്ഥേ ഇയോ ഹോതി.

ഉപാദാനാനം ഹിതം ഉപാദാനിയം. ഏവം ഓഘനിയം, യോഗനിയം, ഗന്ഥനിയം, നീവരണിയം, സുത്തവിഭത്തിയാ അഞ്ഞത്ഥേസുപി ഇയോ, സമാനോദരേ സയിതോ സോദരിയോ.

൪൨൯. ചക്ഖ്വാദിതോ സ്സോ [ക॰ ൩൯൯; രൂ॰ ൩൭൮; നീ॰ ൭൭൭].

തസ്സ ഹിതന്തി അത്ഥേ ചക്ഖ്വാദീഹി സ്സോ ഹോതി.

ചക്ഖുസ്സ ഹിതം ചക്ഖുസ്സം [അ॰ നി॰ ൫.൨൦൮], സുഭരൂപം ചക്ഖുഭേസജ്ജഞ്ച. ആയുനോ ഹിതം ആയുസ്സം [അ॰ നി॰ ൫.൨൯൧], ആയുവഡ്ഢനവിധി.

൫൯൦. ണ്യോ തത്ഥ സാധു [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൩൭൮; നീ॰ ൭൬൯; ചം॰ ൩.൪.൧൦൦, ൧൦൩; പാ॰ ൪.൪.൯൮, ൧൦൩, ൧൦൭].

തസ്മിം സാധൂതി അത്ഥേ ണ്യോ ഹോതി.

സഭായം സാധു സബ്ഭോ, ‘സാധൂ’തി കുസലോ യോഗ്യോ ഹിതോ വാ. മിത്താനം ഹിതം മേത്തം. സുത്തവിഭാഗാ അഞ്ഞത്രപി ണ്യോ, രഥം വഹതീതി രച്ഛാ, രഥവീഥി.

൫൯൧. കമ്മാനിയഞ്ഞാ [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൩൭൮; നീ॰ ൭൬൯].

തസ്മിം സാധൂതി അത്ഥേ കമ്മമ്ഹാ നിയ, ഞ്ഞാ ഹോന്തി.

കമ്മേ സാധു കമ്മനിയം, കമ്മഞ്ഞം.

൫൯൨. കഥാദിതികോ [ക॰ ൩൭൬; രൂ॰ ൩൭൮; നീ॰ ൭൬൯; ചം॰ ൩.൪.൧൦൪; പാ॰ ൪.൪.൧൦൨].

തത്ഥ സാധൂതി അത്ഥേ കഥാദീഹി ഇകോ ഹോതി.

കഥായം സാധു കഥികോ, ധമ്മകഥായം സാധു ധമ്മകഥികോ, സങ്ഗാമേ സാധു സങ്ഗാമികോ, ഗാമവാസേ സാധു ഗാമവാസികോ, ഉപവാസേ സാധു ഉപവാസികോ.

൫൯൩. പഥാദീഹി ണേയ്യോ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൭൭; ചം॰ ൩.൪.൧൦൭; പാ॰ ൪.൪.൧൦൪].

തത്ഥ സാധൂതി അത്ഥേ പഥാദീഹി ണേയ്യോ ഹോതി.

പഥേ സാധു പാഥേയ്യം, സം വുച്ചതി ധനം, തസ്സ പതി സപതി, സപതിമ്ഹി സാധു സാപതേയ്യം.

൫൯൪. ദക്ഖിണായാരഹേ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൭൭; ചം॰ ൪.൧.൮൦; പാ॰ ൫.൧.൬൯].

ദക്ഖിണാസദ്ദമ്ഹാ അരഹത്ഥേ ണേയ്യോ ഹോതി.

ദക്ഖിണം അരഹതീതി ദക്ഖിണേയ്യോ.

൫൯൫. ആയോ തുമന്താ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൭൭; ‘രായോ തുമന്താ’ (ബഹൂസു)].

തുമന്തമ്ഹാ അരഹത്ഥേ ആയോ ഹോതി.

ഘാതേതും അരഹതീതി ഘാതേതായോ, ജാപേതും അരഹതീതി ജാപേതായോ, ‘ജാപേതു’ന്തി ഹാപേതും, പബ്ബാജേതും അരഹതീതി പബ്ബാജേതായോ, മഹാവുത്തിനാ ആയമ്ഹി സബിന്ദുനോ ഉസ്സ ലോപോ.

ഇതി ഹിത, സാധു, അരഹരാസി.

വികതിരാസി

൩൯൬. തസ്സ വികാരാവയവേസു ണ ണിക ണേയ്യമയാ [ക॰ ൩൭൨, ൩൭൪, ൩൭൨; രൂ॰ ൩൭൬, ൩൭൮, ൩൮൭; നീ॰ ൭൬൭, ൭൬൮, ൭൯൮; ചം॰ ൩.൩.൪൦൩; പാ॰ ൪.൩.൧൩൪].

തസ്സ വികാരോ, തസ്സ അവയവോതി അത്ഥേസു ണാദയോ ഹോന്തി, പകതിയാ ഉത്തരി അവത്ഥന്തരാപത്തി വികാരോ.

ഉദുമ്ബരസ്സ വികതി ഓദുമ്ബരം, ഭസ്മാ, ഉദുമ്ബരസ്സ അവയവോ ഓദുമ്ബരം, പണ്ണാദി. കപോതാവയവോ കാപോതം, മംസലോഹിതപത്താദി.

ണികമ്ഹി-കപ്പാസസ്സ വികതി കപ്പാസികം, സുത്തം വത്ഥഞ്ച.

ണേയ്യമ്ഹി-ഏണിസ്സ അവയവോ ഏണേയ്യം, മംസം. കോസകിമീനം വികതി കോസേയ്യം, സുത്തം വത്ഥഞ്ച.

മയമ്ഹി-തിണാനം വികതി തിണമയം. ഏവം ദാരുമയം, നളമയം, മത്തികാമയം, ഗുന്നം വികതി ഗോമയം, കരീസം.

൩൯൭. ജതുതോ മയണ വാ [ക॰ ൩൭൨; രൂ॰ ൩൮൭; നീ॰ ൭൯൮; ചം॰ ൩.൩.൪൦൮; പാ॰ ൪.൩.൧൩൮; ജതുതോ സണ വാ (ബഹൂസു)].

തസ്സ വികാരാവയവേസു ജതുതോ മയണ ഹോതി വാ.

ജതുനോ വികാരോ ജതുമയം.

ഇതി വികതിരാസി.

വിസേസരാസി

൩൯൮. തരതമിസ്സികിയിട്ഠാതിസയേ [ക॰ ൩൬൩; രൂ॰ ൩൯൦; നീ॰ ൭൮൬; ചം॰ ൪.൩.൪൫; പാ॰ ൫.൩.൫൫, ൫൭].

അതിസയത്ഥേ ഏതേ പച്ചയാ ഭവന്തി.

പാപാനം അതിസയേന പാപോതി പാപതരോ, പാപതമോ, പാപിസ്സികോ, പാപിയോ, പാപിട്ഠോ, ഇത്ഥിയം പാപതരാ, അതിസയതോപി അതിസയപച്ചയോ ഹോതി, അതിസയേന പാപിട്ഠോ പാപിട്ഠതരോ.

൩൯൯. വച്ഛാദീഹി തനുത്തേ തരോ [ക॰ ൩൬൩; രൂ॰ ൩൯൦; നീ॰ ൭൮൬; ചം॰ ൪.൩.൭൪; പാ॰ ൫.൩.൯൧].

വച്ഛാദീഹി സബ്ബതനുഭാവേ തരോ ഹോതി.

അതിതരുണോ വച്ഛോ വച്ഛതരോ, ഇത്ഥിയം വച്ഛതരീ. യോബ്ബനസ്സ തനുത്തേ യോബ്ബനപത്താനം സുസുത്തസ്സ തനുത്തേ അതിതരുണോ ഉസഭോ ഉക്ഖതരോ, അസ്സഭാവസ്സ തനുത്തേ തരുണഅസ്സോ അസ്സതരോ, ഇത്ഥിയം അസ്സതരീ. സാമത്ഥിയസ്സ തനുത്തേ തരുണഉസഭോ ഉസഭതരോ.

൪൨൦. കിംമ്ഹാ നിദ്ധാരണേ തരതമാ [ക॰ ൩൬൩; രൂ॰ ൩൯൦; നീ॰ ൭൮൬; ചം॰ ൪.൩.൭൭; പാ॰ ൫.൩.൯൨, ൯൩; '...ഢതര ഢതമാ' (ബഹൂസു)].

കിംസദ്ദാ നിദ്ധാരണേ ഗമ്യമാനേ തര, തമാ ഹോന്തി.

കതരോ ഭവതം ദേവദത്തോ, കതരോ ഭവതം യഞ്ഞദത്തോ, കതമോ ഭവതം ദേവദത്തോ, കതമോ ഭവതം യഞ്ഞദത്തോ, 'കിസ്സ കോ'തി സുത്തേന തര, തമേസു കിസ്സ കത്തം.

ഇതി വിസേസരാസി.

സമൂഹരാസി

൪൨൧. സമൂഹേ കണണണികാ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൭൧; ചം॰ ൩.൧.൨൩-൨൭; പാ॰ ൪.൨.൩൭-൪൨].

തസ്സ സമൂഹോതി അത്ഥേ കണ, ണ, ണികാ ഹോന്തി.

ഗോത്തപച്ചയന്തേഹി താവ - രാജഞ്ഞാനം സമൂഹോ രാജഞ്ഞകം, മാനുസ്സകം.

ഉക്ഖാദീഹി-ഉക്ഖാനം ഉസഭാനം സമൂഹോ ഓക്ഖകം, ഓട്ഠാനം സമൂഹോ ഓട്ഠകം, ഉരബ്ഭാനം സമൂഹോ ഓരബ്ഭകം. ഏവം രാജകം, രാജപുത്തകം, ഹത്ഥികം, ധേനുകം, സസം അദന്തി ഭക്ഖന്തീതി സസാദകാ, തേസം സമൂഹോ സസാദകകം. ഇക്ഖണികം.

ണമ്ഹി-അമിത്താനം സമൂഹോ അമിത്തം.

ണികമ്ഹി-അപൂപാനം സമൂഹോ ആപൂപികം, സകുണാനം സമൂഹോ സാകുണികോ [സംകുലാനം സമൂഹോ സംകുലികം?].

൪൨൨. ജനാദീഹി താ [ക॰ ൩൫൫; രൂ॰ ൩൮൨; നീ॰ ൭൭൧; ചം॰ ൩.൧.൬൯; പാ॰ ൪.൨.൪൩].

തസ്സ സമൂഹോതി അത്ഥേ താ ഹോതി.

ജനതാ, രാജതാ, ബന്ധുതാ, ഗാമതാ, സഹായതാ, നഗരവാസീനം സമൂഹോ നാഗരതാ ഇച്ചാദി.

൪൨൩. അയൂഭദ്വിതീഹംസേ [ക॰ ൩൫൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൭൧; ചം॰ ൪.൨.൪൭, ൪൮; പാ॰ ൫.൨.൪൩, ൪൪].

ഉഭ, ദ്വി, തീഹി തസ്സ അംസത്ഥേ അയോ ഹോതി.

ഉഭോ അംസാ ഭാഗാ അസ്സാതി ഉഭയം, ദ്വേ അംസാ അസ്സാതി ദ്വയം, തയോ അംസാ അസ്സാതി തയം, വത്ഥുത്തയം, രതനത്തയം, ദ്വേ വാ തയോ വാ അംസാ അസ്സാതി ദ്വിത്തയം.

ഇതി സമൂഹരാസി.

ദത്ത, നിബ്ബത്തരാസി

൪൮൪. തേന ദത്തേ ലിയാ [ക॰ ൩൭൮; രൂ॰ ൩൮൭, ൩൮൯; നീ॰ ൭൭൮, ൭൭൩].

തേന ദത്തോതി അത്ഥേ ല, ഇയാ ഹോന്തി. മഹാവുത്തിനാ ദിന്നസദ്ദസ്സ ദത്തത്തം.

ദേവേന ദത്തോതി ദേവലോ [ജാ॰ ൧.൭.൯൩]. ‘ദേവിലോ’തിപി [ദേവീലോ?] പാളി. ദേവിയോ, ദേവദത്തോ വാ.

ഏവം ബ്രഹ്മലോ, ബ്രഹ്മിയോ, ബ്രഹ്മദത്തോ, സിവേന ബിസ്സനുദേവരാജേന ദത്തോ സീവലോ, സീവിയോ, ഇത്ഥിയം സീവലി, സീവിയി, സിസ്സ ദീഘോ.

൪൮൫. തേന നിബ്ബത്തേ [ക॰ ൩൫൩; രൂ॰ ൩൭൭; നീ॰ ൭൯൭; ‘തേന നിബ്ബത്തേ ഇമോ’?].

തേന നിബ്ബത്തേ ഇമോ ഹോതി.

പാകേന നിബ്ബത്തം പാകിമം, ഫേണേന നിബ്ബത്തം ഫേണിമം, വേഠനേന നിബ്ബത്തം വേഠിമം. ഏവം വേധിമം, ഗോപ്ഫനേന നിബ്ബത്തം ഗോപ്ഫിമം [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൩൧], പുപ്ഫദാമം, കരണേന നിബ്ബത്തം കിത്തിമം, കുത്തിമം വാ, മഹാവുത്തിനാ കരണസ്സ കിത്തം കുത്തഞ്ച. സുത്തവിഭത്തേന സംഹാരിമം, ആഹാരിമം ഇച്ചാദീനി സിജ്ഝന്തി.

ഇതി ദത്ത, നിബ്ബത്തരാസി.

ല, ഇത, കരാസി

൪൮൬. തന്നിസ്സിതേ ലോ [ക॰ ൩൭൮; രൂ॰ ൩൮൩; നീ॰ ൭൭൮; ‘ല്ലോ’ (ബഹൂസു)].

തന്നിസ്സിതത്ഥേ ലോ ഹോതി.

വേദം ഞാണം നിസ്സിതം വേദല്ലം, ലസ്സ ദ്വിത്തം, ദുട്ഠു നിസ്സിതം ദുട്ഠുല്ലം. “മദനീയം, ബന്ധനീയം, മുച്ഛനീയം, രജനീയം, ഗമനീയം, ദസ്സനീയം” ഇച്ചാദീനി കരണേ വാ അധികരണേ വാ അനീയപച്ചയേന സിജ്ഝന്തി.

‘ധൂമായിതത്ത’ന്തിആദീസു ധൂമോ വിയ അത്താനം ആചരതീതി ധൂമായിതം, ഗഗനം, ധൂമായിതം ഏവ ധൂമായിതത്തം, സകത്ഥേ ത്ത. ഏവം തിമിരായിതത്തം, നാമധാതുതോ [സം॰ നി॰ ൩.൭൩] ആയപച്ചയേന സിദ്ധം.

൪൭൭. സഞ്ജാതാ താരകാദിത്വിതോ [ക॰ ൪൭൭; രൂ॰ ൩൮൨; നീ॰ ൮൪൨; ചം॰ ൪.൨.൩൭ ...പേ॰... ൭.൨.൩൩; 'സഞ്ജാതം...' (ബഹൂസു)].

താരകാദീഹി തേ അസ്സ സഞ്ജാതാതി അത്ഥേ ഇതോ ഹോതി.

താരകാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി താരകിതം, ഗഗനം. പുപ്ഫാനി സഞ്ജാതാനി അസ്സാതി പുപ്ഫിതോ. ഏവം ഫലിതോ, രുക്ഖോ. പല്ലവാനി സഞ്ജാതാനി അസ്സാതി പല്ലവിതാ, ലതാ. ദുക്ഖം സഞ്ജാതം അസ്സാതി ദുക്ഖിതോ, സുഖം സഞ്ജാതം അസ്സാതി സുഖിതോ.

പണ്ഡാ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, പണ്ഡാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി പണ്ഡിതോ, ദണ്ഡോ സഞ്ജാതോ അസ്സാതി ദണ്ഡിതോ. മഹാവുത്തിനാ തസ്സ നത്തേ മലം സഞ്ജാതം അസ്സാതി മലിനം. തഥാ പിപാസാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി പിപാസിതോ, ജിഘച്ഛാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി ജിഘച്ഛിതോ, ബുഭുക്ഖാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി ബുഭുക്ഖിതോ, മുച്ഛാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി മുച്ഛിതോ, വിസഞ്ഞാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി വിസഞ്ഞിതോ, നിന്ദാ സഞ്ജാതാ അസ്സാതി നിന്ദിതോ.

ഏവം ഗബ്ബ-ഥമ്ഭേ ഗബ്ബിതോ. ദബ്ബ-പാടവേ ദബ്ബിതോ. അന്തരം സഞ്ജാതം അസ്സാതി അന്തരിതോ, വച്ഛം സഞ്ജാതം അസ്സാതി വച്ഛിതോ.

൪൭൮. നിന്ദാഞ്ഞാതപ്പപടിഭാഗരസ്സദയാസഞ്ഞാസു കോ [ക॰ ൩൯൫; രൂ॰ ൪൨൩; നീ॰ ൮൩൭; ചം॰ ൪.൩.൩൨, ൩൩, ൩൪; പാ॰ ൭.൩.൭൩-൭൯, ൯൩, ൯൭].

നിന്ദാദീസു ജോതനിയേസു നാമസ്മാ കോ ഹോതി.

നിന്ദായം - കുച്ഛിതോ സമണോ സമണകോ. ഏവം മുണ്ഡകോ, അസ്സകോ, ഉദ്ധുമാതകം, വിനീലകം, വിപുബ്ബകം, അട്ഠികം ഇച്ചാദി.

അഞ്ഞാതേ - അഞ്ഞാതോ അസ്സോ അസ്സകോ, കസ്സ അയം അസ്സോതി വാ അസ്സകോ ഇച്ചാദി.

അപ്പത്ഥേ - അപ്പകം തേലം തേലകം. ഏവം ഘതകം, ഖുദ്ദകം ധനു ധനുകം, രഥകം, ഗാമകം ഇച്ചാദി.

പടിഭാഗത്ഥേ - ഹത്ഥിരൂപകം ഹത്ഥികം. ഏവം അസ്സകം, ബലീബദ്ദകോ ഇച്ചാദി.

രസ്സേ-രസ്സോ മനുസ്സോ മനുസ്സകോ. ഏവം രുക്ഖകോ, പിലക്ഖകോ ഇച്ചാദി.

ദയായം-അനുകമ്പിതോ പുത്തോ പുത്തകോ. ഏവം വച്ഛകോ, ഇത്ഥികാ, അമ്ബകാ, കുമാരികാ ഇച്ചാദി.

സഞ്ഞായം-നാമമത്തേന മോരോ വിയ മോരകോ ഇച്ചാദി.

ഇതി ല, ഇത, ക രാസി.

അഭൂതതബ്ഭാവരാസി

൫൩൯. അഭൂതതബ്ഭാവേ കരാസഭൂയോഗേ വികാരാചീ [ക॰ ൬൯൧; രൂ॰ ൩൨൬; നീ॰ ൮൬൫; ചം॰ ൩.൩.൬൫; പാ॰ ൫.൩.൫൦].

പുബ്ബേ തസ്സ അഭൂതസ്സ വത്ഥുനോ കദാചി തഥാ ഭവനം അഭൂതതബ്ഭാവോ, തസ്മിം അഭൂതതബ്ഭാവേ ജോതനിയേ സതി കരാ'സ, ഭൂധാതൂനം യോഗേ വികാരവാചിമ്ഹാ നാമസ്മാ ചാനുബന്ധോ ഈപച്ചയോ ഹോതി.

അധവലം ധവലം കരോതി ധവലീകരോതി, അധവലോ ധവലോ സിയാ ധവലീസിയാ, അധവലോ ധവലോ ഭവതി ധവലീഭവതി. ഏവം ധവലീകാരോ, ധവലീഭൂതോ.

അഭൂതതബ്ഭാവേതി കിം? ഘടം കരോതി, ഘടോ അത്ഥി, ഘടോ ഭവതി.

കരാസഭൂയോഗേതി കിം? അധവലോ ധവലോ ജായതേ.

വികാരാതി കിം? പകതിയാ മാ ഹോതു, സുവണ്ണം കുണ്ഡലം കരോതി, സുവണ്ണസ്സ കുണ്ഡലകരണം നാമ ലോകേ പകതിരൂപന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സുവണ്ണം കുണ്ഡലം സിയാ, സുവണ്ണം കുണ്ഡലം ഭവതീതി.

ഇതി അഭൂതതബ്ഭാവരാസി.

സകത്ഥരാസി

൫൪൦. സകത്ഥേ [ക॰ ൧൭൮, ൬൨൦, ൬൭൨; രൂ॰ ൨൨൩, ൬൮൭, ൬൮൫, ൬൭൮; നീ॰ ൬൨൩, ൭൮൦, ൭൯൮, ൭൨൭].

സകത്ഥേപി പച്ചയാ ദിസ്സന്തി. 'സകത്ഥോ'തി സകപദത്ഥോ, പകതിലിങ്ഗപദത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി.

ഹീനോ ഏവ ഹീനകോ, പോതോ ഏവ പോതകോ, ദേവോ ഏവ ദേവതാ, യഥാഭൂതമേവ യഥാഭുച്ചം, കരുണാ ഏവ കാരുഞ്ഞം, പത്തകാലമേവ പത്തകല്ലം, ആകാസാനന്തമേവ ആകാസാനഞ്ചം, പാഗുഞ്ഞമേവ പാഗുഞ്ഞതാ, കമ്മഞ്ഞമേവ കമ്മഞ്ഞതാ, ദാനം ഏവ ദാനമയം, സീലം ഏവ സീലമയം. ഏവം ഭാവനാമയം ഇച്ചാദി.

യഥാ ച അമച്ചപുത്താ ഏവ 'അമച്ചപുത്തിയാ'തി വുച്ചന്തി, ഏവം "സക്യപുത്തോ ഏവ സക്യപുത്തിയോ, അസമണോ ഹോതി അസക്യപുത്തിയോ [പാരാ॰ ൫൫], ഏവം നാടപുത്തിയോ, ദാസപുത്തിയോ"തിപി യുജ്ജതി.

'ഭയദസ്സിവാ, അത്ഥദസ്സിമാ'തി വന്തു, മന്തുപച്ചയാസകത്ഥേപി യുജ്ജന്തി. 'ബ്രഹ്മവണ്ണീ, ദേവവണ്ണീ'തി ഏത്ഥ ബ്രഹ്മുനോ വണ്ണോ ബ്രഹ്മവണ്ണോ, ബ്രഹ്മവണ്ണോ വിയ വണ്ണോ അസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥേ സതി ഈപച്ചയോ പച്ചയത്ഥോ ഏവ ഹോതി, ന സകത്ഥോ. ബ്രഹ്മവണ്ണോ വിയ വണ്ണോ യസ്സ സോയം ബ്രഹ്മവണ്ണീതി അത്ഥേ സതി സകത്ഥോയേവ. അപി ച ഏകസ്മിം

അഞ്ഞപദത്ഥേ ദ്വേ സമാസ, തദ്ധിതാ വത്തന്തീതിപി യുജ്ജതി, തഥാ ‘പഗുണസ്സ ഭാവോ പാഗുഞ്ഞതാ’തിആദീസു ദ്വേ തദ്ധിതപച്ചയാ ഭാവത്ഥേതി.

ഇതി സകത്ഥരാസി.

നിദ്ദിട്ഠപച്ചയരാസി

൫൭൧. അഞ്ഞസ്മിം [ക॰ ൩൬൨; രൂ॰ ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൫].

പുബ്ബേ നിദ്ദിട്ഠാ ണാദയോ പച്ചയാ നിദ്ദിട്ഠത്ഥതോ അഞ്ഞേസുപി അത്ഥേസു ദിസ്സന്തി.

മഗധേസു ജാതോ മാഗധോ, മഗധേസു സംവഡ്ഢിതോ മാഗധോ, മഗധേസു നിവുത്ഥോ മാഗധോ, മഗധാനം മഗധേസു വാ ഇസ്സരോ മാഗധോ ഇച്ചാദി, ണോ.

കാസിം അഗ്ഘതീതി കാസിയോ [ചൂളവ॰ ൩൭൯], ‘കാസീ’തി സതം വാ സഹസ്സം വാ വുച്ചതി, ഇയോ.

ഏവമഞ്ഞേപി പച്ചയാ യഥാനുരൂപം വേദിതബ്ബാ.

൫൭൨. ദിസ്സന്തഞ്ഞേപി പച്ചയാ [ക॰ ൩൬൧, ൩൬൨; രൂ॰ ൩൭൪, ൩൭൯; നീ॰ ൭൯൪, ൭൯൫].

പുബ്ബേ നിദ്ദിട്ഠപച്ചയേഹി അഞ്ഞേപി പച്ചയാ നിദ്ദിട്ഠേസു അനിദ്ദിട്ഠേസു ച അത്ഥേസു ദിസ്സന്തി.

വിസദിസാ [വിവിധാ (മോഗ॰)] മാതരോ വിമാതരോ, താസം പുത്താ വേമാതികാ [നേത്തി ൻ൫], ഇകണ.

പഥേ ഗച്ഛന്തീതി പഥാവിനോ [മ॰ നി॰ ൨.൩൪൭], അഘം ദുക്ഖം പാപം വാ ഗച്ഛതീതി അഘാവീ, ആവീ.

ഇസ്സാ അസ്സ അത്ഥീതി ഇസ്സുകീ [ജാ॰ ൧.൯.൪൩], ഉകീ.

ധുരം വഹന്തീതി ധോരയ്ഹാ [അ॰ നി॰ ൩.൫൮], യ്ഹണ.

ലോഭസ്സ ഹിതാ ലോഭനേയ്യാ. ഏവം ദോസനേയ്യാ, മോഹനേയ്യാ, അനേയ്യോ.

ദസ്സനം അരഹതീതി ദസ്സനേയ്യോ. ഏവം വന്ദനേയ്യോ, പൂജനേയ്യോ, നമസ്സനേയ്യോ, ഏയ്യോ.

ഓഘാനം ഹിതാ ഓഘനിയാ, യോഗനിയാ, ഗന്ഥനിയാ, കമ്മനിയം, അത്തനിയം, ദസ്സനിയം, പൂജനിയോ, നമസ്സനിയോ ഇച്ചാദി, അനിയോ.

യം പരിമാണം അസ്സാതി യാവം, യാവന്തസ്സ ഭാവോ യാവതബം. ഏവം താവതബം, തബ.

പരമാനം ഉത്തമപുരിസാനം ഭാവോ കമ്മം വാ പാരമീ, സമഗ്ഗാനം ഭാവോ കമ്മം വാ സാമഗ്ഗീ, ണീ.

“നാഗവതാ, സീഹവതാ, ആജഞ്ഞവതാ” ഇച്ചാദീസു ഭാവേ വന്തുപച്ചയം ഇച്ഛന്തി.

മാതു ഭാതാ മാതുലോ, ഉലോ.

ഇതി നിദ്ദിട്ഠപച്ചയരാസി.

വുദ്ധിരാസി

‘പദാനമാദിസ്സായുവണ്ണസ്സാഏഓ ണാനുബന്ധേ’തി പദാദിഭൂതാനം അകാര, ഇവണ്ണു’വണ്ണാനം ആ, ഏ, ഓവുദ്ധി.

ആദിച്ചോ, വാസിട്ഠോ, വേനതേയ്യോ, മേനികോ, പേത്തികം, ഓദുമ്ബരം, ഓളുമ്പികോ, ഓദഗ്യം, ദോഭഗ്ഗം, സോഭഗ്ഗം ഇച്ചാദി.

ണാനുബന്ധേതി കിം? നാമകോ, പദകോ, പുരാതനോ.

‘മജ്ഝേ’തി സുത്തേന പദമജ്ഝേപി വുദ്ധി, വാസേട്ഠോ, അഡ്ഢതേയ്യോ ഇച്ചാദി.

൫൭൯. സംയോഗേപി കചി [ക° ർ൦൫; രൂ° ൻ൩൫; നീ° ൮൩ർ; ‘പി’ (ബഹൂസു നത്ഥി)].

ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ സംയോഗേപി കചി വുദ്ധി ഹോതി.

പേത്തേയ്യോ, പേത്തികം, ദേച്ചോ, പമുഖേ സാധു പാമോക്ഖം, പമുദിതസ്സ ഭാവോ പാമോജ്ജം, വത്തബ്ബന്തി വാക്യം, ഭജിതബ്ബന്തി ഭാഗ്യം, ഭോഗ്ഗം, യോഗ്ഗം ഇച്ചാദി.

ഇതി വുദ്ധിരാസി.

ലോപരാസി

‘ലോപോവണ്ണിവണ്ണാന’ന്തി സുത്തേന ണ്യമ്ഹി പരേ അവണ്ണി’വണ്ണാനം ലോപോ.

തത്ഥ അവണ്ണേ-പണ്ഡിച്ചം, തച്ഛം, ദായജ്ജം, ദ്വിധാ ഭാവോ ദ്വേജ്ഝം, കരുണായേവ കാരുഞ്ഞം ഇച്ചാദി.

ഇവണ്ണേ-അധിപതിസ്സ ഭാവോ ആധിപച്ചം. ഏവം ആദിച്ചോ, കോണ്ഡഞ്ഞോ ഇച്ചാദി.

‘ഉവണ്ണസ്സാവങ സരേ’തി സരേ പരേ ഉവണ്ണസ്സ അവങ ഹോതി.

ണമ്ഹി-ലഹുനോ ഭാവോ ലാഘവം, രാഘവം, ജമ്ബുരുക്ഖേ ഭവം ജമ്ബവം. തഥാ കപിലവത്ഥുമ്ഹി ഭവം കാപിലവത്ഥവം, വനം. ഭാതുനോ അപച്ചം ഭാതബ്യോ, ഗബ്യം, ദബ്യം.

'ടേ സതിസ്സാ...'തി ടമ്ഹി പച്ചയേ വീസതി, തീസതീനം തിലോപോ.

വീസതിയാ പൂരണോ വീസോ, ഏകൂനവീസോ. ഏവം തീസോ, ഏകൂനതീസോ.

'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി രാനുബന്ധേ പച്ചയേ പദന്തസരാദീനം ലോപോ.

മേത്തേയ്യോ, പേത്തേയ്യോ, കിവം, കിത്തകം, ഈദീ, ഈദിക്ഖോ, ഈദിസോ, ആഹച്ച, ഉപഹച്ച, സക്കച്ച, അധികിച്ച, കിരിയാ, വേദഗൂ, പാരഗൂ ഇച്ചാദി.

൭൫. പച്ചയാനം ലോപോ [ക॰ ൬൨൧; രൂ॰ ൪൫൬; നീ॰ ൭൬൦; മോഗ്ഗല്ലാനേ 'ലോപോ' ത്വേവ ദിസ്സതി].

പച്ചയാനം ക്വചി ലോപോ ഹോതി.

ബുദ്ധേ രതനം പണീതം, ചക്ഖു സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ [സം॰ നി॰ ൪.൮൫]. ഏത്ഥ ച രതനസ്സ ഭാവോ രതനം, അത്തനോ ഭാവോ അത്താ, അത്തനോ സകസ്സ ഭാവോ അത്തനിയന്തി ഏവം ഭാവപച്ചയലോപോ.

"ബുദ്ധാനുസ്സതി ധമ്മാനുസ്സതി"ആദീസു "ബുദ്ധസ്സ ഭാവോ ബുദ്ധോ, ബുദ്ധസ്സ അയം ഗുണോ ബുദ്ധോ"തിആദിനാ നയേന പച്ചയലോപോ വേദിതബ്ബോ.

൭൬. ലോപോ വീമന്തുവന്തൂനം [ക॰ ൨൯൭; രൂ॰ ൬൪൨; നീ॰ ൮൧൭].

ഇയി'ട്ഠേസു പരേസു വീ, മന്തു, വന്തൂനം ലോപോ ഹോതി.

മേധാവീനം അതിസയേന മേധാവീതി മേധിയോ, മേധിട്ഠോ, സതിമന്താനം അതിസയേന സതിമാതി സതിയോ, സതിട്ഠോ, ഗുണവന്താനം അതിസയേന ഗുണവാതി ഗുണിയോ, ഗുണിട്ഠോ.

ഇതി ലോപരാസി.

ഖുദ്ദകരാസി നിട്ഠിതോ.

നാനാത്തരാസി

൭൭. ജോ വുദ്ധസ്സിയിട്ഠേസു [ക॰ ൨൯൨; രൂ॰ ൬൪൧; നീ॰ ൮൧൬; ചം॰ ൪.൬.൫൦; പാ॰ ൫.൬.൭൧, ൭൨].

ഇയി'ട്ഠപച്ചയേസു പരേസു വുദ്ധസദ്ദസ്സ ജോ ഹോതി.

വുദ്ധാനം അതിസയേന വുദ്ധോതി ജേയ്യോ, ജേട്ഠോ.

൫൭൭. ബാള്ഹന്തികപസത്ഥാനം സാധനേദസജാ [ക॰ ൨൬൩, ൨൬൪, ൨൬൫; രൂ॰ ൩൯൨, ൩൯൩, ൩൯൪; നീ॰ ൫൧൨, ൫൧൪, ൫൧൫; ചം॰ ർ.൩.ർ൯, ൫൧; പാ॰ ൫.൩.൬൦, ൬൩; '... ദസാ' (ബഹൂസു)].

ഇയ, ഇട്ഠപച്ചയേസു പരേസു ബാള്ഹ, അന്തിക, പസത്ഥസദ്ദാനം സാധ, നേദ, സ, ജാദേസാ ഹോന്തി.

ബാള്ഹാനം അതിസയേന ബാള്ഹോതി സാധിയോ, സാധിട്ഠോ, അന്തികാനം അതിസയേന അന്തികോതി നേദിയോ, നേദിട്ഠോ, പസത്ഥാനം അതിസയേന പസത്ഥോതി സേയ്യോ, സേട്ഠോ, ജേയ്യോ, ജേട്ഠോ.

൫൭൮. കണകന അപ്പയുവാനം [ക॰ ൨൬൬, ൨൬൭; രൂ॰ ൩൯൫, ൩൯൬; നീ॰ ൫൧൬, ൫൧൭; ചം॰ ർ.൩.൫൩; പാ॰ ൫.൩.൬ർ].

ഇയ , ഇട്ഠപച്ചയേസു പരേസു അപ്പ, യുവസദ്ദാനം കണ, കനആദേസാ ഹോന്തി.

അപ്പാനം നവാനം അതിസയേന അപ്പോ നവോതി കണിയോ, കണിട്ഠോ, യുവാനം തരുണാനം അതിസയേന യുവാ തരുണോതി കനിയോ, കനിട്ഠോ, കനിയേ വയേ ഭവാ കഞ്ഞാ.

൫൭൯. കോസജ്ജാജ്ജവ പാരിസജ്ജ സുഹജ്ജ മദ്ദവാരിസ്യാസ ഭാജഞ്ഞഥേയ്യബാഹുസച്ചാ [ക॰ ൩൬൦, ൩൬൧; രൂ॰ ൩൮൭, ൩൮൮; നീ॰ ൭൮൦, ൭൮൧; '...രിസ്സാ...'' (ബഹൂസു)].

ഭാവ, കമ്മേസു ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ ഏതേ സദ്ദാ നിപച്ചന്തേ. തത്ഥ അജ്ജവ, മദ്ദവാ'സഭസദ്ദാ ണമ്ഹി സിജ്ഝന്തി, സേസാ ണ്യമ്ഹി.

തത്ഥ ഉജുനോ ഭാവോ അജ്ജവം, ഇമിനാ സുത്തേന ണമ്ഹി ഉസ്സ അത്തം, 'ഉവണ്ണസ്സാവങ...' ഇതി ഉസ്സ അവത്തം. ഏവം മുദുനോ ഭാവോ മദ്ദവം, ഉസഭസ്സ ഭാവോ ആസഭം, ഉസ്സ ആത്തം. കുസിതസ്സ [കുസീതസ്സ?] ഭാവോ കോസജ്ജം, ഇമിനാ ഇലോപോ, ത്യസ്സ ജ്ജത്തം, പരിസാസു ഉപ്പന്നോ പാരിസജ്ജോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൫], ദാഗമോ, സുഹദയോവ സുഹദോ, യലോപോ, സുഹദസ്സ ഭാവോ സോഹജ്ജം [ജാ॰ ൧.൫.൨൩], ഇസിനോ ഇദം ആരിസ്യം, ഇസ്സ ആരിത്തം, ആജാനിയസ്സ [ആജാനീയസ്സാതിപി ദിസ്സതി] ഭാവോ ആജഞ്ഞം, യലോപോ, പുന 'ലോപോവണ്ണിവണ്ണാന'ന്തി ഇലോപോ, തതോ പരം സന്ധിരൂപം, ആജാനിയോ ഏവ വാ ആജഞ്ഞോ [ജാ॰ ൧.൧.൨ർ], സകത്ഥേ ണ്യോ, ഥേനസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ ഥേയ്യം, നസ്സ യത്തം, ബഹുസുതസ്സ ഭാവോ ബാഹുസച്ചം, ഉസ്സ അത്തം, പുന സന്ധിരൂപം.

൫൮൦. അധാതുസ്സ കേ [പാണിനിയേ, ചന്ദേ ച 'കാക'ഇതി പഞ്ചമ്യന്തം ദിസ്സതേ] **സ്യാദിതോ ഘേസ്സി** [ക॰ ർ൦ർ; രൂ॰ ൩൭൦; നീ॰ ൭൫൯].

'ഘേസ്സീ'തി ഘേ+അസ്സ+ഇ, ഛപദമിദം സുത്തം.

അധാതുസ്സ അവയവഭൂതേ കകാരേ പരേ പുബ്ബസ്സ അകാരസ്സ ബഹുലം ഇ ഹോതി കനിസ്സിതേ ഘേ അസ്യാദിതോ പരേ സതി.

ബാലികാ, ഏകികാ, ഹത്ഥിപോതികാ, മഹല്ലികാ, കുമ്ഭകാരികാ, കമ്മകാരികാ, അന്നദായികാ, ഉപാസികാ, സാവികാ, ധമ്മവാചികാ.

അധാതുസ്സാതി കിം? കുലുപകാ- ഭിക്ഖുനീ, ധേനുപകാ, ഖീരുപകാ-വച്ഛീ, ഇധ ധാത്വാദേസോപി കകാരോ ധാതുസഞ്ഞം ലഭതിയേവ.

കേതി കിം? വേദനാ, ചേതനാ.

അസ്യാദിതോതി കിം? ബഹുപരിബ്ബാജകാ-രാജധാനീ.

അസ്സാതി കിം? ബഹുകത്തുകാ-സാലാ.

ഏത്ഥ ച ബഹവോ പരിബ്ബാജകാ യസ്സാ സാ ബഹുപരിബ്ബാജകാതി വിഗ്ഗഹോ. പരിബ്ബാജകസദ്ദോ പകതിസ്യാദിസദ്ദോ ഹോതി, തസ്മാ കനിസ്സിതസ്സ ഘസഞ്ഞസ്സ ആകാരസ്സ സ്യാദിതോ പരത്താ പുബ്ബസ്സ അസ്സ ഇത്തം ന ഭവതി. യദി ഭവേയ്യ, ബഹുകാ പരിബ്ബാജികായോ യസ്സന്തി അത്ഥപ്പസങ്ഗോ സിയാതി.

ഇതി നാനാത്തരാസി നിട്ഠിതോ.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനബ്യാകരണ-

ദീപനിയാ തദ്ധിതകണ്ഡോ പഞ്ചമോ.

൩. ആഖ്യാതകണ്ഡ

സുദ്ധകത്തുരൂപ

അഥ ധാതുപച്ചയസംസിദ്ധം കാല, കാരക, പുരിസ, സങ്ഖ്യാഭേദദീപകം ലിങ്ഗഭേദരഹിതം ക്രിയാപധാനവാചകം ത്യാദ്യന്തനാമകം ആഖ്യാതപദം ദീപിയതേ.

തത്ഥ ക്രിയം ധാരേതീതി **ധാതു**. സാ പകതിധാതു, വികതിധാതു, നാമധാതുവസേന തിവിധാ.

തത്ഥ ഭൂ, ഹൂ, ഗമു, പച ഇച്ചാദി **പകതിധാതു** നാമ സഭാവേന സിദ്ധത്താ.

തിതിക്ഖ, തികിച്ഛ, ബുഭുക്ഖ, ജിഘച്ഛഇച്ചാദി **വികതിധാതു** നാമ സങ്ഖതവസേന സിദ്ധത്താ.

പുത്തീയ, പബ്ബതായ ഇച്ചാദി **നാമധാതു** നാമ നാമഭൂതസ്സ സതോ ക്രിയവാചീപച്ചയയോഗേന ധാതുട്ഠാനേ ഠിതത്താ.

പകതിധാതു ച സകമ്മികാ'കമ്മികവസേന ദുവിധാ.

തത്ഥയാ ധാതു കമ്മാപേക്ഖം ക്രിയം വദതി, സാ **സകമ്മികാ** നാമ. ഗാമം ഗച്ഛതി, ഓദനം പചതി ഇച്ചാദി.

യാ കമ്മനിരപേക്ഖം ക്രിയം വദതി, സാ **അകമ്മികാ** നാമ. ഭവതി, ഹോതി, തിട്ഠതി, സേതി ഇച്ചാദി.

സകമ്മികാ ച ഏകകമ്മിക, ദ്വികമ്മികവസേന ദുവിധാ.

തത്ഥ യാ ഏകകമ്മാപേക്ഖം ക്രിയം വദതി, സാ ഏകകമ്മികാ നാമ. ഗാമം ഗച്ഛതി, ഓദനം പചതി ഇച്ചാദി.

യാ പധാനാ'പധാനവസേന കമ്മദ്വയാപേക്ഖം ക്രിയം വദതി, സാ ദ്വികമ്മികാ നാമ.

സാ ച ന്യാദി, ദുഹാദിവസേന ദുവിധാ.

തത്ഥ യാ ധാതു പാപനത്ഥാ ഹോതി, സാ ന്യാദി നാമ. അജം ഗാമം നേതി, ഭാരം ഗാമം വഹതി, സാഖം ഗാമം ആകഡ്ഢതി.

സേസാ ദ്വികമ്മികാ ദുഹാദി നാമ. ഗാവിം ഖീരം ദുഹതി, ബ്രാഹ്മണം കമ്ബലം യാചതി, ദായകം ഭിക്ഖം ഭിക്ഖതി, ഗോണം വജം രുന്ധതി, ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി, സിസ്സം ധമ്മം അനുസാസതി, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ഏതം [വചനം] അവോച, രാജാ അമച്ചം വചനം ബ്രവീതി ഇച്ചാദി.

തത്ഥ യദാ കമ്മസ്മിം രൂപം സിജ്ഝതി, തദാ വിഭത്തി, പച്ചയാ ന്യാദിമ്ഹി പധാനകമ്മം വദന്തി, ദുഹാദിമ്ഹി അപധാനകമ്മം, സബ്ബധാതൂസു

കാരിതയോഗേ കാരിതകമ്മന്തി, സബ്ബഞ്ചേതം ധാതൂനം പകതിഅത്ഥവസേന വുത്തം, അനേകത്ഥത്താ പന ധാതൂനം അത്ഥന്തരവചനേ വാ നാനുപസഗ്ഗയോഗേ വാ അകമ്മികാപി സകമ്മികാ ഹോന്തി, സകമ്മികാപി അകമ്മികാ ഹോന്തി.

അത്ഥന്തരവചനേ താവ -

വിദ - സത്തായം, ധമ്മോ വിജ്ജതി, സംവിജ്ജതി.

വിദ - ഞാണേ, ധമ്മം വിദതി.

വിദ - ലാഭേ, ധനം വിന്ദതി.

വിദ - അനുഭവനേ, സുഖം വേദേതി, വിപാകം പടിസംവേദേതി [മ॰ നി॰ ൩.൩൦൩].

വിദ - ആരോചനേ, വേദയാമഹം ഭന്തേ വേദയതീതി മം ധാരേതു [ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൨], കാരണം നിവേദേതി, ധമ്മം പടിവേദേതി ഇച്ചാദി.

നാനുപസഗ്ഗയോഗേ -

പദ-ഗതിയം, മഗ്ഗം പജ്ജതി, പടിപജ്ജതി, മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, നിപജ്ജതി, സമ്പജ്ജതി, ഭോഗോ ഭവതി, സമ്ഭവതി, ഭോഗം അനുഭവതി, തണ്ഹം അഭിഭവതി, പരിഭവതി, അധിഭവതി, അരഞ്ഞം അഭിസമ്ഭവതി, അജ്ഝോഗാഹതീതി അത്ഥോ. ഗച്ഛന്തം മഗ്ഗേ അഭിസമ്ഭവതി, സമ്പാപുണാതീതി അത്ഥോ ഇച്ചാദി.

പദാനം ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ വാ അത്ഥസമ്പത്തിയാ വാ ഉപകാരകാ വിഭത്തി, പച്ചയാ പച്ചയാ നാമ.

തത്ഥ വിഭത്തിയോ ത്യാദി, ത്വാദിഇച്ചാദിനാ അട്ഠവിധാ ഭവന്തി, സരൂപതോ ഛന്നവുതിവിധാ.

തത്ഥ പുബ്ബഛക്കഭൂതാനി അട്ഠചത്താലീസരൂപാനി **പരസ്സപദാനി** നാമ. പരഛക്കഭൂതാനി അട്ഠചത്താലീസരൂപാനി **അത്തനോപദാനി** നാമ.

തത്ഥ പരഹിതപടിസംയുത്തേസു ഠാനേസു പവത്തിബഹുലാനി പദാനി പരസ്സപദാനി നാമ. അത്തഹിതപടിസംയുത്തേസു പവത്തിബഹുലാനി അത്തനോപദാനി നാമാതി **ഏകേ**.

പരോ വുച്ചതി കത്താ സബ്ബക്രിയാസാധാരണത്താ, അത്താ വുച്ചതി കമ്മം സകസകക്രിയാസാധാരണത്താ, പരസ്സ അഭിധായകാനി പദാനി പരസ്സപദാനി, അത്തനോ അഭിധായകാനി പദാനി അത്തനോപദാനീതി **അഞ്ഞേ**.

അത്താ വുച്ചതി പദത്ഥാനം സരീരഭൂതാ ക്രിയാ, കത്തുനാ പന സാധ്യട്ഠേന ക്രിയരൂപാനി ഭാവ, കമ്മാനിപി അത്താതി വുച്ചന്തി. സാധകട്ഠേന തേഹി പരഭൂതോ കത്താ പരോ നാമാതി **അപരേ**.

അത്താ വുച്ചതി അമ്ഹത്ഥോ, പരോ വുച്ചതി തുമ്ഹ, നാമത്ഥോ, പുബ്ബചരക്കാനി പരബഹുലത്താ പരസ്സപദാനി നാമ, പരചരക്കാനി പന രൂള്ഹീവസേന അത്തനോപദാനി നാമാതിപി വദന്തി. ഇദം ന യുജ്ജതി പരചരക്കേസു തബ്ബഹുലമത്തസ്സാപി അസിദ്ധത്താ. പാളിഭാസം പന പത്വാ ദ്വിന്നം ചരക്കാനം അത്തഹിത, പരഹിതേസു വാ തീസു കാരകേസു വാ പവത്തിനാനാത്തം ന ദിസ്സതിയേവ, തസ്മാ ഇമസ്മിം ഗന്ഥേ തം നാമദ്വയം ന ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

പച്ചയാ പന ചതുബ്ബിധാ വികരണ, കിച്ച, കാരിത, ധാതുപച്ചയവസേന.

തത്ഥ യേ ധാതുസിദ്ധാനി ത്യാദിപദാനി തബ്ബാദിപദാനി ച ഗണവിഭാഗവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസദിസരൂപാനി കരോന്തി, തേ **വികരണപച്ചയാ** നാമ, ല, യ, ണോഇച്ചാദയോ.

ഭാവ, കമ്മവിസയോ ക്യോ **കിച്ചപച്ചയോ** നാമ.

പരേസം ആണാപനസങ്ഖാതേ പയോജകബ്യാപാരേ പവത്താ ണി, ണാപിപച്ചയാ **കാരിതപച്ചയാ** നാമ.

വിസും തംതംക്രിയവാചീഭാവേന ധാതുരൂപാ ഖ, ഛ, സഇച്ചാദികാ പച്ചയാ **ധാതുപച്ചയാ** നാമ.

“കാല, കാരക, പുരിസ, സങ്ഖ്യാഭേദദീപക”ന്തി എത്ഥ അതീത, പച്ചുപ്പന്നാ’നാഗത, കാലവിമുത്തവസേന കാലഭേദോ ചതുബ്ബിധോ.

തത്ഥ ഹിയ്യത്തനീ, അജ്ജത്തനീ [അജ്ജതനീ (ബഹൂസു)], പരോക്ഖാതി ഇമാ തിസ്സോ വിഭത്തിയോ അതീതേ കാലേ വത്തന്തി.

വത്തമാനാ, പഞ്ചമീതി ദ്വേ പച്ചുപ്പന്നേ.

ഏകാ ഭവിസ്സന്തീ അനാഗതേ.

സത്തമീ, കാലാതിപത്തീതി ദ്വേ കാലവിമുത്തേ വത്തന്തി, അയം കിര പോരാണികോ വിഭത്തീനം കമോ, സോ ച പാളിയാ സമേതിയേവ.

“സബ്ബേ സദ്ധമ്മഗരുനോ, വിഹംസു വിഹരന്തി ച.

അഥോപി വിഹരിസ്സന്തി, ഏസാ ബുദ്ധാന ധമ്മതാ”തി [അം॰ നി॰ ൪.൨൧] ച -

“അബ്ഭതീതാ ച യേ ബുദ്ധാ, വത്തമാനാ അനാഗതാ”തി ച [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൭൭] പാളീ. ഇമസ്മിം കമേ പഞ്ചമീ, സത്തമീതി നാമദ്വയമ്പി അന്വത്ഥവസേന സിദ്ധം ഭവതി. പച്ഛാ പന ഗരുനോ വത്തിച്ഛാവസേന വിഭത്തീനം നാനാകമം കരോന്തി.

കത്തു, കമ്മ, ഭാവാ പന കാരകഭേദോ നാമ. തത്ഥ ഭാവോ ദുവിധോ സാധ്യ, സാധനവസേന വിസേസന, വിസേസ്യവസേന ച. തത്ഥ ധാത്വത്ഥക്രിയാ

സാധ്യഭാവോ നാമ. പച്ചയത്ഥക്രിയാ **സാധനഭാവോ** നാമ.

തേസു സാധ്യഭാവോ നാനാധാതൂനം വസേന നാനാവിധോ ഹോതി. സാധനഭാവോ നാനാധാതുത്ഥാനം പവത്താകാരസങ്ഖാതേന ഏകട്ഠേന ഏകോവ ഹോതി. സോ പന യഥാ ജാതി നാമ അനുപ്പന്നപക്ഖേ ഠിതേ സങ്ഖതധമ്മേ ഉപ്പാദേന്തീ വിയ ഖായതി, തഥാ വോഹാരവിസയമത്തേ ഠിതേ സബ്ബധാതുത്ഥേ പാതുഭോന്തേ കരോന്തോ വിയ ഖായതി, തസ്മാ സോ സാധനന്തി ച കാരകന്തി ച വുച്ചതി. യഥാ ച ജാതിവസേന ഉപ്പന്നാ സങ്ഖതധമ്മാ "ചിന്തനം ജാതം, ഫുസനം ജാത" മിച്ചാദിനാ ഏകന്തമേവ ജാതിം വിസേസേന്തി, തഥാ പച്ചയത്ഥവസേന പാതുഭോന്താ നാനാധാതുത്ഥാപി "ഭുയ്യതേ, ഗമ്യതേ, പച്ചതേ, ഭവനം, ഗമനം, പചന" മിച്ചാദിനാ ഏകന്തമേവ പച്ചയത്ഥം വിസേസേന്തി. വത്തിച്ഛാവസേന പന ഭാവസാധനപദേസു ധാതുത്ഥ, പച്ചയത്ഥാനം അഭേദോപി വത്തും യുജ്ജതിയേവ. ഇധ പന ദ്വീസു ഭാവേസു സാധനഭാവോ അധിപ്പേതോതി.

പഠമ, മജ്ഝിമു'ത്തമപുരിസാ പുരിസഭേദോ. 'പുരിസോ'തി ച "യംകിഞ്ചായം പുരിസപുഗ്ഗലോ പടിസംവേദേതി സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ"തി [മ॰ നി॰ ൩.൧] ഏത്ഥ അത്താ ഏവ വുച്ചതി, സോ ച അത്താ "സോ കരോതി, സോ പടിസംവേദേതീ"തി [അ॰ നി॰ ൹.ർ൩; വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൪൦] ഏത്ഥ കാരകോതി വുച്ചതി. ഇതി 'പുരിസോ'തി കാരകോ ഏവ.

സോ ച തിവിധോ നാമത്ഥോ, തുമ്ഹത്ഥോ, അമ്ഹത്ഥോ ചാതി. തത്ഥ അത്തനോ അജ്ഝത്തസന്താനഭൂതത്താ അമ്ഹത്ഥോ ഉത്തമപുരിസോ നാമ, സേസാ പന കമേന പഠമപുരിസോ, മജ്ഝിമപുരിസോതി വുച്ചന്തി. വിഭത്തിയോ പന തദ്ദീപകത്താ പഠമപുരിസാദിനാമം ലഭന്തി. ഇദഞ്ച നാമം കാരകഭേദേ അന്തോഗധമേവാതി കത്വാ ഇമസ്മിം ഗന്ഥേ ന ഗഹിതന്തി.

സങ്ഖ്യാഭേദോ ദുവിധോ ഏകത്ത, ബഹുത്തവസേന.

'ലിങ്ഗഭേദരഹിത'ന്തി "പുരിസോ ഗച്ഛതി, ഇത്ഥീ ഗച്ഛതി, കുലം ഗച്ഛതി" ഇച്ചാദീസു 'പുരിസോ'ഇച്ചാദീനം അഭിധേയ്യപദാനം ലിങ്ഗാനുഗതോ രൂപഭേദോ ആഖ്യാതപദേ നത്ഥി.

'ക്രിയാപധാനവാചക'ന്തി ഏത്ഥ ക്രിയം ഏവ പധാനതോ അഭിധാതി, ന നാമപദം വിയ ദബ്ബം പധാനതോ അഭിധാതീതി അധിപ്പായോ.

തത്ഥ ക്രിയാ നാമ ധാതുത്ഥഭാവോ വുച്ചതി, സാ ച കാലവസേന അതീതക്രിയാ, പച്ചുപ്പന്നക്രിയാ, അനാഗതക്രിയാ, കാലവിമുത്തക്രിയാതി ചതുബ്ബിധാ ഹോതി.

ആണത്തിക്രിയാ, ആസിട്ഠക്രിയാ, അനുമതിക്രിയാ, പരികപ്പക്രിയാ, അരഹ, സക്ക, വിധി, നിമന്തനാ'മന്തനാദിക്രിയാതി ബഹുവിധോ ക്രിയാഭേദോതി.

ഭൂ-സത്തായം, സന്തസ്സ ഭാവോ സത്താ, തസ്സം സത്തായം, ഭൂധാതു സത്തായമത്ഥേ വത്തതേ, സബ്ബപദത്ഥാനം സദ്ദ, ബുദ്ധിവിസയഭാവേന വിജ്ജമാനഭാവേ വത്തതേത്യത്ഥോ.

൬൯൧. ക്രിയത്ഥാ [ക° ൪൩൨, ൪൫; രൂ° ൩൬൨, ൫൩൦; നീ° ൬൦൫, ൬൩൬; പാ° ൩.൧.൬൧].

അധികാരസുത്തമിദം, ക്രിയത്ഥാ പരം വിഭത്തി, പച്ചയാ ഭവന്തീതി അത്ഥോ. ക്രിയാ അത്ഥോ യസ്സാതി ക്രിയത്ഥോ. പകതിധാതു, വികതിധാതു, നാമധാതുവസേന തിവിധോ ധാതു, കാരിതപച്ചയന്തരൂപമ്പി വികതിധാതുമ്ഹി സങ്ഗയ്ഹതി.

൬൯൨. വത്തമാനേതി അന്തി സി ഥ മി മ തേ അന്തേ സേ വ്ഹേ ഏ മ്ഹേ [ക° ൪൧൪; രൂ° ൪൨൮; നീ° ൮൭൨; ചം° ൧.൨.൮൨; പാ° ൩.൨.൧൨൩].

ആരഭിത്വാ നിട്ഠം അനുപഗതോ ഭാവോ വത്തമാനോ നാമ, തംസമ്ബന്ധീകാലോപി തദൂപചാരേന വത്തമാനോതി വുച്ചതി. വത്തമാനേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം ത്യാദിവിഭത്തിയോ ഭവന്തി. അയഞ്ച വിഭത്തി ത്യാദീതി ച വത്തമാനകാലവിസയത്താ വത്തമാനാതി ച സിജ്ഝതി.

൬൯൩. പുബ്ബാപരഛക്കാനമേകാനേകേസു തുമ്ഹാമ്ഹസേസേസു ദ്വേ ദ്വേ മജ്ഝിമുത്തമപഠമാ [ക° ൪൦൮; രൂ° ൪൩൧; നീ° ൮൬൭].

തുമ്ഹനാമം, അമ്ഹനാമം, തദുഭയതോ സേസനാമന്തി തീസു നാമേസു പയുജ്ജമാനേസു വാ ഗമ്യമാനേസു വാ ഏകസ്മിം വാ അനേകേസു വാ അത്ഥേസു പുബ്ബഛക്ക, പരഛക്കാനം ദ്വേ ദ്വേ മജ്ഝിമ, ഉത്തമ, പഠമാ വിഭത്തിയോ ഭവന്തി. "ഉത്തമന്തി ഉത്തരം അന്തിമ"ന്തി ചൂളമോഗ്ഗല്ലാനേ വുത്തം.

ഏത്ഥ ച വിഭത്തിവിധാനമുഖേന തംതംസഞ്ഞാവിധാനമ്പി സിദ്ധം ഹോതി.

കഥം?തി, അന്തി, സി, ഥ, മി, മ ഇതി പുബ്ബഛക്കം നാമ.

തേ, അന്തേ, സേ, വ്ഹേ, ഏ, മ്ഹേ ഇതി പരഛക്കം നാമ.

പുബ്ബഛക്കേ ച-തി, അന്തിദ്വയം പഠമദുകം നാമ, സി, ഥദ്വയം മജ്ഝിമദുകം നാമ, മി, മദ്വയം ഉത്തമദുകം നാമ. ഏവം പരഛക്കേ.

തത്ഥ തുല്യാധികരണഭൂതേ സേസനാമേ പയുജ്ജമാനേ വാ ഗമ്യമാനേ വാ പഠമദുകം ഭവതി. തഥാ തുമ്ഹനാമേ മജ്ഝിമദുകം, അമ്ഹനാമേ ഉത്തമദുകം. ദുകേസു ച ഏകസ്മിം അത്ഥേ വത്തബ്ബേ ഏകവചനം, ബഹൂമ്ഹി വത്തബ്ബേ ബഹുവചനം.

ഏത്ഥ ച നാമാനം അത്ഥനിസ്സിതാ കത്വത്ഥ, കമ്മത്ഥാ ഇധ നാമത്ഥാതി വുച്ചന്തി. കത്തു, കമ്മസങ്ഖാതേ യസ്മിം നാമത്ഥേ ത്യാദിവിഭത്തിയോ ഭവന്തി, സോ നാമത്ഥോ ത്യാദിവാചകാനം ഏവ വാച്ചഭൂതോ വുത്തത്ഥോ നാമ ഹോതി, ന സ്യാദിവിഭത്തീനം.

വുത്തകത്തു, കമ്മാധിട്ഠാനസ്സ ച ലിങ്ഗത്ഥസ്സ വാചകം നാമപദം അഭിധേയ്യപദം നാമ, ഏതദേവ തുല്യാധികരണപദന്തി ച വുച്ചതി.

അമാദയോ ച അത്ഥവാചകവിഭത്തിയോ ഏ്വതസ്മിം ഓകാസം ന ലഭന്തി, ലിങ്ഗത്ഥമത്തജോതികാ പഠമാവിഭത്തി ഏ്വവ ഓകാസം ലഭതി. ഏ്വവരൂപാനി തുല്യാധികരണഭൂതാനി അഭിധേയ്യപദാനി സന്ധായ സുത്തേ 'തുമ്ഹമ്ഹസേസേസൂ'തി വുത്തം.

ഇദഞ്ച സുത്തം സുദ്ധേഹി തുമ്ഹ'മ്ഹ, സേസനാമേഹി യുത്തവാക്യേ ച മിസ്സകേഹി യുത്തവാക്യേ ചാതി ദ്വീസു ദ്വീസു വാക്യേസു വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ സുദ്ധേഹി യുത്തേ പച്ചേകം ദുകാനി വത്തന്തി. യഥാ? സോ ഗച്ഛതി, തേ ഗച്ഛന്തി, ത്വം ഗച്ഛസി, തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥ, അഹം ഗച്ഛാമി, മയം ഗച്ഛാമാതി.

തഥാ സുദ്ധദ്വന്ദേപി. യഥാ? സോ ച സോ ച ഗച്ഛതി, ഗച്ഛന്തി വാ. തേ ച തേ ച ഗച്ഛന്തി, സോ ച തേ ച ഗച്ഛന്തി, ത്വഞ്ച ത്വഞ്ച ഗച്ഛസി, ഗച്ഛഥ വാ. തുമ്ഹേ ച തുമ്ഹേ ച ഗച്ഛഥ, ത്വഞ്ച തുമ്ഹേ ച ഗച്ഛഥാതി.

മിസ്സകേഹി യുത്തേ ദ്വന്ദവാക്യേ പന 'വിപ്പടിസേധേ'തി സങ്കേതത്താ പരദുകാനി ഏ്വവ ഓകാസം ലഭന്തി, തേസു ച ബഹുവചനാനി ഏ്വവ. യഥാ? സോ ച ത്വഞ്ച ഗച്ഛഥ, സോ ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ, ത്വഞ്ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ, സോ ച ത്വഞ്ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ. ഏ്വകവചനചതുക്കം.

തേ ച തുമ്ഹേ ച ഗച്ഛഥ, തേ ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ, തുമ്ഹേ ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ, തേ ച തുമ്ഹേ ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ. ബഹുവചനചതുക്കം.

സോ ച തുമ്ഹേ ച ഗച്ഛഥ, സോ ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ, ത്വഞ്ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ, സോ ച ത്വഞ്ച മയഞ്ച ഗച്ഛാമ. ഏ്വകവചനമൂലചതുക്കം.

തേ ച ത്വഞ്ച ഗച്ഛഥ, തേ ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ, തുമ്ഹേ ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ, തേ ച തുമ്ഹേ ച അഹഞ്ച ഗച്ഛാമ. ബഹുവചനമൂലചതുക്കം.

അപി ച ത്വഞ്ച സോ ച ഗച്ഛഥ, അഹഞ്ച സോ ച ഗച്ഛാമ, ത്വഞ്ച അഹഞ്ച സോ ച ഗച്ഛാമ, തുമ്ഹേ ച സോ ച ഗച്ഛഥ, മയഞ്ച സോ ച ഗച്ഛാമ, ത്വഞ്ച തേ ച ഗച്ഛഥ, അഹഞ്ച തേ ച ഗച്ഛാമഇച്ചാദീനിപി ചതുക്കാനി വേദിതബ്ബാനി.

അത്രിമാ പാളി - തുവഞ്ച പുത്തോ സുണിസാ ച നത്താ, സമ്മോദമാനാ ഘരമാവസേഥ [ജാ॰ ൧.൮.൭]. അഹഞ്ച പുത്തോ സുണിസാ ച നത്താ, സമ്മോദമാനാ ഘരമാവസേമ [ജാ॰ ൧.൮.൭].

അഹഞ്ച ദാനി ആയസ്മാ ച സാരിപുത്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിഹരിസ്സാമ [മ॰ നി॰ ൨.൧൫൭].

അഹഞ്ച ഇമേ ച ഭിക്ഖൂ സമാധിനാ നിസീദിമ്ഹാ.

അഹഞ്ച ഭരിയാ ച ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൬൫].

അഹഞ്ച സാമികോ ച ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൫൧൭] ഇച്ചാദി.

യം പന "സോ ച ഗച്ഛതി, ത്വഞ്ച ഗച്ഛസീ"തി വത്തബ്ബേ "തുമ്ഹേ ഗച്ഛഥാ"തി വാ "സോ ച ഗച്ഛതി, അഹഞ്ച ഗച്ഛാമീ"തി വത്തബ്ബേ "മയം ഗച്ഛാമാ"തി വാ വചനം, തം പകതിബഹുവചനമേവ, ന പരോപുരിസബഹുവചനം.

യഞ്ച കച്ചായനേ - "സബ്ബേസമേകാഭിധാനേ പരോ പുരിസോ"തി [നീ॰ ൨൧൫ പിട്ഠേ] സുത്തം, തത്ഥപി സബ്ബേസം ഭിന്നം വാ തിണ്ണം വാ മിസ്സകഭൂതാനം നാമ, തുമ്ഹ'മ്ഹാനം ഏകതോ അഭിധാനേ മിസ്സകഭിന്നവാക്യേ പരോ പുരിസോ യോജേതബ്ബോതി അത്ഥോ ന ന സമ്ഭവതീതി.

൫൧൪. കത്തരി ലോ [ക॰ ൪൪൫; രൂ॰ ൪൩൩; നീ॰ ൯൨൫].

അപരോക്ഖേസു മാന, ന്ത, ത്യാദീസു പരേസു ക്രിയത്ഥാ പരം കത്തരി ലാനുബന്ധോ അപച്ചയോ ഹോതി. ലാനുബന്ധോ 'ഊലസ്സേ'തി സുത്തേ വിസേസനത്ഥോ.

ഏതേന യത്ഥ മാന, ന്ത, ത്യാദയോ കത്തരി വത്തന്തി, തത്ഥ അയം ലപച്ചയോതി ലപച്ചയേന തേസം കത്തുവാചകഭാവം ഞാപേതി, ഏസ നയോ "ക്യോ ഭാവകമ്മേസു..." ഇച്ചാദീസുപി.

ഏത്ഥ ച വികരണപച്ചയാ നാമ ബ്യഞ്ജനപൂരണാ ഏവ ഹോന്തി, ന അത്ഥപൂരണാ, തസ്മാ യസ്മിം പയോഗേ തേഹി വിനാ പദരൂപം ന സിജ്ഝതി, തത്ഥേവ തേ വത്തന്തി. യത്ഥ സിജ്ഝതി, തത്ഥ ന വത്തന്തി, അയമ്പി ലപച്ചയോ ധാതുതോ പരം വിഭത്തിസരേ വാ ആഗമസരേ വാ അസന്തേ വത്തതി, സന്തേ പന "പചാമി, പചാമ, പചാഹി, ഗമേതി, ഗമേന്തി, വജ്ജേതി, വജ്ജേന്തി"-ഇച്ചാദീസു കാരിയന്തരത്ഥായ വത്തതി. യത്ഥ ച പച്ചയാനം ലോപോ വിഹിതോ, തത്ഥ ഗണന്തര, രൂപന്തരപ്പസങ്ഗപടിസിദ്ധായ വത്തതി, അഞ്ഞത്ഥ ന വത്തതി.

൫൧൫. യുവണ്ണാനമേഓ പച്ചയേ [ക॰ ൪൮൫; രൂ॰ ൪൩൪; നീ॰ ൯൭൫; ചം॰ ൧.൧.൮൨; പാ॰ ൩.൧.൧൦].

വിഭത്തി, പച്ചയാ പച്ചയോ നാമ. ഇ, കീ, ഖി, ചി, ജി ഇച്ചാദയോ ഇവണ്ണാ നാമ. ചു, ജു, ഭൂ, ഹൂ ഇച്ചാദയോ ഉവണ്ണാ നാമ. പച്ചയേ പരേ ഏകക്ഖരധാതുവന്താനം ഇവണ്ണു'വണ്ണാനം കമേന ഏ, ഓവുദ്ധിയോ ഹോന്തി. 'പരോ ക്വചീ'തി പരസരലോപോ.

സംപുബ്ബോ-സമ്ഭോതി , സമ്ഭോന്തി, സമ്ഭോസി, സമ്ഭോഥ, സമ്ഭോമി, സമ്ഭോമ.

അനുപുബ്ബോ-അനുഭവനേ, സോ ഭോഗം അനുഭോതി, തേ ഭോഗം അനുഭോന്തി, ത്വം ഭോഗം അനുഭോസി, തുമ്ഹേ ഭോഗം അനുഭോഥ, അഹം ഭോഗം അനുഭോമി, മയം ഭോഗം അനുഭോമ.

തത്ഥ യഥാ "നീലോ പടോ"തി ഏത്ഥ നീലസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ദുവിധോ വാച്ചത്ഥോ, അഭിധേയ്യത്ഥോതി.

തത്ഥ ഗുണസങ്ഖാതോ സകത്ഥോ വാച്ചത്ഥോ നാമ.

ഗുണനിസ്സയോ ദബ്ബത്ഥോ അഭിധേയ്യത്ഥോ നാമ.

നീലസദ്ദോ പന വച്ചാത്ഥമേവ ഉജും വദതി, നീലസദ്ദമത്തം സുണന്തോ നീലഗുണമേവ ഉജും ജാനാതി, തസ്മാ ''പടോ'' ഇതി പദന്തരേന നീലസദ്ദസ്സ അഭിധേയ്യത്ഥോ ആചിക്ഖീയതി.

തഥാ ''അനുഭോതീ''തി ഏത്ഥ തിസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ദുവിധോ വാച്ചത്ഥോ, അഭിധേയ്യത്ഥോതി.

തത്ഥ കത്തുസത്തിസങ്ഖാതോ സകത്ഥോ **വാച്ചത്ഥോ** നാമ.

സത്തിനിസ്സയോ ലിങ്ഗത്ഥോ **അഭിധേയ്യത്ഥോ** നാമ.

തിസദ്ദോ പന വാച്ചത്ഥമേവ ഉജും വദതി, ന അഭിധേയ്യത്ഥം. ''അനുഭോതീ''തി സുണന്തോസാധ്യക്രിയാസഹിതം കത്താരമേവ ഉജും ജാനാതി, ന കിഞ്ചി ദബ്ബന്തി അത്ഥോ. തസ്മാ ''സോ'' ഇതി പദന്തരേന തിസദ്ദസ്സ അഭിധേയ്യത്ഥോ ആചിക്ഖീയതി, വാച്ചത്ഥസ്സ പന തിസദ്ദേനേവ ഉജും വുത്തത്താ തതിയാവിഭത്തിയാ പുന ആചിക്ഖിതബ്ബകിച്ചം നത്ഥി, ലിങ്ഗത്ഥജോതനത്ഥം അഭിധേയ്യപദേ പഠമാവിഭത്തി ഏവ പവത്തതീതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൭൬൬. ഏഓാനമയവാ സരേ [ക॰ ൪൭൩, ൪൭൪; രൂ॰ ൪൩൪, ൪൩൭; നീ॰ ൭൦൨൭, ൭൦൨൮].

സരേ പരേ ഏ, ഓാനം കമേന അയ, അവാ ഹോന്തി. യ, വേസു അ-കാരോ ഉച്ചാരണത്ഥോ.

ഭവതി, ഭവന്തി, ഭവസി, ഭവഥ.

൭൬൭. ഹിമിമേസ്വസ്സ [ക॰ ൪൭൮; രൂ॰ ൪൩൮; നീ॰ ൯൪൬].

ഹി, മി, മേസു പരേസു അ-കാരസ്സ ദീഘോ ഹോതി.

ഭവാമി, ഭവാമ.

പരഛക്കേ - ഭവതേ, ഭവന്തേ, ഭവസേ, ഭവവ്ഹേ, ഭവേ, ഭവമ്ഹേ.

പപുബ്ബോ ഭൂ-പവത്തിയം, നദീ പഭവതി.

അധ്യാ’ഭി, പരിപുബ്ബോ ഹിംസായം, അധിഭവതി, അഭിഭവതി, പരിഭവതി.

വിപുബ്ബോ വിനാസേ, പാകടേ, സോഭണേ ച, വിഭവതി.

പരാപുബ്ബോ പരാജയേ, പരാഭവതി.

അഭി, സംപുബ്ബോ പത്തിയം, അജ്ഝോഗാഹേ ച, അഭിസമ്ഭവതി, തഥാ പാതുബ്ഭവതി, ആവിഭവതി ഇച്ചാദി.

ഇതി സുദ്ധകത്തുരൂപം.

സുദ്ധഭാവകമ്മരൂപ

൫൩൨. ക്യോ ഭാവകമ്മേസ്വപരോക്ഖേസു മാന ന്ത ത്യാദീസു [ക॰ ൪൪൦; രൂ॰ ൪൪൯; നീ॰ ൯൨൦; ച॰ ൧.൧.൨൭; പാ॰ ൩.൧.൬൭].

പരോക്ഖാവജ്ജിതേസു മാന, ന്തപച്ചയേസു ത്യാദീസു ച പരേസു ക്രിയത്ഥാ ഭാവസ്മിം കമ്മനി ച കാനുബന്ധോ യപച്ചയോ ഹോതി, ബഹുലാധികാരാ കാചി കത്തരി ച.

രൂപം വിഭുയ്യതി, സോ പഹീയിസ്സതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯], ഭത്തം പച്ചതി, ഗിമ്ഹേ ഉദകം ഛിജ്ജതി, കുസൂലോ ഭിജ്ജതി.

൫൩൩. ന തേ കാനുബന്ധനാഗമേസു.

കാനുബന്ധേ നാഗമേ ച ഇവണ്ണു’വണ്ണാനം അസ്സ ച തേ ഏ, ഓ,-ആ ന ഹോന്തീതി ക്യമ്ഹി വുദ്ധി നത്ഥി.

കമ്മേ-തേന പുരിസേന ഭോഗോ അനുഭൂയതി, തേന ഭോഗാ അനുഭൂയന്തി, തേന ത്വം അനുഭൂയസി, തേന തുമ്ഹേ അനുഭൂയഥ, തേന അഹം അനുഭൂയാമി, തേന മയം അനുഭൂയാമ. യസ്സ ദിത്തം രസ്സത്തഞ്ച, അനുഭുയ്യതി, അനുഭുയ്യന്തി.

തത്ഥ “അനുഭൂയതീ”തി ഏത്ഥ ക്യപച്ചയസഹിതസ്സ തിസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ദുവിധോ വാച്ചത്ഥോ, അഭിധേയ്യത്ഥോതി.

തത്ഥ കമ്മസത്തിസങ്ഖാതോ സകത്ഥോ **വാച്ചത്ഥോ** നാമ.

സത്തിനിസ്സയോ ലിങ്ഗത്ഥോ **അഭിധേയ്യത്ഥോ** നാമ.

തിസദ്ദോ പന ക്യപച്ചയസഹിതോ വാച്ചത്ഥമേവ ഉജും വദതി, ന അഭിധേയ്യത്ഥം. “അനുഭൂയതീ”തി സുണന്തോ സാധ്യക്രിയാസഹിതം കമ്മസത്തിം ഏവ ഉജും ജാനാതി, ന കിഞ്ചി ദബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം പുബ്ബേ വുത്തനയമേവ.

അനുഭൂയതേ , അനുഭുയ്യതേ, അനുഭൂയന്തേ, അനുഭുയ്യന്തേ, അനുഭൂയസേ, അനുഭൂയവ്ഹേ, അനുഭൂയേ, അനുഭുയ്യേ, അനുഭൂയമ്ഹേ, അനുഭുയ്യമ്ഹേ.

൫൩൪. ഗരുപുബ്ബാ രസ്സാ രേ ന്തേന്തീനം [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൪൪; നീ॰ ൧൧൦൫; ‘ഗുരു...’ (ബഹൂസു)].

ഗരുപുബ്ബമ്ഹാ രസ്സതോ ന്തേ, ന്തീനം രേആദേസോ ഹോതി.

ജായരേ, ജായന്തി, ജായരേ, ജായന്തേ, ഗച്ഛരേ, ഗച്ഛന്തി, ഗച്ഛരേ, ഗച്ഛന്തേ, ഗമിസ്സരേ, ഗമിസ്സന്തി, ഗമിസ്സരേ, ഗമിസ്സന്തേ.

ഗരുപുബ്ബാതി കിം? പചന്തി, പചന്തേ.

രസ്സാതി കിം? പാചേന്തി, പാചന്തേ.

ഏത്ഥ ച സുത്തവിഭാഗേന "സബ്ബം ഹിദം ഭഞ്ജരേ കാലപരിയായം [ജാ॰ ൧.൧൭.൩൦], മുഞ്ചരേ ബന്ധനസ്മാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൮൪], ജീവരേ' വാപി സുസ്സതീ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൮൪൦] ഏതാനി പാളിപദാനി സിജ്ഝന്തി.

തത്ഥ 'ഭഞ്ജരേ'തി ഭിജ്ജതി, 'മുഞ്ചരേ'തി മുഞ്ചന്തു, 'ജീവരേ' വാപീ'തി ജീവന്തോ'വാപി. അനുഭൂയരേ, അനുഭൂയന്തി, അനുഭൂയരേ, അനുഭൂയന്തേ.

ഭാവോ നാമ ഭവന, ഗമനാദികോ ക്രിയാകാരോ, സോ ധാതുനാ ഏവ തുല്യാധികരണഭാവേന വിസേസീയതി, ന നാമപദേന, തസ്മാ തത്ഥ തുമ്ഹ'മ്ഹ, സേസനാമവസേന ത്യാദിദുകവിസേസയോഗോ നാമ നത്ഥി, പഠമദുകമേവ തത്ഥ ഭവതി, ദബ്ബസ്സേവ ച തസ്സ അബ്യത്തസരൂപത്താ സങ്ഖ്യാഭേദോപി നത്ഥി, ഏകവചനമേവ ഭവതി.

തേന ഭോഗം അനുഭൂയതി, അനുഭുയ്യതി, അനുഭൂയതേ, അനുഭുയ്യതേ, അനുഭവനം ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഇതി സുദ്ധഭാവകമ്മരൂപാനി.

ഹേതുകത്തുരൂപ

൭൩൧. പയോജകബ്യാപാരേ ണാപി ച [ക॰ ൪൩൭; രൂ॰ ൫൪൦; നീ॰ ൯൧൪].

യോ സുദ്ധകത്താരം പയോജേതി, തസ്സ പയോജകസ്സ കത്തുനോ ബ്യാപാരേ ക്രിയത്ഥാ ണി ച ണാപി ച ഹോന്തി. ണാനുബന്ധാ വുദ്ധുത്ഥാ.

തേസു ച ആകാരന്തതോ ['അതോ' (മോഗ॰)] ണാപിയേവ ഹോതി, ദാപേതി, ദാപയതി.

ഉവണ്ണന്തതോ ണിയേവ, സാവേതി, സാവയതി.

സേസതോ ദ്വേപി, പാചേതി, പാചയതി, പാചാപേതി, പാചാപയതി.

പയോജകബ്യാപാരോപി ക്രിയാ ഏവാതി തദത്ഥവാചീഹി ണി,-ണാപീഹി പരം വിഭത്തി, പച്ചയാ ഭവന്തി, ധാത്വന്തസ്സ ച ണി, ണാപീനഞ്ച വുദ്ധി.

സോ മഗ്ഗം ഭാവേതി, തേ മഗ്ഗം ഭാവേന്തി, ത്വം മഗ്ഗം ഭാവേസി, തുമ്ഹേ മഗ്ഗം ഭാവേഥ, അഹം മഗ്ഗം ഭാവേമി, മയം മഗ്ഗം ഭാവേമ.

൭൩൨. ആയാവാ ണാനുബന്ധേ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൫൪൧; നീ॰ ൧൦൨൯].

ഏ, ഓനം കമേന ആയ, ആവാ ഹോന്തി സരാദോ ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ, സുത്തവിഭത്തിയാ അണാനുബന്ധേപി ആയാ'വാ ഹോന്തി.

ഗേ-സദ്ദേ, ഗായതി, ഗായന്തി.

അപപുബ്ബോ ചേ-പൂജായം, അപചായതി, അപചായന്തി.

ഝേ-ചിന്തായം, ഝായതി, ഝായന്തി, ഉജ്ഝായതി, നിജ്ഝായതി ഇച്ചാദി.

൫൩൩. ണിണാപ്യാപീഹി ച ["...വാ" (ബഹൂസു)].

ണി , ണാപി, ആപീഹി ച കത്തരി ലോ ഹോതി വാ.

കാരയതി, കാരാപയതി, സദ്ദാപയതി.

ഇമിനാ അസരേ ഠാനേ അയാദേസതോ പരം അകാരോ ഹോതി, സോ മഗ്ഗം ഭാവയതി, ഭാവയന്തി, ഭാവയസി, ഭാവയഥ, ഭാവയാമി, ഭാവയാമ.

ഇതി ഹേതുകത്തുരൂപാനി.

ത്യാദി

'ക്യോ ഭാവകമ്മേസൂ...'തി ണി, ണാപിപച്ചയന്തതോ യോ.

൫൩൪. ക്യസ്സ [കം° ർർവ; രൂ° ർർവ്വ; നീ° ൻവവ].

ക്രിയത്ഥാ പരസ്സ ക്യസ്സ ആദിമ്ഹി ഈഞ ഹോതി.

തേന മഗ്ഗോ ഭാവീയതി, തേന മഗ്ഗാ ഭാവീയന്തി, തേന ത്വം ഭാവീയസി, തേന തുമ്ഹേ ഭാവീയഥ, തേന അഹം ഭാവീയാമി, തേന മയം ഭാവീയാമ.

രസ്സത്തേ-ഭാവിയതി, ഭാവിയന്തി.

ദ്വിത്തേ-ഭാവിയ്യതി, ഭാവിയ്യന്തി. തഥാ ഭാവയീയതി, ഭാവയീയന്തി.

രസ്സത്തേ-ഭാവയിയതി, ഭാവയിയന്തി.

ദ്വിത്തേ-ഭാവയിയ്യതി, ഭാവയിയ്യന്തി.

> അകമ്മികാപി യാ ധാതു, കാരിതേ ത്വേ'കകമ്മികാ;
> ഏകകമ്മാ ദ്വികമ്മാ ച, ദ്വികമ്മാ ച തികമ്മകാ.

ഇതി സുദ്ധകത്തുരൂപം, സുദ്ധകമ്മരൂപം, ഹേതുകത്തുരൂപം, ഹേതുകമ്മരൂപന്തി ഏകധാതുമ്ഹി ചത്താരി നിപ്ഫന്നരൂപാനി ലബ്ഭന്തി.

കത്തുരൂപേന ചേത്ഥ കമ്മകത്തുരൂപമ്പി സങ്ഗയ്ഹതി. കുസൂലോ ഭിജ്ജതി, ഭിജ്ജനധമ്മോ ഭിജ്ജതി.

കമ്മരൂപേന ച കത്തുകമ്മരൂപമ്പി സങ്ഗയ്ഹതി. തത്ഥ യം പദം കത്തുവാചകം സമാനം സദ്ദരൂപേന കമ്മരൂപം ഭവതി, തം കത്തുകമ്മരൂപം നാമ, തം പാളിയം ബഹുലം ദിസ്സതി.

രൂപം വിഭാവിയ്യതി [മഹാനി॰ ൧൦൭], അതിക്കമിയ്യതി, സമതിക്കമിയ്യതി, വീതിവത്തിയ്യതി, നിമിത്തം അഭിഭുയ്യതീതി ഗോത്രഭു [പടി॰ മ॰ ൧.൫൯], പവത്തം അഭിഭുയ്യതി [പടി॰ മ॰ ൧.൫൯], ചുതിം അഭിഭുയ്യതി, ഉപപത്തിം അഭിഭുയ്യതീതി [പടി॰ മ॰ ൧.൫൯] ഗോത്രഭു ഇച്ചാദി.

തഥാ സോ പഹീയേഥാപി നോപി പഹീയേഥ [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯], സോ പഹീയിസ്സതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯], നിഹിയ്യതി യസോ തസ്സ [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൪൬], ഹിയ്യോതി ഹിയ്യതി പോസോ, പരേതി പരിഹായതി [ജാ॰ ൧.൧൫.൩൪൭], ആജാനീയാ ഹസീയന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൬൫], വിധുരസ്സ ഹദയം ധനിയതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൬൦] ഇച്ചാദി.

യഞ്ച ‘യമ്ഹി ദാ ധാ മാ ഥാ ഹാ പാ മഹ മഥാദീനമീ’തി കച്ചായനേ സുത്തം, തം കമ്മനി ഇച്ഛന്തി, കത്തരി ഏവ യുജ്ജതി കമ്മനി ഇവണ്ണാഗമസ്സ സബ്ഭാവാ. സദ്ദനീതിയം പന “സോ പഹീയിസ്സതീ”തി പദാനം ഭാവരൂപത്തം ദള്ഹം വദതി, താനി പന കത്തുകമ്മരൂപാനി ഏവാതി.

ഏത്ഥ ച വത്തമാനം ചതുബ്ബിധം നിച്ചപവത്തം, പവത്താവിരതം, പവത്തുപരതം, സമീപവത്തമാനന്തി.

തത്ഥ **നിച്ചപവത്തേ** - ഇധായം പബ്ബതോ തിട്ഠതി, ചന്ദിമസൂരിയാ പരിയായന്തി, ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ [അ॰ നി॰ ൪.൭൦].

പവത്താവിരതേ - അപി നു തേ ഗഹപതി കുലേ ദാനം ദീയതീതി, ദീയതി മേ ഭന്തേ കുലേ ദാനം [അ॰ നി॰ ൯.൨൦].

ഏത്ഥ ച യാവ ദാനേ സഉസ്സാഹോ, താവ യഥാപവത്താ ദാനക്രിയാ വത്തമാനാ ഏവ നാമ ഹോതി ഉസ്സാഹസ്സ അവിരതത്താ.

പവത്തുപരതേ - ന ഖാദതി അയം മംസം, നേവ പാണം ഹനതി [അ॰ നി॰ ൬.൬൭], ന അദിന്നം ആദിയതി [അ॰ നി॰ ൬.൬൭]. ഏത്ഥ യാവ തബ്ബിപക്ഖക്രിയം ന കരോതി, താവ വിരമണക്രിയാ വത്തമാനാ ഏവ നാമ ഹോതി.

സമീപേ - അതീതേ - കുതോ നു ത്വം ആഗച്ഛസി [സം॰ നി॰ ൧.൧൬൨], രാജഗഹതോ ആഗച്ഛാമീതി. അനാഗതേ - ധമ്മം തേ ദേസേമി, സാധുകം സുണോഹി.

സുത്തവിഭത്തേന തദായോഗേ അതീതേപി അയം വിഭത്തി ഹോതി, വാകചീരാനി ധുനന്തോ, ഗച്ഛാമി അമ്ബരേ തദാ [ബു॰ വം॰ ൨.൬൭].

യാവ, പുരേ, പുരായോഗേ അനാഗതേപി-ഇധേവ താവ തിട്ഠാഹി, യാവാഹം ആഗച്ഛാമി, യംനൂനാഹം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യം [പാരാ॰

അട്ഠ॰ ൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ], പുരേ അധമ്മോ ദിബ്ബതി, ധമ്മോ പടിബാഹിയ്യതി [ചൂളവ॰ ൪൩൭], ദന്തേ ഇമേ ഛദ്ദന്ത പുരാ മരാമി [ജാ॰ ൧.൧൬.൧൨൭].

ഏകംസത്ഥേപി-നിരയം നൂനഗച്ഛാമി, ഏത്ഥ മേ നത്ഥി സംസയോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൩൧]. അവസ്സമ്ഭാവിയത്ഥേപി-ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം [ബു॰ വം॰ ൨.൧൦൯], ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി [ബു॰ വം॰ ൨.വ്വ൧] വാ.

അനിയമത്ഥേപി-മനസാ ചേ പസന്നേന, ഭാസതി വാ കരോതി വാ [ധ॰ പ॰ ൨] ചിന്തേതീതി ചിത്തം [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧], ഫുസതീതി ഫസ്സോ [ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧], ബുജ്ഝതീതി ബുദ്ധോ.

കദാ കരഹിയോഗേപി-കദാ ഗച്ഛതി, കരഹി ഗച്ഛതി, ഗമിസ്സതി വാ.

ഇതി ത്യാദി.

ത്വാദി

അഥ ത്വാദി വുച്ചതേ.

൭൭൭. തു അന്തു ഹി ഥ മി മ തം അന്തം സു വ്ഹോ ഏ ആമസേ [ക॰ ൪൨൪; രൂ॰ ൪൭൦; നീ॰ ൨൦൬; ചം॰ ൧.൩.൧൨൨; പാ॰ ൩.൩.൧൬൨].

വത്തമാനേ കാലേ പഞ്ഹേ, പത്ഥനാ, വിധീസു ക്രിയത്ഥാ ത്വാദയോ ഹോന്തി.

പഞ്ഹേ-ധമ്മം വാ ത്വം അധിയസ്സു വിനയം വാ [പാചി॰ ൪൭൧ (അത്ഥതോ സദിസം)].

പത്ഥനാസദ്ദേന ആസീസാദയോപി സങ്ഗയ്ഹന്തി.

തത്ഥ പത്ഥനായം-ഭവാഭവേ സംസരന്തോ, സദ്ധോ ഹോമി അമച്ഛരീ.

ആസീസായം-ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, പജ്ജുന്നോ അഭിവസ്സതു [ചരിയാ॰ ൩.൨൦൯], സബ്ബേ ഭദ്രാനി പസ്സന്തു [ജാ॰ ൧.൨.൧൦൪], സബ്ബേ സത്താ അവേരാ ഹോന്തു [പടി॰ മ॰ ൨.൨൨].

യാചനേ-ഏകം മേ നയനം ദേഹി [ചരിയാ॰ ൧.൪൯].

ആയാചനേ-ദേസേതു ഭന്തേ ഭഗവാ ധമ്മം [ദീ॰ നി॰ ൨.൬൪], ഓവദതു മം ഭഗവാ [സം॰ നി॰ ൩.൧], അനുസാസതു മം സുഗത [സം॰ നി॰ ൩.൧], ഉല്ലുമ്പതു മം ഭന്തേ സങ്ഘോ [മഹാവ॰ ൭൧], അസ്മാകം അധിപന്നാനം, ഖമസ്സു രാജകുഞ്ജര [ജാ॰ ൨.൨൧.൧൨൫൧], ഏഥ ബ്യഗ്ഘാ നിവത്തവ്ഹോ [ജാ॰ ൧.൩.൬൬].

വിധിസദ്ദേന നിയോജനാദയോപി സങ്ഗയ്ഹന്തി.

തഥ വിധിമ്ഹി-അകുസലം പജഹഥ, കുസലം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരഥ [പടി° മ° ൻ.ൻം; പാരാ° ൫൯], ഏവം വിതക്കേഥ, മാ ഏവം വിതക്കേഥ [പടി° മ° ൻ.ൻം].

നിയോജനേ-ഏഥ ഭിക്ഖവേ സീലവാ ഹോഥ [അം° നി° ൧.൫൪], അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥ [ദീ° നി° ൨.൧൮൫], ഏഥ ഗണ്ഹഥ ബന്ധഥ [ദീ° നി° ൨.൩൪൨], മാ വോ മുഞ്ചിത്ഥ കിഞ്ചനം [ദീ° നി° ൨.൩൪൨].

അജ്ഝേസനേ-ഉദ്ദിസതു ഭന്തേ ഥേരോ പാതിമോക്ഖം [മഹാവ° ൫൭൭].

ആണത്തിയം-സുണാതു മേ ഭന്തേ സങ്ഘോ [പാരാ° ൩൭൧].

പേസനേ-ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ സാരിപുത്താ [പാരാ° ൪൩൨].

പവാരണായം-വദതു മം ഭന്തേ സങ്ഘോ [മഹാവ° അട്ഠ° ൨൧൩], വദേഥ ഭന്തേ യേനത്ഥോ [പാരാ° ൨൯൦].

അനുമതിയം-പരിഭുഞ്ജ വാ വിസ്സജ്ജേഹി വാ യഥാപച്ചയം വാ കരോഹി [പാചി° ൩൭൪].

വരദാനേ-ഫുസ്സതീ വരവണ്ണാഭേ, വരസ്സു ദസധാ വരേ [ജാ° ൨.൨൨.൧൬൫൭], ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം തുയ്ഹം, ഖിപ്പമേവ സമിജ്ഝതു [അം° നി° അട്ഠ° ൧.൧.൧൯൨].

അനുഞ്ഞായം-പുച്ഛ വാസവ മം പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസി [ദീ° നി° ൨.൩൫൬].

കതാവകാസാ പുച്ഛവ്ഹോ [സു° നി° ൧൦൩൬].

സമ്പടിച്ഛനേ-ഏവം ഹോതു [ദീ° നി° ൨.൪൧൯].

അക്കോസേ-മുദ്ധാ തേ ഫലതു സത്തധാ [ജാ° ൧.൧൬.൨൯൭], ചോരാ തം ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്ദന്തു [മ° നി° അട്ഠ° ൧].

സപഥേ-ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, പുത്തോ ഉപ്പജ്ജതം ഇസേ [ജാ° ൧.൧൪.൧൦൪], മുസാ മേ ഭണമാനായ, മുദ്ധാ ഫലതു സത്തധാ [ജാ° ൧.൧൪.൧൦൪].

ആമന്തനേ-ഏതു വേസ്സന്തരോ രാജാ [ജാ° ൨.൨൨.൨൩൪൧], “ഏഹി ഭിക്ഖു ചര ബ്രഹ്മചരിയം [മഹാവ° ൨൮], ഏഥ ഭിക്ഖവേ സീലവാ ഹോഥ” ഇച്ചാദീസുപി ഏഹി, ഏഥസദ്ദാ ആമന്തനേ തിട്ഠന്തി.

നിമന്തനേ-അധിവാസേതു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ സ്വാതനായ ഭത്തം [പാരാ° ൭൭].

പവേദനേ-വേദയതീതി മം സങ്ഘോ ധാരേതു [ചൂളവ° അട്ഠ° ൧൦൨], ഉപാസകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതു [ദീ° നി° ൧.൨൯൯], പുനാരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസ [ദീ° നി° ൨.൩൬൯].

പത്തകാലേ-പരിനിബ്ബാതു ഭന്തേ ഭഗവാ, പരിനിബ്ബാതു സുഗതോ, പരിനിബ്ബാനകാലോ ഭന്തേ ഭഗവതോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮], കാലോ ഖോ തേ മഹാവീര, ഉപ്പജ്ജ മാതുകുച്ഛിയം [ബു॰ വം॰ ൧.൬൭], ബ്യാകരോഹി അഗ്ഗിവേസ്സന ന ദാനി തേ തുണ്ഹീഭാവസ്സ കാലോ [മ॰ നി॰ ൧.൩൫൭].

അനുഭോതു, അനുഭോന്തു, അനുഭോഹി, അനുഭോഥ, അനുഭോമി, അനുഭോമ, ഭവതു, ഭവന്തു, 'ഹിമിമേസ്വസ്സാ'തി ഹി, മി, മേസു അസ്സ ദീഘോ, ത്വം പണ്ഡിതോ ഭവാഹി.

൭൩൭. ഹിസ്സതോ ലോപോ [ക॰ ൪൭൯; രൂ॰ ൪൭൨; നീ॰ ൯൬൦; ചം॰ ൬.൩.൯൯; പാ॰ ൬.൪.൧൦൫].

അകാരതോ പരസ്സ ഹിസ്സ ലോപോ ഹോതി.

അതോതി കിം? ബ്രൂഹി, ദേഹി, ഹോഹി.

ഇമിനാ അതോ ഹിസ്സ ലോപോ, ത്വം പണ്ഡിതോ ഭവ.

തുമ്ഹേ പണ്ഡിതാ ഭവഥ, ഭവാമി, ഭവാമ.

പരഛക്കേ-സോ ഭവതം, തേ ഭവന്തം, ത്വം ഭവസ്സു, തുമ്ഹേ ഭവവ്ഹോ, അഹം ഭവേ, മയം ഭവാമസേ, ഇമാനി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി.

അനുഭൂയതു , അനുഭൂയന്തു, അനുഭുയ്യതു, അനുഭുയ്യന്തു ഇച്ചാദി സുദ്ധകമ്മരൂപം.

ഭാവേതു, ഭാവേന്തു, ഭാവയതു, ഭാവയന്തു ഇച്ചാദി ഹേതുകത്തുരൂപം.

ഭാവീയതു, ഭാവീയന്തു. രസ്സത്തേ-ഭാവിയതു, ഭാവിയന്തു. ദ്വിത്തേ-ഭാവിയ്യതു, ഭാവിയ്യന്തു. തഥാ ഭാവയീയതു, ഭാവയീയന്തുഇച്ചാദി ഹേതുകമ്മരൂപം.

'ഏയ്യാഥസ്സേ'ഇച്ചാദിസുത്തേന ഥസ്സ വ്ഹോ, തുമ്ഹേ ഭവവ്ഹോ, ഭവഥ വാ.

ഇതി ത്വാദി.

ഏയ്യാദി

അഥ ഏയ്യാദി വുച്ചതേ.

൭൩൮. ഹേതുഫലേസ്വേയ്യ ഏയ്യും ഏയ്യാസി ഏയ്യാഥ ഏയ്യാമി ഏയ്യാമ ഏഥ ഏരം ഏഥോ ഏയ്യാവ്ഹോ [ഏയ്യവ്ഹോ (മോഗ്ഗല്ലാനാദീസു)] **ഏയ്യം ഏയ്യാമ്ഹേ വാ** [ക॰ ൪൧൬; രൂ॰ ൪൬൪; നീ॰ ൮൮൦; ചം॰ ൧.൩.൧൨൦; പാ॰ ൩.൩.൧൬൬].

അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധിനിയാ ഹേതുക്രിയായഞ്ച ഫലക്രിയായഞ്ച ക്രിയത്ഥാ ഏയ്യാദയോ ഹോന്തി വാ. ഹേതുഫലേസുപി കദാചി അഞ്ഞവിഭത്തുപ്പത്തിദീപനത്ഥോ വാസദ്ദോ, സചേ സോ യാനം ലഭിസ്സതി, ഗമിസ്സതി, സചേ ന ലഭിസ്സതി, ന ഗമിസ്സതി ഇച്ചാദി.

സചേ സങ്ഖാരോ നിച്ചോ ഭവേയ്യ, സുഖോ നാമ ഭവേയ്യ, സചേ സോ പണ്ഡിതോ ഭവേയ്യ, സുഖിതോ ഭവേയ്യ.

൭൫൪. പഞ്ഹപത്ഥനാവിധീസു [ചം॰ ൩.൩.൩൮൩; പാ॰ ൩.൩.൧൬൧].

ഏതേസു ഏയ്യാദയോ ഹോന്തി.

പഞ്ഹേ-കിന്നു ഖോ ത്വം വിനയം വാ അധിയ്യേയ്യാസി ധമ്മം വാ.

പത്ഥനായം-ഭവേയ്യം ജാതിജാതിയം.

വിധിമ്ഹി-പാണം ന ഹനേയ്യ, അദിന്നം ന ആദിയേയ്യ, ദാനം ദദേയ്യ, സീലം രക്ഖേയ്യ.

൭൫൫. സത്താരഹേസ്വേയ്യാദീ [ക॰ ൪൧൬; രൂ॰ ൪൭൪; നീ॰ ൯൪൧-൪; ചം॰ ൧.൩.൩൮൯; പാ॰ ൩.൩.൧൬൯-൧൭൨; സത്യരഹേസ്വേയ്യാദീ (ബഹൂസു)].

സത്തിയം അരഹത്ഥേ ച ഏയ്യാദയോ ഹോന്തി.

ഭവം രജ്ജം കരേയ്യ, ഭവം രജ്ജം കാതും സക്കോ, കാതും അരഹോതി അത്ഥോ.

സോ ഇമം വിജടയേ ജടം [സം॰ നി॰ ൧.൨൩].

൭൫൬. സമ്ഭാവനേ വാ [ക॰ ൪൧൬; രൂ॰ ൯൪൭; നീ॰ ൯൪൧, ൯൪൩-൪; ചം॰ ൧.൩.൧൯൫; പാ॰ ൩.൩.൧൫൪-൭].

സമ്ഭാവനേപി ഏയ്യാദയോ ഹോന്തി വാ.

പബ്ബതമപി സിരസാ ഭിന്ദേയ്യ, ഭവേയ്യ, ഭവേയ്യും, ഭവേയ്യാസി, ഭവേയ്യാഥ, ഭവേയ്യാമി, ഭവേയ്യാമ.

പരച്ഛക്കേ-സോ ഭവേഥ, തേ ഭവേരം, ത്വം ഭവേഥോ, തുമ്ഹേ ഭവേയ്യാവ്ഹോ, അഹം ഭവേയ്യം, മയം ഭവേയ്യാമ്ഹേ, ഇതി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി.

അനുഭൂയേയ്യ, അനുഭൂയേയ്യും. ദ്വിത്തേ രസ്സത്തം, അനുഭുയ്യേയ്യ, അനുഭുയ്യേയ്യും ഇച്ചാദി സുദ്ധകമ്മരൂപം.

ഭാവേയ്യ , ഭാവേയ്യും, ഭാവയേയ്യ, ഭാവയേയ്യും ഇച്ചാദി ഹേതുകത്തുരൂപം.

ഭാവീയേയ്യ, ഭാവീയേയ്യും. രസ്സത്തേ-ഭാവയിയേയ്യ, ഭാവയിയേയ്യും. ദ്വിത്തേ-ഭാവിയ്യേയ്യ, ഭാവിയ്യേയ്യും. തഥാ ഭാവയീയേയ്യ, ഭാവയീയേയ്യും ഇച്ചാദി ഹേതുകമ്മരൂപം.

൭൫൭. ഏയ്യേയ്യാസേയ്യംനം ടേ [ക॰ ൪൨൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൨൨൪].

ഏയ്യ, ഏയ്യാസി, ഏയ്യമിച്ചേതേസം ടേ ഹോതി വാ.

അത്രിമാ പാളി-ചജേ മത്താ സുഖം ധീരോ, പസ്സേ ചേ വിപുലം സുഖം [ധ॰ പ॰ ൨൯൦]. കിം ത്വം സുതസോമാ'നുതപ്പേ [ജാ॰ ൨.൨൧.൩൯൬], ധീരം പസ്സേ സുണേ ധീരം, ധീരേന സഹ സംവസേ [ജാ॰ ൧.൧൩.൯൮] ഇച്ചാദി.

സോ ഭവേ, ഭവേയ്യ, ത്വം ഭവേ, ഭവേയ്യാസി, അഹം ഭവേ, ഭവേയ്യം.

൭൪൨. ഏയ്യുംസ്സും [ക॰ ൭൧൭; രൂ॰ ൪൭൪; നീ॰ ൧൧൦൭].

ഏയ്യുംസ്സ ഉം ഹോതി വാ.

അത്രിമാ പാളി-വജ്ജും വാ തേ ന വാ വജ്ജും, നത്ഥി നാസായ രൂഹനാ [ജാ॰ ൧.൩.൩൩], ഉപയാനാനി മേ ദജ്ജും, രാജപുത്ത തയീ ഗതേതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൬].

൭൪൩. ഏയ്യാമസ്സേമു ച [ക॰ ൭൧൭; രൂ॰ ൪൭൪; നീ॰ ൧൧൦൭].

ഏയ്യാമസ്സ ഏമു ച ഹോതി, അന്തസ്സ ഉ ച.

അത്രിമാ പാളി-കഥം ജാനേമു തം മയം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧൪], മുഞ്ചേമു നം ഉരഗം ബന്ധനസ്മാ [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൭൨], ദക്ഖേമു തേ നാഗ നിവേസനാനി [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൭൪], ഗന്ത്വാന തം പടികരേമു അച്ചയം, അപ്പേവ നം പുത്ത ലഭേമു ജീവിതം [ജാ॰ ൧.൧൭.൧൩], ദജ്ജേമു ഖോ പഞ്ചസതാനി ഭോതോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൦൨], പഞ്ഹം പുച്ഛേമു മാരിസ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪], വിഹരേമു അവേരിനോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൫], തയാജ്ജ ഗുത്താ വിഹരേമു രത്തിന്തി [ജാ॰ ൧.൨.൧൪൪]. ഭവേയ്യാമു, ഭവേയ്യാമ.

മഹാവുത്തിനാ ക്വചി മജ്ഝേ യ്യാ-കാരസ്സ ലോപോ, അത്ഥം ധമ്മഞ്ച പുച്ഛേസി [ജാ॰ ൧.൧൬.൧൭൦], ഉരേഗണ്ഡായോ ബുജ്ഝേസി, തായോ ബുജ്ഝേസി മാണവ [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൩൨-൧൩൩], യഥാ ഗതിം മേ അഭിസമ്ഭവേഥ [ജാ॰ ൨.൧൭.൪൭-൪൯], യഥാ ഗതിം തേ അഭിസമ്ഭവേമ [ജാ॰ ൨.൧൭.൪൭-൪൯], ഓകാസം സമ്പജാനാഥ, വനേ യത്ഥ വസേമസേതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൪൪൭ 'വസാമസേ'].

'ഏയ്യാഥസ്സേ'ഇച്ചാദിസുത്തേന ഏയ്യാഥസ്സ ഓ ച, തുമ്ഹേ ഭവേയ്യാഥോ, ഭവേയ്യാഥ വാ.

ഏത്ഥ ച പുബ്ബേ വുത്താ പഞ്ഹ, പത്ഥനാ, വിധിപ്പഭേദാ ഇധപി യഥാപയോഗം വേദിതബ്ബാ. പഞ്ഹസദ്ദേന പരിപഞ്ഹ, പരിപുച്ഛാ, പരിവിതക്ക, പരിവീമംസാദയോ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

പരിപഞ്ഹേ-ധമ്മം വാ പഠമം സങ്ഗായേയ്യാമ വിനയം വാ.

പരിപുച്ഛായം-വദേഥ ഭന്തേ കിമഹം കരേയ്യം, കോ ഇമസ്സ അത്ഥോ, കഥഞ്ചസ്സ അത്ഥം അഹം ജാനേയ്യം.

പരിവിതക്കേ-കസ്സാഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യം [ദീ॰ നി॰ ൨.൭൨], യംനൂനാഹം ധമ്മഞ്ച വിനയഞ്ച സങ്ഗായേയ്യം [പാരാ॰ അട്ഠ॰

൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാ].

പരിവീമംസായം-ഗച്ഛേയ്യം വാ അഹം ഉപോസഥം, ന വാഗച്ഛേയ്യം [മഹാവ॰ ൧൩൭].

പത്ഥനായം-ഏവംരൂപോ സിയം അഹം അനാഗതമദ്ധാനം [മ॰ നി॰ ൩.൨൭൪], ഉമ്മാദന്ത്യാ രമിത്വാന, സിവിരാജാ തതോ സിയം [ജാ॰ ൨.൧൮.൩൦], പസ്സേയ്യ തം വസ്സസതം അരോഗം [ജാ॰ ൨.൨൨.൪൯൩].

ആയാചനേ-ലഭേയ്യാഹം ഭന്തേ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജ്ജം, ലഭേയ്യം ഉപസമ്പദം [മഹാവ॰ ൨൮; സം॰ നി॰ ൨.൧൭].

വിധിമ്ഹി-ചരേയ്യ ധമ്മം [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൦൩].

നിയോജനേ-ചരേയ്യാദിത്തസീസോവ, നത്ഥി മച്ചുസ്സ നാ ഗമോ [സം॰ നി॰ ൧.൧൪൬].

അജ്ഝേസനേ-യസ്സ സിയാ ആപത്തി, സോ ആവികരേയ്യ [മഹാവ॰ ൧൩൨], യസ്സ നക്ഖമതി, സോ ഭാസേയ്യ [മഹാവ॰ ൭൦].

പവാരണായം-വദേയ്യാഥ ഭന്തേ യേനത്ഥോ [പാരാ॰ ൨൯൦].

അനുമതിയം-തം ജനോ ഹരേയ്യ വാ ദഹേയ്യ വാ യഥാപച്ചയം വാ കരേയ്യ [മ॰ നി॰ ൧.൨൪൭].

അനുഞ്ഞായം-ആകങ്ഖമാനോ സങ്ഘോ കമ്മം കരേയ്യ [ചൂളവ॰ ൩].

ആമന്തനേ-യദാ തേ പഹിണേയ്യാമി, തദാ ഏയ്യാസി ഖത്തിയ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൩൬].

നിമന്തനേ-ഇധ ഭവം നിസീദേയ്യ.

പത്തകാലേ-സങ്ഘോ ഉപോസഥം കരേയ്യ, പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസേയ്യ [മഹാവ॰ ൧൩൭].

'സമ്ഭാവനേ വാ'തി വാസദ്ദോ അവുത്തവികപ്പനത്ഥോ, തേന പരികപ്പ, ക്രിയാതിപന്നാദയോ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

തത്ഥ പരികപ്പോ ദുവിധോ ഭൂതാ'ഭൂതവസേന.

തത്ഥ ഭൂതപരികപ്പേ-യോ ബാലം സേവേയ്യ, സോപി ബാലോ ഭവേയ്യ.

അഭൂതപരികപ്പേ-യദാ കച്ഛപലോമാനം, പാവാരോ തിവിധോ സിയാ [ജാ॰ ൧.൮.൭൮]. യദാ സസവിസാണാനം, നിസ്സേണീ സുകതാ സിയാ [ജാ॰ ൧.൮.൭൯].

ക്രിയാതിപന്നേ-സചേ സോ അഗാരം അജ്ഝാവസേയ്യ, രാജാ അസ്സ ചക്കവത്തീ [ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൩].

ഇതി ഏയ്യാദി.

ഹിയ്യത്തനീ

അഥ ഹിയ്യത്തനി വുച്ചതേ.

൪൮൪. അനജ്ജത്തനേ ആ ഊ ഓ ത്ഥ അ മ്ഹാ ത്ഥ ത്ഥും സേ വ്ഹം ഇം മ്ഹസേ [ക॰ ൪൧൭; രൂ॰ ൪൫൯; നീ॰ ൭൭൯; ചം॰ ൧.൨.൭൭; പാ॰ ൩.൨.൧൧൧].

അജ്ജതോ അഞ്ഞസ്മിം ഭൂതേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം ആഇച്ചാദയോ ഹോന്തി.

൪൮൭. ആ ഈ സ്സാദീസ്വഉ വാ [ക॰ ൪൧ൻ; രൂ॰ ൪൮൭; നീ॰ ൧൦൩൨].

ആഇച്ചാദീസു ഈഇച്ചാദീസു സ്സാദീസു ച തേസം ആദിമ്ഹി അഉ ഹോതി വാ.

സോ അഭവാ, ഭവാ, തേ അഭവൂ, ഭവൂ, ത്വം അഭവോ, ഭവോ, തുമ്ഹേ അഭവത്ഥ, ഭവത്ഥ, അഹം അഭവ, ഭവ, മയം അഭവമ്ഹാ, ഭവമ്ഹാ.

പരഛക്കേ-അഭവത്ഥ, ഭവത്ഥ, അഭവത്ഥും, ഭവത്ഥും, അഭവസേ, ഭവസേ, അഭവവ്ഹം, ഭവവ്ഹം, അഭവിം, ഭവിം, അഭവമ്ഹസേ, ഭവമ്ഹസേ.

൪൮൫. ആ ഈ ഊ മ്ഹാ സ്സാ സ്സാമ്ഹാനം വാ [ക॰ ൪൧൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൧൦൮].

ഏതേസം രസ്സോ ഹോതി വാ.

സോ അഭവ, തേ അഭവു, മയം അഭവമ്ഹ.

'ഏയ്യാഥസ്സേ'ഇച്ചാദിനാ ആസ്സ ത്ഥത്തം, അസ്സ ച അം, സോ അഭവത്ഥ, ഭവത്ഥ, അഭവാ, ഭവാ വാ, അഹം അഭവം, ഭവം, അഭവ, ഭവ വാ, ഇമാനി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി.

ഏത്ഥ ച മഹാവുത്തിനാ ആ-വിഭത്തിയാ ഥാദേസോ ബഹുലം ദിസ്സതി, മേദനീ സമ്പകമ്പഥ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൫൭൨], വിസഞ്ഞീ സമപജ്ജഥ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൨൭], ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ [ജാ॰ ൨.൨൨.൩൨൭], തുച്ഛോ കായോ അദിസ്സഥ [ഥേരഗാ॰ ൧൭൨], നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ [ഥേരഗാ॰ ൨൭൩], ഏകോ രഹസി ഝായഥ [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൭൫] ഇച്ചാദി. തഥാ ഓ-വിഭത്തിയാ ച, ദുബ്ഭേയ്യം മം അമഞ്ഞഥ ഇച്ചാദി.

ഇതി ഹിയ്യത്തനീ.

അജ്ജത്തനീ

അഥ അജ്ജത്തനി വുച്ചതേ.

൫൮൭. ഭൂതേ ഈ ഉം ഓ ത്ഥ ഇം മ്ഹാ ആ ഊ സേ വ്ഹം അം മ്ഹേ [ക॰ ർ൩൯; രൂ॰ ർ൬൯; നീ॰ ൮൮൭].

അഭവീതി ഭൂതോ, അതീതോതി അത്ഥോ, ഭൂതേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം ഈഇച്ചാദയോ ഹോന്തി.

൫൮൮. അ ഈ സ്സാ സ്സത്യാദീനം ബ്യഞ്ജനസ്സിഉ [ക॰ ൫൩൬; രൂ॰ ർ൬൬; നീ॰ ൩൦൩൦; ചം॰ ൧.൨.൭൬; പാ॰ ൬.൨.൩൦ അഈസ്സആദീനം ബ്യഞ്ജനസ്സിഉ (ബഹൂസു)].

അആദിസ്സ ഈആദിസ്സ സ്സാആദിസ്സ സ്സതിആദിസ്സ ച ബ്യഞ്ജനസ്സ ആദിമ്ഹി ഇഉ ഹോതി. ‘ബ്യഞ്ജനസ്സാ’തി ഏതേന അആദിമ്ഹി പഞ്ച, ഈആദിമ്ഹി സത്താതി ദ്വാദസ സുദ്ധസരവിഭത്തിയോ പടിക്ഖിപതി.

‘ആഈസ്സാദീസ്വഉ വാ’ഇതി സുത്തേന വികപ്പേന ധാത്വാദിമ്ഹി അകാരോ.

സോ അഭവീ, ഭവീ, തേ അഭവും, ഭവും, ത്വം അഭവോ, ഭവോ, തുമ്ഹേ അഭവിത്ഥ, ഭവിത്ഥ, അഹം അഭവിം, ഭവിം, മയം അഭവിമ്ഹാ, ഭവിമ്ഹാ, സോ അഭവാ, ഭവാ, തേ അഭവൂ, ഭവൂ, ത്വം അഭവിസേ, ഭവിസേ, തുമ്ഹേ അഭവിവ്ഹം, ഭവിവ്ഹം, അഹം അഭവം, ഭവം, മയം അഭവിമ്ഹേ, ഭവിമ്ഹേ.

‘ആഈഊ’ഇച്ചാദിനാ ഈ, മ്ഹാ, ആ, ഊനം രസ്സത്തേ-സോ അഭവി, ഭവി, മയം അഭവിമ്ഹ, ഭവിമ്ഹ, സോ അഭവ, ഭവ, തേ അഭവു, ഭവു.

൫൮൯. ഏയ്യാഥസ്സേഅആഈഥാനം ഓ അ അം ത്ഥ ത്ഥോ വ്ഹോ വാ [ക॰ ൫൩൭; രൂ॰ ർ൮൮; നീ॰ ൩൩൫; ‘...വ്ഹോക’ (ബഹൂസു)].

ഏയ്യാഥാദീനം യഥാക്കമം ഓആദയോ ഹോന്തി വാ.

തുമ്ഹേ ഗച്ഛേയ്യാഥോ, ഗച്ഛേയ്യാഥ വാ, ത്വം അഗച്ഛിസ്സ, അഗച്ഛിസ്സേ വാ, അഹം അഗമം, ഗമം, അഗമ, ഗമ വാ, സോ അഗമിത്ഥ, ഗമിത്ഥ, അഗമാ, ഗമാ വാ, സോ അഗമിത്ഥോ, ഗമിത്ഥോ, അഗമീ, ഗമീ വാ, തുമ്ഹേ ഗച്ഛവ്ഹോ, ഗച്ഛഥ വാതി.

ഇമിനാ ഈ, ആ, അവചനാനം ത്ഥോ, ത്ഥ, അംആദേസാ ഹോന്തി, സോ അഭവിത്ഥോ, ഭവിത്ഥോ, സോ അഭവിത്ഥ, ഭവിത്ഥ, അഹം അഭവം, ഭവം.

അത്രിമാ പാളീ - ഈമ്ഹി-പങ്കോ ച മാ വിസിയിത്ഥോ [ജാ॰ ൧.൧൬.ർ൪], സഞ്ജഗ്ഘിത്ഥോ മയാ സഹ [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൪൧]. ആമ്ഹി-അനുമോദിത്ഥ വാസവോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൬൭], നിമന്തയിത്ഥ വാസവോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൬൭], ഖുബ്ഭിത്ഥ നഗരം തദാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൭൬], സുഭൂതിത്ഥേരോ ഗാഥം അഭാസിത്ഥ [ഥേരഗാ॰ ൧]. അമ്ഹി-ഇധാഹം മല്ലികം ദേവിം ഏതദവോചം [സം॰ നി॰ ൧.൧൧൯], അജാനമേവം ആവുസോ അവചം ജാനാമീതി [പാരാ॰ ൧൯൮], അഹം കാമാനം വസമന്വഗം [ജാ॰ ൨.൧൯.ർ൮], അജ്ഝഗം അമതം സന്തിം ഇച്ചാദി.

൭൯൦. ഉംസ്സിംസ്വംസു [ക॰ ൬൪൮, ൫൧൭; രൂ॰ ൪൭൦-൪൮൮; നീ॰ ൧൦൧൯-൧൧൦൫].

ഉമിച്ചസ്സ ഇംസു, അംസു ഹോന്തി.

അഗമിംസു, അഗമംസു, അഗമും. ഇമിനാ ഉംസ്സ ഇംസു, അഭവിംസു, ഭവിംസു.

൭൯൧. ഓസ്സ അ ഇ ത്ഥ ത്ഥോ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

ഓസ്സ അഇച്ചാദയോ ഹോന്തി.

ത്വം അഭവ, ത്വം അഭവി, ത്വം അഭവിത്ഥ, ത്വം അഭവിത്ഥോ.

അത്രിമാ പാളീ-ഓസ്സ അത്ഥേ-മാ ഹേവം ആനന്ദ അവച [ദീ॰ നി॰ ൨.൯൫], ത്വമേവ ദാനി'മകര, യം കാമോ ബ്യഗമാ തയി [ജാ॰ ൧.൨.൧൯൭]. ഇത്ഥേ-മാ ത്വം ഭായി മഹാരാജ, മാ ത്വം ഭായി രഥേസഭ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൪൪], മാ ചിന്തേസി മാ ത്വം സോചി, യാചാമി ലുദ്ദകം അഹം [ഗവേസിതബ്ബം]. ത്ഥത്ഥേമാസ്സു തിണ്ണോ അമഞ്ഞിത്ഥ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൬൫], മാ കിലിത്ഥ മയാ വിനാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൧൩], മാസ്സു കുജ്ഝിത്ഥ നാവിക [ജാ॰ ൧.൯.൫]. ത്ഥോത്ഥേ-മാ പുരാണേ അമഞ്ഞിത്ഥോ [ഥേരഗാ॰ ൨൪൦], മാ ദയ്ഹിത്ഥോ പുനപ്പുനം [സം॰ നി॰ ൧.൨൧൨], തിണമത്ഥേ അസജ്ജിത്ഥോ [ജാ॰ ൧.൧.൪൯], മാ ത്വം ബ്രഹ്മുനോ വചനം ഉപാതിവത്തിത്ഥോ [മ॰ നി॰ ൧.൬൦൨], മാ ത്വം മഞ്ഞിത്ഥോ ന മം ജാനാതീ [മ॰ നി॰ ൧.൬൦൨] തി.

തത്ഥ 'മാ ദയ്ഹിത്ഥോ'ഇച്ചാദീനി പരോക്ഖാവചനേനപി സിജ്ഝന്തി.

സുത്തവിഭത്തേന ത്ഥസ്സ ത്ഥോ ഹോതി, തം വോ വദാമി ഭദ്ദന്തേ, യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൯൭], മസ്സു മിത്താനം ദുബ്ഭിത്ഥോ. മിത്തദുബ്ഭോ ഹി പാപകോതി [ജാ॰ ൧.൧൯.൨൨൨].

മഹാവുത്തിനാ ഓസ്സ കചി ലോപോ, പുന ദാനം അദാ തുവം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൮൯], മാ നോ ത്വം താത അദദാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൨൯], മാ ഭോതി കുപിതാ അഹു [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൩൧], മാഹു പച്ഛാനുതാപിനീ [സം॰ നി॰ ൧.൧൯൨; ഥേരീഗാ॰ ൬൭].

൭൯൨. സി [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

ഓസ്സ സി ഹോതി വാ.

ത്വം അഭവസി, ഭവസി, ത്വം അനുഭോസി.

൭൯൩. മ്ഹാത്ഥാനമുഉ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

മ്ഹാ, ത്ഥാനം ആദിമ്ഹി ഉഉ ഹോതി.

അസ്സോസുമ്ഹാ, അഹേസുമ്ഹാ, അവോചുമ്ഹാ, അവോചുത്ഥ ഇച്ചാദീനി ദിസ്സന്തി.

തുമ്ഹേ അഭവുത്ഥ, ഭവുത്ഥ, അഭവിത്ഥ, ഭവിത്ഥ വാ, മയം അഭവുമ്ഹാ, ഭവുമ്ഹാ, അഭവിമ്ഹാ, ഭവിമ്ഹാ വാ.

൫൩൪. ഇംസ്സ ച സുഉ [ക° ൫൧൭; രൂ° ൪൮൪; നീ° ൧൧൦൫; "...സിഉ" (ബഹൂസു)].

ഇമിച്ചസ്സ മ്ഹാ, ത്ഥാനഞ്ച ആദിമ്ഹി സുഉ ഹോതി, സാഗമോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചസദ്ദേന ഊആദീനമ്പി ആദിമ്ഹി സാഗമോ ഹോതി, സാഗമേ ച സതി ബ്യഞ്ജനം ഹോതി, തസ്സ ആദിമ്ഹി ഇആഗമോ ലബ്ഭതി. തേന "ഇമാ ഗാഥാ അഭാസിസും [ഗവേസിതബ്ബം], തേ മേ അസ്സേ അയാചിസും, യഥാഭൂതം വിപസ്സിസും" [ജാ° ൨.൨൨.൧൮൭൩] ഇച്ചാദീനി [ദീ° നി° ൩.൨൭൭] സിജ്ഝന്തി.

സോ ഭോഗം അനുഭോസി, അനുഭവി വാ, തുമ്ഹേ അനുഭോസിത്ഥ, അനുഭവിത്ഥ വാ, അഹം അനുഭോസി, അനുഭവിം വാ. മയം അനുഭോസിമ്ഹാ അനുഭവിമ്ഹാ വാ.

൫൩൫. ഏഓന്താ സും [ക° ൫൧൭; രൂ° ൪൮൪; നീ° ൧൧൦൫; 'ഏഓത്താ സും" (ബഹൂസു)].

ഏദന്തതോ ഓദന്തതോ ച പരസ്സ ഉംവചനസ്സ സും ഹോതി വാ.

ആനേസും, സായേസും, ചിന്തേസും, പച്ചനുഭോസും, പരിഭോസും, അധിഭോസും, അഭിഭോസും.

സുത്തവിഭത്തേന ആദന്തതോപി ച, വിഹാസും വിഹരന്തി ച [സം° നി° ൧.൧൭൩], തേ അനുഭോസും, ഇമാനി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി.

തേന ഭോഗോ അന്വഭൂയീ, അനുഭൂയീ.

രസ്സത്തേ-അന്വഭൂയി, അനുഭൂയി.

ദ്വിത്തേ-അന്വഭുയ്യി, അനുഭുയ്യി.

തേന ഭോഗാ അന്വഭൂയും, അനുഭൂയും, അന്വഭൂയിംസു, അനുഭൂയിംസു ഇച്ചാദി സുദ്ധകമ്മരൂപം.

സോ മഗ്ഗം അഭാവി, ഭാവി, അഭാവേസി, ഭാവേസി, അഭാവയി, ഭാവയി, തേ മഗ്ഗം അഭാവിംസു, ഭാവിംസു.

'ഏഓന്താസു'ന്തി ഏദന്തമ്ഹാ സും. തേ മഗ്ഗം അഭാവേസും, ഭാവേസും, അഭാവയിംസു, ഭാവയിംസു, ത്വം മഗ്ഗം അഭാവയ, ഭാവയ, അഭാവയി, ഭാവയി, ത്വം മഗ്ഗം അഭാവിത്ഥ, ഭാവിത്ഥ, അഭാവയിത്ഥ, ഭാവയിത്ഥ, ത്വം മഗ്ഗം അഭാവയിത്ഥോ, ഭാവയിത്ഥോ, ത്വം മഗ്ഗം അഭാവേസി, ഭാവേസി, തുമ്ഹേ മഗ്ഗം അഭാവിത്ഥ, ഭാവിത്ഥ, അഭാവയിത്ഥ, ഭാവയിത്ഥ, അഹം മഗ്ഗം അഭാവിം, ഭാവിം, അഭാവേസിം, ഭാവേസിം, അഭാവയിം, ഭാവയിം, മയം മഗ്ഗം അഭാവിമ്ഹാ, ഭാവിമ്ഹാ, അഭാവിമ്ഹ, ഭാവിമ്ഹ, അഭാവയിമ്ഹാ, ഭാവയിമ്ഹാ, അഭാവയിമ്ഹ, ഭാവയിമ്ഹ.

സോ മഗ്ഗം അഭാവാ, ഭാവാ, അഭാവിത്ഥ, ഭാവിത്ഥ, അഭാവയിത്ഥ, ഭാവയിത്ഥ ഇച്ചാദി ഹേതുകത്തുരൂപം.

തേന മഗ്ഗോ അഭാവിയി, ഭാവിയി, തേന മഗ്ഗാ അഭാവിയിംസു, ഭാവിയിംസു ഇച്ചാദി ഹേതുകമ്മരൂപം.

ഇതി അജ്ജത്തനീ.

പരോക്ഖാ

അഥ പരോക്ഖാ വുച്ചതേ.

൪൯. പരോക്ഖേ അ ഉ ഏ ഥ അം മ്ഹ ത്ഥ രേ ത്ഥോ വ്ഹോ ഇം മ്ഹേ [ക॰ ൪൧൭; രൂ॰ ൪൯൦; നീ॰ ഖ്വഖ്വ൭; ചം॰ ൧.൨.ഖ്വ൧; പാ॰ ൩.൨.൧൧൫].

അക്ഖാനം ഇന്ദ്രിയാനം പരം പരോക്ഖം, അപച്ചക്ഖന്തി അത്ഥോ. ഭൂതേ കാലേ അത്തനോ പരോക്ഖക്രിയായ വത്തബ്ബായ ക്രിയത്ഥാ അആദയോ ഹോന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ഗസ്സ ദീഘോ വാ, സോ കിര ജഗാമ, തേ കിര ജഗാമു, ത്വം കിര ജഗാമേ, തുമ്ഹേ കിര ജഗാമിത്ഥ, അഹം കിര ജഗാമം, മയം കിര ജഗാമിമ്ഹ ഇച്ചാദി.

ഏത്ഥ ച 'സോ കിര ജഗാമ' ഇച്ചാദീനി **അനുസ്സവപരോക്ഖാനി** നാമ.

'അഹം കിര ജഗാമം, മയം കിര ജഗാമിമ്ഹാ'തി ഇദം അത്തനാ ഗന്ത്വാപി ഗമനം പമുട്ഠസ്സ വാ അസമ്പടിച്ഛിതുകാമസ്സ വാ **പടിവചനപരോക്ഖം** നാമ.

൪൭. പരോക്ഖായഞ്ച [ക॰ ൪൬ഖ്വ; രൂ॰ ൪൯൧; നീ॰ ൯൩൯; ചം॰ ൬.൧.൩; പാ॰ ൬.൧.൨].

പരോക്ഖമ്ഹി പുബ്ബക്ഖരം ഏകസ്സരം ദ്വേരൂപം ഹോതി, ചസദ്ദേന അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദ്വേദ്വേരൂപം സിജ്ഝതി.

ചങ്കമതി, ദദ്ദല്ലതി, ദദാതി, ജഹാതി, ജുഹോതി, ലോലുപോ, മോമൂഹോ.

൪ഖ്വ. ദുതിയചതുത്ഥാനം പഠമതതിയാ [ക॰ ൪൯൧; രൂ॰ ൪൯൪; നീ॰ ൯൪൨].

ദ്വിത്തേ പുബ്ബേസം ദുതിയ, ചതുത്ഥാനം കമേന പഠമ, തതിയാ ഹോന്തി.

൪൯. പുബ്ബസ്സ അ [ക॰ ൪൬൦; രൂ॰ ൪൯൩; നീ॰ ൯൪൯; ചം॰ ൩.൨.൧൨൯; പാ॰ ൭.൪.൭൩].

ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ ഭൂസ്സ അന്തോ അ ഹോതി.

൫൦. ഭൂസ്സ വുക [ക॰ ൪൭൬; രൂ॰ ൪൯൬; നീ॰ ൯൪൯; ചം॰ ൬.൩.൯൨; പാ॰ ൩.൪.ഖ്വഖ്വ].

ദിത്തേ ഭൂധാതുസ്സ അന്തേ വുക ഹോതി, വാഗമോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

“തത്ഥപ്പനാദോ തുമുലോ ബഭൂവാ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൩൭] പാളി.

സോ കിര രാജാ ബഭൂവ, തേ കിര രാജാനോ ബഭൂവു, ത്വം ബഭൂവേ.

‘അ ഈ സ്സാ സ്സത്യാദീനം ബ്യഞ്ജനസ്സിഉ’ ഇതി സുത്തേന ബ്യഞ്ജനാദിമ്ഹി ഇആഗമോ, തുമ്ഹേ ബഭൂവിത്ഥ, അഹം ബഭൂവം, മയം ബഭൂവിമ്ഹ , സോ ബഭൂവിത്ഥ, തേ ബഭൂവിരേ, ത്വം ബഭൂവിത്ഥോ, തുമ്ഹേ ബഭൂവിവ്ഹോ, അഹം ബഭൂവിം, മയം ബഭൂവിമ്ഹേ, ഇമാനി സുദ്ധകത്തുരൂപാനി.

‘ക്യോ ഭാവകമ്മേസ്വപരോക്ഖേസൂ’തി പടിസിദ്ധത്താ പരോക്ഖമ്ഹി ഭാവകമ്മേസു യപച്ചയോ ന ഹോതി, ‘തേന കിര ഭോഗോ അനുബഭൂവിത്ഥ, തേന ഭോഗോ അനുബഭൂവിരേ’തിആദിനാ യോജേതബ്ബം.

ഇതി പരോക്ഖാ.

സ്സത്യാദി

അഥ സ്സത്യാദി വുച്ചതേ.

൬൦൧. ഭവിസ്സതി സ്സതി സ്സന്തി സ്സസി സ്സഥ സ്സാമി സ്സാമ സ്സതേ സ്സന്തേ സ്സസേ സ്സവ്ഹേ സ്സം സ്സാമ്ഹേ [ക॰ ৪൨൧; രൂ॰ ৪൭൩; നീ॰ ৱ൪൨; ചം॰ ൧.൩.൨; പാ॰ ൩.൩.൧൩].

ഭവിസ്സതീതി ഭവിസ്സന്തോ, അനാഗതകാലോ, തസ്മിം ഭവിസ്സതി കാലേ ക്രിയത്ഥസ്സ ത്യാദയോ ഹോന്തി.

൬൦൨. നാമേ ഗരഹാവിമ്ഹയേസു [ക॰ ৪൨൧; രൂ॰ ৪൭൩; നീ॰ ৱ൪൩; ചം॰ ൧.൩.൧൦൪, ൧൧൭; പാ॰ ൩.൩.൧൪൩, ൧൫൦].

നിപാതനാമയോഗേ ഗരഹായഞ്ച വിമ്ഹയേ ച സ്സത്യാദയോ ഹോന്തി, അതീതകാലേപി സ്സത്യാദീനം ഉപ്പത്തിദീപനത്ഥമിദം സുത്തം, അനുത്ഥുനന, പച്ഛാനുതാപ, പച്ഛാനുമോദനാദീനിപി എത്ഥ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

തത്ഥ ഗരഹായം-അത്ഥി നാമ താത സുദിന്ന ആഭിദോസികം കുമ്മാസം പരിഭുഞ്ജിസ്സസി [പാരാ॰ ൩൨].

വിമ്ഹയേ-യത്ര ഹി നാമ സഞ്ഞീ സമാനോ പഞ്ചമത്താനം സകടസതാനം സദ്ദം ന സോസ്സതി [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൨].

അനുത്ഥുനനാദീസു-ന അത്തനാ പടിചോദേസ്സം, ന ഗണസ്സ ആരോചേസ്സം [പാചി॰ ൬൬൪], ന പുബ്ബേ ധനമേസിസ്സം [ജാ॰ ൧.൧൨.൭൦], ഇതി പച്ഛാനുതപ്പതി [ജാ॰ ൧.൧൨.൭൩], ഭൂതാനം നാപചായിസ്സം, പഹു സന്തോ ന പോസിസ്സം, പരദാരം അസേവിസ്സം [ജാ॰ ൧.൧൨.൭൪], ന പുബ്ബേ പയിരുപാസിസ്സം [ജാ॰ ൧.൧൨.൭൮], ഇതി പച്ഛാനുതപ്പതി [ജാ॰ ൧.൧൨.൭൦], അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം [ധ॰ പ॰ ൧൫൩].

കത്ഥചി പന ഗാഥാവസേന ഏകസകാരലോപോ, മിത്തോ മിത്തസ്സ പാനിയം, അദിന്നം പരിഭുഞ്ജിസം [ജാ॰ ൧.൧൧.൭൯], നിരയമ്ഹി അപച്ചിസം [ഥേരീഗാ॰ ൪൩൩], ഗച്ഛന്തോ നം ഉദക്ഖിസം [ഗവേസിതബ്ബം], യോനിസോ പച്ചവേക്ഖിസം [ഥേരഗാ॰ ൩൪൭] ഇച്ചാദി.

'അ ഈ സ്സാ സ്സത്യാദീനം ബ്യഞ്ജനസ്സിഉ' ഇതി ഇആഗമോ, ഭവിസ്സതി, ഭവിസ്സന്തി, ഭവിസ്സരേ, ഭവിസ്സസി, ഭവിസ്സഥ, ഭവിസ്സാമി, ഭവിസ്സാമ, ഭവിസ്സതേ, ഭവിസ്സന്തേ, ഭവിസ്സരേ, ഭവിസ്സസേ, ഭവിസ്സവ്ഹേ, ഭവിസ്സം, ഭവിസ്സാമ്ഹേ.

അനുഭോസ്സതി, അനുഭോസ്സന്തി, അനുഭോസ്സരേ ഇച്ചാദി സുദ്ധകത്തുരൂപം.

അനുഭൂയിസ്സതി, അനുഭൂയിസ്സന്തി, അനുഭൂയിസ്സരേ.

൬൦൩. ക്യസ്സ സ്സേ [ക॰ ൭൧൭; രൂ॰ ൪൯൯; നീ॰ ൧൧൦൭].

ക്യസ്സ ലോപോ ഹോതി വാ സ്സകാരവതി വിഭത്തിമ്ഹി.

തേന മഗ്ഗോ ഗമിസ്സതി, ഗമീയിസ്സതി വാ, തേന മഗ്ഗോ അഗമിസ്സാ, അഗമീയിസ്സാ വാതി വികപ്പേന ക്യസ്സ ലോപോ.

തേന ഭോഗോ അനുഭവിസ്സതി, അനുഭൂയിസ്സതി വാ, തേന ഭോഗാ അനുഭവിസ്സന്തി, അനുഭൂയിസ്സന്തി വാ ഇച്ചാദി സുദ്ധകമ്മരൂപം.

ഭാവിസ്സതി, 'ഊലസ്സേ'തി ഇസ്സ ഏ, ഭാവേസ്സതി, ഭാവയിസ്സതിഇച്ചാദി ഹേതുകത്തുരൂപം.

തേന മഗ്ഗോ ഭാവീയിസ്സതി, മഗ്ഗാ ഭാവീയിസ്സന്തി ഇച്ചാദി ഹേതുകമ്മരൂപം.

ഇതി സ്സത്യാദി.

സ്സാദി

അഥ സ്സാദി വുച്ചതേ.

൬൦൪. ഏയ്യാദോതിപത്തിയം സ്സാ സ്സംസു സ്സേ സ്സഥ സ്സം സ്സാമ്ഹാ സ്സഥ സ്സിംസു സ്സസേ സ്സവ്ഹേ സ്സിം സ്സാമ്ഹസേ [ക॰ ൪൭൭; രൂ॰ ൪൬൭; നീ॰ ൯൩൭; ചം॰ ൧.൩.൧൦൯; പാ॰ ൩.൩.൧൩൯; ഏയ്യാദോ വാതിപത്തിയം (ബഹൂസു)].

ഏയ്യാദിവിസയേ ക്രിയാതിപത്തിയം സ്സാദയോ ഭവന്തി. ഏയ്യാദിവിസയോ നാമ ഹേതുഫലക്രിയാസമ്ഭവോ, തദുഭയക്രിയായ അഭാവോ ക്രിയാതിപത്തി.

സാ ദുവിധാ അതീതാ ച അനാഗതാ ച.

തത്ഥ അതീതായം-സചേ സോ പഠമവയേ പബ്ബജ്ജം അലഭിസ്സാ, അരഹാ അഭവിസ്സാ ['സചേ പന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിസ്സ, അരഹത്തം പാപുണിസ്സ' (ധമ്മപദ അട്ഠ॰ ൧)] ഇച്ചാദി.

അനാഗതായം-സചാഹം ന ഗമിസ്സം, മഹാജാനിയോ സോ അഭവിസ്സാ ഇച്ചാദി.

‘ആഈഊസ്സാദീസ്വഉ വാ’ഇതി ധാത്വാദിമ്ഹി വികപ്പേന അകാരാഗമോ,‘അ ഈസ്സാ സ്സത്യാദീനം ബ്യഞ്ജനസ്സിഉ’ ഇതി സ്സാദീസു ഇആഗമോ, അഭവിസ്സാ, ഭവിസ്സാ, അഭവിസ്സംസു, ഭവിസ്സംസു, അഭവിസ്സേ, ഭവിസ്സേ, അഭവിസ്സഥ, ഭവിസ്സഥ, അഭവിസ്സം, ഭവിസ്സം, അഭവിസ്സാമ്ഹാ, ഭവിസ്സാമ്ഹാ, അഭവിസ്സഥ, ഭവിസ്സഥ, അഭവിസ്സിംസു, ഭവിസ്സിംസു, അഭവിസ്സസേ, ഭവിസ്സസേ, അഭവിസ്സവ്ഹേ, ഭവിസ്സവ്ഹേ, അഭവിസ്സിം, ഭവിസ്സിം, അഭവിസ്സാമ്ഹസേ, ഭവിസ്സാമ്ഹസേ.

‘ആഈഊ’ഇച്ചാദിനാ സ്സാ, സ്സാമ്ഹാനം രസ്സത്തേ-സോ അഭവിസ്സ, ഭവിസ്സ, മയം അഭവിസ്സാമ്ഹ, ഭവിസ്സാമ്ഹ. ‘ഏയ്യാഥസ്സേ’ഇച്ചാദിനാ സ്സേസ്സ അത്തേ-ത്വം അഭവിസ്സ, ഭവിസ്സ ഇച്ചാദീനി രൂപചതുക്കാനി യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബാനി.

ഇതിസ്സാദി.

ഭൂധാതുരൂപം നിട്ഠിതം.

അട്ഠവിഭത്തുപ്പത്തിരാസി നിട്ഠിതോ.

ഭൂവാദിഗണ

സരന്തധാതു

ആകാരന്തധാതുരൂപ

ഇതോ പട്ഠായ സരന്തധാതുയോ സരാനുക്കമേന, ബ്യഞ്ജനന്തധാതുയോ അക്ഖരാനുക്കമേന വുച്ചന്തേ.

കച്ചായനഗന്ഥേ അനേകസ്സരധാതുയോ ഇധ ബ്യഞ്ജനന്തധാതുയോ നാമ. തസ്മാ ഇധ ധാത്വന്തസരലോപകിച്ചം നാമ നത്ഥി.

ഖാ, ഖ്യാ-കഥനേ, ഗാ-സദ്ദേ, ഘാ-ഗന്ധോപാദാനേ, ഞാ-പഞ്ഞായനേ അവബോധനേ ച, ഠാ-ഗതിനിവത്തിയം, താ-പാലനേ, ഥാ-ഠാനേ , ദാ-ദാനേ, ധാ-ധാരണേ, പാ-പാനേ, ഫാ-വുഢിയം, ഭാ-ദിത്തിയം, മാ-മാനേ, യാ-ഗതിയം, ലാ-ആദാനേ ഛേദനേ ച, വാ-ഗതി, ബന്ധ, ഗന്ധനേസു, സാ-അസ്സാദനേ തനുകരണേ അന്തകമ്മനി ച, ഹാ-ചാഗേ, ന്ഹാ-സോചേയ്യേ.

ത്യാദ്യുപ്പത്തി, കത്തരിലോ, മഹാവുത്തിനാ സരേ പരേ ആദന്തമ്ഹാ കാചി യാഗമോ, അക്ഖാതി. പരസ്സരലോപോ, അക്ഖായതി, ക്രിയം ആഖ്യാതി, ആഖ്യായതി, ജാതിം അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോ [സു॰ നി॰ ർ൨൩], സങ്ഗായതി, സങ്ഗായിംസു മഹേസയോ [വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ], ഗന്ധം ഘായതി, പഞ്ഞായതി, പഞ്ഞായന്തി, പഞ്ഞായതു, പഞ്ഞായന്തു.

കമ്മേ ക്യോ, ധമ്മോ ഞായതി, ധമ്മാ ഞായന്തി, വിഞ്ഞായതി, വിഞ്ഞായന്തി.

പയോജകബ്യാപാരേ-ണാപി, ഞാപേതി, ഞാപേന്തി, ഞാപയതി, ഞാപയന്തി.

കമ്മേ-ഞാപീയതി, ഞാപീയന്തി, ഠാതി, ഠാന്തി, ഓപുപ്ഫാ പദ്മാ ഠാന്തി, മാലാവ ഗന്ഥിതാ ഠാന്തി, ധജഗ്ഗാനേവ ദിസ്സരേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൮൯].

൬൦൫. ഞീലസ്സേ [ക॰ ൫൧൦; രൂ॰ ൪൮൭; നീ॰ ൧൦൨൩].

ഞാനുബന്ധസ്സ ഈആഗമസ്സ ച കത്തരി വിഹിതസ്സ ലപച്ചയസ്സ ച ക്വചി എത്തം ഹോതീതി ലസ്സ എത്തം.

അധിട്ഠേതി, അധിട്ഠേന്തി.

൬൦൬. ഠാപാനം തിട്ഠപിവാ [ക॰ ൪൬൮-൯; രൂ॰ ൪൯൨-൪; നീ॰ ൯൪൯].

ഠാ, പാനം തിട്ഠ, പിവാ ഹോന്തി ന്ത, മാന, ത്യാദീസു.

തിട്ഠതി, തിട്ഠന്തി.

൬൦൭. പാദിതോ ഠാസ്സ വാ ഠഹോ ക്വചി [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

പാദയോ ഉപസഗ്ഗാ പാദി നാമ, പാദിതോ പരസ്സ ഠാസ്സ ഠഹോ ഹോതി വാ ക്വചി.

സണ്ഠഹതി, സണ്ഠഹന്തി, സണ്ഠാതി, സണ്ഠാന്തി, ഉപട്ഠഹതി, ഉപട്ഠഹന്തി, ഉപട്ഠാതി, ഉപട്ഠാന്തി.

കമ്മേ -

൬൦൮. അഞ്ഞാദിസ്സി ക്യേ [ക॰ ൫൦൨; രൂ॰ ൪൯൩; നീ॰ ൧൦൧൫; ‘അഞ്ഞാദിസ്സാസീക്യേ’ (ബഹൂസു)].

ഞാദിതോ അഞ്ഞസ്സ ആകാരന്തക്രിയത്ഥസ്സ ഇ ഹോതി ക്യേ പരമ്ഹി.

അധിട്ഠീയതി, അധിട്ഠീയന്തി, ഉപട്ഠീയതി, ഉപട്ഠീയന്തി.

അഞ്ഞാദിസ്സാതി കിം? ഞായതി, ഞായന്തി, ആക്ഖായതി, ആക്ഖായന്തി, ആഖ്യായതി, ആഖ്യായന്തി.

ണാപിമ്ഹി-പതിട്ഠാപേതി, പതിട്ഠാപേന്തി, പതിട്ഠാപയതി, പതിട്ഠാപയന്തി.

അജ്ഝത്തനിമ്ഹി വികപ്പേന സാഗമോ, അട്ഠാസി, പതിട്ഠാസി, അധിട്ഠഹി, അധിട്ഠാസി, അധിട്ഠേസി, സണ്ഠഹി, സണ്ഠാസി, ഉപട്ഠഹി, ഉപട്ഠാസി.

‘ഉംസ്സിംസ്വംസൂ’തി ഉംസ്സ ഇംസു, അംസു, അധിട്ഠഹിംസു, സണ്ഠഹിംസു, ഉപട്ഠഹിംസു. അത്ഥമേന്തമ്ഹി സൂരിയേ, വാളാ പന്ഥേ ഉപട്ഠഹും [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൮൬]. അട്ഠംസു, ഉപട്ഠഹംസു.

പരഛരക്കേ-അട്ഠാ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ [സു॰ നി॰ ൪൩൧].

കമ്മേ-അധിട്ഠിയി, അധിട്ഠിയിംസു, ഉപട്ഠിയി, ഉപട്ഠിയിംസു.

ണാപിമ്ഹി-പതിട്ഠാപേസി , പതിട്ഠാപയി, സണ്ഠാപേസി, സണ്ഠാപയി.

'ഏഓന്താസു'ന്തി ഉംസ്സസും, സരലോപോ, അട്ഠാസും, ഉപട്ഠാസും, പതിട്ഠാപേസും, സണ്ഠാപേസും, പതിട്ഠാപയും, സണ്ഠാപയും, പതിട്ഠാപയിംസു, സണ്ഠാപയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ഠസ്സതി, ഠസ്സന്തി, രസ്സത്തം, ഉപട്ഠിസ്സതി, ഉപട്ഠിസ്സന്തി, അഹം ഭോതിം ഉപട്ഠിസ്സം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൩൪], സണ്ഠഹിസ്സതി, സണ്ഠഹിസ്സന്തി.

ണാപിമ്ഹി-പതിട്ഠാപേസ്സതി, പതിട്ഠാപേസ്സന്തി.

താ-പാലനേ, ഭയം തായതി.

ഥാ-ഠാനേ, അവത്ഥാതി, അവത്ഥായതി, വിത്ഥായതി, വിത്ഥായന്തി, മാ ഖോ വിത്ഥാസി [മഹാവ॰ ൧൨൬].

ദാ-ദാനേ, 'ഊലസ്സേ'തി ലസ്സ ഏത്തം, ദേതി, ദേന്തി, ദേസി, ദേഥ, ദേമി, ദേമ.

'പരോക്ഖായഞ്ചാ'തി സുത്തേ ചസദ്ദേന ദാസ്സ ദ്വിത്തം. 'രസ്സോ പുബ്ബസ്സാ'തി പുബ്ബസ്സ രസ്സത്തം, ദദാതി, ദദന്തി, ദദാസി, ദദാഥ, ദദാമി, ദദാമ.

൬൦൯. ദാസ്സ ദം വാ മിമേസ്വദ്വിത്തേ [ക॰ ൪൮൨; രൂ॰ ൫൦൮; നീ॰ ൯൭൨].

അദ്വിത്തേ ദാസ്സ ദം ഹോതി വാ മി, മേസു, നിഗ്ഗഹീതസ്സ വഗ്ഗന്തത്തം.

ദമ്മി, ദമ്മ.

അദ്വിത്തേതി കിം? ദദാമി, ദദാമ.

൬൧൦. ദാസ്സിയങ [ക॰ ൫൦൨; രൂ॰ ൪൯൩; നീ॰ ൧൦൧൯].

പാദിതോ പരസ്സ ദാസ്സ ഇയങ ഹോതി ക്വചി.

'ഇയങ' ഇതി സുത്തവിഭത്തേന അഞ്ഞധാതൂനമ്പി. ജാ-ഹാനിയം, അപ്പേന ബഹും ജിയ്യാമ [ജാ॰ ൧.൨.൫൨], തസ്സേവാ'നുവിധിയ്യതി [ജാ॰ ൧.൨.൬൭], വിധുരസ്സ ഹദയം ധനിയതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൫൫], നിഹീയതി തസ്സ യസോ [ജാ॰ ൧.൧൦.൬൦; അ॰ നി॰ ൪.൧൭], ഏകോ രാജാ വിഹിയ്യസി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൪൫], സോ പഹീയിസ്സതി [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯] ഇച്ചാദി.

ആദിയതി, ആദിയന്തി, ഉപാദിയതി, ഉപാദിയന്തി, സമാദിയതി, സമാദിയന്തി, സിക്ഖാപദം സമാദിയാമി [ഖു॰ പാ॰ ൨.൧], വത്തം സമാദിയാമി [ചൂളവ॰ ൭൫].

൱൨൨. ഗമ വദ ദാനം ഘമ്മ വജ്ജ ദജ്ജാ [ക॰ ൪൯൯-൫൦൦-൨; രൂ॰ ൪൩൮-൪൱൬-൭; നീ॰ ൨൦൨൩, ൨൦൦൫-൨൦൦൬].

ഏതേസം ഘമ്മ, വജ്ജ, ദജ്ജാ ഹോന്തി വാ ന്ത, മാന, ത്യാദീസു.

ദജ്ജതി, ദജ്ജന്തി, ദജ്ജസി, ദജ്ജഥ, ദജ്ജാമി, ദജ്ജാമ.

'ഊലസ്സേ'തി ലസ്സ ഏത്തം, ദജ്ജേതി, ദജ്ജേന്തി.

കമ്മേ 'അഞ്ഞാദിസ്സി ക്യേ'തി ക്യമ്ഹി ആസ്സ ഇത്തം, ദിയതി, ദിയന്തി.

ദീഘത്തേ-ദീയതി, ദീയന്തി.

ദ്വിത്തേ-ദിയ്യതി, ദിയ്യന്തി, ദജ്ജീയതി, ദജ്ജീയന്തി.

ണാപിമ്ഹി-ദാപേതി, ദാപേന്തി, ദാപയതി, ദാപയന്തി.

പാദിപുബ്ബേ രസ്സോ, സമാദപേതി [മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭; ൩.൧൭൱], സമാദപേന്തി, സമാദപയതി, സമാദപയന്തി.

കമ്മേ-ദാപീയതി , ദാപീയന്തി, സമാദപീയതി, സമാദപീയന്തി.

ഏയ്യാദിമ്ഹി മഹാവുത്തിനാ ദജ്ജതോ ഏയ്യാദീനം അന്തസ്സ ഏയ്യസ്സ ലോപോ വാ, ദാനം ദജ്ജാ, ദദേയ്യ, ദജ്ജും, ദദേയ്യും, ദജ്ജാസി, ദദേയ്യാസി, ദജ്ജാഥ, ദദേയ്യാഥ, ദജ്ജാമി, ദദേയ്യാമി, ദജ്ജാമ, ദദേയ്യാമ, അഹം ദജ്ജം, ദദേയ്യം, മയം ദജ്ജാമ്ഹേ, ദദേയ്യാമ്ഹേ.

അത്രിമാ പാളി-ദജ്ജാ സപ്പുരിസോ ദാനം [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൧൱൨], ഉപായനാനി മേ ദജ്ജും [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൪], മാതരം കേന ദോസേന, ദജ്ജാസി ദകരക്ഖിനോ [ജാ ൨.൨൱.൧൧൭]. താനി അമ്മായ ദജ്ജേസി [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൨൪൯], ഛട്ഠാഹം ദജ്ജമത്താനം, നേവ ദജ്ജം മഹോസധം [ജാ॰ ൨.൨൱.൧൧൬].

അജ്ഝത്തനിമ്ഹി-അദദി, അദാസി, അദദും, അദംസു, അദജ്ജി, അദജ്ജും, ത്വം അദദോ. വരഞ്ചേ മേ അദോ സക്ക [ജാ॰ ൧.൨൭.൨൪൧].

പരഛക്കേ-സോ ദാനം അദാ, ബ്രാഹ്മണസ്സ അദാ ദാനം, സിവീനം രട്ഠവഡ്ഢനോ [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൨൨൭].

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ദാസ്സതി, ദാസ്സന്തി, ദദിസ്സതി, ദദിസ്സന്തി, ദജ്ജിസ്സതി, ദജ്ജിസ്സന്തി.

ദാഇച്ചസ്സ ദിച്ഛ, പവേച്ഛാദേസമ്പി ഇച്ഛന്തി, വിപുലം അന്നം പാനഞ്ച, സമണാനം പവേച്ഛസി [ഥേരീഗാ॰ ൧൭൧]. അപ്പസ്മേകേ പവേച്ഛന്തി, ബഹുനേകേ ന ദിച്ഛരേ [സം॰ നി॰ ൨.൩൩]. ദേവോ സമ്മാ ധാരം പവേച്ഛതു. ഭോജനം ഭോജനത്ഥീനം, സമ്മദേവ പവേച്ഛഥ.

ധാ-ധാരണേ, സന്ധാതി, വിധാതി, നിധേതി, നിധേന്തി. വിധേതി, വിധേന്തി.

‘പരോക്ഖായഞ്ചാ’തി ചസദ്ദേന ദ്വിത്തം. ‘ദുതിയചതുത്ഥാന...’ന്തി ധസ്സ ദത്തം. ‘രസ്സോ പുബ്ബസ്സാ’തി പുബ്ബസ്സ രസ്സോ.

൫൭൨. ധാസ്സ ഹോ [ക॰ ൪൭൭; രൂ॰ ൪൯൯; നീ॰ ൭൭൦൪].

ദ്വിത്തേ പരസ്സ ധാസ്സ ഹോ ഹോതി.

സദ്ദഹാതി, സദ്ദഹതി വാ. സദ്ദഹാതി തഥാഗതസ്സ ബോധിം. വിദഹാതി, നിദഹാതി, സദ്ദഹന്തി, വിദഹന്തി, നിദഹന്തി.

‘മയദാ സരേ’തി സുത്തേ ‘മയദാ’തി സുത്തവിഭത്തിയാ ബ്യഞ്ജനേപി നിഗ്ഗഹീതസ്സ ദത്തം, കമ്മം സദ്ദഹാതി, കമ്മഫലം സദ്ദഹാതി, സദ്ദഹന്തി, വത്ഥം പരിദഹാതി, പരിദഹന്തി.

കമ്മേ-സന്ധീയതി, സന്ധീയന്തി, സന്ധിയ്യതി, സന്ധിയ്യന്തി, വിധിയ്യതി. നവേന സുഖദുക്ഖേന, പോരാണം അപിധിയ്യതി [ജാ॰ ൭.൨.൭൭൮].

ണാപിമ്ഹി-നിധാപേതി, നിധാപേന്തി, നിധാപയതി, നിധാപയന്തി.

കമ്മേ-നിധാപീയതി, നിധാപീയന്തി.

ഏയ്യാദിമ്ഹി-സദ്ദഹേയ്യം, സദ്ദഹേയ്യും.

ഈആദിമ്ഹി-സദ്ദഹി, സദ്ദഹിംസു. തത്ര ഭിക്ഖവോ സമാദഹിംസു [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨], സമാദഹംസു വാ.

പാ-പാനേ, പാതി, പാന്തി.

‘ഠാപാനം തിട്ഠപിവാ’തി പാസ്സ പിവോ, പിവതി, പിവന്തി.

കമ്മേ-പീയതി, പീയന്തി.

ണിമ്ഹി-‘ആസ്സാ ണാപിമ്ഹി യുക’ ഇതി സുത്തേന ണാനുബന്ധേ ആസ്സ അന്തേ യാഗമോ, പുത്തം ഥഞ്ഞം പായേതി, പായേന്തി, പായയതി, പായയന്തി.

കമ്മേ-പായീയതി, പായീയന്തി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-പസ്സതി, പസ്സന്തി, പിസ്സതി, പിസ്സന്തി.

അത്രിമാ പാളി-അയഞ്ഹി തേ മയാ’രുള്ഹോ, സരോ പിസ്സതി ലോഹിതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൯൯],അഗ്ഗോദകാനി പിസ്സാമി, യൂഥസ്സ പുരതോ വജം [ജാ॰ ൭.൯.൭൪]. നളേന വാരിം പിസ്സാമ, ന ച മം ത്വം വധിസ്സസി [ജാ॰ ൭.൭.൨൦].

ഭാ-ദിത്തിയം, ഭാതി, രത്തിമാഭാതി ചന്ദിമാ [ധ॰ പ॰ ൩൮൭], ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ [മ॰ നി॰ ൭.൪൦൩], ദദ്ദല്ലമാനാ ആഭന്തി [വി॰ വ॰ ൮൩൯; ജാ॰ ൨.൨൨.൪൦൯], പടിഭാതി, പടിഭന്തി, പടിഭാതു, പടിഭന്തു തം ചുന്ദ ബോജ്ഝങ്ഗാ [സം॰ നി॰ ൫.൭൯൮], തിസ്സോ മം ഉപമായോ പടിഭംസു [മ॰ നി॰ ൭.൩൮൪], രത്തി വിഭാതി, വിഭായതി.

മാ-മാനേ, ദ്വിത്തം രസ്സോ ച, മമായതി, മമായന്തി. യേമം കായം മമായന്തി, അന്ധാ ബാലാ പുഥുജ്ജനാ [ഥേരഗാ॰ ൭൬൭].

യാ-ഗതിയം, യാതി, യന്തി, യായതി, യായന്തി, യായന്ത' മനുയായന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൬൪], ഉയ്യാതി, ഉയ്യന്തി, നിയ്യാതി, നിയ്യന്തി ധീരാ ലോകമ്ഹാ, ഹിത്വാ മാരം സവാഹനം. അനുയാതി, അനുയന്തി, അനുപരിയായതി, അനുപരിയായന്തി.

ലാ-ആദാനേ, ലാതി.

വാ-ഗതി, ഗന്ധനേസു, വാതി ദേവേസു ഉത്തമോ [ധ॰ പ॰ ൫൬], വാതോ വായതി, വായന്തി, നിബ്ബാതി, നിബ്ബന്തി, നിബ്ബായതി, നിബ്ബായന്തി, പരിനിബ്ബാതി, പരിനിബ്ബായതി.

ണാപിമ്ഹി-നിബ്ബാപേതി, നിബ്ബാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി-പരിനിബ്ബായി, പരിനിബ്ബായിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-പരിനിബ്ബിസ്സതി, പരിനിബ്ബിസ്സന്തി, പരിനിബ്ബായിസ്സതി, പരിനിബ്ബായിസ്സന്തി.

സാ-അസ്സാദന, തനുകരണ, അന്തക്രിയാസു, സാതി, സായതി, സായന്തി, പരിയോസായന്തി.

ണാപിമ്ഹി-ഓസാപേതി , പരിയോസാപേതി, ഓസാപയതി, പരിയോസാപയതി.

കമ്മേ-ഓസാപീയതി, പരിയോസാപീയതി.

ഹാ-ചാഗേ, പഹാതി, പഹായതി, പഹായന്തി.

കത്തു, കമ്മനി ക്യോ, ഈഉആഗമോ, ഹിയ്യോതി ഹിയ്യതി പോസോ [ജാ॰ ൧.൧൭.൩൪൮], നിഹിയ്യതി തസ്സ യസോ [അ॰ നി॰ ൪.൧൭; ജാ॰ ൧.൧൦.൯൦], ത്വം ഏകോ അവഹിയ്യസി, ദ്വിത്തം രസ്സോ ച.

൯൧൩. കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ [ക॰ ൪൯൨-൪; രൂ॰ ൪൯൭-൭൦൪; നീ॰ ൯൪൩-൭; ചം॰ ൯.൨.൧൧൯; പാ॰ ൭.൪.൯൨].

ദ്വിത്തേ പുബ്ബേസം കവഗ്ഗ, ഹാനം ചവഗ്ഗ, ജാ ഹോന്തി.

ജഹാതി, പജഹാതി, ജഹന്തി, പജഹന്തി.

കമ്മേ-പഹീയതി, പഹീയന്തി.

രസ്സത്തേ-പഹിയതി, പഹിയന്തി.

ദ്വിത്തേ-പഹിയ്യതി, പഹിയ്യന്തി, പജഹീയതി, പജഹീയന്തി.

ണാപിമ്ഹി-ഹാപേതി, ഹാപേന്തി, ഹാപയതി, ഹാപയന്തി, ജഹാപേതി, ജഹാപേന്തി, ജഹാപയതി, ജഹാപയന്തി.

കമ്മേ-ഹാപീയതി, ജഹാപീയതി.

ഈആദിമ്ഹി-പഹാസി, പഹാസും, പജഹി, പജഹിംസു.

൫൨൪. ഹാതോ ഹ [ക॰ ൪൭൭; രൂ॰ ൪൯൦; നീ॰ ൯൫൨].

ഹാതോ പരസ്സ സ്സ-കാരസ്സ ഹ ഹോതി വാ.

"ഹാഹിസി ത്വം ജീവലോക"ന്തി [ജാ॰ ൨.൭.൩൫] പാളി, ഹാഹിതി, ഹാഹിന്തി, ഹാഹതി, ഹാഹന്തി, ജഹിസ്സതി, ഹിസ്സതി, അഞ്ഞമഞ്ഞം വധിത്വാന, ഖിപ്പം ഹിസ്സാമ ജീവിതം [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൭൩].

ന്ഹാ-സോചേയ്യേ, ന്ഹാതി, ന്ഹായതി, ന്ഹായന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ബ്യഞ്ജനവഡ്ഢനേ, നഹാതി, നഹായതി, നഹായന്തി.

ഇതി ഭൂവാദിഗണേ ആകാരന്തധാതുരൂപം.

ഇവണ്ണന്തധാതുരൂപ

ഇ-ഗതിയം അജ്ഝായനേ ച, ഖി-ഖയേ പകാസനേ ച, ചി-ചയേ, ജി-ജയേ, ഡീ-വേഹാസഗതിയം, നീ-നയേ, ഭീ-ഭയേ, ലീ-ലയേ, സീ-സയേ, മ്ഹി-ഹാസേ.

ത്യാദ്യുപ്പത്തി, കത്തരി ലോ, ഏതി, ഏന്തി, ഏസി, ഏഥ, ഏമി, ഏമ, വേതി, വേന്തി, സമേതി, സമേന്തി, അബ്ഭേതി, അബ്ഭേന്തി, അഭിസമേതി, അഭിസമേന്തി, അവേതി, അവേന്തി, സമവേതി, സമവേന്തി, അപേതി, അപേന്തി, ഉപേതി, ഉപേന്തി, അന്വേതി, അന്വേന്തി, അച്ചേതി, അച്ചേന്തി, പച്ചേതി, പച്ചേന്തി, അജ്ഝേതി, അജ്ഝേന്തി, ഉദേതി, ഉദേന്തി, സമുദേതി, സമുദേന്തി, പരിയേതി, പരിയേന്തി, ഉപയതി, ഉപയന്തി, അച്ചയതി, അച്ചയന്തി, ഉദയതി, സമുദയതി.

ഏതു, സമേതു, ഏന്തു, സമേന്തു, ഏഹി, സമേഹി, ഏഥ, സമേഥ, ഏഥ ബ്യഗ്ഘാ നിവത്തവ്ഹോ, പച്ചുപേഥ മഹാവനം [ജാ॰ ൨.൩.൫൫].

മഹാവുത്തിനാ ഇധാതുമ്ഹാ ഏയ്യാദീനം ഏകാരസ്സ ലോപോ, ന ച അപത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം [സം॰ നി॰ ൨.൨൦൭], വിസ്സാസം ഏയ്യ പണ്ഡിതോ, യദാ തേ പഹിണേയ്യാമി, തദാ ഏയ്യാസി ഖത്തിയ [ജാ॰ ൨.൨൨.൫൩൭].

ഈആദിമ്ഹി 'പരോ ക്വചീ'തി വിഭത്തിസരലോപോ, ധമ്മം അഭിസമി, അഭിസമിംസു.

'ഏഓന്താ സു'ന്തി ഉംസ്സ സും, അഭിസമേസും, അഭിസമയും, അഭിസമയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി -

൩൭൫. ഏതിസ്മാ [ക॰ ൪൮൭; രൂ॰ ൪൯൦; നീ॰ ൯൩൭].

'ഏതീ'തി ധാതുനിദ്ദേസോ തിസദ്ദോ, ഇധാതുമ്ഹാ പരസ്സ സ്സകാരസ്സ ഹി ഹോതി വാ.

ഏഹിതി, ഏസ്സതി. ബോധിരുക്ഖമുപേഹിതി [ബു॰ വം॰ ൨.൩൩], നേരഞ്ജരമുപേഹിതി [ബു॰ വം॰ ൨.൩൩], ഉപേസ്സതി, തദാ ഏഹിന്തി മേ വസം [ജാ॰ ൧.൧.൩൩], തതോ നിബ്ബാനമേഹിസി [ചൂളവ॰ ൩൮൨ തസ്സുദ്ദാനം], ന പുനം ജാതിജരം ഉപേഹിസി [ധ॰ പ॰ ൨൩൮]. സുത്തവിഭത്തേന അഞ്ഞധാതൂഹിപി, കഥം ജീവിഹിസി ത്വം [അപ॰ ഥേര ൧.൩.൧൩], ജായിഹിതിപ്പസാദോ [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൪൫], പഞ്ഞായിഹിന്തി ഏതാ ദഹരാ [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൯൭].

സ്സാദിമ്ഹി "സചേ പുത്തം സിങ്ഗാലാനം, കുക്കുരാനം അദാഹിസീ"തി [ഗവേസിതബ്ബം] പാളി, 'അദാഹിസീ'തി ച അദദിസ്സസേത്യത്ഥോ.

ഖി-ഖയേ അവണ്ണപകാസനേ ച, ഖയതി, ഖയന്തി.

ഖിതോ യാഗമോ, വികപ്പേന യസ്സ ദ്വിത്തം, കപ്പോ ഖീയേഥ, വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സ [ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪], ഉജ്ഝായന്തി ഖിയന്തി [പാരാ॰ ൭൮൭], അവണ്ണം പകാസേന്തീതി അത്ഥോ. ഖിയ്യതി, ഖിയ്യന്തി, ആയു ഖിയ്യതി മച്ചാനം, കുന്നദീനംവ ഓദകം [സം॰ നി॰ ൧.൧൪൬].

ചി-ചയേ, സമുച്ചേതി, സമുച്ചയതി.

൩൭൬. നിതോ ചിസ്സ ഛോ [ക॰ ൭൦; രൂ॰ ൭൭; നീ॰ ൫൦].

നിതോ പരസ്സ ചിസ്സ ച-കാരസ്സ ഛോ ഹോതി.

നിച്ഛയതി, വിനിച്ഛയതി, വിനിച്ഛയന്തി, വിനിച്ഛേതി, വിനിച്ഛേന്തി,

കമ്മേ ക്യോ -

൩൭൭. ദീഘോ സരസ്സ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

സരന്തസ്സ ധാതുസ്സ ദീഘോ ഹോതി ക്യമ്ഹീതി ഇകാരു'കാരാനം ക്യമ്ഹി വികപ്പേന ദീഘോ.

സമുച്ചീയതി സമുച്ചീയന്തി, വിനിച്ഛീയതി, വിനിച്ഛീയന്തി.

ജി-ജയേ, ജേതി, ജേന്തി, വിജേതി, വിജേന്തി, പരാജേതി, പരാജേന്തി, ജയതി, ജയന്തി, വിജയതി, വിജയന്തി, പരാജയതി, പരാജയന്തി.

കമ്മേ ക്യമ്ഹി ദീഘോ, ന തം ജിതം സാധു ജിതം, യം ജിതം അവജീയതി. തം ഖോ ജിതം സാധു ജിതം, യം ജിതം നാവജീയതി [ജാ॰ ൧.൧.൭൦].

ണാപിമ്ഹി പുബ്ബസ്സരലോപോ വാ, ജാപേതി, ജാപയതി. യോ ന ഹന്തി ന ഘാതേതി, ന ജിനാതി ന ജാപയേ [ജാ॰ ൧.൧൦.൧൭൮]. ജയാപേതി, ജയാപയതി, ജയാപീയതി, ജയാപീയന്തി, ജയതു, ജയന്തു.

ഈആദിമ്ഹി-അജേസി, അജേസും, വിജേസി, വിജേസും, അജയി, അജയും, അജയിംസു, വിജയി, വിജയും, വിജയിംസു, ജേസ്സതി, വിജേസ്സതി, പരാജേസ്സതി, ജയിസ്സതി, വിജയിസ്സതി, പരാജയിസ്സതി.

ഡീ-വേഹാസഗതിയം, സകുണോ ഡേതി, ഡേന്തി [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൪; അം॰ നി॰ ൪.൧൯൮]. പാസം ഓഡ്ഡേതി, ഓഡ്ഡേന്തി.

നീ-നയേ , നേതി, നേന്തി, വിനേതി, വിനേന്തി, നയതി, നയന്തി, വിനയതി, വിനയന്തി.

കമ്മേ-നീയതി, നീയന്തി.

ദ്വിത്തേ-നിയ്യതി, നിയ്യന്തി, നിയ്യരേ.

ണാപിമ്ഹി ആയാദേസസ്സ രസ്സോ, നയാപേതി, നയാപേന്തി, നയാപയതി, നയാപയന്തി.

കമ്മേ-നയാപീയതി, നയാപീയന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-നേസി, നേസും, വിനേസി, വിനേസും, ആനേസി, ആനേസും, അനയി, നയി, അനയിംസു, നയിംസു, ആനയി, ആനയിംസു, വിനയി, വിനയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-നേസ്സതി, നേസ്സന്തി, നയിസ്സതി, നയിസ്സന്തി.

ഭീ-ഭയേ, ഭേതി. മാ ഭേഥ കിം സോചഥ മോദഥവ്ഹോ [ജാ॰ ൧.൧൫.൨൭], വിഭേമി ഏതം അസാധും, ഉഗ്ഗതേജോ ഹി ബ്രാഹ്മണോ [ജാ॰ ২.൧൭.൧൦൩]. ഭായതി, ഭായന്തി.

കാരിതേ മഹാവുത്തിനാ സാഗമോ വാ, ഭീസേതി, ഭീസയതി, ഭീസാപേതി, ഭീസാപയതി. ഭിക്ഖും ഭീസേയ്യ വാ ഭീസാപേയ്യ വാ [പാചി॰ ൩൪൬-൩൪൭].

സീ-സയേ, സേതി, സേന്തി, അതിസേതി, അതിസേന്തി, സയതി, സയന്തി.

കമ്മേ-അതിസീയതി, അതിസീയന്തി.

ണാപിമ്ഹി രസ്സോ, സയാപേതി, സയാപയതി.

ണിമ്ഹി-സായേതി, സായയതി, സായേസും ദീനമാനസാ [അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൪൮].

മ്ഹി-ഹാസേ , ഉമ്ഹേതി, ഉമ്ഹയതി, വിമ്ഹേതി, വിമ്ഹയതി, ന നം ഉമ്ഹയതേ ദിസ്വാ, ന ച നം പടിനന്ദതി [ജാ॰ ൧.൨.൮൩].

കമ്മേ-ഉമ്ഹീയതി, വിമ്ഹീയതി.

കാരിതേ പുബ്ബസ്സരലോപോ, സചേ മം നാഗനാസൂരൂ, ഉമ്ഹായേയ്യ പഭാവതീ. സചേ മം നാഗനാസൂരൂ, പമ്ഹായേയ്യ പഭാവതീ [ജാ॰ ൨.൨൦.൫൭].

ഇതി ഭൂവാദിഗണേ ഇവണ്ണന്തധാരൂപം.

ഉവണ്ണന്തധാതുരൂപ

ചു-ചവനേ, ജു-സീഘഗമനേ, ഥു-അഭിത്ഥവനേ, ദു-ഗതിയം ഉപതാപേ ച, ഭൂ-സത്തായം, യു-മിസ്സനേ ഗതിയഞ്ച, രു-സദ്ദേ, ബ്രൂ-വിയത്തിയം വാചായം, സു-സന്ദനേ ജനനേ ച, സൂ-പസവനേ, ഹു-ദാനേ ഭക്ഖനേ പൂജായം സത്തിയഞ്ച, ഹൂ-സത്തായം.

ത്യാദ്യുപ്പത്തി, ‘കത്തരി ലോ’തി ലപച്ചയോ, ഉവണ്ണസ്സ അവാദേസോ, ‘ദീഘോ സരസ്സാ’തി സകമ്മികധാതൂനം ക്യമ്ഹി ദീഘോ.

ചു-ചവനേ, ചവതി, ചവന്തി.

ണിമ്ഹി-ചാവേതി, ചാവയതി.

ജു-സീഘഗമനേ, ജവതി, ജവന്തി.

ഥു-അഭിത്ഥവനേ, അഭിത്ഥവതി, അഭിത്ഥവന്തി.

‘ബഹുല’ന്തി അധികതത്താ ക്യമ്ഹി ക്വചി വുദ്ധി, അവാദേസോ, അഭിത്ഥവീയതി, അഭിത്ഥവീയന്തി, അഭിത്ഥവിയ്യതി, അഭിത്ഥവിയ്യന്തി.

ദു-ഉപതാപേ, ഉപദ്ദവതി, ഉപദ്ദവന്തി.

ഭൂ-സത്തായം, സമ്ഭോതി, സമ്ഭവതി.

യു-ഗതിയം , യവതി.

രു-സദ്ദേ, രവതി, രവന്തി, വിരവതി, വിരവന്തി.

ബ്രൂ-വിയത്തിയം വാചായം -

൬൫൮. ന ബ്രൂസ്സോ.

ബ്യഞ്ജനേ പരേ ബ്രൂസ്സ ഓ ന ഹോതി.

ബ്രൂതി.

൬൫൯. ബ്രൂതോ തിസ്സീഉ [ക॰ ൪൨൦; രൂ॰ ൪൦൨; നീ॰ ൫൦൩൩; ച॰ ൬.൨.൩൪; പാ॰ ൭.൩.൯൩].

ബ്രൂതോ തിസ്സ ആദിമ്ഹി ഈഉ ഹോതി. ഈമ്ഹി പുബ്ബലോപോ.

ബ്രവീതി.

൹൨൦. യുവണ്ണാനമിയങ്ങഉവങ്ങ സരേ [ക॰ ൭൦; രൂ॰ ൩൦; നീ॰ ൨൨൦; ... മിയവുവങ... (ബഹൂസു)].

ഇവണ്ണു’വണ്ണന്താനം ധാതൂനം കച്ചി ഇയങ്ങ, ഉവങ്ങ ഹോന്തി സരേ.

ബ്രുവന്തി, ബ്രുന്തി വാ. “അജാനന്താ നോ പബ്രുന്തീ”തി പാളി. ബ്രൂസി, ബ്രൂഥ, ബ്രൂമി, ബ്രൂമ.

൹൨൧. ത്യന്തീനം ടട്ടൂ [ക॰ ൪൧൭; രൂ॰ ൪൮൯; നീ॰ ൧൧൦൪; ചം॰ ൧.൪.൧൩; പാ॰ ൩.൪.൮൪].

തി, അന്തീസു ബ്രൂസ്സ ആഹ ഹോതി, തേസഞ്ച ട, ടൂ ഹോന്തി.

സോ ആഹ, തേ ആഹു.

അത്രിമാ പാളീ-നിബ്ബാനം ഭഗവാ ആഹ, സബ്ബഗന്ഥപമോചനം, ആഹ തേസഞ്ച യോ നിരോധോ [മഹാവ॰ ൹൦], യം പരേ സുഖതോ ആഹു, തദരിയാ ആഹു ദുക്ഖതോ. യം പരേ ദുക്ഖതോ ആഹു, തദരിയാ സുഖതോ വിദൂ [സു॰ നി॰ ൭൬൭]. തത്ഥ ‘ആഹാ’തി കഥേതി. ‘ആഹൂ’തി കഥേന്തി.

ബ്രൂതു , ബ്രൂവന്തു, ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമം [ഖു॰ പാ॰ ൫.൨], ബ്രൂഥ, ബ്രൂമി, ബ്രൂമ.

ഏയ്യാദിമ്ഹി-ബ്രൂസ്സ ഉവങ്ങ ഹോതി, ബ്രുവേയ്യ, ബ്രുവേയ്യും.

ഈആദിമ്ഹി സരേ പരേ ബ്രൂസ്സ ഓത്തം, ഓസ്സ ച അവാദേസോ, അബ്രവി, അബ്രവും, അബ്രവിംസു.

ഉവാദേസേ-അബ്രുവി, അബ്രുവും, അബ്രുവിംസു.

പരോക്ഖമ്ഹി -

൹൨൨. അആദീസ്വാഹോ ബ്രൂസ്സ [ക॰ ൪൭൫; രൂ॰ ൪൹൫; നീ॰ ൯൬൯].

അആദീസു ബ്രൂസ്സ ആഹ ഭവതി.

സോ ആഹ, തേ ആഹു.

൹൨൩. ഉസ്സംസ്വാഹാ വാ [നീ॰ ൧൦൩൹].

ആഹാദേസമ്ഹാ പരസ്സ ഉവചനസ്സ അംസു ഹോതി വാ.

തേ ആഹംസു, സച്ചം കിരേവമാഹംസു, നരാ ഏകച്ചിയാ ഇധ [ജാ॰ ൧.൧൩.൧൨൩].

സു-സന്ദനേ, നദീ സവതി, സവന്തി, ആഭവഗ്ഗാ സവന്തി.

സൂ-പസവനേ, പുഞ്ഞം പസവതി [ചൂളവ॰ ന൫൬], പസവന്തി.

ഹു-പൂജായം, 'പരോക്ഖായഞ്ചാ'തി ദ്വിത്തം, 'കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ'തി ഹസ്സ ജോ, ജുഹോതി, ജുഹോന്തി.

കമ്മേ-തേന അഗ്ഗി ഹൂയതേ.

ണിമ്ഹി-ജുഹാവേതി, ജുഹാവയതി.

ണാപിമ്ഹി-ജുഹാപേതി, ജുഹാപയതി.

ഹു-സത്തിയം, പഹോതി, സമ്പഹോതി, പഹോന്തി, സമ്പഹോന്തി.

ഹൂ-സത്തായം , ഹോതി, ഹോന്തി, ഹോതു, ഹോന്തു.

ഏയ്യാദിമ്ഹി- 'യുവണ്ണാനമിയങ്ങഉവങ്ങ സരേ'തി ധാത്വന്തസ്സ ഉവാദേസോ, ഹുവേയ്യ, ഹുവേയ്യും.

ആആദിമ്ഹി-സോ അഹുവാ. വണ്ണഗന്ധഫലൂപേതോ, അമ്ബോയം അഹുവാ പുരേ [ജാ॰ ൧.൨.൭൧]. അഹുവാ തേ പുരേ സഖാ [സം॰ നി॰ ൧.൬൦], തേ അഹുവൂ, ത്വം അഹുവോ, തുമ്ഹേ അഹുവത്ഥ [മ॰ നി॰ ൧.൨൧൬], ഝായഥ ഭിക്ഖവേ മാ പമാദത്ഥ, മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹുവത്ഥ, അഹുവ, അഹുവം വാ, അഹുവമ്ഹാ. "അകരമ്ഹസ തേ കിച്ചം, യം ബലം അഹുവമ്ഹസേ [ജാ॰ ൧.൪.൨൯]. അഹുവമ്ഹേവ മയം പുബ്ബേ, ന നാഹുവമ്ഹാ"തി [മ॰ നി॰ ൧.൧൮൦] പാളിയോ.

ഈആദിമ്ഹി സാഗമോ, അഹോസി, പാതുരഹോസി.

മഹാവുത്തിനാ ഈലോപോ രസ്സോ ച. അഹുദേവ ഭയം അഹു ഛമ്ഭിതത്തം. അഹുദേവ കുക്കുച്ചം, അഹു വിപ്പടിസാരോ [പാരാ॰ ന൮]. ആദീനവോ പാതുരഹു [ഥേരഗാ॰ ൨൬൯], ദിബ്ബോ രഥോ പാതുരഹു.

൬൨൪. ഹൂതോ രേസും [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൧൦൫].

ഹൂതോ ഞുംവചനസ്സ രേസും ഹോതി. സുത്തവിഭത്തേന മ്ഹാസ്സ രേസുമ്ഹാ ച. 'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി ധാത്വന്തലോപോ.

തേ പുബ്ബേ അഹേസും. ഉവാദേസേ അഹുവും, പുബ്ബസ്സരലോപേ അഹും.

അത്രിമാ പാളീ- സബ്ബമ്ഹി തം അരഞ്ഞമ്ഹി, യാവന്തേത്ഥ ദിജാ അഹും [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൪൨൫]. കൂടാഗാരസഹസ്സാനി, സബ്ബസോണ്ണമയാ അഹും [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൪൦൭].

ഓസ്സ സി, ഇത്ഥ, ത്ഥോ. ത്വം അഹോസി, അഹുവി, അഹുവിത്ഥ, അഹുവിത്ഥോ.

മഹാവുത്തിനാ ഓലോപോ രസ്സോ, മാ ഭോതി കുപിതാ അഹു [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൩], മാഹു പച്ഛാനുതാപിനീ [സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨], അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ അഹോസിം, കിന്നു ഖോ അഹോസിം, കഥം നു ഖോ അഹോസിം [സം॰ നി॰ ൨.൨൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൮], അഹം അഹുവിം, മയം അഹോസിമ്ഹാ, അഹോസിമ്ഹ വാ. അഹേസുമ്ഹാ നു ഖോ മയം അതീതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ അഹേസുമ്ഹാ, കിന്നു ഖോ അഹേസുമ്ഹാ, കഥം നു ഖോ അഹേസുമ്ഹാ [മ॰ നി॰ ൧.൪൦൭]. മയം പുബ്ബേ അഹുവിമ്ഹാ, അഹുമ്ഹാ വാ. "മയം പുബ്ബേ ദാനപതിനോ അഹുമ്ഹാ"തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൧൭] പാളി.

രസ്സത്തേ-അഹുമ്ഹ.

മഹാവുത്തിനാ മ്ഹാസ്സ ഉഞ്ച. "പഞ്ചസതാ മയം സബ്ബാ, താവതിംസുപഗാ അഹു"ന്തി പാളി.

പരഛക്കേ അസ്സ അം, അഹം പുബ്ബേ അഹുവം, അഹുവ വാ.

'പരോ ക്വചീ'തി പരലോപോ, അഹും.

അത്രിമാ പാളീ- "അഹം കേവട്ടഗാമസ്മിം, അഹും കേവട്ടദാരകോ [അപ॰ ഥേര ൧.൩൯.൮൩], ചക്കവത്തീ അഹും രാജാ, ജമ്ബുമണ്ഡസ്സ ഇസ്സരോ. സത്തക്ഖത്തും മഹാബ്രഹ്മാ, വസവത്തീ തദാ അഹും. മുദ്ധാഭിസിത്തോ ഖത്തിയോ, മനുസ്സാധിപതീ അഹു"ന്തി. മയം അഹുവിമ്ഹേ.

സ്സത്യാദിമ്ഹി -

൩൨൭. ഹൂസ്സ ഹേഹേഹിഹോഹി സ്സച്ചാദോ [ക॰ ൪൮൦; രൂ॰ ൪൯൦; നീ॰ ൯൩൧; '...സ്സത്യാദോ' (ബഹൂസു)].

സ്സത്യാദിമ്ഹി ഹൂധാതുസ്സ ഹേ ച ഹേഹി ച ഹോഹി ച ഹോന്തി.

ഹേസ്സതി , ഹേസ്സന്തി, ഹേഹിസ്സതി, ഹേഹിസ്സന്തി, ഹോഹിസ്സതി, ഹോഹിസ്സന്തി. ബുദ്ധോ ഹേസ്സം സദേവകേ [ബു॰ വം॰ ൨.൫൬], അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം [ബു॰ വം॰ ൨.൭൯].

൩൨൮. ദക്ഖ സക്ഖ ഹേഹി ഹോഹീഹി ലോപോ [ക॰ ൪൮൦; രൂ॰ ൪൯൦; നീ॰ ൯൩൧; 'ദക്ഖാ ഹേഹിഹോഹിലോപോ' (ബഹൂസു)].

ഏതേഹി ആദേസേഹി സ്സസ്സ ലോപോ ഹോതി വാ. സുത്തവിഭത്തേന അഞ്ഞേഹിപി സ്സലോപോ.

സക്ഖിസി ത്വം കുണ്ഡലിനി, മഞ്ഞിസി ഖത്തബന്ധുനി [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൯]. ന ഹി സക്ഖിന്തി ഛേത്തും [സു॰ നി॰ ൨൮], അധമ്മോ ഹഞ്ഞിതി ധമ്മമജ്ജ [ജാ॰ ൧.൧൧.൩൧], ബ്രഹ്മദത്തോ പലായിതി ഇച്ചാദി.

ഹേഹിതി, ഹേഹിന്തി, ഹോഹിതി, ഹോഹിന്തി.

അത്രിമാ പാളി-പിയോ ച മേ ഹേഹിതി മാലഭാരീ, അഹഞ്ച നം മാലിനീ അജ്ഝുപേസ്സം [ജാ॰ ൧.൧൭.൧൩൭], തിലോദനോ ഹേഹിതി സാധുപക്കോ [ജാ॰ ൧.൮൫.൨]. ദോസോ പേമഞ്ച ഹേഹിതി [ഥേരഗാ॰ ൭൧൩]. മമ ത്വം ഹേഹിസി ഭരിയാ [ജാ॰ ൧.൧൪.൨൭]. തതോ സുഖീ ഹോഹിസി വീതരാഗോ. ഖിപ്പം ഹോഹിസി അനാസവോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൭] ഇച്ചാദി.

ഇതി ഭൂവാദിഗണേ ഉവണ്ണന്തധാതുരൂപം.

ഏദന്തധാതുരൂപ

ഏ-ആഗതിയം ഗതിയഞ്ച, കേ-സദ്ദേ, ഖേ-ഖാദനു'പട്ഠാനേസു, ഗേ-സദ്ദേ, അപപുബ്ബ ചേ-പൂജായം, ഝേ-ചിന്തായം ദാഹ'ജ്ഝാനേസു ച, തേ-പാലനേ, ഥേ-സദ്ദ, സങ്ഘാതേസു, ദേ-സുദ്ധി, നിദ്ദാസു, പേ-വുദ്ധിയം , ഭേ-ഭയേ, ലേ-ഛേദനേ, വേ-ഗതിയം തന്തസന്താനേ ച, സേ-അന്തക്രിയായം, ഹരേ-ലജ്ജായം, ഗിലേ-കിലമനേ, പലേ-ഗതിയം, മിലേ-ഹാനിയം.

ണാനുബന്ധപച്ചയേന വിനാ യേസം ധാതൂനം ആയാദേസോ ലബ്ഭതി, തേ ഏദന്താ നാമ. മഹാവുത്തിനാ യലോപേ സതി ആദന്തേഹി സമാനരൂപം, ആദന്താനഞ്ച യാഗമേ സതി ഏദന്തേഹി സമാനരൂപം, തസ്മാ ആദന്ത, ഏദന്താ യേഭുയ്യേന സമാനരൂപാ ഭവന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ഏദന്താനം ത്യാദീസു തബ്ബാദീസു ച ആയാദേസോ, കചി യലോപോ, ഏ-ആഗതിയം. അയം സോ സാരഥി ഏതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൧], സചേ ഏന്തി മനുസ്സത്തം [സം॰ നി॰ ൧.൪൯], ലക്ഖണം പസ്സ ആയന്തം, മിഗസങ്ഘപുരക്ഖതം [ജാ॰ ൧.൧.൧൧], യോഗ'മായന്തി മച്ചുനോ [സം॰ നി॰ ൧.൨൦], ആയാമാവുസോ [പാരാ॰ ൨൨൮], ആയാമാനന്ദ [ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൬; പാരാ॰ ൨൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൭൩].

ഏത്ഥ ഏധാതു ആഗച്ഛ, ഗച്ഛാമാതി അത്ഥദ്വയം വദതി, യാധാതുവസേന ആഗച്ഛ, യാമാതിപി അത്ഥം വദന്തി.

ഏ-വുദ്ധിയം വാ, ''കായോ, അപായോ, ഉപായോ, സമുദായോ''തിആദീസു -

കുച്ഛിതാ ധമ്മാ ആയന്തി വഡ്ഢന്തി ഏത്ഥാതി കായോ, 'ആയോ'തി വുച്ചതി വഡ്ഢി, തതോ അപേതോ അപായോ, തേന ഉപേതോ ഉപായോ, അവയവധമ്മാ സമുദേന്തി ഏത്ഥാതി സമുദായോ, പരിബ്യത്തം ആയന്തി ഏതേനാതി പരിയായോ.

കേ-സദ്ദേ, കായതി.

കമ്മേ-കിയ്യതി.

ഖേ-ഖാദനേ, തിണം ഖായതി, വിക്ഖായതി, ഉന്ദുരാ ഖായന്തി, വിക്ഖായന്തി.

ഖേ-ഉപട്ഠാനേ , ഖായതി, പക്ഖായതി, അലക്ഖീ വിയ ഖായതി.

ഗേ-സദ്ദേ, ഗായതി, ഗായന്തി.

അപപുബ്ബ ചേ-പൂജായം, അപചായതി, യേ വുദ്ധ’മപചായന്തി [ജാ॰ ൧.൧.൩൭].

ഝേ-ചിന്തായം, ഝായതി, ഝായന്തി, പജ്ഝായതി, പജ്ഝായന്തി, അഭിജ്ഝായതി, അഭിജ്ഝായന്തി.

ഝേ-ഓലോകനേ, നിജ്ഝായതി, നിജ്ഝായന്തി, ഉപനിജ്ഝായതി, ഉപനിജ്ഝായന്തി, ഉജ്ഝായതി, ഉജ്ഝായന്തി.

ഝേ-ദയ്ഹനേ, പദീപോ ഝായതി, പരിജ്ഝായതി.

കമ്മേ-ഝായീയതി.

ണാപിമ്ഹി യലോപോ, കട്ഠം ഝാപേതി, ഝാപേന്തി, ഝാപയതി, ഝാപയന്തി.

ഝേ-അജ്ഝയനേ സംപുബ്ബോ, മഹാവുത്തിനാ നിഗ്ഗഹീതസ്സ ജാദേസോ, സജ്ഝായതി, സജ്ഝായന്തി, മന്തം സജ്ഝായതി.

തേ-പാലനേ, തായതി, തായന്തി.

ഥേ-സദ്ദ, സങ്ഘാതേസു, ഥായതി.

ദേ-സുദ്ധിയം, വോദായതി, വോദായന്തി.

ദേ-സോപ്പനേ, നിദ്ദായതി, നിദ്ദായന്തി.

പേ-വുദ്ധിയം, അപ്പായതി, അപ്പായന്തി.

ഭേ-ഭയേ, ഭായതി, ഭായന്തി, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ [ധ॰ പ॰ ൧൨൯], ഭായസി, സചേ ഭായഥ ദുക്ഖസ്സ [ഉദാ॰ ൪൪], കിന്നു ഖോ അഹം തസ്സ സുഖസ്സ ഭായാമി [മ॰ നി॰ ൧.൩൨൩], നതം ഭായാമി ആവുസോ, ഭായാമ [അപ॰ ഥേരീ॰ ൨.൨.൪൭൫].

ണാപിമ്ഹി-ഭയാപേതി, ഭായാപേതി, ഭായാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി-മാ ഭായി, മാ സോചി [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൭], മാ ചിന്തയി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ഭായിസ്സതി, ഭായിസ്സന്തി.

ലേ-ഛേദനേ, തിണം ലായതി, സാലിം ലായതി, ലായന്തി.

വേ-ഗതിയം, വാതോ വായതി, വാതാ വായന്തി.

വേ-തന്തസന്താനേ, തന്തം വായതി, വായന്തി.

കമ്മേ-വായീയതി, പുബ്ബലോപേ വീയതി, വിയ്യതി.

ണാപിമ്ഹി-ചീവരം വായാപേതി [പാരാം ൫൩൨], വായാപേന്തി.

സേ-അന്തക്രിയായം, ഓസായതി, പരിയോസായതി, അജ്ഝോസായതി.

കമ്മേ-പരിയോസീയതി.

ണാപിമ്ഹി-പരിയോസാപേതി.

൫൨൭. ണിണാപീനം തേസു.

ണി, ണാപീനം ലോപോ ഹോതി തേസുണി, ണാപീസു പരേസു.

ഭിക്ഖു അത്തനാ വിപ്പകതം കുടിം പരേഹി പരിയോസാപേതി [പാരാം ൩൫൩]. ഏത്ഥ അകമ്മകത്താ ധാതുസ്സ 'കുടി'ന്തി ച 'പരേഹീ'തി ച ദ്വേ കമ്മാനി ദ്വികമ്മത്തും പവത്തേഹി കാരിതേഹി സിജ്ഝന്തി.

അനേകസ്സരഏദന്തമ്പി കിഞ്ചി ഇധ വുച്ചതി.

ഹരേ-ലജ്ജായം, ഹരായതി, ഹരായന്തി, അട്ടിയാമി ഹരായാമി [സം᠎ നി᠎ ൧.൧൫൭], ഹരായാമ, ഹരായതീതി ഹിരീ, മഹാവുത്തിനാ ഉപന്തസ്സ ഇത്തം.

ഗിലേ-രുജ്ജനേ, ഗിലായതി, പിട്ഠി മേ ആഗിലായതി [ചൂളവ᠎ ൩൪൫; ദീ᠎ നി᠎ ൩.൩൦൦], ഗിലായന്തി.

പലേ-ഗതിയം , പലായതി, പലായന്തി.

മിലേ-ഹാനിയം, മിലായതി, മിലായന്തി.

"ഝാനം, ഉജ്ഝാനം, നിജ്ഝാനം, താണം, പരിത്താണം, വോദാനം, നിദ്ദാനം, ഗിലാനോ, പലാതോ, മിലാതന്തി"ആദീസു യലോപോ.

ഇതി ഭൂവാദിഗണേ ഏദന്തധാതുരൂപം.

ഭൂവാദിഗണേ സരന്തധാതൂനം ത്യാദ്യന്തരൂപാനി നിട്ഠിതാനി.

ബ്യഞ്ജനന്തധാതു

അവുദ്ധികരൂപ

തുദാദിഗണ

അഥ ബ്യഞ്ജനന്തധാതുരൂപാനി വുച്ചന്തേ. താനി ച അവുദ്ധിക, സവുദ്ധികവസേന ദുവിധാനി ഹോന്തി. തത്ഥ അവുദ്ധികാനി താവ വുച്ചന്തേ.

ഖിപ, ഗുഹ, തുദ, ദിസ, പിസ, ഫുസ, ലിഖ, വധാദി.

ഇധ ധാതൂനം അന്തസ്സരോ ഉച്ചാരണത്ഥോ, സോ രൂപവിധാനേ നപ്പയുജ്ജതേ.

൬൮൭. തുദാദീഹി കോ [ക॰ ൪൪൫; രൂ॰ ൪൩൩; നീ॰ ൬൮൫; ചം॰ ൧.൧.൬൭; പാ॰ ൩.൧.൭൭].

തുദാദീഹി കാനുബന്ധോ അപച്ചയോ ഹോതി. കാനുബന്ധോ അവുദ്ധിദീപനത്ഥോ.

ഖിപ-ഖിപനേ, ഖിപതി, പക്ഖിപതി, ഉക്ഖിപതി, ഓക്ഖിപതി, നിക്ഖിപതി, വിക്ഖിപതി, പടിക്ഖിപതി, സംഖിപതി.

കമ്മേ-ഖിപീയതി.

കാരിതേ-ഖിപേതി , ഖിപയതി, ഖിപാപേതി, ഖിപാപയതി, ഖേപേതി, ഖേപയതി വാ, ഉദകം ഖേപേതി, തണ്ഹം ഖേപേതി, ഖയാപേതീതി അത്ഥോ.

ഗുഹ-സംവരണേ, ഗുഹതി, നിഗ്ഗുഹതി.

കമ്മേ-ഗുഹിയതി.

കാരിതേ ഗുസ്സ ദീഘോ, ഗൂഹേതി, ഗൂഹയതി, ഗൂഹാപേതി, ഗൂഹാപയതി.

കമ്മേ-ഗൂഹാപീയതി.

ഘട-ചേതായം, ഘടതി.

കമ്മേ-ഘടീയതി.

കാരിതേ-ഘടേതി, ഘടയതി, ഘടാപേതി, ഘടാപയതി.

തുദ-ബ്യധനേ, ബ്യധനം വിജ്ഝനം, തുദതി, വിതുദതി.

അസ്സ ഏത്തേ-തുദേതി, തുദേന്തി.

കമ്മേ-തുദീയതി.

‘തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ’തി ദസ്സ ജത്തം. ‘വഗ്ഗലസേഹി തേ’തി യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, തുജ്ജതി.

കാരിതേ-തുദേതി, തുദയതി, തുദാപേതി, തുദാപയതി.

ദിസീ-ഉദ്ദിസനേ, ഉദ്ദിസനം സരൂപതോ കഥനം. ഉദ്ദിസതി, പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസന്തി [മഹാവ॰ ൧൩൯], നിദ്ദിസതി, നിദ്ദിസന്തി, അപദിസതി, അപദിസന്തി.

കമ്മേ-ഉദ്ദിസീയതി, ഉദ്ദിസീയന്തി.

കാരിതേ-ആചരിയോ സിസ്സം പാളിധമ്മം ഉദ്ദിസാപേതി, ഉദ്ദിസാപയതി, വാചേതീതി അത്ഥോ. പാഠേസു പന സദ്ധയമ്പി ദിസ്സതി.

നുദ-ഖിപനേ , നുദതി, പനുദതി, വിനോദേതി, പടിവിനോദേതി വാ.

കമ്മേ-പനുദീയതി, പനുജ്ജതി.

കാരിതേ-പനുദേതി, പനുദയതി, പനുദാപേതി, പനുദാപയതി.

പിസ-സംചുണ്ണേ, പിസതി.

കമ്മേ-പിസീയതി.

കാരിതേ-പിസേതി, പിസയതി, പിസാപേതി, പിസാപയതി.

ഫുസ-സമ്ഫസ്സേ പത്തിയഞ്ച, ഫുസതി, ഫുസന്തി ധീരാ നിബ്ബാനം [ധ॰ പ॰ ൨൩], വജ്ജം നം ഫുസേയ്യ [പാരാ॰ ർ൦൯; ചൂളവ॰ ൩ർ൪].

കമ്മേ-ഫുസീയതി.

കാരിതേ-ഫുസേതി, ഫുസയതി, ഫുസാപേതി, ഫുസാപയതി.

ലിഖ-ലേഖനേ, ലിഖതി, സല്ലിഖതി, വിലിഖതി.

കാരിതേ-ലിഖേതി, സല്ലിഖേതി, വിലിഖേതി.

വധ-ഹിംസായം, വധതി, വധേതി.

കമ്മേ-വധീയതി.

യമ്ഹി ധസ്സ ഝത്തം, യസ്സ പുബ്ബരൂപം. 'ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസം തതിയപഠമാ'തി ഝസ്സ തതിയജത്തം, വജ്ഝതി, വജ്ഝന്തി, വജ്ഝരേ. ഇമേ സത്താ ഹഞ്ഞന്തു വാ വജ്ഝന്തു വാ [മ॰ നി॰ —൧.൩ൽ].

കാരിതേ-വധേതി, വധയതി, വധാപേതി, വധാപയതി, സാമികോ പുരിസം മഗ്ഗം ഗമേതി, ഗമയതി, ഗമാപേതി, ഗമാപയതി ഇച്ചാദീനിപി ഇധ വത്തബ്ബാനി.

ഇതി തുദാദിഗണോ.

സവുദ്ധികരൂപ

അഥ സവുദ്ധികരൂപാനി വുച്ചന്തേ.

അസ-ഭുവി, ആസ-നിവാസേ ഉപവേസനേ ച, ഇസു-ഇച്ഛാ, കന്തിസു, കമു-പദഗമനേ, കുസ-അക്കോസേ, ഗമു-ഗതിമ്ഹി, ജരവയോഹാനിമ്ഹി, ജന-ജനനേ, മര-പാണചാഗേ, യമു-ഉപരമേ, രുദ-അസ്സുവിമോചനേ കന്ദനേ ച, രുഹ-ജനനേ, ലഭ-ലാഭേ, വച, വദ-വിയത്തിയം വാചായം, വിദ-ഞാണേ, വസ-നിവാസേ, വിസപവേസനേ, സദ-ഗത്യാ'വസാനേ, ഹന-ഹിംസായം, ഹരഹരണേ.

ത്യാദ്യുപ്പത്തി, കത്തരി ലോ, അസ-ഭുവി, സത്തായന്തി അത്ഥോ.

൩൨൪. തസ്സ ഥോ [ക॰ ർ൯ർ; രൂ॰ ർ൯൭, ൭൦൦; നീ॰ ൯൮൪, ൯൪൫].

അത്ഥിതോ പരസ്സതി, തൂനം തസ്സ ഥോ ഹോതി.

'പരരൂപമയകാരേ ബ്യഞ്ജനേ'തി സുത്തേന ബ്യഞ്ജനേ പരേ ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം, 'ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസം തതിയപഠമാ'തി സുത്തേന പരരൂപസ്സ ദുതിയസ്സ പഠമത്തം.

ധനം മേ അത്ഥി.

ഏത്ഥ ച "അത്ഥി ത്വം ഏതരഹി, ന ത്വം നത്ഥി, അത്ഥി അഹം ഏതരഹി, നാഹം നത്ഥി, പുത്താ മത്ഥി ധനാ മത്ഥി [ധ॰ പ॰ ൬൨], അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ"തി [ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വിതിംസാകാര] ആദീസു അത്ഥിസദ്ദോ ആഖ്യാതപടിരൂപകോ കത്തുവാചകോ നിപാതോ.

"അത്ഥീതി ഖോ കച്ചായന അയമേകോ അന്തോ, നത്ഥീതി ദുതിയോ അന്തോ"തി [സം॰ നി॰ ൨.൧൫] ച "അത്ഥിപച്ചയോ, നത്ഥിപച്ചയോ"തി [പട്ഠാ॰ ൧.൧.പച്ചയുദ്ദേസ] ച ഏവമാദീസു നാമപടിരൂപകോ. തഥാ നത്ഥിസദ്ദോ.

തുമ്ഹി-വിപസ്സിസ്സ ച നമത്ഥു [ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൫], നമോ തേ ബുദ്ധ വീരത്ഥു [സം॰ നി॰ ൧.൯൦], ഏത്ഥ ച "ധിരത്ഥുമം പൂതികായ"ന്തി ആദീസു അത്ഥുസദ്ദോ നിപാതോ.

൬൩൮. ന്തമാനന്തന്തിയിയുംസ്വാദിലോപോ [ക॰ ൪൯൪-൫; രൂ॰ ൪൯൬; നീ॰ ൧൦൯൯; 'ന്തമാനാന്തി...' (ബഹൂസു)].

ന്ത, മാന, അന്തി, അന്തു, ഇയാ, ഇയുംസു അത്ഥിസ്സ ആദിലോപോ ഹോതി.

സന്തി, സന്തു.

൬൩൯. സിഹീസ്വട [ക॰ ൫൦൬; രൂ॰ ൪൯൭; നീ॰ ൯൯൨].

അത്ഥിസ്സ അട ഹോതി സി, ഹീസു.

മനുസ്സോസി [മഹാവ॰ ൧൨൬], പുരിസോസി [മഹാവ॰ ൧൨൬]. ഹിമ്ഹി ദീഘോ, ത്വം പണ്ഡിതോ ആഹി, ഭവാഹീതി അത്ഥോ. തവിഭത്തീസു ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപം, തുമ്ഹേ അത്ഥ, കച്ചിത്ഥ പരിസുദ്ധാ [പാരാ॰ ൨൩൩]. ത്വാദിമ്ഹി-മാ പമാദത്ഥ [മ॰ നി॰ ൧.൨൧൫, ൨൧൫], തുമ്ഹേ സമഗ്ഗാ അത്ഥ.

൬൪൦. മിമാനം വാ മ്ഹിമ്ഹാ ച [ക॰ ൪൯൨; രൂ॰ ൪൯൯; നീ॰ ൯൭൨; 'സീഹിസ്വട' (ബഹൂസു)].

അത്ഥിതോ പരേസം മി, മാനം മ്ഹി, മ്ഹാ ഹോന്തി വാ, അത്ഥിസ്സ ച അട ഹോതി.

അഹം പസന്നോമ്ഹി, മയം പസന്നാമ്ഹ.

ത്വാദിമ്ഹി-അഹം ഇമിനാ പുഞ്ഞേന അനാഗതേ പഞ്ഞവാ അമ്ഹി, മയം പഞ്ഞവന്തോ അമ്ഹ.

൩൩൩. ഏസു സ [ക॰ ൪൯൨; രൂ॰ ൪൯൯; നീ॰ ൯൮൭].

ഏതേസു മി, മേസു അത്ഥിസ്സ സസ്സ സോ ഹോതി. പരരൂപനിസേധനത്ഥമിദം സുത്തം.

അഹം പണ്ഡിതോ അസ്മി, മയം പണ്ഡിതാ അസ്മ.

ത്വാദിമ്ഹി-അഹം അനാഗതേ പഞ്ഞവാ അസ്മി, മയം പഞ്ഞവന്തോ അസ്മ.

ഏയ്യാദിമ്ഹി -

൩൩൪. അത്ഥിതേയ്യാദിഛന്നം സ സു സസി സഥ സംസാമ [ക॰ ൫൭൧, ൫൧൭; രൂ॰ ൩൮൪, ൪൮൮; നീ॰ ൮൩൦, ൧൧൫; 'അത്ഥിതേയ്യാദിച്ഛന്നം സസുസസഥ സം സാമ' (ബഹൂസു)].

'അത്ഥീ'തി ധാതുനിദ്ദേസോ തി-കാരോ, അത്ഥിതോ പരേസം ഏയ്യാദീനം ഛന്നം സാദയോ ഹോന്തി.

ഏവമസ്സ വചനീയോ [പാരാ॰ ൪൧൧], ഏവമസ്സു വചനീയാ [പാരാ ൪൧൮], ത്വം അസ്സസി, തുമ്ഹേ അസ്സഥ, അഹം അസ്സം, മയം അസ്സാമ.

അസ്സുനിപാതോപി ബഹും ദിസ്സതി, തയസ്സു ധമ്മാ ജഹിതാ ഭവന്തി [ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൦], കേനസ്സു തരതീ ഓഘം, കേനസ്സു തരതി അണ്ണവം [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬]. "കിംസു ഛേത്വാ സുഖം സേതി, കിംസു ഛേത്വാ ന സോചതീ"തി [സം॰ നി॰ ൧.൭൧] ഏത്ഥ നിഗ്ഗഹീതമ്ഹാ സംയോഗാദിലോപോ.

൩൩൫. ആദിദ്വിന്നമിയാമിയും [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൯൯൩; '...മിയാ ഈയും' (ബഹൂസു)].

അത്ഥിതോ ഏയ്യാദീസു ആദിമ്ഹി ദ്വിന്നം ഇയാ, ഇയും ഹോന്തി. 'ന്തമാനന്തന്തിയിയുംസ്വൂ...'തിആദിലോപോ.

സോ സിയാ, തേ സിയും, ഏതേ ദ്വേ നിപാതാപി ഹോന്തി. "വേദനാക്ഖന്ധോ സിയാ കുസലോ, സിയാ അകുസലോ, സിയാ അബ്യാകതോ"തി [വിഭ॰ ൧൫൨] ആദീസു ഏകച്ചോതി അത്ഥോ.

"സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഹേതുപച്ചയാ"തി [പട്ഠാ॰ ൧.൧.൩൫-൩൮] ആദീസു കിന്നൂതി അത്ഥോ.

"ദ്വാദസാകുസലാ സിയു"ന്തി [അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹ ൨] ആദീസു ഭവന്തീതി അത്ഥോ.

മഹാവുത്തിനാ ഏയ്യും, ഏയ്യമിച്ചേതേസം ഇയംസു, ഇയം ഹോന്തി, ആദിലോപോ, സിയംസു ദ്വേ ഭിക്ഖൂ അഭിധമ്മേ നാനാവാദാ [മ॰ നി॰ ൩.൩൫], ഏവംരൂപോ സിയം അഹം അനാഗതമദ്ധാനം, ഏവംവേദനോ സിയം, ഏവംസഞ്ഞോ സിയം [മ॰ നി॰ ൩.൨൭൪].

അജ്ജത്തനിമ്ഹി -

൬൩൬. ഈആദോ ദീഘോ [ക॰ ৪൭൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൭൦൦൭].

അത്ഥിസ്സ ദീഘോ ഹോതി ഈആദീസു.

സോ ആസി, തേ ആസും, ആസിംസു, ത്വം ആസി, തുമ്ഹേ ആസിത്ഥ, അഹം ആസിം. തത്രാപാസിം ഏവംവണ്ണോ [ദീ॰ നി॰ ൭.൨൪൫; മ॰ നി॰ ൭.൬൮]. മയം ആസിമ്ഹ, ആസിമ്ഹാ.

൬൩൭. അആസ്സാദീസു [ക॰ ৪൦൭; രൂ॰ ৪൦൭; നീ॰ ൭൦൨൦; ചം॰ ৪.൪.൭൯; പാ॰ ൨.৪.৪൨].

അആദിപരോക്ഖായഞ്ച ആആദിഹിയ്യത്തനിയഞ്ച സ്സാദീസു ഭവിസ്സന്തി, കാലാതിപത്തീസു ച അത്ഥിസ്സ ഭൂ ഹോതി. ഇദഞ്ച സുത്തം അത്ഥിസ്സ ഏതാസം വിഭത്തീനമ്പി സാധാരണകരണത്ഥം. രൂപമ്പി ഭൂരൂപമേവ.

സോ ബഭൂവ, തേ ബഭൂവു, സോ അഭവാ, തേ അഭവൂ, സോ ഭവിസ്സതി, തേ ഭവിസ്സന്തി, സോ അഭവിസ്സാ, തേ അഭവിസ്സംസു ഇച്ചാദി.

൬൩൮. അത്യാദിന്തേസ്വത്ഥിസ്സ ഭൂ [ക॰ ৪൭൭; രൂ॰ ৪൦൦; നീ॰ ൭൦൨൦; ചം॰ ৪.൪.൭൯; പാ॰ ൨.৪.৪൨].

ത്യാദിവജ്ജിതേസു ന്തവജ്ജിതേസു ച പച്ചയേസു അത്ഥിസ്സ ഭൂ ഹോതി. ഏതേന ത്യാദി, ത്വാദി, ഏയ്യാദി, ഈആദിസങ്ഖാതാസു ചതൂസു വിഭത്തീസു ന്തപച്ചയേ ച അത്ഥിസ്സ ഭൂആദേസോ നത്ഥി, സേസാസു ചതൂസു വിഭത്തീസു ച ന്തവജ്ജിതേസു തബ്ബാദീസു ച അത്ഥിസ്സ ഭൂആദേസോ ലബ്ഭതീതി വേദിതബ്ബോ.

ആസ-ഉപവേസനേ. ഗുരും ഉപാസതി, പയിരുപാസതി, ഉപാസന്തി, പയിരുപാസന്തി.

കമ്മേ-ഉപാസീയതി, പയിരുപാസീയതി.

കാരിതേ-മാതാ പുത്തം ഗുരും ഉപാസേതി, പയിരുപാസേതി, ഉപാസയതി, പയിരുപാസയതി.

ഈആദിമ്ഹി-ഉപാസി, പയിരുപാസി, ഉപാസിംസു, പയിരുപാസിംസു, ഉപാസും, പയിരുപാസും.

ആസ-നിവാസേ.

൬൩൯. ഗമയമിസാസദിസാനം വാ ച്ഛങ [ക॰ ൪൭൬, ৪൨൨; രൂ॰ ൪൮൨, ൪൭൬; നീ॰ ൯৪൭, ൭൦൬৪].

ഗമു, യമു, ഇസു, ആസ, ദിസാനം അന്തോ ബ്യഞ്ജനോ ങാനുബന്ധോ ച്ഛോ ഹോതി വാ ന്ത, മാന, ത്യാദീസു.

ഗച്ഛന്തോ, നിയച്ഛന്തോ, ഇച്ഛന്തോ, അച്ഛന്തോ, ദിച്ഛന്തോതി ഇമിനാ ത്യാദീസു ആസസ്സ ച്ഛോ, അച്ഛതി, അച്ഛന്തി, സോ അച്ഛി, തേ അച്ഛിംസു.

ഇസു-ഏസനായം .

൬൪൦. ലഹുസ്സുപന്തസ്സ [ക° ൪൭൫; രൂ° ൪൮൪; നീ° ൯൩൫; ചം° ൬.൧.൧൦൫-൧൦൬ ...പേ°... ൩.൮.൩൩-൩൭].

അന്തസ്സ സമീപേ പവത്തതീതി ഉപന്തോ, ബ്യഞ്ജനന്തധാതൂനം പുബ്ബസ്സരോ ‘ഉപന്തോ’തി വുച്ചതി, ലഹുഭൂതസ്സ ഉപന്തഭൂതസ്സ ച ഇവണ്ണു’വണ്ണസ്സ ഏ, ഓവുദ്ധീ ഹോന്തി.

ഇര-കമ്പനേ, ഏരതി, മോദതി.

ലഹുസ്സാതി കിം? ജീവതി, ധൂപതി, ഇക്ഖതി, സുക്ഖതി.

ഉപന്തസ്സാതി കിം? സിഞ്ചതി, ഭുഞ്ജതി, നിഗ്ഗഹീതാഗമേന ബ്യവഹിതത്താ ഉപന്തോ ന ഹോതി.

ഇവണ്ണുവണ്ണസ്സാതേവം? പചതി, വദതി.

ഇമിനാ ഇസ്സ ഏവുദ്ധി ഹോതി, ഏസതി, അന്വേസതി, പരിയേസതി.

അധിപുബ്ബോ ഇസു-ആയാചനേ, അജ്ഝേസതി.

കമ്മേ-ഏസീയതി, പരിയേസീയതി, അന്വേസീയതി, അജ്ഝേസീയതി.

കാരിതേ-ഏസേതി, ഏസയതി, ഏസാപേതി, ഏസാപയതി.

ഇസു-ഇച്ഛായം, ച്ഛാദേസോ, ഇച്ഛതി, ഇച്ഛന്തി, സമ്പടിച്ഛതി, സമ്പടിച്ഛന്തി.

കമ്മേ-ഇച്ഛീയതി.

കാരിതേ-ഇച്ഛാപേതി, ഇച്ഛാപയതി, സമ്പടിച്ഛാപേതി, സമ്പടിച്ഛാപയതി.

കമ്മേ-ഇച്ഛാപീയതി, ഇച്ഛാപയീയതി, സോ ഇച്ഛി, തേ ഇച്ഛിംസു, ഇച്ഛിസ്സതി, ഇച്ഛിസ്സന്തി.

കമു-വിജ്ഝനേ, ഗമ്ഭീരേസു ഠാനേസു ഞാണം കമതി, ന സത്ഥം കമതി, ന വിസം കമതി, ന അഗ്ഗി കമതി [അ° നി° വ്യ.൧], ന വിജ്ഝതീതി അത്ഥോ.

കമു-പദഗമനേ , പക്കമതി, അപക്കമതി, ഉപക്കമതി, വിക്കമതി, അഭിക്കമതി, പടിക്കമതി, അതിക്കമതി, സങ്കമതി, ഓക്കമതി.

൬൪൧. നിതോ കമസ്സ [ക° ൨൦; രൂ° ൨൩; നീ° ൫൦].

നിമ്ഹാ പരസ്സ കമസ്സ കസ്സ ഖോ ഹോതി. ‘ആദിസ്സാ’തി സങ്കേതത്താ കസ്സാതി ഞായതി.

നിക്ഖമതി, നിക്ഖമന്തി.

കാരിതേ -

൬൪൨. അസ്സാ ണാനുബന്ധേ [ക॰ ൪൮൫; രൂ॰ ൪൨൭; നീ॰ ൯൭൫].

ബ്യഞ്ജനന്തസ്സ ധാതുസ്സ ആദിമ്ഹി അ-കാരസ്സ ആവുദ്ധി ഹോതി ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ. 'ബഹുല'ന്തി അധികതത്താ ണാപിമ്ഹി ആവുദ്ധി നത്ഥി.

പക്കാമേതി, പക്കാമയതി, നിക്ഖാമേതി, നിക്ഖാമയതി, നിക്ഖമാപേതി, നിക്ഖമാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി മഹാവുത്തിനാ ആദിദീഘോ വാ ഹോതി, സോ പക്കമി, പക്കാമി, ഇദം വത്വാന പക്കാമി, മദ്ദീ സബ്ബങ്ഗസോഭണാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൪൭], പക്കമും, പക്കാമും, സമ്മോദമാനാ പക്കാമും, അഞ്ഞമഞ്ഞം പിയം വദാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൬൪], പക്കമിംസു, പക്കാമിംസു, പക്കമംസു, പക്കാമംസു, പക്കമിസ്സതി, പക്കമിസ്സന്തി, പക്കമിസ്സരേ.

ആപുബ്ബോ കുസ-അക്കോസേ, ലഹുപന്തത്താ വുദ്ധി, അക്കോസതി, അക്കോസന്തി. പപുബ്ബോ ആമന്തനേ, പക്കോസതി, പക്കോസന്തി. വിപുബ്ബോ ഉച്ചസദ്ദേ, വിക്കോസതി, വിക്കോസന്തി. പടിപുബ്ബോ നീവാരണേ, പടിക്കോസതി, പടിക്കോസന്തി.

ഈആദിമ്ഹി -

൬൪൩. കുസരുഹീസ്സച്ഛി [ക॰ ൪൯൪; രൂ॰ ൪൮൦; നീ॰ ൧൧൪൨; 'കുസരുഹേഹീസ്സ ഛി' (ബഹൂസു)].

കുസതോ രുഹതോ ച പരസ്സ ഈസ്സ ച്ഛി ഹോതി.

അക്കോച്ഛി മം അവധി മം [ധ॰ പ॰ ൩-൪], ഇദഞ്ച രൂപം കുധ, കുപധാതൂഹിപി സാധേന്തി, ഏവം സതി "അക്കോച്ഛി മേ"തി പാഠോ സിയാ. അക്കോസി, അക്കോസിംസു.

ഗമു ഗതിമ്ഹി, കത്തരി ലോ, 'ഊലസ്സേ'തി ലസ്സ ഏത്തം, ഗമേതി, ഗമേന്തി. അവപുബ്ബോ ഞാണേ, അവഗമേതി, അവഗമേന്തി, അധിപുബ്ബോ ഞാണേ ലാഭേ ച, അധിഗമേതി, അധിഗമേന്തി. വിപുബ്ബോ വിഗമേ, വിഗമേതി, വിഗമേന്തി.

കമ്മേ-ഗമീയതി, ഗമിയതി, ഗമിയ്യതി.

പുബ്ബരൂപത്തേ-ഗമ്മതി, ഗമ്മന്തി, അധിഗമ്മതി, അധിഗമ്മന്തി, അധിഗമ്മരേ, അധിഗമ്മതേ, അധിഗമ്മന്തേ, അധിഗമ്മരേ.

കാരിതേ വുദ്ധി നത്ഥി, ഗമേതി, ഗമയതി, ഗമാപേതി, ഗമാപയതി.

കമ്മേ-ഗമയീയതി, ഗമയീയന്തി, ഗമാപീയതി, ഗമാപീയന്തി.

ഹിയ്യത്തനിമ്ഹി-സോ അഗമാ, ഗമാ, തേ അഗമൂ, ഗമൂ, ത്വം അഗമോ, അഗമ, അഗമി, തുമ്ഹേ അഗമുത്ഥ, അഹം അഗമിം, ഗമിം, മയം അഗമമ്ഹാ, ഗമമ്ഹാ, അഗമുമ്ഹാ, ഗമുമ്ഹാ, സോ അഗമത്ഥ, തേ അഗമത്ഥും, ത്വം അഗമസേ, തുമ്ഹേ അഗമവ്ഹം, അഹം അഗമം, മയം അഗമമ്ഹസേ.

അജ്ഝത്തനിമ്ഹി ഈആദീസു ഇകാരാഗമോ, സോ അഗമീ, ഗമീ.

രസ്സത്തേ-അഗമി, ഗമി.

മഹാവുത്തിനാ ആകാരേന സഹ സാഗമോ, സോ അഗമാസി, ഗാമം അഗമാസി, നഗരം അഗമാസി.

'ഏയ്യാഥസ്സേ'ഇച്ചാദിനാ ഈസ്സ ത്ഥോ, സോ ഗാമം അഗമിത്ഥോ, ഗമിത്ഥോ, തേ അഗമും, ഗമും.

'ഉംസ്സിംസ്വംസൂ'തി ഇംസു, അംസു, തേ അഗമിംസു, ഗമിംസു, അഗമംസു, ഗമംസു, ത്വം അഗമോ, ഗമോ.

'ഓസ്സ അ ഇ ത്ഥ ത്ഥോ' 'സീ'തി സുത്താനി, ത്വം അഗമ, ഗമ, അഗമി, ഗമി, അഗമിത്ഥ, ഗമിത്ഥ, അഗമിത്ഥോ, ഗമിത്ഥോ, അഗമാസി, ഗമാസി, തുമ്ഹേ അഗമിത്ഥ.

'മ്ഹാത്ഥാനമുഉ'ഇതി ഉത്തം, തുമ്ഹേ അഗമുത്ഥ, ഗമുത്ഥ, അഹം അഗമിം, ഗമിം, അഗമാസിം, ഗമാസിം, മയം അഗമിമ്ഹാ, ഗമിമ്ഹാ.

രസ്സത്തേ-അഗമിമ്ഹ, ഗമിമ്ഹ, അഗമുമ്ഹാ, ഗമുമ്ഹാ, അഗമുമ്ഹ, ഗമുമ്ഹ, അഗമാസിമ്ഹാ, ഗമാസിമ്ഹാ, അഗമാസിമ്ഹ, ഗമാസിമ്ഹ.

പരഛക്കേ-സോ അഗമാ, ഗമാ.

രസ്സത്തേ-അഗമ, ഗമ.

'ഏയ്യാഥസ്സേ'ഇച്ചാദിനാ ത്ഥത്തേ-സോ അഗമിത്ഥ, ഗമിത്ഥ, തേ അഗമൂ, ഗമൂ.

രസ്സത്തേ-അഗമു, ഗമു, ത്വം അഗമിസേ, ഗമിസേ, തുമ്ഹേ അഗമിവ്ഹം, ഗമിവ്ഹം, അഹം അഗമ, ഗമ, അഗമം, ഗമം വാ, അഗമിമ്ഹേ, ഗമിമ്ഹേ.

കമ്മേ-അഗമീയി, അഗമ്മി, അഗമീയിത്ഥോ, അഗമ്മിത്ഥോ, അഗമീയും, ഗമീയും, അഗമീയിംസു, ഗമീയിംസു, അഗമ്മും, ഗമ്മും, അഗമ്മിംസു, ഗമ്മിംസു.

പരഛക്കേ-അഗമീയിത്ഥ, ഗമീയിത്ഥ, അഗമ്മിത്ഥ, ഗമ്മിത്ഥ.

കാരിതേ-അഗമാപയി, ഗമാപയി, അഗമാപേസി, ഗമാപേസി, അഗമാപയും, ഗമാപയും, അഗമാപയിംസു, ഗമാപയിംസു.

൬൪൭. ഗമിസ്സ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൧൦൫].

ആആദിമ്ഹി ഈആദിമ്ഹി ച ഗമിസ്സ മസ്സ ആ ഹോതി. സരലോപോ.

സോ അഗാ, തേ അഗൂ, ത്വം അഗോ, തുമ്ഹേ അഗുത്ഥ, അഹം അഗം, മയം അഗുമ്ഹാ.

ഈആദിമ്ഹി ഈസരലോപോ, അഗാ ദേവാന സന്തികേ [ജാ॰ ൧.൧൪.൨൦൫], വായസോ അനുപരിയഗാ [സു॰ നി॰ ൪൪൯].

ആപുബ്ബോ ആഗമനേ, അനവ്ഹിതോ തതോ ആഗാ [ജാ॰ ൧.൫.൨൧], സോപാ'ഗാ സമിതിം വനം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൫].

അധിപുബ്ബോ പടിലാഭേ, അജ്ഝഗാ അമതം സന്തിം [വി॰ വ॰ വ്വ൪൬], തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ [ധ॰ പ॰ ൧൫൪].

അതിപുബ്ബോ ഉപാധിപുബ്ബോ ച തിതിക്കമേ, നക്ഖത്തം പടിമാനേന്തം, അത്ഥോ ബാലം ഉപജ്ഝഗാ [ജാ॰ ൧.൧.൪൯]. ഖണോ വേ മാ ഉപജ്ഝഗാ.

ഏതാനി ഓ, അവചനാനം ലോപേ സതി തുമ്ഹ'മ്ഹയോഗേപി ലഭന്തി, അഗും, അഗിംസു, അഗംസു. സമന്താ വിജ്ജുതാ ആഗും [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൨൬൪], തേപാ'ഗുംസമിതിം വനം [(ഗവേസിതബ്ബം)], വിസേസം അജ്ഝഗംസുതേ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൦], അസേസം പരിനിബ്ബന്തി, അസേസം ദുക്ഖമജ്ഝഗും [ഇതിവു॰ ൯൩], സബ്ബം ദുക്ഖം ഉപജ്ഝഗും [പടി॰ മ॰ ൧.൨൩൬; മ॰ നി॰ ൩.൨൭൧]. അജ്ഝഗോ, അജ്ഝഗ, അജ്ഝഗി, അജ്ഝഗുത്ഥ, അജ്ഝഗിം, അജ്ഝഗിമ്ഹാ, അജ്ഝഗുമ്ഹാ, അഗാ, ആഗാ, അന്വഗാ, അജ്ഝഗാ, ഉപജ്ഝഗാ, അഗൂ, ആഗൂ. ആഗൂ ദേവാ യസസ്സിനോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൦], ചിത്തസ്സ ഏകധമ്മസ്സ, സബ്ബേവ വസമന്വഗൂ [സം॰ നി॰ ൧.൬൨]. ചേതാ ഹനിംസു വേദബ്ബം, സബ്ബേ തേ ബ്യസനമജ്ഝഗൂ [ജാ॰ ൧.൧.൪൮].

പരോക്ഖായം ആദിസ്സ ദ്വിത്തം, 'കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ'തി പുബ്ബസ്സ ചവഗ്ഗോ. സോ ജഗമ, മഹാവുത്തിനാ ഉപന്തസ്സ ദീഘോ, ക്വചി അസ്സ ഇത്തം, "രാജാ ദുദീപോ ജഗാമി മഗ്ഗ"ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൯൧൧; 'രാജാ ദുദീപോപി ജഗാമ സഗ്ഗം'] പാളി. സോ ജഗാമ, തേ ജഗാമു, ത്വം ജഗമേ.

ബ്യഞ്ജനാദിമ്ഹി ഇകാരാഗമോ, തുമ്ഹേ ജഗമിത്ഥ, അഹം ജഗമം, മയം ജഗമിമ്ഹ, സോ ജഗമിത്ഥ, തേ ജഗമിരേ, ത്വം ജഗമിത്ഥോ, തുമ്ഹേ ജഗമിവ്ഹോ, അഹം ജഗമിം, മയം ജഗമിമ്ഹേ.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ഗമിസ്സതി, ഗമിസ്സന്തി, ഗമിസ്സരേ.

പരഛക്കേ-സോ ഗമിസ്സതേ, തേ ഗമിസ്സന്തേ, ഗമിസ്സരേ, ത്വം ഗമിസ്സസേ, തുമ്ഹേ ഗമിസ്സവ്ഹേ, അഹം ഗമിസ്സം, മയം ഗമിസ്സാമ്ഹേ.

സ്സാദിമ്ഹി-സോ അഗമിസ്സാ, ഗമിസ്സാ.

'ആഈഊമ്ഹാസ്സാസ്സാമ്ഹാനം വാ'തി സ്സാ, സ്സാമ്ഹാനം രസ്സോ, അഗമിസ്സ, ഗമിസ്സ, തേ അഗമിസ്സംസു, ഗമിസ്സംസു, ത്വം അഗമിസ്സേ, ഗമിസ്സേ.

‘ഏയ്യാഥസ്സേ’ ഇച്ചാദിനാ സ്സേസ്സ അത്തം, ത്വം അഗമിസ്സ, ഗമിസ്സ, തുമ്ഹേ അഗമിസ്സഥ, ഗമിസ്സഥ, അഹം അഗമിസ്സം, ഗമിസ്സം, മയം അഗമിസ്സാമ്ഹാ, ഗമിസ്സാമ്ഹാ, അഗമിസ്സാമ്ഹ, ഗമിസ്സാമ്ഹ.

‘ഗമ വദ ദാനം ഘമ്മവജ്ജദജ്ജാ’തി സബ്ബവിഭത്തീസു ഗമിസ്സ ഘമ്മോ, ഘമ്മതി, ഘമ്മന്തി.

കമ്മേ-ഘമ്മീയതി, ഘമ്മീയന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ഗഗ്ഘാദേസോ വാ, ത്വം യേന യേനേവ ഗഗ്ഘസി, ഫാസുംയേവ ഗഗ്ഘസി [അം॰ നി॰ ൨.൩൭].

‘ഗമയമിസാസദിസാനം വാച്ഛങ’ ഇതി സുത്തേന സബ്ബവിഭത്തീസു ഗമിസ്സ മസ്സ ച്ഛോ, ഗച്ഛതി, ഗച്ഛന്തി, ഗച്ഛരേ.

കമ്മേ-ഗച്ഛീയതി, ഗച്ഛീയന്തി, ഗച്ഛിയ്യതി, ഗച്ഛിയ്യന്തി, ഗച്ഛിയ്യരേ.

കാരിതേ-ഗച്ഛാപേതി, ഗച്ഛാപയതി. ഗച്ഛതു, ഗച്ഛന്തു, ഗച്ഛേയ്യ, ഗച്ഛേയ്യും.

‘ഏയ്യുംസ്സും’ഇതി ഉംത്തം, ഗച്ഛും.

‘ഏയ്യേയ്യാസേയ്യംനം ടേ’ഇതി സുത്തേന ഏയ്യ, ഏയ്യാസി, ഏയ്യംവിഭത്തീനം ഏത്തം, സോ ഗച്ഛേ, ത്വം ഗച്ഛേ, അഹം ഗച്ഛേ.

‘ഏയ്യാഥസ്സേ’ ഇച്ചാദിനാ ഏയ്യാഥസ്സ ഓത്തം, തുമ്ഹേ ഗച്ഛേയ്യാഥോ.

ആആദിമ്ഹി-അഗച്ഛാ, ഗച്ഛാ, അഗച്ഛ, ഗച്ഛ വാ.

ഈആദിമ്ഹി-അഗച്ഛി, ഗച്ഛി, അഗച്ഛും, ഗച്ഛും, അഗച്ഛിംസു, ഗച്ഛിംസു.

൩൪൭. ഡംസസ്സ ച ഞ്ഛങ [ക॰ ൭൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൭; ‘ഛങ’ (ബഹൂസു)].

ആആദീസു ഈആദീസു ച ഡംസസ്സ ച അന്തോ ബ്യഞ്ജനോ ഞ്ഛങ ഹോതി.

സോ അഗഞ്ഛാ, ഗഞ്ഛാ. തഥാ അഗഞ്ഛൂ, ഗച്ഛൂ.

ഈആദിമ്ഹി-സോ അഗഞ്ഛി, ഗഞ്ഛി.

തസ്മിം പടിപവിട്ഠമ്ഹി, അഞ്ഞോ ആഗഞ്ഛി ബ്രാഹ്മണോ [സു॰ നി॰ ൯൮൭]. ഖിപ്പമേവ ഉപാഗഞ്ഛി, യത്ഥ സമ്മതി തേമിയോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൩]. തേ അഗഞ്ഛും, ഗഞ്ഛും.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ഗച്ഛിസ്സതി, ഗച്ഛിസ്സന്തി, ഗച്ഛിസ്സരേ.

൩൪൩. ലഭ വസ ഛിദ ഗമ ഭിദ രുദാനം ച്ഛങ [ക॰ ൪൮൧; രൂ॰ ൭൨൪; നീ॰ ൯൩൩, ൯൩൮].

സ്സേന സഹ ഏതേസം ച്ഛങ ഹോതി വാ സ്സയുത്താസു വിഭത്തീസു, സുത്തവിഭത്തേന സുസസ്സ ച, “നദീവ അവസുച്ഛതീ”തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൪] പാളി.

ലച്ഛതി, ലഭിസ്സതി, അലച്ഛാ, അലഭിസ്സാ, വച്ഛതി, വസിസ്സതി, അവച്ഛാ, അവസിസ്സാ, ഛേച്ഛതി, ഛിന്ദിസ്സതി, അച്ഛേച്ഛാ, അച്ഛിന്ദിസ്സാ, ഭേച്ഛതി, ഭിന്ദിസ്സതി, അഭേച്ഛാ, അഭിന്ദിസ്സാ, രുച്ഛതി, രോദിസ്സതി, അരുച്ഛാ, അരോദിസ്സാതി.

ഇമിനാ സ്സയുത്താസു ദ്വീസു വിഭത്തീസു സ്സേന സഹ ഗമിസ്സ മസ്സ ച്ഛോ, ഗച്ഛതി, ഗച്ഛിസ്സതി, ഗച്ഛന്തി, ഗച്ഛിസ്സന്തി, അഹം ഗച്ഛം, ഗച്ഛിസ്സം.

അത്രിമാ പാളീ-ഗച്ഛം പാരം സമുദ്ദസ്സ, കസ്സം പുരിസകാരിയം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൧], തസ്സാഹം സന്തികം ഗച്ഛം, സോ മേ സത്ഥാ ഭവിസ്സതി, സബ്ബാനി അഭിസമ്ഭോസ്സം, ഗച്ഛഞ്ഞേവ രഥേസഭ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൩൨], വേധബ്യം കടുകം ലോകേ, ഗച്ഛഞ്ഞേവ രഥേസഭ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൩൭].

സ്സാദിമ്ഹി-അഗച്ഛാ, അഗച്ഛിസ്സാ, അഗച്ഛംസു, അഗച്ഛിസ്സംസു.

ജര-വയോഹാനിമ്ഹി -

൬൪൭. ജരസദാനമീമ വാ [ക॰ ൪൦൭, ൬൦൯; രൂ॰ ൪൭൨, ൪൭൪; നീ॰ ൧൦൧൭, ൧൨൧൩].

ജര, സദാനം സരമ്ഹാ ഈമആഗമോ ഹോതി വാതി ഈമആഗമോ.

ജീരതി, ജീരന്തി.

കാരിതേ-ജീരാപേതി, ജീരാപയതി.

൬൪൭. ജരമരാനമിയങ [ക॰ ൪൦൭; രൂ॰ ൪൭൨; നീ॰ ൧൦൧൭; ‘...മീയങ’ (ബഹൂസു)].

ഏതേസം ഇയങ ഹോതി വാ ന്ത, മാന, ത്യാദീസു.

ജിയതി, ജിയന്തി.

ദീഘത്തേ-ജീയതി, ജീയന്തി.

ദ്വിത്തേ-ജിയ്യതി, ജിയ്യന്തി.

കാരിതേ-ജിയാപേതി, ജിയാപയതി.

ജനീ-പാതുഭാവേ, മഹാവുത്തിനാ സബ്ബവിഭത്തീസു നസ്സ യാദേസോ ആദിദീഘോ ച, ജായതി, ഉപജായതി, വിജായതി, ജായന്തി, ജായരേ, പജായന്തി, പജായരേ, ഉപജായന്തി, ഉപജായരേ.

കാരിതേ വുദ്ധി നത്ഥി, ജനേതി, ജനേന്തി, ജനയതി, ജനയന്തി.

കമ്മേ-ജനീയതി, ജനീയന്തി, ജായതു, ജായന്തു, ജായേയ്യ, ജായേയ്യും.

കാരിതേ-ജനേയ്യ, ജനേയ്യും, ജനയേയ്യ, ജനയേയ്യും.

ഈആദിമ്ഹി-അജായി, അജായിംസു, വിജായി, വിജായിംസു, അജനി, ജനി വാ.

കാരിതേ-അജനേസി, ജനേസി, അജനയി, ജനയി, അജനേസും, ജനേസും, അജനയും, ജനയും, അജനയിംസു, ജനയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ജായിസ്സതി, വിജായിസ്സതി.

സ്സാദിമ്ഹി-അജായിസ്സാ, ജായിസ്സാ.

ഡംസ-ഡംസനേ, ഡംസതി, ഡംസന്തി.

കാരിതേ-ഡംസേതി, ഡംസയതി, ഡംസാപേതി, ഡംസാപയതി.

ആ , ഈആദീസു 'ഡംസസ്സ ച ഞ്ഛഞ്ഞ' ഇതി സുത്തം, നിഗ്ഗഹീതലോപോ, അഡഞ്ഛാ, ഡഞ്ഛാ, അഡഞ്ഛി, ഡഞ്ഛി.

ദഹ-ദാഹേ, ദഹതി, ദഹന്തി.

കമ്മേ യമ്ഹി 'ഹസ്സ വിപല്ലാസോ'തി പുബ്ബാപരവിപല്ലാസോ, അഗ്ഗിനാ ഗാമോ ദയ്ഹതി, ദയ്ഹന്തി.

കാരിതേ-ദാഹേതി, ദാഹയതി, ദഹാപേതി, ദഹാപയതി.

൫൪൯. ദഹസ്സ ദസ്സ ഡോ [ക॰ ൨൦; രൂ॰ ൨൭; നീ॰ ൫൦; '...ദസദദക്ഖാ' (ബഹൂസു)].

ദഹധാതുസ്സ ദസ്സ ഡോ ഹോതി വാ.

ഡഹതി, ഡഹന്തി.

ദിസ-പേക്ഖനേ, ത്യാദ്യുപ്പത്തി, കത്തരി ലോ.

൫൫൦. ദിസസ്സ പസ്സദസ്സദസദദക്ഖാ [ക॰ ൪൭൫; രൂ॰ ൪൩൬; നീ॰ ൯൫൫].

ദിസധാതുസ്സ പസ്സ ച ദസ്സ ച ദസ ച ദ ച ദക്ഖ ചാതി ഏതേ ആദേസാ ഹോന്തി വാ.

വിപസ്സനാ, വിപസ്സീ ഭഗവാ, സുദസ്സീ, പിയദസ്സീ, അത്ഥദസ്സീ, ധമ്മദസ്സീ, സുദസ്സം വജ്ജമഞ്ഞേസം [ധ॰ പ॰ ൨൫൨], സുദസ്സനനഗരം, മഹാസുദസ്സനോ നാമ രാജാ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൨].

ദസാദേസേ-ചതുസച്ചദ്ദസോ നാഥോ [വിഭ॰ അട്ഠ॰ സുത്തന്തഭാജനീയവണ്ണനാ], ദുദ്ദസോ ധമ്മോ [മഹാവ॰ ൭; ദീ॰ നി॰ ൨.൬൪], അത്തനോ പന ദുദ്ദസം [ധ॰ പ॰

൨൭൨], സോ വേ ഭിക്ഖു ധമ്മദസോതി വുച്ചതി [ഗവേസിതബ്ബം]. പസ്സ ധമ്മം ദുരാജാനം, സമ്മുള്ഹേത്ഥ അവിദ്ദസൂ. ദട്ഠബ്ബം, ദട്ഠാ, ദട്ഠുന്തി.

ഇമിനാ സുത്തേന ദിസസ്സ സബ്ബവിഭത്തീസു യഥാരഹം പസ്സ, ദസ്സ, ദക്ഖാദേസാ ഹോന്തി, ആ, ഈആദീസു ദസ, ദാദേസാ ഹോന്തി, ''ദിസ്സതി, ദിസ്സന്തീ''തി രൂപാനി പന യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേന ഇധ കമ്മേ സിജ്ഝന്തി, ദിവാദിഗണേ കത്തരി സിജ്ഝന്തി. മഹാവുത്തിനാ അദ്ദസ്സ, ദിസ്സാദേസാപി ഹോന്തി. അത്രിമാ പാളീ-യം വാസവം അദ്ദസ്സാമ [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൧൨; 'അദ്ദസാമ'], യേ മയം ഭഗവന്തം അദ്ദസ്സാമ [ഗവേസിതബ്ബം], അപി മേ മാതരം അദസ്സഥ [മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧], ദിസ്സന്തി ബാലാ അബ്യത്താ [മഹാവ॰ ൺ൨], മയി ഇമേ ധമ്മാ സന്ദിസ്സന്തി, അഹഞ്ച ഇമേസു ധമ്മേസു സന്ദിസ്സാമി [മ॰ നി॰ ൩.൨൩], നിമിത്താനി പദിസ്സന്തി, താനി അജ്ജ പദിസ്സരേതി [ബു॰ വം॰ ൨.ൺ൨], തസ്മാ ത്യാദീസുപി ''അദസ്സതി, അദസ്സന്തി, അദസ്സസി, അദസ്സഥ, അദസ്സാമി, അദ്ദസ്സാമാ''തി യുജ്ജന്തി.

കാരിതേ ണിമ്ഹി ദസ്സാദേസോ, ദസ്സേതി, ദസ്സയതി, നിദസ്സേതി, നിദസ്സയതി, സന്ദസ്സേതി, സന്ദസ്സയതി.

കമ്മേ-ദസ്സീയതി, ദസ്സീയന്തി, നിദസ്സീയതി, നിദസ്സീയന്തി, സന്ദസ്സീയതി, സന്ദസ്സീയന്തി, ദക്ഖതി, ദക്ഖന്തി.

കമ്മേ-ദക്ഖീയതി, ദക്ഖീയന്തി.

'ഗമയമിസാസദിസാനം ച്ഛങ' ഇതി ച്ഛാദേസേ- ദിച്ഛതി, ദിച്ഛന്തി ഇച്ചാദി.

പസ്സതി, പസ്സന്തി, ദക്ഖതി, ദക്ഖന്തി, പസ്സീയതി, പസ്സീയന്തി, ദക്ഖീയതി, ദക്ഖീയന്തി.

യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ-ദിസ്സതി, ദിസ്സന്തി, ദിസ്സതേ, ദിസ്സന്തേ, ഉദ്ദിസ്സതേ, ഉദ്ദിസ്സന്തേ, നിദ്ദിസ്സതേ, നിദ്ദിസ്സന്തേ, അപദിസ്സതേ, അപദിസ്സന്തേ.

കാരിതേ-പസ്സാപേതി, പസ്സാപയതി, ദക്ഖാപേതി, ദക്ഖാപയതി.

കമ്മേ-പസ്സാപീയതി, ദസ്സീയതി, നിദസ്സീയതി, സന്ദസ്സീയതി, ദക്ഖാപീയതി.

പസ്സതു , പസ്സന്തു, ദക്ഖതു, ദക്ഖന്തു, പസ്സേയ്യ, പസ്സേയ്യും, ദക്ഖേയ്യ, ദക്ഖേയ്യും.

ഏയ്യാമസ്സ ഏമു ച അന്തസ്സ ഉ ച ഹോന്തി. ''കഥ പസ്സേമു ഖത്തിയം [ജാ॰ ൨.൨.൧ൻ൪൭], ദക്ഖേമു തേ നിവേസന''ന്തി [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൭ൾ (...നിവേസനാനി)] പാളി. പസ്സേയ്യാമ, പസ്സേയ്യാമു, ദക്ഖേയ്യാമ, ദക്ഖേയ്യാമു.

ആആദിമ്ഹി-അപസ്സാ, അദക്ഖാ.

ദസ, ദാദേസേസു ദകാരസ്സ ദിത്തം, അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ [മഹാവ॰ ൻ; ദീ॰ നി॰ ൨.൬൯ൻ; സം॰ നി॰ ൧.൧ൾൺ], അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ [മ॰ നി॰ ൧.൩൬൪].

രസ്സത്തേ-തമദ്ദസ മഹാബ്രഹ്മാ, നിസിന്നം സമ്ഹി വേസ്മനി [ജാ॰ ൧.൧൬.൧൮൮]. തേ അദ്ദസൂ. രസ്സത്തേ-അദ്ദസു, ആമന്തയസ്സു വോ പുത്തേ, മാ തേ മാതരമദ്ദസു [ജാതകേ "ആമന്തയസ്സു തേ പുത്തേ, മാ തേ മാതര മദ്ദസും"].

ദാദേസേ-സോ അദ്ദാ.

രസ്സത്തേ-അദ്ദ. യായമാനോ മഹാരാജാ, അദ്ദാ സീദന്തരേ നഗേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൦൭]. യോ ദുക്ഖം സുഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൮].

ഈആദിമ്ഹി-അപസ്സി, പസ്സി, അപസ്സീ, പസ്സീ, അപസ്സിംസു, പസ്സിംസു, അപസ്സി, പസ്സി, അപസ്സിത്ഥ, പസ്സിത്ഥ, അപസ്സിം, പസ്സിം, അപസ്സിമ്ഹാ, പസ്സിമ്ഹാ.

ദസ്സാദേസേ-അദ്ദസ്സി, അദ്ദസ്സും, അദ്ദസ്സിംസു, അദ്ദസ്സംസു, അദ്ദസ്സി, അദ്ദസ്സിത്ഥ, അദ്ദസ്സിം, അദ്ദസ്സിമ്ഹാ.

ദക്ഖാദേസേ-അദക്ഖി, ദക്ഖി ഇച്ചാദി.

ദസാദേസേ ഗാഥാസു-അദ്ദസി, അദ്ദസും, അദ്ദസിംസു, അദ്ദസംസു.

പരഛക്കേ-അദ്ദസാ , അദ്ദസൂ, അഹം അദ്ദസം, മയം അദ്ദസ്സിമ്ഹേ. അദ്ദസം കാമ തേ മൂലം, സങ്കപ്പാ കാമ ജായസി [ജാ॰ ൧.൮.൩൯].

കചി സാഗമേ ആകാരാഗമോ, സോ അദ്ദസാസി, തേ അദ്ദസാസും, അഹം അദ്ദസാസിം, മയം അദസാസിമ്ഹ. യം അദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ദേസേന്തം ധമ്മമുത്തമം [ഥേരഗാ॰ ൨൮൭]. അഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, സത്ഥാരമകുതോഭയം [ഥേരഗാ॰ ൻ൧൨].

മഹാവുത്തിനാ ഇംസ്സ ഇമ്ഹി ഹോതി, പഥേ അദ്ദസാസിമ്ഹി ഭോജപുത്തേ [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൮൬].

സ്സത്യാദിമ്ഹി-പസ്സിസ്സതി, പസ്സിസ്സന്തി.

ദക്ഖാദേസേ'ദക്ഖ സക്ഖ ഹേഹി'ഇച്ചാദിനാ സ്സസ്സലോപോ, ദക്ഖതി, ദക്ഖന്തി, ദക്ഖിതി, ദക്ഖിന്തി, ദക്ഖിസ്സതി, ദക്ഖിസ്സന്തി.

സ്സാദിമ്ഹി-അപസ്സിസ്സാ, അദക്ഖിസ്സാ ഇച്ചാദി.

മര-പാണചാഗേ, മരതി, മരന്തി.

'ജരമരാനമിയങ്'ഇതി ഇയാദേസോ, മിയതി, മിയന്തി, അമ്ഹം ദഹരാ ന മിയ്യരേ [ജാ॰ ൧.൧൦.൯൭].

കാരിതേ 'അസ്സാ ണാനുബന്ധേ'തി ആവുദ്ധി, മാരേതി, മാരേന്തി, മാരയതി, മാരയന്തി, മാരാപേതി, മാരാപേന്തി, മാരാപയതി, മാരാപയന്തി.

യമു-ഉപരമേ, യമതി, യമന്തി. പരേ ച ന വിജാനന്തി, മയമേത്ഥ യമാമസേ. ഏത്ഥ ച ‘യമാമസേ’തി വിരമാമസേ, മരണം ഗച്ഛാമസേതി അത്ഥോ.

സംപുബ്ബോ സംയമേ, സംയമതി, സംയമന്തി.

നിഗ്ഗഹീതസ്സ ഞാദേസേ-സഞ്ഞമതി, സഞ്ഞമന്തി.

നിപുബ്ബോ നിയമേ, നിയമതി, നിയമന്തി.

‘ഗമയമിസാസദിസാനം വാ ച്ഛങ’ഇതി മസ്സ ച്ഛാദേസോ, നിയച്ഛതി, നിയച്ഛന്തി.

കമ്മേ-നിയമീയതി, നിയമീയന്തി.

പുബ്ബരൂപേ-നിയമ്മതി, നിയമ്മന്തി.

കാരിതേ-നിയാമേതി, നിയാമയതി.

ണാപിമ്ഹി ന വുദ്ധി, നിയമാപേതി, നിയമാപയതി, വവത്ഥപേതീതി അത്ഥോ.

രുദ-അസ്സുവിമോചനേ, രോദതി, രോദന്തി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-‘ലഭവസഛിദഗമഭിദാനം ച്ഛങ’ഇതി സ്സേന സഹ ദസ്സ ച്ഛാദേസോ, സാ നൂന കപണാ അമ്മാ, ചിരരത്തായ രുച്ഛതി [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൫൬൩]. കോഞ്ജീ സമുദ്ദതീരേവ, കപണാ നൂന രുച്ഛതി [ജാ॰ ൧.൧൫.൫൫൬]. സാ നൂന കപണാ അമ്മാ, ചിരം രുച്ഛതി അസ്സമേ [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൫൬൯], കം ന്വ’ജ്ജ ഛാതാ തസിതാ, ഉപരുച്ഛന്തി ദാരകാ [ജാ॰ ൧.൧൧.൧൫൭൬]. രോദിസ്സതി, രോദിസ്സന്തി, രുച്ഛതി, രുച്ഛന്തി.

സ്സാദീസു-അരുച്ഛാ, അരുച്ഛംസു, അരോദിസ്സാ, അരോദിസ്സംസു.

രുഹ-പാപുണനേ, രുഹതി, രുഹന്തി, ആരുഹതി, ആരുഹന്തി, ആരോഹതി, ആരോഹന്തി, അഭിരുഹതി, അഭിരുഹന്തി, ഓരുഹതി, ഓരുഹന്തി, ഓരോഹതി, ഓരോഹന്തി.

കമ്മേ-ആരോഹീയതി.

‘ഹസ്സ വിപല്ലാസോ’തി ഹ, യാനം വിപരിയായോ, ആരുയ്ഹതി, ഓരുയ്ഹതി.

ഈആദിമ്ഹി-രുഹി, ആരുഹി, ഓരുഹി.

‘കുസരുഹിസ്സ ച്ഛീ’തി സുത്തം, അഭിരുച്ഛി, അഭിരുഹി വാ.

ലഭ-ലാഭേ , ലഭതി, ലഭന്തി.

യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ ‘ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസം തതിയപഠമാ’തി സംയോഗാദിസ്സ ചതുത്ഥസ്സ തതിയത്തം, ലബ്ഭതി, ലബ്ഭന്തി, ലബ്ഭരേ.

ഈആദിമ്ഹി-അലഭി, അലഭിംസു.

൬൭൧. ലഭാ ഇംഈനം ഥംഥാ വാ [ക॰ ൪൯൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൦൧൩].

ലഭമ്ഹാ പരേസം ഇം, ഈനം കമേന ഥം, ഥാ ഹോന്തി വാ, ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം, സംയോഗാദിസ്സ ദുതിയസ്സ പഠമത്തം.

അഹം അലത്ഥം, അലഭിം വാ, സോ അലത്ഥ, അലഭി വാ.

മഹാവുത്തിനാ ഉംസ്സ ഥും, ഥംസു ഹോന്തി, മ്ഹാസ്സ ച ഥമ്ഹാ, ഥുംമ്ഹാ ഹോന്തി, തേ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജ്ജഞ്ച ഉപസമ്പദഞ്ച അലത്ഥും [ദീ॰ നി॰ ൨.൭൭], സതിം പച്ചലത്ഥും, വിപരീതസഞ്ഞം പച്ചലത്ഥും, തേ സതിം പച്ചലത്ഥംസു, അഗമമ്ഹാ ഖോ തവ ഗേഹം, തത്ഥ നേവ ദാനം അലത്ഥമ്ഹാ [മ॰ നി॰ ൨.൩൦൦ (ഥോകം വിസദിസം)], അക്കോസമേവ അലത്ഥമ്ഹാ, മയഞ്ച അലത്ഥമ്ഹാ സവനായ, അലത്ഥുമ്ഹാ വാ. ധാത്വന്തസ്സ ച്ഛോ ച. തദാഹം പാപികം ദിട്ഠിം, പടിലച്ഛിം അയോനിസോ [ജാ॰ ൧.൧൬.൨൪൪].

സ്സത്യാദിമ്ഹി-'ലഭവസ ഛിദ ഗമ ഭിദ രുദാനം ച്ഛങ'ഇതി സുത്തേന സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ച്ഛാദേസോ, ലച്ഛതി, ലഭിസ്സതി, ലച്ഛന്തി, ലഭിസ്സന്തി, ലച്ഛസി, ലഭിസ്സസി, ലച്ഛഥ, ലഭിസ്സഥ, ലച്ഛാമി, ലഭിസ്സാമി, ലച്ഛാമ, ലഭിസ്സാമ. ലച്ഛാമ പുത്തേ ജീവന്താ, അരോഗാ ച ഭവാമസേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൨൬].

സ്സാദിമ്ഹി-അലച്ഛാ, അലഭിസ്സാ, അലച്ഛംസു, അലഭിസ്സംസു.

വച-വിയത്തിയം വാചായം, വചതി, വചന്തി.

കമ്മേ-വചീയതി, വചീയന്തി.

യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ 'അസ്സൂ'തി സുത്തേന ആദിമ്ഹി അകാരസ്സ ഉത്തം, വുച്ചതി, വുച്ചന്തി, വുച്ചരേ, വുച്ചതേ, വുച്ചന്തേ, വുച്ചരേ.

കാരിതേ-വാചേതി, വാചേന്തി, വാചയതി, വാചയന്തി, വാചാപേതി, വാചാപേന്തി, വാചാപയതി, വാചാപയന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-അവചി, വചി.

മഹാവുത്തിനാ ആകാരേന സഹ സാഗമോ, അവചാസി, വചാസി, അവചും, വചും, അവചിംസു, വചിംസു, ത്വം അവചോ, അവച, അവചി, അവചാസി, അവചിത്ഥ, അവചിത്ഥോ, തുമ്ഹേ അവചിത്ഥ.

'മ്ഹാഥാനമുഞ'ഇതി സുത്തം, തുമ്ഹേ അവചുത്ഥ, വചുത്ഥ, അഹം അവചിം, വചിം, അവചാസിം, വചാസിം, മയം അവചിമ്ഹാ, വചിമ്ഹാ, അവചിമ്ഹ, വചിമ്ഹ വാ, മയം അവചുമ്ഹാ, വചുമ്ഹാ, സോ അവചാ, വചാ.

രസ്സത്തേ-അവച, അവചിത്ഥ, വചിത്ഥ വാ, അഹം അവചം, അവച, വച വാ, മയം അവചിമ്ഹേ, വചിമ്ഹേ.

൬൭൨. ഊആദോ വചസ്സോമ [ക॰ ർ൩൩; രൂ॰ ർ൩൯; നീ॰ ൻ൭൮; ചം॰ ൬.൨.൬൯; പാ॰ ൭.ർ.൨൦].

ഊആദീസു വചസ്സ മാനുബന്ധോ ഓ ഹോതി.

സോ അവോചി, തേ അവോചും, അവോചിംസു, ത്വം അവോചി, തുമ്ഹേ അവോചുത്ഥ, അഹം അവോചിം, മയം അവോചുമ്ഹാ, സോ അവോച, രസ്സോ, ഭഗവാ ഏ്വതദവോച [ഉദാ॰ ൨൦].

സ്സത്യാദിമ്ഹി -

൬൭൩. വചഭുജമുചവിസാനം ക്ഖഞ [ക॰ ർ൮൫; രൂ॰ ൭൨ർ; നീ॰ ൻ൬൩; 'ഭുജ മുച വച വിസാനം ക്ഖഞ (ബഹൂസു)].

സ്സേന സഹ വചാദീനം അന്തോ ബ്യഞ്ജനോ ക്ഖഞ ഹോതി വാ സ്സയുത്താസു വിഭത്തീസു.

വക്ഖതി , വചിസ്സതി, വക്ഖന്തി, വക്ഖരേ, വചിസ്സന്തി, വചിസ്സരേ, വക്ഖസി, വക്ഖഥ, വക്ഖാമി, വക്ഖാമ, വക്ഖതേ, വക്ഖന്തേ, വക്ഖസേ, വക്ഖവ്ഹേ, അഹം വക്ഖം, വചിസ്സം, മയം വക്ഖാമ്ഹേ, വചിസ്സാമ്ഹേ.

'സ്സേനാ'തി അധികാരേന വിനാ ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖാദേസോപി ലബ്ഭതി, വക്ഖിസ്സതി, വക്ഖിസ്സന്തി.

സ്സാദിമ്ഹി-അവക്ഖാ, അവചിസ്സാ, അവക്ഖംസു, അവചിസ്സംസു.

വദ-വിയത്തിയം വാചായം, വദതി, വദന്തി, ഓവദതി, ഓവദന്തി, വദസി, വദഥ, വദാമി, വദാമ.

ലസ്സ ഏത്തേ-വദേതി, വദേന്തി, വദേസി, വദേഥ, വദേമി, വദേമ.

കമ്മേ-വദീയതി, വദിയ്യതി, ഓവദീയതി, ഓവദിയ്യതി.

ദസ്സ ചവഗ്ഗത്തേ യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, വജ്ജതി, വജ്ജന്തി, ഓവജ്ജതി, ഓവജ്ജന്തി.

കാരിതേ-ഭേരിം വാദേതി, വാദേന്തി, വാദയതി, വാദയന്തി, ഗുരും അഭിവാദേതി, അഭിവാദേന്തി, അഭിവാദേസി, അഭിവാദേഥ, അഭിവാദേമി, അഭിവാദേമ.

മഹാവുത്തിനാ അസ്സ ഇത്തം, അഭിവാദിയാമി, അഭിവാദിയാമ, അഭിവാദയാമി, അഭിവാദയാമ വാ, അഭിവന്ദാമി, അഭിവന്ദാമാതി അത്ഥോ. വന്ദന്തോ ഹി "സുഖീ ഹോതൂ"തി അഭിമങ്ഗലവചനം വദാപേതി നാമ, തഥാവചനഞ്ച വന്ദനീയസ്സ വത്തം.

ണാപിമ്ഹി ന വുദ്ധി, വദാപേതി, വദാപയതി.

‘ഗമവദദാനം ഘമ്മവജ്ജദജ്ജാ വാ’തി വജ്ജാദേസോ, ‘ഊലസ്സേ’തി ലസ്സ ഏത്തം, വജ്ജേതി, വജ്ജേന്തി.

കമ്മേ-വജ്ജീയതി, വജ്ജീയന്തി.

കാരിതേ-വജ്ജാപേതി, വജ്ജാപയതി.

ഏയ്യാദിമ്ഹി-‘ഏയ്യേയ്യാസേയ്യംനംടേ’ഇതി ഏയ്യാദീനം ഏകവചനാനം ഏത്തം, വദേ, വദേയ്യ, വജ്ജേ, വജ്ജേയ്യ, വദേയ്യും, വജ്ജേയ്യും.

വജ്ജാദേസേ മഹാവുത്തിനാ ഏയ്യസ്സ ആത്തം, ഏയ്യുമാദീനം ഏയ്യസദ്ദസ്സ ലോപോ, സോ വജ്ജാ, തേ വജ്ജും.

ഏയ്യാദീനം യ്യാസദ്ദസ്സ ലോപോ വാ, ത്വം വജ്ജാസി, വജ്ജേസി, തുമ്ഹേ വജ്ജാഥ, വജ്ജേഥ, അഹം വജ്ജാമി, വജ്ജേമി, മയം വജ്ജാമ, വജ്ജേമ, അഹം വജ്ജം, മയം വജ്ജാമ്ഹേ, വജ്ജേയ്യാമ്ഹേ.

അത്രിമാ പാളീ-വജ്ജും വാ തേ ന വാ വജ്ജും, നത്ഥി നാസായ രൂഹനാ [ജാ॰ ൧.൩.൩൩], അമ്മം ആരോഗ്യം വജ്ജാസി, ത്വഞ്ച താത സുഖീ ഭവ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൪൮], അമ്മം ആരോഗ്യം വജ്ജാഥ, അയം നോ നേതി ബ്രാഹ്മണോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൭൪] ഇച്ചാദി.

ഹിയ്യത്തനിയം-സോ അവദാ, വദാ, അവജ്ജാ, വജ്ജാ, തേ അവദൂ, വദൂ, അവജ്ജൂ, വജ്ജൂ.

അജ്ജത്തനിയം-സോ അവദി, വദി, അവജ്ജി, വജ്ജി, തേ അവദും, വദും, അവജ്ജും, വജ്ജും, അവദിംസു, വദിംസു, അവജ്ജിംസു, വജ്ജിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-വദിസ്സതി, വജ്ജിസ്സതി.

സ്സാദിമ്ഹി-അവദിസ്സാ, അവജ്ജിസ്സാ ഇച്ചാദി.

വിദ-ഞാണേ, വിദതി.

‘യുവണ്ണാനമിയങഉവങ സരേ’തി സരമ്ഹി ഇയാദേസോ, തേ വിദിയന്തി.

കാരിതേ-നിവേദേതി, പടിവേദേതി, നിവേദയതി, പടിവേദയതി, പടിവേദയാമി വോ ഭിക്ഖവേ [മ॰ നി॰ ൧.൪൧൫], ജാനാപേമീതി അത്ഥോ. വേദയാമഹം ഭന്തേ, വേദയതീതി മം സങ്ഘോ ധാരേതൂതി [ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൨] ജാനാപേമി, പാകടം കരോമീതി വാ അത്ഥോ.

“വേദിയാമഹം ഭന്തേ, വേദിയതീതി മം സങ്ഘോ ധാരേതൂ”തിപി [ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൨] പാഠോ, തത്ഥ അപച്ചയേ പരേ ഇയാദേസോ യുജ്ജതി.

ഏയ്യാദിമ്ഹി-വിദേയ്യ, വിദിയേയ്യ, വിദേയ്യും, വിദിയേയ്യും.

ഈആദിമ്ഹി-പച്ചയാനം ഖയം അവേദി, തേ വിദും, വിദിംസു.

കാരിതേ-നിവേദേസി, നിവേദയി, പടിവേദേസി, പടിവേദയി, നിവേദയും, നിവേദയിംസു, പടിവേദയും, പടിവേദയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-വിദിസ്സതി, വേദിസ്സതി, പരിസുദ്ധാതി വേദിസ്സാമി [മഹാവ॰ ൧൩൮] ഇച്ചാദി.

വസ-നിവാസേ, വസതി, വസന്തി, നിവസതി, നിവസന്തി.

കമ്മേ-അധി, ആപുബ്ബോ, തേന ഗാമോ അധിവസീയതി, ആവസീയതി, അജ്ഝാവസീയതി.

'അസ്സൂ'തി സുത്തേന അകാരസ്സ ഉത്തം, വുസ്സതി, വുസ്സന്തി, വുസ്സരേ, "ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ"തി [മ॰ നി॰ ൧.൨൫൭] പാളി.

കാരിതേ-വാസേതി, അധിവാസേതി, വാസയതി, അധിവാസയതി.

ണാപിമ്ഹി വുദ്ധി നത്ഥി, വസാപേതി, വസാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി-അവസി, വസി, അവസും, വസും, അവസിംസു, വസിംസു.

സ്സത്യാദീസു-'ലഭ വസ ഛിദ ഗമ ഭിദ രുദാനം ച്ഛങ്'ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ച്ഛാദേസോ, വച്ഛതി, വസിസ്സതി, വച്ഛന്തി, വസിസ്സന്തി, ആയസ്മതോ നിസ്സായ വച്ഛാമി [മഹാവ॰ ൭൭], ന തേ വച്ഛാമി സന്തികേ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൩൩], അവച്ഛാ, അവസിസ്സാ, അവച്ഛംസു, അവസിസ്സംസു.

വിസ-പവിസനേ, പവിസതി, പവിസന്തി.

കമ്മേ-പവിസീയതി , പവിസീയന്തി, പവിസീയതേ, പവിസീയന്തേ.

യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ-പവിസ്സതി, പവിസ്സന്തി, പവിസ്സരേ, പവിസ്സതേ, പവിസ്സന്തേ, പവിസ്സരേ.

കാരിതേ-പവേസേതി, പവേസയതി.

കമ്മേ-പവേസീയതി, പവേസീയന്തി.

ഈആദിമ്ഹി ഉപസഗ്ഗസ്സ ദീഘോ വാ, പാവിസി.

മഹാവുത്തിനാ ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖോ ഹോതി, പാവേക്ഖി പഥവിം ചേച്ചോ [ജാ॰ ൧.൧൮.൧൯], സോ പാവേക്ഖി കാസിരാജാ [ജാ॰ ൧.൧൭.൨൩൩], സോ തസ്സ ഗേഹം പാവേക്ഖി [ജാ॰ ൧.൧൭.൩൦൩], പാവിസും, പാവിസിംസു, പാവേക്ഖിംസു.

സ്സത്യാദീസു 'വച ഭുജ മുച വിസാനം ക്ഖങ്'ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖോ, പവേക്ഖതി, പവിസിസ്സതി, പവേക്ഖന്തി, പവിസിസ്സന്തി, ഏസ ഭിയ്യോ പവേക്ഖാമി, വമ്മികം സതപോരിസം [ജാ॰ ൧.൪.൧൦], പാവേക്ഖാ, പവിസിസ്സാ, പാവേക്ഖംസു, പവിസിസ്സംസു.

സദ-സംസീദനേ, ‘ജരസദാനമീമ വാ’തിആദിസരമ്ഹാ ഈമആഗമോ ഹോതി വാ, സീദതി, സീദന്തി, ലാബൂനി സീദന്തി, സിലാ പ്ലവന്തി [ജാ॰ ൧.൧.൭൭], സംസീദതി, വിസീദതി, ഓസീദതി, അവസീദതി.

നിപുബ്ബോ നിസജ്ജായം, നിസീദതി, നിസീദന്തി.

പപുബ്ബോ പസാദേ, പസീദതി, പസീദന്തി.

കാരിതേപി ന വുദ്ധി ആദേസന്തരത്താ, സീദേതി, സീദയതി, സംസീദേതി, സംസീദയതി, ഓസീദേതി, ഓസീദയതി, ഓസീദാപേതി, ഓസീദാപയതി, നിസീദാപേതി, നിസീദാപയതി.

പപുബ്ബമ്ഹി ഈമ ന ഹോതി, പിതാ പുത്തം ബുദ്ധേ പസാദേതി, പസാദയതി, പസാദേന്തി, പസാദയന്തി.

കമ്മേ-പസാദീയതി , പസാദീയന്തി.

ഹന-ഹിംസാ, ഗതീസു, ഹനതി, ഹനന്തി.

‘ക്വചി വികരണാന’ന്തി സുത്തേന ലവികരണസ്സ ലോപേ ഹന്തി, ഫലം വേ കദലിം ഹന്തി, സക്കാരോ കാപുരിസം ഹന്തി [ചൂളവ॰ ൩൩൫], ഹന്തി കുദ്ധോ പുഥുജ്ജനോ [അ॰ നി॰ ൭.൬൪].

മഹാവുത്തിനാ ക്വചി ധാത്വന്തലോപോ, വിക്കോസമാനാ തിബ്ബാഹി, ഹന്തി നേസം വരം വരം [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൦], ലുദ്ദകാ മിഗം ഹന്തി, കേവട്ടാ മച്ഛം ഹന്തി.

കമ്മേ-ഹനീയതി, ഹനീയന്തി.

ധാത്വന്തസ്സ ചവഗ്ഗത്തേ യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, ഹഞ്ഞതി, ഹഞ്ഞന്തി.

കാരിതേ -

൬൭൮. ഹനസ്സ ഘാതോ ണാനുബന്ധേ [ക॰ ൪൭൧; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൪൭].

ഹനസ്സ ഘാതോ ഹോതി ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ.

ഘാതേതി, ഘാതയതി, ഘാതാപേതി, ഘാതാപയതി.

കമ്മേ-ഘാതീയതി, ഘാതാപീയതി.

ഈആദിമ്ഹി-അഹനി, ഹനി, അഹനിംസു, ഹനിംസു.

കമ്മേ-അഹഞ്ഞി, ഹഞ്ഞി, അഹഞ്ഞിംസു, ഹഞ്ഞിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി -

൯൭൭. ഹനാ ജേഖാ [ക॰ ൪൮൮; രൂ॰ ൫൨൪; നീ॰ ൯൯൫, ൯൯൯? '...ഛഖാ' (ബഹൂസു) 'ഛേഖാ' (കത്ഥചി)].

ഹനമ്ഹാ പരസ്സ സ്സകാരസ്സ ജേ, ഖാദേസാ ഹോന്തി വാ, മഹാവുത്തിനാ ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം.

ഹഞ്ജേതി , ഹനിസ്സതി, ഹഞ്ജേന്തി, ഹഞ്ജേസി, ഹഞ്ജേഥ, ഹഞ്ജേമി, ഹനിസ്സാമി, ഹഞ്ജേമ, ഹനിസ്സാമ.

ഖാദേസേ മഹാവുത്തിനാ ധാത്വന്തസ്സ വഗ്ഗന്തത്തം, പടിഹങ്ഖതി, പടിഹനിസ്സതി, പടിഹങ്ഖന്തി, പടിഹങ്ഖസി, പടിഹങ്ഖാമി, പടിഹങ്ഖാമ, പടിഹനിസ്സാമ.

ഹര-ഹരണേ, ഹരതി, ഹരന്തി.

കമ്മേ-ഹരീയതി, ഹരീയന്തി.

കാരിതേ-ഹാരേതി, ഹാരയതി.

ണാപിമ്ഹി ന വുദ്ധി, ഹരാപേതി, ഹരാപയതി.

കമ്മേ-ഹാരീയതി, ഹരാപീയതി.

ആ, ഈആദീസു -

൯൭൮. ആഈആദീസു ഹരസ്സാ.

ആആദീസു ഈആദീസു ച ഹരസ്സ രകാരസ്സ ആ ഹോതി വാ, സോ അഹാ, അഹരാ.

ഈആദിമ്ഹി-സോ അഹാസി, അജിനി മം അഹാസി മേ [ധ॰ പ॰ ൩-൪], അത്ഥാനം ഉപസംഹാസി, ആസനം അഭിഹാസി, സാസനേ വിഹാസി, വിഹാസി പുരിസുത്തമോ [ഗവേസിതബ്ബം], ധമ്മം പയിരുദാഹാസി, അഹരി, ഹരി, വിഹാസും, ആഹിംസു, വിഹിംസു വാ, "മാ മേ തതോ മൂലഫലം ആഹംസൂ"തി [ജാ॰ ၁.൧൮.၁၁] പാളി, അഹാസും, അഹരും, ഹരും, അഹരിംസു, ഹരിംസു, ത്വം അഹാസി, അഹരി, തുമ്ഹേ അഹാസിത്ഥ, അഹരിത്ഥ, അഹം അഹാസിം, അഹരിം, വിഹാസിം സാസനേ രതോ [അപ॰ ഥേര ၁.၁.൪൪], മയം അഹാസിമ്ഹാ, അഹരിമ്ഹാ.

പരഛക്കേ അസ്സ ത്ഥത്തം, സോ അഹാസിത്ഥ, അഹരിത്ഥ.

സ്സത്യാദീസു -

൯൭൯. ഹരസ്സ ചാഹങ സ്സേ ['യാസ്സ ചാഹങ സ്സേന' (ബഹൂസു)].

സ്സകാരവതീസു വിഭത്തീസു സ്സേന സഹ ഹരസ്സ ച കരസ്സ ച രകാരസ്സ ആഹങ ഹോതി വാ.

ഇഉ ആഗമേ-ഹാഹിതി, ധാരികാജഞ്ച ഹാഹിതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൪]. ഹാഹതി വാ, ഹരിസ്സതി, ഹാഹിന്തി, ഹാഹന്തി, ഹരിസ്സന്തി, ഹാഹസി, സുഖം ഭിക്ഖു വിഹാഹിസി [ധ॰ പ॰ ൩൭൯]. ഹാഹഥ, ഹാഹാമി, ഹാഹാമ, ഹരിസ്സാമ.

മഹാവുത്തിനാ ഹരസ്സ ധാത്വന്തസ്സ ലോപോ ച, "യോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ അപ്പമത്തോ വിഹസ്സതി [സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫], പുരക്ഖത്വാ വിഹസ്സാമ [ഥേരീഗാ॰ ൧൨൧], അഹം ഉദകമാഹിസ്സ"ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൩൧] പാളി.

സ്സാദിമ്ഹി-അഹാഹാ, അഹരിസ്സാ, അഹാഹംസു, അഹരിസ്സംസു.

ആപുബ്ബ സീസ-പത്ഥനായം, ആസീസതി, ആസീസന്തി, പച്ചാസീസതി, പച്ചാസീസന്തി.

൬൭. ആദിസ്മാ സരാ [ചം॰ ൫.൧.൩; പാ॰ ൬.൧.൨].

ആദിഭൂതാ സരമ്ഹാ പരം പഠമസദ്ദരൂപം ഏകസ്സരം ദ്വേരൂപം ഹോതി, ഇമിനാ സരപുബ്ബാനം ധാതുപദാനം പദദ്വിത്തേ ആസീസ, സീസ ഇതി രൂപദ്വയം ഭവതി.

൬൮. ലോപോനാദിബ്യഞ്ജനസ്സ [ചം॰ ൬.൨.൧൧൨; പാ॰ ൭.൪.൬൦].

ദ്വിത്തേ അനാദിഭൂതസ്സ ഏകസ്സ ബ്യഞ്ജനസ്സ ലോപോ ഹോതീതി പുരിമേ സീസരൂപേ സകാരലോപോ.

ആസീസീസതി , ആസീസീസന്തി ഇച്ചാദി.

തഥാ 'പരോക്ഖായഞ്ചാ'തി സുത്തേ ചസദ്ദേന കമാദീനം ധാതുപദാനം പദദ്വിത്തേ കതേ 'ലോപോനാദിബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി പുരിമേ പദരൂപേ അനാദിബ്യഞ്ജനലോപോ, 'കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ'തി സേസസ്സ കവഗ്ഗസ്സ ചവഗ്ഗത്തം, 'നിഗ്ഗഹീതഞ്ചാ'തി നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, ചങ്കമതി, ചങ്കമന്തി, ചങ്കമതു, ചങ്കമന്തു, ചങ്കമേയ്യ, ചങ്കമേയ്യും ഇച്ചാദി.

കുച-സങ്കോചനേ, ചങ്കോചതി, ചങ്കോചന്തി.

ചല-ചലനേ, ചഞ്ചലതി, ചഞ്ചലന്തി.

മഹാവുത്തിനാ നിഗ്ഗഹീതസ്സ പരരൂപത്തേ ജര-ഭിജ്ജനേ, ജജ്ജരതി ജജ്ജരന്തി.

ദള-ദിത്തിയം, ദദ്ദല്ലതി, ദദ്ദല്ലന്തി.

മുഹ-വേചിത്തേ, മോമുഹതി, മോമുഹന്തി, മഹാവുത്തിനാ ഉസ്സ ഓത്തം.

തഥാ രു-സദ്ദേ, രോരുവതി, രോരുവന്തി.

ലുപ-ഗിദ്ധേ, ലോലുപ്പതി, ലോലുപ്പന്തി ഇച്ചാദി.

പദദ്വിത്തം നാമ പദത്ഥാനം അതിസയതാദീപനത്ഥം, വിച്ഛായം പന പോനോപുഞ്ഞ, സമ്ഭമാദീസു ച ദ്വിത്തേ അനാദിബ്യഞ്ജനലോപോ നത്ഥി, ഗാമോ ഗാമോ രമണീയോ. തഥാ ക്വചി അതിസയദീപനേപി, രൂപരൂപം, ദുക്ഖദുക്ഖം, അജ്ഝത്തജ്ഝത്തം, ദേവദേവോ, മുനിമുനി, രാജരാജാ, ബ്രഹ്മബ്രഹ്മാ, വരവരോ, അഗ്ഗഅഗ്ഗോ, ജേട്ഠജേട്ഠോ, സേട്ഠസേട്ഠോ, പസത്ഥപസത്ഥോ, ഉഗ്ഗതഉഗ്ഗതോ, ഉക്കട്ഠുക്കട്ഠോ, ഓമകോമകോ, ദുബ്ബലദുബ്ബലോ, അബലഅബലോ, മഹന്തമഹന്തോ ഇച്ചാദി.

ഭൂവാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

രുധാദിഗണ

അഥ രുധാദിഗണോ വുച്ചതേ.

'കത്തരീ'തി പദം വത്തതേ, തഞ്ച ബഹുലാധികാരാ വികരണാനം കത്തരി നിബന്ധം ഭാവ, കമ്മേസു അനിബന്ധം വികപ്പേന പവത്തിം ദീപേതി, തസ്മാ ഭാവ, കമ്മേസു ച കാരിതരൂപേസു ച വികരണാനം പവത്തി വേദിതബ്ബാ ഹോതീതി.

ഛിദ, ഭിദ, ഭുജ, മുച, യുജ, രിച, രുധ, ലിപ, വിദ, സിച, സുഭ.

൩൩൦. മഞ്ച രുധാദീനം [ക॰ ൪൪൩; രൂ॰ ൪൪൬; നീ॰ ൯൨൩; ചം॰ ൧.൧.൯൩; പാ॰ ൩.൧.൭൮].

രുധാദീഹി ക്രിയത്ഥേഹി കത്തരി ലോ ഹോതി, തേസഞ്ച രുധാദീനം പുബ്ബന്തസരമ്ഹാ പരം നിഗ്ഗഹീതം ആഗച്ഛതി, മാനുബന്ധോ പുബ്ബന്തദീപനത്ഥോ, അകാരോ ഉച്ചാരണത്ഥോ, ചസദ്ദേന രുധ, സുഭാദീഹി ഇ, ഈ, ഏ, ഓപച്ചയേ സങ്ഗണ്ഹാതി, നിഗ്ഗഹീതസ്സ വഗ്ഗന്തത്തം.

രുന്ധതി.

ഛിദ-ദ്വിധാകരണേ, ഛിന്ദതി, ഛിന്ദന്തി.

കമ്മേ ക്യോ, 'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി യമ്ഹി ധാത്വന്തസ്സ ചവഗ്ഗത്തം, 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം. ഛിജ്ജതി, ഛിജ്ജന്തി.

'ഗരുപുബ്ബാ രസ്സാ രേ ന്തേന്തീന'ന്തി ചതുന്നം ന്തേ, ന്തീനം രേത്തം, ഛിന്ദതേ, ഛിജ്ജതേ, ഛിജ്ജന്തേ, ഛിജ്ജരേ.

ഇമിനാ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ, ഛിന്ദീയതി, ഛിന്ദീയന്തി, ഛിന്ദീയതേ, ഛിന്ദീയന്തേ.

കാരിതേ-ഛേദേതി, ഛേദയതി, ഛേദാപേതി, ഛേദാപയതി, ഛിന്ദേതി, ഛിന്ദയതി, ഛിന്ദാപേതി, ഛിന്ദാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി-അച്ഛിന്ദി , ഛിന്ദി, അച്ഛിന്ദും, ഛിന്ദും, അച്ഛിന്ദിംസു, ഛിന്ദിംസു.

മഹാവുത്തിനാ ധാത്വന്തസ്സ ഛോ പുബ്ബസ്സ ദ്വിത്തഞ്ച, അഛേച്ഛി തണ്ഹം, വിവത്തയി സംയോജനം [ഇതിവു॰ ൭൦], "അഛേജ്ജീ"തിപി ദിവാദിപാഠോ ദിസ്സതി, അഛേച്ഛും വത ഭോ രുക്ഖം [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൪൮].

കമ്മേ-അച്ഛിജ്ജി, ഛിജ്ജി, അച്ഛിന്ദിയി, ഛിന്ദിയി.

കാരിതേ-ഛേദേസി, കണ്ണനാസഞ്ച ഛേദയി [ജാ॰ ൭.൪൯], ഛിന്ദേസി, ഛിന്ദയി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-'ലഭവസഛിദഗമഭിദരുദാനം ച്ഛങ്'ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ഛോ, ഛേച്ഛതി, ഛിന്ദിസ്സതി, ഛേച്ഛന്തി, ഛിന്ദിസ്സന്തി, ഛേച്ഛസി, ഛേച്ഛഥ, ഛേച്ഛാമി, ഛേച്ഛാമ, ഛിന്ദിസ്സാമ.

സ്സാദിമ്ഹി-അഛേച്ഛാ, അച്ഛിന്ദിസ്സാ, അഛേച്ഛംസു, അച്ഛിന്ദിസ്സംസു.

ഭിദ-വിദാരണേ, ഭിന്ദതി, ഭിന്ദന്തി.

കമ്മേ-ഭിജ്ജതി, ഭിജ്ജന്തി, ഭിജ്ജരേ, ഭിന്ദിയതി, ഭിന്ദിയന്തി.

കാരിതേ-ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖൂഹി ഭേദേതി [മഹാവ॰ ൧൦൭], ഭേദയതി, ഭേദാപേതി, ഭേദാപയതി, ഭിന്ദേതി, ഭിന്ദയതി, ഭിന്ദാപേതി, ഭിന്ദാപയതി.

കമ്മേ-ഭേദീയതി, ഭേദാപീയതി.

ഈആദിമ്ഹി-അഭിന്ദി, ഭിന്ദി, അഭിന്ദും, ഭിന്ദും, അഭിന്ദിംസു, ഭിന്ദിംസു.

കമ്മേ-അഭിജ്ജി, ഭിജ്ജി, അഭിന്ദിയി, ഭിന്ദിയി.

കാരിതേ-അഭേദേസി, ഭേദേസി, അഭേദയി, ഭേദയി, ഭേദാപേസി, ഭേദാപയി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-'ലഭവസ...'ഇച്ചാദിനാ സ്സേന സഹ ദസ്സ ഛോ, ഭേച്ഛതി, ഭിന്ദിസ്സതി, ഭേച്ഛന്തി, ഭിന്ദിസ്സന്തി, ഭേച്ഛസി, ഭേച്ഛഥ, ഭേച്ഛാമി, ഭേച്ഛാമ, ഭിന്ദിസ്സാമ, "തം തേ പഞ്ഞായ ഭേച്ഛാമീ"തി [സു॰ നി॰ ൪൪൫] പാളി.

സ്സാദിമ്ഹി-അഭേച്ഛാ, അഭിന്ദിസ്സാഇച്ചാദി.

ഭുജ-പാലന, ബ്യവഹരണേസു, ഭുഞ്ജതി, ഭുഞ്ജന്തി.

കമ്മേ-ഭുജ്ജതി, ഭുജ്ജന്തി.

കാരിതേ-ഭോജേതി, ഭോജയതി, ഭോജാപേതി, ഭോജാപയതി.

കമ്മേ-ഭോജീയതി, ഭോജാപീയതി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-'വചഭുജമുചവിസാനം ക്ഖങ്'ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖോ, ആദിവുദ്ധി, ഭോക്ഖതി, ഭുഞ്ജിസ്സതി, ഭോക്ഖന്തി, ഭോക്ഖസി, ഭോക്ഖഥ, ഭോക്ഖാമി, ഭോക്ഖാമ, ഭുഞ്ജിസ്സാമ.

സ്സാദിമ്ഹി-അഭോക്ഖാ, അഭുഞ്ജിസ്സാ, അഭോക്ഖംസു, അഭുഞ്ജിസ്സംസു ഇച്ചാദി.

മുച-മോചനേ, മുഞ്ചതി, മുഞ്ചന്തി, മുഞ്ചരേ.

കമ്മേ-മുച്ചതി, മുച്ചന്തി, മുഞ്ചീയതി, മുഞ്ചീയന്തി.

കാരിതേ-മോചാപേതി, മോചാപയതി.

ഈആദിമ്ഹി-അമുഞ്ചി, മുഞ്ചി, അമുഞ്ചിംസു, മുഞ്ചിംസു.

കാരിതേ-അമോചേസി, മോചേസി, അമോചയി, മോചയി, അമോചേസും, മോചേസും, അമോചയും, മോചയും, അമോചിംസു, മോചിംസു, അമോചയിംസു, മോചയിംസു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-സ്സേന സഹ ചസ്സ ക്ഖോ, മോക്ഖതി, മുഞ്ചിസ്സതി, മോക്ഖന്തി മാരബന്ധനാ [ധ॰ പ॰ ൩൭]. ന മേ സമണ മോക്ഖസി [സം॰ നി॰ ൧.൧൫൦]. മോക്ഖഥ, മോക്ഖാമി, മോക്ഖാമ, മുഞ്ചിസ്സാമ.

സ്സാദിമ്ഹി-അമോക്ഖാ , മോക്ഖാ, അമുഞ്ചിസ്സാ, മുഞ്ചിസ്സാ, അമോക്ഖംസു, മോക്ഖംസു, അമുഞ്ചിസ്സംസു, മുഞ്ചിസ്സംസു.

യുജ-യോഗേ, യുഞ്ജതി ബുദ്ധസാസനേ, ആരഭതീതി അത്ഥോ, യുഞ്ജന്തി, പമാദമനുയുഞ്ജന്തി, ബാലാ ദുമ്മേധിനോ ജനാ [ധ॰ പ॰ ൨൬]. യുഞ്ജസി, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ [സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫]. യുഞ്ജാമി, യുഞ്ജാമ.

കമ്മേ-യുഞ്ജീയതി, യുഞ്ജീയന്തി.

കാരിതേ-യോജേതി, പയോജേതി, നിയോജേതി, ഉയ്യോജേതി, യോജയതി, പയോജയതി, നിയോജയതി, ഉയ്യോജയതി.

കമ്മേ-യോജീയതി, പയോജീയതി, നിയോജീയതി, ഉയ്യോജീയതി.

രുധ-ആവരണേ, രുന്ധതി, രുന്ധിതി, രുന്ധീതി, രുന്ധേതി, രുന്ധോതി, രുന്ധന്തി, ഓരുന്ധതി, അവരുന്ധതി, രുന്ധാപേതി, രുന്ധാപയതി, അവരോധേതി, അവരോധയതി, ഉപരോധേതി, ഉപരോധയതി, രോധാപേതി, രോധാപയതി.

കമ്മേ-അവരോധീയതി ഇച്ചാദി.

ലിപ-ലിമ്പനേ, ലിമ്പതി, ലിമ്പന്തി.

കമ്മേ-ലിമ്പീയതി.

കാരിതേ-ലിമ്പേതി, ലിമ്പയതി, ലിമ്പാപേതി, ലിമ്പാപയതി, ലേപേതി, ലേപയതി, ലേപാപേതി, ലേപാപയതി ഇച്ചാദി.

വിദ-പടിലാഭേ, വിന്ദതി, വിന്ദന്തി.

കമ്മേ-വിന്ദീയതി, വിന്ദീയന്തി.

കാരിതേ-വിന്ദേതി, വിന്ദയതി, വിന്ദാപേതി, വിന്ദാപയഹി.

ഈആദിമ്ഹി-അവിന്ദി , വിന്ദി, ഉദങ്ഗണേ തത്ഥ പപം അവിന്ദും [ജാ॰ ൧.൧.൨], അവിന്ദിംസു, വിന്ദിംസു ഇച്ചാദി.

സിച-സേചനേ, സിഞ്ചതി, സിഞ്ചന്തി.

കമ്മേ-സിഞ്ചീയതി, സിഞ്ചീയന്തി.

കാരിതേ-സിഞ്ചേതി, സിഞ്ചയതി, സിഞ്ചാപേതി, സിഞ്ചാപയതി, സിഞ്ചേയ്യ വാ സിഞ്ചാപേയ്യ വാ [പാചി॰ ൧൪൦] ഇച്ചാദി.

സുഭ-സമ്പഹാരേ, യോ നോ ഗാവോവ സുമ്ഭതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൩൨]. സുമ്ഭന്തി, സുമ്ഭസി, സുമ്ഭഥ, ഭൂമിം സുമ്ഭാമി വേഗസാ [ജാ॰ ൧.൭.൭൧], സുമ്ഭാമ, സുമ്ഭിതി, സുമ്ഭീതി, സുമ്ഭേതി, സുമ്ഭോതി ഇച്ചാദി.

ഗഹധാതുപി ഇധ സങ്ഗഹിതാ. ഗഹ-ഉപാദാനേ. 'മഞ്ച രുധാദീന'ന്തി നിഗ്ഗഹീതേന സഹ ലപച്ചയോ.

൬൬൧. ണോ നിഗ്ഗഹീതസ്സ [ക॰ ൪൯൦; രൂ॰ ൭൧൫; നീ॰ ൯൭൨].

ഗഹധാതുമ്ഹി ആഗതസ്സ നിഗ്ഗഹീതസ്സ ണോ ഹോതി. മഹാവുത്തിനാ വികപ്പേന ലസ്സ ദീഘോ.

ഗണ്ഹാതി, ഗണ്ഹതി വാ, ഗണ്ഹന്തി, ഗണ്ഹസി, ഗണ്ഹഥ, ഗണ്ഹാമി, ഗണ്ഹാമ.

കമ്മേ-ഗണ്ഹീയതി, ഗണ്ഹീയന്തി.

'ഹസ്സ വിപല്ലാസോ'തി ഹ, യാനം വിപരിയായോ, ഗയ്ഹതി, ഗയ്ഹന്തി, ഗയ്ഹരേ.

കാരിതേ-ഗാഹേതി, ഗാഹയതി, ഗാഹാപേതി, ഗാഹാപയതി ഇച്ചാദി.

൬൬൨. ഗഹസ്സ ഘേപ്പോ [ക॰ ൪൯൬; രൂ॰ ൭൧൬; നീ॰ ൯൦൧].

ന്ത, മാന, ത്യാദീസു ഗഹസ്സ ഘേപ്പാദേസോ ഹോതി വാ.

ഘേപ്പതി , ഘേപ്പന്തി.

കമ്മേ-ഘേപ്പീയതി, ഘേപ്പീയന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-അഗണ്ഹി, ഗണ്ഹി.

മഹാവുത്തിനാ നിഗ്ഗഹീതലോപോ, ഇഉആഗമസ്സ ഏത്തം, അഗ്ഗഹേസി, പടിഗ്ഗഹേസി, അനുഗ്ഗഹേസി, അഗ്ഗണ്ഹിംസു, ഗണ്ഹിംസു. അഗ്ഗഹേസും,

പടിഗ്ഗഹേസും, അനുഗ്ഗഹേസും.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-ഗൺഹിസ്സതി, ഗഹേസ്സതി, ഗൺഹിസ്സന്തി, ഗഹേസ്സന്തി ഇച്ചാദി.

രുധാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

ദിവാദിഗണ

അഥ ദിവാദിഗണോ വുച്ചതേ.

ഇധ ധാതൂനം കമോ അന്തക്ഖരവസേന വത്തബ്ബോ സബ്ബസോ സദിസരൂപത്താ.

മുച, വിച, യുജ, ലുജ, വിജ, ഗദ, പദ, മദ, വിദ, ഇധ, കുധ, ഗിധ, ബുധ, യുധ, വിധ, സിധ, സുധ മന, ഹന, കുപ, ദീപ, ലുപ, വപ, സുപ, ദിവു, സിവു, തസ, തുസ, ദിസ, ദുസ, സിസ, സുസ, ദഹ, നഹ, മുഹ.

൪൫൭. ദിവാദീഹി യക [ക॰ ൪൪൭; രൂ॰ ൫൧൦; നീ॰ ൯൨൮; ചം॰ ൧.൧.൮൭; പാ॰ ൩.൧.൬൯].

ദിവാദീഹി ക്രിയത്ഥേഹി കത്തരി കാനുബന്ധോ യപച്ചയോ ഹോതി.

ദിബ്ബതി.

മുച-മുത്തിയം, യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, മുച്ചതി, വിമുച്ചതി. അകമ്മകത്താ സുദ്ധകമ്മരൂപം ന ലബ്ഭതി.

കാരിതേ-മോചേതി , മോചയതി, മോചാപേതി, മോചാപയതി.

കമ്മേ-മോചീയതി, മോചാപീയതി, മുച്ചതു, ദുക്ഖാ മുച്ചന്തു.

സ്സത്യാദിമ്ഹി ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖോ, മോക്ഖതി, മോക്ഖന്തി.

വിച-വിവേകേ, വിവിച്ചതി, വിവിച്ചന്തി.

കാരിതേ-വിവേചേതി, വിവേചയതി, വിവേചാപേതി, വിവേചാപയതി.

കമ്മേ-വിവേചീയതി, വിവേചാപീയതി ഇച്ചാദി.

യുജ-യുത്തിയം, യുജ്ജതി, യുജ്ജന്തി.

ലുജ-വിനാസേ, ലുജ്ജതി, ലുജ്ജന്തി.

വിജ-ഭയ, ചലനേസു, സംവിജ്ജതി, സംവിജ്ജന്തി.

കാരിതേ-സംവേജേതി, സംവേജയതി, സംവേജേന്തി, സംവേജയന്തി ഇച്ചാദി.

ഗദ-ഗജ്ജനേ, മേഘോ ഗജ്ജതി, ഗജ്ജന്തി.

പദ-ഗതിമ്ഹി, ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പജ്ജന്തി, നിപജ്ജതി, വിപജ്ജതി, സമ്പജ്ജതി, ആപജ്ജതി, സമാപജ്ജതി, പടിപജ്ജതി.

കമ്മേ-തേന ആപത്തി ആപജ്ജതി, ഝാനം സമാപജ്ജതി, മഗ്ഗോ പടിപജ്ജതി.

ക്യമ്ഹി പരേപി യക ഹോതി, തേന ആപത്തി ആപജ്ജീയതി. ഝാനം സമാപജ്ജീയതി, മഗ്ഗോ പടിപജ്ജീയതി.

കാരിതേ-ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പാദയതി, നിപ്ഫാദേതി, നിപ്ഫാദയതി. സമ്പാദേതി, സമ്പാദയതി, ആപാദേതി, ആപാദയതി, പടിപാദേതി, പടിപാദയതി, പടിപജ്ജാപേതി, പടിപജ്ജാപയതി.

കമ്മേ-ഉപ്പാദീയതി, നിപ്ഫാദീയതി, സമ്പാദീയതി, ആപാദീയതി, പടിപാദീയതി.

ഉപ്പജ്ജതു , ഉപ്പജ്ജന്തു, ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ഉപ്പജ്ജേയ്യും, കിന്തി നു ഖോ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ പത്തോ ഉപ്പജ്ജിയേഥ, ചീവരം ഉപ്പജ്ജിയേഥ, പരിക്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജിയേഥാതി [മഹാവ° ൩൭] ഇമാനി പന കത്തു, കമ്മരൂപാനി.

ഈആദിമ്ഹി-ഉപ്പജ്ജി, നിപജ്ജി, വിപജ്ജി, സമ്പജ്ജി, ആപജ്ജി, സമാപജ്ജി, പടിപജ്ജി.

൩൩൪. കച്ചി വികരണാനം [ക° ൫൮൭; രൂ° ൪൯൯; നീ° ൮൮൦൫].

വികരണാനം കച്ചി ലോപോ ഹോതി.

ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി [സം° നി° ൫.൮൦൯൮] ഇച്ചാദി, ഉപ്പജ്ജിംസു, നിപജ്ജിംസു.

മദ-ഉമ്മാദേ, മജ്ജതി, മജ്ജന്തി.

വിദ-സത്തായം, വിജ്ജതി, സംവിജ്ജതി.

ഇധ-സമിദ്ധിയം, ഇജ്ഝതി, സമിജ്ഝതി.

കുധ-കോപേ, കുജ്ഝതി, കുജ്ഝന്തി.

ബുധ-അവഗമനേ, ബുജ്ഝതി, സമ്ബുജ്ഝതി.

പടിപുബ്ബോ നിദ്ദക്ഖയേ വികസനേ ച, പടിബുജ്ഝതി.

കമ്മേ-തേന ധമ്മോ ബുജ്ഝതി, ധമ്മാ ബുജ്ഝന്തി, ബുജ്ഝരേ, ബുജ്ഝീയതി, ബുജ്ഝീയന്തി.

കാരിതേ-ബോധേതി, ബോധയതി, ബോധാപേതി, ബോധാപയതി, ബുജ്ഝാപേതി, ബുജ്ഝാപയതി.

യുധ-സമ്പഹാരേ, മല്ലോ മല്ലേന സദ്ധിം യുജ്ഝതി, ദ്വേ സേനാ യുജ്ഝന്തി, ദ്വേ മേണ്ഡാ യുജ്ഝന്തി, ദ്വേ ഉസഭാ യുജ്ഝന്തി, ദ്വേ ഹത്ഥിനോ യുജ്ഝന്തി, ദ്വേ കുക്കുടാ യുജ്ഝന്തി.

കമ്മേ-യുജ്ഝീയതി, യുജ്ഝീയന്തി.

കാരിതേ-യോധേതി , യോധയതി, യുജ്ഝാപേതി, യുജ്ഝാപയതി, "യോധേഥ മാരം പഞ്ഞാവുധേനാ"തി [ധ॰ പ॰ ൪൦] പാളി.

വിധ-താളനേ, സരേന മിഗം വിജ്ഝതി, ധമ്മം പടിവിജ്ഝതി, പടിവിജ്ഝന്തി.

കമ്മേ കത്തുസദിസമ്പി രൂപം ഹോതി, തേന ധമ്മോ പടിവിജ്ഝതി, ധമ്മാ പടിവിജ്ഝന്തി, പടിവിജ്ഝീയതി, പടിവിജ്ഝീയന്തി.

കാരിതേ-വേധേതി, വേധയതി, പടിവേധേതി, പടിവേധയതി, ഇച്ചാദി.

സിധ-സംസിദ്ധിയം, സിജ്ഝതി, സിജ്ഝന്തി, സിജ്ഝരേ.

കാരിതേ മഹാവുത്തിനാ ഇസ്സ ആത്തം, സാധേതി, സാധയതി, സാധേന്തി, സാധയന്തി.

കമ്മേ-സാധീയതി, സാധീയന്തി ഇച്ചാദി.

സുധ-സുദ്ധിയം, സുജ്ഝതി, സുജ്ഝന്തി, വിസുജ്ഝതി, പരിസുജ്ഝതി.

കാരിതേ-സോധേതി, സോധയതി.

മന-മഞ്ഞനായം, മഞ്ഞതി, അവമഞ്ഞതി, അതിമഞ്ഞതി, മഞ്ഞന്തി, അവമഞ്ഞന്തി, അതിമഞ്ഞന്തി ഇച്ചാദി.

ഹന-വിഘാത, സങ്ഘാതേസു, ഹഞ്ഞതി, വിഹഞ്ഞതി, ഹഞ്ഞന്തി, വിഹഞ്ഞന്തി ഇച്ചാദി.

കുപ-കോപേ, പരോ പരസ്സ കുപ്പതി, കുച്ഛിവാതോ കുപ്പതി, രോഗോ കുപ്പതി, പടികുപ്പതി, തേജോധാതു പകുപ്പതി [മ॰ നി॰ ൧.൩൦൩].

കാരിതേ-കോപേതി, കോപയതി ഇച്ചാദി.

ദീപ-ദിത്തിയം, ദിപ്പതി, ദിപ്പന്തി, പുരേ അധമ്മോ ദിപ്പതി [ചൂളവ॰ ൪൩൭].

കമ്മേ-ദീപീയതി, ദീപീയന്തി.

കാരിതേ ഗരുപന്തത്താ ന വുദ്ധി, ദീപേതി, ദീപയതി, ദീപേന്തി, ദീപയന്തി ഇച്ചാദി.

ലുപ-അദസ്സനേ , ലുപ്പതി, ലുപ്പന്തി.

കാരിതേ-ലോപേതി, ലോപയതി ഇച്ചാദി.

വപ-ബീജനിക്ഖേപേ, വപ്പതി, വപ്പന്തി ഇച്ചാദി.

സുപ-സുപ്പനേ, സുപ്പതി, സുപ്പന്തി.

മഹാവുത്തിനാ ആദിവുദ്ധി, സോപ്പതി, സോപ്പന്തി.

സമു-ഉപസമേ നിവാസേ ച, സമ്മതി, വിസമ്മതി, ഉപസമ്മതി, വൂപസമ്മതി, അസ്സമേ സമ്മതി, യത്ഥ സമ്മതി തേമിയോ [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൩], സമ്മന്തി. കാരിതേ ന വുദ്ധി, സമേതി, വൂപസമേതി ഇച്ചാദി.

ദിവു-കീളായം വിജിഗീസായം ബ്യവഹാരേ ധുതി, കന്തി, ഗതി, സത്തീസു ച, 'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി യമ്ഹി വസ്സ ബത്തം, 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി യസ്സ ബത്തം, ദിബ്ബതി, ദിബ്ബന്തി ഇച്ചാദി.

സിവു-സംസിബ്ബനേ, സിബ്ബതി, സിബ്ബന്തി, സിബ്ബേയ്യ വാ സിബ്ബാപേയ്യ വാ [പാചി॰ ൧൭൬] ഇച്ചാദി.

തസ-സന്താസേ, തസ്സതി.

മഹാവുത്തിനാ തസ്സ ത്രത്തം, ഉത്രസ്സതി, ഉബ്ബിജ്ജതീതി അത്ഥോ. തസ്സതി, പരിതസ്സതി, പിപാസതീതി അത്ഥോ.

കാരിതേ-താസേതി, താസയതി ഇച്ചാദി.

തുസ-പീതിമ്ഹി, തുസ്സതി, സന്തുസ്സതി.

കമ്മേപി-തുസ്സതി, സന്തുസ്സതി, തുസ്സീയതി.

കാരിതേ-തോസേതി, തോസയതി ഇച്ചാദി.

ദിസ-പഞ്ഞായനേ, ദിസ്സതി, പദിസ്സതി, സന്ദിസ്സതി. ദിസ്സന്തി ബാലാ അബ്യത്താ [മഹാവ॰ ൭൬], നിമിത്താനി പദിസ്സന്തി [ബു॰ വം॰ ൨.൮൨], ഇമേ ധമ്മാ മയി സന്ദിസ്സന്തി, അഹഞ്ച ഇമേസു ധമ്മേസു സന്ദിസ്സാമി [മ॰ നി॰ ൩.൨൪൩ (ഥോകം വിസദിസം)].

ദുസ-പടിഘാതേ , ദുസ്സതി. ദോസനേയ്യേസു ദുസ്സതി. പദുസ്സതി, ദുസ്സന്തി, പദുസ്സന്തി.

കാരിതേ ദീഘോ, ദൂസേതി, ദൂസയതി.

കമ്മേ-ദൂസീയതി ഇച്ചാദി.

സിസ-അസബ്ബയോഗേ, സിസ്സതി, അവസിസ്സതി. സരീരാനി അവസിസ്സന്തി.

കാരിതേ-സേസേതി, സേസയതി ഇച്ചാദി.

സുസ-സുസ്സനേ, സുസ്സതി. അട്ഠി ച ന്ഹാരു ച ചമ്മഞ്ച അവസിസ്സതു, ഉപസുസ്സതു മേ സരീരേ മംസലോഹിതം [മ॰ നി॰ ൨.൧൮൪ (ഥോകം വിസദിസം)] ഇച്ചാദി.

ദഹ-ദാഹേ, ഹ, യാനം വിപരിയായോ, ദയ്ഹതി, ദയ്ഹന്തി, ഏകചിതകമ്ഹി ദയ്ഹരേ.

കാരിതേ-ദാഹേതി, ദാഹയതി ഇച്ചാദി.

നഹ-ബന്ധനേ, സന്നയ്ഹതി, സന്നയ്ഹന്തി ഇച്ചാദി.

മുഹ-മുയ്ഹനേ, മുയ്ഹതി, സമ്മുയ്ഹതി, സമ്മുയ്ഹാമി, പമുയ്ഹാമി. സബ്ബാ മുയ്ഹന്തി മേ ദിസാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൧൭൭].

കാരിതേ-മോഹേതി, മോഹയതി ഇച്ചാദി.

ദിവാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

സ്വാദിഗണ

അഥ സ്വാദിഗണോ വുച്ചതേ.

ഗി, ചി, മി, വു, സു, ഹി, ആപ, സക.

'കാ'തി വത്തതേ.

൬൬൭. സ്വാദിതോ ക്ണോ [ക॰ ൪൪൮; രൂ॰ ൫൧൨; നീ॰ ൯൨൯; ചം॰ ൧.൧.൯൭; പാ॰ ൩.൧.൭൩; 'സ്വാദീഹി...' (ബഹൂസു)].

സ്വാദീഹി ക്രിയത്ഥേഹി പരം കാനുബന്ധാ ണാ, ണോ ഇതി ദ്വേ പച്ചയാ ഹോന്തി.

൬൬൬. ന തേ കാനുബന്ധനാഗമേസു.

ഇവണ്ണു'വണ്ണാനം അകാരസ്സ ച തേ ഏ, ഓ, ആ ന ഹോന്തി കാനുബന്ധനാഗമേസു പരേസൂതി വുദ്ധിപടിസേധോ.

സുണാതി, സുണോതി.

ഗി-സദ്ദേ, ഗിണാതി, ഗിണോതി, അനുഗിണാതി, പടിഗിണാതി.

പുബ്ബസ്സരലോപോ, അനുഗിണന്തി, പടിഗിണന്തി.

ചി-ചയേ, മഹാവുത്തിനാ ണസ്സ നത്തം, വഡ്ഢകീ പാകാരം ചിനാതി, ചിനോതി, ആചിനാതി, ആചിനോതി, അപചിനാതി, അപചിനോതി, വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ.

പുബ്ബസ്സരലോപോ, ചിനന്തി, ആചിനന്തി, അപചിനന്തി.

കമ്മേ-ചീയതി, ആചീയതി, അപചീയതി, ചിനീയതി, ആചിനീയതി, അപചിനീയതി.

കാരിതേ-ചയാപേതി, ചയാപയതി, ചിനാപേതി, ചിനാപയതി ഇച്ചാദി.

മി-പക്ഖേപേ, മിണാതി, മിണോതി, മിനാതി, മിനോതി വാ.

വു-സംവരണേ, സംവുണാതി, സംവുണോതി, ആവുണാതി, ആവുണോതി.

സു-സവനേ, സുണാതി, സുണോതി, സുണന്തി, സുണാസി, സുണോസി.

രസ്സത്തേ-സുണസി നാഗ [മഹാവ॰ ൩൨൭]. സുണാഥ, സുണോഥ, സുണാമി, സുണോമി, സുണാമ, സുണോമ.

കമ്മേ 'ദീഘോ സരസ്സാ'തി ക്യമ്ഹി ദീഘോ, സൂയതി, സുയ്യതി, സൂയന്തി, സുയ്യന്തി, സുണീയതി, സുണീയന്തി.

കാരിതേ-സാവേതി, അനുസാവേതി, സാവയതി, അനുസാവയതി, സുണാപേതി, സുണാപയതി.

കമ്മേ-സാവീയതി, അനുസാവീയതി.

സുണാതു, സുണന്തു, സുയ്യതു, സുയ്യന്തു, സാവേതു, സാവേന്തു, സുണേ, സുണേയ്യ, സുണേയ്യും, സൂയേയ്യ, സുയ്യേയ്യ, സൂയേയ്യും, സുയ്യേയും, സാവേയ്യ, സാവേയ്യും.

ഈആദിമ്ഹി-അസുണി, സുണി.

൩൩൭. തേസു സുതോ ക്ണോക്ണാനം രോട [ക॰ ൫൩൭; രൂ॰ ർവ്വ; നീ॰ ൩൩൦൫].

തേസു ഈആദീസു സ്സകാരവന്തേസു ച വചനേസു സുധാതുതോ പരേസം ക്ണോ, ക്ണാനം രോട ഹോതി, രാനുബന്ധോ സബ്ബാദേസദീപനത്ഥോ. 'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി സുത്തേന ആദിസരസ്സ ലോപോ, ദ്വിത്തം.

അസ്സോസി, അസ്സോസും, അസ്സോസി, അസ്സോസിത്ഥ, അസ്സോസിം, അസ്സോസിമ്ഹാ, അസ്സോസുമ്ഹാ, അസ്സോസിത്ഥ ഇച്ചാദി.

സ്സത്യാദിമ്ഹി-സുണിസ്സതി, സോസ്സതി, സുണിസ്സന്തി, സോസ്സന്തി, സുണിസ്സസി, സോസ്സസി, സുണിസ്സഥ, സോസ്സഥ, സുണിസ്സാമി, സോസ്സാമി, സുണിസ്സാമ, സോസ്സാമ. ഏവം പരച്ഛക്കേ.

സ്സാദിമ്ഹി-അസുണിസ്സാ, അസോസ്സാ, അസുണിസ്സംസു, സോസ്സംസു ഇച്ചാദി.

പപുബ്ബോ ഹി-പേസനേ, പഹിണാതി, പഹിണോതി, പഹിണന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-ദ്ദൂതം പഹിണി, പഹിണിംസു, 'ക്വചി വികരണാന'ന്തി വികരണലോപോ, മഹാവുത്തിനാ പസ്സ ദീഘോ, ദൂതം പാഹേസി [പാരാ॰

൨൯൭; മഹാവ॰ ൧൯൮൮], പാഹേസും ഇച്ചാദി.

ആപ-പാപുണനേ പപുബ്ബോ -

൬൬൮. സകാപാനം കുക്കു ക്ണേ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫; ''... കുകകൂ ണേ'' (ബഹൂസു)].

സക, ആപധാതൂനം കാനുബന്ധാ കുകാര, ഉകാരാ കമേന ആഗമാ ഹോന്തി ക്ണമ്ഹി പച്ചയേ.

പാപുണോതി, പാപുണന്തി, സമ്പാപുണന്തി.

പരിപുബ്ബോ പരിയത്തിയം, പരിയാപുണാതി, പരിയാപുണന്തി.

സംപുബ്ബോ-സമാപുണാതി, പരിസമാപുണാതി, നിട്ഠാനം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

ക്ണേതി കിം? പപ്പോതി.

കമ്മേ-പാപീയതി, പാപീയന്തി.

കാരിതേ-പാപേതി, പാപയതി, പാപേന്തി, പാപയന്തി.

കമ്മേ-പാപീയതി, പാപീയന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-പാപുണി, പാപുണിംസു ഇച്ചാദി.

സക-സത്തിയം, സക്കുണോതി, സക്കുണാതി.

ക്ണേതി കിം? സക്കോതി, സക്കുണന്തി.

ഈആദിമ്ഹി-അസക്കുണി, സക്കുണി, അസക്കുണിംസു, സക്കുണിംസു.

൬൬൯. സകാ ക്ണാസ്സ ഖോ ഈആദോ ['...ണാസ്സ ഖ...'' (ബഹൂസു)].

സകമ്ഹാ പരസ്സ ക്ണാസ്സ ഖോ ഹോതി ഈആദിമ്ഹി.

അസക്ഖി, സക്ഖി, അസക്ഖിംസു, സക്ഖിംസു ഇച്ചാദി.

൬൭൦. സ്സേ വാ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

സകമ്ഹാ പരസ്സ ക്ണസ്സ ഖോ ഹോതി വാ സ്സേ പരേ.

സക്ഖിസ്സതി, സക്കുണിസ്സതി, സക്ഖിസ്സന്തി, സക്കുണിസ്സന്തി, സക്ഖിസ്സസി, സക്ഖിസ്സഥ, സക്ഖിസ്സാമി, സക്ഖിസ്സാമ, സക്കുണിസ്സാമ.

'ദക്ഖ സക്ഖ ഹേഹി ഹോഹീഹി ലോപോ'തി സ്സസ്സ വികപ്പേന ലോപോ, സക്ഖിതി, സക്ഖിസ്സതി, സക്ഖിന്തി, സക്ഖിസ്സന്തി.

സ്സാദിമ്ഹി-അസക്ഖിസ്സാ, സക്ഖിസ്സാ, അസക്കുണിസ്സാ, സക്കുണിസ്സാ ഇച്ചാദി.

സ്വാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

ക്യാദിഗണ

അഥ ക്യാദിഗണോ വുച്ചതേ.

കീ, ജി, ഞാ, ധൂ, പു, ഭൂ, മാ, മൂ, ലൂ.

൩൭൧. ക്യാദീഹി ക്ണാ [ക॰ ൪൪൯; രൂ॰ ൫൧൮; നീ॰ ൯൮൦; ചം॰ ൧.൧.൧൦൧ ... പേ॰... ൮.൧.൩൧].

കീഇച്ചാദീഹി ക്രിയത്ഥേഹി പരം കത്തരി കാനുബന്ധോ ണാപച്ചയോ ഹോതി.

൩൭൨. ക്ണാക്നാസു രസ്സോ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൩൩; നീ॰ ൧൧൦൫; ചം॰ ൩.൧.൧൦൩; പാ॰ ൭.൮.൩൦].

ഏതേസു ദീഘധാതൂനം രസ്സോ ഹോതി.

കീ-ദബ്ബവിനിമയേ, കിണാതി, കിണന്തി, വിക്കിണാതി, വിക്കിണന്തി.

കമ്മേ-കീയതി, കിയ്യതി, വിക്കീയതി, വിക്കിയ്യതി, വിക്കിയ്യന്തി.

കാരിതേ-വിക്കായേതി, വിക്കായയതി, കീണാപേതി, കീണാപയതി ഇച്ചാദി.

൩൭൮. ജ്യാദീഹി ക്നാ [ക॰ ൪൪൯; രൂ॰ ൫൧൮; നീ॰ ൯൮൦].

ജിഇച്ചാദീഹി കത്തരി കാനുബന്ധോ നാപച്ചയോ ഹോതി.

ജിനാതി, ജിനന്തി.

കമ്മേ-ജീയതി, ജിയ്യതി, ജിനീയതി, ജിനിയ്യതി.

കാരിതേ-ജയാപേതി, ജയാപയതി, പരാജേതി, പരാജയതി, പരാജേന്തി, പരാജയന്തി, ജിനാപേതി, ജിനാപയതി, അജിനി, ജിനി, അജിനിംസു, ജിനിംസു, ജിനിസ്സതി, ജിനിസ്സന്തി ഇച്ചാദി.

ഞാ-അവബോധനേ.

൩൭൪. ഞാസ്സ നേ ജാ [ക॰ ൪൭൦; രൂ॰ ൫൧൪; നീ॰ ൯൫൦; ചം॰ ൩.൧.൧൦൭; പാ॰ ൭.൩.൭൦, ൭൯].

നാപച്ചയേ പരേ ഞാസ്സ ജാ ഹോതി.

ജാനാതി, പജാനാതി, ആജാനാതി, സഞ്ജാനാതി, വിജാനാതി, അഭിജാനാതി, പരിജാനാതി, പടിജാനാതി, ജാനന്തി.

കമ്മേ-ഞായതി, പഞ്ഞായതി, അഞ്ഞായതി, സഞ്ഞായതി, വിഞ്ഞായതി, അഭിഞ്ഞായതി, പരിഞ്ഞായതി, പടിഞ്ഞായതി, ഞായന്തി.

കാരിതേ-ഞാപേതി , ഞാപയതി, ഞാപേന്തി, ഞാപയന്തി, ജാനാപേതി, ജാനാപയതി, ജാനാപേന്തി, ജാനാപയന്തി.

കമ്മേ-ഞാപീയതി, സഞ്ഞാപീയതി, ജാനാപീയതി.

൩൭൫. ഞാസ്സ സനാസ്സ നായോ തിമ്ഹി [ക॰ ൫൦൯; രൂ॰ ൫൩൩; നീ॰ ൧൦൨൨].

നാസഹിതസ്സ ഞാസ്സ നായോ ഹോതി തിമ്ഹി, സുത്തവിഭത്തിയാ അന്തി, അന്തേസു ച.

നായതി. വിചേയ്യ വിചേയ്യ അത്ഥേ പനായതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ വിപസ്സീതി വുച്ചതി [ദീ॰ നി॰ ൨.൪൩-൪൪]. നായന്തി. ''അനിമിത്താ ന നായരേ''തി [വിസുദ്ധി ൧.൧൭൪] പാളി.

ഏയ്യാദിമ്ഹി-ജാനേയ്യ, ജാനേയ്യും, ജാനേയ്യാസി, ജാനേയ്യാഥ, ജാനേയ്യാമി, ജാനേയ്യാമ.

ഉത്തേ-ജാനേയ്യാമു.

ഏയ്യാമസ്സ ഏമുത്തേ ''കഥം ജാനേമു തം മയ''ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭] പാളി.

൩൭൬. ഏയ്യസ്സിയാഞാ വാ [ക॰ ൫൦൮; രൂ॰ ൫൩൫; നീ॰ ൧൦൨൩].

ഞാതോ ഏയ്യസ്സ ഇയാ, ഞാ ഹോന്തി, വാസദ്ദേന ഏയ്യുമാദീനമ്പി ഞ്ഞു, ഞാസി, ഞാഥ, ഞാമി, ഞാമാദേസാ ഹോന്തി, ഏയ്യമിച്ചസ്സ ഞ്ഞേ.

ജാനിയാ.

൩൭൭. ഞാമ്ഹി ജം [ക॰ ൪൭൦; രൂ॰ ൫൩൪; നീ॰ ൯൫൦].

ഞാദേസേ പരേ സനാസ്സ ഞാസ്സ ജം ഹോതി.

ജഞ്ഞാ, വിജഞ്ഞാ.

സുത്തവിഭത്തേന ഞ്ഞുആദീസുപി ജം ഹോതി. ''പാപം കത്വാ മാ മം ജഞ്ഞൂതി ഇച്ഛതി [സു॰ നി॰ ൧൨൭; വിഭ॰ ൮൯൪ 'ജഞ്ഞാ'തി], വിവേകധമ്മം അഹം വിജഞ്ഞം [ഗവേസിതബ്ബം], ജഞ്ഞാമു ചേ സീലവന്തം വദഞ്ഞു''ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൦൧] പാളി. 'ജഞ്ഞാസി, ജഞ്ഞാഥ, ജഞ്ഞാമി, ജഞ്ഞാമാ'തിപി യുജ്ജതി.

൩൭൮. ഈസ്സത്യാദീസു ക്നാലോപോ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൦൫].

ക്നാസ്സ ലോപോ ഹോതി വാ ഊആദിമ്ഹി സ്സത്യാദിമ്ഹി ച.

അഞ്ഞാസി, അബ്ഭഞ്ഞാസി, അജാനി, അഞ്ഞാസും, അഞ്ഞംസു, അബ്ഭഞ്ഞംസു, ജാനിംസു, അഞ്ഞാസി, അബ്ഭഞ്ഞാസി, അജാനി, അഞ്ഞിത്ഥ, ജാനിത്ഥ, അഞ്ഞാസിം, അബ്ഭഞ്ഞാസിം, അജാനിം, ജാനിം, അഞ്ഞാസിമ്ഹാ, അജാനിമ്ഹാ, ജാനിമ്ഹാ, ഞാസ്സതി, ജാനിസ്സതി, ഞാസ്സന്തി, ജാനിസ്സന്തി.

കമ്മേ-വിഞ്ഞായിസ്സതി, വിഞ്ഞായിസ്സന്തി.

൫൭൯. സ്സസ്സ ഹി കമ്മേ [ക॰ ൫൨൭; രൂ॰ ൪൮൯; നീ॰ ൧൧൦൫].

ഞാതോ സ്സസ്സ ഹി ഹോതി വാ കമ്മേ.

പഞ്ഞായിഹി. ''പഞ്ഞായിഹിന്തി ഏത്താ, ദഹരാ''തി [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൪൭] പാളി. പഞ്ഞായിസ്സതി, പഞ്ഞായിസ്സന്തി ഇച്ചാദി.

ധൂ-വിധുനനേ, ക്നാമ്ഹി രസ്സോ, ധുനാതി, ധുനന്തി.

കമ്മേ-ധുനീയതി, ധുനീയന്തി.

കാരിതേ-ധുനാപേതി, ധുനാപയതി.

പു-സോധനേ, പുനാതി, പുനന്തി.

ഭൂ-പത്തിയം, രസ്സോ, അഭിസമ്ഭുനാതി, അഭിസമ്ഭുനന്തി. നാസ്സ ണത്തേ-അഭിസമ്ഭുണാതി, അഭിസമ്ഭുണന്തി.

മാ-പരിമാണേ , മഹാവുത്തിനാ ധാത്വന്തസ്സ ഇത്തം, മിനാതി, നിമ്മിനാതി.

കമ്മേ-ഉപമീയതി, ഉപമീയന്തി, നിമ്മീയതി, നിമ്മീയന്തി.

കാരിതേ-നഗരം മാപേതി, മാപയതി, മാപീയതി, മാപീയന്തി, നിമ്മിനി, നിമ്മിനിംസു, മാപേസി, മാപയി, മാപേസും, മാപയും, നിമ്മിനിസ്സതി, നിമ്മിനിസ്സന്തി, മാപേസ്സതി, മാപേസ്സന്തി ഇച്ചാദി.

മൂ-ബന്ധനേ, മുനാതി.

ലൂ-ഛേദനേ, രസ്സത്തം, ലുനാതി, ലുനന്തി.

കമ്മേ-ലൂയതി, ലൂയന്തി.

കാരിതേ-ലാവയതി, ലാവയന്തി.

കമ്മേ-ലാവീയതി ഇച്ചാദി.

ക്യാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

തനാദിഗണ

അഥ തനാദിഗണോ വുച്ചതേ.

ആപ, കര, തന, സക.

൬൮൦. തനാദിതോ ഓ [ക° ൪൫൭; രൂ° ൫൧൦; നീ° ൯൩൨; ചം° ൭.൭.൯൪; പാ° ൩.൭.൭൯].

തനാദീഹി പരം ഓപച്ചയോ ഹോതി.

തനോതി.

ആപ-പാപുണനേ പപുബ്ബോ. ധാത്വന്തസ്സ ദ്വിത്തം രസ്സോ ച, പപ്പോതി, പപ്പോന്തി.

കമ്മേ-പാപീയതി, പാപീയന്തി.

കാരിതേ-പാപേതി, പാപയതി.

കമ്മേ-പാപീയതി പാപീയന്തി ഇച്ചാദി.

കര-കരണേ, കരോതി, കരോന്തി.

കമ്മേ-കരീയതി, കരീയന്തി.

'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി യമ്ഹി ധാത്വന്തസ്സ യത്തം, കയ്യതി, കയ്യന്തി, കയ്യരേ, കയ്യതേ, കയ്യന്തേ.

കാരിതേ-കാരേതി, കാരയതി, കാരേന്തി, കാരയന്തി, കാരാപേതി, കാരാപയതി, കാരാപേന്തി, കാരാപയന്തി.

൬൮൭. കരസ്സ സോസ്സ കും [ക° ൫൭൭; രൂ° ൫൧൭; നീ° ൭൭൧൪].

ഓ-കാരസഹിതസ്സ കരസ്സ കും ഹോതി മി, മേസു പരേസു.

കുമ്മി, കുമ്മ, "ഭത്തു അപചിതിം കുമ്മി [ജാ° ൭.൩.൭൧൬], ധമ്മസ്സാപചിതിം കുമ്മീ"തി [ജാ° ൧.൧൧.൭൪൫൨] പാളീ.

൬൮൮. കരോതിസ്സ ഖോ [ക° ൫൯൪; രൂ° ൫൮൧; നീ° ൭൭൯൮].

പാദിതോ പരസ്സ കരധാതുസ്സ കചി ഖോ ഹോതി.

സങ്ഖരോതി, സങ്ഖരോന്തി, അഭിസങ്ഖരോതി, അഭിസങ്ഖരോന്തി.

കമ്മേ-സങ്ഖരീയതി, സങ്ഖരീയന്തി.

കാരിതേ-സങ്ഖാരേതി, സങ്ഖാരയതി.

ണാപിമ്ഹി ന വുദ്ധി, സങ്ഖരാപേതി, സങ്ഖരാപയതി.

കമ്മേ-സങ്ഖാരീയതി, സങ്ഖരാപീയതി.

൬൮൯. കരസ്സ സോസ്സ കുബ്ബകുരുകയിരാ [ക॰ ൫൧൧-൮; രൂ॰ ൪൭൧-൮; നീ॰ ൧൦൩൨-൪-൯-൧൦; ചം॰ ൫.൮.൧൦൯; പാ॰ ൬.൪.൧൧൦].

ഓ-കാരസഹിതസ്സ കരസ്സ കുബ്ബ, കുരു, കയിരാ ഹോന്തി വാ ന്ത, മാന, ത്യാദീസു, മഹാവുത്തിനാ വികപ്പേന കുസ്സ ക്രുത്തം.

കുബ്ബതി കുബ്ബന്തി, ക്രുബ്ബതി, ക്രുബ്ബന്തി.

പരഛക്കേ-കുബ്ബതേ, ക്രുബ്ബതേ, കുബ്ബന്തേ, ക്രുബ്ബന്തേ, കുരുതേ, കയിരതി, കയിരന്തി, കയിരസി, കയിരഥ, കയിരാമി, കയിരാമ, കയിരതേ, കയിരന്തേ.

കരോതു, സങ്ഖരോതു, കുബ്ബതു, ക്രുബ്ബതു, കുരുതു, അഗ്ഘം കുരുതു നോ ഭവം [ദീ॰ നി॰ ൨.൯൧൭], കയിരതു.

കരേയ്യ, സങ്ഖരേയ്യ, കുബ്ബേയ്യ, ക്രുബ്ബേയ്യ, കയിരേയ്യ.

൬൯൦. ടാ [ക॰ ൫൧൩; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൧൦൫].

കയിരാദേസതോ പരസ്സ ഏയ്യവിഭത്തിസ്സ ടാനുബന്ധോ ആ ഹോതി വാ.

സോ പുഞ്ഞം കയിരാ, പുഞ്ഞം ചേ പുരിസോ കയിരാ [ധ॰ പ॰ ൧൧൭], കയിരാ നം പുനപ്പുനം [ധ॰ പ॰ ൧൧൭].

൬൯൫. കയിരേയ്യസ്സേയ്യുമാദീനം [ക॰ ൫൧൩; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൦൭൯-൪-൫-൬-൩].

കയിരാദേസതോ പരസ്സ ഏയ്യുംആദീനം ഏയ്യസദ്ദസ്സ ലോപോ ഹോതി.

കയിരും, കയിരേയ്യും, കയിരാസി, കയിരേയ്യാസി, കയിരാഥ, കയിരേയ്യാഥ, കയിരാമി, കയിരേയ്യാമി, കയിരാമ, കയിരേയ്യാമ.

൬൯൬. ഏഥസ്സാ [ക॰ ൫൧൩; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൦൭൮].

കയിരാദേസതോ പരസ്സ ഏഥസ്സ ഏ-കാരസ്സ ആ ഹോതി വാ.

സോ കയിരാഥ, ദീപം കയിരാഥ പണ്ഡിതോ [ധ॰ പ॰ ൮൭], കയിരാ ചേ കയിരാഥേനം [ധ॰ പ॰ ൩൧൩; സം॰ നി॰ ൧.൭൯].

ഈആദിമ്ഹി-അകരി, കരി, സങ്ഖരി, അഭിസങ്ഖരി, അകുബ്ബി, കുബ്ബി, അക്രുബ്ബി, ക്രുബ്ബി, അകയിരി, കയിരി, അകരും, കരും, സങ്ഖരും, അഭി, സങ്ഖരും, അകരിംസു, കരിംസു, സങ്ഖരിംസു, അഭിസങ്ഖരിംസു, അകുബ്ബിംസു, കുബ്ബിംസു, അക്രുബ്ബിംസു, ക്രുബ്ബിംസു, അകയിരിംസു, കയിരിംസു, അകയിരും, കയിരും.

൬൯൭. കാ ഈആദീസു [ക॰ ൪൯൧; രൂ॰ ൫൨൯; നീ॰ ൯൭൯].

ഈആദീസു സങാകാരസ്സ കരസ്സ കാ ഹോതി വാ.

൩൮൮. ദീഘാ ഈസ്സ [ക॰ ౬൭൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൨൦൬].

ആ, ഏ, ഊദീഘേഹി പരസ്സ ഈവചനസ്സ സി ഹോതി വാ.

അട്ഠാസി, അദാസി, വദേസി, വജ്ജേസി, ഭാവേസി, കാരേസിഅനുഭോസി, അഹോസി ഇച്ചാദി.

സോ അകാസി, തേ അകംസു, ഗാഥായം "അകംസു സത്ഥുവചന"ന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൭൩൪] പാളി. അകാസും, ത്വം അകാസി. മാ തുമ്ഹേ ഏവരൂപം അകത്ഥ [ഗവേസിതബ്ബം], മാകത്ഥ പാപകം കമ്മം, ആവീ വാ യദി വാ രഹോ [ഉദാ॰ ൪൪]. അകാസിത്ഥ, അഹം അകാസിം, മയം അകാസിമ്ഹാ, അകമ്ഹാ. ഭോഗേസു വിജ്ജമാനേസു, ദീപം നാകമ്ഹ അത്തനോ [ജാ॰ ൧.൪.൭൯]. സോ അകാ. "തതോ ഏകസതം ഖത്യേ, അനുയന്തേ ഭവം അകാ"തി [ജാ॰ ൨.൨൦.൩൪] പാളി. അകാസിത്ഥ വാ, അഹം അകം, അകരം വാ. "തസ്സാഹം വചനം നാകം, പിതു വുദ്ധസ്സ ഭാസിത"ന്തി [ജാ॰ ൨.൧൭.൧൯൪] പാളി.

കാരിതേ-സോ കാരേസി, കാരയി, കാരാപേസി, കാരാപയി, തേ കാരേസും, കാരയും, കാരാപേസും, കാരാപയും ഇച്ചാദി.

കരിസ്സതി സങ്ഖരിസ്സതി, കുബ്ബിസ്സതി, ക്രുബ്ബിസ്സതി, കയിരിസ്സതി ഇച്ചാദി.

"ഹരസ്സ ചാഹങ സ്സേ"തി സ്സേന സഹ കരസ്സ രകാരസ്സ ആഹങ ഹോതി, കാഹതി, കാഹന്തി, കഥം കാഹന്തി ദാരകാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൫].

ഞാഗമേ-കാഹിതി, കാഹിന്തി ഇച്ചാദി. കാഹസി, കാഹഥ. കാഹാമി കുസലം ബഹും [ജാ॰ ൧.൪.൭൩], കാഹാമ പുഞ്ഞസഞ്ചയം [അപ॰ ഥേര ൧.൧.൪൦൧].

'ആഈആദീസൂ'തി സുത്തേ യോഗവിഭാഗേന സ്സത്യാദീസുപി കാ ഹോതി, സംയോഗേ രസ്സത്തം, കസ്സതി, കസ്സന്തി, കസ്സസി, കസ്സഥ, കസ്സാമി, കസ്സാമ, കസ്സം പുരിസകാരിയം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൧].

സ്സാദിമ്ഹി-അകാഹാ, അകരിസ്സാ ഇച്ചാദി.

തനു-വിത്ഥാരേ, തനോതി.

പരസ്സരലോപോ-തനോന്തി.

൩൮൯. ഓവികരണസ്സു പരഛക്കേ [ക॰ ౬൧൧; രൂ॰ ൬൨൧; നീ॰ ൧൦൨൪].

പരഛക്കേ പരേ ഓവികരണസ്സ ഉ ഹോതി.

തനുതേ, തനുന്തേ.

'യവാ സരേ'തി ഉസ്സ വത്തേ-തന്വന്തേ.

൩൩൬. പുബ്ബഛക്കേ വാ ക്വചി [ക॰ ൫൧൧; രൂ॰ ൫൨൧; നീ॰ ൧൦൨൪].

പുബ്ബഛക്കേ ഓവികരണസ്സ ക്വചി ഉ ഹോതി വാ.

തനുതി, കുരുതു.

ക്വചീതി കിം? കരോതി.

വാതി കിം? തനോതി.

കമ്മേ-തനീയതി, തഞ്ഞതി.

൩൩൧. തനസ്സാ വാ [ക॰ ൫൧൭; രൂ॰ ൪൭൭; നീ॰ ൧൧൦൫].

തനധാതുസ്സ ന-കാരസ്സ ആ ഹോതി വാ ക്യമ്ഹി.

തായതി, തായന്തി, പതായതി, പതായന്തി. ''ഇതോ'ദാനി പതായന്തി, സൂചിയോ ബലിസാനി ചാ''തി [ജാ॰ ൧.൩.൭൪] പാളി. തായതേ, തായന്തേ.

സക-സത്തിയം, സക്കോതി, സക്കോന്തി, സക്കോസി, സക്കോഥ, സക്കോമി, സക്കോമ.

തനാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

ചുരാദിഗണ

അഥ ചുരാദിഗണോ വുച്ചതേ.

ആപ, കമു, ഗണ, ഘട, ചിന്ത, ചേത, ചുര, ധര, പാല, പൂജ, മന്ത, മാന, വിദ.

൩൩൨. ചുരാദീഹിണി [ക॰ ൪൫൨; രൂ॰ ൫൨൫; നീ॰ ൯൩൩; ചം॰ ൧.൧.൪൫; പാ॰ ൩.൧.൨൫; 'ചുരാദിതോ ണി' (ബഹൂസു)].

ചുരാദീഹി ക്രിയത്ഥേഹി പരം സകത്ഥേ ണിപച്ചയോ ഹോതി.

ചോരേതി, ചോരയതി.

വിപുബ്ബോ ആപ-ബ്യാപനേ, ബ്യാപേതി, ബ്യാപയതി.

കമു-ഇച്ഛായം, കാമേതി, കാമയതി, കാമേന്തി, കാമയന്തി, നികാമേതി, നികാമയതി, നികാമേന്തി, നികാമയന്തി.

കമ്മേ-കാമീയതി, കാമീയന്തി.

കാരിതേ ണാപി ഏവ, കാമാപേതി, കാമാപയതി.

കമ്മേ-കാമാപീയതി , കാമാപയീയതി.

ഗണ-സങ്ഖ്യാനേ, ഗണ, ഘടാനം തുദാദിത്താ ന വുദ്ധി, ഗണേതി, ഗണയതി.

ഘട-ചേതായം, ഘടേതി, ഘടയതി.

ചിന്ത-ചിന്തായം, ഗരുപന്തത്താ ന വുദ്ധി, ചിന്തേതി, ചിന്തയതി.

കമ്മേ-ചിന്തീയതി, ചിന്തീയന്തി.

കാരിതേ-ചിന്താപേതി, ചിന്താപയതി.

കമ്മേ-ചിന്താപീയതി, ചിന്താപയീയതി.

ഈആദിമ്ഹി-ചിന്തേസി, ചിന്തയി, ചിന്തേയും, ചിന്തയും, ചിന്തേസി, ചിന്തയി, ചിന്തയിത്ഥ, ചിന്തേസിം, ചിന്തയിം, ചിന്തേസിമ്ഹാ, ചിന്തയിമ്ഹാ.

ചേത-ചേതായം, ചേതേതി, ചേതയതി, ചേതേന്തി, ചേതയന്തി.

ചുര-ഥേയ്യേ, ചോരേതി, ചോരയതി, ചോരേന്തി, ചോരയന്തി.

ധര-ധാരണേ, ധാരേതി, ധാരയതി, ധാരേന്തി, ധാരയന്തി.

പാല-പാലനേ, പാലേതി, പാലയതി, പാലേന്തി, പാലയന്തി.

പൂജ-പൂജായം, ഗരുപന്തത്താ ന വുദ്ധി, പൂജേതി, പൂജയതി, പൂജേന്തി, പൂജയന്തി.

മന്ത-ഗുത്തഭാസനേ, മന്തേതി, മന്തയതി, മന്തേന്തി, മന്തയന്തി.

ആപുബ്ബോ കഥനേ ആമന്തനേ ച. ആമന്തയാമി വോ ഭിക്ഖവേ [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮], ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി [ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൮].

നിപുബ്ബോ-നിമന്തനേ, നിമന്തേതി, നിമന്തയതി.

ഈആദിമ്ഹി-മന്തേസി , മന്തയി, ആമന്തേസി, ആമന്തയി, നിമന്തേസി, നിമന്തയി, മന്തേസും, മന്തയും, മന്തയിംസു രഹോഗതാ [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯൧൮], മന്തേസ്സതി, ആമന്തേസ്സതി, നിമന്തേസ്സതി, മന്തയിസ്സതി, ആമന്തയിസ്സതി, നിമന്തയിസ്സതി ഇച്ചാദി.

മാന-പൂജായം, മാനേതി, മാനയതി, മാനേന്തി, മാനയന്തി ഇച്ചാദി.

വിദ-അനുഭവനേ, വേദേതി, വേദയതി, പടിസംവേദേതി, പടിസംവേദയതി.

പടി, നി, പപുബ്ബോ ആചിക്ഖനേ, പടിവേദേതി, പടിവേദയതി, നിവേദേതി, നിവേദയതി, പവേദേതി, പവേദയതി ഇച്ചാദി.

ചുരാദിഗണോ നിട്ഠിതോ.

വികരണപച്ചയരാസി നിട്ഠിതോ.

സാമഞ്ഞ വ, ഛ, സരാസി

അഥ ധാതുപച്ചയാ വുച്ചന്തേ.

ക്രിയാവാചീഭാവേന ധാതുരൂപാ പച്ചയാ **ധാതുപച്ചയാ,** ക്രിയത്ഥപച്ചയാതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ തേഹിപി സബ്ബേസം ത്യാദി, തബ്ബാദിവിഭത്തി, പച്ചയാനം സമ്ഭവോ.

തിജ, മാന, കിത, ഗുപ, ബധ.

൫൬൮. തിജമാനേഹി ഖസാ ഖമാവീമംസാസു [ക॰ ൪൬൮; രൂ॰ ൪൨൮; നീ॰ ൬൦൫-൬; ചം॰ ൧.൧.൧൭, ൨൮; പാ॰ ൩.൧.൫].

ഖമായം വീമംസായഞ്ച പവത്തേഹി തിജ, മാനധാതൂഹി പരം കമേന ഖ, സപച്ചയാ ഹോന്തി.

തിജ-ഖമായം, ഇമിനാ ഖപച്ചയോ.

൫൬൯. ഖഛസാനമേകസ്സരം ദ്വേ [ക॰ ൪൫൮; രൂ॰ ൪൫൧; നീ॰ ൬൮൬; ചം॰ ൫.൧.൧; പാ॰ ൬.൧.൧, ൯; '...മേകസരോദി...' (ബഹൂസു)].

ഖ , ഛ, സപച്ചയന്താനം ധാതുരൂപാനം പഠമം സദ്ദരൂപം ഏകസ്സരം ദ്വേരൂപം ഹോതീതി 'തിജ, തിജ'ഇതി ദ്വിരൂപേ കതേ 'ലോപോനാദിബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി അനാദിബ്യഞ്ജനഭൂതസ്സ ജ-കാരസ്സ ലോപോ, 'പരരൂപമയകാരേ ബ്യഞ്ജനേ'തി ധാത്വന്തജകാരസ്സ പരരൂപത്തം. 'ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസം തതിയപഠമാ'തി സംയോഗാദിസ്സ ഖസ്സ കത്തം, 'തിതിക്ഖ'ഇതി ധാതുപച്ചയന്തരൂപം, തതോ ത്യാദ്യുപ്പത്തി.

തിതിക്ഖതി, തിതിക്ഖന്തി.

കമ്മേ-തിതിക്ഖീയതി.

കാരിതേ-തിതിക്ഖേതി, തിതിക്ഖയതി, തിതിക്ഖാപേതി, തിതിക്ഖാപയതി.

കമ്മേ-തിതിക്ഖാപീയതി, തിതിക്ഖാപീയന്തി.

തിതിക്ഖതു, തിതിക്ഖന്തു, തിതിക്ഖേയ്യ, തിതിക്ഖേയ്യും ഇച്ചാദി.

ഖമായന്തി കിം? തിജ-നിസാനേ, തേജേതി, തേജേന്തി.

കാരിതേ-തേജേതി. "സമുത്തേജേതി സമ്പഹംസേതീ"തി [മ॰ നി॰ ൩.൨൭൫] പാളി.

മാന-വീമംസായം, തതോ സപച്ചയോ. 'ഖഛസാനമേകസ്സരം ദ്വേ'തി 'മാന, മാന'ഇതി ദ്വിരൂപേ കതേ -

൫൭൦. മാനസ്സ വീ പരസ്സ ച മം [ക॰ ൪൬൩-൭; രൂ॰ ൪൩൨-൩; നീ॰ ൬൯൯].

ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ മാനസ്സ വീ ഹോതി, പരസ്സ ച സബ്ബസ്സ മാനസ്സ മം ഹോതി.

വീമംസതി, വീമംസന്തി.

കമ്മേ-വീമംസീയതി , വീമംസീയന്തി.

കാരിതേ-വീമംസേതി, വീമംസയതി, വീമംസാപേതി, വീമംസാപയതി.

കമ്മേ-വീമംസാപീയതി, വീമംസാപീയന്തി.

വീമംസായന്തി കിം? മാന-പൂജായം, മാനേതി, സമ്മാനേതി, അഭിമാനേതി, പൂജേതീതി അത്ഥോ.

കിത-രോഗാപനയനേ സംസയേ ച.

൯൯. കിതാ തികിച്ഛാസംസയേസു ഛോ [ക॰ ൪൩൩; രൂ॰ ൫൭൭; നീ॰ ൯൦൭-൯; ചം॰ ൧.൧.൧൭; പാ॰ ൩.൧.൫ കാ].

തികിച്ഛായം സംസയേ ച പവത്തകിതധാതുതോ പരം ഛോ ഹോതി.

‘കിത, കിത’ ഇതി ദ്വിരൂപേ കതേ -

൯൭. കിതസ്സാസംസയേതി വാ [ക॰ ൪൯൩; രൂ॰ ൫൩൪; നീ॰ ൯൪൪].

സംസയമ്ഹാ അഞ്ഞസ്മിം തികിച്ഛത്ഥേ പവത്തസ്സ കിതധാതുസ്സ ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ കിതസ്സതി ഹോതി വാ. ‘പരരൂപമയകാരേ ബ്യഞ്ജനേ’തി പരരൂപത്തം, സംയോഗാദിസ്സ ചകാരത്തം.

തികിച്ഛതി, തികിച്ഛന്തി. ദേവാപി നം തികിച്ഛന്തി, മാതാപേത്തിഭരം നരം [ജാ॰ ൨.൨൨.൪൦൭].

കമ്മേ-തികിച്ഛീയതി, തികിച്ഛീയന്തി.

കാരിതേ-തികിച്ഛേതി, തികിച്ഛയതി, തികിച്ഛാപേതി, തികിച്ഛാപയതി.

വാസദ്ദേന തികാരാഭാവേ ‘കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ’തി ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ ചവഗ്ഗോ, ചികിച്ഛതി, ചികിച്ഛന്തി, ചികിച്ഛീയതി, ചികിച്ഛീയന്തി.

അസംസയേതി കിം? വിചികിച്ഛതി, വിചികിച്ഛന്തി.

തികിച്ഛത്ഥ, സംസയത്ഥതോ അഞ്ഞസ്മിം അത്ഥേ -

കിത-ഞാണേ നിവാസേ ച, കേതതി, സംകേതതി, നികേതതി.

ഗുപ-നിന്ദായം.

൯൮. നിന്ദായം ഗുപബധാ ബസ്സ ഭോ ച [ക॰ ൪൩൩; രൂ॰ ൫൨൭; ചം॰ ൧.൧.൧൯, ൨൦; പാ॰ ൩.൧.൫, ൯ കാ].

നിന്ദായം പവത്തേഹി ഗുപ, ബധേഹി പരം ഛപച്ചയോ ഹോതി, ബസ്സ ച ഭോ ഹോതി. ദ്വിരൂപേ കതേ അനാദിബ്യഞ്ജനലോപോ.

൩൯൯. ഗുപിസ്സി [ക॰ ൪൬൭; രൂ॰ ൪൬൫; നീ॰ ൯൪൬; 'ഗുപിസ്സുസ്സ' (ബഹൂസു)].

ഗുപിസ്സ ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ ഉ-കാരസ്സ ഇ ഹോതി. ഗസ്സ ചവഗ്ഗത്തം, ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം, സംയോഗാദിസ്സ പഠമത്തം.

ജിഗുച്ഛതി, ജിഗുച്ഛന്തി.

കമ്മേ-ജിഗുച്ഛീയതി, ജിഗുച്ഛീയന്തി.

കാരിതേ-ജിഗുച്ഛേതി, ജിഗുച്ഛയതി, ജിഗുച്ഛാപേതി, ജിഗുച്ഛാപയതി. ജിഗുച്ഛതു, ജിഗുച്ഛന്തു ഇച്ചാദി.

നിന്ദായന്തി കിം? ഗുപ-സംവരണേ, ഗോപേതി, ഗോപയതി.

ബധ-നിന്ദായം, ദ്വിരൂപാദിമ്ഹി കതേ -

൪൦൦. ഖഛസേസ്സി [ക॰ ൪൬൭; രൂ॰ ൪൬൫; നീ॰ ൯൪൬; 'ഖഛസേസ്വസ്സി' (ബഹൂസു)].

ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ അസ്സ ഇ ഹോതി ഖ, ഛ, സേസൂതി അസ്സ ഇത്തം, പരബകാരസ്സ ച ഭത്തം, ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപാദി.

ബീഭച്ഛതി, വിരൂപോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ബീഭച്ഛന്തി.

നിന്ദായന്തി കിം? ബധ-ബന്ധനേ, ഹിംസാസു, ബാധേതി, ബാധയതി. വാതം ജാലേന ബാധേസി [ജാ॰ ൧.൧൨൨.൮൫].

കമ്മേ-ബാധീയതി, ബാധീയന്തി, ബജ്ഝതി, ബജ്ഝന്തി.

ഇതി സാമഞ്ഞ ഖ, ഛ, സരാസി.

തുമിച്ഛത്ഥേ ഖഛസരാസി

൪൦൧. തുംസ്മാ ലോപോ ചിച്ഛായം തേ [ക॰ ൪൬൪; രൂ॰ ൫൬൪; നീ॰ ൯൧൦; ചം॰ ൧.൧.൨൨; പാ॰ ൬.൧.൭].

തുമന്തേഹി ഇച്ഛത്ഥേ തേ ഖ, ഛ, സാ ഹോന്തി, തുംപച്ചയസ്സ ച ലോപോ ഹോതി. ഇദഞ്ച സുത്തം തുമിച്ഛത്ഥസമ്ഭവേ സതി സബ്ബധാതുപദേഹിപി ഖ, ഛ, സാനം പവത്തിദീപനത്ഥം. തേന തുമിച്ഛത്ഥേ സ, ഛപച്ചയേ കത്വാ 'ഈ ബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി സ, ഛാനം ആദിമ്ഹി ഈആഗമം കത്വാ "അപുത്തം പുത്തമിവ ആചരിതും ഇച്ഛതി പുത്തീയീസതി, പബ്ബതോ വിയ അത്താനം ആചരിതും ഇച്ഛതി പബ്ബതായീസതി, ദാതും ഇച്ഛതി ദിച്ഛതി" ഇച്ചാദീനി സിജ്ഝന്തി.

ഭുജ, ഘസ, ഹന, ജി, ഹര, പാ, സു.

ഭുഞ്ജിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ-ഭുജതോ ഖപച്ചയോ, തുംപച്ചയലോപോ, ദ്വിത്തം, പുബ്ബസ്സ അനാദിലോപോ, പരരൂപത്തേ സംയോഗാദിസ്സ പഠമത്തം, പുബ്ബസ്സ ഭസ്സ ബത്തം, ബുഭുക്ഖതി, ബുഭുക്ഖന്തി, ബുഭുക്ഖീയതി, ബുഭുക്ഖീയന്തി, ബുഭുക്ഖേതി, ബുഭുക്ഖയതി, ബുഭുക്ഖാപേതി, ബുഭുക്ഖാപയതി, ബുഭുക്ഖാപീയതി, ബുഭുക്ഖാപീയന്തി, ബുഭുക്ഖതു, ബുഭുക്ഖന്തു, ബുഭുക്ഖേയ്യ, ബുഭുക്ഖേയ്യും, ബുഭുക്ഖി, ബുഭുക്ഖിംസു, ബുഭുക്ഖിസ്സതി, ബുഭുക്ഖിസ്സന്തി, ബുഭുക്ഖിസ്സാ, ബുഭുക്ഖിസ്സംസു.

ഘസ-അദനേ, ഘസിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - ഛപച്ചയോ, ദ്വിത്താദി, പുബ്ബസ്സ ഘസ്സ ഗത്തം, ഗസ്സ ജത്തം, അസ്സ ഇത്തം, ജിഘച്ഛതി, ജിഘച്ഛന്തി, ജിഘച്ഛീയതി, ജിഘച്ഛീയന്തി, ജിഘച്ഛേതി, ജിഘച്ഛാപേതി ഇച്ചാദി.

ഹന-ഹിംസായം, ഹന്തും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - ഛപച്ചയോ, ദ്വിത്താദി, 'കവഗ്ഗഹാനം ചവഗ്ഗജാ'തി പുബ്ബസ്സ ഹസ്സ ജോ, അസ്സ ഇത്തം.

൩൦൨. പരസ്സ ഘം സേ.

ദ്വിത്തേ പരസ്സ ഹനസ്സ ഘം ഹോതി സേ പരേ.

ജിഘംസതി, ജിഘംസന്തി.

ജി-ജയേ, ജേതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - സപച്ചയോ, ദ്വിത്തം.

൩൦൩. ജിഹരാനം ഗീ [ക॰ ൪൬൨, ൪൭൪; രൂ॰ ൪൬൭, ൫൩൭; നീ॰ ൯൪൩-൯൭൭].

ജി, ഹരാനം ദ്വിത്തേ പരസ്സ ജിസ്സ ഹരസ്സ ച ഗീ ഹോതി സേ പരേ.

ജിഗീസതി, ജിഗീസന്തി, വിജിഗീസതി, വിജിഗീസന്തി.

ഹര-ഹരണേ, ദ്വിത്താദി, പരസ്സ ഗീ, പുബ്ബസ്സ ഹസ്സ ജോ, അസ്സ ഇത്തം, ജിഗീസതി, ഹരിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ, ജിഗീസന്തി.

പാ-പാനേ, പിവിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - സപച്ചയോ, ദ്വിത്തം, 'രസ്സോ പുബ്ബസ്സാ'തി രസ്സോ, അസ്സ ഇത്തം, പിപാസതി, പിപാസന്തി, പിപാസീയതി, പിപാസീയന്തി.

സു-സവനേ, സോതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - ദ്വിത്തേ പരസ്സ ദ്വിത്തം, സുസ്സുസതി [സുസ്സൂസതി (ബഹൂസു)], സുസ്സുസന്തി, സുസ്സുസീയതി, സുസ്സുസീയന്തി, സുസ്സുസേതി, സുസ്സുസയതി, സുസ്സുസാപേതി, സുസ്സുസാപയതി, സുസ്സുസാപീയതി, സുസ്സുസാപീയന്തി, സുസ്സുസതു, സുസ്സുസന്തു ഇച്ചാദി.

തിതിക്ഖിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ - തിതിക്ഖതോ സപച്ചയോ, സപച്ചയപരത്താ പുന ദ്വിത്തപ്പസങ്ഗേ -

൩൦൪. ന പുന [ചം॰ ൫.൧.൬].

സകിം ദിത്തേ കതേ പുന ദിത്തം ന ആപജ്ജതീതി പുന ദിത്താഭാവോ, ‘ഊ ബ്യഞ്ജനസ്സാ’തി ഊ ആഗമോ.

തിതിക്ഖിസതി, തിതിക്ഖിസന്തി ഇച്ചാദി. ഏവം തികിച്ഛിതും ഇച്ഛതീതി തികിച്ഛിസതി, തികിച്ഛിസന്തി, ചികിച്ഛിസതി, ചികിച്ഛിസന്തി ഇച്ചാദി.

ഇതി തുമിച്ഛത്ഥേ ഖ, ഛ, സ രാസി.

നാമധാതുരാസി

പുത്തം ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ -

൩൦൫. ഈയോ കമ്മാ [ക॰ ൪൩൭; രൂ॰ ൬൩൮; നീ॰ ൯൧൨; ചം॰ ൧.൧.൨൩, ൨൪; പാ॰ ൩.൧.൮, ൯].

കമ്മത്ഥാ നാമപദമ്ഹാ ഇച്ഛത്ഥേ ഈയോ ഹോതീതി കമ്മഭൂതാ പുത്തസദ്ദതോ ഇച്ഛായം ഈയോ, ‘പുത്തീയ’ഇതി ധാതുപച്ചയന്തരൂപം, തതോ ത്യാദ്യുപ്പത്തി.

പുത്തീയതി, പുത്തീയന്തി, പുത്തീയേതി, പുത്തീയയതി, പുത്തീയാപേതി, പുത്തീയാപയതി, പുത്തീയാപീയതി, പുത്തീയാപീയന്തി. ഏവം ചീവരീയതി, ചീവരീയന്തി, പത്തീയതി, പത്തീയന്തി, പരിക്ഖാരീയതി, പരിക്ഖാരീയന്തി ഇച്ചാദി.

അപുത്തം സിസ്സം പുത്തമിവ ആചരതീതി അത്ഥേ -

൩൦൬. ഉപമാണാചാരേ [ക॰ ൪൩൬; രൂ॰ ൬൩൭; നീ॰ ൯൧൨; ചം॰ ൧.൧.൨൫; പാ॰ ൩.൧.൧൦].

ഉപമീയതി ഉപമേതബ്ബോ അത്ഥോ ഏതേനാതി ഉപമാനം, ഉപമാനഭൂതാ കമ്മപദതോ ആചാരത്ഥേ ഈയോ ഹോതി.

പുത്തീയതി , പുത്തീയന്തി സിസ്സം.

കമ്മേ-അപുത്തോപി പുത്തോ വിയ ആചരീയതി പുത്തീയീയതി, പുത്തീയീയന്തി, പുത്തീയേതി, പുത്തീയയതി, പുത്തീയാപേതി, പുത്തീയാപയതി, പുത്തീയാപീയതി, പുത്തീയാപീയന്തി. ഏവം സിസ്സീയതി, സിസ്സീയന്തി.

കുടിയം വിയ പാസാദേ ആചരതീതി അത്ഥേ -

൩൦൭. ആധാരാ [ക॰ ൪൩൬; രൂ॰ ൬൩൭; നീ॰ ൯൧൨; ചം॰ ൧.൧.൨൬; പാ॰ ൩.൧.൧൦].

ഉപമാനഭൂതാ ആധാരഭൂതാ ച നാമമ്ഹാ ആചാരത്ഥേ ഈയോ ഹോതി.

കുടീയതി, കുടീയന്തി പാസാദേ, നദിയം വിയ സമുദ്ദേ ആചരതി നദീയതി, നദീയന്തി ഇച്ചാദി.

അരഞ്ഞേ വിയ നഗരേ ആചരതി അരഞ്ഞീയതി, അരഞ്ഞീയന്തി നഗരേ. ഏവം ഗേഹീയതി വിഹാരേ.

ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനീയട്ഠേന പബ്ബതോ വിയ അത്താനം ആചരതീതി അത്ഥേ -

൬൦൮. കത്തുതായോ [ക॰ ൪൩൫; രൂ॰ ൫൩൭; നീ॰ ൯൧൧; ചം॰ ൧.൧.൭൨; പാ॰ ൩.൧.൧൧].

ഉപമാനഭൂതാ കത്തുഭൂതാ ച നാമമ്ഹാ ആചാരത്ഥേ ആയോ ഹോതീതി പബ്ബതസദ്ദതോ ആയോ. തതോ ത്യാദ്യുപ്പത്തി.

പബ്ബതായതി സങ്ഘോ, പബ്ബതായന്തി, ചിച്ചിടോ വിയ അത്താനം ആചരതി ചിച്ചിടായതി, സദ്ദോ. ഏവം പടപടായതി, കടകടായതി, ധൂമധൂമായതി, ധൂപായതി, സന്ധൂപായതി.

അഭുസമ്പി ഭുസം ഭവതീതി അത്ഥേ -

൬൦൯. ത്ഥത്ഥേ [ക॰ ൪൩൫; രൂ॰ ൫൩൭; നീ॰ ൯൧൧; ചം॰ ൧.൧.൩൦; പാ॰ ൩.൧.൧൨, ൧൩].

ചീപച്ചയസ്സ അത്ഥോ അബ്ഭൂതതബ്ഭാവോ **ത്ഥത്ഥോ** നാമ. കത്തുതോ ത്ഥത്ഥേ ആയോ ഹോതി.

ഭുസായതി, ഭുസായന്തി, അപടോപി പടോ ഭവതി പടായതി, പടായന്തി, അലോഹിതമ്പി ലോഹിതം ഭവതി ലോഹിതായതി. ഏവം നീലായതി, കമലായതി, ചന്ദായതി, ചന്ദനായതി, കഞ്ചനായതി, വജിരായതി.

കത്തുതോത്വേവ? ഭുസം കരോതി.

സദ്ദം കരോതീതി അത്ഥേ -

൬൧൦. സദ്ദാദീഹി കരോതി [ക॰ ൪൩൫; രൂ॰ ൫൩൭; നീ॰ ൯൧൧; ചം॰ ൧.൧.൩൭; പാ॰ ൩.൧.൧൭, ൧൮; 'സദ്ദാദീനി' (ബഹൂസു)].

സദ്ദാദീഹി ദുതിയന്തേഹി നാമേഹി കരോത്യത്ഥേ ആയോ ഹോതി.

സദ്ദായതി, സദ്ദായന്തി, വേരം കരോതി വേരായതി, വേരായന്തി, കലഹം കരോതി കലഹായതി, കലഹായന്തി, മേത്തം കരോതി മേത്തായതി, മേത്തായന്തി, കരുണം കരോതി കരുണായതി, കരുണായന്തി, മുദിതം കരോതി മുദിതായതി, മുദിതായന്തി, ഉപേക്ഖം കരോതി ഉപേക്ഖായതി, ഉപേക്ഖായന്തി, കുക്കുച്ചം കരോതി കുക്കുച്ചായതി, കുക്കുച്ചായന്തി, പിയം കരോതി പിയായതി, പിയായന്തി, പച്ചയം സദ്ദഹനം കരോതി പത്തിയായതി, പത്തിയായന്തി, തണ്ഹം കരോതി തണ്ഹായതി, തണ്ഹായന്തി, തണ്ഹീയതി, തണ്ഹീയന്തി വാ, കരോത്യത്ഥേ ഈയോ. മമ ഇദന്തി കരോതി മമായതി, മമായന്തി.

നമോ കരോതീതി അത്ഥേ -

൩൧൧. നമോത്വസ്സോ [ചം॰ ൧.൧.൩൭; പാ॰ ൩.൧.൧൯].

നമോസദ്ദതോ കരോത്യത്ഥേ അസ്സോ ഹോതി.

നമസ്സതി, നമസ്സന്തി.

സമാനം സദിസം കരോതീതി അത്ഥേ -

൩൧൨. ധാത്വത്ഥേ നാമസ്മി [പാ॰ ൩.൧.൨൧, ൨൫].

ധാത്വത്ഥോ വുച്ചതി യാ കാചി ക്രിയാ. നാമസ്മാ ധാത്വത്ഥേ ഇ ഹോതി. ‘യുവണ്ണാനമേഓ പച്ചയേ’തി ഇസ്സ ഏത്തം.

സമാനേതി, സമാനേന്തി.

‘ഏഓനമയാവാ സരേ’തി ഏസ്സ അയാദേസോ. ‘ണിണാപ്യാപീഹി വാ’തി ഏത്ഥ വാസദ്ദേന ലപച്ചയോ, സമാനയതി, സമാനയന്തി, പിണം കരോതി പിണേതി, പിണയതി, കുസലം പുച്ഛതി കുസലേതി, കുസലയതി, വിസുദ്ധം ഹോതി വിസുദ്ധേതി, വിസുദ്ധയതി, വീണായ ഉപഗായതി ഉപവീണേതി, ഉപവീണായതി, പഞ്ഞായ അതിക്കമതി അതിപഞ്ഞേതി, അതിപഞ്ഞായതി, വച്ചം കരോതി വച്ചേതി, വച്ചയതി, മുത്തം കരോതി മുത്തേതി, മുത്തയതി, ബലേന പീളേതി ബലേതി, ബലയതി.

അസ്സ ഇത്തേ-ബലീയതി, ബലീയന്തി. “അബലാനം ബലീയന്തീ”തി പാളി.

സച്ചം കരോതീതി അത്ഥേ -

൩൧൩. സച്ചാദീഹാപി [സംയുത്തനികായേ; രൂ॰ ൫൪൦; നീ॰ ൻ൧൪; പാ॰ ൩.൧.൨൫].

സച്ചാദീഹി നാമേഹി ധാത്വത്ഥേ ആപി ഹോതി.

സച്ചാപേതി , സച്ചാപേന്തി, അത്ഥവിഭാഗം കരോതി അത്ഥാപേതി, അത്ഥാപേന്തി, ബേദസത്ഥം കരോതി ബേദാപേതി, ബേദാപേന്തി, സുക്ഖം കരോതി സുക്ഖാപേതി, സുക്ഖാപേന്തി, സുഖം കരോതി സുഖാപേതി, സുഖാപേന്തി, ദുക്ഖം കരോതി ദുക്ഖാപേതി, ദുക്ഖാപേന്തി, ഉണ്ഹം കരോതി ഉണ്ഹാപേതി, ഉണ്ഹാപേന്തി ഇച്ചാദി.

അപുത്തം പുത്തമിവ ആചരതി പുത്തീയതി, പുത്തീയിതും ഇച്ഛതീതി അത്ഥേ ‘തുംസ്മാ ലോപോ ചിച്ഛായം തേ’തി സപച്ചയോ.

൩൧൪. യഥിട്ഠം സ്യാദിനോ [ക॰ ൪൫൭; രൂ॰ ൪൬൧; നീ॰ ൻ൩൯; ചം॰ ൫.൧.൭; പാ॰ ൬.൧.൩].

ഇച്ഛീയതീതി ഇട്ഠം, യം യം ഇട്ഠം യഥിട്ഠം. “യമിട്ഠ”ന്തിപി പാഠോ. സ്യാദ്യന്തസ്സ യഥിട്ഠം ഏകസ്സരം ആദിഭൂത’മഞ്ഞം വാ ദ്വേരൂപം ഹോതി, ന

ത്യാദിസ്സ വിയ ആദിഭൂതമേവാതി അത്ഥോ. 'ഊ ബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ഊ ആഗമോ.

ആദിമ്ഹി ദ്വിത്തേ-പുപ്പുത്തീയിസതി.

മജ്ഝേ ദ്വിത്തേ-പുത്തിത്തീയിസതി.

അകമലം കമലം ഭവതി കമലായതി, കമലായിതും ഇച്ഛതീതി കകമലായിസതി, കമമലായിസതി, കമലലായിസതി ഇച്ചാദി.

ഇതി നാമധാതുരാസി.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനദീപനിയാ

ത്യാദികണ്ഡോ നാമ ആഖ്യാതകണ്ഡോ

നിട്ഠിതോ.

൭. കിതകണ്ഡ

ധാത്വന്തവികാരരാസി

വിസംയോഗരൂപരാസി

അഥ ധാതുപച്ചയസംസിദ്ധം കാല, കാരക, ലിങ്ഗ, സങ്ഖ്യാ, ക്രിയാഭേദദീപകം ദബ്ബപ്പധാനവാചകം കിതകപദം ദീപിയതേ.

തത്ഥ അതീതാദയോ കാലഭേദോ നാമ.

കത്താ ച കമ്മഞ്ച കരണഞ്ച സമ്പദാനഞ്ച അപാദാനഞ്ച അധികരണഞ്ച ഭാവോ ചാതി സത്ത സാധനാനി കാരകഭേദോ നാമ.

ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി ലിങ്ഗഭേദോ നാമ.

ഏകത്ത, ബഹുത്തഭേദോ സങ്ഖ്യാഭേദോ നാമ.

തസ്സീലക്രിയാ, തദ്ധമ്മക്രിയാ, തസ്സാധുകാരക്രിയാ, അത്തമാനക്രിയാ, അഭിക്ഖഞ്ഞക്രിയാ, അരഹക്രിയാ, സക്കക്രിയാ, പേസനക്രിയാ, അതിസഗ്ഗക്രിയാ, പത്തകാലാരോചനക്രിയാ, അവസ്സമ്ഭാവീക്രിയാദയോ ക്രിയാഭേദോ നാമ.

"ഗമനം ഭവതി, പചനം ജാനാതി" ഇച്ചാദീസു പച്ചയത്ഥഭൂതോ ഭാവോ നാമ സാധനരൂപോ ഹോതി. ജാതി വിയ സങ്ഖതധമ്മസ്സ ധാത്വത്ഥഭൂതായ സാധ്യക്രിയായ സാധകത്താ ലിങ്ഗത്തയയുത്തോ ച ഹോതി, ക്രിയാ, കാരോ, കരണന്തി സിദ്ധത്താ സങ്ഖ്യാഭേദയുത്തോ ച ഹോതി-നാനാധാത്വത്ഥാനഞ്ച കത്തു, കമ്മാനഞ്ച കാലാദീനഞ്ച ഭേദേന സരൂപഭേദസബ്ഭവതോ, തസ്മാ സോപി ദബ്ബേ ഏവ സങ്ഗയ്ഹതീതി കത്വാ 'ദബ്ബപ്പധാനവാചക'ന്തി വുത്തം. സേസം സബ്ബം ത്യാദികണ്ഡേ ഭാവസാധനവിനിച്ഛയേ വുത്തമേവ.

'ബഹുല'ന്തി ച 'ക്രിയത്ഥാ'തി ച വത്തന്തേ -

൭൨൭. കത്തരി ഭൂതേ ക്ത ക്തവന്തു ക്താവീ [ക॰ ൫൫൫; രൂ॰ ൬൨൨; നീ॰ ൧൧൪൨; ചം॰ ൧.൨.൬൬ ...പേ॰... ന.൨.൧൦൨].

അഭവീതി ഭൂതോ, അതീതോ, ഭൂതേ വത്തബ്ബേ ക്രിയത്ഥാ കത്തരി കാനുബന്ധാ ത, തവന്തു, താവീപച്ചയാ ഹോന്തി, കാനുബന്ധാ 'ന തേ കാനുബന്ധനാഗമേസൂ'തി സുത്തേ വിസേസനത്ഥാ.

൭൨൮. ക്തോ ഭാവകമ്മേസു [ക॰ ൫൫൬; രൂ॰ ൬൨൨; നീ॰ ൧൧൪൩; ചം॰ ൧.൨.൬൭ ...പേ॰... ന.൨.൧൦൨; ന.൪.൭൦].

ഭൂതേ വത്തബ്ബേ ക്രിയത്ഥാ ഭാവ, കമ്മേസു കാനുബന്ധോ തപച്ചയോ ഹോതി.

അഭവീതി ഭൂതോ-പുരിസോ, ഭൂതാ-ഇത്ഥീ, ഭൂതം-കുലം, കാരിതേ ധാതുതോ ണാനുബന്ധാനം പഠമം സമ്പത്തത്താ ‘ന തേ കാനുബന്ധനാഗമേസൂ’തി പടിസേധോ ന പാപുണാതി, ‘യുവണ്ണാനമേഓ പച്ചയേ’തി ഓവുദ്ധി, ‘ആവായാ ണാനുബന്ധേ’തി ഓസ്സ ആവത്തം, തതോ തപച്ചയോ.

൬൨൭. ഞീ ബ്യഞ്ജനസ്സ [ക॰ ൬൩൭; രൂ॰ ൫൭൭; നീ॰ ൧൨൨൧].

ബ്യഞ്ജനാദിപച്ചയസ്സ ആദിമ്ഹി ഞാനുബന്ധോ ഈകാരോ ആഗച്ഛതി.

കത്തരി-അഭാവയിത്ഥാതി ഭാവിതോ-പുരിസോ, ഭാവിതാഇത്ഥീ, ഭാവിതം-കുലം.

കമ്മേ-അനുഭൂയിത്ഥാതി അനുഭൂതോ-ഭോഗോ, അനുഭൂതാസമ്പത്തി, അനുഭൂതം-സുഖം.

കാരിതേ-ഭാവീയിത്ഥാതി ഭാവിതോ-മഗ്ഗോ, ഭാവിതാപടിപദാ, ഭാവിതം-ചിത്തം.

തവന്തു , താവീസു-അഭവീതി ഭൂതവാ-പുരിസോ, ഭൂതവന്തീ, ഭൂതവതീ-ഇത്ഥീ, ഭൂതവം-കുലം, ഗുണവന്തുസമം. ഭൂതാവീ-പുരിസോ. ഭൂതാവിനീ-ഇത്ഥീ, ഭൂതാവി-ചിത്തം, ദണ്ഡീ, ദണ്ഡിനീസമം. പുരിസോ ഭോഗം അനുഭൂതോ, പുരിസേന ഭോഗോ അനുഭൂതോ.

ഏത്ഥ ച കിതപച്ചയാനം അത്ഥോ ദുവിധോ വാച്ചത്ഥോ, അഭിധേയ്യത്ഥോ ചാതി സബ്ബം ത്യാദികണ്ഡേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

പുരിമേസു പന ഛസു സാധനേസു പച്ചയാനം അഭിധേയ്യത്ഥോ പദന്തരേന ആചിക്ഖീയതി, ഭാവസാധനേ പന അത്തനോ ധാതുനാ ഏവ.

തത്ഥ ച കത്തുസത്തി, കമ്മസത്തി, കരണസത്തി, സമ്പദാനസത്തി, അപാദാനസത്തി, അധികരണസത്തിസങ്ഖാതം വാച്ചത്ഥം ഉജും വദന്താ കിതപച്ചയാ അത്തനോ അഭിധേയ്യപദേന സമാനലിങ്ഗ, വിഭത്തി, സങ്ഖ്യായുത്താ ഹുത്വാ വദന്തി.

തം യഥാ? -

കത്തരി താവ-പുരിസോ ഭോഗം അനുഭൂതോ, പുരിസാ ഭോഗം അനുഭൂതാ... പേ॰... പുരിസേസു ഭോഗം അനുഭൂതേസു, ഇത്ഥീ ഭോഗം അനുഭൂതാ, ഇത്ഥിയോ ഭോഗം അനുഭൂതായോ...പേ॰... ഇത്ഥീസു ഭോഗം അനുഭൂതാസു, കുലം ഭോഗം അനുഭൂതം, കുലാനി ഭോഗം അനഭൂതാനി...പേ॰... കുലേസു ഭോഗം അനുഭൂതേസു.

കമ്മേ-ഭോഗോ പുരിസേന അനുഭൂതോ, ഭോഗാ പുരിസേന അനുഭൂതാ...പേ॰... ഭോഗേസു പുരിസേന അനുഭൂതേസു, സമ്പത്തി പുരിസേന അനുഭൂതാ, സമ്പത്തിയോ പുരിസേന അനുഭൂതായോ...പേ॰... സമ്പത്തീസു പുരിസേന അനുഭൂതാസു, സുഖം പുരിസേന അനുഭൂതം, സുഖാനി പുരിസേന

അനുഭൂതാനി…പേ॰… സുഖേസു പുരിസേന അനുഭൂതേസു. ഏസ നയോ കരണാദീസുപി.

ഏവം കിതവാചകാ അത്തനോ അഭിധേയ്യപദേന സമാനലിങ്ഗ, വിഭത്തി, സങ്ഖ്യായുത്താ ഹുത്വാ തം തം സാധനം വദന്തി.

‘ഇത്ഥിയമണതികയക്യാ ചാ’തി ഇത്ഥിയം തിപച്ചയോ, അനുഭവനം, അനുഭൂയതേ വാ അനുഭൂതി. “തിസ്സസ്സ അനുഭൂതി, ഫുസ്സസ്സ അനുഭൂതി” ഇച്ചാദികാ ബഹൂ അനുഭൂതിയോപി സിജ്ഝന്തി, തസ്മാ “അനുഭൂതി, അനുഭൂതിയോ, അനുഭൂതിം, അനുഭൂതിയോ…പേ॰… അനുഭൂതീസൂ”തി യുജ്ജതി.

൫൦൩. ൭൧൮. കത്തരി ല്തുണകാ [ക॰ ൫൨൭, ൫൩൦; രൂ॰ ൫൬൮, ൫൯൦; നീ॰ ൧൧൦൯, ൧൧൧൪; ചം॰ ൧.൧.൧൩൯; പാ॰ ൩.൧.൧൩൩, ൧൩൪].

കത്തുകാരകേ ക്രിയത്ഥാ ല്തു, ണകാ ഹോന്തി, ലാനുബന്ധോ തുസ്സ കത്തരി നിബന്ധനത്ഥോ, ‘ല്തുപിതാദീനമാ’തി വിസേസനത്ഥോ ച.

അനുഭവതീതി അനുഭൂതാ, അനുഭൂതാരോ, സത്ഥുസമം.

സാമഞ്ഞവിധാനത്താ അരഹത്ഥേ സത്തിഅത്ഥേ തസ്സീല, തദ്ധമ്മ, തസ്സാധുകാര, അത്തമാനേസു ച കാലത്തയേ ച ഭവന്തി.

അരഹത്ഥേ-ബ്രഹ്മണോ ബ്രഹ്മണിയാ പരിഗ്ഗഹിതാ.

സത്തിഅത്ഥേ-ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ.

തസ്സീലാദീസു-പസയ്ഹപവത്താ.

അത്തമാനേ-അത്താനം പണ്ഡിതം മഞ്ഞതീതി പണ്ഡിതമാനിതാ.

൭൧൯. പുബ്ബേകകത്തുകാനം [ക॰ ൫൬൪; രൂ॰ ൬൪൦; നീതി॰ ൧൧൫൦-൬; ചം॰ ൧.൩.൧൩൧; പാ॰ ൩.൪.൨൧].

യാസം വിസേസന, വിസേസ്യാനം ഭിന്നം പുബ്ബാ’പരക്രിയാനം കത്താ ഏകോവ ഹോതി. താസു പുബ്ബക്രിയായം ഭാവത്ഥേ തുന, ത്വാന, ത്വാപച്ചയാ ഹോന്തി. ‘ഏഓനമയവാ സരേ’തി ഊകാരേ പരേ ഓവുദ്ധിയാ അവത്തം.

ഭോഗം അനുഭവിതുന, അനുഭുത്വാന, അനുഭുത്വാ.

ഏകകത്തുകാനന്തി കിം? ദേവദത്തോ ഭുഞ്ജി, യഞ്ഞദത്തോ ഗച്ഛതി.

പുബ്ബേതി കിം? പച്ഛാ ഭുഞ്ജതി, പഠമം പചതി.

ബഹുലാധികാരാ സമാനാ’പരക്രിയാസുപി നാനാകത്തുകാസുപി തുനാദയോ ഭവന്തി. ഥക്കച്ച ദണ്ഡോ പതതി, ദ്വാരം സംവരിത്വാ നിക്ഖമതി, പുരിസോ സീഹം ദിസ്വാ ഭയം ഉപ്പജ്ജതീതി.

യസ്മിം വാക്യേ അപരക്രിയാപദം ന ദിസ്സതി. യഥാ? പബ്ബതം അതിക്കമ്മ നദീ, അതിക്കമ്മ നദിം പബ്ബതോ, യേ തേ സന്താ വിമോക്ഖാ അതിക്കമ്മ രൂപേ അരൂപാതി, തത്ഥപി സത്താക്രിയാ വിഞ്ഞായതേവ സബ്ബപദത്ഥാനം സത്താനാതിവത്തനതോ. അപരക്രിയാരഹിതേ അസമാനകത്തുകേ ച വാക്യേ പഠമന്തയോഗസ്സ ദിട്ഠത്താ കത്തരിപി തുനാദീനം സമ്ഭവോ യുത്തോ.

൭൨൦. പടിസേധാലംഖലൂനം തുന ത്വാന ത്വാ വാ [പടിസേധേലംഖലൂനം തുനത്ത്വാന ത്ത്വാ വാ' (ബഹൂസു)].

പടിസേധത്ഥാനം അലം, ഖലൂനം യോഗേ തുനാദയോ ഹോന്തി വാ.

അലം ഭുത്വാ, ഖലു ഭുത്വാ, അലം ഭുത്തേന, ഖലു ഭുത്തേന വാ.

൭൨൧. തുംതായേതവേ ഭാവേ ഭവിസ്സതിക്രിയായം തദത്ഥായം [ക॰ ൫൬൧-൨-൬; രൂ॰ ൬൩൬, ൬൩൭-൯; നീ॰ ൧൧൪൭-൯].

തസ്സാ തസ്സാ ക്രിയായ അത്ഥഭൂതായ ഭവിസ്സമാനക്രിയായ ഗമ്യമാനായ ഭാവത്ഥേ തും, തായേ, തവേപച്ചയാ ഭവന്തി. സുത്തപദവഡ്ഢനേന തുയേപച്ചയോപി.

അനുഭവിതും ഗച്ഛതി, അനുഭവിതായേ ഗച്ഛതി, അനുഭവിതവേ ഗച്ഛതി, അനുഭവിതും ഇച്ഛതി, കാമേതി, സക്കോതി, ജാനാതി. തഥാ കാലോ അനുഭവിതും, സമയോ അനുഭവിതും, വേലാ അനുഭവിതും . തഥാ അനുഭവിതും മനോ, അനുഭവിതും സോകോ, ചക്ഖു ദട്ഠും, സോതം സോതും, മനോ വിഞ്ഞാതും, ഹത്ഥോ കാതും, പാദോ ഗന്തും, ധനു യുജ്ഝിതും, ജള്ളോ വത്തും, മന്ദോ ഗന്തും, അലസോ കത്തുന്തി.

ഏത്ഥ ച "കാലോ അനുഭവിതു"ന്തിആദീസു സത്താവസേന ഹേതുക്രിയാ സിജ്ഝതി, തസ്മാ "അനുഭവിതും കാലോ ഭവതീ"തിആദിനാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമേ പനേത്ഥ തായേ, തുയേപയോഗാ - ആഗതാമ്ഹ ഇമം ധമ്മസമയം, ദക്ഖിതായേ അപരാജിതസങ്ഘം [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨]. അലഞ്ഹി തേ ജഗ്ഘിതായേ, മമം ദിസ്വാന ഏദിസം [ജാ॰ ൧.൫.൧൩൭]. കോ താദിസം അരഹതി ഖാദിതായേ [ജാ॰ ൧.൧൬.൯൨], അത്ഥി ഹേഹിതി സോ മഗ്ഗോ, ന സോ സക്കാ ന ഹോതുയേ [ബു॰ വം॰ ൨.൯ 'ഹേതുയേ'], അരഹസി നം യാചിതുയേ തുവമ്പി, അരഹസി നോ ജാനിതുയേ കതാനി ഇച്ചാദി.

൭൨൨. ഭാവകമ്മേസു തബ്ബാനീയാ [ക॰ ൫൪൦; രൂ॰ ൫൪൫; നീ॰ ൧൧൨൫].

ഭാവേ കമ്മനി ച തബ്ബ, അനീയാ ഹോന്തി. സുത്തപദവഡ്ഢനേന തബ്യ, തായ, തേയ്യപച്ചയാപി ഹോന്തി.

അനുഭവിതബ്ബോ-ഭോഗോ, അനുഭവിതബ്ബാ-സമ്പത്തി, അനുഭവിതബ്ബം-സുഖം.

ബഹുലാധികാരാ കത്താദീസ്വപി ഭവന്തി, തപന്തീതി തപനീയാപാപധമ്മാ, ഉപട്ഠാതീതി ഉപട്ഠാനീയോ-സിസ്സോ. പവുച്ചതി ഏതേനാതി പവചനീയോ-

ഉപജ്ഝായോ, നിയ്യന്തി ഏതേനാതി നിയ്യാനീയോ, സോ ഏവ നിയ്യാനികോ.

സിനാ-സോചേയ്യേ, സിനായന്തി ഏതേനാതി സിനാനീയംചുണ്ണം, ദീയതേ അസ്സാതി ദാനീയോ-ബ്രാഹ്മണോ. സമ്മാ വത്തതി ഏത്ഥാതി സമ്മാവത്തനീയോ-ഗുരു.

ഇധ ഗാഥാ വുച്ചതി -

> അരഹത്ഥേ ച സക്കത്ഥേ, പത്തകാലേ ച പേസനേ;
> തബ്ബാദയോ അതിസഗ്ഗേ, അവസ്സാധമിണേസു ച.

തത്ഥ "അരഹ സക്ക വിസിട്ഠേ കത്തരീ"തി വുത്തിയം വുത്തം, തസ്മാ ഭവതീതി ഭബ്ബോ, ഭവിതും അരഹതീതി അത്ഥോ, മജ്ജതീതി മജ്ജം, മദനീയം, മജ്ജിതും സക്കോതീതി അത്ഥോ, ഏവമ്പി യുജ്ജതി.

പത്തകാലേ-കത്തബ്ബോ ഭവതാ കടോ, ഏസ കാലോ കടകരണസ്സാതി ദീപേതി.

പേസനേ-ഗന്തബ്ബോ ഭവതാ ഗാമോ, ഗച്ഛതു ഭവം ഗാമന്തി ദീപേതി.

അതിസജ്ജനം സമ്ബോധനം അതിസഗ്ഗോ, ഉപദേസോ ചേവ വിധി ച. തത്ഥ കത്തബ്ബാ'കത്തബ്ബസ്സ കമ്മസ്സ ആചിക്ഖണം **ഉപദേസോ,** ദാനം ദാതബ്ബം, സീലം രക്ഖിതബ്ബം, പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ, അദിന്നം ന ആദാതബ്ബം [ദീ॰ നി॰ ൩.൮൪]. കത്തബ്ബാ'കത്തബ്ബാകാരദസ്സനം **വിധി,** സക്കച്ചം ദാനം ദാതബ്ബം, നോ അസക്കച്ചം.

അവസ്സകേ-ഗമനീയോ അഭിസമ്പരായോ, അവസ്സം ഗന്തബ്ബോതി അത്ഥോ.

യം ഇണം അദേന്തസ്സ ദണ്ഡോ ആഗച്ഛതി, ഇദം അധമിണം നാമ, സതം മേ ദാതബ്ബം ഭവതാതി.

ഇമേ പനേത്ഥ തബ്യ, തായ, തേയ്യപയോഗാ - ന ബ്രാഹ്മണേ അദ്ധികേ തിട്ഠമാനേ, ഗന്തബ്യമാഹു ദ്വിപദിന്ദ സേട്ഠ [ജാ॰ ൧.൧൦.൧൩ (ഗന്തബ്ബ)]. ഭൂതഗാമപാതബ്യതാ, കാമേസു പാതബ്യതാ [പാചി॰ ൻം], അലജ്ജിതായേ ലജ്ജന്തി [ധ॰ പ॰ ൩൧൬], ലജ്ജിതായേ ന ലജ്ജരേ. ഘാതേതായം വാ ഘാതേതും, പബ്ബാജേതായം വാ പബ്ബാജേതും [മ॰ നി॰ ൧.൩൭൭], ഞാതേയ്യം, ദിട്ഠേയ്യം, പത്തേയ്യം, വിദ്ധേയ്യം മം അമഞ്ഞഥ [ജാ॰ ൨.൨൨.൨ൻ൭].

ത,തി , തു, തവന്തു, താവീ, ത്വാ, ത്വാന, തുന, തും, തവേ, തായേ, തുയേ, തബ്ബ. ഇമേ തകാരപച്ചയാ നാമ.

കര, ഖനു, ഗാ, ഗമു, ജന, ഠാ, തനു, ഥര, ധാ, ധര, നമു, പാ, ഫര, ഭര, മന, മര, രമു, സര, ഹര, ഹന.

൭൨൩. ഗമാദിരാനം ലോപോന്തസ്സ [ക॰ ൫൮൬-൭; രൂ॰ ൬൦൦, ൬൩൨; നീ॰ ൧൧ൻം, ൧൧ൻ൧].

ഗമാദീനം മകാര, നകാരന്താനം രകാരന്താനഞ്ച ധാതൂനം അന്തസ്സ ലോപോ ഹോതി കാനുബന്ധേ തപച്ചയേ പരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

കര-കരണേ, കരീയിത്ഥാതി കതോ-വിഹാരോ, കതാഗൂഹാ, കതം-ഗേഹം, സക്കരീയിത്ഥാതി സക്കതോ, മഹാവുത്തിനാ സന്തസ്സ സോ.

‘കരോതിസ്സ ഖോ’തി പാദിതോ കരസ്സ കസ്സ ഖോ, സങ്ഖരീയിത്ഥാതി സങ്ഖതോ, അഭിസങ്ഖതോ, വിസങ്ഖരിത്ഥ വികിരീയിത്ഥാതി വിസങ്ഖതോ, ഉപകരീയിത്ഥ സജ്ജീയിത്ഥാതി ഉപക്ഖടോ, ‘തഥനരാനം ടഠണലാ’തി തസ്സ ടോ. ഏവം ദുക്കടം.

പരിതോ കരീയിത്ഥാതി പരിക്ഖതോ, പുരതോ കരീയിത്ഥാതി പുരക്ഖതോ, പുരേക്ഖതോ വാ, മഹാവുത്തിനാ പുരസ്സ ഏത്തം.

ഖനു-അവദാരണേ, ഖഞ്ഞിത്ഥാതി ഖതോ-ആവാടോ.

ഗാ-സദ്ദേ.

൭൨൪. ഗാപാനമീ [ക° ൫൯൯; രൂ° ൬൨൦; നീ° ൧൧൮൨].

ഗാ, പാനം അന്തോ ഈകാരോ ഹോതി കാനുബന്ധേ തപച്ചയേ പരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

ഗായിത്ഥാതി ഗീതം, സമോധാനേത്വാ ഗായിത്ഥാതി സങ്ഗീതോപരിയത്തിധമ്മോ.

ഗമു-ഗതിമ്ഹി അഗച്ഛീതി ഗതോ, അഗച്ഛീയിത്ഥാതി വാ ഗതോ. ഏവം ആഗതോ, ഉഗ്ഗതോ, ദുഗ്ഗതോ, നിഗ്ഗതോ, വിഗതോ, സുഗതോ, സങ്ഗതോ, അനുഗതോ, അപഗതോ, അവഗതോ, ഉപഗതോ, അധിഗതോ.

ജന-ജാതിയം.

൭൨൫. ജനിസ്സാ [ക° ൫൯൫; രൂ° ൬൧൮; നീ° ൧൧൯൮].

ജനിസ്സ നസ്സ ആ ഹോതി കാനുബന്ധേ തപച്ചയേ പരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

അജായിത്ഥാതി ജാതോ, ദുജ്ജാതോ, സുജാതോ, സഞ്ജാതോ, അനുജാതോ, അവജാതോ, അതിജാതോ.

സുത്തവിഭത്തേന അഞ്ഞസ്മിമ്പി വണ്ണേ പരേ നസ്സ ആ ഹോതി, പുത്തം വിജായിത്വാ, വിജായിതും, വിജായനം, വിജായന്തീ-ഇത്ഥീ, വിജായമാനാ, പുത്തം ജനേതീതി ജായാ ഇച്ചാദി, സബ്ബത്ഥ മഹാവുത്തിനാ സരേ പരേ യാഗമോ, മഹാവുത്തിനാ വാ സബ്ബത്ഥ നസ്സ യാദേസോ ആദിദീഘോ ച.

ഠാ-ഗതിനിവത്തിയം.

൭൨൬. ഠാസ്സി [ക° ൫൯൯; രൂ° ൬൨൦; നീ° ൧൧൮൨].

ഠാസ്സ ഇ ഹോതി കാനുബന്ധേ തകാരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

അട്ഠാസീതി ഠിതോ, ഉട്ഠിതോ, നിട്ഠിതോ, സണ്ഠിതോ, അധിട്ഠിതോ.

തനു-വിത്ഥാരേ, ആതഞ്ഞിത്ഥാതി ആതതം, വിതതം, ആതതവിതതം, തൂരിയഭേദോ.

ഥര-സന്ഥരണേ, സന്ഥരീയിത്ഥാതി സന്ഥതോ, വിത്ഥതോ.

ധാ-ധാരണേ.

൭൮൭. ധാസ്സ ഹി [ക॰ ഒ൭൭; രൂ॰ ർവ്വ്വ; നീ॰ ൧൧൦൭].

ധാധാതുസ്സ ധസ്സ ഹി ഹോതി കാനുബന്ധേ തകാരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

ആധീയിത്ഥാതി ആഹിതോ, ആഗ്യാഹിതോ, വിധീയിത്ഥാതി വിഹിതോ, നിധീയിത്ഥാതി നിഹിതോ, സന്ധീയിത്ഥാതി സംഹിതോ, ഓധീയിത്ഥാതി ഓഹിതോ, അഭിധീയിത്ഥാതി അഭിഹിതോ, പിധീയിത്ഥാതി പിഹിതോ, അപിഹിതോ. ദ്വിത്തേ പുബ്ബസ്സ തതിയത്തം, 'ധാസ്സ ഹോ'തി സുത്തേന പരസ്സ ഹത്തം, ആദഹിതോ, വിദഹിതോ, നിദഹിതോ, സംദഹിതോ, സദ്ദഹിതോ വാ, സന്നിദഹിതോ, ഓദഹിതോ, പിദഹിതോ, അപിദഹിതോ, പരിദഹിതോ.

ധര-ധാരണേ, ഉദ്ധരീയിത്ഥാതി ഉദ്ധടോ, സമുദ്ധടോ, നിദ്ധടോ, തസ്സ ടത്തം.

നമു-നമനേ, നമിത്ഥാതി നതോ, ഉന്നതോ, സമുന്നതോ, ഓനതോ, അവനതോ.

പാ-പാനേ, 'ഗാപാനമീ'തി ഈത്തം, പീയിത്ഥാതി പീതം.

ഫര-ഫരണേ, ഫരിത്ഥ, ഫരീയിത്ഥാതി വാ ഫുടോ, വിപ്ഫുടോ, സമ്ഫുടോ, ഓഫുടോ, മഹാവുത്തിനാ ഫസ്സ ഉത്തം, തസ്സ ടത്തം.

ഭര-ധാരണേ, ഭരീയിത്ഥാതി ഭതോ, ആഭതോ, ആഭടോ വാ. ഉദകാതലമുബ്ഭതോ, ഉബ്ഭതം സങ്ഘേന കഥിനം [മഹാവ॰ ൩൦൭], സമ്ഭതം ധനം.

മന-ഞാണേ, മതോ, മഹാജനേന സമ്മതോതി മഹാസമ്മതോ, സമ്മതാ സീമാ [മഹാവ॰ ൧൩൯], അനുമതോ, അഭിമതോ.

മര-പാണചാഗേ, മരിത്ഥാതി മതോ, കാലങ്കതോ.

രമു-കീളായം, രമിത്ഥാതി രതോ, അഭിരതോ.

രമു-ഉപരമേ , വിരതോ, പടിവിരതോ, ഉപരതോ.

സര-ഗതി, ചിന്താസു, ബഹുലാധികാരാ കാലത്തയേപി തപച്ചയോ, സരതി, അസരി, സരിസ്സതീതി സതോ, അനുസ്സതോ, പതിസ്സതോ.

ഹര-ഹരണേ, ഹരീയിത്ഥാതി ഹതോ, ആഹതോ, നിഹതോ.

തസ്സ ടത്തേ-ആഹടോ, നിഹടോ, ഉദാഹടോ, സമുദാഹടോ, അവഹടോ.

ഹന-ഹിംസായം, ഹഞ്ഞിത്ഥാതി ഹതോ, വിഹതോ, സമൂഹതോ അവിപ്പവാസോ [മഹാവ॰ ൧൪൭], സമൂഹതാ സീമാ [മഹാവ॰ ൧൪൬].

തിപച്ചയമ്ഹി ബഹുലാധികാരാ അകാനുബന്ധേപി അന്തലോപോ. പഠമം കരീയതീതി പകതി, ആകാരോ ആകതി, വികാരോ വികതി, ഗായനം ഗീതി, ഉഗ്ഗീതി, സങ്ഗീതി, അനുഗായനം അനുഗീതി, ഗമനം ഗതി, ഗന്തബ്ബാതി വാ ഗതി, ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി വാ ഗതി, ആഗമനം ആഗതി, സുഗതി, ദുഗ്ഗതി, സമാഗമനം സങ്ഗതി, ജനനം ജാതി, ജായന്തി ഏതായ, ഏത്ഥാതി വാ ജാതി, ഠാനം ഠിതി, സണ്ഠിതി, അവട്ഠിതി, പുനപ്പുനം തനനം സന്തതി, ധാരേന്തി ഏതായാതി ധീതി, മഹാവുത്തിനാ ഈത്തം.

നമനം നതി, ഉന്നതി, സമുന്നതി, ഓനതി, അവനതി, ഭരിതബ്ബാതി ഭതി, മനതി ജാനാതി ഏതായാതി മതി, വിവിധാ മതി വിമതി, രമണം രതി, ആരമണം ആരതി, വിരമണം വിരതി, അഭിരമണം അഭിരതി, പടിവിരമണം പതിവിരതി, സരണം സതി, സരന്തി ഏതായാതി വാ സതി, അനുസ്സതി, പടിസ്സതി, ഉപഹനനം ഉപഹതി.

തവന്തുപച്ചയമ്ഹി-അകാസീതി കതവാ, അഹനീതി ഹതവാ.

താവീപച്ചയമ്ഹി-കതാവീ, ഹതാവീ.

ത്വാദീസു -

൭൨൭. തുംതുനതബ്ബേസു വാ.

കരധാതുസ്സ ര-കാരസ്സ ആ ഹോതി വാ തും, തുന, തബ്ബേസു. തുനസദ്ദേന ത്വാന, ത്വാപി സങ്ഗയ്ഹന്തി.

൭൨൮. കരസ്സാ തവേ.

കരസ്സ ര-കാരസ്സ ആ ഹോതി തവേപച്ചയമ്ഹി.

കാതും, കാതവേ, കാതുന, കാതബ്ബം.

യഥാ കരസ്സ, തഥാ മഹാവുത്തിനാ ഹരസ്സ രൂപം സിജ്ഝതി, ഹാതും, ഹാതവേ, ഹാതുന. തേസം തുണ്ഡേന ഹാതൂന, മുഞ്ചേ പുബ്ബകതം ഇണം [ജാ॰ ൧.൧൪.൧൦].

ത്വാമ്ഹി ആസ്സ ഇത്തം, ആഹിത്വാ, സോണ്ഡായുദകമാഹിത്വാ [ജാ॰ ൧.൧൦.൭ (...ഹത്വാ)].

ഇതി വിസംയോഗരൂപരാസി.

സദിസസംയോഗരൂപരാസി

അഥ സദിസസംയോഗരൂപരാസി വുച്ചതേ.

തുപച്ചയമ്ഹി -

൩൩൦. പരരൂപമയകാരേ ബ്യഞ്ജനേ.

യകാരവജ്ജിതേ ബ്യഞ്ജനപച്ചയേ പരേ സബ്ബധാതൂനം അന്തബ്യഞ്ജനോ പരരൂപം ആപജ്ജതേ.

കരോതീതി കത്താ, കാതും അരഹതി, കാതും സക്കോതി, കരണസീലോ, കരണധമ്മോ, സക്കച്ചം വാ കരോതീതി അത്ഥോ. ഭരതീതി ഭത്താ, ഹരതീതി ഹത്താ.

ത്വാദീസു ര-കാരസ്സ ആത്തം, സംയോഗേ പരേ രസ്സത്തഞ്ച, കത്വാ, കത്വാന.

പരരൂപത്തം, കത്തുന, കത്തും, കത്തബ്ബം, ഭരണം ഭത്തും, ഭത്തവേ, ഹരണം ഹത്തും, അഭിഹത്തും, ഹത്തവേ.

ആപ, ഞാപ, ഖിപ, ഗുപ, ചജ, ഞപ, ഞാപ, തപ, ദീപ, ധൂപ, പദ, ഭജ, ഭുജ, മദ, മിദ, യുജ, രിച, രന്ജ, ലിപ, ലുപ, വച, വതു, വദ, വപ, വിച, സന്ജ, സിച, സമ്ഭു, സൂച, സൂദ, സുപ.

ധാത്വന്തബ്യഞ്ജനസ്സ പരരൂപത്തം, തപച്ചയമ്ഹി വിപുബ്ബോ ആപബ്യാപനേ, ബ്യാപയതി ഖിപ്പം ഞാണബ്യാപനേന ബ്യാപിതും സക്കോതീതി ബ്യത്തോ, വിയത്തോ.

പരിപുബ്ബോ പരിയാപുണനേ പഹുത്തേ ച, പരിയത്തോ.

സംപുബ്ബോ പരിപുണ്ണഭാവേ, സമാപയിത്ഥാതി സമത്തോ, പരിസമത്തോ.

ആപുബ്ബോ ഞാപ-പേസനേ, ആണാപീയിത്ഥാതി ആണത്തോ.

ഖിപ-ഖിപനേ, ഖിപീയിത്ഥാതി ഖിത്തോ-ദണ്ഡോ, ഖിത്താ-മത്തികാ, ഖിത്തം-ലേട്ടു. ഏവം സബ്ബത്ഥ. പക്ഖിത്തോ, ഉക്ഖിത്തോ, നിക്ഖിത്തോ, വിക്ഖിത്തോ, ഓക്ഖിത്തോ, സംഖിത്തോ.

ഗുപ-ഗുത്തിയം, ഗോപീയിത്ഥാതി ഗുത്തോ, സംഗുത്തോ.

ചജ-ചാഗേ, ചജീയിത്ഥാതി ചത്തോ.

ഉപ-പഞ്ഞാപനേ, പഞ്ഞപീയിത്ഥാതി പഞ്ഞത്തോ-വിനയോ, പഞ്ഞത്തംസിക്ഖാപദം, പഞ്ഞത്തം-ആസനം.

ഞാപ-ഞാപനേ, വികതിധാതു നാമേസാ കാരിതന്തത്താ, പഞ്ഞാപീയിത്ഥാതി പഞ്ഞത്തോ, സഞ്ഞാപീയിത്ഥാതി സഞ്ഞത്തോ, വിഞ്ഞാപീയിത്ഥാതി വിഞ്ഞത്തോ.

തപ-സന്താപേ, അതപ്പീതി തത്തോ, സന്തത്തോ.

ദീപ-ദിത്തിയം, അദീപിത്ഥാതി ദിത്തോ, പദിത്തോ, ആദിത്തോ.

ധൂപ-സോണ്ഡിയേ , ധൂപതി, അധൂപി, ധൂപിസ്സതീതി ധുത്തോ, സുരാധുത്തോ, അക്ഖധുത്തോ [സു॰ നി॰ ൧൦൬].

പദ-ഗതിയം, അപജ്ജീതി പത്തോ, നിപത്തോ, സമ്പത്തോ.

ഭജ-സമ്ഭത്തിയം, ഭജതീതി ഭത്തോ, സമ്ഭത്തോ.

വിപുബ്ബോ പുഥക്കരണേ, വിഭജിത്ഥാതി വിഭത്തോ.

ഭുജ-പാലന, ബ്യവഹരണേസു, ഭുഞ്ജിത്ഥ, ഭുഞ്ജീയിത്ഥാതി വാ ഭുത്തോ, പരിഭുത്തോ.

മദ-ഉമ്മാദേ, മജ്ജിത്ഥാതി മത്തോ, സമ്മത്തോ, പമത്തോ, ഉമ്മത്തോ.

മിദ-സിനേഹനേ, മിജ്ജതീതി മിത്തോ.

യുജ-യോഗേ, യുഞ്ജതീതി യുത്തോ, പയുത്തോ, ഉയ്യുത്തോ, നിയുത്തോ, വിയുത്തോ, സംയുത്തോ, സഞ്ഞുത്തോ.

രിച-വിരിഞ്ചനേ, രിഞ്ചതീതി രിത്തോ.

രന്ജ-രാഗേ, രഞ്ജതീതി രത്തോ, സാരത്തോ, വിരത്തോ.

ലിപ-ലിമ്പനേ, ലിമ്പീയിത്ഥാതി ലിത്തോ, ഉല്ലിത്തോ, അവലിത്തോ.

ലുപ-അദസ്സനേ, ലുപ്പതീതി ലുത്തോ.

വച-വിയത്തിയം വാചായം.

൩൩൭. വചാദീനം വസ്സുട വാ [ക॰ ൫൩൯; രൂ॰ ൬൨൯; നീ॰ ൧൧൮൨].

വചാദീനം വസ്സ ഉട ഹോതി വാ കാനുബന്ധേ ത-കാരപച്ചയേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

വുച്ചിത്ഥാതി ഉത്തോ-ധമ്മോ, ഉത്താ-കഥാ, ഉത്തം-വചനം, നിരുത്തോ, നിരുത്താ, നിരുത്തം, രാഗമോ.

൩൩൮. അസ്സു.

വചാദീനം അസ്സ ഉ ഹോതി കാനുബന്ധേ ത-കാരപച്ചയേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

വുത്തോ-ധമ്മോ, വുത്താ-കഥാ, വുത്തം-വചനം.

വതു-വത്തനേ, വത്തതീതി വത്തോ, പവത്തോ, നിവത്തോ.

വപ-ബീജനിക്ഖേപേ, വപീയിത്ഥാതി വുത്തം-ബീജം, 'അസ്സൂ'തി ഉത്തം.

വിച-വിവേചനേ, വിവിച്ചിത്ഥാതി വിവിത്തോ.

സന്ജ-സങ്ഗേ, സഞ്ജതീതി സത്തോ, ആസത്തോ, വിസത്തോ.

സിച-സേചനേ, സിഞ്ചീയിത്ഥാതി സിത്തോ, ആസിത്തോ, അവസിത്തോ, അഭിസിത്തോ.

സൂച-സൂചനേ, അത്ഥം സൂചേതീതി സുത്തം.

സൂദ-പഗ്ഘരണേ, അത്ഥം സൂദതീതി സുത്തം.

സുപ-സോപ്പനേ, സുപതീതി സുത്തോ ഇച്ചാദി.

തിപച്ചയമ്ഹി-ബ്യാപനം ബ്യത്തി, വിയത്തി, പരിയാപുണനം പരിയത്തി, സമാപനം സമത്തി, പരിസമത്തി, ആണാപനം ആണത്തി, ഗോപനം ഗുത്തി, ഞാപനം ഞത്തി, പഞ്ഞാപനം പഞ്ഞത്തി, സഞ്ഞാപനം സഞ്ഞത്തി, വിഞ്ഞാപനം വിഞ്ഞത്തി.

തപ-തപ്പനേ, തപ്പനം തിത്തി, മഹാവുത്തിനാ അസ്സ ഇത്തം. ദീപനം ദിത്തി, പജ്ജനം പത്തി, ആപത്തി, ഉപ്പത്തി, നിപ്പത്തി, വിപത്തി, സമ്പത്തി, ഭജനം ഭത്തി, സമ്ഭത്തി, ഭുഞ്ജനം ഭുത്തി, യുഞ്ജനം യുത്തി, രിഞ്ചനം രിത്തി, നിദ്ധാരേത്വാ വുച്ചതി അത്ഥോ ഏതായാതി നിരുത്തി, വുച്ചതി സുത്തസ്സ അത്ഥോ ഏതായാതി വുത്തി. “വിവരീയതി സുത്തസ്സ അത്ഥോ ഏതായാതി വുത്തീ”തിപി വദന്തി. വത്തനം വുത്തി, ജീവിതവുത്തി, തദായത്തവുത്തി, ‘അസ്സൂ’തി അസ്സ ഉത്തം. വിവേചനം വിവിത്തി, സജ്ജനം സത്തി, ആസത്തി, വിസത്തി ഇച്ചാദി.

തുപച്ചയമ്ഹി-ഖിപതീതി ഖിത്താ, ഗോപേതീതി ഗുത്താ, ചജതീതി ചത്താ.

ഇധ ഛിദ, ഭിദാദയോപി വത്തബ്ബാ, ഛിന്ദതീതി ഛേത്താ, ഭിന്ദതീതി ഭേത്താ, ഭജതീതി ഭത്താ, ഭുഞ്ജതീതി ഭുത്താ, ഭോത്താ, യുത്താ, രിത്താ, ലിത്താ, ലുത്താ, വചതി വദതീതി വാ വത്താ, വിവിച്ചതീതി വിവിത്താ, സഞ്ജതീതി സത്താ, സുപ്പതീതി സുത്താ ഇച്ചാദി.

തവന്തുപച്ചയമ്ഹി-ഖിപിത്ഥാതി ഖിത്തവാ, ഗോപിത്ഥാതി ഗുത്തവാ, ചജിത്ഥാതി ചത്തവാ, ഛിന്ദിത്ഥാതി ഛേത്തവാ.

ഭജ-പുഥക്കരണേ, ഭാജിത്ഥാതി ഭത്തവാ, വിഭത്തവാ, അഭുഞ്ജീതി ഭുത്തവാ, അയുഞ്ജീതി യുത്തവാ ഇച്ചാദി.

താവീപച്ചയമ്ഹി-ഖിത്താവീ, ഗുത്താവീ, ചത്താവീ, ഛേത്താവീ, വിഭത്താവീ, ഭേത്താവീ, ഭുത്താവീ, യുത്താവീ ഇച്ചാദി.

ത്വാദീസു പരരൂപത്തേ മഹാവുത്തിനാ തിണ്ണം ബ്യഞ്ജനാനം ആദിബ്യഞ്ജനസ്സ ലോപോ, ഛേത്വാ, ഛേത്വാന, ഛേത്തുന, വിഭത്വാ, വിഭത്വാന, വിഭത്തുന, ഭുത്വാ, ഭുത്വാന, ഭുത്തുന ഇച്ചാദി.

തും, തവേസു-ഛേത്തും, ഛേത്തവേ, ഛേതും, ഛേതവേ വാ, ആദിബ്യഞ്ജനസ്സ ലോപോ. വിഭത്തും, വിഭത്തവേ, ഭേത്തും, ഭേത്തവേ,

ഭോത്തും, ഭോത്തവേ, ആദിവുദ്ധി ഇച്ചാദി.

തബ്ബപച്ചയേ-ഛേരത്തബ്ബം, ഛേരതബ്ബം വാ, ഭേത്തബ്ബം, ഭോത്തബ്ബം, വുച്ചതീതി വത്തബ്ബം ഇച്ചാദി.

ഇതി സദിസസംയോഗരൂപരാസി.

വഗ്ഗന്തരൂപരാസി

അഥ വഗ്ഗന്തരൂപരാസി വുച്ചതേ.

കമു, കിലമു, ഖനു, ഖമു, ഗമു, തനു, തിമു, ദമു, ഭമു, മന, യമു, വമു, സമു, ഹന.

൩൩൩. മനാനം നിഗ്ഗഹീതം.

മകാര, നകാരന്താനം ധാതൂനം അന്തോ മകാരോ നകാരോ ച നിഗ്ഗഹീതം ഹോതി യകാരവജ്ജിതേ ബ്യഞ്ജനേ പരേ. 'വഗ്ഗേ വഗ്ഗന്തോ'തി നിഗ്ഗഹീതസ്സ വഗ്ഗന്തത്തം.

കമു-പാദഗമനേ, പക്കമിത്ഥാതി പക്കന്തോ, പാദേന അക്കമിത്ഥാതി അക്കന്തോ, ഉക്കന്തോ, വിക്കന്തോ, നിക്ഖന്തോ, 'നിതോ കമസ്സാ'തി കസ്സ ഖത്തം, സങ്കന്തോ, ഓക്കന്തോ, അവക്കന്തോ, അപക്കന്തോ, അതിക്കന്തോ, പടിക്കന്തോ, കസ്സ ദ്വിത്താനി.

കിലമു-ഖേദേ, കിലമിത്ഥാതി കിലന്തോ.

തിമു-അദ്ദഭാവേ, തേമയിത്ഥാതി തിന്തോ.

ദമു-ദമനേ, ദമിത്ഥാതി ദന്തോ.

ഭമു-അനവത്ഥാനേ, ഭമിത്ഥാതി ഭന്തോ, വിബ്ഭന്തോ.

മന-ഞാണേ, മനതീതി മന്തോ.

വമു-ഉഗ്ഗിലനേ, വമിത്ഥാതി വന്തോ.

സമു-സന്തിയം, സമ്മതീതി സന്തോ, ഉപസന്തോ, വൂപസന്തോ.

സമു-ഖേദേ, സമ്മതി ഖിജ്ജതീതി സന്തോ ഇച്ചാദി.

തിപച്ചയമ്ഹി-കാമനം കന്തി, നികാമനം നികന്തി, പക്കമനം പക്കന്തി, ഖമനം ഖന്തി, തനനം തന്തി, ദമനം ദന്തി, ഭമനം ഭന്തി, വിബ്ഭന്തി, മനനം മന്തി, സമനം സന്തി ഇച്ചാദി.

തുപച്ചയേ-പക്കമതീതി പക്കന്താ, ഖനതീതി ഖന്താ, ഖമതീതി ഖന്താ, ഗച്ഛതീതി ഗന്താ, തനോതീതി തന്താ, തേമയതീതി തിന്താ, ദമയതീതി ദന്താ, ഭമതീതി ഭന്താ, മനതീതി മന്താ.

നിപുബ്ബോ യമു-നിയമനേ, നിയാമേതീതി നിയന്താ, വമതീതി വന്താ, സമതീതി സന്താ, ഹനതീതി ഹന്താ ഇച്ചാദി.

ത്വാദീസു-ഗന്ത്വാ, ഗന്ത്വാന, ഗന്തുന, മന്ത്വാ, മന്ത്വാന, മന്തുന, ഹന്ത്വാ, ഹന്ത്വാന, ഹന്തുന ഇച്ചാദി.

തും, തവേസു-പക്കന്തും, പക്കന്തവേ, ഖനനം ഖന്തും, ഖന്തവേ, ഗമനം ഗന്തും, ഗന്തവേ, മനനം മന്തും, മന്തവേ, ഹനനം ഹന്തും, ഹന്തവേ ഇച്ചാദി.

തബ്ബമ്ഹി-അഭിക്കന്തബ്ബം, പടിക്കന്തബ്ബം, ഖഞ്ഞതേതി ഖന്തബ്ബം, ഗച്ഛീയതേതി ഗന്തബ്ബം, മഞ്ഞതേതി മന്തബ്ബം, വമീയതേതി വന്തബ്ബം, ഹഞ്ഞതേതി ഹന്തബ്ബം ഇച്ചാദി.

ഇതി വഗ്ഗന്തരൂപരാസി.

ധാത്വന്തവികാരരാസി നിട്ഠിതോ.

പച്ചയവികാരരാസി

കാദേസരാസി

അഥ പച്ചയവികാരരാസി വുച്ചതേ.

൭൩൪. പചാ കോ [ക° ൫൮൩; രൂ° ൬൧൭; നീ° ൧൧൮൬].

പചമ്ഹാ ത, തവന്തൂനം തസ്സ കോ ഹോതി.

പച്ചിത്ഥാതി പക്കോ, പക്കവാ.

ബഹുലാധികാരാ തപച്ചയോ കാലത്തയേപി ഹോതി, അസക്ഖി, സക്ഖതി, സക്ഖിസ്സതീതി സക്കോ, മഹാവുത്തിനാ തപച്ചയസ്സ കോ.

മുച-മോചനേ.

൭൩൫. മുചാ വാ [ക° ൫൮൩; രൂ° ൬൧൭; നീ° ൧൧൮൬].

മുചമ്ഹാ ത, തവന്തൂനം തസ്സ അനന്തരസ്സ കോ ഹോതി വാ.

ഓമുച്ചിത്ഥാതി ഓമുക്കോ, ഓമുക്കവാ, പടിമുക്കോ, പടിമുക്കവാ.

സുസ-സോസനേ.

൭൩൬. സുസാ ഖോ [ക° ൫൮൩; രൂ° ൬൧൭; നീ° ൧൧൮൬].

സുസമ്ഹാ ത, തവന്തൂനം തസ്സ ഖോ ഹോതി.

സുസ്സിത്ഥാതി സുക്ഖോ, സുക്ഖവാ.

൭൩൭. ഗോ ഭന്ജാദീഹി [ക° ൫൭൭; രൂ° ൬൨൮; നീ° ൧൧൮൦].

ഭന്ജാദീഹി ത, തവന്തൂനം തസ്സ ഗോ ഹോതി.

അഭഞ്ജിത്ഥാതി ഭഗ്ഗോ, ഭഗ്ഗവാ, ഓഭഗ്ഗോ, സമ്ഭഗ്ഗോ, പലിഭഗ്ഗോ.

ലഗ-ലഗ്ഗനേ, ലഗിത്ഥാതി ലഗ്ഗോ, ലഗ്ഗവാ, വിലഗ്ഗോ, വിലഗ്ഗവാ.

മുജ-മുജ്ജനേ, മുജ്ജിത്ഥാതി മുഗ്ഗോ, മുഗ്ഗവാ, നിമ്മുഗ്ഗോ, ഉമ്മുഗ്ഗോ.

വിജ-ഭയ, ചലനേസു, സംവിജിത്ഥാതി സംവിഗ്ഗോ, സംവിഗ്ഗവാ, ഉബ്ബിഗ്ഗോ, ഉബ്ബിഗ്ഗവാ.

ലുജ-വിനാസേ, പലുജിത്ഥാതി പലുഗ്ഗോ, പലുഗ്ഗവാ, ഓലുഗ്ഗോ, ഓലുഗ്ഗവാ, വിലുഗ്ഗോ, വിലുഗ്ഗവാ ഇച്ചാദി.

ഇതി കാദേസരാസി.

ഠാദേസരാസി

ഇസു , ആസ, ഏസ, കസ, കിസ, കിലിസ, കുസ, ഘുസ, ജുസ, തുസ, ദിസ, ദുസ, ദംസ, നസ, പിസ, പുസ, പുച്ഛ, ഫുസ, ഭസ്സ, ഭജ്ജ, മജ, മസ, മുസ, വസ്സ, വിസ, സജ, സിസ, സിലിസ, ഹസ, ഹസ്സ, ഹംസ.

൭൩൮. സാനന്തരസ്സ തസ്സ ഠോ [ക॰ ൫൭൩; രൂ॰ ൬൨൬; നീ॰ ൧൧൭൬ (ഥോകം വിസദിസം)].

സകാരന്തേഹി ധാതൂഹി പരസ്സ അനന്തരസ്സ പച്ചയതകാരസ്സ ഠോ ഹോതി, ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം, 'ചതുത്ഥദുതിയേസ്വേസ'ന്തി സംയോഗാദിസ്സ പഠമത്തം.

ഇസു-ഇച്ഛാ, കന്തിസു, ഇച്ഛീയതേതി ഇട്ഠോ, പരിയിട്ഠോ.

ആസ-ഉപവേസനേ, വിപരിതതോ ആസതി ഉപവീസതീതി വിപല്ലട്ഠോ.

കസ-വപ്പനേ വിലേഖനേ ച.

൭൩൯. കസസ്സിമ ച വാ [ക॰ ൫൭൩; രൂ॰ ൬൨൬; നീ॰ ൧൧൭൬ (ഥോകം വിസദിസം)].

കസമ്ഹാ പരസ്സ പച്ചയതകാരസ്സ ഠോ ഹോതി, കസസ്സ ആദിസരമ്ഹാ പരം ഇമ ച ഹോതി വാ.

കസ്സിത്ഥാതി കിട്ഠം-സസ്സം, കട്ഠം വാ.

ഉപപുബ്ബോ ആസന്നേ, ഉപകട്ഠോ.

വിപുബ്ബോ പവാസേ, വൂപകട്ഠോ.

കിസ-ഹാനിമ്ഹി, പടികിട്ഠോ, നിഹീനോതി അത്ഥോ.

കിലിസ-വിബാധനേ ഉപതാപേ ച, കിലിസ്സതീതി കിലിട്ഠോ, സംകിലിട്ഠോ, ഉപക്കിലിട്ഠോ.

കുസ-അക്കോസേ, അക്കോസീയിത്ഥാതി അക്കുട്ഠോ. അക്കുട്ഠോ ജാതിവാദേന.

ഘുസ-സദ്ദേ , ഘോസീയിത്ഥാതി ഘുട്ഠോ, സങ്ഘുട്ഠോ. അച്ഛരാഗണസങ്ഘുട്ഠം [സം॰ നി॰ ൧.൪൬]. ഉഗ്ഘുട്ഠോ.

ജുസ-സേവായം, ജുസീയിത്ഥാതി ജുട്ഠോ.

തുസ-പീതിമ്ഹി, തുസ്സിത്ഥാതി തുട്ഠോ, സന്തുട്ഠോ.

ദിസ-പേക്ഖനേ, പസ്സീയിത്ഥാതി ദിട്ഠോ, സന്ദിട്ഠോ.

ദിസീ-കഥനേ, ഉദ്ദിസീയിത്ഥാതി ഉദ്ദിട്ഠോ, നിദ്ദിസീയിത്ഥാതി നിദ്ദിട്ഠോ, അപദിസീയിത്ഥാതി അപദിട്ഠോ.

ദുസ-ദൂസനേ, ദുസീയിത്ഥാതി ദുട്ഠോ.

ദംസ-ദംസനേ, ദംസീയിത്ഥാതി ദട്ഠോ, നിഗ്ഗഹീതലോപോ.

നസ-അദസ്സനേ, നസ്സിത്ഥാതി നട്ഠോ, വിനട്ഠോ.

പിസ-ചുണ്ണിയേ, പിസീയിത്ഥാതി പിട്ഠം.

പുസ-പോസനേ, പോസീയിത്ഥാതി പുട്ഠോ, പരപുട്ഠോ.

ഫുസ-സമ്ഫസ്സേ, ഫുസീയിത്ഥാതി ഫുട്ഠോ, സമ്ഫുട്ഠോ.

ഭസ്സ-കഥനേ ചവനേ ച, ഭസ്സിത്ഥാതി ഭട്ഠോ, ആഭട്ഠോ.

മസ-ആമസനേ വിജ്ഝനേ ച, മസീയിത്ഥാതി മട്ഠോ, ആമട്ഠോ, ഓമട്ഠോ, ഉമ്മട്ഠോ. സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ [സം॰ നി॰ ൧.൨൧].

മുസ-നസ്സനേ, മുസ്സിത്ഥാതി മുട്ഠോ, പമുട്ഠോ, സമ്മുട്ഠോ.

വസ്സ-സേചനേ, വസ്സിത്ഥാതി വുട്ഠോ-ദേവോ, 'അസ്സൂ'തി ഉത്തം.

വിസ-പവേസനേ, പവിസിത്ഥാതി പവിട്ഠോ, നിവിട്ഠോ, ഉപവിട്ഠോ.

സിസ-സേസേ, അവസേസിത്ഥാതി അവസിട്ഠോ.

വിപുബ്ബോ വിസേസനേ, വിസേസിത്ഥാതി വിസിട്ഠോ.

സിലിസ-സിലേസനേ, സിലിസ്സിത്ഥാതി സിലിട്ഠോ.

ഹസ-ഹാസേ, ഹസിത്ഥാതി ഹട്ഠോ, പഹട്ഠോ.

ഹസ്സ, ഹംസധാതുയോ സദിസാ ഏവ.

പുച്ഛ-പുച്ഛായം.

൩൪൦. പുച്ഛാദിതോ [ക॰ ൫൭൧; രൂ॰ ൬൨൬; നീ॰ ൧൧൭൬].

പുച്ഛാദീഹി പരസ്സ അന്തരസ്സ പച്ചയതകാരസ്സ ഠോ ഹോതി.

പുച്ഛീയിത്ഥാതി പുട്ഠോ.

ഭജ്ജ-ഭജ്ജനേ, ഭജ്ജിത്ഥാതി ഭട്ഠം-ധഞ്ഞം.

മജ-സുദ്ധിയം, സുട്ഠു മജ്ജിത്ഥാതി സമ്മട്ഠോ-ഭൂമിഭാഗോ.

സജ-സംസഗ്ഗാദീസു, സംസജ്ജിത്ഥാതി സംസട്ഠോ, വിസട്ഠോ, നിസട്ഠോ, ഓസട്ഠോ.

യജ-പൂജായം.

൩൪൧. യജസ്സ യസ്സ ടിയീ [ക॰ ൬൧൦; രൂ॰ ൬൨൭; നീ॰ ൧൨൧൪].

യജസ്സ യകാരസ്സ ടി, യിആദേസാ ഹോന്തി കാനുബന്ധേ പച്ചയതകാരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

യജിത്ഥാതി ഇട്ഠോ, യിട്ഠോ.

തിപച്ചയമ്ഹി-പരിയേസനം പരിയേട്ഠി.

ഏസ-ഗവേസനേ, ഏസനം ഏട്ഠി, പരിയേട്ഠി, തുസ്സനം തുട്ഠി, സന്തുട്ഠി, ദസ്സനം ദിട്ഠി, സന്ദിട്ഠി, വസ്സനം വുട്ഠി, 'അസ്സൂ'തി ഉത്തം. വിസജ്ജനം വിസട്ഠി.

ത്വാദീസു-ദിസ-പേക്ഖനേ, 'ദിസസ്സ പസ്സദസ്സദസാദദക്ഖാ'തി സുത്തേന ദിസസ്സ ദസാദേസോ, മഹാവുത്തിനാ വകാരലോപോ, ദട്ഠാ, ദട്ഠാന, ദട്ഠുന.

'തുംയാനാ'തി ത്വാപച്ചയസ്സ തുംആദേസോ. നേക്ഖമം ദട്ഠു ഖേമതോ [സു॰ നി॰ ൪൨൬], ഗാഥാവസേന നിഗ്ഗഹീതലോപോ.

തും, തവേസു-ദട്ഠും, ദട്ഠവേ, പുച്ഛനം പുട്ഠും, പുട്ഠവേ.

തബ്ബമ്ഹി-തുസ്സിതബ്ബന്തി തുട്ഠബ്ബം, തോട്ഠബ്ബം, പസ്സിതബ്ബന്തി ദട്ഠബ്ബം, പുച്ഛിതബ്ബന്തി പുട്ഠബ്ബം, ഫുസിതബ്ബന്തി ഫോട്ഠബ്ബം.

ഇതി ഠാദേസരാസി.

ഢാദേസരാസി

൩൪൨. ദഹാ ഢോ [ക॰ ൫൭൬; രൂ॰ ൬൦൭; നീ॰ ൧൧൭൯].

ദഹമ്ഹാ പരസ്സ അനന്തരസ്സ പച്ചയതകാരസ്സ ഢോ ഹോതി, പരരൂപത്തേ സംയോഗാദിസ്സ തതിയത്തം.

ദഹ-ദയ്ഹനേ, ദയ്ഹിത്ഥാതി ദഡ്ഢോ.

൩൪൩. ബഹസ്സുമ ച [കം ൭൭൩; രൂ ൬൩൭; നീ ൧൧൭൪].

ബഹമ്ഹാ പരസ്സ അനന്തരസ്സ തസ്സ ഢോ ഹോതി, ബഹസ്സ ആദിസരമ്ഹാ ഉമ ച ഹോതി.

ബഹ-വുദ്ധിയം, അബഹീതി ബുഡ്ഢോ, ബസ്സ വോ, വുഡ്ഢോ.

തിമ്ഹി-ബഹനം വുഡ്ഢി.

൩൪൪. ലോപോ വഡ്ഢാ തിസ്സ ['ത്തിസ്സ' (ബഹൂസു)].

വഡ്ഢമ്ഹാ പരസ്സ തിപച്ചയസ്സ തകാരസ്സ ലോപോ ഹോതി.

വഡ്ഢ-വഡ്ഢനേ, വഡ്ഢനം വുഡ്ഢി.

ഇതി ഢാദേസരാസി.

ണാദേസരാസി

കിര ഖീ, ചര, ജര, തര, ധര, പൂര.

൩൪൫. കിരാദീഹി ണോ.

കിരാദീഹി പരേസം ത, തവന്തൂനം തകാരസ്സ അനന്തരഭൂതസ്സ ണോ ഹോതി, ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം.

കിര-ആകിരണേ സമ്മിസ്സന, ഖിപനേസു ച, കിരിത്ഥാതി കിണ്ണോ, പകിണ്ണോ, ആകിണ്ണോ, വിക്കിണ്ണോ, സംകിണ്ണോ, സമാകിണ്ണോ.

പൂര-പൂരണേ, പൂരിത്ഥാതി പുണ്ണോ, സമ്പുണ്ണോ, പരിപുണ്ണോ.

ഖീ-ഖയേ, ഖിയിത്ഥാതി ഖീണോ.

കിണ്ണവാ, പുണ്ണവാ, ഖീണവാ.

൩൪൬. തരാദീഹി രിണ്ണോ [കം ൭൮൧; രൂ ൬൧൬; നീ ൧൧൮൪].

തരാദീഹി പരേസം ത, തവന്തൂനം തകാരസ്സ അനന്തരഭൂതസ്സ രിണ്ണോ ഹോതി. 'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി ധാത്വന്തബ്യഞ്ജനസ്സ ആദിസരസ്സ ച ലോപോ.

ചര-ഗതി, ഭക്ഖനേസു, ചരിത്ഥ, ചരീയിത്ഥാതി വാ ചിണ്ണോ, ആചിണ്ണോ, സമാചിണ്ണോ.

ജര-ജിരണേ, ജിയ്യിത്ഥാതി ജിണ്ണോ, അനുജിണ്ണോ, പരിജിണ്ണോ.

തര-തരണേ, തരിത്ഥാതി തിണ്ണോ, ഉത്തിണ്ണോ, നിത്തിണ്ണോ, വിതിണ്ണോ, ഓതിണ്ണോ, സമോതിണ്ണോ.

ഥര-വിത്ഥാരേ, വിത്ഥരിത്ഥാതി വിത്ഥിണ്ണോ.

ചിണ്ണവാ, ജിണ്ണവാ, തിണ്ണവാ, വിത്ഥിണ്ണവാ.

ഇതി ണാദേസരാസി.

ഥാദേസരാസി

൬൪൭. ധസ്തോഓസ്താ.

ധസ്തോ , ഉത്രസ്തോതി ഏതേ സദ്ദാ തപച്ചയന്താ സിജ്ഝന്തി.

ധംസ-വിദ്ധംസനേ, വിദ്ധംസതീതി വിദ്ധസ്തോ, വിദ്ധംസിതോ വാ.

തസ-സന്താസേ, ഉത്രസതീതി ഉത്രസ്തോ, ഉത്തസിതോ വാ.

ഭസ-ഭസ്മീകരണേ, ഭസന്തി ഭസ്മിം കരോന്തി ഏതേനാതി ഭസ്താ, ഭസ്ത്രാ വാ, കമ്മാരഗഗ്ഗരീ, ഏവമാദീനിപി ഇധ വേദിതബ്ബാനി.

൬൪൮. സാസ വസ സംസ ഹംസാ ഥോ ['...സംസ സസാ ഥോ' (ബഹൂസു)].

ഏതേഹി പരസ്സ അനന്തരസ്സ പച്ചയതകാരസ്സ ഥോ ഹോതി.

സാസ-അനുസിട്ഠിമ്ഹി.

൬൪൯. സാസസ്സ സിസാ ['സാസസ്സ സിസ വാ' (ബഹൂസു)].

സാസസ്സ സിസാ ഹോന്തി കാനുബന്ധേ പച്ചയതകാരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ, ധാതന്തസ്സ പരരൂപത്തം സംയോഗാദിസ്സ ച പഠമത്തം.

സാസീയതീതി സിത്ഥോ, അനുസാസീയതീതി അനുസിട്ഠോ. ''അനുസിട്ഠോ സോ മയാ''തി [മഹാവ॰ ൧൨൬] ഏത്ഥ പന ഥകാരസ്സ ട്ഠകാരോതി വുത്തിയം വുത്തോ. തം തം അത്ഥം സാസതി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ സത്ഥം, സദ്ദസത്ഥം, വേദസത്ഥം.

വസ-നിവാസേ, 'അസ്സൂ'തി ഉത്തം, അവസീതി വുത്ഥോ, വസീയിത്ഥാതി വാ വുത്ഥോ, വസ്സം വസിത്ഥാതി വസ്സംവുത്ഥോ, ആവസീയിത്ഥാതി ആവുത്ഥം-ജേതവനം, നിവസിത്ഥാതി നിവുത്ഥോ, അജ്ഝാവസിത്ഥാതി അജ്ഝാവുത്ഥോ. ബഹുലാധികാരാ ''രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ''തി [പാചി॰ ൮൯] ഏത്ഥ ഉത്തം നത്ഥി. ഉപോസഥം ഉപവസിത്ഥാതി ഉപോസഥംഉപവുത്ഥോ, ഉപവസീയിത്ഥാതി വാ ഉപവുത്ഥോഉപോസഥോ, പരിവാസം പരിവസിത്ഥാതി പരിവാസംപരിവുത്ഥോ, പരിവസീയിത്ഥാതി വാ പരിവുത്ഥോ-പരിവാസോ.

സംസ-പസംസനേ, പസംസീയിത്ഥാതി പസത്ഥോ.

ഹംസ-പഹംസനേ, ഹംസീയിത്ഥാതി ഹത്ഥോ, നിഗ്ഗഹീതലോപോ, പഹത്ഥോ.

തിപച്ചയമ്ഹി-അനുസാസനം അനുസിത്ഥി, അനുസിട്ഠി വാ, നിവസനം നിവുത്ഥി.

തുപച്ചയമ്ഹി-സദേവകം ലോകം സാസതി അനുസാസതീതി സത്ഥാ.

തവന്തുപച്ചയമ്ഹി-നിവസിത്ഥാതി നിവുത്ഥവാ.

താവീമ്ഹി-നിവുത്ഥാവീ.

തും, തവേസു-വസനം വത്ഥും, വത്ഥവേ.

തബ്ബമ്ഹി-ദ്വാരമൂലേ വത്ഥബ്ബം, സഭായേ വത്ഥബ്ബം.

വസ-പരിദഹനേ, ബഹുലാധികാരാ ഉത്തം നത്ഥി, വാസിതബ്ബന്തി വത്ഥം, നിവാസീയിത്ഥാതി നിവത്ഥം, വത്ഥബ്ബം, നിവത്ഥബ്ബം.

ഇതി ഥാദേസരാസി.

ധാദേസരാസി

ഇധ, കുധ, ഗിധ, ബധ, ബുധ, ബുധി, മിധ, യുധ, രാധ, രുധ, വിധ, സിധ, സുധ, ഥഭി, രഭ, ലഭ, ലുഭ, സമ്ഭൂ, ദുഹ, നഹ, മുഹ.

൩൭൦. ധോ ധഭഹേഹി [ക॰ ൬൩൬; രൂ॰ ൬൦൭; നീ॰ ൧൧൩൯; 'ധോ ധഹഭേഹി' (ബഹൂസു)].

എതേഹി പരസ്സ അനന്തരസ്സ തസ്സ ധോ ഹോതി.

ഇധ-ഇജ്ഝനേ , ധാത്വന്തസ്സ പരരൂപത്തം സംയോഗാദിസ്സ ച തതിയത്തം, സമിജ്ഝിത്ഥാതി സമിദ്ധോ-മഹദ്ധനോ.

കുധ-കോപേ, കുജ്ഝതീതി കുദ്ധോ, സംകുദ്ധോ.

ഗിധ-ഗേധേ, ഗിജ്ഝിത്ഥാതി ഗിദ്ധോ, അനുഗിദ്ധോ, അഭിഗിദ്ധോ.

ബധ-ബന്ധനേ, ബജ്ഝിത്ഥാതി ബദ്ധോ, പബദ്ധോ, ആബദ്ധോ, നിബദ്ധോ.

ബുധ-ഞാണേ ജാഗരേ വികസനേ ച, ബുജ്ഝതി ജാനാതീതി ബുദ്ധോ, സമ്ബുദ്ധോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, പബുജ്ഝതി ജാഗരോതീതി വാ പബുദ്ധോ, പടിബുദ്ധോ.

ബുധി-നിവാരണേ, പരിബുന്ധീയതീതി പലിബുദ്ധോ. വാതപലിബുദ്ധോ, പിത്തപലിബുദ്ധോ, സേമ്ഹപലിബുദ്ധോ.

മിധ-മിജ്ഝനേ, മിജ്ഝതീതി മിദ്ധം, മിദ്ധോ. കപിമിദ്ധോ.

യുധ-സമ്പഹാരേ, യുജ്ഝീയതേതി യുദ്ധം. മല്ലയുദ്ധം, മേണ്ഡയുദ്ധം, ഹത്ഥിയുദ്ധം, കുക്കുടയുദ്ധം.

രാധ-ആരാധനേ, ആരാധയിത്ഥാതി ആരദ്ധോ, അഭിരദ്ധോ.

വിപുബ്ബോ-വിരജ്ഝനേ, വിരദ്ധോ.

രുധ-ആവരണേ, രുന്ധീയിത്ഥാതി രുദ്ധോ, ഓരുദ്ധോ, അവരുദ്ധോ.

നിപുബ്ബോ-നിരോധേ, നിരുജ്ഝിത്ഥാതി നിരുദ്ധോ.

വിപുബ്ബോ-വിരോധേ, വിരുജ്ഝിത്ഥാതി വിരുദ്ധോ, പടിവിരുദ്ധോ.

അനുപുബ്ബോ-കന്തിയം, അനുരുദ്ധോ.

വിധ-വിജ്ഝനേ, വിജ്ഝിത്ഥാതി വിദ്ധോ. സല്ലവിദ്ധോ.

സിധ-നിപ്ഫത്തിയം, സിജ്ഝിത്ഥാതി സിദ്ധോ.

പപുബ്ബോ-പാകടഭാവേ, പസിദ്ധോ.

നി, പടിപുബ്ബോ നിവാരണേ, നിസിദ്ധോ, പടിസിദ്ധോ.

സുധ-സുജ്ഝനേ, സുജ്ഝതീതി സുദ്ധോ, വിസുദ്ധോ, പരിസുദ്ധോ.

ഥഭി-ഥമ്ഭനേ , ഥമ്ഭതീതി ഥദ്ധോ, പത്ഥദ്ധോ, ഉപത്ഥദ്ധോ.

രഭ-ആരഭേ, ആരഭിത്ഥാതി ആരദ്ധോ, ആരബ്ഭിത്ഥാതി വാ ആരദ്ധോ, സമാരദ്ധോ.

ലഭ-ലാഭേ, അലഭീതി ലദ്ധോ, ലബ്ഭിത്ഥാതി വാ ലദ്ധോ, പടിലദ്ധോ, ഉപലദ്ധോ.

ലുഭ-ഗിദ്ധിയം, ലുബ്ഭതീതി ലുദ്ധോ, പലുദ്ധോ, വിലുദ്ധോ.

സമ്ഭു-പസ്സദ്ധിയം, പസ്സമ്ഭിത്ഥാതി പസ്സദ്ധോ.

ദുഹ-ദോഹനേ, ദുയ്ഹിത്ഥാതി ദുദ്ധാ-ഗാവീ.

നഹ-ബന്ധനേ, സന്നയ്ഹിത്ഥാതി സന്നദ്ധോ, ഓനദ്ധോ, അവനദ്ധോ.

മുഹ-അന്ധഭാവേ, മുയ്ഹതീതി മുദ്ധോ-ബാലോ.

തിപച്ചയമ്ഹി-ഇജ്ഝനം ഇദ്ധി, ഇജ്ഝന്തി ഏതായാതി വാ ഇദ്ധി, സമിജ്ഝനം സമിദ്ധി, ഗിജ്ഝനം ഗിദ്ധി, മിജ്ഝനം മിദ്ധി, അഭിരാധനം അഭിരദ്ധി, വിരുജ്ഝനം വിരുദ്ധി, പടിവിരുദ്ധി, സിജ്ഝനം സിദ്ധി, സംസിദ്ധി,

പടിസിദ്ധി, സുജ്ഝനം സുദ്ധി, വിസുദ്ധി, പാരിസുദ്ധി, ലഭനം ലദ്ധി, ഉപലദ്ധി, ലുബ്ഭനം ലുദ്ധി, പസ്സമ്ഭനം പസ്സദ്ധി, മുയ്ഹനം മുദ്ധി.

തവന്തു, താവീസു- "സമിദ്ധാ, സമിദ്ധാവീ"തിആദിനാ വത്തബ്ബം.

ത്വാദീസു-രഭ-ആരഭേ, ആരദ്ധാ, ആരദ്ധാന.

ലഭ-ലാഭേ, ലദ്ധാ, ലദ്ധാന, പടിലദ്ധാ, പടിലദ്ധാന.

തും, തവേസു-ബുധ-ഞാണേ, ബുദ്ധും, ബുദ്ധവേ, സുബുദ്ധും, സുബുദ്ധവേ, ബോദ്ധും, ബോദ്ധവേ, ലദ്ധും, ലദ്ധവേ, പടിലദ്ധും, പടിലദ്ധവേ.

തബ്ബമ്ഹി-ബോദ്ധബ്ബം, ലദ്ധബ്ബം, പടിലദ്ധബ്ബം.

൩൫൯. വദ്ധസ്സ വാ.

വദ്ധസ്സ ഉ ഹോതി വാ കാനുബന്ധേ പച്ചയതകാരേ ത്വാദിവജ്ജിതേ.

വദ്ധിത്ഥാതി വുദ്ധോ, വദ്ധോ വാ, വദ്ധനം വുദ്ധി, മഹാവുത്തിനാ ഉത്തം. തിപച്ചയസ്സ ച തസ്സ ലോപോ.

ഇതി ധാദേസരാസി.

വിസംയോഗനാദേസരാസി

ഹാ, ഇ, ചി, ജി, ടി, ഥീ, ദീ,പീ, മി, ലീ, ഥു, ദൂ, ധൂ, പൂ, ഭൂ, ലൂ, വു, സു, ഹു, ആസ, കഥ, കുപ, പല, മല, സുപ, പള.

൩൬൦. ഭിദാദിതോ നോ ക്ത, ക്തവന്തൂനം.

ഭിദാദിമ്ഹാ പരേസം ക്ത, ക്തവന്തൂനം തകാരസ്സ അനന്തരഭൂതസ്സ നോ ഹോതി.

ഹാ-ചാഗേ, ഹീയിത്ഥാതി ഹീനോ, പഹീനോ, നിഹീനോ, ഓഹീനോ. ഏത്ഥ ച നോആദേസം കത്വാ പച്ഛാ 'ഊബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ഈആഗമോ, തസ്സ ച കച്ചി രസ്സോ. ഏവം പരത്ഥ.

അധിപുബ്ബോ-ഇ-ആയത്തേ, അധിച്ച ഏതീതി അധിനോ.

ചി-ചയേ, ചയിത്ഥാതി ചിനോ, ആചിനോ.

ജി-ജയേ, പഞ്ചമാരേ ജിനാതീതി ജിനോ.

ഡി-ഗതിയം, ഡേതീതി ഡിനോ.

ഥീ-സങ്ഘാതേ, ഥീയതീതി ഥിനം.

ദീ-ഖയേ, അനുക്കമേന ദീയതി ഖിയ്യതീതി ദിനോ-ദിവസോ.

പീ-തപ്പനേ, പീനിത്ഥാതി പീനോ.

മി-പക്ഖേപേ, മിനാതീതി മിനോ.

ലീ-ലയേ, ലീയിത്ഥാതി ലീനോ, അല്ലീയിത്ഥാതി അല്ലീനോ. നിലീയിത്ഥാതി നിലീനോ, പടിലീയിത്ഥാതി പടിലീനോ, പടിലീനചരോ ഭിക്ഖു, പടിസല്ലീയിത്ഥാതി പടിസല്ലീനോ.

ഥു-നിത്ഥുനനേ , നിത്ഥുനാതീതി നിത്ഥുനോ.

ദൂ-ഖേദേ, ദൂയതേതി ദൂനോ.

ധൂ-നിദ്ധൂനനേ, അഹിതേ ധമ്മേ ധുനാതീതി ധുനോ, ധോനോപഞ്ഞവാ.

പൂ-സോധനേ, പുനാതീതി പുനോ, ദന്തം പുനന്തി ഏതേനാതി ദന്തപോണോ, നസ്സ ണത്തം.

ഭൂ-വുദ്ധിയം, ഭവതി വഡ്ഢതീതി ഭൂനോ-ഹിതരാസി.

ലൂ-ഛേദനേ, ലുനാതീതി ലുനോ.

വു-സംവരണേ, ആവുണാതീതി ആവുണോ.

സു-സവനേ, സുണാതീതി സുനോ, സോണോ, നസ്സ ണത്തം.

സു-പസവനേ വാ, പസവതി വഡ്ഢതീതി സുനം-ഉദ്ധുമാതം.

ഹു-പൂജാ, ദാനേസു, ആഹുതബ്ബന്തി ആഹുനം, പാഹുതബ്ബന്തി പാഹുനം-ദാതബ്ബവത്ഥു.

ആസ-ഉപവേസനേ, അച്ഛതീതി ആസിനോ, തുണ്ഹീ അച്ഛതീതി തുണ്ഹീമാസിനോ.

കഥ-ഥദ്ധേ ഥേരിയേ ച, കഥതീതി കഥിനം.

കുപ-കോപേ, ഹിരീ കുപ്പതി ഏതേനാതി ഹിരീകോപിനം.

പല-ഗതിയം, പലേതീതി പലിനോ.

മല-മലിനഭാവേ, മലതീതി മലിനോ, മലിനം-വത്ഥം.

സുപ-സോപ്പനേ, സുപതീതി സുപിനോ.

പള-ഗതിയം, പളേതീതി പളിനോ, പളിനാ ജമ്ബുദീപാതേ [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.തതിയസംഗീതികഥാ].

ഇതി വിസംയോഗനാദേസരാസി.

സസംയോഗനാദേസരാസി

ഖിദ , ഛിദ, തുദ, ദാ, നുദ, പത, പദ, ഭിദ, വിദ, സദ.

'ഭിദാദിതോ നോ ക്തക്തവന്തൂന'ന്തി തസ്സ നോ, ധാതന്തസ്സ പരരൂപത്തം, ഖിജ്ജിത്ഥാതി ഖിന്നോ, ഛിജ്ജിത്ഥാതി ഛിന്നോ, സഞ്ഛിന്നോ, തുദിത്ഥാതി തുന്നോ, പതുന്നോ, നിതുന്നോ, വിതുന്നോ.

നുദ-ഖേപേ, നുദിത്ഥാതി നുന്നോ, പനുന്നോ.

പത-പതനേ, പതതീതി പന്നോ, പന്നധജോ, ന്നസ്സ ണ്ണത്തേരുക്ഖപണ്ണം, പത്തം വാ.

പദ-ഗതിയം, പജ്ജിത്ഥാതി പന്നോ, ആപന്നോ, ഉപ്പന്നോ, നിപന്നോ, വിപന്നോ, സമ്പന്നോ, ഉപപന്നോ, സമുപപന്നോ, പരിയാപന്നോ.

ഭിദ-വിദാരണേ, ഭിജ്ജിത്ഥാതി ഭിന്നോ, പഭിന്നോ, സമ്ഭിന്നോ, പരിഭിന്നോ, വിഭിന്നോ.

വിദ-തുട്ഠിയം, നിബ്ബിന്ദതീതി നിബ്ബിന്നോ.

സദ വിസരണ, ഗത്യാ'വസാനേസു, സീദിത്ഥാതി സന്നോ, ഓസന്നോ, പസീദിത്ഥാതി പസന്നോ, അഭിപ്പസന്നോ, നിസീദിത്ഥാതി നിസിന്നോ, സന്നിസിന്നോ, 'സദജരാനമീമ'ഇതി ഈമ, സംയോഗേ രസ്സോ ച.

തവന്തുമ്ഹി-ഖിന്നവാ, ഛിന്നവാ, സഞ്ഛിന്നവാ, തുന്നവാ, പതുന്നവാ, പനുന്നവാ, പന്നവാ, ആപന്നവാ, ഭിന്നവാ, സമ്ഭിന്നവാ, സന്നവാ, പസന്നവാ, നിസിന്നവാ.

൬൩൩. ദാതഥിന്നോ [ക॰ ൬൪൯; രൂ॰ ൬൩൭; നീ॰ ൧൧൪൭].

ദാധാതുമ്ഹാ പരേസം ത, തവന്തൂനം തസ്സ ഇന്നോ ഹോതി.

ദീയിത്ഥാതി ദിന്നോ, പദിന്നോ, ആദിന്നോ, സമാദിന്നോ, ഉപാദിന്നോ, പരിയാദിന്നോ, ന്നസ്സ ണ്ണത്തേ ഉപാദിണ്ണോ.

ഇതി സസംയോഗനാദേസരാസി.

ഹാദേസരാസി

ഊഹ , ഗാഹു, ഗുഹ, ബഹ, ബാഹ, ബുഹ, മുഹ, രുഹ, വഹ.

൬൩൪. രുഹാദീഹി ഹോ ളോ ച [ക॰ ൬൪൫; രൂ॰ ൬൪൧; നീ॰ ൧൧൫൪; '...ള ച' (ബഹൂസു)].

രുഹാദീഹി പരസ്സ അനന്തരഭൂതസ്സ തപച്ചയസ്സ തകാരസ്സ ഹോ ഹോതി, ധാതന്തസ്സ ളോ ഹോതി.

ഊഹ-സഞ്ചയേ, ബ്യൂഹിത്ഥാതി ബ്യൂള്ഹോ, വിയൂള്ഹോ, പരിബ്യൂള്ഹോ, ദേവാസുരസങ്ഗാമോ സമുപബ്യൂള്ഹോ അഹോസി [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯].

ഗാഹു-ഭുസത്ഥേ വിലോലനേ ച, മാ ഗാള്ഹം പരിദേവയി. ആഗാള്ഹായ ചേതേതി. ഗാഹിത്ഥാതി ഗാള്ഹോ, പഗാള്ഹോ, ആഗാള്ഹോ, ഓഗാള്ഹോ, അജ്ഝോഗാള്ഹോ [പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧].

ബഹ-വുദ്ധിമ്ഹി.

൩൬൪. മുഹബഹബുഹാനഞ്ച തേ കാനുബന്ധേത്വേ [ക॰ ൬൧൭; രൂ॰ ർവ്വ; നീ॰ ൧൧൦൪; "മുഹബഹാനഞ്ച..." (ബഹൂസു)].

ത്വാദിവജ്ജിതേ കാനുബന്ധേ പച്ചയതകാരേ പരേ മുഹ, ബഹ, ബുഹാനഞ്ച ഗുഹസ്സ ച ദീഘോ ഹോതി.

'രുഹാദീഹിഹോ ള്ഹോ ചാ'തി ധാത്വന്തസ്സള്ഹോ, തപച്ചയസ്സ ഹോ, അബഹീതി ബാള്ഹം.

ബുഹ-ഉദ്ധരണേ, അബുഹിത്ഥാതി ബൂള്ഹോ, അബ്ബൂള്ഹോ, അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ [സു॰ നി॰ ൩വ്വ൬].

മുഹ-അന്ധഭാവേ.

൩൬൫. മുഹാ വാ.

മുഹമ്ഹാ പരസ്സ അനന്തരഭൂതസ്സ തകാരസ്സ ഹോ ഹോതി, ധാത്വന്തസ്സ ച ള്ഹോ ഹോതി വാ.

മുയ്ഹിത്ഥാതി മൂള്ഹോ, മുദ്ധോ വാ.

രുഹ-ജനനേ, ഗതിയഞ്ച, രുഹിത്ഥാതി രൂള്ഹോ, പരൂള്ഹോ, ആരൂള്ഹോ, ഓരൂള്ഹോ, വിരൂള്ഹോ, നിരൂള്ഹോ.

വഹ-പാപനേ, വഹിത്ഥാതി വൂള്ഹോ, 'അസ്സൂ'തി ഉത്തം.

തിപച്ചയമ്ഹി-രുഹനം രൂള്ഹി, നിരുഹനം നിരൂള്ഹി, വിരുഹനം വിരൂള്ഹി.

ത്വാദീസു -

൩൬൩. പ്യോ വാ ത്വാസ്സ സമാസേ.

സമാസട്ഠാനേ ത്വാപച്ചയസ്സ പാനുബന്ധോ യോ ഹോതി വാ. പാനുബന്ധോ 'പ്യേ സിസ്സാ'തി വിസേസനത്ഥോ. 'ഹസ്സ വിപല്ലാസോ'തി ഹ, യാനം വിപരിയായോ.

ബ്യുയ്ഹ, പരിബ്യുയ്ഹ. ബ്യൂഹിത്വാ, വിയൂഹിത്വാ വാ, വിഗായ്ഹ, വിഗാഹിത്വാ, ഓഗായ്ഹ, ഓഗാഹിത്വാ, അജ്ഝോഗായ്ഹ, അജ്ഝോഗാഹിത്വാ.

ബഹുലാധികാരാ അസമാസേപി പ്യോ ഹോതി, ഗുയ്ഹ, ഗൂഹിത്വാ, നിഗുയ്ഹ, നിഗൂഹിത്വാ, ഓഗുയ്ഹ, ഓഗൂഹിത്വാ.

നഹ-ബന്ധനേ, സന്നയ്ഹ, സന്നാഹിത്വാ.

ബാഹ-നിവാരണേ, ദീഘോ, ബായ്ഹ, ബാഹിത്വാ, പടിബായ്ഹ, പടിബാഹിത്വാ.

ബുഹ-ഉദ്ധരണേ പപുബ്ബോ, പബ്ബുയ്ഹ. സമൂലം തണ്ഹം പബ്ബുയ്ഹ [സം° നി° ൫.൫൯൯ (തണ്ഹമബ്ബുമ്ഹ)].

ആപുബ്ബോ-അബ്ബുയ്ഹ, ‘‘അബ്ബുഹേ സല്ലമത്തനോ’’തി ആദീസു വിയ. പമുയ്ഹ, പമുയ്ഹിത്വാ, വിമുയ്ഹ, വിമുയ്ഹിത്വാ, സമ്മുയ്ഹ, സമ്മുയ്ഹിത്വാ, ആരുയ്ഹ, ആരുഹിത്വാ, ആരോഹിത്വാ, ഓരുയ്ഹ, ഓരോഹിത്വാ.

സഹ-സഹനേ, പസയ്ഹ, പസഹിത്വാ വാ.

ഇതി ഹാദേസരാസി.

ത്വാദിവികാരരാസി

അഥ ത്വാ, ത്വാന, തുനാനം വികാരോ വുച്ചതേ.

ഇ, കര, ഹന.

൭൬൮. ഇതോ ച്ചോ.

ഇധാതുമ്ഹാ പരസ്സ ത്വാസ്സ ച്ചോ ഹോതി വാ.

പേച്ച, സമേച്ച, അഭിസമേച്ച, അവേച്ച, അന്വേച്ച, അപേച്ച, ഉപേച്ച, സമുപേച്ച, അധിച്ച, അതിച്ച, പടിച്ച.

വാതി കിം? ഉപേത്വാ, സമുപേത്വാ, അധിയിത്വാ.

൭൬൯. സാധികരാ രച്ചരിച്ചാ [ക° ൬൯൮; രൂ° ൧൪൧; നീ° ൫൨൦൧; ‘സാസാധികരാ ച്ചരിച്ചാ’ (ബഹൂസു)].

സന്ത, അധിപരാ കരമ്ഹാ ത്വാസ്സ രച്ച, രിച്ചാ ഹോന്തി വാ, സുത്തവിഭത്തം ഇധ ലബ്ഭതി.

സക്കച്ച, ‘സക്കച്ച’ന്തി ബിന്ദാഗമോ, അധികിച്ച.

വാതി കിം? സക്കത്വാ, സക്കരിത്വാ, അധികരിത്വാ.

സുത്തവിഭത്തേ-അത്തം നിരംകച്ച പിയാനി സേവതി [ജാ° ൨.൨൫.൪൧൫], അഭിസങ്ഖച്ച ഭോജനം.

൩൬൦. ഹനാ രച്ചോ [ക॰ ൫൯൮; രൂ॰ ൬൪൬; നീ॰ ൧൨൦൬. ‘സാസാധികരാ ചചരിച്ചാ’ (ബഹൂസു)].

ഹനമ്ഹാ ത്വാസ്സ രച്ചോ ഹോതി വാ സമാസേ. സുത്തവിഭത്തേന ഹരമ്ഹാപി.

ആഹച്ച, ഉഹച്ച, വിഹച്ച, സംഹച്ച, ഉപഹച്ച.

വാതി കിം? ആഹനിത്വാ, ഉഹനിത്വാ, വിഹനിത്വാ, സംഹനിത്വാ.

ഹരമ്ഹി-സാ നോ ആഹച്ച പോസേതി [ജാ॰ ൨.൨൨.൨൬൬൪ (ആഹത്വ)], തതോ ഉദകമാഹച്ച.

ദിസ-പേക്ഖനേ.

൩൬൧. ദിസാ വാനവാ സ ച [ക॰ ൫൯൯; രൂ॰ ൬൪൯; നീ॰ ൧൨൦൯; ‘...സ ച’ (ബഹൂസു)].

ദിസമ്ഹാ ത്വാസ്സ വാന, വാ ഹോന്തി വാ, ദിസസ്സ ച സസ്സ സ ഹോതി, പരരൂപനിസേധനമിദം.

ദിസ്വാന, ദിസ്വാ.

വാതി കിം? പസ്സിത്വാ.

ഖാ, ഞാ, ദാ, ധാ, ഹാ, കി, ഖി, ചി, ജി, നീ, ലീ, സി, ഭൂ.

‘പ്യോ വാ ത്വാസ്സ സമാസേ’തി ത്വാസ്സ യോ, മഹാവുത്തിനാ വികപ്പേന കച്ചി യലോപോ, സംപുബ്ബോ ഖാ-ഞാണേ, സങ്ഖായ, സങ്ഖാ, പടിസങ്ഖായ, പടിസങ്ഖാ, അഞ്ഞായ, അഞ്ഞാ, അഭിഞ്ഞായ, അഭിഞ്ഞാ, പരിഞ്ഞായ, പരിഞ്ഞാ.

സമാസേതി കിം? ഞത്വാ.

വാതി കിം? ആജാനിത്വാ, അഭിജാനിത്വാ, പരിജാനിത്വാ.

അധിട്ഠായ, അധിട്ഠാ, പതിട്ഠായ, പതിട്ഠാ.

സമാസേതി കിം? ഠത്വാ.

വാതി കിം? അധിട്ഠഹിത്വാ, പതിട്ഠഹിത്വാ. മഹാവുത്തിനാ ഇത്തം, ഉപട്ഠിത്വാ.

ആദായ, ഉപാദായ, ഉപാദാ.

സമാസേതി കിം? ദത്വാ.

വാതി കിം? ആദിയിത്വാ, സമാദിയിത്വാ, 'ഊ ബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ഈആഗമോ, 'ദാസ്സിയങ്ങ്ഇതി സുത്തേന സരേ പരേ സമാസേ ഇയാദേസോ.

൬൩൨. തുംയാനാ.

ത്വാസ്സ തുഞ്ച യാനഞ്ച ഹോന്തി ക്വചി സമാസേ.

ബഹുലാധികാരാ ഗാഥായം അസമാസേപി, നേക്ഖമം ദട്ഠു ഖേമതോ [സു॰ നി॰ ൪൨൪], കിമബ്ഭുതം ദട്ഠു മരൂ പമോദിതാ, ബിന്ദുലോപോ.

അഭിഹത്തും പവാരേയ്യ, "അഭിഹട്ഠു"ന്തിപി പാഠോ, സംയോഗാദിസ്സ ലോപോ തസ്സ ടത്തം. "അഭിഹട്ഠു"ന്തിപി [പാചി॰ ൨.൨൪൩] പഠന്തി. ബ്യഞ്ജനം ന സമേതി.

ആദിയാന, ഉപാദിയാന. വിധായ, നിധായ, സന്ധായ, ഓധായ, സമോധായ, വിദഹിത്വാ, നിദഹിത്വാ, ഓദഹിത്വാ, സമോദഹിത്വാ. പഹായ, വിഹായ, ഓഹായ, ഹിത്വാ, ജഹിത്വാ.

ഇവണ്ണേസു പ്യസ്സ ദ്വിത്തം, വിക്കിയ്യ, വിക്കിണിത്വാ.

വിചേയ്യ ദാനം ദാതബ്ബം [പേ॰ വ॰ ൩൨൪], 'ഊലസ്സേ'തി ഇസ്സ ഏത്തം, വിചിനിത്വാ, വിനേയ്യ, വിനേത്വാ, വിനയിത്വാ, അല്ലീയ, അല്ലീയിത്വാ, പടിസല്ലീയ, പടിസല്ലീയിത്വാ, യാഗമോ.

൬൩൩. പ്യേ സിസ്സാ [ക॰ ൬൪൭; രൂ॰ ൪൮൮; നീ॰ ൧൧൭൬].

പ്യേ പരേ സിസ്സ ആ ഹോതി.

നിസ്സായ, ഉപനിസ്സായ, അപസ്സായ, അപസ്സയിത്വാ, അവസ്സായ, അവസ്സയിത്വാ.

വാതി കിം? അധിസേത്വാ, അധിസയിത്വാ.

ഭൂ-സത്തായം, രസ്സത്തം, സമ്ഭുയ്യ, വിഭുയ്യ, അനുഭുയ്യ, അധിഭുയ്യ, പരിഭുയ്യ, അഭിഭുയ്യ.

സമാസേതി കിം? ഭുത്വാ, ഏദന്തേസു മഹാവുത്തിനാ ഏസ്സ ആത്തം, നിജ്ഝായ, നിജ്ഝായിത്വാ, ഉപനിജ്ഝായ, ഉപനിജ്ഝായിത്വാ, അഭിജ്ഝായ, അഭിജ്ഝായിത്വാ.

ബ്യഞ്ജനന്തധാതൂസു 'വഗ്ഗലലേഹി തേ'തി സുത്തേന ചവഗ്ഗ, പവഗ്ഗ, സകാരേഹി യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം. തവഗ്ഗേ 'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി തവഗ്ഗസ്സ ചവഗ്ഗോ, തതോ യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം, വിപച്ച, പരിപച്ച, വിമുച്ച, അധിമുച്ച.

മഹാവുത്തിനാ യലോപോ ദീഘോ ച, ആപുച്ഛാ, അനാപുച്ഛാ, വിഭജ്ജ, സംവിഭജ്ജ, വിസജ്ജ, നിസജ്ജ, പടിനിസജ്ജ.

ഉജ്ഝ-വിസഗ്ഗേ, യലോപോ, ഉജ്ഝ, ഉജ്ഝിയ, ഉജ്ഝിത്വാ.

കതി-ഛേദനേ, കച്ച, വികച്ച, കന്തിത്വാ, വികന്തിത്വാ.

നികര-വഞ്ചനേ, നികച്ച കിതവസ്സേവ [സം॰ നി॰ ൧.൩൯].

പത-ഗതിയം, പച്ച, നിപച്ച, പതിത്വാ, നിപതിത്വാ.

കഥ-കഥനേ, സാകച്ഛ.

പദ-ഗതിയം, പജ്ജ, ആപജ്ജ, നിപജ്ജ, വിപജ്ജ, സമ്പജ്ജ, ഉപസമ്പജ്ജ, പടിപജ്ജ.

'ഊ ബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ഈആഗമേ 'പദാദീനം യുക'ഇതി യാഗമോ, പുബ്ബരൂപം, പജ്ജിയ, പജ്ജിയാന, ആപജ്ജിയ, ആപജ്ജിയാന, നിപജ്ജിയ, വിപജ്ജിയ, സമ്പജ്ജിയ, പടിപജ്ജിയ.

ആപുബ്ബ സദ-ഘട്ടനേ, ആസജ്ജ നം തഥാഗതം [ഇതിവു॰ വ്വൻ], കാകോവ സേലമാസജ്ജ. ഛേജ്ജ, ഛിജ്ജ, ഛിന്ദിയ, അച്ഛിജ്ജ, അച്ഛിന്ദിയ, വിച്ഛിജ്ജ, വിച്ഛിന്ദിയ, പരിച്ഛിജ്ജ, പരിച്ഛിന്ദിയ, ഭേജ്ജ, ഭിജ്ജ, സമ്ഭിജ്ജ, പടിസമ്ഭിജ്ജ, ഭിന്ദിയ, സമ്ഭിന്ദിയ.

ബുധ-ഞാണേ, ബുജ്ഝ, സമ്ബുജ്ഝ, അഭിസമ്ബുജ്ഝ, ബുജ്ഝിയ, ബുജ്ഝിയാന, "മരീചികൂപമം അഭിസമ്ബുദ്ധാനോ"തി പാളി, ദാദേസേ അസ്സ ഓത്തം കത്വാ സിദ്ധാ യഥാ 'അനുപാദിയാനോ'തി.

വധ-ഹിംസായം , വജ്ഝ, വജ്ഝിയ.

വിധ-താളനേ, വിജ്ഝ, വിജ്ഝിയ.

ഖന-വിലേഖനേ, ഖഞ്ഞ, ഖണിയ, നാസ്സ ണത്തം.

പവഗ്ഗേ -

ഖിപ്പ, നിഖിപ്പ, സംഖിപ്പ, ഖിപിയ, സംഖിപിയ.

ലബി-അവസംസനേ, യലോപോ, ആലമ്ബ, വിലമ്ബ, അവലമ്ബ.

ലുബി-സന്ഥമ്ഭനേ, ദണ്ഡമോലുമ്ബ തിട്ഠതി, ഝാനമോലുമ്ബ വത്തതി.

ഉപുബ്ബോ ഉദ്ധരണേ "ഉല്ലുമ്ബതു മം ഭന്തേ സങ്ഘോ"തി [മഹാവ॰ ൭൧ (ഉല്ലുമ്പതു)] ആദീസു വിയ, ഉല്ലുമ്ബ, ആരബ്ഭ, സമാരബ്ഭ, ലബ്ഭാ, ഉപലബ്ഭാ, ദീഘോ.

പക്കമ്മ, അക്കമ്മ, വിക്കമ്മ, നിക്ഖമ്മ, ഓക്കമ്മ, അഭിക്കമ്മ, അതിക്കമ്മ, പടിക്കമ്മ, ആഗമ്മ, സങ്ഗമ്മ.

സമ-ഉപധാരണേ. നിസമ്മ രാജ കയിരാ, നാനിസമ്മ ദിസമ്പതി [ജാ॰ ൧.൪.൧൨൨ (നിസമ്മ ഖത്തിയോ)].

സമു-സന്തിയം ഖേദേ ച, ഉപസമ്മ, വൂപസമ്മ, വിസ്സമ്മ.

കസ-കഡ്ഢനേ, അപകസ്സ.

ദിസ-പേക്ഖനേ, ആദിസ്സ, ഉദ്ദിസ്സ, ഓദിസ്സ, അപദിസ്സ.

ഫുസ-സമ്ഫസ്സേ. ഫുസ്സ ഫുസ്സ ബ്യന്തീകരോതി [അ॰ നി॰ ൪.൧൯൫].

വസ-നിവാസേ. ഉപവസ്സം ഖോ പന കത്തികതേമാസപുണ്ണമം [പാരാ॰ ൬൫൩ (കത്തികപുണ്ണമം)], ബിന്ദാഗമോ.

വിസ-പവേസനേ, പവിസ്സ, നിവിസ്സ, അഭിനിവിസ്സ ഇച്ചാദി.

ഇതി ത്വാദിവികാരരാസി.

പച്ചയവികാരരാസി നിട്ഠിതോ.

പകതിരൂപരാസി

താദിപച്ചയരാസി

അഥ പകതിരൂപരാസി വുച്ചതേ.

ത,തി, തു, തവന്തു, താവീ, ത്വാ, ത്വാന, തൂന, തും, തവേ, തായേ, തബ്ബ.

ദാ, ഖ്യാ, ഗാ, ഘാ, ടാ, ഠാ, താ, ഥാ, ദാ, ധാ, പാ, ഫാ, ഭാ, മാ, യാ, ലാ, വാ, സാ, ഹാ.

അക്ഖാതോ, സ്വാക്ഖാതോ, ആഖ്യാതോ, വിഖ്യാതോ.

'ഈ ബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ക്വചി ഈആഗമോ രസ്സോ ച, സങ്ഗായിതോ, ഘായിതോ, ഞാതോ.

'ജ്യാദീഹി ക്നാ'തി നാപച്ചയോ, ജാനിതോ.

കാരിതേ-ഞാപിതോ, ഞാപയിതോ. പുത്തം തായതി രക്ഖതീതി താതോ-പിതാ. ദത്തോ, ദിത്തം രസ്സത്തഞ്ച. ദേവദത്തോ, ബ്രഹ്മദത്തോ, യഞ്ഞദത്തോ, ദാപിതോ, ദാപയിതോ.

മഹാവുത്തിനാ പസ്സ പിവോ, പിവിതോ.

ഫാ-വുദ്ധിയം, ഫിതോ പഭാതാ രത്തി.

മാ-മാനേ, മിതോ, സമ്മിതോ, ഉപമിതോ, നിമ്മിതോ, യാതോ, ലാതോ, വാതോ.

മഹാവുത്തിനാ വാസ്സുത്തം, നിബ്ബുതോ, പരിനിബ്ബുതോ, നിബ്ബാപിതോ, പരിനിബ്ബാപിതോ, ഓസിതോ, പരിയോസിതോ, ഓസാപിതോ, പരിയോസാപിതോ, പഹിതോ, പജഹിതോ, ഹാപിതോ.

തിമ്ഹി-ഞത്തി, ദത്തി, പാതി, ഫാതി, നിബ്ബുതി, പരിനിബ്ബുതി.

തുമ്ഹി-സങ്ഖാതാ സബ്ബധമ്മാനം [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൭], അക്ഖാതാരോ തഥാഗതാ [ധ॰ പ॰ ൨൭൬] അഞ്ഞാതാരോ ഭവിസ്സന്തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൬൨], ഞാപേതാ, ഞാപയിതാ. ഉട്ഠാതാ വിന്ദതേ ധനം [സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬].

'ഊ ലസ്സേ'തി കചി ഊസ്സ ഏത്തം, ഉട്ഠാപേതാ, സമുട്ഠാപേതാ, അഘസ്സ താതാ, തായിതാ, ദാതാ, ദാപേതാ, സന്ധാതാ, സന്ധാപേതാ, മാപിതാ, മാപയിതാ, നിബ്ബാപേതാ, നിബ്ബാപയിതാ, ഹാപേതാ, ഹാപയിതാ.

തവന്തു, താവീസു-അക്ഖതാ, അക്ഖാതാവീ ഇച്ചാദി.

ത്വാദീസു സംയോഗേ രസ്സത്തം, ഞത്വാ, ജാനിത്വാ, ഞാപേത്വാ, ജാനാപേത്വാ, ഠത്വാ.

പാദിതോ ഠാസ്സ ഠഹോ, സണ്ഠഹിത്വാ, പതിട്ഠഹിത്വാ.

കാരിതേ കചി രസ്സത്തം, ഠപേത്വാ, പട്ഠപേത്വാ, പതിട്ഠാപേത്വാ, ദത്വാ, ആദിയിത്വാ, സമാദിയിത്വാ, ദജ്ജിത്വാ.

ദദ-ദാനേ, ത്വാസ്സ പ്യോ, യമ്ഹി ദസ്സ ജോ, യസ്സ പുബ്ബരൂപം ദീഘോ, ദജ്ജാ, ദാപേത്വാ.

പാദിതോ രസ്സോ, സമാദപേത്വാ.

ധാ-ധാരണേ, ധിത്തം, പുബ്ബസ്സ തതിയത്തം രസ്സോ ച, പരസ്സ 'ധാസ്സ ഹോ'തി ഹോ, പദഹിത്വാ, വിദഹിത്വാ, നിദഹിത്വാ, സദ്ദഹിത്വാ, ഓദഹിത്വാ, പിദഹിത്വാ, പരിദഹിത്വാ.

കാരിതേ-ആധപേത്വാ, സന്നിധാപേത്വാ, പിവിത്വാ, പിത്വാ വാ, പായേത്വാ, മാപേത്വാ, ഓസാപേത്വാ, പരിയോസാപേത്വാ, ഹിത്വാ, പജഹിത്വാ, ഹാപേത്വാ, പജഹാപേത്വാ.

തും, തവേസു-അക്ഖാതും, അക്ഖാതവേ, സങ്ഖാതും, സങ്ഖാതവേ, ഞാതും, ഞാതവേ, ജാനിതും, ജാനിതവേ, ഞാപേതും, ഞാപേതവേ, ജാനാപേതും, ജാനാപേതവേ, ഠാതും, ഠാതവേ, സണ്ഠാതും, സണ്ഠാതവേ, സണ്ഠഹിതും, സണ്ഠഹിതവേ, ഠപേതും, ഠപേതവേ, സണ്ഠാപേതും, സണ്ഠാപേതവേ, ദാതും, ദാതവേ, പദാതും, പദാതവേ, ആദാതും, ആദാതവേ, ദജ്ജിതും, ദജ്ജിതവേ, ദാപേതും, ദാപേതവേ, സമാദപേതും, സമാദപേതവേ, സന്ധാതും, സന്ധാതവേ, സദ്ദഹിതും, സദ്ദഹേതും, സദ്ദഹേതവേ, നിധേതും, നിധേതവേ സന്ധാപേതും, നിധാപേതും, പാതും, പിവിതും, പാതവേ, പിവേതവേ, മാതും, മിനിതും, പമേതും, ഉപമേതും, യാതും, യായിതും, യാതവേ, ഓസായേതും, ഓസാപേതും, പരിയോസാപേതും, ഹാതും, പഹാതും,

മാരധേയ്യം പഹാതവേ [ധം പം നൽ], ജഹിതും, പജഹിതും, ഹാപേതും, പഹാപേതും, ജഹാപേതും.

തബ്ബമ്ഹി-അക്ഖാതബ്ബം, സങ്ഖാതബ്ബം, സങ്ഖ്യാതബ്ബം, ഗായിതബ്ബം, ഞാതബ്ബം, ജാനിതബ്ബം, ഞാപേതബ്ബം, ജാനാപേതബ്ബം, ഠാതബ്ബം, ഠപേതബ്ബം, ദാതബ്ബം, ആദാതബ്ബം, സമാദാതബ്ബം, ദാപേതബ്ബം, സമാദപേതബ്ബം, വിധാതബ്ബം, വിദഹിതബ്ബം, പാതബ്ബം, പിവിതബ്ബം, മിനിതബ്ബം, മിനേതബ്ബം, യാതബ്ബം, ലാതബ്ബം, പഹാതബ്ബം.

ഇവണ്ണേസു വിപുബ്ബോ ഇ-ഗത്യം, വീതോ, വീതദോസോ വീതമോഹോ [സംം നിം ഫ.റ.ർൻ], ഉദിതോ, സമുദിതോ, ദാഗമോ.

സമിതോ, സമേതോ, സമവേതോ, അപേതോ, ഉപേതോ, സമുപേതോ, അഭിതോ, കീതോ, കയിതോ, കിണിതോ, ചിതോ, ചിനിതോ, ആചിതോ, ഉപചിതോ, സഞ്ചിതോ, ജിതോ, പരാജിതോ, ഡിതോ, ഓഡ്ഡിതോ, നീതോ, ആനീതോ, വിനീതോ, ഓണീതോ, പണീതോ, നസ്സ ണത്തം.

പീതോ, ഭീതോ, മിതോ, സിതോ, നിസ്സിതോ, പഹിതോ.

തിമ്ഹി-സമിതി, വിചിതി, നീതി, ദിത്തേ ആദിവുദ്ധി, നേത്തി, സദ്ധമ്മനേത്തി, ഭീതി.

തുമ്ഹി-സമേതാ, അഭിസമേതാ, വിചേതാ, ജേതാ, നേതാ, വിനേതാ, നിന്നേതാ.

തവന്തു, താവീസു-സമേതവാ, സമേതാവീ, അഭിസമേതവാ, അഭിസമേതാവീ ഇച്ചാദി.

ത്വാദീസു-സമേത്വാ, ഉപേത്വാ, കിണിത്വാ, വിചിനിത്വാ, ജേത്വാ, വിജേത്വാ, ജിനിത്വാ, വിജിനിത്വാ, പരാജേത്വാ, നേത്വാ, ആനേത്വാ വിനേത്വാ, നയിത്വാ, ആനയിത്വാ, വിനയിത്വാ, അല്ലീയിത്വാ, പടിസല്ലീയിത്വാ, സയിത്വാ.

തും, തവേസു-സമേതും, ഉപേതും, സമുപേതും, സമേതവേ, കേതും, കിണിതും, കേതവേ, വിചേതും, വിചിനിതും, ജേതും, വിജേതും, നിതും, ആനിതും, വിനിതും, നേതും, ആനേതും, വിനേതും, നയിതും, ആനയിതും, വിനയിതും, നേതവേ.

തബ്ബമ്ഹി-സമേതബ്ബം, കേതബ്ബം, കിണിതബ്ബം ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു-ചുതോ, ചവിതോ.

കാരിതേ-ചാവിതോ.

ജുതോ, ജവിതോ, ഥുതോ, അഭിത്ഥുതോ, അഭിത്ഥവിതോ,

സംപുബ്ബോ ധു-വല്ലഭേ, സന്ധുതോ-മിത്തോ. "അസണ്ഠുതം ചിരസണ്ഠുതേനാ"തിപി പാളി.

ദു-ഗതിയം ഹിംസായഞ്ച, ദുതോ, ഉപദ്ദുതോ.

ധൂ-കമ്പനേ, ധുതോ, നിദ്ധുതോ.

ഭൂതോ, സമ്ഭൂതോ.

കാരിതേ-ഭാവിതോ, സമ്ഭാവിതോ, വിഭാവിതോ, പരിഭാവിതോ.

യു-മിസ്സനേ, സംയുതോ.

രു-സദ്ദേ, രുതോ, ലുതോ, വുതോ, സംവുതോ, സുസംവുതോ, സുതോ, വിസ്സുതോ.

ഹു-പൂജായം, ഹുതോ.

തിമ്ഹി-ചവനം ചുതി, ഥവനം ഥുതി, ഭൂതി, വിഭൂതി, സവനം സുതി,

തുമ്ഹി-ചവിതാ, ചാവേതാ, ജവിതാ, ഥവിതാ, സന്ഥവിതാ, സോതാ, സാവേതാ.

തവന്തു താവീസു-ചുതവാ, ചുതാവീ, ചാവേതവാ, ചാവേതാവീ ഇച്ചാദി.

ത്വാദീസു-ചവിത്വാ, ചവിത്വാന, ചവിതുന, ജവിത്വാ, അഭിത്ഥവിത്വാ, ഭുത്വാ, അനുഭവിത്വാ, ഭാവേത്വാ, ഭാവയിത്വാ, സുത്വാ, സുണിത്വാ, സാവേത്വാ, സാവയിത്വാ.

തും, തവേസു-ചവിതും, ചാവേതും, ഭോതും, ഭവിതും, അനുഭവിതും, ഭാവേതും, ഭാവയിതും, സോതും, സാവേതും.

ഹൂ-സത്തായം, ഹോതും. ‘‘യാ ഇച്ഛേ പുരിസോ ഹോതും [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൨൭]. ന സോ സക്കാ ന ഹോതുയേ’’തി [ബു॰ വം॰ ൨.൩൫ ‘… ഹേതുയേ’] പാളി.

തബ്ബമ്ഹി-ചവിതബ്ബം, ഭവിതബ്ബം, അനുഭവിതബ്ബം, ഭാവേതബ്ബം, സോതബ്ബം. ദ്വിത്തേ-സോത്തബ്ബം, സാവേതബ്ബം.

ഏദന്തേസു മഹാവുത്തിനാ ക്വചി ഏകാരസ്സ ഇത്തം, ഗായിതോ, അപചായിതോ, അപചിതോ വാ, ഉജ്ഝായിതോ, നിജ്ഝായിതോ, അഭിജ്ഝായിതോ.

ഗായനം ഗീതി, അപചായനം അപചിതി.

തുമ്ഹി-ഗായിതാ, അപചായിതാ, ഉജ്ഝായിതാ.

തവന്തു, താവീസു-ഗായിതവാ, ഗായിതാവീ ഇച്ചാദി.

ഗായിത്വാ, ഝായിത്വാ, അഭിജ്ഝായിത്വാ.

ഗായിതും, ഗായിതവേ, അപചായിതും, അപചായിതവേ, ഝായിതും, ഝായിതവേ, അഭിജ്ഝായിതും, അഭിജ്ഝായിതവേ.

ഗായിതബ്ബം, അപചായിതബ്ബം, ഉജ്ഝായിതബ്ബം.

ഇതി ഏകബ്യഞ്ജനധാതൂനം പകതിരൂപരാസി.

ഭൂവാദിഗണ

അനേകബ്യഞ്ജനധാതൂനം പകതിരൂപാനി ത്യാദികണ്ഡേ വിഭാഗനയേന ഭൂവാദീഹി സത്തഹി ധാതുഗണേഹി ച കാരിതപച്ചയേഹി ച ധാതുപച്ചയേഹി ച യഥാലാഭം വിഭജിത്വാ വിത്ഥാരേതബ്ബാനി.

അത്രിദം നയദസ്സനം -

ആസ, ഇസ, ഗമു, ദിസ.

ആസ-ഉപവേസനേ, ച്ഛാദേസസുത്തേ 'ന്ത മാന ത്യാദീസൂ'തി അധികതത്താ തപച്ചയേസുച്ഛാദേസോ നത്ഥി, ഗരും ഉപാസിതോ, പയിരുപാസിതോ.

തുമ്ഹി-ഉപാസിതാ, ഉപാസേതാ വാ, ഉപാസിതവാ, ഉപാസിതാവീ, ഉപാസിത്വാ, ഉപാസിത്വാന, ഉപാസിതുന. 'പ്യോ വാ ത്വാസ്സ സമാസേ'തി പ്യാദേസേ-ഉപാസിയ, പയിരുപാസിയ, ഉപസിയാന, ഉപാസിതും, ഉപാസിതവേ, ഉപാസിതബ്ബോ.

ഇസു-ഇച്ഛാ, കന്തീസു, ബഹുലാധികാരാ ച്ഛാദേസോ, ഇച്ഛിതോ, ഇച്ഛിതാ, ഇച്ഛിതവാ, ഇച്ഛിതാവീ, ഇച്ഛിതും, ഇച്ഛിതവേ, ഇച്ഛിതബ്ബം.

കാരിതേ-ഇച്ഛാപിതോ, ഇച്ഛാപിതാ, ഇച്ഛാപിതാവീ, ഇച്ഛാപേത്വാ, ഇച്ഛാപേതും, ഇച്ഛാപേതവേ, ഇച്ഛാപേതബ്ബം.

ഏസധാതുമ്ഹി-ഏസിതോ, പരിയേസിതോ, ഏസിതാ, പരിയേസിതാ, ഏസിതവാ, പരിയേസിതവാ, ഏസിത്വാ, പരിയേസിത്വാ, ഏസിത്വാന, പരിയേസിത്വാന, ഏസിതും, പരിയേസിതും, ഏസിതവേ, പരിയേസിതവേ, ഏസിതബ്ബം, പരിയേസിതബ്ബം.

ഗമു-ഗതിമ്ഹി, ഗമിതോ, ഗമിതാ, ഗമിതവാ, ഗമിതാവീ, ഗമിത്വാ, ഗമിത്വാന, ഗമിതുന, ഗമിതും, ഗമിതവേ, ഗമിതബ്ബം.

കാരിതേ-ഗമാപിതോ, ഗമാപേതാ ഇച്ചാദി.

ദിസ-പേക്ഖനേ പസ്സിതോ, പസ്സിതാ, പസ്സേതാ വാ, പസ്സിത്വാ, പസ്സിത്വാന, പസ്സിതുന, പസ്സിതും, പസ്സിതവേ, പസ്സിതബ്ബം.

കാരിതേ-ദസ്സിതോ, ദസ്സയിതോ, ദസ്സിതാ, ദസ്സേതാ, ദസ്സയിതാ, ദസ്സിതവാ, ദസ്സിതാവീ, ദസ്സേത്വാ, ദസ്സയിത്വാ, ദസ്സേത്വാന, ദസ്സയിത്വാന, ദസ്സേതും, ദസ്സയിതും, ദസ്സേതബ്ബം.

ദക്ഖാദേസേ-ദക്ഖിതോ, ദക്ഖിതാ, ദക്ഖിതവാ, ദക്ഖിതാവീ, ദക്ഖിത്വാ, ദക്ഖിതും, ദക്ഖിതവേ, "ദക്ഖിതായേ അപരാജിതസങ്ഘ"ന്തി [ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨] പാളി, ദക്ഖിതബ്ബം.

ദുസ-നാസേ, കാരിതേ ണിപച്ചയേ -

൬൩ർ. ണിമ്ഹി ദീഘോ ദുസസ്സ [ക॰ ർവ്വ൩; രൂ॰ ൪ർ൩; നീ॰ ൻ൭൭].

ണിമ്ഹി പരേ ദുസസ്സ ദീഘോ ഹോതി.

ദൂസിതോ, ദൂസിതാ, ദൂസേതാ, ദൂസിതവാ, ദൂസിതാവീ, ദൂസേത്വാ, ദൂസേത്വാന, ദൂസിതുന, ദൂസേതും, ദൂസേതവേ.

ണിമ്ഹീതി കിം? ദുട്ഠോ.

ഇതി ഭൂവാദിഗണോ.

രുധാദിഗണ

ഭുജ, യുജ, ഛിദ, ഭിദ, രുധ.

൬൩൭. മം വാ രുധാദീനം [ക॰ ർർ൩; രൂ॰ ൪൦ൻ; നീ॰ ൻ൨൩].

രുധാദീനം പുബ്ബന്തസരാ പരം മാനുബന്ധോ നിഗ്ഗഹീതാഗമോ ഹോതി വാ.

ഭുഞ്ജിതോ, ഭുഞ്ജിതാ, ഭുഞ്ജിതവാ, ഭുഞ്ജിതാവീ, ഭുഞ്ജിത്വാ, ഭുഞ്ജിത്വാന, ഭുഞ്ജിതുന, ഭുഞ്ജിതും, ഭുഞ്ജിതവേ, ഭുഞ്ജിതബ്ബം.

കാരിതേ-ഭോജിതോ , ഭോജിതാ, ഭോജേതാ വാ, ഭോജിതവാ, ഭോജിതാവീ, ഭോജേത്വാ, ഭോജയിത്വാ, ഭോജേതും, ഭോജേതവേ, ഭോജേതബ്ബം, യുഞ്ജിതോ, അനുയുഞ്ജിതോ, ഭുജധാതുസദിസം.

ഛിന്ദിതോ, ഛിന്ദിതാ, ഛിന്ദേതാ വാ, ഛിന്ദിതവാ, ഛിന്ദിതാവീ, ഛിന്ദിത്വാ, ഛിന്ദിത്വാന, ഛിന്ദിതുന. പ്യാദേസേ-ലതം ദന്തേഹി ഛിന്ദിയ [ഗവേസിതബ്ബം], ഛിന്ദിയാന, സഞ്ഛിന്ദിയ, സഞ്ഛിന്ദിയാന, ഛിന്ദിതബ്ബം.

കാരിതേ-ഛിന്ദാപിതോ, ഛിന്ദാപേതാ ഇച്ചാദി.

ഭിന്ദിതോ, ഭിന്ദിതാ, ഭിന്ദേതാ വാ, ഛിദധാതുസദിസം.

രുന്ധിതോ, രുന്ധിതാ, രുന്ധേതാ, രുന്ധിതവാ, രുന്ധിതാവീ, രുന്ധിത്വാ, രുന്ധിത്വാന, രുന്ധിതും, രുന്ധിതവേ, രുന്ധിതബ്ബം.

കാരിതേ-രുന്ധാപിതോ, രുന്ധാപയിതോ ഇച്ചാദി.

ഇതി രുധാദിഗണോ.

ദിവാദിഗണ

പദ, ബുധ, തുസ, ദിവു.

൩൬൬. പദാദീനം ക്വചി.

പദാദീനം ക്വചി യുക ഹോതി, യാഗമോ, 'തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ'തി ചവഗ്ഗത്തം, 'വഗ്ഗലസേഹി തേ'തി യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തം.

പജ്ജിതോ, ആപജ്ജിതോ, പടിപജ്ജിതോ, പടിപജ്ജിതാ, പടിപജ്ജിതവാ, പടിപജ്ജിതാവീ, പടിപജ്ജിത്വാ, പടിപജ്ജിത്വാന, പടിപജ്ജിതുന, പടിപജ്ജിതും, പടിപജ്ജിതവേ, പടിപജ്ജിതബ്ബം.

കാരിതേ-ആപാദിതോ, ഉപ്പാദിതോ, നിപ്ഫാദിതോ, സമ്പാദിതോ, പടിപാദിതോ, ആപാദിതാ, ആപാദേതാ, ഉപ്പാദിതാ, അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ [അപ॰ ഥേരീ ൨.൩.൧൩൭], നിപ്ഫാദിതാ, നിപ്ഫാദേതാ, സമ്പാദിതാ, സമ്പാദേതാ, പടിപാദിതാ, പടിപാദേതാ, ആപാദേത്വാ, ഉപ്പാദേത്വാ, നിപ്ഫാദേത്വാ, സമ്പാദേത്വാ, പടിപാദേത്വാ, ആപാദേതും, ഉപ്പാദേതും, നിപ്ഫാദേതും, സമ്പാദേതും, പടിപാദേതും, ആപാദേതബ്ബം, ഉപ്പാദേതബ്ബം, നിപ്ഫാദേതബ്ബം, സമ്പാദേതബ്ബം, പടിപാദേതബ്ബം, ബുജ്ഝിതോ, ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ [മഹാനി॰ ൧൯൨], ബുജ്ഝിതവാ, ബുജ്ഝിതാവീ, ബുജ്ഝിത്വാ, ബുജ്ഝിത്വാന, ബുജ്ഝിതുന, ബുജ്ഝിതും, ബുജ്ഝിതവേ, ബുജ്ഝിതബ്ബം.

കാരിതേ-ബോധിതോ, ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ [മഹാനി॰ ൧൯൨], ബോധേതവാ, ബോധേതാവീ, ബോധയിത്വാ, ബോധയിത്വാന, ബോധേതും, ബോധേതവേ, ബോധേതബ്ബം, തുസ്സിതോ, സന്തുസ്സിതോ, തുസ്സിതാ, തുസ്സിതവാ, തുസ്സിതാവീ, തുസ്സിത്വാ, തുസ്സിതും, തുസ്സിതബ്ബം.

കാരിതേ-തോസിതോ, തോസിതാ, തോസേതാ വാ, തോസിതവാ, തോസിതാവീ, തോസേത്വാ, തോസേതും, തോസേതബ്ബം, ദിബ്ബിതോ, ദിബ്ബിതാ, ദിബ്ബിതവാ, ദിബ്ബിതാവീ, ദിബ്ബിത്വാ, ദിബ്ബിതും, ദിബ്ബിതബ്ബം.

ഇതി ദിവാദിഗണോ.

സ്വാദിഗണ

സു, വു, ആപ.

സുണിതോ, സുണിതാ, സോതാ വാ, സുണിതവാ, സുണിതാവീ, സുണിത്വാ, സുണിതും, സുണിതബ്ബം.

കാരിതേ-സാവിതോ, സാവേതാ, സാവേതവാ, സാവേതാവീ, സാവേത്വാ, സാവേതും, സാവേതബ്ബം, സംവുണിതോ, ആവുണിതോ, സംവുണിതാ, സംവുണിത്വാ, സംവുണിതും, സംവുണിതബ്ബം, പാപുണിതോ, പരിയാപുണിതോ, പാപുണിതാ, പരിയാപുണിതാ, പാപുണിതവാ, പരിയാപുണിതവാ, പാപുണിതാവീ, പരിയാപുണിതാവീ, പാപുണിത്വാ പരിയാപുണിത്വാ, പാപുണിതും, പരിയാപുണിതും, പാപുണിതബ്ബോ, പരിയാപുണിതബ്ബോ.

കാരിതേ-പാപിതോ, പാപിതാ, പാപേതാ വാ, പാപേത്വാ, പാപേതും ഇച്ചാദി.

ഇതി സ്വാദിഗണോ.

കിയാദിഗണോ ഏകബ്യഞ്ജനേസു വുത്തോ ഏവ.

തനാദിഗണ

കര, തന.

‘കരോതിസ്സ ഖോ’തി കസ്സ ഖോ, അഭിസങ്ഖരിതോ, അഭിസങ്ഖരിതാ, അഭിസങ്ഖരിതവാ, അഭിസങ്ഖരിതാവീ, കരിത്വാ, കരിത്വാന, അഭിസങ്ഖരിത്വാ, അഭിസങ്ഖരിത്വാന, അഭിസങ്ഖരിതും, അഭിസങ്ഖരിതബ്ബം.

കാരിതേ-കാരിതോ, കാരാപിതോ, കാരിതാ, കാരേതാ, കാരാപിതാ, കാരാപേതാ, കാരിതവാ, കാരിതാവീ, കാരേത്വാ, കാരാപേത്വാ, കാരേതും, കാരാപേതും, കാരേതബ്ബം, കാരാപേതബ്ബം.

തനിതോ, തനിത്വാ, തനിതും ഇച്ചാദി.

ഇതി തനാദിഗണോ.

ചുരാദിഗണ

കപ്പ, ചിന്ത, ചുര, വിദ.

കപ്പ-സങ്കപ്പനേ, കപ്പിതോ, സങ്കപ്പിതോ, കപ്പയിതോ, സങ്കപ്പേതാ, സങ്കപ്പയിതാ, കപ്പേതവാ, കപ്പേതാവീ, കപ്പേത്വാ, കപ്പയിത്വാ, കപ്പേതും, കപ്പയിതും, കപ്പേതബ്ബം, കപ്പയിതബ്ബം.

കാരിതേ-കപ്പാപിതോ ഇച്ചാദി.

ചിന്തിതോ, ചിന്തയിതോ, ചിന്തേതാ, ചിന്തയിതാ, ചിന്തിതവാ, ചിന്തിതാവീ, ചിന്തേത്വാ, ചിന്തയിത്വാ, ചിന്തിതും, ചിന്തേതും, ചിന്തയിതും, ചിന്തിതബ്ബം, ചിന്തേതബ്ബം.

കാരിതേ-ചിന്താപിതോ ഇച്ചാദി.

ചോരിതോ, ചോരയിതോ, ചോരേതാ, ചോരയിതാ ഇച്ചാദി.

വേദിതോ, വേദയിതോ, വേദേതോ, വേദയിതാ ഇച്ചാദി.

ഇതി ചുരാദിഗണോ.

തിതിക്ഖ, വീമംസ, ബുഭുക്ഖ, പബ്ബതായ.

തിതിക്ഖിതോ, തിതിക്ഖിതാ, തിതിക്ഖിതവാ, തിതിക്ഖിതാവീ, തിതിക്ഖിത്വാ, തിതിക്ഖിതും, തിതിക്ഖിതബ്ബോ.

കാരിതേ-തിതിക്ഖാപിതോ ഇച്ചാദി.

വീമംസിതോ, വീമംസേതാ, വീമംസിതവാ, വീമംസിതാവീ, വീമംസിത്വാ, വീമംസിതും, വീമംസിതബ്ബം.

കാരിതേ-വീമംസാപിതോ ഇച്ചാദി.

ബുഭുക്ഖിതോ, ബുഭുക്ഖിതാ, ബുഭുക്ഖിതവാ, ബുഭുക്ഖിതാവീ, ബുഭുക്ഖിത്വാ, ബുഭുക്ഖിതും, ബുഭുക്ഖിതബ്ബം.

കാരിതേ-ബുഭുക്ഖാപിതോ ഇച്ചാദി.

പബ്ബതായിതോ, പബ്ബതായിതാ, പബ്ബതായിതവാ, പബ്ബതായിതാവീ, പബ്ബതായിത്വാ, പബ്ബതായിതും, പബ്ബതായിതബ്ബോ.

കാരിതേ-പബ്ബതായാപിതോ ഇച്ചാദി.

ഏവം കുക്കുച്ചായിതോ, കുക്കുച്ചായിതാ, കുക്കുച്ചായിതവാ, കുക്കുച്ചായിതാവീ, കുക്കുച്ചായിത്വാ, കുക്കുച്ചായിതും, കുക്കുച്ചായിതബ്ബം , പിയായിതോ, പിയായിത്വാ, പിയായിതും ഇച്ചാദീനി ച യോജേതബ്ബാനി.

അഥ വിസേസരാസി വുച്ചതേ.

൩൬൭. കത്തരി ചാരമ്ഭേ [ക॰ ൫൫൬-൭; രൂ॰ ൬൦൬, ൬൨൨; നീ॰ ൧൧൪൯-൪].

ആരമ്ഭോ നാമ ആദിക്രിയാ-പഠമാരമ്ഭോ. ക്രിയാരമ്ഭേ വത്തബ്ബേ കത്തരി ച ഭാവ, കമ്മേസു ച ക്തോ ഹോതി, ഏതേന പച്ചുപ്പന്നേപി ക്രിയാസന്താനേ പഠമാരമ്ഭം പടിച്ച അതീതവിസയോ തപച്ചയോ വിഹിതോ, യഥാ? ഭുത്താവീ പവാരിതോതി [പാചി॰ ൨൩൮].

പുരിസോ കടം പകതോ, പുരിസേന കടോ പകതോ.

൩൬൮. ഠാസവസസിലിസസീരുഹജരജനീഹി [ക॰ ൫൫൬; രൂ॰ ൬൦൬, ൬൨൨; നീ॰ ൧൧൪൯-൪].

ഠാദീഹി കത്തരി ച ഭാവ, കമ്മേസു ച ക്തോ ഹോതി.

ഠാമ്ഹി-ഉപട്ഠിതോ ഗരും സിസ്സോ, ഉപട്ഠിതോ ഗരു സിസ്സേന.

ആസമ്ഹി-ഉപാസിതോ ഗരും സിസ്സോ, ഉപാസിതോ ഗരു സിസ്സേന.

വസമ്ഹി-അനുവുസിതോ ഗരും സിസ്സോ, അനുവുസിതോ ഗരു സിസ്സേന.

സിലിസ-ആലിങ്ഗനേ, ആസിലിട്ഠോ പിതരം പുത്തോ, ആസിലിട്ഠോ പിതാ പുത്തേന.

സീമ്ഹി-അധിസയിതോ ഉക്ഖലിം ജനോ, അധിസയിതാ ഉക്ഖലി ജനേന, ഉദ്ധനം ആരോപിതാതി അത്ഥോ.

രുഹമ്ഹി-ആരൂള്ഹോ രുക്ഖം ജനോ, ആരൂള്ഹോ രുക്ഖോ ജനേന.

ജരമ്ഹി-അനുജിണ്ണോ വസലിം ദേവദത്തോ, അനുജിണ്ണാ വസലീ ദേവദത്തേന, അനുജാതോ മാണവികം മാണവോ, അനുജാതാ മാണവികാ മാണവേന.

൬൩൯. ഗമനത്ഥാകമ്മകാധാരേ ച [ക॰ ൬൬൩-൭; രൂ॰ ൬൦൩, ൬൨൨; നീ॰ ൧൨൯൬-൮].

ഗമനത്ഥധാതൂഹി അകമ്മകധാതൂഹി ച പരം ആധാരേ ച കത്തരി ച ഭാവ, കമ്മേസു ച ക്തോ ഹോതി.

യന്തി എത്ഥാതി യാതം, ഇദം തേസം യാതം. പദം അക്കമതി എത്ഥാതി പദക്കന്തം, ഇദം തേസം പദക്കന്തം. ഇഹ തേ യാതാ, അയം തേഹി യാതോ മഗ്ഗോ, ഇഹ തേഹി യാതം.

അകമ്മകമ്ഹി-ഇദം തേസം ആസിതം ഠാനം, ഇഹ തേ ആസിതാ, ഇദം തേഹി ആസിതം ഠാനം, ഇധ തേഹി ആസിതം.

൬൪൦. ആഹാരത്ഥാ [ക॰ ൬൬൩-൭; രൂ॰ ൬൦൩, ൬൨൨; നീ॰ ൧൨൯൬-൮].

അജ്ഝോഹരണത്ഥധാതുതോ കത്തരി ച ഭാവ, കമ്മേസു ച ആധാരേ ച ക്തോ ഹോതി.

ഇഹ തേ ഭുത്താ, അസിതാ, പീതാ, ഖായിതാ, സായിതാ. ഇമാനി തേഹി ഭുത്താനി, അസിതാനി, പീതാനി, ഖായിതാനി, സായിതാനി. ഇഹ തേസം ഭുത്തം, അസിതം, പീതം, ഖായിതം, സായിതം. ഇദം തേസം ഭുത്തം ഠാനം, അസിതം ഠാനം, പീതം ഠാനം, ഖായിതം ഠാനം, സായിതം ഠാനം.

ഇതി താദിപച്ചയരാസി.

അനീയപച്ചയരാസി

'ഭാവകമ്മേസു തബ്ബാനീയാ'തി അനീയോ, അനുഭുയ്യതീതി അനുഭവനീയോ.

ആകാരന്തേസു പരസ്സരലോപോ, ക്വചി യാഗമോ, ഉപട്ഠാനീയോ, ദാനീയോ, പദഹതീതി പധാനീയോ-യോഗാവചരോ, പാതബ്ബന്തി പാനീയം, സായിതും അരഹതീതി സായനീയം, പടിസായനീയം, പഹാനീയം, അഭിത്ഥവനീയം, സോതബ്ബന്തി സവനീയം, ഹുതബ്ബന്തി ഹവനീയം, ഉപാസനീയോ, അഭിക്കമിതബ്ബോതി അഭിക്കമനീയോ, രഞ്ജേതീതി രജ്ജനീയോ, ഗന്തബ്ബോതി ഗമനീയോ, വുച്ചതീതി വചനീയോ.

കര, തര, ഥര, ധര, സര, ഹര.

൬൪൧. രാ നസ്സ ണോ [ക॰ ൬൪൯; രൂ॰ ൬൪൦; നീ॰ ൧൨൫൬].

രകാരന്തധാതുമ്ഹാ പരസ്സ പച്ചയനകാരസ്സ ണോ ഹോതി.

കത്തബ്ബന്തി കരണീയം, തരിതബ്ബന്തി തരണീയം, അത്ഥരിതബ്ബന്തി അത്ഥരണീയം, ധാരേതബ്ബന്തി ധാരണീയം, സാരേതബ്ബന്തി സാരണീയം, ഹരിതബ്ബന്തി ഹരണീയം ഇച്ചാദി.

രുന്ധിതബ്ബന്തി രുന്ധനീയം, ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി ഭുഞ്ജനീയം, ഭോജനീയം, പരിഭോജനീയം, യോജേതബ്ബന്തി യോജനീയം, ദിബ്ബിതബ്ബന്തി ദിബ്ബനീയം, ബുജ്ഝിതബ്ബന്തി ബുജ്ഝനീയം, പാപുണിതബ്ബന്തി പാപനീയം, ഞാപേതബ്ബന്തി ഞാപനീയം, ചിന്തേതബ്ബന്തി ചിന്തനീയം, വജ്ജേതബ്ബന്തി വജ്ജനീയം, തിതിക്ഖിതബ്ബന്തി തിതിക്ഖനീയം, വീമംസിതബ്ബന്തി വീമംസനീയം ഇച്ചാദി.

ഇതി അനീയപച്ചയരാസി.

ന്ത, മാനപച്ചയരാസി

അഥ ന്ത, മാനപച്ചയാ വുച്ചന്തേ.

൭൭൨. ന്തോ കത്തരി വത്തമാനേ [ക॰ ൭൬൪; രൂ॰ ൬൮൯; നീ॰ ൧൧൭൭].

വത്തമാനോ വുച്ചതി പച്ചുപ്പന്നോ, വത്തമാനേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം കത്തരി ന്തോ ഹോതി.

ഭൂ-സത്തായം, 'കത്തരി ലോ'തി അപച്ചയോ, 'യുവണ്ണാനമേഓപച്ചയേ'തി ഓവുദ്ധി, ഭവതീതി ഭോന്തോ-പുരിസോ, ഭോന്തംകുലം, ഭോന്തീ-ഇത്ഥീ.

പുന 'ഏഓനമയവാ സരേ'തി ഓസ്സ അവാദേസോ, ഭവംപുരിസോ, ഭവന്തം-കുലം, ഭവന്തീ, ഭവതീ, ഭോതീ വാ-ഇത്ഥീ.

൭൭൩. മാനോ [ക॰ ൭൬൪; രൂ॰ ൬൮൯; നീ॰ ൧൧൭൭].

വത്തമാനേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം കത്തരി മാനോ ഹോതി.

ഭവമാനോ-പുരിസോ, ഭവമാനം-കുലം, ഭവമാനാ-ഇത്ഥീ.

൭൭൪. ഭാവകമ്മേസു ച [ക॰ ൭൬൪; രൂ॰ ൬൮൯; നീ॰ ൧൧൭൭].

വത്തമാനേ കാലേ ക്രിയത്ഥാ പരം ഭാവ, കമ്മേസു ച മാനോ ഹോതി. 'ക്യോ ഭാവകമ്മേസ്വ...'തി യപച്ചയോ.

അനുഭൂയതേതി അനുഭൂയമാനോ ഭോഗോ പുരിസേന, അനുഭൂയമാനാ സമ്പത്തി, അനുഭൂയമാനം സുഖം.

യസ്സ ദ്വിത്തം, അനുഭുയ്യമാനോ.

൭൭൫. തേ സ്സപുബ്ബാനാഗതേ.

അനാഗതേ കാലേ വത്തബ്ബേ തേ ന്ത, മാനപച്ചയാ സ്സപുബ്ബാ ഹോന്തി.

ഭവിസ്സതീതി ഭവിസ്സന്തോ [രൂ॰ ര്‌൦ന-പിട്ഠേ രൂപവിധി പസ്സിതബ്ബോ] - പുരിസോ, ഭവിസ്സന്തം-കുലം, ഭവിസ്സന്തീ-വിഭത്തി, ഭവിസ്സതീ വാ, ഭവിസ്സമാനോ, ഭവിസ്സമാനം, ഭവിസ്സമാനാ.

കമ്മേ-അനുഭൂയിസ്സമാനോ.

൭൭ന്റ. മാനസ്സ മസ്സ.

മാനപച്ചയസ്സ മസ്സ ക്വചി ലോപോ ഹോതി.

നിസിന്നോ വാ സയാനോ [ഖു॰ പാ॰ ൻ.ൻ] വാ, സതോ സമ്പജാനോ [ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൭], നിച്ചം നലോപോ.

പഞ്ഞായന്തോ , പഞ്ഞായമാനോ.

കമ്മേ-വിഞ്ഞായമാനോ.

കാരിതേ-ഞാപേന്തോ, ഞാപയന്തോ, ഞാപയമാനോ.

കമ്മേ-ഞാപീയമാനോ.

കിയാദിഗണേ-ജാനന്തോ, ജാനമാനോ.

കാരിതേ-ജാനാപേന്തോ, ജാനാപയമാനോ.

കമ്മേ-ജാനാപീയമാനോ.

തിട്ഠം, തിട്ഠന്തോ, തിട്ഠമാനോ, സണ്ഠഹം, സണ്ഠഹന്തോ, സണ്ഠഹമാനോ.

കമ്മേ-ഉപട്ഠീയമാനോ.

കാരിതേ-പതിട്ഠാപേന്തോ, പതിട്ഠാപയന്തോ, പതിട്ഠാപയമാനോ.

കമ്മേ-പതിട്ഠാപീയമാനോ.

ദേന്തോ, ദദന്തോ, ദജ്ജന്തോ, സമാദിയന്തോ, ദദമാനോ, ദജ്ജമാനോ, സമാദീയമാനോ.

കമ്മേ-ദീയമാനോ, ദിയ്യമാനോ.

കാരിതേ-ദാപേന്തോ, ദാപയന്തോ, സമാദപയന്തോ, രസ്സോ.

കമ്മേ-ദാപീയമാനോ, സമാദാപീയമാനോ.

നിധേന്തോ, നിദഹന്തോ, നിദഹമാനോ, നിധിയ്യമാനോ, നിധാപേന്തോ, നിധാപയന്തോ, നിധാപയമാനോ, നിധാപീയമാനോ, യായന്തോ. യായന്ത’മനുയായന്തി [ജാ॰ ൨.൨൨.൧൭൭൩], യായമാനോ മഹാരാജാ, അദ്ദാ

സീദന്തരേ നഗേ [ജാ॰ ൫.൫൫.തെന്ത]. വായന്തോ, വായമാനോ, നിബ്ബായന്തോ, പരിനിബ്ബായന്തോ, നിബ്ബായമാനോ, നിബ്ബാപേന്തോ, നിബ്ബാപയമാനോ , നിബ്ബാപീയമാനോ, ഓസായന്തോ, ഓസാപേന്തോ, ഓസാപയന്തോ, പഹായന്തോ, പഹായമാനോ, ജഹന്തോ, ജഹമാനോ, പഹീയമാനോ, പഹിയ്യമാനോ, ജഹീയമാനോ, ഹാപേന്തോ, ഹാപയന്തോ, ഹാപയമാനോ, ജഹാപേന്തോ, ജഹാപയന്തോ, ജഹാപയമാനോ, ഹാപീയമാനോ, ജഹാപീയമാനോ.

ഇവണ്ണേസു-വിക്കയന്തോ, വിക്കിണന്തോ, വിനിച്ഛയന്തോ, വിനിച്ഛിനന്തോ, നിതോ ചസ്സ ഛോ.

ആചയന്തോ, ആചിനന്തോ, ജയന്തോ, ജിനന്തോ, ഡേന്തോ, ഡേമാനോ, നേന്തോ, വിനേന്തോ, നയന്തോ, വിനയന്തോ, നയമാനോ, നിയ്യമാനോ, നയാപേന്തോ, നയാപയമാനോ, സേന്തോ, സയന്തോ, സേമാനോ, സയമാനോ, സയാനോ വാ, പഹിണന്തോ, പഹിണമാനോ.

ഉവണ്ണേസു-ചവന്തോ, ചവമാനോ, ഠാനാ ചാവന്തോ, ചാവയന്തോ, ചാവയമാനോ, ജവന്തോ, ജവമാനോ, അഭിത്ഥവന്തോ, അഭിത്ഥവമാനോ, അഭിത്ഥവീയമാനോ, സന്ധവന്തോ, സന്ധവമാനോ, ധുനന്തോ, നിദ്ധുനന്തോ, ധുനമാനോ, നിദ്ധുനമാനോ, പുനന്തോ, രവന്തോ, ലുനന്തോ, ആവുണന്തോ, പസവന്തോ, വിസ്സവന്തോ.

കമ്മേ-സുയ്യമാനോ.

കാരിതേ-സാവേന്തോ, സാവയന്തോ.

സ്വാദിഗണേ-സുണന്തോ, സുണമാനോ.

കാരിതേ-സുണാപേന്തോ, സുണാപയന്തോ.

ഹു-പൂജായം, ജുഹോന്തോ.

പപുബ്ബോ പഹുത്തേ, പഹോന്തോ, സമ്പഹോന്തോ.

ഹൂ-സത്തായം, ഹോന്തോ.

ഏദന്തേസു-ഏന്തോ . അത്ഥം ഏന്തമ്ഹി സൂരിയേ [ജാ॰ ൫.൫൫.൫൧൨൭ (അത്ഥങ്ഗതമ്ഹി)], സമേന്തോ, അഭിസമേന്തോ, ഖായന്തോ, ഖായമാനോ, ഗായന്തോ, ഗായമാനോ, ഗായീയമാനോ, ഗായാപേന്തോ, ഗായാപയന്തോ, അപചായന്തോ, ധമ്മം അപചായമാനോ, ഝായന്തോ, ഝായമാനോ, പജ്ഝായന്തോ, ഉജ്ഝായന്തോ, നിജ്ഝായന്തോ, അഭിജ്ഝായന്തോ.

കാരിതേ-ഝാപേന്തോ, ഉജ്ഝാപേന്തോ, യലോപോ.

ഭായന്തോ, ഭായമാനോ, സാലിം ലായന്തോ, ലായമാനോ, ചീവരം വായന്തോ, വായമാനോ.

കിലേ-കീളായം പേമനേ ച, കേലായന്തോ, കേലായമാനോ, ചാലേന്തോ പിയായന്തോതി വാ അത്ഥോ.

ഗിലേ-ഗേലഞ്ഞേ, ഗിലായന്തോ.

ചിനേ-അവമഞ്ഞനേ, ചിനായന്തോ.

പലേ-ഗതിയം, പലായന്തോ.

മിലേ-ഹാനിയം, മിലായന്തോ.

സങ്കസേ-നിവാസേ, സങ്കസായന്തോ ഇച്ചാദി.

അനേകബ്യഞ്ജനേസു-അസ-ഭുവി, "ന്തമാനാന്തന്തിയിയുംസ്വാദിലോപോ"തി ന്ത, മാനേസു ആദിലോപോ, സന്തോ, സമാനോ, ഉപാസന്തോ, ഉപാസമാനോ, ഉപാസീയമാനോ, ഇച്ഛന്തോ, ഇച്ഛമാനോ, ഇച്ഛീയമാനോ, ഗച്ഛന്തോ, ഗച്ഛമാനോ, ഗച്ഛീയമാനോ.

യസ്സ പുബ്ബരൂപത്തേ-ഗമ്മമാനോ, അധിഗമ്മമാനോ, അനാഗതേ സ്സപുബ്ബോ- "ലഭ വസ ഛിദ ഗമ ഭിദ രുദാനം ച്ഛങ"ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ച്ഛോ, ഗച്ഛന്തോ, ഗമിസ്സന്തോ, ഗച്ഛമാനോ, ഗമിസ്സമാനോ, ജിരന്തോ, ജിരമാനോ, ജിയ്യന്തോ, ജിയ്യമാനോ, ദഹന്തോ, ദഹമാനോ.

ദഹസ്സ ദസ്സ ഡോ, ഡഹന്തോ, ഡഹമാനോ.

കമ്മേ-ഡയ്ഹമാനോ.

ദിസ-പേക്ഖനേ, പസ്സന്തോ, പസ്സമാനോ, പസ്സീയമാനോ.

കാരിതേ-ദസ്സേന്തോ, ദസ്സയന്തോ, ദസ്സയമാനോ.

ലഭന്തോ, ലഭമാനോ.

കമ്മേ പുബ്ബരൂപം, ലബ്ഭമാനോ, ഉപലബ്ഭമാനോ.

അനാഗതേ-ലച്ഛന്തോ, ലഭിസ്സന്തോ, ലച്ഛമാനോ, ലഭിസ്സമാനോ.

മരന്തോ, മരമാനോ, മിയന്തോ, മിയമാനോ.

യമു-ഉപരമേ, നിയമന്തോ, സഞ്ഞമന്തോ, സഞ്ഞമമാനോ, നിയച്ഛന്തോ.

കാരിതേ-നിയാമേന്തോ.

രുദന്തോ, രോദന്തോ, രോദമാനോ.

അനാഗതേ-രുച്ഛന്തോ, രോദിസ്സന്തോ, രുച്ഛമാനോ, രോദിസ്സമാനോ.

വചന്തോ, വചമാനോ.

കമ്മേ ‘അസ്സൂ’തി ഉത്തം, വുച്ചമാനോ.

കാരിതേ-വാചേന്തോ, വാചയന്തോ, വാചയമാനോ.

കമ്മേ-വാചീയമാനോ.

അനാഗതേ-‘വച ഭുജ മുച വിസാനം ക്ഖങ’ഇതി സ്സേന സഹ ധാത്വന്തസ്സ ക്ഖാദേസോ, വക്ഖന്തോ, വക്ഖമാനോ, വദന്തോ, വദമാനോ, ഓവദന്തോ, ഓവദമാനോ, വജ്ജന്തോ, വജ്ജമാനോ.

കമ്മേ-വദീയമാനോ, ഓവദീയമാനോ, ഓവജ്ജമാനോ.

കാരിതേ-ഭേരിം വാദേന്തോ, വാദയമാനോ.

വസന്തോ വസമാനോ.

കമ്മേ പുബ്ബരൂപത്തം, ഉപവസ്സമാനോ.

വാസേന്തോ, വാസയന്തോ.

അനാഗതേ-വച്ഛന്തോ, വസിസ്സന്തോ, വച്ഛമാനോ, വസിസ്സമാനോ.

പവിസന്തോ, പവിസമാനോ.

കമ്മേ-പവിസീയമാനോ.

അനാഗതേ-പവേക്ഖന്തോ, പവിസിസ്സന്തോ, പവേക്ഖമാനോ, പവിസിസ്സമാനോ ഇച്ചാദി.

രുധാദിമ്ഹി-രുന്ധന്തോ, രുന്ധമാനോ.

കമ്മേ-രുന്ധീയമാനോ.

പുബ്ബരൂപത്തേ-രുജ്ഝമാനോ.

രോധേന്തോ, രോധമാനോ, രോധീയമാനോ.

ഛിന്ദന്തോ, ഛിന്ദമാനോ, ഛിന്ദീയമാനോ, ഛിജ്ജമാനോ, ഛിന്ദാപേന്തോ, ഛിന്ദാപയന്തോ.

അനാഗതേ-ഛേച്ഛന്തോ, ഛിന്ദിസ്സന്തോ, ഛേച്ഛമാനോ, ഛിന്ദിസ്സമാനോ.

ഭിന്ദന്തോ, ഭിന്ദമാനോ, ഭിന്ദീയമാനോ, ഭിജ്ജമാനോ, ഭേച്ഛന്തോ, ഭിന്ദിസ്സന്തോ, ഭേച്ഛമാനോ, ഭിന്ദിസ്സമാനോ.

ഭുഞ്ജന്തോ, ഭുഞ്ജമാനോ.

കമ്മേ-ഭുഞ്ജീയമാനോ.

പുബ്ബരൂപത്തേ-ഭുജ്ജമാനോ.

ഭോജേന്തോ, ഭോജയന്തോ, ഭോജയമാനോ, ഭോജീയമാനോ.

അനാഗതേ-ഭോക്ഖന്തോ , ഭുഞ്ജിസ്സന്തോ, ഭോക്ഖമാനോ, ഭുഞ്ജിസ്സമാനോ.

മുഞ്ചന്തോ, മുഞ്ചമാനോ, മുഞ്ചീയമാനോ, മുച്ചമാനോ.

അനാഗതേ-മോക്ഖന്തോ, മുഞ്ചിസ്സന്തോ, മോക്ഖമാനോ, മുഞ്ചിസ്സമാനോ ഇച്ചാദി.

ദിവാദിമ്ഹി സുദ്ധകത്തുരൂപം സുദ്ധകമ്മരൂപഞ്ച പുബ്ബരൂപേ സദിസമേവ, ദിബ്ബന്തോ, ദിബ്ബമാനോ, ദിബ്ബീയമാനോ.

പുബ്ബരൂപത്തേ-ദിബ്ബമാനോ.

ഛിജ്ജന്തോ, ഛിജ്ജമാനോ, ഛേദാപേന്തോ, ഛേദാപയമാനോ.

ബുജ്ഝന്തോ, ബുജ്ഝമാനോ, ബുജ്ഝീയമാനോ, ബോധേന്തോ, ബോധയന്തോ, ബോധയമാനോ.

മുച്ചന്തോ, മുച്ചമാനോ, മോചേന്തോ, മോചയന്തോ, മോചയമാനോ, മോചീയമാനോ.

യുജ്ജന്തോ, യുജ്ജമാനോ ഇച്ചാദി.

സ്വാദിമ്ഹി-സുണന്തോ, സുണമാനോ.

കമ്മേ-സുയ്യമാനോ.

കാരിതേ-സാവേന്തോ, സാവയന്തോ, സാവയമാനോ.

പാപുണന്തോ, ധമ്മം പരിയാപുണന്തോ, പരിയാപുണമാനോ, പാപുണീയമാനോ, പാപീയമാനോ.

കാരിതേ-പാപേന്തോ, പാപയന്തോ, പാപയമാനോ.

പരി, സംപുബ്ബോ-പരിസമാപേന്തോ, പരിസമാപയന്തോ, പരിസമാപയമാനോ, പരിസമാപീയമാനോ.

സക്കുണന്തോ, ആവുണന്തോ ഇച്ചാദി.

കിയാദിമ്ഹി-കിണന്തോ, കിണാപേന്തോ, വിക്കയന്തോ ഇച്ചാദി.

തനാദിമ്ഹി-തനോന്തോ , കരോന്തോ, കുബ്ബന്തോ, കുബ്ബമാനോ, ക്രുബ്ബന്തോ, ക്രുബ്ബമാനോ, കുരുമാനോ, കയിരന്തോ, കയിരമാനോ.

കമ്മേ-കരീയമാനോ, കയ്യമാനോ, ‘തവഗ്ഗവരണാനം യേ ചവഗ്ഗബയഞാ’തി ധാത്വന്തസ്സ യാദേസോ.

സങ്ഖരോന്തോ, അഭിസങ്ഖരോന്തോ.

കാരിതേ-കാരേന്തോ, കാരയന്തോ, കാരയമാനോ, കാരീയമാനോ.

സക്കോന്തോ ഇച്ചാദി.

ചുരാദിമ്ഹി-ചോരേന്തോ, ചോരയന്തോ, ചോരയമാനോ, ഥേനേന്തോ, ഥേനയന്തോ, ഥേനയമാനോ, ചിന്തേന്തോ, ചിന്തയന്തോ, ചിന്തയമാനോ, ചിന്തീയമാനോ, ചിന്താപേന്തോ, ചിന്താപയന്തോ, ചിന്താപയമാനോ, ചിന്താപീയമാനോ ഇച്ചാദി.

തിതിക്ഖന്തോ, തിതിക്ഖമാനോ, തിതിക്ഖീയമാനോ, തിതിക്ഖാപേന്തോ, തിതിക്ഖാപയന്തോ, തിതിക്ഖാപയമാനോ, വീമംസന്തോ, തികിച്ഛന്തോ, ചികിച്ഛന്തോ, വിചികിച്ഛന്തോ.

ഭുഞ്ജിതും ഇച്ഛതീതി ബുഭുക്ഖന്തോ, ഘസിതും ഇച്ഛതീതി ജിഘച്ഛന്തോ, പാതും പരിഭുഞ്ജിതും ഇച്ഛതീതി പിപാസന്തോ, ഗോത്തും സംവരിതും ഇച്ഛതീതി ജിഗുച്ഛന്തോ, ഹരിതും പരിയേസിതും ഇച്ഛതീതി ജിഗീസന്തോ, വിജേതും ഇച്ഛതീതി വിജിഗീസന്തോ.

പബ്ബതോ വിയ അത്താനം ചരതീതി പബ്ബതായന്തോ, പബ്ബതായമാനോ, പിയായന്തോ, മേത്തായന്തോഇച്ചാദീനി ച യോജേതബ്ബാനി.

ഇതി ന്ത, മാനപച്ചയരാസി.

ണ്യാദിപച്ചയരാസി

അഥ ണ്യ, യ, യകപച്ചയന്താ വുച്ചന്തേ.

൭൭൭. ഘ്യണ.

ഭാവ, കമ്മേസു ഘ, ണാനുബന്ധോ യപച്ചയോ ഹോതി. ഘാനുബന്ധോ 'കഗാചജാനം ഘാനുബന്ധേ'തിആദീസു വിസേസനത്ഥോ. ണാനുബന്ധോ വുദ്ധിദീപനത്ഥോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

അനുഭവിതബ്ബോതി അനുഭാവിയോ ഭോഗോ പുരിസേന, അനുഭാവിയം സുഖം, അനുഭാവിയാ സമ്പത്തി.

൭൭൮. ആസ്സേ ച.

ആദന്തധാതൂനം ആസ്സ ഏ ഹോതി ഘ്യണമ്ഹി. ചസദ്ദേന ഇവണ്ണധാതൂനം ആഗമഈകാരസ്സ ച ഏത്തം.

അക്ഖാതബ്ബം കഥേതബ്ബന്തി അക്ഖേയ്യം.

യസ്സ ദിത്തം, സങ്ഖാതബ്ബന്തി സങ്ഖ്യേയ്യം, സങ്ഖാതും അസക്കുണേയ്യന്തി അസങ്ഖ്യേയ്യം, ഗായിതബ്ബന്തി ഗേയ്യം-സഗാഥകം സുത്തം, ഝായിതും അരഹതീതി ഝേയ്യം, ഝായനീയം, അപചായിതും അരഹതീതി അപചേയ്യം,

ഞാതും അരഹതീതി ഞേയ്യം, ആജാനിതും അരഹതീതി അഞ്ഞേയ്യം, വിഞ്ഞേയ്യം, അഭിഞ്ഞേയ്യം, പരിഞ്ഞേയ്യം.

ഈആഗമേ-ജാനിയം, വിജാനിയം, ഈസ്സ രസ്സോ.

ജാനേയ്യം, വിജാനേയ്യം, അധിട്ഠാതബ്ബന്തി അധിട്ഠേയ്യം, അധിട്ഠഹേയ്യം, ദാതബ്ബന്തി ദേയ്യം, ആദാതബ്ബന്തി ആദേയ്യം, സദ്ദഹിതും അരഹതീതി സദ്ദഹേയ്യം, വിധാതും അരഹതീതി വിധേയ്യം, ന വിധേയ്യം അവിധേയ്യം-അനത്തലക്ഖണം, മാരസ്സ ആണാ ദഹതി എത്ഥാതി മാരധേയ്യം, മച്ചുധേയ്യം, സന്നിഹിതബ്ബന്തി സന്നിധേയ്യം, അഭിധാതബ്ബം കഥേതബ്ബന്തി അഭിധേയ്യം, പിദഹിതബ്ബന്തി പിധേയ്യം, അലോപോ, അപിധേയ്യം വാ, പാതബ്ബന്തി പേയ്യം, മിനേതബ്ബന്തി മേയ്യം, പമേതബ്ബന്തി പമേയ്യം, ഉപേച്ച മിനിതും അരഹതീതി ഉപമേയ്യം, ഹാതബ്ബന്തി ഹേയ്യം, പഹേയ്യം, പജഹേയ്യം.

ഇവണ്ണേസു-അജ്ഝായിതബ്ബന്തി അജ്ഝേയ്യം, അധിയേയ്യം, ഉപേതബ്ബന്തി ഉപേയ്യം, വിക്കിണിതബ്ബന്തി വിക്കേയ്യം, വിക്കായിയം, വിക്കായേയ്യം, വിക്കിണേയ്യം വാ, വിചിനിതബ്ബന്തി വിചേയ്യം, വിചിനേയ്യം, ജേതബ്ബന്തി ജേയ്യം, വിജേയ്യം, നേതബ്ബന്തി നേയ്യം, വിനേയ്യം, അധിസയിതബ്ബന്തി അധിസേയ്യം, പഹിതബ്ബന്തി പാഹേയ്യം, പഹിണേയ്യം വാ.

ഉവണ്ണേസു വുദ്ധിആവാദേസോ, കു-സദ്ദേ, കുയ്യതീതി കാവേയ്യം.

ഈസ്സ അഭാവേ വസ്സ ബത്തം രസ്സോ ച, കബ്യം.

പുബ്ബരൂപത്തേ കബ്ബം, ചാവേതബ്ബന്തി ചാവേയ്യം, ജവിതബ്ബന്തി ജവേയ്യം, അഭിത്ഥവിതബ്ബന്തി അഭിത്ഥവേയ്യം, ഭവിതും അരഹതീതി ഭബ്ബം. ജുഹോതബ്ബന്തി ഹബ്യം-സപ്പി.

ഏദന്തേസു-അപചായിതബ്ബന്തി അപചേയ്യം, അപചായിയം.

വേ-തന്തസന്താനേ, വേതബ്ബന്തി വേയ്യം.

വച, ഭജ, ഭുജ, യുജാദീഹി ഘ്യണ്പച്ചയോ.

൭൭൯. കഗാ ചജാനം ഘാനുബന്ധേ [ക॰ ൬൨൭; രൂ॰ ൫൫൪; നീ॰ ൧൨൨൯].

ച, ജാനം ധാത്വന്താനം ക, ഗാ ഹോന്തി ഘാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ.

വത്തബ്ബന്തി വാക്യം, വാക്കം, വാച്ചം, വാചേയ്യം വാ.

ഭജ-സേവായം, ഭജിതബ്ബന്തി ഭാഗ്യം, ഭഗ്ഗം, ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി ഭോഗ്യം, ഭോഗ്ഗം, യുഞ്ജിതബ്ബന്തി യോഗ്യം, യോഗ്ഗം.

൭൮൦. വദാദീഹി യോ [ക॰ ൫൪൧; രൂ॰ ൫൫൭; നീ॰ ൧൧൨൭].

വദാദീഹി ഭാവ, കമ്മേസു ബഹുലം യോ ഹോതി.

ഭുഞ്ജിഭബ്ബന്തി ഭോജ്ജം, ഖാദിതബ്ബന്തി ഖജ്ജം, വിതുദിതബ്ബന്തി വിതുജ്ജം, പനുദിതബ്ബന്തി പനുജ്ജം, പജ്ജിതബ്ബന്തി പജ്ജം, മജ്ജതി ഏതേനാതി മജ്ജം.

മുദ-ഹാസേ, പമോദതി ഏതേനാതി പാമോജ്ജം, വദീയതീതി വജ്ജം.

വധ-ഹിംസായം, വധിതബ്ബന്തി വജ്ഝം, വിജ്ഝിതബ്ബന്തി വിജ്ഝം, പുനന്തി സുജ്ഝന്തി സത്താ ഏതേനാതി പുഞ്ഞം, നാഗമോ.

വിഹഞ്ഞതേ വിഹഞ്ഞം, വപിയതേതി വപ്പം, സുപനം സോപ്പം, ലഭിതബ്ബന്തി ലബ്ഭം, ഗന്തബ്ബന്തി ഗമ്മം, ദമിതും അരഹതീതി ദമ്മം, രമിതബ്ബന്തി രമ്മം, അഭിരമ്മം, നിസാമീയതേ നിസമ്മം, വിസമീയതേ വിസമ്മം, ഫുസീയതേതി ഫസ്സോ, ഉസ്സ അത്തം.

സാസിതബ്ബോതി സിസ്സോ, 'സാസസ്സ സിസാ'തി സിത്തം.

ഗഹ, ഗുഹ, ഗരഹ, ദുഹ, വഹ, സഹ.

൭൮൫. ഗുഹാദീഹി യക [ക॰ ൫൪൫; രൂ॰ ൫൫൬; നീ॰ ൫൫൬൯].

ഏതേഹി ഭാവ, കമ്മേസു ബഹുലം യക ഹോതി, ഹസ്സ വിപല്ലാസോ.

ഗഹേതബ്ബന്തി ഗയ്ഹം, ഗുഹിതബ്ബന്തി ഗുയ്ഹം.

ഗരഹ-നിന്ദായം, ഗരഹിതബ്ബന്തി ഗാരയ്ഹം, ദുഹിതബ്ബന്തി ദുയ്ഹം, വഹിതബ്ബന്തി വയ്ഹം.

സഹ-സാഹസേ, സഹിതബ്ബന്തി സയ്ഹം, പസയ്ഹം.

൭൮൬. കിച്ച ഘച്ച ഭച്ച ഗബ്ബ ല്യാ ['...ബബ്ബലേയ്യാ' (ബഹൂസു)].

ഏതേ സദ്ദാ യപച്ചയന്താ സിജ്ഝന്തി, ഇമിനാ യപച്ചയം കത്വാ തേന സഹ കരസ്സ കിച്ചം, ഹനസ്സ ഘച്ചം, ഭരസ്സ ഭച്ചം, ഗുസ്സ ഗബ്ബം, ലിസ്സ ല്യത്തം കത്വാ സിജ്ഝന്തി.

കരീയതേതി കിച്ചം, കിച്ചയം വാ, ഹഞ്ഞതേതി ഘച്ചം, ഹച്ചം വാ, ഭരീയതേതി ഭച്ചം.

ഗു-ദബ്ബേ, ഗുയതേ ഗബ്ബം, പടിസല്ലീയതേ പടിസല്യം.

വിസേസവിധാനം -

ഭര-ഭരണേ, ഭരിതബ്ബന്തി ഭാരിയം, ഹരിതബ്ബന്തി ഹാരിയം, ഭാജേതബ്ബന്തി ഭാജിയം, ഭാജേയ്യം, ഉപാസിതബ്ബന്തി ഉപാസിയം, ഇച്ഛിതബ്ബന്തി ഇച്ഛേയ്യം, അധിഗന്തബ്ബന്തി അധിഗമേയ്യം ഇച്ചാദി.

രുന്ധിതബ്ബന്തി രുന്ധേയ്യം, ഛിന്ദിതബ്ബന്തി ഛിന്ദേയ്യം, ഛേരജ്ജം ഇച്ചാദി.

ദിബ്ബിതബ്ബന്തി ദിബ്ബേയ്യം, ദിബ്ബം, ബുജ്ഝിതബ്ബന്തി ബുജ്ഝേയ്യം, ബോധേയ്യം, ബോജ്ഝം ഇച്ചാദി.

സോതബ്ബന്തി സുണേയ്യം, പാപുണിതബ്ബന്തി പാപുണേയ്യം, സക്കുണിതബ്ബന്തി സക്കുണേയ്യം, ന സക്കുണേയ്യം അസക്കുണേയ്യം ഇച്ചാദി.

തനിതബ്ബന്തി താനേയ്യം, തഞ്ഞം, കാതബ്ബന്തി കാരിയം, കയ്യം.

ചോരേതബ്ബന്തി ചോരേയ്യം, ഥേനീയതേ ഥേയ്യം, നസ്സ പരരൂപത്തം, ചിന്തേതബ്ബന്തി ചിന്തേയ്യം, ന ചിന്തേയ്യം അചിന്തേയ്യം, അചിന്തിയം, മന്തേയ്യം, മന്തിയം, വേദിയം, വേദേയ്യം ഇച്ചാദി.

തിതിക്ഖേയ്യം, വീമംസേയ്യം ഇച്ചാദി ച യോജേതബ്ബാനി.

ഇതി ണ്യാദിപച്ചയരാസി.

അആദിപച്ചയരാസി

അഥ അ, അണ, ഘക, ഘണപച്ചയന്താ വുച്ചന്തേ.

൭൮൩. ഭാവകാരകേസ്വഘണഘക ['ഭാവകാരകേസ്വഘണഘകാ' (ബഹൂസു)].

ഭാവേ ഛസു കാരകേസു ച ക്രിയത്ഥാ പരം അ, ഘണ, ഘകപച്ചയാ ഹോന്തി കമ്മാദിമ്ഹി വാ അകമ്മാദിമ്ഹി വാ.

൭൮൪. കചണ.

കമ്മുപപദമ്ഹാ ക്രിയത്ഥാ പരം കത്തരി ഏവ കചി അണ ഹോതി.

അ, അണ, ഘക, ഘണ.

അമ്ഹി താവ -

അഗ്ഗം ജാനാതീതി അഗ്ഗഞ്ഞോ, വംസം ജാനാതീതി വംസഞ്ഞോ, മഗ്ഗേ തിട്ഠതീതി മഗ്ഗട്ഠോ-പുരിസോ, മഗ്ഗട്ഠാ-ഇത്ഥീ, മഗ്ഗട്ഠം-ഞാണം. ഏവം ഫലട്ഠോ, ഥലട്ഠോ, ജലട്ഠോ, പബ്ബതട്ഠോ, ഭൂമട്ഠോ.

ഗോ വുച്ചതി ഞാണം സദ്ദോ ച, ഗവം തായതി രക്ഖതീതി ഗോത്തം, പരിതോ ഭയം തായതി രക്ഖതീതി പരിത്തം, അന്നം ദേതീതി അന്നദോ. ഏവം വത്ഥദോ, വണ്ണദോ, യാനദോ, സുഖദോ, ദീപദോ, ചക്ഖുദോ, ദായം ആദദാതീതി ദായാദോ, പാരം ഗന്തും ദേതീതി പാരദോ-രസോ.

അന്നം ദദാതീതി അന്നദദോ, ദ്വിത്തം പുബ്ബസ്സ രസ്സോ ച.

പുരിന്ദദോ, മഹാവുത്തിനാ പുരസദ്ദേ അസ്സ ഇത്തം ബിന്ദാഗമോ ച.

സബ്ബം ദദാതീതി സബ്ബദദോ, സച്ചം സന്ധേതീതി സച്ചസന്ധോ, ജനം സന്ധേതീതി ജനസന്ധോ.

കകു വുച്ചതി ഗുണരാസി, കകും സന്ധേതീതി കകുസന്ധോ, ഗാവോപാതി രക്ഖതീതി ഗോപോ-പുരിസോ, ഗോപസ്സ ഭരിയാ ഗോപീ.

കസ്സം വുച്ചതി ഖേത്തം, കസ്സം പാതി രക്ഖതീതി കസ്സപോ.

ഭൂ വുച്ചതി പഥവീ, ഭൂം പാതി രക്ഖതീതി ഭൂപോ. ഏവം ഭൂമിപോ.

പാദേന മൂലേന പഥവീരസം ആപോരസഞ്ച പിവതീതി പാദപോ, സുട്ഠു ഭാതി ദിബ്ബതീതി സുഭോ, ന മമായതീതി അമമോ, ദ്വേ അനത്ഥേ ലാതി ഗണ്ഹാതീതി ബാലോ, ബഹും ലാതി ഗണ്ഹാതീതി ബഹുലോ, രാഹു വിയ ലാതി ഗണ്ഹാതീതി രാഹുലോ, ആദീനം

ദുക്ഖം വാതി ബന്ധതീതിആദീനവോ, അണ്ണം ഉദകരാസിം വാതി ബന്ധതീതി അണ്ണവോ ഇച്ചാദി.

അണമ്ഹി -

൬൪൩. ആസ്സാണാപിമ്ഹി യുക.

ണാപിവജ്ജിതേ ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ ആദന്തസ്സ ധാതുസ്സ അന്തേ യുക ഹോതി, യാഗമോതി അത്ഥോ.

ഞാതബ്ബോ ബുജ്ഝിതബ്ബോതി ഞായോ-യുത്തി, ഞായതി അമതം പദം ഏതേനാതി ഞായോ-അരിയമഗ്ഗോ, പടിച്ച തിട്ഠതീതി പതിട്ഠായോ, ദാതബ്ബോതി ദായോ-ആമിസദായോ, ധമ്മദായോ, ഖീരം പിവതീതി ഖീരപായോ, ധഞ്ഞം മിനാതീതി ധഞ്ഞമായോ, വാതി ഗച്ഛതീതി വായോ ഇച്ചാദി.

ഇവണ്ണേസു അമ്ഹി താവ -

ഏതി പവത്തതീതി ആയോ, സമേതീതി സമയോ, വേതി വിനസ്സതീതി വയോ-മന്ദാദി, വിഗമനം വിനസ്സനം വയോ-ഭങ്ഗോ, ഉദയനം ഉദയോ, സമുദയനം സമുദയോ, സമുദേതി ഫലം ഏതേനാതി വാ സമുദയോ, അതിച്ച അയനം പവത്തനം അച്ചയോ, പടിച്ച ഫലം ഏതി ഏതസ്മാതി പച്ചയോ, കിണനം കയോ, വിക്കിണനം വിക്കയോ, ഖീയനം ഖയോ, ഖീയന്തി ഏത്ഥാതി വാ ഖയോ, രാഗസ്സ ഖയോ രാഗക്ഖയോ, ചയനം ചയോ, ആചയോ, ഉച്ചയോ, സമുച്ചയോ, ഉപചയോ, ധമ്മം വിചിനന്തി ഏതേനാതി ധമ്മവിചയോ, ജയനം ജയോ, വിജയോ, പരാജയോ, നിയ്യതി ഏതേനാതി നയോ-വിധി, വിനേതി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ വിനയോ, സുഖേന നേതബ്ബോ ഞാതബ്ബോതി സുനയോ, ദുക്ഖേന നേതബ്ബോ ഞാതബ്ബോതി ദുന്നയോ, പാതബ്ബോതി പയോ-ജലം ഖീരഞ്ച.

രി-കമ്പനേ, നിച്ചം രയന്തി ഫന്ദന്തി ദുക്ഖപ്പത്താ സത്താ ഏത്ഥാതി നിരയോ, അല്ലീയനം ആലയോ, നിലിയനം നിലയോ, സയനം സയോ, ഭുസോ സേന്തി ഏത്ഥാതി ആസയോ, അജ്ഝാസയോ, വിസേസേന സേന്തി ഏത്ഥാതി വിസയോ, നിസ്സായ നം സേതി പവത്തതി ഏത്ഥാതി നിസ്സയോ, ഉപനിസ്സയോ, അനുസേതീതി അനുസയോ ഇച്ചാദി.

അണമ്ഹി -

അയനം വഡ്ഢനം ആയോ, ആയമ്ഹാ അപേതോ അപായോ, ആയേന ഉപേതോ ഉപായോ, സമുദേതി ഏത്ഥാതി സമുദായോ, സമവേതി ഏത്ഥാതി സമവായോ, പരിയായോ, വിപരിയായോ, നേതബ്ബോതി നായോ [ഞായോ?], നീയതി ഏതേനാതി വാ നായോ, ഭൂമിയം സേതീതി ഭൂമിസായോ ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു അമ്ഹി താവ -

ചവനം ചവോ, ജവനം ജവോ, അഭിത്ഥവനം അഭിത്ഥവോ, ഭുസം ദവതി ഹിംസതീതി ഉപദ്ദവോ, സന്ധവനം സന്ധവോ, മിത്തഭാവേന സന്ധവോ മിത്തസന്ധവോ, ഭവതീതി ഭാവോ, വിഭവനം വിഭവോ, സമ്ഭവനം സമ്ഭവോ, സമ്ഭവതി ഏതസ്മാതി വാ സമ്ഭവോ, അധിഭവനം അധിഭവോ, അഭിഭവോ, പരിഭവോ, പരാഭവനം വിനസ്സനം പരാഭവോ, രവതീതി രവോ-സദ്ദോ, ലുനനം ലവോ, പസവതീതി പസ്സാവോ, ആസവതീതി ആസവോ, പടിമുഖം സവനം പടിസ്സവോ ഇച്ചാദി.

അണമ്ഹി -

ഭവനം ഭാവോ, ഭവന്തി സദ്ദ, ബുദ്ധിയോ ഏതേനാതി ഭാവോ, സാലിം ലുനാതീതി സാലിലാവോ, കുച്ഛിതേന സവതി സന്ദതീതി കസാവോ ഇച്ചാദി.

ഏദന്തേസു അണമ്ഹി -

മഹാവുത്തിനാ ഏസ്സ ആയത്തം, മന്തം അജ്ഝേതീതി മന്തജ്ഝായോ, വജ്ജാവജ്ജം ഉപേച്ച ഝായതീതി ഉപജ്ഝായോ-ഥേരോ, ഉപജ്ഝായിനീഥേരീ.

ദേ-പാലനേ , അത്തനി നിലീനം ദയതി രക്ഖതീതി ദായോ, മിഗദായോ, തന്തം വായതീതി തന്തവായോ.

വ്ഹേ-അവ്ഹാനേ, **വ്ഹീ**യതീതി വ്ഹയോ-നാമം, രസ്സത്തം, ആപുബ്ബോ അവ്ഹയോ ഇച്ചാദി.

അനേകബ്യഞ്ജനേസു അമ്ഹി താവ -

കമനം കമോ, പക്കമോ, അഭിക്കമോ, പടിക്കമോ, ചങ്കമതി ഏത്ഥാതി ചങ്കമോ, ഹിതം കരോതീതി ഹിതക്കരോ, ദുക്ഖേന കാതബ്ബോതി ദുക്കരോ-അത്ഥോ, ദുക്കരാ-പടിപദാ, ദുക്കരം-കമ്മം, സുഖേന കാതബ്ബോതി സുകരോ, ഈസം കാതബ്ബോതി ഈസക്കരോ, ദീപം കരോതീതി ദീപങ്കരോ, അലുത്തസമാസോ.

ആഗച്ഛതീതി ആഗമോ, ആഗമനം വാ ആഗമോ, സങ്ഗമനം സങ്ഗമോ, സമാഗമോ, പഗ്ഗണ്ഹനം പഗ്ഗഹോ, സങ്ഗണ്ഹനം സങ്ഗഹോ, സങ്ഗയ്ഹന്തി ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ സങ്ഗഹോ, അനുഗ്ഗഹോ, പടിഗ്ഗഹോ, ഗാവോ ചരന്തി ഏത്ഥാതി ഗോചരോ, കാമേ അവചരതീതി കാമാവചരോ, ഉരം ഛാദേതീതി ഉരച്ഛദോ, ജിരതി ഏതേനാതി ജരോ, വേസ്സം തരതീതി വേസ്സന്തരോ, അലുത്തസമാസോ.

രഥേ അത്ഥരതീതി രഥത്ഥരോ, അസ്സത്ഥരോ, അരിം ദമേതീതി അരിന്ദമോ, ഭഗം ദരതി ഭിന്ദതീതി ഭഗന്ദരോ, യുഗം രവി'ന്ദുദ്വയം ധാരേതീതി യുഗന്ധരോ, ധമ്മം ധാരേതീതി ധമ്മധരോ, പജ്ജതേതി പദം, സിക്ഖാ ഏവ പദം സിക്ഖാപദം, സുഖേന ഭരിതബ്ബോതി സുഭരോ, ദുക്ഖേന ഭരിതബ്ബോതി ദുബ്ഭരോ, ന മരതീതി അമരോ-ദേവോ, നിയമനം നിയമോ, സംയമനം സംയമോ, സിരസ്മിം രുഹതീതി സിരോരുഹോ, സുഖേന ലബ്ഭതീതി സുലഭോ, ദുക്ഖേന ലബ്ഭതീതി ദുല്ലഭോ, സംവരിതബ്ബോതി സംവരോ, വുച്ചതീതി വചോ, സുബ്ബചോ, ദുബ്ബചോ, വാരിം വഹതീതി വാരിവഹോ, സരതി ഗച്ഛതീതി സരോ, മനം ഹരതീതി മനോഹരോ ഇച്ചാദി.

അണമ്ഹി -

കമു-ഇച്ഛാ, കന്തീസു, കാമേതീതി കാമോ, കാമീയതീതി വാ കാമോ, അത്ഥം കാമേതീതി അത്ഥകാമോ, കരണം കാരോ, പകാരോ, ആകാരോ, വികാരോ, ഉപകാരോ, അപകാരോ, കുമ്ഭം കരോതീതി കുമ്ഭകാരോ, രഥകാരോ, മാലകാരോ, സങ്ഖരണം സങ്ഖാരോ, സങ്ഖരീയതീതി വാ സങ്ഖാരോ, സങ്ഖരോതീതി വാ സങ്ഖാരോ, പരിക്ഖാരോ, പുരക്ഖാരോ, ഗച്ഛന്തി പവത്തന്തി കാമാ ഏത്ഥാതി ഗാമോ, ഗണ്ഹാതീതി ഗാഹോ, പത്തം ഗണ്ഹാതീതി പത്തഗാഹോ, രസ്മിം ഗണ്ഹാതീതി രസ്മിഗാഹോ, വിചരണം വിചാരോ, ഉപേച്ച ചരതീതി ഉപചാരോ, ഗാമം ഉപേച്ച ചരതീതി ഗാമൂപചാരോ, ജിരതി ഹിരീ ഭിജ്ജതി ഏതേനാതി ജാരോ, കിച്ഛേന തരിതബ്ബോതി കന്താരോ, മഹാവുത്തിനാ കിച്ഛസ്സ കത്തം, ബിന്ദാഗമോ, വാളകന്താരോ, യക്ഖകന്താരോ, അത്ഥരണം അത്ഥാരോ, കഥിനസ്സ അത്ഥാരോ കഥിനത്ഥാരോ, ദരതി ഭിന്ദതി കുലവിഭാഗം ഗച്ഛതി ഏതേന ജനേനാതി ദാരോ, കും പഥവിം ദാരേതീതി കുദാരോ, രസ്സ ലോ, കുദാലോ.

ഭുസോ ക്രിയം ധാരേതീതി ആധാരോ, പത്താധാരോ, പടിസന്ധാരണം പടിസന്ധാരോ, പജ്ജതി ഏതേനാതി പാദോ, ഉപ്പജ്ജനം ഉപ്പാദോ, പടിച്ച സമുപ്പജ്ജനം പടിച്ചസമുപ്പാദോ, ഭരിതബ്ബോ വഹിതബ്ബോതി ഭാരോ, സമ്ഭരീയതി സന്നിചീയതീതി സമ്ഭാരോ, ബോധിസമ്ഭാരോ, ദബ്ബസമ്ഭാരോ, മാരേതീതി മാരോ, കിലേസമാരോ, ഖന്ധമാരോ, മച്ചുമാരോ, നിയാമേതീതി നിയാമോ, ധമ്മനിയാമോ, കമ്മനിയാമോ, ആരൂഹതീതി ആരോഹോ, രുക്ഖം ആരൂഹതീതി രുക്ഖാരോഹോ, ഹത്ഥാരോഹോ, അസ്സാരോഹോ, രഥാരോഹോ, ലബ്ഭതീതി ലാഭോ, പടിലാഭോ, നിവരണം നിവാരോ, പരിവാരേതീതി പരിവാരോ, വഹതീതി വാഹോ, ആവാഹോ, വിവാഹോ, സരതി അദ്ധാനം പവത്തതീതി സാരോ, വിരൂപേന പടിസരണം പുനപ്പുനം ചിന്തനം വിപ്പടിസാരോ, പഹരണം പഹാരോ, ആഹാരോ, നീഹാരോ, വിഹാരോ, അഭിഹാരോ, പരിഹാരോ.

൭൮൩. ഹനസ്സ ഘാതോ ണാനുബന്ധേ [ക॰ ൫൯൮; രൂ॰ ൫൯൫; നീ॰ ൧൧൯൭].

ണാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ ഹനസ്സ ഘാതോ ഹോതി.

ഹനനം ഘാതോ, വിഹഞ്ഞനം വിഘാതോ, ഉപഹനനം ഉപഘാതോ, പടിഹനനം പടിഘാതോ.

ഘകപച്ചയേ വുദ്ധി നത്ഥി, ‘മനാനം നിഗ്ഗഹീത’ന്തി ധാത്വാനുബന്ധസ്സപി നസ്സ നിഗ്ഗഹീതം വഗ്ഗന്തോ ച, ‘കഗാ ചജാനം ഘാനുബന്ധേ’തി ഘാനുബന്ധേ പച്ചയേ പരേ ധാത്വന്താനഞ്ച, ജാനം ക, ഗാ ഹോന്തി, നിപച്ചതീതി നിപകോ.

ഭന്ജ-ഭിജ്ജനേ വിഭാഗേ ച, ഭഞ്ജനം ഭങ്ഗോ, വിഭജ്ജനം വിഭങ്ഗോ, വിഭജീയന്തി ധമ്മാ ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ വിഭങ്ഗോ, ഖന്ധവിഭങ്ഗോ, ധാതുവിഭങ്ഗോ.

രന്ജ-രാഗേ, രഞ്ജനം രങ്ഗോ, രഞ്ജന്തി സത്താ ഏത്ഥാതി രങ്ഗോ.

സന്ജ-സങ്ഗേ, സഞ്ജനം സങ്ഗോ, പസജ്ജനം ലഗ്ഗനം പസങ്ഗോ, ആസജ്ജതീതി ആസങ്ഗോ, ഉത്തരി ആസങ്ഗോ ഉത്തരാസങ്ഗോ.

സജ-സജ്ജനേ, അതിസജ്ജനം സമ്ബോധനം അതിസഗ്ഗോ, ഗസ്സ ദ്വിത്തം.

നിസ്സജ്ജനം നിസ്സഗ്ഗോ, പടിനിസ്സഗ്ഗോ, വിസ്സജ്ജനം വിസ്സഗ്ഗോ, സംസജ്ജനം മിസ്സീകരണം സംസഗ്ഗോ, യുജ്ജതി ഏത്ഥാതി യുഗം, കലിയുഗം, സകടയുഗം, പിതാമഹയുഗം, നിതുദനം നിതുദോ, പനുദനം പനുദോ, ഉദ്ധം ഭിജ്ജതീതി ഉബ്ഭിദോ, കോവിദതീതി കോവിദോ, പകാരേന കുജ്ഝതീതി പകുധോ, ബുജ്ഝതീതി ബുധോ-പണ്ഡിതോ, മുയ്ഹതീതി മോമൂഹോ, ലോലുപ്പതീതി ലോലുപ്പോ, ആദിദ്വിത്തം ഓത്തഞ്ച ഇച്ചാദി.

ഘണപച്ചയേ-പചനം പാകോ, പച്ചതീതി വാ പാകോ, വിപാകോ, വിവിച്ചനം വിവേകോ, സിഞ്ചനം സേകോ, അഭിസേകോ, സോചനം സോകോ, ചജനം ചാഗോ, ഭജനം ഭാഗോ, ഭുഞ്ജനം ഭോഗോ, സഹ ഭോഗോ സമ്ഭോഗോ, പരിഭോഗോ, ആഭുജനം ആഭോഗോ, ഓഭുജനം ഓഭോഗോ.

യജ-പൂജായം, യജനം യാഗോ, ആമിസയാഗോ, ധമ്മയാഗോ, യുജ്ജനം യോഗോ, പയോഗോ, ആയോഗോ, വിയോഗോ, അനുയോഗോ, ഉപയുജ്ജിതബ്ബോതി ഉപയോഗോ, ലുജ്ജതീതി ലോകോ, മഹാവുത്തിനാ ഗസ്സ കത്തം, കാമലോകോ, രൂപലോകോ, സംവിജ്ജനം സംവേഗോ ഇച്ചാദി.

൬൮൬. അനഘണസ്വാപരീഹി ളോ [ക° ൬൭൪; രൂ° ൫൮൪; നീ° ൪൦൪൯].

ആ, പരീഹി പരസ്സ ദഹസ്സ ളോ ഹോതി അന, ഘണപച്ചയേസു.

പരിദയ്ഹനം പരിളാഹോ, ‘ദഹസ്സ ദസ്സ ഡോ’തി വികപ്പേന ഡാദേസോ, ദയ്ഹനം ഡാഹോ, ദാഹോ വാ.

ഇതി അആദിപച്ചയരാസി.

അനപച്ചയരാസി

അഥ അനപച്ചയന്താ വുച്ചന്തേ.

൬൮൮. അനോ.

ഭാവേ ച ഠസു കാരകേസു ച ക്രിയത്ഥാ അനപച്ചയോ ഹോതി, ആദന്തേസു പരസ്സരലോപോ, അലോപേ യാഗമോ.

അക്ഖായതേ അക്ഖാനം, അക്ഖായതി ഏ്വതേനാതി വാ അക്ഖാനം, ധമ്മസ്സ അക്ഖാനന്തി ധമ്മക്ഖാനം, പടിസങ്ഖായതി പജാനാതി ഏ്വതേനാതി പടിസങ്ഖാനം , സഹ ഗായനം സങ്ഗായനം, സഹ ഗായന്തി സജ്ഝായന്തി ഏ്വത്ഥാതി വാ സങ്ഗായനം, ഞായതേ ഞാണം, ജാനാതീതി വാ ഞാണം, ജാനന്തി ഏ്വതേനാതി വാ ഞാണം, പഞ്ഞായതീതി പഞ്ഞാണം, വിജാനാതീതി വിഞ്ഞാണം, സഞ്ഞാണം, നസ്സ ണത്തം.

കാരിതേ-ഞാപനം, പഞ്ഞാപനം, വിഞ്ഞാപനം, സഞ്ഞാപനം.

ജാനനം, പജാനനം, വിജാനനം, സഞ്ജാനനം, പുബ്ബസ്സരലോപോ, ഠീയതേ ഠാനം, തിട്ഠന്തി ഏ്വത്ഥാതി വാ ഠാനം.

കാരിതേ-ഠാപനം, പതിട്ഠാപനം.

തായതി രക്ഖതീതി താണം, പരിത്താണം, നസ്സ ണത്തം.

അവത്ഥായതി ഏ്വത്ഥാതി അവത്ഥാനം, ദീയതേ ദാനം, ദിയ്യതി ഏ്വതേനാതി വാ ദാനം, സമ്മാ പദീയതി അസ്സാതി സമ്പദാനം, അപേച്ച ആദദാതി ഏ്വതസ്മാതി അപാദാനം.

കാരിതേ-ദാപനം, സമാദപനം.

പദഹീയതേ പധാനം, പദഹന്തി ഏ്വതേനാതി വാ പധാനം, ആധാനം, വിധാനം, നിധാനം, സന്നിധാനം.

കാരിതേ-സന്നിധാപനം.

പാനം, പടിഭാനം, മാണം, പമാണം, ഉപമാണം, പരിമാണം, നസ്സ ണത്തം.

യായതി ഏ്വതേനാതി യാനം, ഉയ്യാനം, നിയ്യാനം, വായന്തി ഭവാഭവം ഗച്ഛന്തി ഏ്വതേനാതി വാനം, നത്ഥി വാനം ഏ്വത്ഥാതി നിബ്ബാനം, നിബ്ബായന്തി ഏ്വത്ഥാതി വാ നിബ്ബാനം.

കാരിതേ-നിബ്ബാപനം.

അവസാനം, ഓസാനം, പരിയോസാനം, പഹാനം, പരിഹാനം.

കാരിതേ-ഹാപനം, പരിഹാപനം.

ഇവണ്ണേസു-അയനം വിക്കയനം, വിക്കിണനം, ഖയനം, ഖിയനം, ഖിയ്യനം, ഇയ, ഇയ്യാദേസോ, ചയനം, ചിനനം, ആചിനനം, വിചിനനം, ജയനം, വിജയനം, ലീയന്തി ഏ്വത്ഥാതി ലേണം, നസ്സ ണത്തം.

പടിസല്ലീയന്തി ഏ്വത്ഥാതി പടിസല്ലാനം, ഇസ്സ ആത്തം. സേതി ഏ്വത്ഥാതി സേനം, സയനം.

കാരിതേ-സയാപനം ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു-ചവനം, ജവനം, അഭിത്ഥവനം, ധുനനം, വിദ്ധുനനം, നിദ്ധുനനം, ഭവനം, അഭിഭവനം, ലവനം, ലുനനം, സവനം, പസവനം ഇച്ചാദി.

ഏദന്തേസു-അജ്ഝേനം, അജ്ഝായനം, അപചായനം, ഝായതേ ഝാനം, ഝായതി ഏതേനാതി വാ ഝാനം, പഠമജ്ഝാനം, ദുതിയജ്ഝാനം, ഉജ്ഝാനം, നിജ്ഝാനം, അഭിജ്ഝാനം, സാലിലായനം, ചീവരവായനം, ഗിലായതീതി ഗിലാനോ ഇച്ചാദി.

'രാ നസ്സ ണോ'തി സുത്തേന രകാരമ്ഹാ പരസ്സ നസ്സ ണോ, കാരണം, അധികരീയതി ഏത്ഥാതി അധികരണം, സങ്ഖരണം, അഭിസങ്ഖരണം.

കാരിതേ-കാരാപനം.

ആകിരണം, വിക്കിരണം, ചരണം, ജിരണം, തരണം, കങ്ഖാവിതരണം, അത്ഥരണം, ആഗന്ത്വാ ദഹന്തി ഏത്ഥ മതസരീരന്തി ആളഹനംസുസാനം, ദസ്സ ളോ.

പസ്സീയതേ പസ്സനം, ദസ്സനം, സുട്ഠു പസ്സതീതി സുദസ്സനോരാജാ, സുട്ഠു പസ്സിതബ്ബന്തി സുദസ്സനം-ദേവനഗരം, സന്ദസ്സനം, നിദസ്സനം, ധാരണം, ഉദ്ധാരണം, നിദ്ധാരണം, ആദിദീഘോ.

പൂരണം, പരിപൂരണം, ഫരണം, വിപ്ഫരണം.

കാരിതേ-മാരണം.

നിവാരണം, സരണം, നിസ്സരണം, ഹരണം, ആഹരണം, നീഹരണം ഇച്ചാദി.

സാമഞ്ഞവിധാനത്താ സദ്ദത്ഥ, കുജ്ഝനത്ഥ, ചലനത്ഥധാതൂഹി രുച, ജുത, വഡ്ഢാദിധാതൂഹി ച തസ്സീലാദീസു അനോ ഹോതി, ഘോസതി സീലേനാതി ഘോസനോ, ഘോസതി ധമ്മേനാതി ഘോസനോ, ഘോസതി സാധുകാരേനാതി ഘോസനോ, കോധനോ, ദൂസനോ, പദൂസനോ, കോപനോ, ചലനോ, ഫന്ദനോ, കമ്പനോ, മണ്ഡനോ, ഭൂസനോ, വിഭൂസനോ, രോചനോ, വിരോചനോ, വേരോചനോ, ജോതനോ, ഉജ്ജോതനോ, വഡ്ഢനോ, കരോതി സീലേനാതി കരണോ. രാഗോ നിമിത്തകരണോ, ദോസോ നിമിത്തകരണോ, മോഹോ നിമിത്തകരണോ [സം॰ നി॰ ൪.൩൪൯] ഇച്ചാദി.

൭൬൯. കരാ ണനോ.

കരമ്ഹാ കത്തരി ണാനുബന്ധോ അനോ ഹോതി.

കരോതി അത്തനോ ഫലന്തി കാരണം.

൭൭൦. ഹാതോ വീഹികാലേസു.

വീഹിസ്മിം കാലേ ച വത്തബ്ബേ ഹാധാതുമ്ഹാ കത്തരി ണാനുബന്ധോ അനോ ഹോതി.

ഹാപേതീതി ഹായനോ, വീഹിവിസേസോ വസ്സഞ്ച. “കുഞ്ജരം സട്ഠിഹായന”ന്തി എത്ഥ വസ്സം ഹായനന്തി വുച്ചതി.

ഇതി അനപച്ചയരാസി.

അകപച്ചയരാസി

അഥ അകപച്ചയന്താ വുച്ചന്തേ.

൬൮൫. ആസീസായമകോ ['ആസിംസാമകോ' (ബഹൂസു)].

ആസീസാ വുച്ചതി പത്ഥനാ, ആസീസായം ഗമ്യമാനായം അകോ ഹോതി കത്തരി.

ജീവതൂതി ജീവകോ, നന്ദതൂതി നന്ദകോ. “ജിനബുദ്ധി, ധനഭൂതി, ഭൂതോ, ധമ്മദിന്നോ, വഡ്ഢമാനോ”തി എതേ സദ്ദാ അഞ്ഞഥാ സിജ്ഝന്തി, ജിനോ ഇമം ബുജ്ഝതൂതി ജിനബുദ്ധി, ധനം എതസ്സ ഭവതി വഡ്ഢതീതി ധനഭൂതി, ഭവതി വഡ്ഢതീതി ഭൂതോ, ധമ്മേന ദിന്നോ ധമ്മദിന്നോ, യഥാ ദേവദത്തോ, ബ്രഹ്മദത്തോ, വഡ്ഢതീതി വഡ്ഢമാനോതി.

'കത്തരി ല്തുണകാ'തി ണകോ, സോ ച സാമഞ്ഞവിധാനത്താ അരഹേ സത്തിയം സീലേ ധമ്മേ സാധുകാരേ ച സിജ്ഝതി, അക്ഖായതീതി അക്ഖായകോ, 'ആസ്സാണാപിമ്ഹി യുക'ഇതി യാഗമോ, അക്ഖാതും അരഹതി, സക്കോതി, അക്ഖാനമസ്സ സീലം, ധമ്മോ, അക്ഖാനം സക്കച്ചം കരോതീതി അത്ഥോ. കാലത്തയേപി സിജ്ഝതി, പുബ്ബേപി അക്ഖാസി, അജ്ജപി അക്ഖാതി, പച്ഛാപി അക്ഖായിസ്സതീതി അത്ഥോ. എവം സേസേസു സാമഞ്ഞവിധീസു യഥാരഹം വേദിതബ്ബോ.

ഇത്ഥിയം-'അധാതുസ്സ കേ...'തി സുത്തേന അകസ്സ അസ്സ ഇത്തം, അക്ഖായികാ-ഇത്ഥീ, അക്ഖായകം-കുലം, സങ്ഗായകോ, ജാനാതീതി ജാനകോ.

വികരണപച്ചയതോ പരം നാഗമേ സതി വികരണസ്സ രസ്സോ, ജാനനകോ, ആജാനനകോ, വിജാനനകോ, സഞ്ജാനനകോ.

കാരിതേ-ഞാപേതീതി ഞാപകോ, വിഞ്ഞാപകോ, സഞ്ഞാപകോ.

നാഗമേ-ഞാപനകോ, വിഞ്ഞാപനകോ, സഞ്ഞാപനകോ, അധിട്ഠാതീതി അധിട്ഠായകോ, അധിട്ഠാപേതീതി അധിട്ഠാപകോ, ദേതീതി ദായകോ, ദാപേതീതി ദാപകോ.

ണാപിമ്ഹി യാഗമോ നത്ഥി, സമാദപേതീതി സമാദപകോ, ഉഭയത്ഥ രസ്സോ. വിധേതീതി വിധായകോ, പജഹതീതി പജഹായകോ, അവഹിയ്യതീതി ഓഹിയകോ, ആസ്സ ഇത്തം ഇച്ചാദി.

ഇവണ്ണേസു-അജ്ഝേതീതി അജ്ഝായകോ, മന്തം അജ്ഝേതീതി മന്തജ്ഝായകോ, കിണാതീതി കായകോ, കിണാപേതീതി കായാപകോ, ആചിനാതീതി ആചിനകോ, വിചിനകോ, പരാജയതീതി പാരാജികോ,

അലോപോ, പുഗ്ഗലോ, പരാജേതീതി പാരാജികോ, അലോപോ കാരിതലോപോ ച, ധമ്മോ, ഭായാപേതീതി ഭയാനകോ, നാഗമോ ആദിരസ്സോ ച.

ഭൂമിയം സേതീതി ഭൂമിസായകോ, സയാപേതീതി സയാപകോ, പാഹേതീതി പഹിണകോ ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു-പുനാതി സോധേതീതി പാവകോ-അഗ്ഗി, ഭവതീതി ഭാവകോ, വിഭാവേതീതി വിഭാവകോ, ലുനാതീതി ലാവകോ, സുണാതീതി സാവകോ-പുരിസോ, സാവികാ-ഇത്ഥീ, ജുഹോതീതി ഹാവകോ ഇച്ചാദി.

അപ-പാപുണനേ, പാപേതീതി പാപകോ, സമ്പാപേതീതി സമ്പാപകോ, ഉപാസതീതി ഉപാസകോ-പുരിസോ, ഉപാസികാ-ഇത്ഥീ, ഉപാസകം-കുലം, കരോതീതി കാരകോ, കാരികാ, കാരകം, ഉപകാരകോ, കാരേതീതി കാരാപകോ, സങ്ഖരോതീതി സങ്ഖാരകോ, അഭിസങ്ഖാരകോ, ഖിപതീതി ഖിപകോ, ഉക്ഖിപകോ, നിക്ഖിപകോ, ഖേപകോ, ഉക്ഖേപകോ, നിക്ഖേപകോ, നാഗമേഖിപനകോ.

ഗണ്ഹാതീതി ഗാഹകോ, ഗണ്ഹാപേതീതി ഗാഹാപകോ. ഏവം ഗോപകോ, പാദമൂലേ ചരതീതി പാദചാരകോ, പുപ്ഫം ഓചിനായതീതി ഓചിനായകോ, ഏദന്തോ ധാതു.

ഛിന്ദതീതി ഛേദകോ, ഛിന്ദകോ, ഛേദാപേതീതി ഛേദാപകോ, ഛിന്ദാപകോ, ജനേതീതി ജനകോ-പുരിസോ, ജനികാമാതാ, ജനകം-കമ്മം, കാരിതലോപോ.

ഝാപ-ദാഹേ, ഝാപേതീതി ഝാപകോ.

ഞപ-പഞ്ഞാപനേ, പഞ്ഞപേതീതി പഞ്ഞാപകോ.

ഠാപ-ഠാനേ, പതിട്ഠാപേതീതി പതിട്ഠാപകോ.

ണാപ-പേസനേ , ആണാപേതീതി ആണാപകോ, തുദതീതി തുദകോ, സന്തുസ്സതീതി സന്തുസ്സകോ, വിസേസേന പസ്സതീതി വിപസ്സകോ, സന്ദസ്സേതീതി സന്ദസ്സകോ, ദൂസേതീതി ദൂസകോ, ആദിദീഘോ.

പചതീതി പാചകോ, പാചേതീതി പാചാപകോ, ആപാദേതീതി ആപാദകോ, നിപ്ഫാദകോ, സമ്പാദകോ, പടിപജ്ജകോ, പടിപാദകോ, പൂരേതീതി പൂരകോ, ഗരുപന്തത്താ ന വുദ്ധി.

ഫുസതീതി ഫുസകോ, തുദാദിത്താ ന വുദ്ധി.

ഭാജേതീതി ഭാജകോ, ഭിന്ദതീതി ഭിന്ദകോ, ഭേദകോ, കാരഭേദകോ, ഭുഞ്ജതീതി ഭുഞ്ജകോ, ഭോജകോ, ഗാമഭോജകോ, ബുജ്ഝതീതി ബുജ്ഝകോ, ബോധകോ, മരതീതി മിയ്യകോ, മാരേതീതി മാരകോ, മുഞ്ചതീതി മുഞ്ചകോ, മോചകോ, യാചതീതി യാചകോ, യജതീതി യാജകോ, യുഞ്ജതീതി യുഞ്ജകോ, അനുയുഞ്ജകോ, യോജകോ, പയോജകോ, യുജ്ഝതീതി യുജ്ഝകോ, യോധകോ, രുന്ധതീതി രുന്ധകോ, അവരോധകോ, വചതീതി

വാചകോ, ഓവദതീതി ഓവാദകോ, ഓവജ്ജകോ, വീണം വാദേതീതി വീണാവാദകോ, ഭേരിവാദകോ, ഗരും അഭിവാദേതീതി അഭിവാദകോ, വിദതിജാനാതീതി വേദകോ, വിന്ദതി പടിലഭതീതി വിന്ദകോ, അനുവിജ്ജതി വിചാരേതീതി അനുവിജ്ജകോ, പടിസംവേദേതീതി പടിസംവേദകോ, വിജ്ഝതീതി വേധകോ, അട്ഠിം വിജ്ഝതീതി അട്ഠിവേധകോ, പത്തം വിജ്ഝതീതി പത്തവേധകോ.

ബഹുലാധികാരാ കമ്മേപി ദിസ്സതി, അന്തരേ വാസീയതി നിവാസീയതീതി അന്തരവാസകോ, പസീദതീതി പസീദകോ, പസാദകോ വാ, ദീപപ്പസാദകോ, ഉദകപ്പസാദകോ, സിബ്ബതീതി സിബ്ബകോ, സേവതീതി സേവകോ, ഹനതീതി ഘാതകോ, ഗാവോ ഹനതീതി ഗോഘാതകോ, ഹനസ്സ ഘാതോ. ഹരതീതി ഹാരകോ.

കമ്മേ - ''പാദേഹി പഹരീയതീതി പാദപഹാരകോ''തി വുത്തിയം വുത്തം. തിതിക്ഖതീതി തിതിക്ഖകോ, തികിച്ഛതീതി തികിച്ഛകോ, വീമംസതീതി വീമംസകോ, ബുഭുക്ഖതീതി ബുഭുക്ഖകോ, പബ്ബതായതീതി പബ്ബതായകോ ഇച്ചാദി.

ഇതി അകപച്ചയരാസി.

ഇവണ്ണന്തരൂപരാസി

അഥ ഇവണ്ണന്തരൂപാനി വുച്ചന്തേ.

൬൪൨. ദാധാത്വി [ക॰ ൫൭൭; രൂ॰ ൫൪൨; നീ॰ ൧൧൩൨].

ദാ, ധാഹി ഭാവകാരകേസു ഇപച്ചയോ ഹോതി.

പഠമം ചിത്തേന ആദീയതീതിആദി, തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഉപാദീയതീതി ഉപാദി, ഖന്ധുപാദി, കിലേസുപാദി, വിധാനം വിധി, വിധിയ്യതി ഏതേനാതി വിധി, നിധിയ്യതീതി നിധി, സന്ധിയതേ സന്ധി, അഭിസന്ധി, പടിസന്ധി, സന്നിദഹനം സന്നിധി, സമാധാനം സമാധി, സമാദഹന്തി ഏതേനാതി സമാധി, പണിദഹനം പണിധി, ഓധി, അവധി, ഉപനിധി, പടിനിധി, ഉദകം ദഹതി തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി ഉദധി, മഹന്തോ ഉദധി മഹോദധി, വാലാനി ദഹന്തി തിട്ഠന്തി ഏത്ഥാതി വാലധി.

൬൪൩. ഇകിതീ സരൂപേ [ക॰ ൬൬൪; രൂ॰ ൬൫൪; നീ॰ ൧൩൧൮].

ധാതൂനം സുതിസങ്ഖാതേ സരൂപേ വത്തബ്ബേ ക്രിയത്ഥാ പരം ഇ, കി, തിപച്ചയാ ഹോന്തി.

അവണ്ണുപന്തേഹി ഇ, ഗമി, പചി ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണുപന്തേഹി കി, ബുധി, രുധി ഇച്ചാദി.

കേഹിചിതി, കരോതിസ്സ, അത്ഥിസ്സ ഇച്ചാദി.

൩൮൪. സീലാഭിക്ഖഞ്ഞാവസ്സകേസു ണീ [ക॰ ൬൯൨, ൧൯൧; രൂ॰ ൬൮൦, ൧൬൮; നീ॰ ൨൨൪, ൨൭൪൬].

സീലം വുച്ചതി പകതിചരിയാ, അഭിക്ഖണമേവ അഭിക്ഖഞ്ഞം, പുനപ്പുനക്രിയാ, ആയതിം അവസ്സംഭാവീ അവസ്സകം നാമ, സീലഗ്ഗഹണേന ധമ്മ, സാധുകാരാപി സങ്ഗയ്ഹന്തി, ഏതേസു സീലാദീസു ക്രിയാവിസേസേസു ഗമ്യമാനേസു കത്തരി ണീ ഹോതി. ആദന്തേസു 'ആസ്സാണാപിമ്ഹി യുക'ഇതി യാഗമോ.

അക്ഖായതീതി അക്ഖായീ, അക്ഖായനസീലോ, അക്ഖായനധമ്മോ, അക്ഖാനേ സക്കച്ചകാരിതാ യുത്തോതി അത്ഥോ. കാലത്തയേപി സിജ്ഝതി സാമഞ്ഞവിധാനത്താ.

അവസ്സകം പന അനാഗതമേവ, ധമ്മക്ഖായീ-പുരിസോ, ധമ്മക്ഖായിനീ-ഇത്ഥീ, ധമ്മക്ഖായി-കുലം, ഗീതം അഭിണ്ഹം ഗായതീതി ഗീതഗായീ, കപ്പം അവസ്സം ഠാസ്സതീതി കപ്പട്ഠായീ, സംവട്ടമാനം അസങ്ഖ്യേയ്യം ഠാസ്സതീതി സംവട്ടട്ഠായീ. ഏവം വിവട്ടട്ഠായീ.

അദിന്നം ആദദാതി സീലേനാതി അദിന്നാദായീ. തഥാ ദിന്നമേവ ആദദാതീതി ദിന്നാദായീ, അന്നം ദദാതി സീലേനാതി അന്നദായീ.

ദാ-സുപ്പനേ. നിദ്ദായനസീലോ നിദ്ദായീ, മജ്ജം പിവനസീലോ മജ്ജപായീ, മജ്ജം അഭിണ്ഹം പിവതീതി മജ്ജപായീ, സീഘം യായനസീലോ സീഘയായീ, സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന അവസ്സം പരിനിബ്ബായിസ്സതീതി സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ. തഥാ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ആയുകപ്പസ്സ അന്തരേ വേമജ്ഝേ അവസ്സം പരിനിബ്ബായിസ്സതീതി അന്തരാപരിനിബ്ബായീ, ആയുകപ്പപരിയോസാനം ഉപഹച്ച അവസ്സം പരിനിബ്ബായിസ്സതീതി ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ ഇച്ചാദി.

ഇവണ്ണേസു-മന്തം നിച്ചകാലം അജ്ഝായതീതി മന്തജ്ഝായീ, ധമ്മജ്ഝായീ, ധഞ്ഞം നിച്ചകാലം വിക്കിണാതീതി ധഞ്ഞവിക്കായീ, ഭായനസീലോ ഭായീ, ഭൂമിയം സയനസീലോ, ഭൂമിയം വാ നിച്ചകാലം സയതീതി ഭൂമിസായീ, കണ്ടകേ അപസ്സയനസീലോ കണ്ടകാപസ്സയി ഇച്ചാദി.

ഏദന്താപി ഇധ വത്തബ്ബാ, ഉദ്ധം വഡ്ഢനസീലോ ഉദായീ, വുദ്ധേസു അപചായനസീലോ വുദ്ധാപചായീ. ഏവം ജേട്ഠാപചായീ, ഝായനസീലോ, ഝായനധമ്മോ, ഝായനേ സക്കച്ചക്രിയായുത്തോതി ഝായീ, നിച്ചകാലം ഝായതീതി വാ ഝായീ, പജ്ഝായീ, ഉജ്ഝായീ, നിജ്ഝായീ, അഭിജ്ഝായീ, ഭായനസീലോ ഭായീ, തിണം അഭിണ്ഹം ലായതീതി തിണലായീ, തന്തം നിച്ചകാലം വായതീതി തന്തവായീ, പലായനസീലോ പലായീ, ന പലായീ അപലായീ ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു-യഥാഭൂതം അത്ഥം വിഭാവനസീലോ വിഭാവീപുരിസോ, വിഭാവിനീ-ഇത്ഥീ, ആയതിം അവസ്സം ഭവിസ്സതീതി ഭാവീ, സാലിം ലുനാതി സീലേനാതി സാലിലാവീ ഇച്ചാദി.

ബ്യാപനസീലോ ബ്യാപീ, കാമേതി ഇച്ഛതി സീലേനാതി കാമീ, ധമ്മകാമീ, അത്ഥകാമീ, കരണസീലോ കാരീ, പാപകാരീ, പുഞ്ഞകാരീ.

അവസ്സം ആഗമിസ്സതീതി ആഗാമീ. രസ്സത്തേ-ആഗമിനീരത്തി, ആഗമിനീ-പുണ്ണമാസീ, ആചയം വട്ടം ഗച്ഛതി സീലേനാതി ആചയഗാമീ, അപചയം വിവട്ടം ഗച്ഛതി സീലേനാതി അപചയഗാമീ, സകിം അവസ്സം ആഗമിസ്സതീതി സകദാഗാമീ. തഥാ ന ആഗമിസ്സതീതി അനാഗാമീ.

ആധാനം വുച്ചതി ദള്ഹട്ഠിതി, ആധാനം കത്വാ ഗഹണസീലോ ആധാനഗാഹീ, ദള്ഹഗാഹീ, ധമ്മം ചരതി സീലേനാതി ധമ്മചാരീ, ബ്രഹ്മം സേട്ഠം ചരതി സീലേനാതി ബ്രഹ്മചാരീ.

അപിചേത്ഥ ധമ്മോ നാമ കുലാചാരധമ്മോ, തം ധമ്മം ചരാമീതി ദള്ഹം ഗണ്ഹിത്വാ യാവ ന വിജഹതി, താവ അവീതിക്കമനട്ഠേന ധമ്മം ചരതി സീലേനാതി ധമ്മചാരീ നാമ. തഥാചരന്തോ ച അന്തരാവീതിക്കമനീയവത്ഥുസമായോഗേ സതി തം ധമ്മം അപതമാനം കത്വാ ധാരേന്തോ സംവരണട്ഠേന ധമ്മം ചരതി ധമ്മേനാതി ധമ്മചാരീ നാമ, തഥാധാരേന്തോ ച തം ധമ്മം അത്തുക്കംസന, പരവമ്ഭനാദീഹി പാപധമ്മേഹി അനുപക്കിലിട്ഠഞ്ച അപ്പിച്ഛതാദീഹി സന്തഗുണേഹി സുപരിയോദാതഞ്ച കരോന്തോ പരിയോദാപനട്ഠേന ധമ്മം ചരതി സാധുകാരേനാതി ധമ്മചാരീ നാമ.

ബ്രഹ്മം വുച്ചതി തതോ സേട്ഠതരം സിക്ഖാപദസീലം, തമ്പി ഗണ്ഹിത്വാ അവിജഹന്തോ അന്തരാ ച അപതമാനം കത്വാ ധാരേന്തോ അനുപക്കിലിട്ഠം സുപരിയോദാതഞ്ച കരോന്തോ തിവിധേന അത്ഥേന ബ്രഹ്മചാരീ നാമ, സമാദാന, സമ്പത്ത, സമുച്ഛേദവിരതീനം വസേന വിയോജേതും വട്ടതി, യോ പന ഗണ്ഹന്തോ തഥാ ന ധാരേതി, ധാരേന്തോ വാ ഉപക്കിലിട്ഠം കരോതി, സോ ഏകദേസേന അത്ഥേന ബ്രഹ്മചാരീ നാമ.

യോ പന തിവിധേന അത്ഥേന മുത്തോ ഹുത്വാ കദാചി തം ധമ്മം ചരതി, തസ്സ ചരണക്രിയാ തസ്സീലക്രിയാ ന ഹോതി, സോ ധമ്മചാരീതി ന വുച്ചതി, ഏതേനുപായേന സേസേസു പാപ, കല്യാണഭൂതേസു തസ്സീലപദേസു അത്ഥവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

ബ്രഹ്മചാരിനീ-ഇത്ഥീ, വിസേസേന ദസ്സനസീലോ വിപസ്സീ, അത്ഥദസ്സീ, ധമ്മദസ്സീ, പിയദസ്സീ, സുദസ്സീ, ദുസ്സനസീലോ ദുസ്സീമാരോ, ധാരണസീലോ ധാരീ, ഇണധാരീ, ഛത്തധാരീ, ഭുസം നഹനസീലോ ഉപനാഹീ, പരിനിട്ഠിതപച്ചയേകദേസത്താ ആയതിം അവസ്സം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി ഉപ്പാദീ, ഉപ്പാദിനോ ധമ്മാ [ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൭].

ഭര-ധാരണേ, മാലം നിച്ചകാലം ഭരതീതി മാലഭാരീ, ഭാജനസീലോ ഭാജീ, ഉണ്ഹം ഭുഞ്ജനസീലോ ഉണ്ഹഭോജീ, അത്താനം മഞ്ഞതി സീലേനാതി അത്തമാനീ, അത്താനം പണ്ഡിതം മഞ്ഞതീതി പണ്ഡിതമാനീ, ലഭനസീലോ ലാഭീ, വചനസീലോ വാചീ. ഏവം വാദീ, അത്ഥവാദീ, ധമ്മവാദീ, യുത്തവാദീ, മുത്തവാദീ, വിഭജ്ജവാദീ, നിച്ചം വസതീതി വാസീ, ഗാമവാസീ, നഗരവാസീ, ഭാരം വഹനസീലോ ഭാരവാഹീ , ധമ്മം പഞ്ഞം അനുസരതി അനുഗച്ഛതീതി

ധമ്മാനുസാരീ. ഏവം സദ്ധാനുസാരീ, വിരൂപം പാപപക്ഖം പടിമുഖം അഭിണ്ഹം സരതി ചിന്തേതീതി വിപ്പടിസാരീ, പാണം ഹനതി സീലേനാതി പാണഘാതീ, ഹനസ്സ ഘാതോ.

ഹരിതബ്ബം സബ്ബം ഹരതി സീലേനാതി ഹാരഹാരീ ഇച്ചാദി.

'കഗാ ചജാന'ന്തി സുത്തവിഭത്തിയാ അഘാനുബന്ധേപി ചജാനം കഗാദേസോ, സമം വിപാചേതീതി സമവേപാകീ-ഉദരഗ്ഗി, സമവേപാകിനീ-ഗഹണീ, ഉപധി ഫലം വിപച്ചതീതി ഉപധിവേപാകിനീ, സോചനസീലോ സോകീ, സോകിനീ-പജാ, മുത്തോ ഹുത്വാ ചജനസീലോ മുത്തചാഗീ, സംവിഭാജനസീലോ സംവിഭാഗീ, കാമസുഖം ഭുഞ്ജനസീലോ കാമഭോഗീ, വിസും അവിഭത്തം ഭോഗം ഭുഞ്ജനസീലോ അപടിവിഭത്തഭോഗീ, യുഞ്ജനസീലോ യോഗീ ഇച്ചാദി.

൩൯൫. ആവീ [ക॰ ൫൨൨; രൂ॰ ൫൯൦; നീ॰ ൧൧൯൭].

ആവീ ഹോതി കത്തരി.

ഭയം ദസ്സനസീലോ ഭയദസ്സാവീ.

ഇതി ഇവണ്ണന്തരൂപരാസി.

ഉവണ്ണന്തരൂപരാസി

൩൯൬. ഭങ്ഗു ഭീരൂ ഭാസു അസ്സവാ.

ഏതേ സദ്ദാ മഹാവുത്തിനാ സീലാദീസു നിപച്ചന്തേ.

ഭഞ്ജ-വിനാസേ, പഭഞ്ജനസീലോ പഭങ്ഗു-സങ്ഖതധമ്മോ.

ഭീ-ഭയേ, ഭായനസീലോ ഭീരൂ.

ഭാ-ദിത്തിയം, ഓഭാസനസീലോ ഭാസു-പഭാ, ജേട്ഠവചനം ആദരേന സുണാതി സീലേനാതി അസ്സവോ-പുത്തോ, അസ്സവാഭരിയാ.

൩൯൭. വിദാ കൂ [ക॰ ൫൨൭; രൂ॰ ൫൯൨; നീ॰ ൧൧൯൯].

വിദമ്ഹാ കൂ ഹോതി കത്തരി.

വിദതി സീലേനാതി വിദൂ, ലോകവിദൂ, പരചിത്തവിദൂ. ഇത്ഥിയം പരചിത്തവിദുനീ.

൩൯൮. വിതോ ഞാതോ [ക॰ ൫൨൭; രൂ॰ ൫൯൨; നീ॰ ൧൧൯൯].

വിപുബ്ബാ ഞാതോ കൂ ഹോതി കത്തരി.

വിജാനനസീലോ വിഞ്ഞൂ.

൩൯൯. കമ്മാ [ക॰ ൫൨൭; രൂ॰ ൫൯൨; നീ॰ ൧൧൯൯].

കമ്മുപപദാ ഞാതോ കൂ ഹോതി കത്തരി.

സബ്ബം ജാനാതി സീലേനാതി സബ്ബഞ്ഞൂ, രത്തഞ്ഞൂ, അത്ഥഞ്ഞൂ, ധമ്മഞ്ഞൂ, കാലഞ്ഞൂ, സമയഞ്ഞൂ.

൭൮൦. ഗമാ രൂ [ക॰ ൫൬൪; രൂ॰ ൫൯൨; നീ॰ ൧൧൭൮].

കമ്മുപപദാ ഗമമ്ഹാ രൂ ഹോതി കത്തരി. 'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി സബ്ബധാതന്തലോപോ.

പാരം ഗച്ഛതി സീലേനാതി പാരഗൂ, വേദം വുച്ചതി അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണം, വേദം ഗച്ഛതീതി വേദഗൂ, അദ്ധാനം ഗച്ഛതീതി അദ്ധഗൂ.

ഇതി ഉവണ്ണന്തരൂപരാസി.

ഇത്ഥിലിങ്ഗരൂപരാസി

അഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗരൂപാനി വുച്ചന്തേ.

൭൮൧. ഇത്ഥിയമണതികയകയാ ച [ക॰ ൫൭൨; രൂ॰ ൫൯൫; നീ॰ ൧൧൮൦; '... ക്തി...' (ബഹൂസു)].

ഇത്ഥിലിങ്ഗേ വത്തബ്ബേ ഭാവകാരകേസു അ, ണ,തി, ക, യക, യപച്ചയാ ച അനോ ച ഹോതി.

ക , അ, ണ, യക, യ, അനഇച്ചേതേഹി 'ഇത്ഥിയമത്വാ'തി ആപച്ചയോ.

കമ്ഹി താവ-അത്തനി നിസിന്നം ഗൂഹതി സംവരതീതി ഗുഹാ, അത്താനം വാ പരം വാ ദൂസേതീതി ദൂസാ-ധുത്തിത്ഥീ.

മുദ-ഹാസേ, മോദനം മുദാ, പമുദാ, സുജ്ഝതി ഏതായാതി സുധാ, വസും രതനം ധാരേതീതി വസുധാ ഇച്ചാദി.

അമ്ഹി-സങ്ഖായന്തി ഏതായാതി സങ്ഖാ. തഥാ സങ്ഖ്യാ, പജാനാതീതി പഞ്ഞാ, ആജാനാതീതി അഞ്ഞാ, സഞ്ജാനാതീതി സഞ്ഞാ, സഞ്ജാനന്തി ഏതായാതി വാ സഞ്ഞാ, സഞ്ജാനനം വാ സഞ്ഞാ, അഭിജാനനം അഭിഞ്ഞാ, പടിജാനനം പടിഞ്ഞാ, പരിച്ഛിജ്ജ ജാനനം പരിഞ്ഞാ, പടിച്ച തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി പതിട്ഠാ.

ഥാ-ഠാനേ, അവധിഭാവേന ഠാതി തിട്ഠതീതി അവത്ഥാ, ഉപാദീയതീതി ഉപാദാ-പഞ്ഞത്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപേച്ച നിസ്സായ ച ധിയ്യതീതി ഉപനിധാ-പഞ്ഞത്തിയേവ, സദ്ദഹനം സദ്ധാ, സദ്ദഹന്തി ഏതായാതി വാ സദ്ധാ, വിസിട്ഠം കത്വാ അത്താനം ദഹന്തി ഏതായാതി വിധാ-മാനോ, ഭാതി ദിബ്ബതീതി ഭാ-നക്ഖത്തം, പഭാ, ആഭാ, നിഭാ, ഉപമീയതേ ഉപമാ.

ഝേ-ചിന്തായം, പജ്ഝായനം പജ്ഝാ, വജ്ജാവജ്ജം ഉപജ്ഝായതി പേക്ഖതീതി ഉപജ്ഝാ, അഭിമുഖം ഝായനം അഭിജ്ഝാ.

ആസ-പത്ഥനായം, ആസീസനം ആസാ, പച്ചാസീസനം പച്ചാസാ.

ആസ-ഉപവേസനേ, അച്ഛനം അച്ഛാ.

ഇക്ഖ-ദസ്സനങ്കേസു, അപേക്ഖനം അപേക്ഖാ, ഉപേക്ഖനം ഉപേക്ഖാ, ഉപപരിക്ഖനം ഉപപരിക്ഖാ, ഇച്ഛനം ഇച്ഛാ, ബ്യാപിതും ഇച്ഛാ വിച്ഛാ.

ഇസ്സ-ഉസ്സുയ്യിയേ, ഇസ്സനം ഇസ്സാ.

ഈഹ-ബ്യാപാരേ, ഈഹനം ഈഹാ.

ഉഛി-ഉഞ്ഛേ , ഉഞ്ഛനം ഉഞ്ഛാ.

ഏല-കമ്പനേ, ഏലയതീതി ഏലാ-ദോസോ.

ഓജ-ഥമ്ഭനേ തേജനേ ച, ഓജേതി തംസമങ്ഗിനേ സത്തേ സങ്ഖാരേ ച സമുപത്ഥമ്ഭതി സമുത്തേജേതീതി വാ ഓജാ.

കല-സങ്ഖ്യാനേ, കലീയതീതി കലാ, ഖമനം ഖമാ, ഗജ്ജന്തി ഏതായാതി ഗദാ, ഗിരീയതി കഥീയതീതി ഗിരാ-വാചാ, ഘടീയതി സങ്ഘടീയതി ഏത്ഥാതി ഘടാ-യൂഥോ, ഭുസോ ചാരേതി പരിചാരേതീതി അച്ഛരാ-ദേവീ, മഹാവുത്തിനാ ചസ്സ ഛോ, ജടതീതി ജടാ, അന്തോജടാ ബഹിജടാ [സം॰ നി॰ ൧.൨൩], ജിയ്യന്തി ഏതായാതി ജരാ, ജിരണം വാ ജരാ, ആപജ്ജതി അജ്ഝാപജ്ജതീതി ആപദാ, സമ്പജ്ജനം സമ്പദാ, ഉപരിഭാവം സുട്ഠു പജ്ജന്തി പാപുണന്തി ഏതായാതി ഉപസമ്പദാ, പടിപജ്ജനം പടിപദാ, പടിപജ്ജന്തി ഉപരിവിസേസം ഏതായാതി വാ പടിപദാ, സുഖപ്പടിപദാ, ദുക്ഖപ്പടിപദാ, പടിസംഭിജ്ജന്തി അത്ഥാദീസു ഞാണപ്പഭേദം ഗച്ഛന്തി ഏതായാതി പടിസമ്ഭിദാ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ, ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ, നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ, പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ.

ഭിക്ഖ-യാചനേ, ഭിക്ഖീയതേതി ഭിക്ഖാ.

സിക്ഖ-ഘടനേ, സിക്ഖനം സിക്ഖാ, സിക്ഖന്തി ഘടേന്തി സേക്ഖാ ജനാ ഏത്ഥാതി സിക്ഖാ, അധിസീലസിക്ഖാ, അധിചിത്തസിക്ഖാ, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ ഇച്ചാദി.

തിതിക്ഖനം തിതിക്ഖാ, വീമംസനം വീമംസാ, തികിച്ഛനം തികിച്ഛാ, വിഗതാ തികിച്ഛാ ഏതിസ്സാതി വിചികിച്ഛാ, ഭോത്തും ഇച്ഛാ ബുഭുക്ഖാ, ബുഭോക്ഖാ വാ, ഘസിതും ഇച്ഛാ ജിഘച്ഛാ, പാതും പരിഭുഞ്ജിതും ഇച്ഛാ പിപാസാ, ഹരിതും ഇച്ഛാ ജിഗീസാ, വിജേതും ഇച്ഛാ വിജിഗീസാ, ഹന്തും ഇച്ഛാ ജിഘംസാ ഇച്ചാദി.

ണമ്ഹി-അര-ഗതിയം, അരതി സീഘം വിജ്ഝമാനാ ഗച്ഛതീതി ആരാവേധകോ, കരോന്തി നാനാകമ്മകാരണായോ ഏത്ഥാതി കാരാ-അദ്ദു , ജിയ്യന്തി ഏതായാതി ജാരാ, തരതി സീഘതരം ഗച്ഛതീതി താരാ, ഭാസന്തി ഏതായാതി ഭാസാ, ധാരേതി സീഘം വഹതീതി ധാരാ, ഖഗ്ഗധാരാ, വുട്ഠിധാരാ, മയതി വിവിധാകാരം ഗച്ഛതി ഏതായാതി മായാ, ലിഖീയതേ ലേഖാ,

വുച്ചതേതി വാചാ, ഹരതി മനോരമം പവത്തേതീതി ഹാരാ-മുത്താവലി ഇച്ചാദി.

യക്പച്ചയേ-സഹ കഥനം സാകച്ഛാ, തഥനം തച്ഛാ, നിപജ്ജനം നിപജ്ജാ, വിദതി ജാനാതീതി വിജ്ജാ, വിദന്തി ജാനന്തി ഏതായാതി വാ വിജ്ജാ, വിജ്ജാപടിപക്ഖാ അവിജ്ജാ, നിസജ്ജനം നിസജ്ജാ.

ഇധ-ഇജ്ഝനേ, സമിജ്ഝനം സമിജ്ഝാ.

സിധ-നിപ്ഫത്തിയം, സിജ്ഝനം സിജ്ഝാ ഇച്ചാദി.

യമ്ഹി-മജ-സംസുദ്ധിയം, സമ്മജ്ജനം സമ്മജ്ജാ, അപേച്ച വജനം ഗമനം പബ്ബജ്ജാ, ചരണം ചരിയാ, പരിചരണം പാരിചരിയാ, 'ഊബ്യഞ്ജനസ്സാ'തി ഈആഗമോ രസ്സോ ച.

ജാഗര-നിദ്ദക്ഖയേ, ജാഗരണം ജാഗരിയാ, സേതി ഏത്ഥാതി സേയ്യാ, ദ്വിത്തം.

അനമ്ഹി-സഹ ഗായന്തി സജ്ഝായന്തി ഏത്ഥാതി സങ്ഗായനാ, ഠാപീയതേ പതിട്ഠീയതേ പതിട്ഠാനാ, പാപീയതേ പാപനാ, സമ്പാപനാ, പരിസമാപനാ, ഉപാസീയതേ ഉപാസനാ, പയിരൂപാസനാ, ഏസീയതേ ഏസനാ, പരിയേസനാ, കാമേസനാ, ഭവേസനാ, ബ്രഹ്മചരിയേസനാ, ഛേജ്ജഭേജ്ജാദികസ്സ കമ്മസ്സ കരണം കമ്മകാരണാ, ആദിവുദ്ധി, ദ്വത്തിംസ കമ്മകാരണാ.

ചിതി-ചേതായം, ചേതേന്തി സമ്പയുത്താ ധമ്മാ ഏതായാതി ചേതനാ, ചിന്തീയതേ ചിന്തനാ, ഠപീയതേ ഠപനാ, ദീപീയതേ ദീപനാ, വിപസ്സന്തി ഏതായാതി വിപസ്സനാ, സന്ദസ്സീയതേ സന്ദസ്സനാ, ദേസീയതേ ദേസനാ, ദേസീയതി ഏതായാതി വാ ദേസനാ, പത്ഥീയതേ പത്ഥനാ, ഫരീയതേ ഫരണാ, ഫുസീയതേ ഫുസനാ, ഭാവീയതേ ഭാവനാ, വിഭാവനാ, സമ്ഭാവനാ, മന്തീയതേ മന്തനാ, നിമന്തനാ , ആമന്തനാ, പുനപ്പുനം മോദന്തി ഏതായാതി അനുമോദനാ, യാചീയതേ യാചനാ, ആദരേന യാചനാ ആയാചനാ, യോജീയതേ യോജനാ.

രച-വിധാനേ, രചീയതേ രചനാ, ആരചനാ, വിരചനാ.

വട്ട-വട്ടനേ, ആവട്ടനാ, വിവട്ടനാ, വേദീയതേ വേദനാ.

വര-ഇച്ഛായം, പവാരീയതേ ഇച്ഛാപീയതേ പവാരണാ, വാസീയതേ വാസനാ, ആസീസീയതേ ആസീസനാ, ഹിംസീയതേ ഹിംസനാ ഇച്ചാദി.

തിമ്ഹി-ബഹുലാധികാരാ അനിത്ഥിയമ്പിതി ഹോതി, ഗായനം ഗീതി, സഹ ഗായനം സങ്ഗീതി, ദുഗ്ഗീതി, അനുഗീതി, അയം അമ്ഹാകം അബ്ഭന്തരിമോതി ഞായതീതി ഞാതി, ജാനനം ഞത്തി, ദ്വിത്തം, ഠാനം ഠിതി.

ദാ-അവഖണ്ഡനേ, ദീയതി ഏതായാതി ദത്തി, ദ്വിത്തം, ധാരേതീതി ധാതി, ദഹനം അകമ്പനം ധീതി, സമാദഹനം സമാധീതി, മഹാവുത്തിനാ ആസ്സം ഈത്തം, ദ്വിത്തേ ധസ്സ ദത്തം രസ്സോ ച, ദീധിതി-രംസി.

നിബ്ബായനം നിബ്ബുതി, ആസ്സ ഉത്തം, സഹ അയനം സമിതി, ഏതി ആഗച്ഛതീതി ഈതി-ഉപദ്ദവോ, വിചിനനം വിചിതി, വിജയനം വിജിതി, നീയതി ഞായതി ഏതായാതി നീതി, ലോകനീതി, ധമ്മനീതി, സദ്ദനീതി, ഭവം നേതീതി ഭവനേത്തി, വുദ്ധി ദ്ധിത്തഞ്ച, സദ്ധമ്മനേത്തി, പിനയതീതി പീതി, ഭായനം ഭീതി, ചവനം ചുതി, ജവനം ജുതി, ഥവനം ഥുതി, അഭിത്ഥുതി, പവനം പൂതി, ഭവനം ഭൂതി, സുട്ഠു ഭവതീതി സുഭൂതി, വിഭവനം വിഭൂതി, സുട്ഠു മുനനം ബന്ധനം സമ്മുതി, സവനം സുതി, സുയ്യതേതി വാ സുതി, പസുതി, ഉപസുതി, ഹൂയതേതി ഹുതി, ആനേത്വാ ഹുതബ്ബാതി ആഹുതി, ചായനം പൂജനം ചിതി, ദ്ധിത്തേ-ചിത്തി, അപചിതി, ഏസ്സ അത്തം, നിജ്ഝായനം നിജ്ഝത്തി.

മഹാവുത്തിനാ തകാരേ കരസ്സ കുത്തം, ക്രിയാ കുത്തി, സരകുത്തി, ഇത്ഥികുത്തം, പുരിസകുത്തം, ജനേതീതി ജനേത്തി, ഈആഗമസ്സ ഏത്തം , ബന്ധീയതേതി ബന്ധതി, പജ്ജതീതി പത്തി, പദാതി വാ, ഈആഗമസ്സ ആത്തം, വസന്തി ഏത്ഥാതി വസതി-ഗേഹം, വസനം വാ വസതി ഇച്ചാദി.

വ്യം൨. ജാഹാഹി നി.

ഏതേഹി നി ഹോതി.

ജാ-ഹാനിയം, ജിയ്യതേ ജാനി, ധനജാനി, ഭോഗജാനി, മഹന്തീ ജാനി അസ്സാതി മഹാജാനിയോ, ഹിയ്യതേ ഹാനി, വണ്ണഹാനി, ബലഹാനി, ആയുഹാനി, അവഹാനി, പരിഹാനി.

വ്യം൩. കരാ രിരിയോ [കം ൫൪; രൂം ൬൦൧; നീം ൧൧൪൧].

കരമ്ഹാ ഇത്ഥിയം രിരിയോ ഹോതി.

കരീയതേ കിരിയാ, നിപാതനേന ക്രിയാതി സിജ്ഝതി.

ഇതി ഇത്ഥിലിങ്ഗരൂപരാസി.

രീരിക്ഖാദിപച്ചയരാസി

വ്യം൪. സമാനഞ്ഞഭവന്തയാദിതൂപമാനാ ദിസാ കമ്മേ രീരിക്ഖകാ [കം ൬൪൨; രൂം ൫൭൭; നീം ൧൨൬൬].

സമാനോ ച അഞ്ഞോ ച ഭവന്തോ ച യാദി ച ഏതേഹി ഉപമാനഭൂതേഹി പരം ദിസമ്ഹാ കമ്മേരീ ച രിക്ഖോ ച കോ ചാതി ഏതേ പച്ചയാ ഹോന്തി, രീ, രിക്ഖേസു 'രാനുബന്ധേന്തസരാദിസ്സാ'തി സുത്തേന ദിസസ്സ അന്തസ്സരാദീനം ലോപോ, കാനുബന്ധോ അവുദ്ധത്ഥോ, 'രീരിക്ഖകേസു'ഇച്ചാദീഹി സമാസസുത്തേഹി പുബ്ബപദാനം രൂപം സാധേതബ്ബം.

യ, ത, ഏത, ഇമ, കിം, തുമ്ഹ, അമ്ഹ, ഭവന്ത, സമാന, അഞ്ഞ.

യോ വിയ ദിസ്സതീതി യാദീ, യാദിക്ഖോ, യാദിസോ, യം വിയ നം പസ്സന്തീതി യാദീ, യേ വിയ ദിസ്സന്തീതി യാദിനോ, ഇത്ഥിയം-യാ വിയ ദിസ്സതീതി യാദിനീ, യാദിക്ഖാ, യാദിക്ഖീ, യാദിസാ, യാദിസീ, യാ വിയ

ദിസ്സന്തീതി യാദിനിയോ, യാദിക്ഖായോ, യാദിക്ഖിയോ, യാദിസായോ, യാദിസിയോ. ഏവം സേസേസുപി.

സോ വിയ ദിസ്സതീതി താദീ, താദിക്ഖോ, താദിസോ.

ഏസോ വിയ ദിസ്സതീതി ഏദീ, ഏദിക്ഖോ, ഏദിസോ, ഏതാദീ, ഏതാദിക്ഖോ, ഏതാദിസോ വാ.

അയം വിയ ദിസ്സതീതി ഈദീ, ഈദിക്ഖോ, ഈദിസോ.

കോ വിയ ദിസ്സതീതി കീദീ, കീദിക്ഖോ, കീദിസോ.

ത്വം വിയ ദിസ്സതീതി താദീ, താദിക്ഖോ, താദിസോ.

അഹം വിയ ദിസ്സതീതി മാദീ, മാദിക്ഖോ, മാദിസോ.

ബഹുത്തേ പന തുമ്ഹേ വിയ ദിസ്സന്തീതി തുമ്ഹാദീ, തുമ്ഹാദിക്ഖോ, തുമ്ഹാദിസോ.

അമ്ഹേ വിയ ദിസ്സന്തീതി അമ്ഹാദീ, അമ്ഹാദിക്ഖോ, അമ്ഹാദിസോ.

ഭവം വിയ ദിസ്സതീതി ഭവാദീ, ഭവാദിക്ഖോ, ഭവാദിസോ.

സമാനോ വിയ ദിസ്സതീതി സദീ, സദിക്ഖോ, സദിസോ.

അഞ്ഞോ വിയ ദിസ്സതീതി അഞ്ഞാദീ, അഞ്ഞാദിക്ഖോ, അഞ്ഞാദിസോ.

ഇത്ഥിയം-യാ വിയ ദിസ്സതീതി യാദിസാ-ഇത്ഥീ, യാദിസീ-ഇത്ഥീ. താദിസാ-ഇത്ഥീ, താദിസീ-ഇത്ഥീ ഇച്ചാദി.

൮൦൭. വമാദീഹി ഥു [ക॰ ൬൪൪; രൂ॰ ൬൬൫; നീ॰ ൧൨൭൧-൩; ‘വമാദീഹ്യഥു’ (ബഹൂസു)].

വമാദീഹി ഭാവകാരകേസു ഥു ഹോതി.

വമീയതേതി വമഥു, ദവീയതേതി ദവഥു ഇച്ചാദി.

൮൦൮. കി [ക॰ ൭൩൦; രൂ॰ ൫൭൪; നീ॰ ൧൧൧൨].

ഭാവകാരകേസു കി ഹോതി.

൮൦൯. കിസ്സ [ക॰ ൬൩൪; രൂ॰ ൫൭൮; നീ॰ ൧൨൬൬].

കിസ്സ ലോപോ ഹോതി.

ഇവണ്ണേസു താവ-ഭുസോ ചയതി വഡ്ഢതീതി അച്ചി, ദിത്തം രസ്സത്തഞ്ച, വിവിധേന ചയതി വഡ്ഢതീതി വീചി, പഞ്ച മാരേ ജിനാതീതി മാരജി, ഭദ്ദം

ജിനാതീതി ഭദ്ദജി. ഏവം പുണ്ണജി, ഗാമം സമൂഹം നേതീതി ഗാമണീ, നസ്സ ണത്തം. സേനം നേതീതി സേനാനീ ഇച്ചാദി.

ഉവണ്ണേസു-മാരേതി ചാവേതി ചാതി മച്ചു, മഹാവുത്തിനാ രസ്സ പരരൂപത്തം, വിവിധേന ജവതി സീഘം ഫരതീതി വിജ്ജു, ഭവന്തി ഏത്ഥാതി ഭൂ-ഭൂമി, പഭവതി ഇസ്സരം കരോതീതി പഭൂ, വിഭവനം വിഭൂ, അഭിഭവതീതി അഭിഭൂ, സയം ഭവതീതി സയമ്ഭൂ, ഗോത്തം അഭിഭവതീതി ഗോത്തഭൂ, ഗോത്രഭൂ ഇച്ചാദി.

ബ്യഞ്ജനന്തേസു -

വ്വംവ്വ. കിമ്ഹി ലോപോന്തബ്യഞ്ജനസ്സ [ക॰ ന്നഥ്ഒ; രൂ॰ ഒവ്വന്ന; നീ॰ ഫവവ്ം].

ധാതൂനം അന്തബ്യഞ്ജനസ്സ ലോപോ ഹോതി കിമ്ഹി.

അന്തം കരോതീതി അന്തകോ, നന്ദം കരോതീതി നന്ദകോ, ജീവം കരോതീതി ജീവകോ, ചിത്തം വിചിത്തം കരോതീതി ചിത്തകോ, സുഖേന ഖമിതബ്ബന്തി സുഖം, ദുക്ഖേന ഖമിതബ്ബന്തി ദുക്ഖം, പരിതോ ഖഞ്ഞതേതി പരിക്ഖാ, സം അത്താനം ഖനതീതി സങ്ഖോ, ന ഗച്ഛതീതി അഗോ-നഗോ, സീസം ഉപഗച്ഛതീതി സീസൂപഗോ. ഏവം ഗീവൂപഗോ, നിന്നട്ഠാനം ഗച്ഛതീതി നിന്നഗാ-നദീ, തുരം സീഘം ഗച്ഛതീതി തുരങ്ഗോ, മജ്ഝേ ബിന്ദാഗമോ.

ഭുജേന കുടിലേന ഗച്ഛതീതി ഭുജഗോ, ഉരേന ഗച്ഛതീതി ഉരഗോ, ഖേന ആകാസേന ഗച്ഛതീതി ഖഗോ, വേഹാസേ ഗച്ഛതീതി വിഹഗോ, മഹാവുത്തിനാ വേഹാസസ്സ വിഹാദേസോ.

"ഗോ ഗച്ഛതി, ഗാവോ ഗച്ഛന്തീ"തിആദീസു പന "ഗോചരോ, ഗോധനോ, ഗോത്തം, ഗോത്രഭൂ"തിആദീസു ച കിമ്ഹി അന്തബ്യഞ്ജനലോപേ കിലോപേ ച കതേ മഹാവുത്തിനാ ഉപന്തസ്സ ഓത്തം കത്വാ ഗോഇതി പകതിരൂപം വേദിതബ്ബം, ബലം ഗണ്ണിയതി ഏത്ഥാതി ബലഗ്ഗം, ഭത്തം ഗണ്ഹന്തി ഏത്ഥാതി ഭത്തഗ്ഗം. ഏവം സലാകഗ്ഗം, ഉപോസഥഗ്ഗം.

കമ്മേന ജായതീതി കമ്മജോ. ഏവം ചിത്തജോ, ഉതുജോ, അത്തനി ജാതോതി അത്രജോ, പുബ്ബേ ജാതോ പുബ്ബജോ, പച്ഛാ ജാതോ അനുജോ, സഹ ജായതീതി സഹജോ, ഥലേ ജായതീതി ഥലജം. ഏവം ദകജം, വാരിജം, അമ്ബുജം. അണ്ഡേ ജായതീതി അണ്ഡജോ, ദ്വിക്ഖത്തും ജായതീതി ദ്വിജോ, സഹ ഭാസന്തി ഏത്ഥാതി സഭാ, കുഞ്ജേ രമതീതി കുഞ്ജരോ ഇച്ചാദി.

വ്വംൻ. കിമ്ഹി ഘോ പരിപച്ചാസമോഹി [ക॰ ഒന്ഥവ്വ; രൂ॰ ഒൻഒ; നീ॰ ഫഫവന; '...പച്ച...' (ബഹൂസു)].

പരി ച പതി ച ആ ച സഞ്ച ഓ ച ഏതേഹി പരസ്സ ഹനസ്സ ഘോ ഹോതി കിമ്ഹി.

പരിഹഞ്ഞതീതി പലിഘോ, രസ്സ ലത്തം. പതിഹനതീതി പടിഘോ, തസ്സ ടത്തം. ഭുസോ ഹനതി ബാധതീതി അഘം-ദുക്ഖം പാപഞ്ച, വിസേസേന

ഭുസോ ഹനതീതി ബ്യഗ്ഘോ, ദിട്ഠി, സീലസാമഞ്ഞേന സംഹതോതി സങ്ഘോ-സമൂഹോ, ദേവസങ്ഘോ, ബ്രഹ്മസങ്ഘോ, മിഗസങ്ഘോ, ഓഹനതി അധോഭാഗം കത്വാ മാരേതീതി ഓഘോ, കിലേസോഘോ, സംസാരോഘോ, ഉദകോഘോ.

സുത്തവിഭത്തിയാ അഞ്ഞതോപി ഘോ ഹോതി, മാതരം ഹനതീതി മാതുഘോ. ഏവം പിതുഘോ ഇച്ചാദി.

വ്വ൧൦. ണ്വാദയോ [ക॰ ന്ന൫൦; രൂ॰ ന്ന൫൧; നീ॰ ൧൨൨൨വ്വ].

ക്രിയത്ഥാ ഭാവകാരകേസു ണുആദയോ ഹോന്തി, ഉപരി വുച്ചമാനോ സബ്ബോ ണ്വാദികണ്ഡോ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ നിദ്ദേസോ ഹോതി, തസ്മാ ഇധ കിഞ്ചിമത്തം വുച്ചതേ.

കരോതീതി കാരു-സിപ്പീ, അയതി വഡ്ഢതീതി ആയു, അയന്തി വഡ്ഢന്തി സത്താ ഏതേനാതി വാ ആയു-ജീവിതം, സോഭാവിസേസം രഹന്തി ജഹന്തി ചന്ദ, സൂരിയാ ഏതേനാതി രാഹു-അസുരിന്ദോ, ഹിതസുഖം സാധേതീതി സാധു-സപ്പുരിസോ, വായതീതി വായുവാതോ ഇച്ചാദി.

ഇതി രീരിക്ഖാദിപച്ചയരാസി.

പകതിരൂപരാസി നിട്ഠിതോ.

ഇതി നിരുത്തിദീപനിയാ നാമ മോഗ്ഗല്ലാനദീപനിയാ

തബ്ബാദികണ്ഡോ നാമ കിതകണ്ഡോ നിട്ഠിതോ.